SCI-CONF.COM.UA

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION

ABSTRACTS OF II INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

APRIL 26-28, 2020

ATHENS

2020

INNOVATIVE DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION

Abstracts of II International Scientific and Practical Conference

Athens, Greece

26-28 April 2020

Athens, Greece
2020

UDC 001.1
BBK 52

The 2nd International scientific and practical conference "Innovative development of science and education" (April 26-28, 2020) ISGT Publishing House, Athens, Greece. 2020. 620 p.

ISBN 978-618-04-3761-4

The recommended citation for this publication is:
Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Innovative development of science and education. Abstracts of the 2nd International scientific and practical conference. ISGT Publishing House. Athens, Greece. 2020. Pp. 21-27. URL: http://sci-conf.com.ua.

Editor
Komarytskyy M.L.
Ph.D. in Economics, Associate Professor
Editorial board

Pateras Corunis, Athens, Greece
Toma Sorin, University of Bucharest, Romania
Velizar Pavlov, University of Ruse, Bulgaria
Vladan Holcner, University of Defence, Czech Republic
Silvia Trifonova, University of National and World Economy, Bulgaria
Marian Siminica, University of Craiova, Romania
Mirela Cristea, University of Craiova, Romania
Olga Zaborovskaya, State Institute of Economics, Russia
Peter Joehnk, Helmholtz - Zentrum Dresden, Germany
Demidas Noevus, Athens, Greece
Fran Galetic, University of Zagreb, Croatia
Goran Kutnjak, University of Rijeka, Croatia
Janusz Lyko, Wroclaw University of Economics, Poland

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring coutries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: greece@sci-conf.com.ua
homepage: ***http://sci-conf.com.ua***

©2020 Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua" ®
©2020 ISGT Publishing House ®
©2020 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1 ***Tretiakova S. O.*** 14
HISTORY OF SORGHUM AS A CULTURE IN UKRAINE AND IN THE WORLD

2 ***Никитина О. В., Шевченко Н. А.*** 19
СОДЕРЖАНИЕ ХЛОРА В ЧЕРНОЗЕМЕ ОПОДЗОЛЕННОМ ПОСЛЕ ДЛИТЕЛЬНОГО ПРИМЕНЕНИЯ УДОБРЕНИЙ В ПОЛЕВОМ СЕВООБОРОТЕ

3 ***Санаев С. Т., Рахматов И. И.*** 22
РЕЗУЛЬТАТЫ ОЦЕНКИ ПОСЛЕ ВЫРАЩИВАНИЯ СОРТОВ ОВОЩНОЙ (СЛАДКОЙ) КУКУРУЗЫ В КАЧЕСТВЕ ПОВТОРНОГО ПОСЕВА

VETERINARY SCIENCES

4 ***Яценко І. В., Богатко Н. М., Бусол Л. В., Жиліна В. М., Париловський О. І.*** 26
ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ПСУВАННЯ М’ЯСНИХ ФАРШІВ У СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

BIOLOGICAL SCIENCES

5 ***Балабак А. А., Балабак А. В., Балабак А. А.*** 39
ОЦЕНКА ЗАСУХОУСТОЙЧИВОСТИ СОРТОВ ФУНДУКА (CORYLUS MAXIMA L.) В УСЛОВИЯХ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

6 ***Решетник К. С., Бондар Н. О., Сімонян Р. В., Оніщенко І. В.*** 43
ЗМІНА РОСТОВИХ ПАРАМЕТРІВ FLAMMULINA VELUTIPES ЗА ДІЇ LED ЛАЗЕРІВ

7 ***Шерстюк Л. М., Самойленко А. О.*** 48
ПОХОДЖЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРОДИ СОБАК ЦВЕРГПІНЧЕР

MEDICAL SCIENCES

8 ***Aliyarbayova Ay. A., Gasimov E. K., Quliyev M. I., Shahmamedova A. I., Qurbanova Sh. Q.*** 55
MORPHOFUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE MICROCIRCULATORY BED OF DORSAL ROOT GANGLIA

9 ***Heryak S. M., Bahniy N. I., Bahniy L.*** 62
FUNCTIONAL CONDITION OF THE LIVER IN PREGNANT WITH NON-ALCOHOLIC STEATOHEPATITIS AND OVERWEIGHT

10 ***Hryhorian O. V., Balogun T.*** 64
INFLUENCE OF MEDIA AND TECHNOLOGY ON THE MENTAL DEVELOPMENT OF CHILDREN

11 ***Melnyk N. A., Halabitska I. M., Kopach O. Ye., Fedoriv O.Ye., Yurchyshyn O. M., Fartushok T. V., Palytsia L. M., Tsvyntarna I. Ya.*** 67
FEATURES OF TROFOLOGICAL INSUFFICIENCY IN PATIENTS WITH CHRONIC PANCREATITIS AND ISCHEMIC HEART DISEASE

12 ***Mishchenko M. M., Shevchenko A. S., Mishchenko A. N.*** 73
ABOUT THE INFLUENCE OF HEALTH CARE FINANCING, MEDICAL PERSONNEL'S QUALIFICATION AND STAFFING TO PROVIDE MEDICAL CARE FOR A PATIENTS WITH A CEREBRAL STROKE IN UKRAINE

13 ***Moroz V. A., Tymchenko Yu. V.*** 79
COMPARATIVE EFFICACY AND TOLERABILITY OF SYSTEMIC ANTIMICROBIAL THERAPY REGIMENS IN THE TREATMENT OF CHRONIC SALPINGO-OOPHORITIS

14 ***Shulyak A., Gusakovsky S.*** 85
INTRAVESICAL CHEMOTHERAPY WITH MUSCULAR NON-INVASIVE BLADDER CANCER

15 ***Zablotska O. S., Nikolaeva I. M., Tartachnyk I. A.*** 87
LABORATORY DIAGNOSTICS OF SANITARY TOXICOLOGICAL INDICATORS OF DRINKING WATER SAFETY IN UKRAINE: METHODS AND INSTRUCTIONS

16 ***Андрійчук О. Я., Цюпак Т. Є., Сітовський А. М.*** 92
ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ОСІБ З ДЕФОРМАЦІЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

17 ***Герасименко О. І., Климанський Р. П.*** 96
ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АТРЕЗІЙ ШКТ ТА ПІЛОРОСТЕНОЗУ

18 ***Голуб М. В., Ткемаладзе Д. Ю., Невхорошев Є. О., Волкова Ю. В., Лантухова Н. Д.*** 102
ІНТЕНСИВНА ТЕРАПІЯ ШОКОВОЇ ЛЕГЕНІ У ХВОРИХ НА МАСИВНУ КРОВОВТРАТУ

19 ***Золотухіна О. Л.*** 105
ОЦІНКА СТАНУ МІКРОБІОЦЕНОЗУ ПАРОДОНТАЛЬНИХ КИШЕНЬ У ТЮТЮНОЗАЛЕЖНИХ ПАЦІЄНТІВ З ХРОНІЧНИМ ГЕНЕРАЛІЗОВАННИМ ПАРОДОНТИТОМ НА ТЛІ ХРОНІЧНОГО ГІПЕРАЦИДНОГО ГАСТРИТУ

20 ***Михайличенко Б. В., Біляков А. М., Личман Т. В.*** 112
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ COVID-19

21 ***Орел О. В., Андрєєва В. С.*** 117
ОЦІНКА ВПЛИВУ ВПРОВАДЖЕННЯ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНДЕКСУ ЩАСТЯ

22 ***Процюк В. В., Васильчишин Я. М., Васюк В. Л.*** 123
POLARIZATION TOMOGRAPHY METHODS TO DIFFERENTIATE ASEPTIC AND SEPTIC CUP LOOSENING AFTER TOTAL HIP REPLACEMENT

PHARMACEUTICAL SCIENCES

23 ***Красільнікова О. А., Кравченко Г. Б.*** 132
ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИОКСИДАНТНОЇ АКТИВНОСТІ ПОЛІФЕНОЛІВ З ЛИСТЯ ТОЛОКНЯНКИ
24 ***Ражик А. В., Пальчевська Т. А.*** 135
ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ І КРАЇН ЄС
25 ***Райкова Т. С.*** 143
ОРГАНІЗАЦІЙНО – ПРАВОВІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ В ФАРМАЦІЇ

TECHNICAL SCIENCES

26 ***Василишин В. Я., Василишин Я. В., Чорна Ю. В.*** 146
МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-НАФТОВИКІВ
27 ***Григоренко С. М., Лись Д. А., Панкратов А. Р., Бойко М. С.*** 149
РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ОБ’ЄКТУ УПРАВЛІННЯ ПОТУЖНІСТЮ РЕАКТОРА ТИПУ ВВЕР – 1000
28 ***Григоренко С. М., Лись Д. А., Полтавченко А. О., Сбитнев В. О.*** 156
ВИЗНАЧЕННЯ НАСТРОЮВАЛЬНИХ ПАРАМЕТРІВ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРІДЖЕННЯ У ВЕРХНІЙ ЧАСТИНІ ТОПКОВОЇ КАМЕРИ
29 ***Лобачев М. В., Мещеряков Д. В.*** 163
АНАЛИЗ МОДЕЛИ СОПРОТИВЛЕНИЯ КОЖНОГО ПОКРОВА ЧЕЛОВЕКА
30 ***Олійник А. П., Фешанич Л. І.*** 169
ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІНИ НАПРУЖЕНО-ДЕФОРМОВАНОГО СТАНУ ТРУБОПРОВОДІВ ЗА ДАНИМИ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОЧОК
31 ***Сафронов А. М., Водянников Ю. Я., Макеева Е. Г.*** 173
МОДЕЛИРОВАНИЕ ЮЗОВОЙ СИТУАЦИИ И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОТИВОЮЗНЫХ УСТРОЙСТВ
32 ***Селіхов Ю. А., Коцаренко В. О.*** 180
ІНТЕГРАЦІЯ ТЕПЛОВИХ ПРОЦЕСІВ ДІЛЯНКИ ВИПАРЮВАННЯ ГІДРООКСИДУ КАЛІЮ
33 ***Семен О. А.*** 186
АНАЛІЗ ДАНИХ CRM СИСТЕМИ ТА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ЇХ ОСНОВІ

34 ***Третяк Е. В., Речкалов В. С., Мурчков С. В.*** 191
МІЦНОСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАМИ НАПІВВАГОНА З ВСТАНОВЛЕНИМИ НАКЛАДКАМИ В ЗОНІ З'ЄДНАННЯ ШВОРНЕВОЇ БАЛКИ З ХРЕБТОВОЮ БАЛКОЮ ТА БЕЗ ВСТАНОВЛЕННЯ НАКЛАДОК
35 ***Швець Л. В.*** 199
ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ПРИ ГАРЯЧОМУ ВАЛЬЦЮВАННІ АЛЮМІНІЄВИХ СПЛАВІВ

ARCHITECTURE

36 ***Грицак К. Ю., Панченко О. О.*** 207
ЗЕЛЕНІ ПОКРІВЛІ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ
37 ***Губская В. Л.*** 210
СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПОДХОДЫ ПРИ ПРОЕКТИРОВАНИИ, СТРОИТЕЛЬСТВЕ, ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ КОМПЛЕКСНОГО ТИПА
38 ***Кубриш Н. Р., Макарова А. Н., Лазарєва К. М.*** 215
ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСКИХ АСПЕКТОВ ЛИЧНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АРХИТЕКТОРА
39 ***Рогожнікова О. Є., Скибенко В. І.*** 222
АРХІТЕКТУРНІ ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ВІД ТЕРОРИСТИЧНОЇ ЗАГРОЗИ ГОТЕЛЬНО-ОЗДОРОВЧИХ КОМПЛЕКСІВ

PEDAGOGICAL SCIENCES

40 ***Bilichak O., Shkoruta I.*** 226
HOW TO TRANSFER OUR TEACHING SKILLS FROM THE FACE-TO-FACE CLASSROOM TO A DIGITAL ENVIRONMENT TO DELIVER EFFECTIVE LESSONS
41 ***Horban S. I.*** 230
FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF ARTISTS OF SACRAL PAINTING USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES
42 ***Karaieva T. V.*** 235
BLENDED LEARNING: WHERE TO START?
43 ***Бадер С. О.*** 239
ПРОБЛЕМА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ
44 ***Березівська Л. Д.*** 245
РЕФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (1991–2002): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ПІДХІД
45 ***Бразалій Л. П.*** 250
З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

46 ***Варех Н. В., Величко Т. В.*** 254
ПРО МОТИВАЦІЮ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ШКОЛЯРАМИ
47 ***Воробйова Н. М.*** 258
МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
48 ***Гавриш Н. В., Рагозіна В. В., Васильєва С. А.*** 263
ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ГРУПАХ РАННЬОГО ВІКУ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
49 ***Галатюк М. Ю.*** 271
РОЗВИТОК СПОРТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ
50 ***Галатюк Ю. М., Бенесько В. О.*** 275
ПОЗАУРОЧНІ ДОСЛІДИ ТА СПОСТЕРЕЖЕННЯ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ
51 ***Гохман О. Р., Ємельянова Д. В., Тадеуш О. Х.*** 281
ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ
52 ***Губіна Н. В.*** 288
ІНТЕРАКТИВНА ФОРМА НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ПО «ВИКОРИСТАННЮ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ У КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ» НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ В РАМКАХ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ
53 ***Дічек Н. П.*** 292
ДО ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЄВОГО АПАРАТУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ
54 ***Дмитренко К. А., Корсікова К. Г.*** 296
АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ
55 ***Дрозд О. В.*** 302
ТРАДИЦІЇ РІДНОГО КРАЮ ЯК СКЛАДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
56 ***Журавко Т. В.*** 307
НЕТРАДИЦІЙНЕ МАЛЮВАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
57 ***Коцун Л. О., Кузьмішина І. І., Коцун Б. Б., Фіщук О. С.*** 311
ПРИШКІЛЬНА ДІЛЯНКА ЯК БАЗА ШКІЛЬНОГО КВІТНИЦТВА І САДІВНИЦТВА
58 ***Кравцова Т. О.*** 315
ОСОБЛИВОСТІ ТЬЮТОРСЬКОГО СУПРОВІДУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

59 ***Кравчишина О. О., Шкарупа Є. О.*** 319
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «САМОСТІЙНІСТЬ» ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
60 ***Литвин І. М.*** 326
ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ
61 ***Марков Р. А.*** 332
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ
62 ***Михалюк А. М.*** 336
РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ФОРТЕПІАННОГО МИСТЕЦТВА В ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ
63 ***Мітяшкіна Т. Ю., Міленін А. М., Мітяшкіна М. С.*** 341
МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА СПОСОБИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ГРАФІЧНИХ ЗАДАЧ НА ПРАКТИЦІ ВНЗ
64 ***Ортинська В. Г.*** 345
ПРОГРАМА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ ПО ФОРМУВАННЮ ПРОФЕСІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
65 ***Полєвікова О. Б., Макарова А. П.*** 352
БІЗІБОРД ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ САМОРОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ
66 ***Просенюк А. І.*** 357
ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
67 ***Сафонова І. О.*** 362
ВИХОВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: УРОКИ СТОЇЦИЗМУ В ПРОЕКЦІЇ НА СУЧАСНІСТЬ
68 ***Тарасенко І. М.*** 368
ЕЛЕКТРОННА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ КАНАЛ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
69 ***Хапсаліс Г. Л., Гнасько О. І.*** 372
РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ФІТНЕСУ ДЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ
70 ***Ходунова В. Л.*** 376
РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

71 ***Бунас А. А., Агішева К. Д., Величко Р. В., Суржикова М. О.*** 380
ОСОБИСТІСТЬ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

72 ***Дучимінська Т. І.*** 388
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АТРИБУТИВНОЇ ТЕРАПІЇ У ПОДОЛАННІ ПРОЯВІВ БЕЗПОРАДНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
73 ***Курчатова А. В., Лаврентьєва В. А., Прохорова Є. В.*** 394
ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ДІЙ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

SOCIOLOGICAL SCIENCES

74 ***Гладких І. В., Брусило Д. О.*** 401
КОМПЛЕКСНА РОЗРОБКА І ПРОЕКТУВАННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАСОБУ ЙОГО ІДЕНТИФІКАЦІЇ
75 ***Ковальчук В. В., Завальнюк В. В., Вакарчук Д. С.*** 407
ІДЕЯ ЦИКЛІЧНОСТІ, ЯК ЗАКОНОМІРНОСТІ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ

ART

76 ***Калашник М. П., Усіченко Л. Ю.*** 416
ПЕРШИЙ СТРУННИЙ КВАРТЕТ З. АЛМАШІ В ПОЛІ СТИЛЬОВИХ ВЗАЄМОДІЙ
77 ***Костюк О. П., Семикоз Н. Д.*** 422
ЗАЧІСКА ЯК ЗАСІБ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ
78 ***Середюк І. М.*** 425
СЕМІОТИЧНЕ ПОЛЕ АВТОРА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦИТУВАННЯ, АЛЮЗІЮ І СТИЛІЗАЦІЮ

HISTORICAL SCIENCES

79 ***Полякова Л. І., Бондаренко А. О.*** 430
ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФРАНЦІЇ В XI-XV СТ.

CULTUROLOGY

80 ***Dychkovskyy S. I.*** 435
THEORETICAL ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM

LITERATURE

81 ***Стрига Е. В., Василенко К. А.*** 443
СТРУКТУРА ТА РІЗНОВИДИ ХУАБЕНЬ

PHILOLOGICAL SCIENCES

82 ***Narodovska O.*** 448
INCREASING SHARE OF BORROWED WORDS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

83 ***Золотницька А. В.*** 453
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЗДИВУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ РОМАНІВ СІДНІ ШЕЛДОНА ТА ДАНІЕЛИ СТІЛ)
84 ***Мороз О. А., Тищенко Ю. М.*** 459
МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПИСЬМЕННИКА

PHILOSOPHICAL SCIENCES

85 ***Yanushevych I. A.*** 464
TRANSFORMATION OF THE CONCEPT OF NATIONAL IDENTITY IN PHILOSOPHY
86 ***Гордийчук О. О., Шмыглюк О. Г.*** 473
ЭТНИЧЕСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ВО ВРЕМЯ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: УКРАИНСКИЙ КОНТЕКСТ

ECONOMIC SCIENCES

87 ***Baieva O., Baiev V.*** 478
THE USE OF FACTOR METHODS OF REMUNERATION IN THE HEALTH CARE SYSTEM
88 ***Grytskov E., Velychko V.*** 484
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUILDING ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF STAKEHOLDER RELATIONS
89 ***Lakhtionova L., Muranova N., Bugaiov O.*** 487
A GENERAL ASSESSMENT OF THE DEBT CAPITAL OF THE RUSSIAN VENTURE COMPANY ACCORDING TO ITS FINANCIAL STATEMENT: A UKRAINIAN METHODOLOGY OF ANALYSIS
90 ***Mokhniuk A.*** 494
KPI (KEY PERFORMANCE INDICATORS): TYPES AND BENEFITS
91 ***Mykytiuk O., Magomedova A., Kravchenko T.*** 497
APPLICATION OF AUGMENTED REALITY IN THE EDUCATIONAL PROCESS
92 ***Shashyna M.*** 500
THE SYSTEM OF REGIONAL STRUCTURAL MODERNIZATION PRINCIPLES
93 ***Гарматюк О. В., Подзігун С. М.*** 503
ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ
94 ***Гончаров В. В.*** 507
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ
95 ***Гречаник Б. В.*** 515
ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

96 ***Грущинская Н. Н.*** 523
УГРОЗЫ ДЕСТРУКТИВНЫХ ПРОЦЕССОВ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ВЛИЯНИЯ COVID-19
97 ***Драчук Ю. З., Чейлях Д. Д., Снітко Є. О.*** 527
ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ДОМЕННИХ ШЛАКІВ МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА
98 ***Єщенко М. Г., Бережна Л. В.*** 532
СУЧАСНЕ СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА
99 ***Красовська О. Ю.*** 537
ДЕКОМПОЗИЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ ПІДПРИЄМСТВА
100 ***Марков Б. М.*** 541
КОН'ЮНКТУРА ТА СТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГОВЛІ
101 ***Радченко Н. Г.*** 546
БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
102 ***Яковлев В. І., Геворкян А. Ю.*** 553
ХАРАКТЕРИСТИКИ СКЛАДОВИХ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

LEGAL SCIENCES

103 ***Martynyuk V.*** 556
CONCEPTUAL BASIS OF THE JUDGES COMPETENCIES
104 ***Tereshchenko O. P.*** 561
LAW ENFORCEMENT FUNCTIONS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION REFORM: MUNICIPAL GUARD
105 ***Абушова Б. С.*** 567
ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ
106 ***Гусаров К. В.*** 571
ОСОБЕННОСТИ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ «ГРЕЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ» ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ
107 ***Дорошенко Е. Р.*** 576
ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ВТІЛЕННЯ НА ПРАКТИЦІ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ
108 ***Жмур Н. В., Гаркуша Б. А.*** 582
ЗЕМЕЛЬНА ДІЛЯНКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН
109 ***Жмур Н. В., Козинець А. Ю.*** 586
ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ
110 ***Жмур Н. В., Поляцко А. В.*** 590
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

111 ***Жмур Н. В., Ярошенко В. А.*** 593
НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ
112 ***Коломоєць Т. О.*** 598
«ЗАГАЛЬНОВИЗНАНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ГОСТИННІСТЬ» - «ПРОБЛЕМНЕ» ПОЛОЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
113 ***Мазуренко А. П.*** 603
ПРАВОТВОРЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА КАК ИННОВАЦИОННОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
114 ***Макеєва О. М.*** 609
ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ
115 ***Стасюк Н. А.*** 615
СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

AGRICULTURAL SCIENCES

HISTORY OF SORGHUM AS A CULTURE IN UKRAINE AND IN THE WORLD

Tretiakova Svitlana Oleksiivna
Candidate of Agricultural Sciences, Senior Lecturer
Department of Plant production
Uman National University of Horticulture,
Uman city, Ukraine

On the European continent, Pliny the Elder found the first mention of sorghum culture in the description of «Natural History in 37 Books», where it is reported that sorghum was brought to Rome from India and Egypt [2, 9].

Ancient Egyptian monuments, built over 2200 years BC, have been found drawings of the harvest and found sorghum grains, which testifies to the cultivation of this culture from time immemorial. Its antiquity is confirmed by ancient monuments in the countries of East and South Asia, so in the literature there are indications that some forms of it are of Indian origin, where cultivation was practiced for about 3000 years BC. In China, sorghum culture was known 2000 years BC. Therefore, the origin of sorghum may be equally related to Africa, India and China, where the crop originated independently [8].

In Africa, especially in arid and desert areas, sorghum, which is the main grain and fodder crop, is also used to prepare couscous (a national food product) and beer [9].

India, the USA, Argentina, Mexico, Nigeria, Sudan, China, Ethiopia and Burkina Faso occupy the largest acreage. They account for more than 90% of the gross harvest of sorghum grain. Over the last 30 years, global areas under sorghum have increased by 50%, yields - more than twice. The largest areas under sorghum are cereals, which are used as a staple food (16 million hectares), occupied in India. They are second only to rice and wheat. Grain is eaten cooked or fried (flakes) and bread is baked from flour. In India, sorghum is also grown for green fodder and silage [2, 8].

The increase in sorghum in recent years on continents, especially in Africa, is associated with exceptional drought and heat resistance, sun endurance and unpretentious soils. That is why its cultivation area covers vast territories south of the 50th parallel in the North and north of the 50th parallel in the Southern Hemisphere

In 1989, grain sorghum in the world agriculture amounted to 44.5 million hectares, and the gross grain harvest - about 60 million tons. It ranks fifth after wheat, rice, corn and barley. Currently, sorghum is grown in over 90 countries.

On the territory of Ukraine, sorghum began to grow in the early twentieth century. The expediency of growing sorghum in arid and semi-arid regions of our country is due to its high productivity and versatility of use in such climatic conditions, as well as the fact that the feed from this culture can be fed to all species of domestic animals. Corn sorghum at nutritional value is almost inferior to corn grain.

In the early 80's of the XX century, scientists scientifically 6 justified the increase of acreage in the southern regions of Ukraine and the North Caucasus. In particular, a great deal of work was carried out by Doctor of Agricultural Sciences, Professor M.A. Shepel, who proved that in the southern regions of Ukraine the area of grain sorghum can be increased to 1.8 million hectares [13, 15].

In the late 80's - early 90's sowing area of sorghum in Ukraine was 20-25 thousand hectares. In the case of early maturing varieties and hybrids, grain sorghum can be grown up to 50-52 ° N and sorghum sugar and sorghum hybrids for green fodder and hay can be grown up to 55 °N, almost all over Ukraine. However, in the context of extensive farming in the early 1990s and the 1990s, and insufficient quantity of high quality seeds, farms were not interested in expanding sorghum areas. The main deterrent in increasing the crop area was the lack of antidote for seed treatment and the inability to use herbicides in crops [1, 4, 8].

Analysis of the climatic conditions of the Forest-Steppe of Ukraine over the last 30 years shows that 12 years have been very arid and another 6 years have been characterized by periodic arid conditions during the growing season of spring cereals. Such conditions led to a significant decrease in the yield of spring barley and maize. In these circumstances, it is particularly important to find new, unconventional crops

that are profitable and do not disrupt the rotation. If in the Central Forest-Steppe zone of Ukraine farms are able to sow and receive consistently high yields of certain crops, such as corn and sugar beet, in the steppe and eastern forest-steppe zones the crop rotation is limited due to insufficient moisture.

The temperate continental climate of southern Ukraine, with insufficient and unstable moisture, as well as large resources of solar radiation, formed the steppe sub boreal (semiary) landscapes.

As of 2019, 44 varieties and hybrids of sorghum are included in the State Register of Varieties of Plants of Ukraine, as well as 13 - sorghum. However, the introduction of this culture in Ukraine is slow [8].

Due to low sowing rates (4-7 kg per 1 ha using high quality seeds), long seed germination and late sorghum sowing are a potentially strategic crop for sowing during the mass destruction of winter and early spring crops. This was confirmed in 2003, when sorghum was sown later (late May-early June) and yields varied within 3-5 t / ha.

In addition, sorghum is a good precursor for many spring-cultivated crops, and can be grown as a monoculture, if mineral fertilizers are applied and appropriate agrotechnical measures are taken during soil preparation [3].

Biological and genetic features of different hybrids and the presence of favorable factors and optimal conditions for plant development, especially during critical periods, influence sorghum grain formation. With modern intensive technologies of growing sorghum, it is important to get timely and friendly sprouts. The most optimal conditions are created when the soil moisture is at the level of 65-75% of total moisture capacity, and the average daily soil temperature at a depth of 10 cm is kept at the level of 15-18°C. The period from sowing to emergence of seedlings with intense stalk growth is 10-12 days at maximum field germination. Sowing sorghum in unheated soil (up to 7°C) causes the seeds to germinate, not to germinate for a long time, the seedlings are thinned, and the crops are overgrown with weeds.

Because this crop is tropical, sorghum is very sensitive to lower temperatures and frosts - the seedlings die at 2-3°C. Because this plant is thermophilic, it requires a

late sowing period. Sorghum is successfully grown as a post-harvest crop and used in compatible crops with corn, soybeans, amaranth, yielding high yields [4, 6].

Thus, the data shows that in arid and semi-arid regions of Ukraine, as well as other countries, sorghum can provide high and sustainable crops, but it is necessary to take into account all aspects of soil and climate zones and local economic and economic factors. It is necessary to have a clear idea that the deviation of meteorological elements from the climatic norm affects the temperature regime, plant moisture, and feeding regime, sowing time, seeding rates, duration of vegetation and, ultimately, the yield and quality of production [2, 3].

According to the literature, the content of protein and starch in the grain of different hybrids of grain sorghum of different breeding is slightly different. So, in French breeding hybrids such as: Iggor, Aggil, Anggy, Oggana, Otelo, the starch content of the grain is 70%, only Brigga is 74 %, while the protein content is 13%, but in Targga hybrids - 14%, Burggo - 11,3% [10].

Hybrids of grain sorghum of American breeding, namely Tzuni, Yuki, Kato protein content is 13%, but the content of starch in the grain these hybrids are slightly different. In the hybrid - Tzuni - 70%, in Kato - 72%, in Yuki - 73%. The Ponki hybrid of this breeding is characterized by a protein content of 14% and a higher starch content in the grain - 75.0% [2, 7, and 10].

In terms of fiber composition, sorghum is ahead of corn by 1.6%, wheat by 0.9% [8]. In terms of amino acid content and basic feed indicators, sorghum grain is identical to maize and better than millet. In terms of forage sorghum is closer to corn and barley. Thus, 100 kg of sorghum grain contains 118-130 kg, in green mass - 24-25 kg, silo - 22-23 kg. [6, 8]. Non-nitrogenous extracts of sorghum grain are composed mainly of starch, so its digestibility is very high [9].

The value of sorghum culture, consisting in the ability to tolerate periods of drought and high temperatures without great damage to the crop, to effectively use rainfall in the second half of summer, to grow after a long anhydrous period and to produce high enough yields, allows it to be grown in arid zones:

Thus, the spread of sorghum in the world indicates the great success of many countries in this direction. Sorghum has high potential, which puts it among the leading cereals and food crops.

REFERENCES

1. Boiko M.O. The impact of crop density and sowing time on the yield structure of grain sorghum hybrids / Sciences of Europe: Global science center LP. 2016. Vol 4, №5. P. 62-65.

2. Biomass yield and changes in chemical composition of sweet sorghum cultivars grown for biofuel / [Y.L. Zhao, A. Dolat, Y. Steinberger [and other] / Field Crops Res. 2009. Vol. 111. № 1-2. P. 55-64

3. Traore S., Lindquist J., Mason S. Comparative ecophysiology of grain sorghum and Abutilon theophrasti in monoculture and in mixture / Weed research. 2002. Vol. 42. № 1. P. 65-75.

4. The effects of nitrogen treatments, cultivars and harvest stages on stalk yield and sugar content in sweet sorghum [A. Almodares, M.R. Hadi, M. Ranjbar, and R. Taheti at other] / Asian journal of plant sciences. 2007. № 6(2). P. 423-426.

5. Pre-anthesis ovary development determines genotypic differences in potential kernel weight in sorghum [Z. Yang, E. J. Oosterom, D. R. Jordan and others] / Journal of Experimental Botany. 2009. V. 60 (4). P. 1399-1408.

6. State register of plant varieties suitable for distribution in Ukraine. - K., 2015. – 229 p.

7. Takhtarov V.P. The main tillage under sorghum / V.P. Takhtarov // Agriculture. - 2003. - No. 2. - S. 25-26.

8. Kalenska S., Rakhmetov D.B., Kalenskiy V. at al. Prospects of sorghum (sorghum moench) bioenergetic potential in Ukraine // International Scientific Conference «Rural Development: Innovations and Sustainability». – Proceedings., Kaunas, Akademija. - 2013, Vol. 6. – P. 60 – 64.

9. Uchimiya Minori, Li Wang Ming. Roles of conjugated double bonds in electron-donating capacity of sorghum grains. African Journal of Agricultural Research **2016,** *11* (24).

10. http://www.raelin.com.ua/sorgo

СОДЕРЖАНИЕ ХЛОРА В ЧЕРНОЗЕМЕ ОПОДЗОЛЕННОМ ПОСЛЕ ДЛИТЕЛЬНОГО ПРИМЕНЕНИЯ УДОБРЕНИЙ В ПОЛЕВОМ СЕВООБОРОТЕ

Никитина Ольга Владимировна
к. с-х н., доцент,
Шевченко Наталья Александровна
к. э. н., доцент
Национальный университет садоводства
г. Умань, Украина

Введение. Более 90% калийных удобрений, производимых в мире составляет калий хлористый. Это связано с химическим составом основных калийсодержащих месторождений и дешевым технологическим процессом получения удобрений. Калий хлористый может быть особенно полезным при дефиците хлора в почве.

Хлор достаточно быстро вымывается из почвы осадками. Хлор калийных удобрений вымывается в нижние слои почвы на глубину 40–100 см. Количество хлора в метровом слое почвы зависит от погодных условий: в засушливые годы хлор накапливается в метровом слое, а во влажные – вымывается за его пределы.

Выравнивание содержания хлора по почвенному профилю обусловлено двумя причинами. С одной стороны, это отсутствие в почве какого-либо специфического накопительного барьера, а с другой – активная миграция хлора по профилю как с нисходящими, так и восходящими потоками воды. В составе влаги, испаряющейся с поверхности незасоленных почв, содержится около 1,5 мг/л хлора.

Цель работы. Соли хлора хорошо растворимы, потому активно мигрируют по почвенному профилю. Закономерности распределения хлора в почве определяются в основном процессами водной миграции. Хлорид-анион не только слабо поглощается почвой, но и характеризуется отрицательной

адсорбцией в отношении к ней. После вымывания хлора в нижние слои нитрификационная способность пахотного слоя чернозема повышается по сравнению с сульфатом калия. Под пропашными культурами вымывания хлора из пахотного слоя проходит значительно интенсивнее, чем под культурами сплошного посева.

Целью работы было изучения внесения различных доз хлора с калийными удобрениями на содержание его в почве в полевом севообороте.

Материалы и методы. Объектом исследований был чернозем оподзоленный тяжелосуглинистый на лессе опытного поля Уманского национального университета садоводства. Стационарный опыт, заложено в 1964 году. Основой его является 10-польный севооборот, развернутый во времени и пространстве. Применяется органическая (Навоз 9 т; 13,5 т, 18 т), минеральная ($N_{45}P_{45}K_{45}$; $N_{90}P_{90}K_{90}$; $N_{135}P_{135}$ K_{135}) и органо-минеральная (Навоз 4,5 т + $N_{22}P_{34}K_{18}$; Навоз 9 т + N_{45} P_{68} K_{36}; Навоз 13,5 т + $N_{67}P_{102}K_{54}$) системы удобрения. Нормы удобрений указано в расчете на 1 га площади севооборота.

Результаты и обсуждение. Установлено, несмотря на значительное количество хлора, который вносился с калием хлористым осенью в дозе 45–135 кг К2О на 1 га площади севооборота в зависимости от варианта опыта, существенного увеличения содержания хлора в 0–160-сантиметровом профиле почвы не наблюдалось. Это еще раз подтверждает данные о интенсивном вымывании хлора осенне-зимне-весенними осадками, когда проходит накопление продуктивной влаги. При этом хлор равномерно распределяется по профилю почвы и большая его часть сосредоточена в нижних слоях (табл. 1).

Так, содержание хлора в слое 140–160 см на 0,4–2,0 мг/кг был выше, чем в слое почвы 0–20 см. Перемещение хлора по профилю почвы можно объяснить несколькими факторами. В регионе, периодически, раз в 3–5 лет, проходит перемещения ранневесеннего избытка воды в почву до глубины 3–5 м. Этому способствует также ходы (норы) животных-землероек.

Содержание хлора в почве после длительного применения удобрений в севообороте (2019 г.), мг/кг

Шар почвы, см	Вариант опыта						$НІР_{05}$
	Без удобрений (контроль)	$N_{45}P_{45}K_{45}$	$N_{90}P_{90}K_{90}$	$N_{135}P_{135}K_{135}$	Навоз 18 т	Навоз 13,5 т + $N_{68}P_{101}K_{54}$	
0–20	4,8	4,8	5,1	5,3	4,6	4,9	0,5
20–40	4,8	5,2	5,5	5,8	4,7	5,2	0,5
40–60	5,2	5,1	5,5	5,9	5,2	5,3	0,6
60–80	5,2	5,1	6,0	6,1	5,6	5,6	0,7
80–100	5,2	4,9	6,2	6,2	6,5	5,6	0,6
100–120	6,1	5,1	6,0	6,6	6,3	5,3	0,7
120–140	6,2	5,3	6,0	6,4	6,3	5,5	0,8
140–160	6,1	5,2	6,1	6,8	6,6	5,6	0,8
$НІР_{05}$	0,9	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9	–

Выводы. Содержание хлора, после длительного применения удобрений, в физиологически активном 1,5-метровом слое почвы при разных уровнях и систем удобрения в полевом севообороте несущественно превышает уровень на неудобренных участках.

Хлор удобрений не образует устойчивых соединений в почве и довольно быстро мигрирует по его профилю. Согласно обзору литературы судьба хлора удобрений остается еще не изученной, что является важным вопросом не только с точки зрения агрохимии, но и экологии. Поэтому вопрос дальнейшей судьбы хлора – его усвоение растениями, миграции в почву, поступление в водные источники, баланс должны быть оценены с применением ландшафтно-агрогеохимического подхода.

РЕЗУЛЬТАТЫ ОЦЕНКИ ПОСЛЕ ВЫРАЩИВАНИЯ СОРТОВ ОВОЩНОЙ (СЛАДКОЙ) КУКУРУЗЫ В КАЧЕСТВЕ ПОВТОРНОГО ПОСЕВА

Санаев С. Т.
Самаркандский институт ветеринарной медицины,
доктор сельскохозяйственных наук, доцент
Рахматов И. И.
Бухарский государственный университет, опорный докторант
Самарканд, Бухара,Узбекистан

Введение./ Introductions. В пункте 3.3 СТРАТЕГИИ ДЕЙСТВИЙ по пяти приоритетным направлениям развития Республики Узбекистан за 2017-2021 годы запланированы модернизация и ускоренное развитие сельского хозяйства: углубление структурных реформ и динамичное развитие сельскохозяйственного производства, дальнейшее укрепление продовольственной безопасности страны, расширение производства экологически чистой продукции, значительное повышение экспортного потенциала аграрного сектора;

дальнейшая оптимизация посевных площадей, направленная на сокращение посевных площадей под хлопчатник и зерновые колосовые культуры, с размещением на высвобождаемых землях картофеля, овощей, кормовых и масличных культур, а также новых интенсивных садов и виноградников;

Цель работы./Aim. Акклиматизация созданных в нашей республике годных для выращивания сортов овощной кукурузы и помесей в качестве основного и повторного посева помесей, соответствующих местным условиям, а также разработка технологий выращивания в различных почвенно-климатических условиях и в различные сроки и различными методами является одним из самых актуальных вопросов данной отрасли.

Преимущественными особенностями выращивания овощной (сладкой) кукурузы в различных регионах нашей страны состоят из нижеследующих. Овощная (сладкая) кукуруза годна для выращивания обессиленных и засоленных земель, и выращивается в качестве основного и повторного посева. Период роста в качестве овощного посева короток, поэтому на этом будет сэкономлено из расхода воды, на фазе молочно-восковой спелости початков кукуруза собирается, после чего употребляется в кипяченном, консервированном и замороженном виде. После сбора початков стебель растения остается в зеленом цвете, количество сахара и питательная единица на стебле и листьях очень высокие, из-за чего они считаются очень сытной пищей для животноводческого хозяйства.

Результаты и обсуждение./ Results and discussion. Комплекс сортов овощной (сладкой) кукурузы был посеян в качестве повторного растения на освободившихся от основного посева землях 10 июня по схеме 70*20 см, были определены сроки таких явлений, как прорастание, появление 1,2,3-листьев симподия, появление метелки, цветение метелки, появление початка, начало молочно-восковой спелости (10%) и полная спелость (75%).

Прорастание сортов овощной (сладкой) кукурузы в основном приходится на 18-20-июня, то есть на 9-10-й день посева. Относительно быстрое прорастание были зафиксированы у сортов Шерзод и Замин (18-19.06). А позднейшее прорастание наблюдалось у сорта Эврика (21.06). Кроме того, при появлении первого листа симподия и второго листа симподия эта закономерность среди сортов сохранилась. На изученных сортах появление метелки в основном наблюдалось между сортами 28 июля – 4 августа. Появление початков наблюдалось во всех сортах, у сортов Шерзод и Замин это случилось 8-9 числа августа месяца, у сортов Мазза и Эврика – относительно позднее, то есть 12-14 августа. При изучении в ходе опытов молочной и восковой спелости кукурузы, самая быстрая молочная спелость была зафиксирована у стандартного сорта Шерзод 1 сентября, а у других сортов это

случилось между 3-8 сентября, то есть на 2-7 дней позднее в отношении стандартного сорта.

Биометрические показатели сортов овощной (сладкой) кукурузы были изучены в ходе экспериментов, было установлено, что самыми высокими по росту растениями являются: стандартный сорт Шерзод (165,6 см), Замин (161,2 см), Эврика (158,1 см). Расположение первого початка, то есть высота составляла 30,0-34,3 см. Кустование между сортами составило 1-4 штуки. Количество листьев на главном стебле сортов изменилось с 11,7 штук до 13,4 шт. Количество междоузлий составило от 9,5 штук до 11,1 штук. Наивысший показатель по появлению початков на одном кусте был зафиксирован на сортах Шерзод (4,9 штук), Замин (5,3 штук), Эврика (2,0 штуки) и Мазза (2,0 штуки). В комплексе изученных сортов были наблюдены растения без початка.

Продуктивность. В своих опытах нами было изучено показатели продуктивности овощной (сладкой) кукурузы, при этом вес початка, ряды зерна на початке, количество зерен в ряду, количество, вес зерен на початке и расход зерна по проценту относительно отличался.

В сортах овощной (сладкой) кукурузы вес одного початка зафиксирован до межсортового 245,5-314,4 грамм. Наивысший показатель по весу початка был зафиксирован у сорта Шерзод (314,4 грамм). При изучении количества зерновых рядов на початке показатели варьировались с 12,8 до 15,3 рядов. Наивысший показатель по количеству рядов был зафиксирован у сорта Замин. Межсортовое количество зерен на одном ряду початка составляет до 32,5-39,7 штук, количество зерен на одном початке составляет до 458,3-526,3 штук, а вес зерен на одном початке составил до 194,1-247,5 грамм. Вес сердцевины початка варьировался между 46,4-66,9 грамм, расход зерна составил с 78,7 до 81,9 процентов. Наивысший показатель по расходу зерна на початке наблюдался у сортов Замин и Шерзод. Вообще, при изучении показателя продуктивности овощной (сладкой) кукурузы, то есть веса 1000 штук зерна, этот показатель составил 218,3-381,6 грамм.

В ходе экспериментов продуктивность силосной массы, полученной от гектара овощной (сладкой) кукурузы была мало изучена, при этом продуктивность межсортовой силосной массы составила 35,1-37,6 тонн.

Зерновая продуктивность изученных сортов наблюдалась до 5,0-5,8 тонн. Из этого наивысшая продуктивность зафиксирована у сорта Замин (5,8 тонн).

Выводы./Conclusions.; Результаты наших экспериментов показывают, что выращивая сорта овощной (сладкой) кукурузы в качестве повторного посева можно получить 85-105 тысяч штук или 10-12 тонн початка. В случае выращивания для семенного зерна, созданы возможности для выращивания урожая до 5,0-5,8 тонн зерна. Вместе с тем, наблюдалось получение урожая сочного пищевого силоса для животноводческого хозяйства в размере 35,1-37,6 тонн.

Литература:

1. Алланов Х., Шералиев Х. Толщина и урожайность посева в разных режимах орошения помесей кукурузы. Сельскохозяйственный журнал Узбекистана, 2006, 2, страница 21.

2. Остонакулов Т.Э. и другие. Рекомендации по технологиям отбора и получения высокого урожая из сортов овощной (сладкой) кукурузы. Т., 2005, страница 38.

3. Остонакулов Т.Э., Нарзиева С.Х., Бурхонов Ш. Сладкая кукуруза. Т., 2007, страница 119.

4. Санаев С.Т., Сапарниязов И.А. Развитие роста и урожайность овощной (сладкой) кукурузы при посеве в различных периодах. Нукус 2018 г

VETERINARY SCIENCES

ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ПСУВАННЯ М'ЯСНИХ ФАРШІВ У СУДОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ

Яценко Іван Володимирович,
д.вет.н., професор, завідувач кафедри
ветеринарно-санітарної експертизи та судової ветеринарної медицини
Харківська державна зооветеринарна академія
м. Харків, Україна
Богатко Надія Михайлівна
к.вет.н., доцент, завідувач кафедри ветеринарно-санітарної експертизи
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
Бусол Леся Володимирівна,
Жиліна Валентина Миколаївна
к.вет.н., доценти кафедри
ветеринарно-санітарної експертизи та судової ветеринарної медицини
Париловський Олександр Іванович
асистент кафедри ветеринарно-санітарної експертизи та судової
ветеринарної медицини, магістр ветеринарної медицини
Харківська державна зооветеринарна академія
м. Харків, Україна

Вступ. Розвиток судової експертизи харчових продуктів продиктоване потребами судочинства. Нові та існуючі види злочинних діянь зумовлюють появу нових об'єктів і завдань експертного дослідження, а, отже, необхідні нові спеціальні знання, новітні методи і засоби дослідження. Цілком закономірно, що суспільство має реагувати на цю ситуацію впровадженням все більш досконалих і прогресивних методів та засобів боротьби, і одним з таких засобів є судова експертиза, яка дозволяє на науковій основі високоефективно допомагати викривати злочинні діяння, бути складовою в доведенні винності особи у вчиненні злочину.

Ключовим питання судової експертизи харчових продуктів є виявлення та оцінка фальсифікованих м’яса і м’ясних продуктів, молока і молочних продуктів, харчових тваринних гідробіонтів, меду та інших апіпродуктів на основі об’єктивних і апробованих методів дослідження.

Питання розробки і застосування нових методів дослідження безпечності та якості, а також способів виявлення фальсифікації харчових продуктів були предметом розгляду як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Так, способи виявлення фальсифікації м’ясних фаршів розробили Яценко І.В., Богатко Н. М., Бусол Л.В., Париловський О.І. [1], мікроструктурного виявлення бактерій у м’ясі забійних тварин – Сердюков Я. К. із співавт. [2], фальсифікації молока рослинними оліями – Богатко Н. М., Фотіна Т. І., Дудус Т. В., Яценко І. В., Джуман К. Я. [3], алгоритми проведення судової експертизи сиру кисломолочного та масла вершкового – Яценко І.В., Бусол Л.В., Головко Н.П., Кириченко В. М. [4, 5], виявлення фальсифікації м’ясних продуктів – Doosti A., Ghasemi D. P., Rahimi E. J. [6], удосконалили якісний аналіз м’яса і м’ясних продуктів – Sakalar E., Abasiyanik M. F. [7], Hird H., Chisholm J., Sanchez A. [8].

Розробка нових способів судової експертизи харчових продуктів обумовлені специфікою самого об’єкта експертного дослідження, ситуацією, умовами проведення експертизи і питаннями, поставленими на вирішення експерту. Під якісно новим експертним завданням розуміють експертні завдання, які раніше не вирішували в межах судової експертизи через специфіку об’єкта (новизни, оригінальності, відсутність методик її вирішення та застосування методик, за допомогою яких можна отримати абсолютно нову інформацію про об’єкт.

Проте в сучасній науковій літературі дослідниками не достатньо приділено уваги розробці саме експрес-методів виявлення псування м’ясних фаршів у системі контролювання їх безпечності та якості, а також для проведення судової експертизи харчових продуктів, тому досліджуване питання є актуальним.

Мета роботи – розробити кількісний метод визначення ступеня псування м'ясних фаршів, в основі якого лежить фотометрія профільтрованої витяжки з м'ясних фаршів з додаванням реактиву Неслера, для використання в судовій експертизі харчових продуктів.

Матеріали і методи. Матеріалом для дослідження були м'ясні фарші, що реалізуються у торговельній мережі, а також у пельменях, виготовлених з м'яса різних видів забійних ссавців і птиці (табл. 2, 3). Для визначення ступеня свіжості м'ясних фаршів фотометричним методом використовували профільтровану витяжку з м'ясних фаршів у співвідношенні 1:2 у кількості 3,0–3,1 $см^3$ з додаванням 1,0–1,1 $см^3$ реактиву Неслера за витримування її упродовж 4–5 хвилин та подальшим центрифугуванням упродовж 10–11 хвилин за 1000 об/хв. та вимірюванням оптичної густини інтенсивності забарвлення у Белах (Б) у кюветі з товщиною поглинаючого світла 1,0 см на фотометрі фотоелектричному за довжини хвилі 440±0,05 нм (синій світофільтр), використовуючи в якості контрольної проби дистильовану воду.

Результати та обговорення. Розроблений нами спосіб визначення ступеня свіжості м'ясних фаршів фотометричним методом з додаванням реактиву Неслера. За результатами цього способу можна отримати кількісні показники для оцінки якості м'ясних фаршів та ступеня їх псування.

Аналогом розробленого нами методу визначення ступеня псування м'ясних фаршів є метод, що базується на використанні реактиву Неслера для визначення ступеня псування м'яса, оскільки аміак накопичується в м'ясі під час розпаду білка у м'ясі, що псується, а реактив Неслера реагує як з вільним, так із зв'язаним аміаком. Реактив Неслера утворює з аміаком комплексну сіль йодистого димеркурамонію жовто-рожевого (помаранчевого) кольору. В залежності від кількості аміаку, колір суміші буде різний. Так, у витяжка із свіжого м'яса буде світло-жовтою, залишається прозорою або ледь каламутніє; із м'яса сумнівної свіжості - інтенсивно жовта, каламутніє, під час дослідження мороженого м'яса у витяжці з'являється осад; нНесвіжого - жовто-рожева

(помаранчева) або рожева, швидко утворюються великі пластівці, що утворюють охряно-червоний осад [9].

Недоліком цього методу є те, що візуальні дослідження щодо інтенсивності кольору м'ясної витяжки після додавання реактиву Неслера не є достовірними. Крім того, метод дає похибку у визначенні 35–40 %.

Прототипом розробленого нами методу є фотометричний метод визначення загального вмісту пігментів в м'ясі забійних тварин [10], в якому використовують витяжку з свіжих м'язів забійних тварин. За інтенсивністю забарвлення м'ясної витяжки з розчином хлорацетону визначають її оптичну густину на фотометрі фотоелектричному за довжини хвилі 540 нм та встановлюють кількість пігментів. Недоліком зазначеного методу є те, що він громіздкий та тривалий у виконанні, розчин хлорацетону не стійкий. Крім того, метод дає похибку у визначенні 30–35 %.

Для реалізації поставленої мети дослідження, готували витяжку із м'ясних фаршів у співвідношенні 1:2, настоювали упродовж 10−11хвилин, фільтрували через обеззолений фільтр, потім досліджувану витяжку у кількості 3,0–3,1 см^3 вносили у центрифужну пробірку і додавали 1,0–1,1 см^3 реактиву Неслера, витримували 4–5 хвилин, центрифугували упродовж 10–11 хвилин за 1000 об/хв., потім поміщали вміст пробірки у кювет з товщиною поглинаючого світла 1,0 см і швидко вимірювали оптичну густину інтенсивності забарвлення у Белах (Б) на фотометрі фотоелектричному за довжини хвилі 440±0,05 нм (синій світофільтр) для встановлення ступеня свіжості м'ясних фаршів, виготовлених на основі різних видів м'яса забійних ссавців та птиці. Як контрольну пробу використовували дистильовану воду.

Етапи вирішення завдання наведено у нижчезазначених дослідах.

Дослід 1. Для розробки методу використовували пробу м'ясного фаршу у кількості 10,0−10,1 г та дистильовану воду у кількості 30,0–30,1 см^3. Витяжку із м'ясного фаршу у співвідношенні 1:3 настоювали 10–11 хвилин, потім фільтрували через обеззолений фільтр. У центрифужну пробірку кількісно вносили 4,0–4,1 см^3 профільтрованої витяжки і додавали 1,5–1,6 см^3 реактиву

Неслера, витримували 8–9 хвилин, у подальшому пробірки із вмістом центрифугували упродовж 10–11 хвилин за 1000 об/хв., потім поміщали вміст пробірки у кювет з товщиною поглинаючого світла 1,0 см і швидко вимірювали оптичну густину інтенсивності забарвлення у Белах (Б) на фотометрі фотоелектричному за довжини хвилі 425±0,05 нм (синій світофільтр). Як контрольну пробу використовували дистильовану воду.

Дослід 2. Для розробки методу використовували пробу м'ясного фаршу у кількості 10,0−10,1 г та дистильовану воду у кількості 40,0–40,1 $см^3$. Витяжку із м'ясного фаршу у співвідношенні 1:4 настоювали 10–11 хвилин, потім фільтрували через обеззолений фільтр. У центрифужну пробірку кількісно вносили 5,0–5,1 $см^3$ профільтрованої витяжки і додавали 1,0–1,1 $см^3$ реактиву Неслера, витримували 10–11 хвилин, у подальшому пробірки із вмістом центрифугували упродовж 10–11 хвилин за 1000 об/хв., потім поміщали вміст пробірки у кювет з товщиною поглинаючого світла 1,0 см і швидко вимірювали оптичну густину інтенсивності забарвлення у Белах (Б) на фотометрі фотоелектричному за довжини хвилі 450±0,05 нм (синій світофільтр). Як контрольну пробу використовували дистильовану воду.

Дослід 3. Для розробки методу використовують пробу м'ясного фаршу у кількості 10,0−10,1 г та дистильовану воду у кількості 20,0–20,1 $см^3$. Витяжку із м'ясного фаршу у співвідношенні 1:2 настоювали 10–11 хвилин, потім фільтрували через обеззолений фільтр. У центрифужну пробірку кількісно вносили 3,0–3,1 $см^3$ профільтрованої витяжки і додавали 1,0–1,1 $см^3$ реактиву Неслера, витримували 4–5 хвилин, у подальшому пробірки із вмістом центрифугували упродовж 10–11 хвилин за 1000 об/хв., потім поміщали вміст пробірки у кювет з товщиною поглинаючого світла 1,0 см і швидко вимірювали оптичну густину інтенсивності забарвлення у Белах (Б) на фотометрі фотоелектричному за довжини хвилі 440±0,05 нм (синій світофільтр). Як контрольну пробу використовували дистильовану воду.

Порівняльна оцінка результатів випробування вищезазначених способів визначення ступеня свіжості м’ясних фаршів фотометричним методом до прототипу наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння способів визначення ступеня свіжості м’ясних фаршів фотометричним методом до прототипу

Показники, що порівнюються		Прототип	Досліди		
			1	2	3
Складові методу:					
Співвідношення у витяжці:		1:2	1:3	1:4	1:2
Компоненти витяжки:					
м’ясний фарш, г		94 % водний розчин ацетону	10,0–10,1	10,0–10,1	10,0–10,1
дистильована вода, $см^3$		5,0–5,1	30,0–30,1	40,0–40,1	20,0–20,1
експозиція настоювання, хв.		30–31	10–11	10–11	10–11
Кількість досліджуваної витяжки, $см^3$ Додавання реактиву, назва		2,0–2,1 конц. хлорводнева к-та	4,0–4,1 реактив Неслера	5,0–5,1 реактив Неслера	3,0–3,1 реактив Неслера
кількість, $см^3$		0,5–0,6	1,5–1,6	2,0–2,1	1,0–1,1
Експозиція витримування, хв		2 год, темне місце	8–9	10–11	4–5
Центри-фугу-вання	експозиція, об/хв.	–	1000	1000	1000
	час, хв	–	10–11	10–11	10–11
Контрольна проба під час дослідження		хлор-ацетон	дистильована вода		
Довжина хвилі, нм		540	425±0,05	450±0,05	440±0,05
Товщина кювета поглинаючого світла, см		1,0	1,0	1,0	1,0
Швидкість визначення досліду, хв		2,5 год.	28–32	32–36	25–28

Стабільність показників за оптичною густиною, %	95,5	94,7	93,5	99,9
% співвідношення результатів досліджень до мікроскопічного методу	66,3–67,9	91,0–93,5	93,3–95,9	99,2–99,7
% співвідношення результатів досліджень до вмісту аміно-аміачного азоту	65,5–67,9	90,9–92,9	90,5–93,4	99,1–99,9

Дані таблиці 1 свідчать, що стабільність показників оптичної густини за інтенсивністю кольору витяжки м’ясних фаршів з реактивом Неслера фотометричним методом під час встановлення ступеня свіжості м’ясних фаршів, виготовлених від різних видів м’яса ссавців та птиці, була найвищою у досліді 3 – 99,9 %. Також більш достовірні дані – у 99,2–99,7 % були отримані в порівнянні до результатів досліджень мікроскопічного методу м’ясних фаршів та у 99,1–99,9 % до результатів досліджень визначення вмісту аміно-аміачного азоту у м’ясних фаршах [11].

Використовуючи метод за дослідом 3, ми визначили оптичну густину інтенсивності забарвлення витяжки із м’ясних фаршів з реактивом Неслера фотометричним методом різних ступеней свіжості на 80 досліджуваних пробах, виготовлених від різних видів м’яса тварин та птиці. Результати наведені в таблиці 2.

Проведеними дослідженнями визначено, що найвища оптична густина свіжого та сумнівної свіжості м’ясного фаршу становила у фарші із конини – 1,302±0,004 Б та 1,413±0,005, а найнижча, відповідно до ступеней свіжості – фарші із м’яса індиків – 0,504±0,001 Б та 0,695±0,005 Б.

Таблиця 2

Показники оптичної густини інтенсивності забарвлення витяжки з м'ясних фаршів з реактивом Неслера різних ступеней свіжості фотометричним методом

Вид м'ясних фаршів та кількість проб	Показники оптичної густини інтенсивності забарвлення витяжки з м'ясних фаршів з реактивом Неслера, у Белах (Б)		
	Ступені свіжості м'ясних фаршів		
	Свіжі (оливково-жовтий колір)	сумнівної свіжості (інтенсивний жовтий колір)	Несвіжі (жавто-помаранчевий колір)
Фарш із свинини нежирної, n=5	0,718±0,002	0,821±0,002	>0,822
Фарш із свинини жирної, n=5	0,667±0,001	0,705±0,004	>0,706
Фарш із яловичини, n=5	1,262±0,001	1,320±0,007	>1,321
Фарш із телятини, n=5	1,253±0,003	1,287±0,003	>1,288
Фарш із баранини, n=5	1,051±0,001	1,186±0,001	>1,187
Фарш із конини, n=5	1,302±0,004	1,413±0,005	>1,414
Фарш із сала свинного бокового, n=5	0,546±0,001	0,687±0,006	>0,688
Фарш із м'яса кроля, n=5	0,770±0,001	1,200±0,005	>1,201
Фарш із м'яса філе індика, n=5	0,504±0,001	0,695±0,005	>0,696
Фарш із м'яса курки свійської (стегно), n=5	0,919±0,001	1,262±0,004	>1,263
Фарш із м'яса курки свійської (філе грудки), n=5	0,572±0,001	0,770±0,013	>0,771
Фарш із філе курей бройлерів «Наша Ряба», n=5	0,604±0,001	0,805±0,004	>0,806
Фарш із м'яса перепілок, n=5	0,604±0,001	0,813±0,004	>0,814
Фарш із м'яса гусей, n=5	1,289±0,007	1,392±0,023	>1,393
Фарш із м'яса качок свійських, n=5	1,090±0,005	1,222±0,006	>1,223
Фарш із м'яса качок мулард, n=5	0,857±0,007	1,022±0,020	>1,023

Отримані дані були стабільними та достовірними у 99,9 %, а, отже, ці показники можна використовувати для встановлення ступеня свіжості м'ясних фаршів, вироблених із різних видів м'яса забійних ссавців та птиці.

Оптичну густину інтенсивності забарвлення витяжки із м'ясних фаршів з реактивом Неслера різних ступеней свіжості визначили в 55 пробах, що реалізуються у торговельній мережі, а також у фарші пельменів. Результати подані в таблиці 3.

Таблиця 3

Показники оптичної густини інтенсивності забарвлення витяжки з м'ясних фаршів з реактивом Неслера різних ступеней свіжості фотометричним методом, що реалізуються у торговій мережі та у пельменях

Вид м'ясних фаршів та кількість проб	Показники оптичної густини інтенсивності забарвлення витяжки з м'ясних фаршів з реактивом Неслера, у Белах (Б)		
	Ступені свіжості м'ясних фаршів		
	Свіжі (оливково-жовтий колір)	сумнівної свіжості (інтенсивний жовтий колір)	Несвіжі (жовто-помаранчевий колір)
Фарш із свинини заморожений у тубі, n=5	0,849±0,001	0,984±0,004	>0,985
Фарш «Домашній» (свинина+яловичина), n=5	0,822±0,001	1,003±0,006	>1,004
Фарш «Котлетний» (свинина+яловичина+сало), n=5	0,947±0,001	1,213±0,003	>1,214
Фарш «Напівжирний» (свинина+сало), n=5	0,820±0,001	1,111±0,005	>1,112
Фарш «Курячий», n=5	1,109±0,001	1,331±0,050	>1,332
Фарш із телятини (пельмені «Мішутка»), n=5	0,790±0,005	1,032±0,016	>1,033
Фарш із м'яса індика і м'яса кроля (пельмені «Ма-ню-ням»), n=5	0,600±0,001	0,863±0,005	>0,864
Фарш із яловичини і рослинної продукції («Пельмені з яловичини»), n=5	1,343±0,044	1,525±0,009	>1,526

Фарш із м'яса птиці та рослинної продукції («Пельмені з курячим м’ясом»), n=5	1,102±0,008	1,304±0,006	>1,305
Фарш із м'яса індички та рослинної продукції («Пельмені з м’ясом індички»), n=5	0,625±0,003	0,814±0,002	>0,815
Фарш із баранини та рослинної продукції («Пельмені з баранини»), n=5	1,455±0,002	1,792±0,004	>1,793

Проведеними дослідженнями встановлено, що найвища оптична густина з витяжки свіжого та сумнівної свіжості м’ясного фаршу становила у «Пельменях з баранини» – 1,455±0,002 Б та 1,792±0,004 Б, а найнижча, відповідно, у фарші пельменів «Ма-ню-ня» – 0,600±0,001 Б та 0,863±0,005 Б. Ці дані були стабільними та достовірними у 99,9 %, а, отже, ці показники можна використовувати для встановлення ступеня свіжості м’ясних фаршів, що реалізуються у торговельній мережі, а також у пельменях.

Крім того, розроблений нами метод є експресним, простим у виконанні, а його результати дають конкретні кількісні показники за оптичною густиною інтенсивності кольору витяжки м’ясного фаршу з реактивом Неслера фотометричним методом.

Метод в досліді 3 нами пропонується як кількісний для визначення ступеня свіжості м’ясного фаршу за оптичною густиною інтенсивності забарвлення фотометричним методом поряд з іншими методами визначення якості та безпечності (органолептичний; мікроскопічний; визначення аміно-аміачного азоту, сірководню; виявлення продуктів розпаду білка; визначення величини *pH* тощо) [11].

Таким чином, розроблений нами метод має перевагу перед існуючими методами визначення якості та безпечності м’ясних фаршів в тому, що за інтенсивністю забарвлення витяжки з м’ясних фаршів та реактиву Неслера можна отримати результати, які мають конкретне, достовірне кількісне значення, яке дозволяє встановити ступінь свіжості м’ясних фаршів,

виготовлених від різних видів м’яса ссавців та птиці, а також пельменів, які реалізуються у торговельній мережі.

Висновки

1. Для визначення ступеня свіжості м’ясних фаршів фотометричним методом використовують профільтровану витяжку з м’ясних фаршів у співвідношенні 1:2 у кількості 3,0–3,1 $см^3$ з додаванням 1,0–1,1 $см^3$ реактиву Неслера за витримування упродовж 4–5 хвилин та подальшим центрифугуванням упродовж 10–11 хвилин за 1000 об/хв. та вимірюванням оптичної густини інтенсивності забарвлення у Белах (Б) у кюветі з товщиною поглинаючого світла 1,0 см на фотометрі фотоелектричному за довжини хвилі 440±0,05 нм (синій світофільтр), використовуючи в якості контрольної проби дистильовану воду.

2. Запропонований метод об’єктивний, експресний, зручний у виконанні, не вимагає значних витрат на реактиви і може використовуватися в комплексі з іншими методами визначення якості м’ясних фаршів під час ветеринарно-санітарної експертизи, а також у судовій експертизі харчових продуктів.

3. Розроблений авторський метод визначення ступеня свіжості м’ясних фаршів фотометричним методом з додаванням до фаршу реактиву Неслера може бути використаний для визначення ступеня свіжості м’ясних фаршів фотометричним методом при визначенні їх якості та безпечності у виробничих лабораторіях на потужностях з переробки та зберігання м’яса, м’ясопродуктів, м’ясних напівфабрикатів, супермаркетах, оптових базах, у державних лабораторіях ветеринарної медицини та у лабораторіях ветеринарно-санітарної експертизи на агропромислових ринках.

Список літератури

1. Яценко І. В., Богатко Н. М., Бусол Л. В., Париловський О. І., Коломоєць Д. К. (2020). Виявлення фальсифікації м’ясних фаршів крохмалем у судовій експертизі харчових продуктів. *Eurasian scientific congress. Abstracts of the 1st*

International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. Pp. 25-31. URL: http://sci-conf.com.ua.

2. Сердюков Я. К., Богатко Н. М., Яценко І. В., Сахнюк Н. І. Спосіб мікроструктурного виявлення бактерій у м'ясі забійних тварин, птиці та м'ясопродуктах. Деклараційний патент України на корисну модель № 109384; заявлено 22.02.2016; опубліковано 25.08.2016, Бюл. № 16. 5 с.

3. Богатко Н. М., Фотіна Т. І., Дудус Т. В., Яценко І. В., Джуман К.Я. Спосіб визначення фальсифікації молока рослинними оліями. Деклараційний патент України на корисну модель № 109384; заявлено 22.02.2016; опубліковано 25.08.2016, Бюл. № 16. 5 с.

4. Яценко І. В. (2018). Судова експертиза сиру кисломолочного за матеріалами кримінального провадження. *Ветеринарія, технології тваринництва та природокористування.* 2. 109-115.

5. Яценко І. В., Бусол Л. В., Головко Н. П., Кириченко В.М. (2018). Судова експертиза масла вершкового за матеріалами досудового розслідування кримінального провадження. *Проблеми зооінженерії та ветеринарної медицини:* Збірник наукових праць Харківської державної зооветеринарної академії. Х.: РВВ ХДЗВА.36, 2. 118-129.

6. Doosti A., Ghasemi D. P., Rahimi E.J. (2014). Technol Molecular assay to fraud identification of meat products. *Food Sci. Technol.* № 51 (1). P. 148–152.

7. Sakalar E., Abasiyanik M. F. (2011). Qualitative analysis of meat and meat products by multiplex polymerase chain reaction technique. *Afr. J. Biotechnol*. 10 (46). 9379–9386.

8. Hird H., Chisholm J., Sanchez A. (2006). Effect of heat and pressure processing on DNA fragmentation and implications for the detection of meat using a realtime polymerase chain reaction. *Food Addit. Contam*. № 23(7). P. 645–650.

9. ГОСТ 23392–78 Мясо. Методы химического и микроскопического анализа свежести мяса. М.: Госстандарт. 12 с. (Міждержавний стандарт).

10. Антипова Л. В., Глотова И. А., Рогов И. А. (2001). Определение общего содержания пигметов в мясе. *Методы исследования мяса и мясных продуктов*. М.: Колос. 376с.

11. Богатко Н.М., Назаренко Л. В., Власенко В. В. (2012). Біохімічні та мікроскопічні дослідження м’яса та м’ясопродуктів за визначення їх ветеринарно-санітарної оцінки: Методичні рекомендації. Біла Церква. 52 с.

BIOLOGICAL SCIENCES

ОЦЕНКА ЗАСУХОУСТОЙЧИВОСТИ СОРТОВ ФУНДУКА (*CORYLUS MAXIMA* L.) В УСЛОВИЯХ ПРАВОБЕРЕЖНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

Балабак Александр Анатолиевич,
д. с.-г. н, с. н. с.
Национальный дендрологический парк «Софиевка» НАНУ
г. Умань, Украина
Балабак Алла Васильевна,
к. с.-г. н, доцент
Балабак Александр Александрович,
студент
Уманский национальный университет садоводства
г. Умань, Украина

Высокая урожайность большинства сортов фундука существенно зависит от наличия влаги. Повреждение и гибель растений происходят в результате значительного несоответствия потребностей во влаге и поступлении ее из почвы в результате неблагоприятного термического режима.

Оптимальное и равномерное в течение вегетационного периода наличие влаги способствует повышению урожайности и зимостойкости растений, а ухудшение водного режима вызывает снижение зимостойкости штамбов и скелетных веток, что сопровождается уменьшением количества связанной и увеличение содержимой свободной воды в побегах. Следовательно, интенсивность роста и развития древесных растений находится в прямой зависимости от запасов воды в почве. Дефицит влаги вызывает торможение физио-биохимических процессов, сокращения длительности вегетационного периода и снижения степени стойкости растений к действию стрессовых факторов.

Цель работы./Aim. Целью работы было проведение исследований

общего содержания воды в листьях, дефицита воды, относительной тургоресцентности, водоудерживающей и водообновительной способности листьев, которые играют важную роль в противостоянии растений против повышения температуры окружающей среды, реакции растений на недостаток влаги.

Материалы и методы./Materials and methods. В основе высокой засухоустойчивости лежит способность тканей листа переносить без вреда глубокое обезвоживание и длительное увядание, задерживать воду в тканях выше уровня летального обезвоживания, а также перегрева. При длительном действии температур сверх 30-35^{0}С уменьшаются рост и развитие многих древесных плодовых культур - процесс дыхания преобладает над фотосинтезом, нарушается водный баланс, синтез белка и обмен веществ в целом.

Низкая степень засухоустойчивости древесных растений существенно влияет на семенную репродуктивность. Дефицит влаги и высокие температуры приводят к нарушению хода органогенеза побегов и недоразвитию генеративных органов. Невзирая на то, что в зоне Правобережной Лесостепи Украины засуха не является лимитирующим фактором, который влияет на развитие большинства интродуцированных древесных растений, и территория Национального дендрологического парка "Софиевка" НАН Украины находится в пределах умеренно-континентального климата со средней многолетней температурой 7,4^{0}С, однако по данным Уманской гидрометеостанции в отдельные годы здесь были зафиксированы периоды засухи.

Исследования засухоустойчивости отобранных сортов фундука проводились трижды за вегетационный период 2015-2019 гг.

Исследования по изучению интенсивности засухоустойчивости растений фундука проводили по таким метеорологическим показателем, как гидротермический коэффициент увлажнения Г. Т. Селянинову (ГТК). Фактическую засухоустойчивость определяли по 6-балльной шкале С. С. Пятницкого и 9-балльной шкале засухоустойчивость В. М. Меженского.

Для исследования засухоустойчивости также использовали лабораторно-полевой метод М. Д. Кушниренко, П. Курчатова, В. А. Крюковой. Изучали оводненисть тканей, водный дефицит листьев, водоудерживающую способность (весовой метод).

Результаты и обсуждение./Results and discussion. В результате проведенных исследований водного режима четырех модельных сортов фундука установлено, что содержимое общей воды при водном дефиците в листьях сортов Софиевский 15, Лозовской шаровидный и Трапезунд является показателем относительно стабильным, который в августе представлял 56,7-57,8 % (табл. 1). Наименьшее количество общей воды при проведении данных исследований отмечено в листьях сорта Черкесский-2 (54 %).

Таблица 1

Количество общей воды в листьях сортов фундука (2015–2019 гг.), %

Сорт	Месяц		
	VI	VII	VIII
Лозовской шаровидный (к)	58,2	57,3	57,2
Софиевский 15	58,7	58,1	57,8
Черкесский-2	55,2	54,6	54,0
Трапезунд	57,4	57,0	56,7
$НІР_{05}$	*2,8*	*2,8*	*2,8*

Исследовано, что сорт Черкесский-2, при низких показателях общего содержиния воды в листьях, характеризуется наивысшей относительной тургоресцентностью, которая достигала 95,3 %.

Практически на таком же уровне по значению относительной тургоресцентности оказались сорта Софиевский 15 и Трапезунд, которые уступают сорту Черкесский-2 лишь на 1,7 и 2,1 % в то время как сорт Лозовской шаровидный уступает этому сорту на 6,8 %. Минимальный дефицит влаги, характерный для сортов Лозовской шаровидный и Трапезунд, который

представлял в самом знойном периоде 4,9 и 6,2 % от сырой массы листьев, тогда как у сортов Софиевский 15 и Черкесский-2 этот показатель превышает 3,7 и 7,2 %.

Выводы./Conclusions. Следовательно, анализ водного режима листьев исследуемых сортов фундука по показателям общего содержимого воды, водного дефицита и относительной тургоресцентности, дает основания сделать вывод о высоком уровне адаптации этих растений к засушливым периодам в условиях Правобережной Лесостепи Украины.

ЗМІНА РОСТОВИХ ПАРАМЕТРІВ FLAMMULINA VELUTIPES ЗА ДІЇ LED ЛАЗЕРІВ

Решетник Катерина Сергіївна
Ст. викладач кафедри ботаніки та екології
Бондар Нікіта Олександрович
Сімонян Роман Врежович
Оніщенко Ірина Валеріївна
здобувачі вищої освіти факультету хімії, біології і біотехнологій
Донецький національний університет імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. На сьогоднішній день відомі цілющі властивості грибів, що широко використовуються в лікарських засобах та біологічних добавках, які вживають при терапії різних захворювань.

Flammulina velutipes є одним із найбільш популярних їстівних грибів у зв'язку з високою біологічною активністю. Гриб містить антиоксиданти, такі як ерготионеїн.[1] Досліди на тваринах показали можливість в застосуванні для розробки вакцин і онкологічної імунотерапії [1]. Дослідження Національного університету Сінгапуру, свідчать про те, що ніжка зимового гриба містить велику кількість білку, який дослідники назвали «Five»/FIP-fve», який сприяє регуляції імунної системи. Гриб також містить фламмутоксин — цитолітичний і кардіотоксичний білок, який, як було доведено, не є отруйним, коли всмоктується через систему травлення [1]. Дослідження біологічно активних речовин показали їх здатність проявляти імуномодулюючу, протипухлинну, антиоксидантну, гіпотензивну, антибактеріальну, протигрибкову, противірусну активність. Використання *Flammulina velutipes* є перспективним напрямом для фармацевтичних технологій, так як технологія вирощування не є складною.

Мета роботи. Дослідити ростові параметри *Flammulina velutipes* за умов поверхневого культивування під час лазерного опромінення.

Матеріали і методи. З метою вивчення впливу лазерного опромінення на ріст досліджуваних грибів, вегетативний міцелій культивували протягом 7 діб на

агаризованому середовищі у стандартних чашках Петрі (діаметром 9 см)(табл.1).

Таблиця 1

Склад агаризованого живильного середовища

Середовище	Компонент	Кількість	pH
Картопляно-глюкозний агар (КГА)	Картопля (очищена, подрібнена та відварена протягом 30-ти хв.)	200 г	6,5±0,3
	Глюкоза	20 г	
	Агар-агар Мікробіологічний	10 г	
	H_2O (дистильована)	до 1 $дм^3$	

Перед інокуляцією міцелій опромінювали за допомогою LED лазерів: BRP–3010–5, з випромінюванням червоного спектру з довжиною хвилі 635нм, BBP–3010–5 з випромінюванням синього спектру з довжиною хвилі 405 нм та BGP–3010–5 з випромінюванням зеленого спектру з довжиною хвилі 532 нм (виробник BOB LASER Co., Китай)

Для визначення ростових характеристик, культури вирощували на КГА. Штами, що досліджувались, висівали в чашки Петрі в центр поверхні щільного живильного середовища міцеліарним диском діаметром 5 мм, завжди однієї щільності і віку. Діаметр або радіус колоній вимірювали в двох взаємно протилежних напрямах через визначені проміжки часу. Кількість вимірів залежала від швидкості росту гриба.

Швидкість радіального росту (Vr) розраховували за формулою: [2]

$$Vr = \frac{a - b}{t_1 - t_0},$$

де: a - радіус колонії наприкінці росту, мм; b - радіус колонії на початку фази лінійного росту, мм; t_1-t_0 - тривалість лінійного росту, діб. Усі досліди проводили у трикратній повторюваності. Статистичну обробку проводили за допомогою пакета статистичних програм, створених на кафедрі фізіології рослин Донецького національного університету імені Василя Стуса [3].

Результати і обговорення. Результати проведених досліджень дозволяють зробити висновок, що концентрація глюкози у комплексі з лазерним опроміненням позитивно впливають на швидкість росту досліджуваного макроміцета. Зокрема, при культивуванні на середовищах за різних значень вмісту глюкози швидкість росту за дії опромінення зеленим світлом зростала від 18,2% до 28,5% відповідно. Опромінення світлом лазера синього та червоного спектру не призводило до зростання середньодобового приросту міцелію. Для макроміцета *F. velutipes* встановлено, що найкращий ріст міцелію також спостерігався при культивуванні на середовищі, яке містило 20 г глюкози, на 21,5% менша була швидкість росту міцелію на субстраті з 10 ти грамовим вмістом глюкози (рис.1).

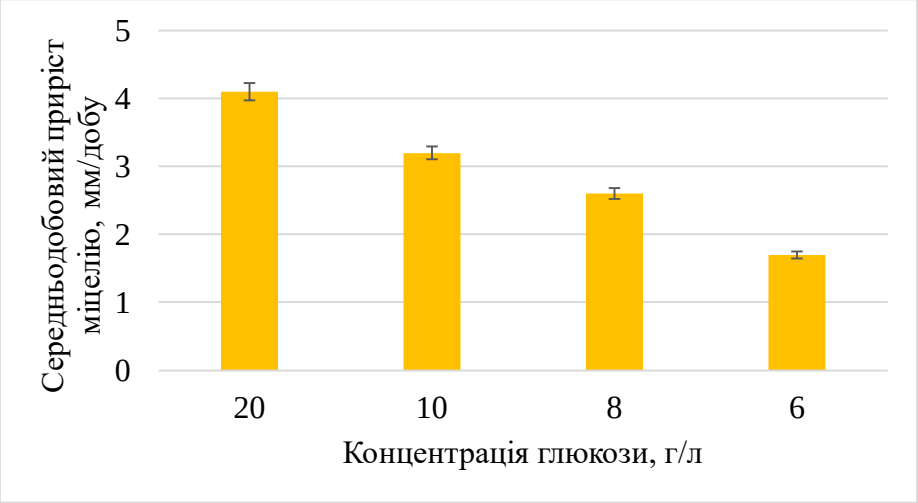

Рисунок 1. Добовий приріст міцелію *F. velutipes* на КГА при різних концентраціях глюкози

Найменший ріст міцелію було зафіксовано на субстраті з 6 грамовим вмістом глюкози.

Далі нами проводилося дослідження добового приросту міцелію за різних спектрів лазерного опромінення протягом 10 сек на КГА за трьох значень концентрації глюкози (10, 8 і 6 г/л).

Для макроміцета *F. velutipes* опромінення зеленим світлом значно покращило швидкість росту міцелію на досліджуваних субстратах. Найкраща

реакція спостерігалась у відповідь на дію опромінення при культивуванні на субстраті 10 г вмістом глюкози – на 135,7% краще контролю (рис. 2).

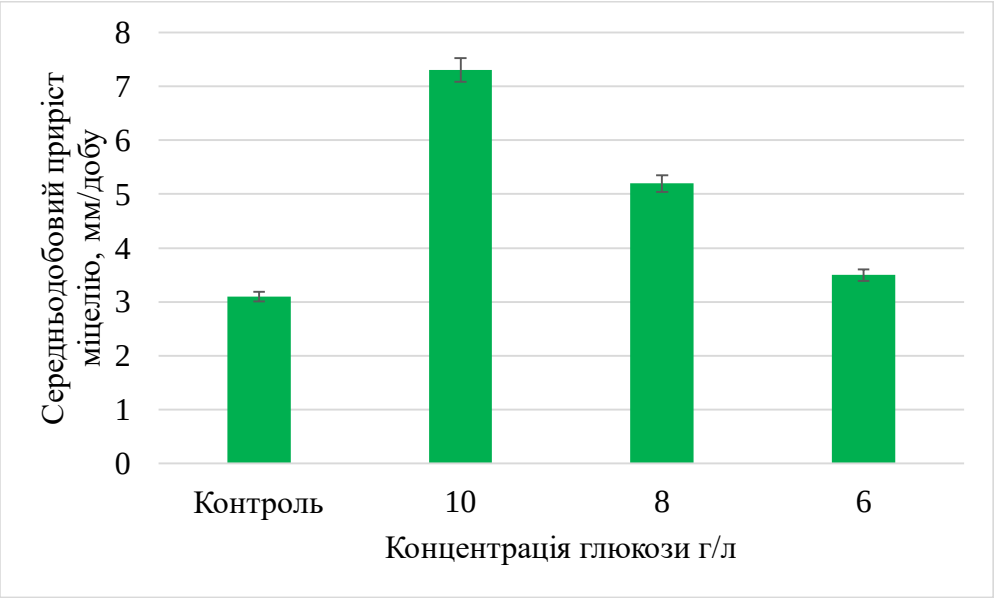

Рисунок 2. Середній добовий приріст міцелію *F. velutipes* на КГА за опромінення зеленим лазером та різних значень концентрації глюкози.

При культивуванні на середовищах за різних значень вмісту глюкози швидкість росту за цього режиму опромінення зростала від 17,1% до 26,8% відповідно. Опромінення світлом лазера синього та червоного спектру не призводило до зростання середньодобового приросту міцелію.

ВИСНОВКИ. В результаті проведених досліджень можна зробити висновки:

1. Серед усіх LED лазерів найбільш ефективним був зелений, коли від червоного та синього ефекту не призводили до середньодобового зростання міцелію.
2. Найшвидшим виявився радіальний ріст міцелію у середовищі із концентрацією глюкози 10 грам, тому це є найвигідніше середовище для вирощування *Flammulina velutipes*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bao HN, Ushio H, Ohshima T (November 2008). Antioxidative activity and antidiscoloration efficacy of ergothioneine in mushroom (*Flammulina velutipes*) extract added to beef and fish meats. *Journal of Agricultural and Food Chemistry* 56 (21): 10032–40.

2. Buhalo, A. S., Bis'ko, N. A., Solomko, J. F., & Bilaj, V. T. (2004). Kul'tivirovanie sjedobnyh i lekarstvennyh gribov // Chernobyl'interinform, Kyiv. 2004 – 148 p.

3. Приседський Ю.Г. Статистична обробка результатів біологічних експериментів / Ю.Г. Приседський. – Донецьк: Кассиопея, 1999. – 210 с.

ПОХОДЖЕННЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРОДИ СОБАК ЦВЕРГПІНЧЕР

Шерстюк Любов Миколаївна,
старший викладач,
Самойленко Анна Олександрівна,
студентка,
Полтавська державна аграрна академія
м. Полтава, Україна

Вступ. Населення України й інших держав займаються розведенням різних порід собак. Є дуже цікава історія виведення породи собак цвергпінчер. Дослідники вважають Німеччину батьківщиною даної породи собак, вік якої близько 300 років. Цих собак часто називають мініатюрними гладкошерстими пінчерами або мініатюрними доберманами. На сьогодні відомо, що згадка про собак, схожих на пінчера, з'явилася в середині XV століття. Це були скандинавські собаки, що жили на берегах Балтики і в озерній місцевості Швейцарії. Літературні джерела вважають [6, 8], що з Англії в Німеччину був привезений англійський чорно-підпалий тер'єр, який є предком сучасного Манчестерського тер'єра. На його основі згодом був виведений дрібніший різновид цієї породи, багатий різними забарвленнями: коричневими, шоколадними, світло-рудим, блакитним, а також блискучим чорним з яскраво різко окресленою підпалиною. Виведений мініатюрний пінчер помилково вважали карликовою формою добермана. Схожість його з доберманом не підтверджена генетично [6]. Історичні документи свідчать, що пінчери спочатку жили при стайнях, ловили щурів та мишей і охороняли майно від непрошених гостей. Поступово вони перетворилися в кімнатних улюбленців. Саме в Німеччині у другій половині XIX століття почалася цілеспрямована селекція даної породи. Перший офіційний стандарт породи був затверджений в 1880 році Річардом Штребелем, а перший пінчер-клуб - в 1895 році. На виставці в Штутгарті вперше в 1900 році були представлені мініатюрні пінчери.

Вони стали домашніми улюбленцями серед міського населення вже з початку XX століття [3].

Мета роботи. Метою експерименту було дослідження походження та характеристика породи собак цвергпінчер з урахуванням у дослідних тварин ваги і температури тіла, пульсу, частоти дихання, а також опис і порівняння кеннел-клубів України та світу.

Матеріали і методи. Матеріалом досліджень були доступні інформаційні джерела щодо досліджень походження та характеристики породи собак цвергпінчер. Було сформовано дві дослідні групи собак (самці та самки) віком 2,5 роки (6 голів) та віком 6 років (6 голів). Дослідні тварини належали розпліднику «Magnifisent». Зовнішні фізіологічні показники організму дослідних собак були статистично оброблені згідно прийнятих методик [5].

Результати і обговорення. Карликовий пінчер в перекладі з німецької мови (Zwergpinscher) мініатюрний пінчер – це невеликі собаки висотою в холці 25-30 см, квадратного формату, вагою 4-6 кг. Вони енергійні, мають розвинену мускулатуру та міцні кінцівки. У собак даної породи вуха стоячі, напівстоячі або лежачі, як правило більше голови. Раніше в період від декількох днів до 2 місяців вуха та хвіст обрізали. Шерсть у них коротка, гладка, блискуча, щільно прилягає до шкіри. За стандартом колір шерсті буває двох забарвлень: чорно-підпалий і рудий. Деякий час назад допускалося і коричнево-підпале забарвлення, але зараз тільки в Америці ще розводять собак з таким кольором шерсті. За гладкою шерстю легко доглядати, але треба врахувати, що завдяки цьому собаки дуже чутливі до холоду. Голова з плоским чолом, в черепній частині неширока, але з чітко позначеним переходом до морди, яка поступово звужується до носа. Лінії чола і морди паралельні. Ніс чорний. Прикус щелепи нагадує «ножиці». Райдужка очей забарвлена в темно-коричневий колір. Погляд очей дуже виразний, завжди насторожі. Шия тонка, розташована до тулуба під кутом. Хвіст посаджений високо, тримається догори, має серпоподібну форму і довжину в межах 15-18 см [3]. Головною характеристикою цвергпінчера, без якої в США, Великобританії та Канаді його

породний тип не є на 100% правильним, оголошена його хода (hackney-gait), коли собака барабанить передніми кінцівками по повітрю. Цей різновид руху з'являється тоді, коли кут плеча випрямленіий, і внаслідок цього крок передніх кінцівок наскільки короткий, на відміну від довгого кроку задніх, що собака змушена високо піднімати в русі передні ноги, щоб не наступати на них задніми. У стандартах зазначених кеннел-клубами є навіть зауваження, що стосується кута плеча, який, виявляється і може бути виражений, але не настільки, щоб перешкоджати гарцюючим рухам [1].

Типовими захворюваннями для цієї породи є синдром акрального каліцтва, що характеризується ураженням кінцівок за допомогою надмірного догляду, вилизування та кусання. Також у пінчерів часто зустрічається мукополісахаридоз VI типу, клінічні ознаки захворювання, як правило, починають проявлятися у віці від двох до чотирьох років, симптомами є тремор, порушення координації, собаці стає складно долати перешкоди. Захворювання носить прогресуючий характер. Іноді виникають проблеми із серцем та спостерігається епілепсія [7].

Мініатюрний пінчер, як правило, чутливий до холоду. Частіше за все господарі одягають на своїх улюбленців задля збереження їх здоров’я. Цим породам потрібна середне фізичне навантаження. Вони відрізняються рухливістю і дуже емоційні, але, звичайно, маленький пес не може змагатися в витривалості з великими собаками. В добу досить гуляти 2-3 години. Крім того, з ними можна займатися і грати, не виходячи з дому. Вони добре ладять з іншими собаками і не схильній вплутуватися з ними в з'ясування стосунків, хоча при необхідності цілком здатній відповісти на агресію. Деякі пінчери люблять поганяти кішок, але, з огляду на хорошу здатність до навчання і слухняність цих собак, даний недолік може бути легко виправлений дресируванням. При нестачі виховання і дресирування карликовий пінчер може вирости розпещеною і норовливої собакою. Схильний до втеч з дому. Деякі особини люблять погавкати [8].

Повсякденний догляд за собакою нескладний. Для підтримки чистоти шерсть досить один раз в день протирати спеціальною рукавицею або щіткою. Миття рекомендується в рідкісних випадках, якщо собака сильно забруднилася. Пінчер добре ладнає з дітьми - за умови, що діти будуть бачити в ньому собаку, а не живу іграшку [9].

За кордоном існує велика кількість кінологічних організацій, але головною визнають FCI, UCI. FCI - Міжнародна кінологічна федерація - Federation Cynologique Internationale Найбільша і авторитетна сьогодні міжнародна кінологічна організація - FCI, зареєстрований офіс якої знаходиться в Тюене (Бельгія), придбала офіційний статус 25 жовтня 1919р. Мета її - всіляко сприяти процесу розведення собак, сприяти вирощуванню чистокровних особин. Міжнародний союз кінологічних організацій - UCI був створений в 1977 році за активної участі Ради Європи. В даний час UCI працює під патронажем Ради Європи і має офіційний дозвіл на використання в своєму фірмовому знаку елемента емблеми цієї європейської організації. Ключовий і найбільшою організацією UCI є RVD (Rassehunde Zuchtverband Deutschland) - Об'єднання німецьких собаківників-любителів. У нього входять близько 100 клубів і розплідників Німеччини. Другим за кількістю об'єдналися клубів є українська МГО «Кінологія» [4].

Розведення цвергпінчерів дуже поширене в Україні. На її території більше 30 розплідників. Всі вони користуються племінним положенням кінологічного союзу України. Саме цвергпінчерів відносять до другої групи тварин, а саме маленьких порід. Розведення цієї породи і його успіх на 70% залежать від якості і здоров'я сук розплідника. Оптимальною сукою для розведення вважається породна і міцна.При цьому вона може не володіти шоу-темпераментом або бути не особливо витонченою, але обов'язково повинна мати міцний кістяк характерний для породи. Іноді вона може здаватися трохи грубуватою, схожою на кобеля, але головним критерієм залишається стандартна анатомія і відмінне здоров'я. Вибираючи кобеля для в'язки, досвідчені розплідники рекомендують звернути увагу на його родовід по

жіночій лінії. Тобто ідеально, якщо його матір'ю була відома сука, яка добре зарекомендувала себе у народженні здорових цуценят. Дослідивши родовід кобеля слід шукати спільних предків. І якщо це дійсно собак з відмінним екстер'єром, який вони стійко передають потомству, то такий інбридинг буде оптимальним вибором. Зазвичай від таких в'язок народжується міцне потомство без серйозних недоліків. Якщо ж кобель і сука мають абсолютно різні родоводи і немає загальних родичів навіть за її межами, значить вони належать до різних породних ліній і в'язка в цьому випадку справа ризикована. Але багато що залежить від позитивних і негативних якостей конкретних особин. Ще одна важлива особливість - наявність у предків спадкових захворювань. Для того щоб уникнути вад цуценят у майбутньому відповідальні розплідники роблять генетичні тести своїм тваринам за для виключення багатьох хвороб [3].

В'язка Цвергпинчер мало чим відрізняється від в'язки будь-яких інших собак. Важлива правильна підготовка партнерів, а саме необхідно заздалегідь обробити їх від паразитів, дати глистогінний і перевірити загальний стан здоров'я у ветеринарного лікаря. Господарю суки слід особливо ретельно спостерігати за станом і поведінкою підопічної з самого початку тічки, щоб не пропустити найбільш сприятливі для в'язки дні. Зазвичай це 9-14 день, проте овуляція може наступити вже на 5-й день або лише на 15-й. Перший раз в'язати суку цвергпінчера можна на другу тічку, але не раніше 15 місяців. Періодичність в'язок - раз на рік. Ще один варіант - дві в'язки через півроку, але тоді наступна не раніше, ніж через рік після другої. Використовувати суку в розведенні можна до 8-ми років. Звичайно, жодне правило не обходиться без винятків. І якщо сука дійсно народжує багато здорових цуценят, то клуб може дозволити провести ще одну в'язку, в 9 років. Або раптом з'явилася можливість пов'язати її з унікальним закордонним кобелем поза звичним графіком. Сама в'язка зазвичай відбувається в присутності господарів. Особливо якщо пес значно більший суки. В цьому випадку, її потрібно тримати за шию, а корпус підняти. Кобеля зазвичай притримують за поперек і контролюють правильність напрямку садок. Пінчери в цілому добре переносять вагітність і особливих

проблем не виникає. У перші 3-4 тижні єдиною зміною може стати лише деяка млявість суки. Змінювати щось в її режимі і харчуванні в цей час не рекомендується. До кінця першого місяця вагітності у собаки можуть виникнути проблеми з апетитом. Сам раціон з другого місяця вагітності повинен містити більше білків (риба, кисломолочні продукти). Як варіант - спеціальний корм для цуценят і вагітних сук. Народження цуценят зазвичай проходять легко та достатньо швидко [6].

Тривалість життя собак породи Цвергпінчер в середньому 13- 15 років. Зовнішні фізіологічні показники організму важливі. Вони показують загальний фізіологічний стан здоров'я тварини. В нашому експерименті усі дослідні особини мали чорно-підпале забарвлення. Суки не були в тічці та не вагітні. Одержані результати дослідження представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Зовнішні фізіологічні показники собак породи Цвергпінчер (n=6, M±m)

Показники	Вік дослідних собак, стать			
	2,5 років		6 років	
	самці	самки	самці	самки
Вага тіла, кг	6,4±0,21	6,1±0,46	6,4±0,29	6±0,21
Температура, °С	38,6±0,33	38,4±0,04	38,7±0,21	38,8±0,08
Дихальний цикл, дих.рух./хв.	25±2,51	22±2,10	24,6±1,68	25,3±1,26
Пульс, уд./хв.	100±0,84	109±13,44	117±8,40	123±0,08

Зовнішні фізіологічні показники складали: пульс за хвилину у шестирічних собак (самок) більший на 14 ударів ніж у молодих особин, відповідно у самців – на 17; дихальний цикл за хвилину у шестирічних самок перевищує на 3,3 дихальних рухи ніж у молодших, вага тіла в обох дослідних групах собак (самці) була однаковою; температура тіла не мала суттєвих відмінностей у різних вікових групах.

Висновки. Таким чином, результати досліджень фізіологічних показників собак породи цвергпінчер різного віку мають значні відмінності, які важливі для їх майбутніх власників. Досліджувані особини хоч і однієї породи,

але мають не однакові фізіологічні показники. Карликові пінчери - кмітливі, живі і легко піддаються дресируванню. Вони рухливі і грайливі з сім'єю власника, але дуже недовірливі до сторонніх. Мають сильний характер та схильні займати лідируючу позицію. Цвергпінчер ідеальна собака для спорту. Поєднання темпераменту і азарту з уважністю і швидкою реакцією робить його дуже спортивною та активною собакою.

Список використаних джерел

1.Вакулова В. В. Цвергпинчеры. Той терьеры. Чихуахуа. 2-е изд. М.: Аквариум, 2010. 160 с.

2.Вязка цвергпинчеров. Когда, с кем и как? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://club.xdos.ru/porpde/tsvergpinchery/vyazka-tsvergpincherov-kogda-s-kem-i-kak.html.

3.Ерусалимский Е. Цвергпинчер, или Карлик среди пинчеров. *Мой друг собака: журнал.* М.: Энимал Пресс, 2012. №2. С. 30-50.

4.Кинологические системы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://wap.jer.forum24.ru/?I-3-15-00000026-000-0-01421761658.

5. Лакин Г.Ф. Биометрия: учеб. пособ. для биологич.спец. вузов. 3-е изд., перераб. и доп. М: Высшая школа, 1980. 293 с.

6. Шварц Ш. Миниатюрный пинчер. М.: АСТ, 2010. 208 с.

7. Bardagí M., Montoliu P., Ferrer L., Fondevila D., Pumarola M.: Acral mutilation syndrome in a miniature pinscher. In: Journal of comparative pathology. Band 144, Nummer 2–3, 2011 Feb - Apr, S. 235–238.

8. Margret L. Casal: Erbkrankheiten. In: Peter S. Suter, Barbara Kohn: Praktikum der Hundeklinik. 10. Auflage, Paul Parey, Stuttgart 2006, S. 194.

9.Zwergpinscher. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www. zwergpinscher-hunde.de.

MEDICAL SCIENCES

MORPHOFUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE MICROCIRCULATORY BED OF DORSAL ROOT GANGLIA

Aliyarbayova Aygun Aliyar,
Doctor of philosophy (PhD) in Medicine,
Head of education sector of department Histology, embryology and cytology
Gasimov Eldar Kochari,
Doctor of Science in Medicine, Professor,
Head of department Histology, embryology and cytology
Quliyev Mahir Isa,
Doctor of philosophy (PhD) in Biology, Senior teacher
Shahmamedova Aida Ibrahim,
Senior teacher;
Qurbanova Shahana Qazanfar
Azerbaijan Medical University, Baku

Introductions. The dorsal root ganglia (DRG) has an integral and important role in the modulation of peripheral and central sensory processing that includes inflammation, somatic pain and the development of aberrant, neuropathic pain (NP). The DRG is an excellent clinical target for pain control, both from outside of the neural foramina into the epidural space and from the epidural space to the outside through the neural foramina.

Dorsal root ganglia are situated outside of the blood brain barrier. In this regard, molecules circulating in the vascular system can directly access to the DRG. Cell body of primary sensory neurons composing the DRG have high sensitivity to neurotoxic agents. That’s why to study peculiarities of vascular organization in DRG is very significance.

Aim. The purpose of the research work was to investigate the morphological properties of the vessels involved in the microcirculatory bed of dorsal root ganglion:

small arteries, arterioles, precapillaries, capillaries, postcapillary venules, small veins and muscular veins, lymph capillaries and lymph postcapillaries.

Materials and methods. The objects of research were dorsal root ganglions, spinal cord, spinal roots, spinal nerves taken from 20 white rats with weight of 180-200 gram. The animals purchased from Science Research laboratory and were fed in specific pathogen-free conditions. All procedures complied with the Principles of Laboratory and Animal Care established by the Azerbaijan Medical University.

The rats were decapitated under ketamine anesthesia; the vessels of objects were washed 1 minute at a pressure of 80 mm Hg with Hank's solution by catheter administered to the initial part of aortic arch; then research animals fixated with vascular perfusion with 2,5% glutaraldehyde solution prepared in 0,1M phosphate buffer (pH=7,4). The perfusion lasted 25 minutes at a pressure of 80 mm Hg. Obtained from 10 white rats objects of research (dorsal root ganglion, spinal cord, spinal roots, spinal nerves) prepared the Epon - Araldite blocks. Received from blocks on ultratome LKB-III the semithin (1-2 μm) sections were stained with methylene blue, azure II and basic fuchsine accordingly. As well as into the heart of other 10 white rats were administered ink solutions dissolved in 10% gelatine until it is outflow from vena cava inferior. Afterwards purchased from rats the research specimens (spinal cord, spinal roots, dorsal root ganglions, spinal nerves) fixated in 10% formalin solution and being frozen in cryostat, then obtained total sections at 100-150 μm thickness. Both semithin and total sections were examined at Latimet (Leitz) microscope and captured the necessary parts of the images by Pixera (USA) digital camera.

Results and discussion. The investigation on histological sections was detected there is no special vascular network inside the dorsal root ganglion capsule containing perineural layer of specialized cells, nor inside the outer layer of its capsule, consisting of dense connective tissue elements. But within ganglion around its structural elements are visible a lot of different types vascular profiles in variable diameter (fig. 1A and 1B).

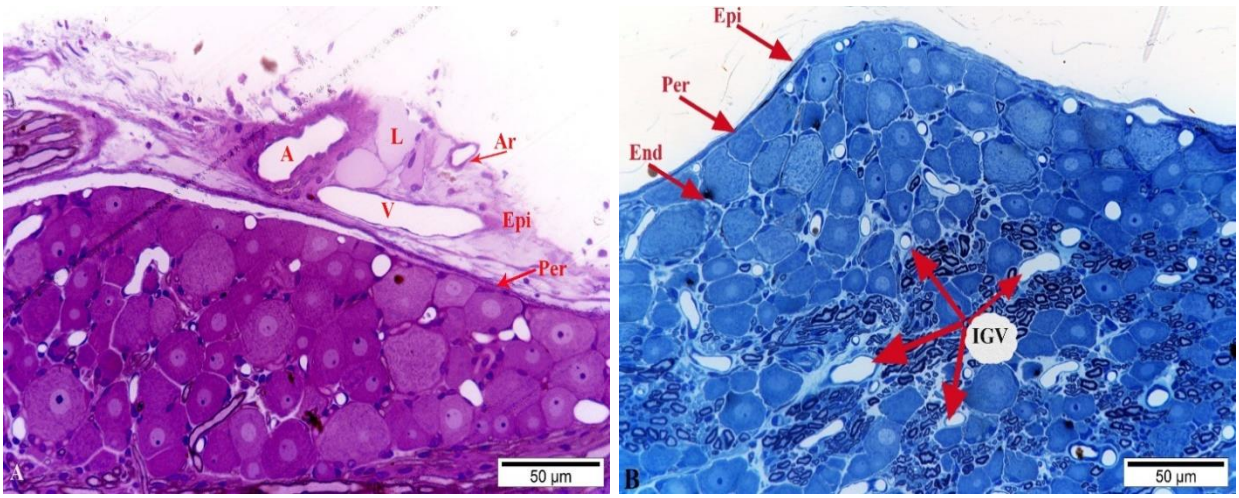

Figure 1. Semithin section obtained by intravascular perfusion of dorsal root ganglia of rat. The explanation given in text. Stain: A - azure II and basic fuchsine; B - methylene blue. Scale bar 50µm in both slide. Abbreviation: A arteriole, V-vein, L-lymph vessels, Epi-epineurium, Per-perineurium, End-endoneurium, IGV-intraganglionic vessels.

Thus, regardless of the type of vessels located at the level of the dorsal root sensory ganglion, it's should be divided into two groups: extrinsically, extraganglionic (shown in fig. 1A on the right corner) and intrinsically, intraganglionic (shown in fig. 1B)

The study of all vascular profiles out of the ganglion (extrinsically in fig. 1A) determined that they are either arterioles penetrating the capsule and entering the ganglion, or venules carrying blood from the intraganglionic network to the pericapsular veins. One of the important features of the extraganglionic vascular network is the replacement of vascular and nonvascular areas in optical sections. Vascular area detected within epineurium, nonvascular area in perineurium (fig 1A).

On the other hand, their difference from the intraganglionic vascular network is the detection of arterioles, postcapilliary venules, small veins and lymphatic vessels with two or more layers of smooth muscle cells in their walls. Thus, arterial vessels, postcapillary venules and lymph vessels with three-layered smooth muscle cells on their walls are found only in the extracapsular vascular network of the spinal ganglion (fig 1A).

The result of our research work on cryostatic section determined that even in small magnifiers of the light microscope, vascularization of the DRG has specific structural remarkable peculiarities.

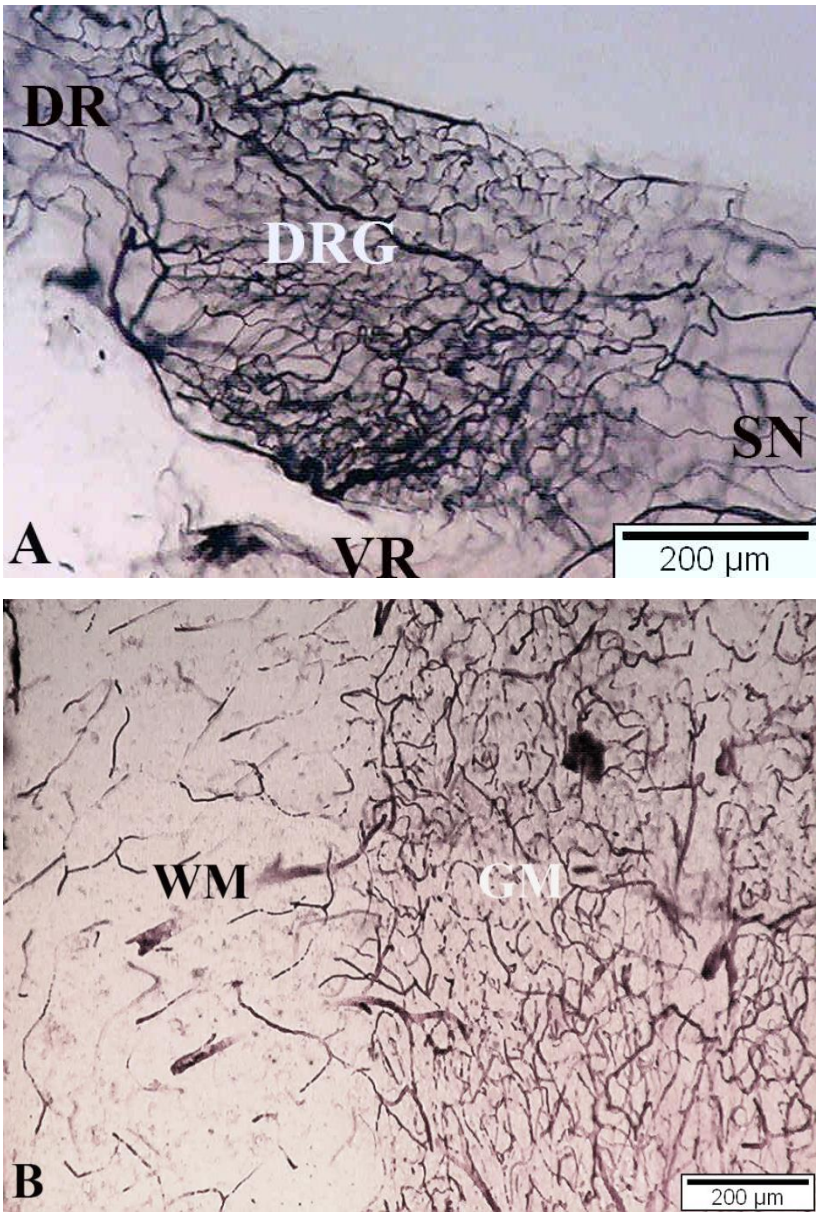

Figure 2. Comparison of vascular network of the dorsal root ganglia, spinal roots, peripheral spinal nerve (A) and spinal cord (B). Vessels on both slide have been visualized through injection ink dissolved in 10% gelatine solution. The explanation given in text. Scale bar 200µm in both. Abbreviation: VR -ventral root, DR -dorsal root, DRG -dorsal root ganglia, SN- spinal nerve, GM –gray matter of spinal cord, WM-white matter of spinal cord.

However vascular network of ganglion on the one hand linked to nerve root vessels, on the other hand to vessels of the peripheral spinal nerve.

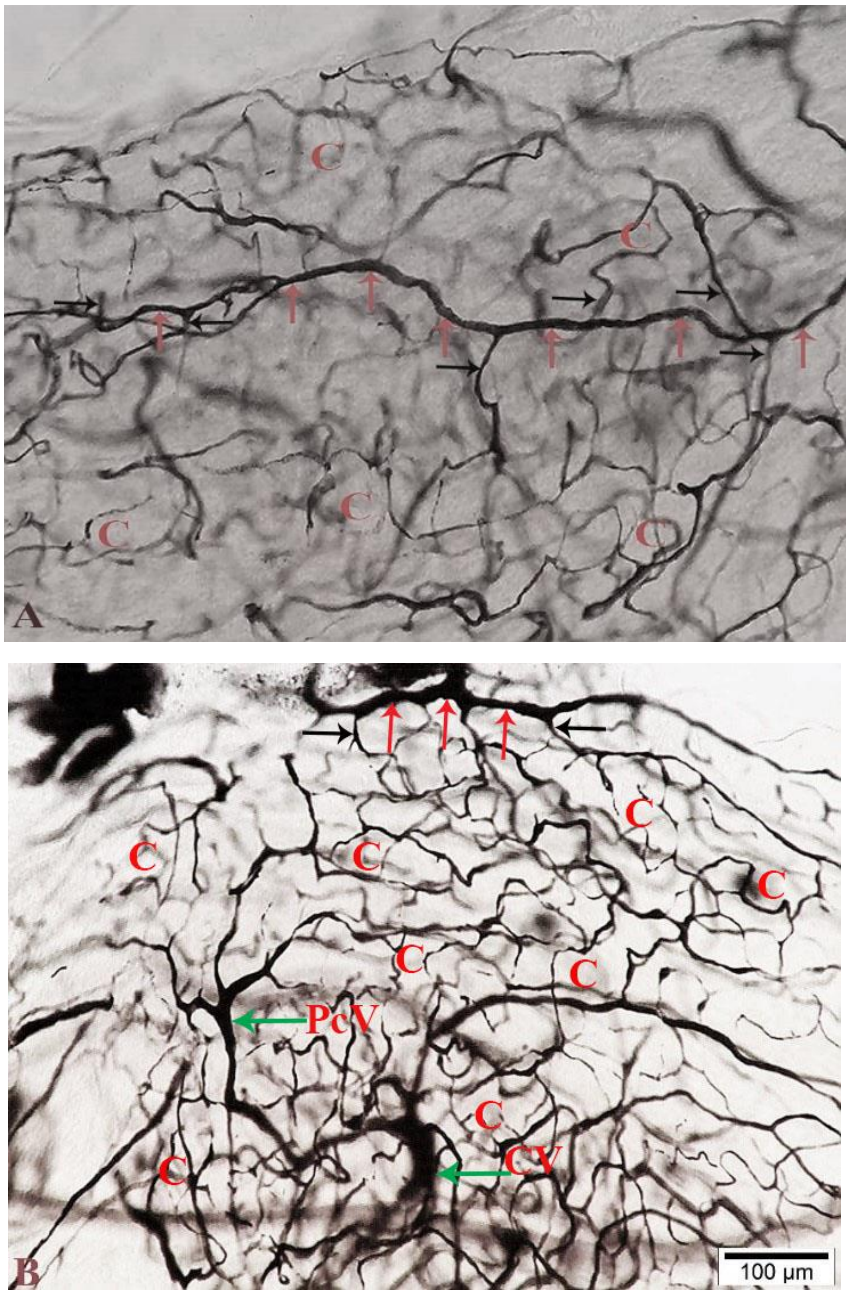

Figure 3. Intraganglionic vascular network of the dorsal root ganglia. Vessels on both slide have been visualized through injection ink dissolved in 10% gelatine solution. The explanation given in text. A Direct magnification x80; B Scale bar 100µm. Abbreviation: red arrow -arteriole, black arrow –precapillary arteriole, C -capillaries, PcV- postcapillary venule, CV –collecting venule.

It should be mentioned that on ganglion area density of vessels increased in several times than spinal root and spinal nerve area (fig. 2A). The density of the

vessels of the dorsal root ganglia is almost similar to the gray matter of the spinal cord (fig. 2B).

It must be noted that high density of vessels in the dorsal root ganglia due to the presence intraganglionic network composing of vessels belonging to microcirculatory bed, which as seen in fig. 1A and 1B mostly appear around neuronal cell body region of the DRG.

An intraganglionic vascular network begins from arterioles, which is one of the branches of the extraganglionic vessels (fig. 1A); its after penetrating the capsule from poles of DRG moves between the capsule elements to the endoneural space in the oblique direction and branched into intraganglionic blood vessels.

In general, larger diameter arterial blood vessels, detected in straight direction (shown by red arrow in fig. 3A) along side the nerve fibres, give rise to short and simple branches only, which were situated along way from the neuronal bodies with intact axons, and without any vascular connections close by.

Precapillary arterioles arising from the branches of the latter at approximately right angles in a T-shaped pattern (shown by black arrow in fig. 3A), due to presence in their wall sphincters, regulated blood flow to the capillary beds.

Capillaries that ramified blood vessels were frequently present in the form of loops, ring shaped that almost surrounded the bodies of the DRG neurons, similar to a‘‘nest’’ The nest-like vascular structures were mostly found around neuronal bodies. In addition, other types of capillaries also could be distinguished in the slides (fig. 3A, 3B): tortuous, straight. The arrangement and structure of capillaries may reflect the functional activity of the DRG. The capillary density of the peripheral areas develops in direct relationship to the metabolic demand of local sensory neurons.

Numerous anastomosing intraganglionic capillaries converged to become postcapillary venules, the latter collected blood and form collecting venules in subcapsular space (fig. 3B). The shape of sinusoidal veins were increased in size toward the ganglionic border.

The veins of the DRG have thin walls and are under much lower flow pressures, thereby making them more apt to deformation from compressive forces

than their neighboring arterial blood vessels. This impairment in venous flow causes to formation oedema. Blood flow through intrinsic vessels is subsequently arrested due to this edema.

Conclusions. The analysis of obtained data shows that only blood vessels belonging to the microcirculatory system are involved in the composition of the intraganglionic vascular network of the dorsal root ganglia. It should be noted that loose connective tissue elements around the ganglion capsule, along with all types of microvessels included to the microcirculatory system, namely, smallest sized arteries, arterioles, precapillaries, capillaries, postcapillary venules, collecting veins and muscular veins, lymph capillaries and lymph postcapillaries are also detected.

FUNCTIONAL CONDITION OF THE LIVER IN PREGNANT WITH NON-ALCOHOLIC STEATOHEPATITIS AND OVERWEIGHT

Svitlana M. Heryak
MD, PhD, DSc, Professor
Nataliya I.Bahniy
MD, PhD, Associate professor
Bahniy L.
PhD student
I.Horbachevsky Ternopil National Medical University
Ternopil, Ukraine

Introduction. Among the pathological conditions that are factors of the threatening course of pregnancy, a special place is the violation of lipid metabolism. According to WHO, 90% of overweight women in the 20-25 age group find early manifestations of liver steatosis, which leads to nonalcoholic steatohepatitis over the next five years. Therefore, overweight women are at risk of developing obstetric and perinatal complications, in the genesis of which metabolic disorders in the liver play a major role. The rationale for the planned study is the fact that the category of pregnant women with impaired lipid metabolism is progressively increasing.

A considerable number of researches are devoted to this problem in pregnant women according to disorders of lipid metabolism, metabolic syndrome, diabetes mellitus and their complications with arterial hypertension, etc. However, the authors did not pay attention to the role of the liver in lipid metabolism and the risk of steatosis and nonalcoholic steatohepatitis at a young age, which may worsen pregnancy and childbirth.

The aim of the research was to study the functional state of the liver in pregnant women with excess body weight and nonalcoholic steatohepatitis.

Materials and methods. 24 pregnant women with excess body weight were examined. (BMI was over 25 kg / m2, determined in the first trimester of pregnancy). All women underwent general clinical examinations, which included surveys, medical history, objective examination, anthropometric measurements and laboratory

studies of determination of blood levels of alaminotransferase, aspartate aminotransferase, gamma glutamyltransferase, alkaline phosphatase, total bilirubium and his fractions: direct and indirect bilirubin, total protein, liver ultrasound.

Results. Eleven women had complaints of general weakness and fatigue, while 7 had complaints of difficulty and discomfort in the right upper quadrant. BMI was 34.95 (32.6; 37.3) kg / m2. All women had an abdominal type of obesity. Elevation of ALT was detected in 7 women, AST - in 4. Content of total bilirubin and its fractions (direct and indirect), gamma-glutamyltransferase, alkaline phosphatase and total protein in all pregnant women was within normal limits. Ultrasound examination revealed pathological changes in 11 women. Among them, 8 observed liver hyperechogenicity, 5 - parenchyma heterogeneity, 1 - fuzzy vascular pattern.

Conclusions and aspects. The results of the study show that in pregnant women with nonalcoholic steatohepatitis and overweight, functional changes in the liver condition are on the background of nonspecific complaints or asymptomatic. In 46% of women ultrasound signs of fatty steatosis of liver are found, only in 29% - laboratory changes. The results obtained may indicate the further development of obstetric complications. Timely and pathogenetically substantiated correction of structural-functional changes and disorders that occur with excess body weight in combination with non-alcoholic steatohepatitis during pregnancy will improve the fetal intrauterine condition, reduce the frequency of obstetric and perinatal complications and will ensure the rational management of pregnancy, childbirth and the postpartum period, newborns.

INFLUENCE OF MEDIA AND TECHNOLOGY ON THE MENTAL DEVELOPMENT OF CHILDREN

Hryhorian Olena Valerikivna,
candidate of medical science,
Associate Professor,
Balogun Toluwani,
student
Kharkiv National Medical University
Of Ministry of Health of Ukraine

Introductions. The rising percentage of children who use technology and media has led to questioning on consequences of technology use, and how it impacts children's social, emotional, cognitive and physical development. Media and technology are fairly new things, therefore the long term effects are still unknown. Although research shows is a few correlations between early media use and negative outcomes in the development of children.

Aim. Our goal is to study the impact of Media and Technology on the mental development of children.

Materials and methods. To study the mental development of children, we conducted a survey among parents, pediatricians and teachers. The results were compared between children who had constant and time-limited access to information technology.

Results and discussion. Technology use is on the ascent in other age bunches too, not simply teenagers. Research proposes that preschoolers become acquainted with advanced gadgets before they are presented to books. In light of this expansion, over late years there has been a multiplication of research investigating potential linkages between enthusiastic prosperity/psychological wellness results and technology use in kids, despite the fact that the information base explicitly in regards to how youngsters younger than 8 use innovation is generally scanty. Regardless, the

vast majority of the accessible research is correlational, shows little impact sizes, and the fundamental systems of these results are vague.

In spite of these constraints, research of this nature is regularly referred to or utilized as a directing power in influencing popular assessment and approach with respect to issues around youngsters and innovation. Given the universality of innovation in the present society and the significance of this issue for approach and practice, it is fundamental to comprehend the effects of innovation use on the creating cerebrums and collections of youngsters in the 21st century so as to direct arrangement outlining sheltered and successful use. Guardians and gatekeepers ought to recognize with regards to rules and research, while governments and gatherings with approach impact ought to be careful of recommending arrangement without investigating the proof base in a comprehensive and exhaustive nature. This journal aims to investigate the momentum look into base, analyzing the potential effect this could have on future rules and national arrangement usage.

As of late, examine has concentrated more on mental parts of innovation use, with less thought about physiological results. It is a more up to date marvel that there has been more accentuation on cerebrum and body-based ramifications of innovation use in youngsters and grown-ups. So as to see all the more comprehensively the ramifications of screen time on kids, it is basic to investigate the accessible research so as to reveal patterns, holes and future bearings for this work to take.

Guardians and gatekeepers, just as training and youngster wellbeing experts, might be dubious with respect to how to structure kids' screen time and how this should factor into their daily lives, just as how to translate the most recent writing on these points. There is in this manner a requirement for rational rules on the issue. So as to make viable and proof based rules, the latest and thorough sociology research ought to be supplemented with proof from the natural sciences too to get a progressively comprehensive picture.

Numerous gatherings worried about youngsters' wellbeing, including governments and medical societies, advocate for halfway or completely constraining screen time for kids and youths. For instance, The American Association of

Pediatrics (AAP), a noticeable global voice in kid wellbeing, distributes rules for screen time in kids, the latest of which were made accessible in 2016. These rules incorporate various arrangements, for example, evasion of screens for youngsters under year and a half (with the exception of video-talking), and breaking points of 1 hour of the day of top notch programming for kids up to the age of 5.

Conclusions. Crosswise over numerous nations, comparable rules proposing limits on screen time and "best practices" for guardians and gatekeepers exist. Regularly, these are incorporated as segments of guidelines with respect to physical movement and inactive practices for kids, and in this way take even more a physical wellbeing point of view than an enthusiastic prosperity or mind based basis.

FEATURES OF TROFOLOGICAL INSUFFICIENCY IN PATIENTS WITH CHRONIC PANCREATITIS AND ISCHEMIC HEART DISEASE

Melnyk Nataliia Anatoliivna,
Halabitska Iryna Mykhaylivna,
к.м.н., асистент
Kopach Oleksandra Yevhenivna,
Yevhenivna Fedoriv Olha,
к.б.н., доцент
Yurchyshyn Oksana Mykhaylivna,
к.м.н., асистент,
Тернопільський національний медичний
університет ім. І.Я. Горбачевського,
Fartushok Tetiana Volodymyrivna,
к.м.н., доцент,
Львівський національний медичний
університет ім. Данила Галицького
Palytsia Liliia Mykhaylivna,
к.б.н., асистент,
Tsvyntarna Iryna Yaroslavivna,
к.м.н., асистент,
Тернопільський національний медичний
університет ім. І.Я. Горбачевського

Introduction. In chronic pancreatitis (CP) there is a violation of the balance between the supply of nutrients (nutrients) in the body of the patient and his needs for them. Formed polynuclear insufficiency [1]. With CP, nutritional deficiency occurs both exogenously and endogenously [2-3]. There are also, under certain conditions, deepening trophological insufficiency (TI), which is characterized by syndromes of deficiency of energy, protein, vitamins, trace elements and electrolytes [4]. Against the background of progressive functional insufficiency of the pancreas and deepening of the TI, stocks of nutrients in the tissues are depleted, which initially leads to biochemical and functional changes, and further manifests itself with numerous and complex clinical symptoms [5-6]. CP contributes to the progression of TI, which is

manifested by weight loss, the development of anemic syndrome (AS), osteodeficiency, immunodeficiency [7]. It is established that AC in patients with CP is a marker of the severity of the disease and a predictor of its resistance to treatment. Because the absorption of iron is carried out in the upper divisions of the small intestine, and its absorption is determined by the level of absorption mainly in the duodenum and proximal divisions of the small intestine, patients with CP have symptoms of iron deficiency (from latent iron deficiency to mild, moderate and occasional and severe iron deficiency anemia) [8].

Aim. The purpuse of the study was to study the features of trophological status (TS) in patients with CP with coronary heart disease (CHD), and to investigate the relationship between the parameters of TC and anemia in such patients.

Materials and methods. All patients under observation in the day hospital of Ternopil city hospital No. 2 were divided into two groups: 20 patients with CP and 32 patients with CP in combination with stable coronary heart disease (functional class I). Among the analyzed patients were 27 women and 25 men. Patients of working age predominated. The control group consisted of 20 practically healthy individuals. The study did not include patients with a history of acute coronary heart disease, moderate to severe diabetes requiring insulin intake, grade II and III arterial hypertension, and severe comorbidities. The diagnosis of CP was verified according to generally accepted criteria in the clinic [9]. The diagnosis of coronary heart disease was established in accordance with the recommendations of the international classification of diseases of the 10th review, according to the classification, which was approved at the VI National Congress of Cardiologists of Ukraine. Functional class of angina pectoris – according to the classification of angina pectoris of the Canadian Association of Cardiologists (1976). The following anthropometric parameters were used to evaluate the TC of patients with CP [10]. Body mass index (BMI) was determined according to the following formula: Normally considered BMI from 18.5 to 24.9 kg/m^2. The somatic protein pool was judged by the circumference of the shoulder muscles (CSM). The norm was considered to be at least 23 cm for men and 21 cm for women [11].

The level of hemoglobin (HBG) was determined by the photometric method, and the number of red blood cells (RBG) in the blood was routine. No less than 120 g/l for men and 110 g/l for women and 4,0-5,0 × 10^{12}/1 for men and 3,7-4,7 × 10^{12}/1 for women, respectively, were considered to be the norm. Statistical processing of the data obtained was performed on a personal computer using standard Microsoft Excel software packages and using Statistica for Windows computer software version 6.0 (Stat Soft inc., USA).

Results and discussion. Anthropometric indices were analyzed, which judged the fat stores and the somatic protein pool as markers of TC (Table 1).

Table 1

Anthropometric indicators of patients with CP in the comparison groups (M±m)

Indicator	Control group (n=20)	Patient with CP (n=20)	Patient with CP+CHD (n=32)
BMI, kg/m^2	22,30±0,32	25,09±1,23 (p<0,05)*	30,28±0,99 (p<0,01)* (p<0,01)**
CSM, cm	27,78±0,25	22,72±0,39 (p<0,01)*	23,17±0,49 (p<0,001)* (p>0,05)**
Waist circumference, cm	77,75±0,32	78,90±3,31 (p<0,05)*	90,10±2,6 (p<0,001)* (p<0,05)**

Notes:
1. * - there is a significant difference with the control group;
2. ** - there is a significant difference with patients with CP.

In many of the patients examined, eating disorders were noted. Thus, it was found that in the group of patients with CP+CHD, the mean BMI was 21 % higher than in the group of CP. In patients with CP, the BMI was (25.09±1.22) kg/m^2, and in the group of patients with CP+CHD – (30.28±0.99)kg/m^2 and was significantly higher relative to the control group in both comparison groups. In particular, 6 (18.75 %) and 8 (25 %) patients with normal body weight and overweight had 12 (60 %) and 4 (20 %) patients with normal weight and overweight, respectively. In 18 (56.25 %) patients with coronary artery disease, obesity of different severity was

found: I degree – 7 (21.88 %), II degree – 11 (34.37 %). In the group of CP patients with obesity of I degree – one patient, with obesity of II degree –3 (15 %).

The average waist circumference was significantly higher in patients with CP compared with the control group, but it should be noted that C3 in patients with concomitant CHD indicated an abdominal form of obesity. At the same time, there was a significant decrease in CSM in the CP+CHD group compared to the control group, which showed a depletion of the somatic protein pool (skeletal muscle). Thus, excess body weight in the group of patients with CP in combination with CHD occurred due to fatty excess with some protein loss.

The depletion of the visceral protein pool was evidenced by the establishment of significantly lower levels of HGB in patients with CP+CHD compared with the group of patients with CP: (102.34±2.84) g/l versus (120.05±4.31) g/l. The development of anemia of mild and moderate severity was also detected in 24 (75%) patients with CP+CHD versus 10 (50 %) – without coronary heart disease. A slight degree of anemia in patients in the CP+CHD group in relation to the HP group was observed in 8 (25 %) versus 6 (30 %) patients, moderate severity – in 16 (50 %) versus 4 (20 %) patients.

With regard to iron exchange rates in the CP+CHD group, the analysis of the data obtained showed a significant decrease in the RBC level (men – (3,25±0,12) × 10^{12}/1; women – (3,23±0,09) × 10^{12}/1), plasma iron (men – (11.67 ± 0.91) μmol/l; women – (10.58±1.48) μmol/l). Analyzing iron exchange rates in the CP group, there was also a significant decrease in RBC, AS in both men and women relative to such controls. The results obtained showed the tendency for the formation of AS of iron deficiency in the group of patients with CP in combination with CHD and in the group of patients with CKD without CHD.

The analysis of correlation coefficients between waist circumference and the number of RBC in patients with CP+CHD showed that there were moderate inverse correlation between the above anthropometric indicators and the number of RBC (r = -0.35 and r = -0.36, respectively) . A probable moderate inverse relationship between

blood HBG and BMI was also observed (r = -0.37). This confirmed that the excess fat reserves in patients with CP+CHD leads to an increase in the severity of anemia.

Conclusions. Trophological disorders with CP progressed more rapidly in the presence of coronary heart disease, as evidenced by the development of anemia of varying depth in 75 % of patients (versus 50 %) with significantly lower HGB levels compared with the CP group. At the same time, the somatic protein pool (by the level of CSM) was also significantly reduced against the background of an increase in BMI. That is, excess fat reserves and depletion of the somatic protein pool in patients with CP+CHD group were more pronounced compared with patients in the CP group, indicating significant protein deficiency. It is proved that the excess fat reserves in patients with CP+CHD group led to an increase in the severity of anemia.

References

1. Kallikrein-kinin system disbalance in chronic pancreatis in combination with metabolic syndrome. Babinets, L.S., Melnyk, N.A., Shevchenko, N.O., Migenko, B.O., Zaets, T.A. 2019. Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland: 1960); 72(11 cz 1), pp. 2113-2126.

2. Concomitant ascariasis as a factor in reducing the quality of life of patients with chronic pancreatitis Babinets, L.S., Dronyak, Y.V., Melnyk, N.A. 2018. Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland: 1960); 71(7), pp. 1250-1253.

3. Chronic inflammatory process and bone tissue changes in patients with osteoarthritis and exocrine pancreatic insufficiency Babinets, L.S., Halabitska, I.M. 2020. Lekarsky Obzor; 69(1), pp. 7-10.

4. Specific aspects of clinical course in case of combination of chronic pancreatitis and concomitant viral hepatitis C. Babinets, L.S., Shaihen, O.R., Homyn, H.O., Halabitska, I.M. 2019. Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland: 1960); 72(4), pp. 595-599.

5. The effect of the proteolisis' system activity for the trophological status of patients with osteoarthrosis and excretory insufficiency of pancreas Babinets, L.S., Halabitska, I.M., Kotsaba, Y.Y., Borovyk, I.O., Migenko, B.O., Ryabokon, S.S.,

Tsybulska, L.S. 2018. Wiadomosci lekarskie (Warsaw, Poland: 1960); 71(2), pp. 273-276.

6. Liliya S. Babinets. Optimization of the complex therapy of chronic pancreatitis with metabolic syndrome / Liliya S. Babinets, Nataliia A. Melnyk, Nataliia O. Shevchenko, Galina M. Sasyk, Olexandr S. Zemlyak, Olexandra Ye. Kopach, Olga Ye. Fedoriv // Wiadomości Lekarskie 2018, tom LXXI, nr 2 cz I. – P. 337-341.

7. Fedoriv O.E. Influence of nanoparticles of lead on the organizm of suspicious animals when using water with content of sodium and sunpate stearates / O.E. Fedoriv, O.E. Kopach, N.A. Melnyk, O.V. Lototska, V.V. Lototskyy // Світ медицини та біології – 2019. – № 2 (68) – С. 203-208.

8. Yurchyshyn O.M., Komissarova O.S., Fartushok T.V., Palytsia L.M., Lokai B.A. Cardiovascular system indicators in the primary school-aged children during the adaptation to educational loads in the region with iodine deficiency// Світ медицини та біології – 2020. – № 1 (71) – С. 149-153.

9. Яблонська С.В., Фартушок Т.В., Весельський С.В., Кондратюк С.В., Бесєдін В.М., Рибальченко В.К. Порушення ліпідного складу і властивостей плазматичних мембран епітеліальних клітин ворсинчатого хоріона плаценти під впливом хламідійної інфекції // Укр. біохім. журн. – 2008. – Т. 80, №2. – С. 135-140.

10. Yablonska S.V., Fartushok T.V., Veselskiy S.P., Kondratyuk O.A., Besedin V.M., Rybalchenko V.K. Disorders of lipid composition and properties of plasma membranes of epithelial cells of the villous chorion of the placenta under the influence of chlamydial infection // J. Ukr. biochem. – 2008. – T. 80, №2. P. 135-140.

11. Melnyk N.A., Babinets L.S., Fedoriv O.E., Kopach O.E. Concomitant ischemic heart disease as a factor of reduced quality of life in patients with chronic pancreatitis. Здобутки клінічної і експериментальної медицини. 2019: 2(38); 22-29.

ABOUT THE INFLUENCE OF HEALTH CARE FINANCING, MEDICAL PERSONNEL'S QUALIFICATION AND STAFFING TO PROVIDE MEDICAL CARE FOR A PATIENTS WITH A CEREBRAL STROKE IN UKRAINE

Mishchenko Maryna Mykhailovna,
MD, Graduate Student,
Kharkiv National Medical University, Kharkiv, Ukraine
Shevchenko Alexander Sergeevich,
MD, Master of Medicine, Economics and Pedagogy,
Mishchenko Alexander Nykolaevich,
MD, PhD, Assistant professor,
Kharkiv Regional Institute of Public Health Services,
Kharkiv, Ukraine

According to the World Health Organization, 17 million people die from cardiovascular diseases every year in the world, which makes up 30% of all causes of premature death [1]. In Ukraine, cardiovascular diseases cause 2/3 of all premature deaths [1; 2]. The leading causes of death are myocardial infarction (due to coronary heart disease) and cerebral stroke. However, the efforts of the neurological service are focused only on cerebral stroke, the frequency of which is 280-290 cases per 100 thousand people, but on other vascular diseases of the brain. About 2.5 million Ukrainians receive treatment for cerebrovascular pathology (7-9 thousand cases per 100 thousand population). Among them, the majority regarding chronic cerebrovascular accident "discirculatory encephalopathy". Transient ischemic attacks (hereinafter – TIA) and cerebral strokes (hereinafter – CS) are recorded 20 times less often. However, for one stroke patient (all inpatient treatment), the neurological service spends about 25 thousand hryvnias (hereinafter – UAH), including the remuneration of medical workers, medications, hospital days, examination (the patient spends the same amount out of pocket). Whereas about 400 UAH is spent on the treatment of one case of discirculatory encephalopathy. Thus, expenses for CS

and TIA (UAH 2.5 billion) exceed the costs of treating chronic cerebrovascular diseases (UAH 800 million) by more than 3 times.

The relevance of the CS's topic has been growing for the past two decades. About 17 million CS happen per year occur in the world. In 1990, they were 2/3 less [3]. WHO's forecast for the next decade is also alarming: in 2030, 23 million CS are expected, 7.8 million deaths from CS, and 77 million people who have suffered CS [4]. This prognosis is associated with an increase in life expectancy in many countries (CS occurs more often in older people), as well as with a wide spread of behavioral risk factors (tobacco smoking, alcohol, sugar, fat and salt abuse, a sedentary lifestyle) and "diseases of civilization" (arterial hypertension, diabetes mellitus, diseases of the cardiovascular system, obesity, atherosclerosis, etc.) [5].

Ukraine belongs to the category of countries with high mortality from CS. About 100 thousand CS occur annually in Ukraine (268 per 100 thousand of the population, over the past 10 years – 290 per 100 thousand of the population). The ratio of hemorrhagic to ischemic strokes is 1:5. Not only neuropathologists, but also neurosurgeons are involved in the treatment of hemorrhagic stroke. All in Ukraine, 500 neurological departments carry out medical admission of patients with CS, however, 300 of them do not have the proper neuroimaging tools – computed tomography and magnetic resonance tomography, without which it is impossible to make a timely diagnosis and start proper treatment, in particular, thrombolysis [6; 9]. To diagnose a patient with a stroke, they are transferred to another clinic, which has the necessary diagnostic equipment. When moving the patient, valuable for emergency care time losted. Such organization of medical care significantly reduces the chances of survival of patients with CS in the acute period, and also increases the chances of subsequent disability. To prevent such situations, it is necessary to provide tomographers into more neurological departments, as well as create more specialized stroke departments.

The neurological departments should be better provided with medicines, including expensive drugs for thrombolysis. Over the past 8 years, 3,000 thrombolysis cases have been performed in Ukraine, with a need of approximately

15,000 per year. For comparison, approximately 25,000 such procedures are carried out in Poland annually [6]. The reasons for the inadequate treatment are inadequate funding, inadequate staffing and insufficient qualifications of medical personnel.

Ukrainian medicine is not adequately funded all the years after the collapse of the USSR. In the case of CS, this means high mortality. For the current year, 912 million UAH are provided in the state budget of Ukraine for free treatment of CS [7; 8], which corresponds to payment for the treatment of one CS case in the amount of UAH 9 thousand, including all health care expenses. Due to the dangerously low costs of CS treatment, from April 2020, state funding for one CS case will increase to UAH 19.5 thousand. [9]. At least the same amount each patient will be forced to spend “out of pocket”. According to the World Bank, Ukrainians' health care expenditures “out of their own pockets” account for about 54% of all health care spending [10; 11].

Table 1

The number of medical rates and the number of working neurologists in Ukraine at December 31, 2019*

Region	Staffing rate	MD working	Region	Staffing rate	MD working
Vinnitsa	211	190	Mykolaiv	137	119
Volyn	146	139	Odessa	282	248
Dnepropetrovsk	449	395	Poltava	201	180
Donetsk	241	204	Rivne	174	165
Zhytomyr	184	170	Sumy	170	153
Transcarpathian	126	119	Ternopil	162	154
Zaporizhzhya	255	235	Kharkov	397	369
Ivano-Frankivsk	189	178	Kherson	133	113
Kyiv	233	200	Khmelnytskyi	162	155
Kyiv city	521	483	Cherkasy	178	168
Kirovohrad	130	118	Chernivtsi	130	125
Lugansk	94	83	Chernihiv	155	144
Lviv	368	357	**Ukraine**	5 425	4 960

Note: * rounded to whole digits.

Provision of medical personnel and their qualifications also plays an important role in organizing medical care for patients with CS. In Ukraine, there is always a shortage of medical personnel [12] of about 42 thousand doctors and 100 thousand nurses. According to the State Medical Statistics Service of Ukraine [13], a deficit also exists in the neurological service (see table 1 — data are not included in the temporarily occupied territories of Donetsk, Lugansk regions and Crimea): neurologists were not recruited at 465 medical rates (8.5%).

The deficit is facilitated by migration processes. For 2014-2016, about 7 thousand medical workers left Ukraine annually, for the period 2014-2020 – more than 50 thousand medical workers. In addition, the supply of Ukrainians with doctors is much lower than in Europe: 24.9 doctors per 10 thousand people (data for 2016) with an average European indicator of 32.2 doctors. For example, in Norway – 41.6 per 10 thousand people, in Germany – 36.0; in France – 34.5; in the UK – 27.4; in Bulgaria – 37.3; in the Czech Republic – 36.7 [12]. The share of doctors of retirement age is 24%, in certain regions (for example, in Kiev) – up to 35%. At the primary care – twice as much. One in four retirement doctors who continue to work is over 75 years old. That is, the real staff shortage is even greater. The low pay for medical workers, the lack of regular practice of examinations and treatment according to modern protocols for patients with CS adversely affects qualifications.

Thus, in order to reduce the mortality of patients with CS, it is necessary to act in several directions at once: reduce the shortage of neurological medical personnel and the average it's age, improve staff skills through accumulating experience using modern diagnostic and treatment methods, create more specialized stroke centers, and optimize patient delivery routes with a stroke to the place of direct provision of qualified medical care, install into neurological departments additional tomography equipment, to provide them with modern medicines to treat patients with CS for the state budget.

REFERENCES**

1. Mishchenko, T.S. (2017) Epidemiology of cerebrovascular diseases and organization of care for patients with cerebral stroke in Ukraine. *Ukrainian Bulletin*

of Psychoneurology, vol. 25, is. 1(90), pp. 22-24. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uvp_2017_25_1_5 (In Russ.)

2. Ukraine. Selected adult risk factor trends. World Health Organizatio, Global Health Observatory data. Noncommunicable Diseases Country Profiles, 2018. URL: https://www.who.int/nmh/countries/ukr_en.pdf

3. Feigin, V.L., Forouzanfar, M.H., Krishnamurthi, R., et al. (2014) Global and regional burden of stroke during 1990-2010: findings from the Global Burden of Disease Study 2010. *Lancet, 383(9913)*, pp. 245-254. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(13)61953-4

4. Mukheijee, D., Patil, C.G. (2011) *Epidemiology and the global burden of stroke. World Neurosurg, 76(6 suppl.),* pp. S85-90. https://doi.org/10.1016/j.wneu.2011.07.023

5. Toyoda, K. (2013) Epidemiology and registry studies of stroke in Japan // *J. Stroke, 15(1)*, pp. 21-26. https://dx.doi.org/ 10.5853/jos.2013.15.1.21

6. Shklyarovskaya, O. (2019, October 29) Let's face it: how Ukraine is going to treat a brain stroke. *Foreshortening.* https://racurs.ua/2476-vozmemsya-za-golovu-kak-ukraina-sobiraetsya-lechit-insult-golovnogo-mozga.html (In Russ.)

7. In Ukraine, health care financing in 2020 will increase by 13% – up to 113 billion UAH. *Interfax-Ukraine* (2019, November 04) https://interfax.com.ua/news/pharmacy/624742.html (In Russ.)

8. About the State Budget of Ukraine for 2020: Law of Ukraine (2020). *Verdicts of the Verkhovna Rada (VR) (5), art. 31.* https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/294-IX (In Ukr.)

9. From April 2020, the National Health Service will cover the costs of treating acute cerebral stroke – the National Health Service. *Ukrainian Crisis Media Center, Kiev* (2019, October 09). http://uacrisis.org/ru/73554-strokes (In Russ.)

10. DataBank: health, nutrition and population statistics: Ukraine. *The World Bank.* https://databank.worldbank.org/data/source/health-nutrition-and-population-statistics

11. Slipchenko, S. (2019, August 30) VoxCheck: Who pays for medical services? The experience of the USA, Britain, France, Georgia and Ukraine. *VoxUkraine.*

https://voxukraine.org/en/kto-platit-za-meditsinskie-uslugi-opyt-ssha-britanii-frantsii-gruzii-i-ukrainy (In Russ.)

12. Shevchenko, A.S. (2019) Medical personnel of Ukraine. Statistical information. *Bulletin of the Kharkov Regional Institute of Public Health Services, 91(5)*, pp. 72-77. https://doi.org/10.5281/zenodo.3551504 (In Russ.)

13. Report on network and activity of medical institutions, Form N-47. *Health Statistics Center of the Ministry of Health of Ukraine*. http://medstat.gov.ua/eng/statdan.html (In Ukr.)

**Access to all links was verified on April 10, 2020.

COMPARATIVE EFFICACY AND TOLERABILITY OF SYSTEMIC ANTIMICROBIAL THERAPY REGIMENS IN THE TREATMENT OF CHRONIC SALPINGO-OOPHORITIS

Moroz Volodymyr Anatoliyovych
d.med.sci., profesor
Tymchenko Yuriy Volodymyrovych
c.med.sci., as.profesor
National University of Pharmacy
Kharkiv, Ukraine

Introduction. Inflammatory diseases of the pelvic organs in women of childbearing age are quite common and constitute an urgent problem of modern clinical gynecology. Thus, the frequency of detection of chronic salpingo-oophoritis (CSO) in women of childbearing age is 60-65%. That is, more often than sexually transmitted infections. And about 30% of these patients develop complications of varying severity. The basic reasons for the development of CSO is a violation of the mechanisms of anti-infection protection, which constitutes pathogenetic prerequisites for the development of dysbiotic and inflammatory processes. With a corresponding change in the composition of normal microbial associations. This contributes to the adaptation of microorganisms to parasitism and enhances the pathogenic properties of each of the associates. And it leads to the characteristic features of the course of the disease that is characteristic of CSO: the presence of a polymicrobial flora, a "blurred" clinical picture, a prolonged course and a pronounced tendency to relapse of the disease [1, 2].

Typically, CSO is manifested by clinical symptoms of exacerbation of pathology or the appearance of symptoms during menstruation. At the same time, characteristic manifestations are observed: a one- or two-sided pain syndrome and vaginal discharge, which often contain impurities of pus and the red blood tree. Often they are accompanied by dysuria, severe burning and itching in the vulva, as well as an increase in body temperature to 38°C and above. In a clinical blood test,

leukocytosis, a shift of the formula to the left, and an increase in ESR are noted. The likelihood of CSO complications depends on the duration of the disease, which is why treatment should be started as early as possible and carried out in the full recommended amount [2, 3].

At present, the method of choosing treatment for CSO is the use of systemic antibacterial agents with a wide spectrum of action, which ensures the elimination of the spectrum of possible pathogens. In parallel with the traditionally used schemes for their use, widely represented in the medical literature, currently, in Ukraine, there are officially approved protocol schemes for such treatment. In this regard, evidence-based clinical comparison of the effectiveness of these approaches is of particular interest [4].

It should be borne in mind that in clinical practice a significant number of CSO occurs in combination with other inflammatory pathology of the pelvis (endometritis, colpitis, trichomoniasis, etc.), which requires appropriate consideration when prescribing medicinal treatment. According to the literature, such a combined course of CSO is observed in 65-90% of patients. This introduces certain difficulties both in the treatment process and in accounting for the results obtained [5, 6].

Aim. Our study aimed to increase the effectiveness of medicinal regimens for chronic salpingo-oophoritis in women of childbearing age by comparatively studying the effectiveness of traditional and protocol regimens for treating this pathology.

Materials and methods. The study was conducted in the form of an open clinical trial at the clinical bases of the National University of Pharmacy: in the outpatient department of the University Clinic of the Kharkiv National Medical University and the gynecological department of the city clinical maternity hospital No.7 of Kharkiv. During the period from September 2017 to April 2019, 68 patients under the age of 18 to 48 years old who suffered from CSO were monitored, and therefore they received treatment in a day hospital. Patients were divided into two equal-sized study groups who underwent a course of treatment following traditional or protocol medicinal treatment regimens. A clinical study included a period of examination and a period of taking antibacterial medicines. The duration of treatment

ranged from 7 to 18 days, depending on the severity of clinical symptoms and baseline laboratory parameters. If treatment was ineffective for three days, medical tactics were reviewed with the replacement of the antibiotic used. After completion of the course of treatment, the second examination of patients was carried out. Exclusion criteria from the study were pregnancy, lactation, the presence of concomitant acute respiratory viral infections, as well as previous (up to 6 months earlier) antibiotic therapy.

An indicator of the effectiveness of the treatment was an assessment of the clinical picture of the course of CSO given by the research doctor based on the subjective feelings of the patients and taking into account the data of an objective examination. All data received were recorded on an outpatient card and an individual registration form. The study was conducted taking into account the compliance of patients with mandatory monitoring of prescribing. When interviewing the patient before and after the course of treatment, the degree of severity in points are fixed of such signs as a) a pain symptom; b) burning and itching; c) vaginal discharge and unpleasant odor; d) rapid and painful urination according to the following scale: 0 - no symptoms 1 - slight manifestation; 2 - moderate manifestation; 3 - significant manifestation. After completing the course of treatment, the patient assessed her condition on the following subjective scale: a) a significant decrease in the manifestation of subjective complaints; b) a decrease in the manifestation of subjective complaints; c) lack of changes; d) an increase in the manifestation of subjective complaints.

Results and discussion. The results of traditional and protocol antimicrobial therapy were evaluated by the dynamics of the clinical symptoms of CSO. The structure was dominated by combined chronic forms of the disease (60.2% of patients). In 15.4% of cases, this was a predominant ovarian lesion with characteristic changes in the course of menstruation, and another 16.7% of patients had predominant inflammatory changes in the ligamentous apparatus of the fallopian tube. Concomitant symptoms of endometritis were observed in 7.7% of patients. A significant number of patients also had several other concomitant inflammatory

pathologies. Most often these were colpitis, cervical dyskeratosis, and trichomoniasis, which were noted, respectively, in 26.9%, 15.3% and 15.3% of the examined population. Somewhat less frequently, cervical erosion was detected - 10.2%, as well as bartholinitis, hydrosalpinges and dermatitis - 5.1% each. According to the literature, CSO is accompanied by cervical erosion in 70% of cases, endometritis - in about 25%, ectopic pregnancy - 8%, and ovarian apoplexy - in 5%. In the United States, up to 70% of CSO diagnoses for women of reproductive age are established for the first time during examination in emergency departments, where they enter with the above conditions [6, 7].

At the end of treatment (on days 14-18) with protocol treatment regimens, in contrast to traditional ones, clinical signs of CSO were absent or showed only slightly in the vast majority of patients - from 81.3 to 85.7% of the examined population, and symptoms remained significant in about 5.7% of cases. Therefore, the indicator of clinical and pharmaceutical effects of the recommended treatment regimens is more than 80%. Also, 50-60 days after treatment of the clinical manifestations of CSO during the protocol treatment regimens, a positive effect was noted due to a certain decrease in the recurrence of the disease. And this positive trend continued for at least a year and amounted, in general, to 6% (fig.1).

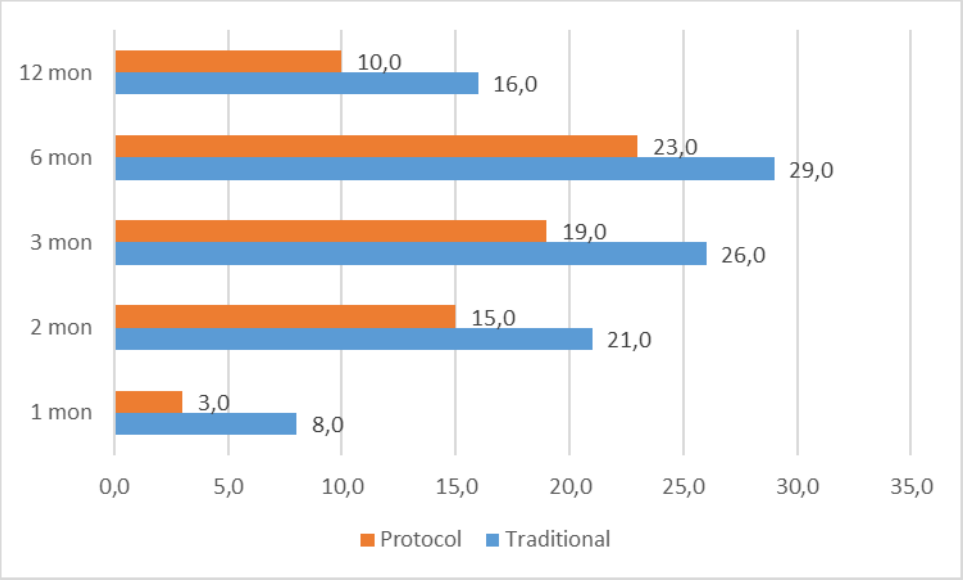

Fig. 1. The frequency of recurrence of CSO using traditional and protocol treatment regimens

Based on the analysis of side effects in the treatment of CSO under the influence of the recommended treatment regimens, it was concluded that in almost all cases of observation, clinical tolerance and the manifestation of side effects should be evaluated following a scale as "significantly less.". At the same time, among the structure of side effects of treatment, dyspepsia when using the protocol of treatment was 8.8% less, from the central nervous system and cardiovascular system - by 2.9%, hematopoietic - by 5.8%, and also significantly lower the frequency of allergic reactions - by 20.6%.

Summary and conclusions. Our data indicate a more effective use of protocol-specific treatment regimens for CSO. They were easier to tolerate, had fewer side effects compared with traditionally used treatment regimens. It is worth noting that, with comparable immediate effectiveness, protocol medicinal regimens had better efficacy against relapses of the disease.

References:

1. Tertyshnyk A. O. Features of sensitivity to antibacterial drugs in patients with nonspecific salpingoophoritis // The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University, Series «Medicine».– 2015.– № 30.– P. 34-40.

2. Moroz V. A. The pharmacological aspects of using the combined antimicrobial agents in treatment of the female genital organs infections // Dermatovenerology cosmetology sexopatholigy.– 2010.– № 1-2.– P. 184-191.

3. Brunham R. C., Gottlieb S. L., Paavonen J. Pelvic Inflammatory Disease // N Engl J Med.– 2015.– V.372, № 21.– P. 2039-2048.

4. Kalugina L. V., Zadorozhna T. D., Yusko T. I. Clinical and morphological features of chronic salpingoophoritis with different variants of the course in women of reproductive age // Ukrainian Journal of Perinatology and Pediatrics.– 2019.– V.4, № 80.– P. 16-23.

5. Chermak I. Modern Approach to Treat for Long-Lasting Salpingo-Oophoritis // International journal of environmental & Science education.– 2016.– V.11, № 18.– P. 12461-12470.

6. Revzin M. V., Mathur M., Dave H. B. et al. Pelvic Inflammatory Disease: Multimodality Imaging Approach with Clinical-Pathologic Correlation // RadioGraphics.– 2016.– V.36, № 5.– P. 1579-1596.
7. Goyal M., Hersh A., Luan X. et al. National trends in pelvic inflammatory disease among adolescents in the emergency department // J Adolesc Health.– 2013.– V.53, № 2.– P. 249-252.

INTRAVESICAL CHEMOTHERAPY WITH MUSCULAR NON-INVASIVE BLADDER CANCER

Shulyak Alexander
Doctor of medical science, professor
Gusakovsky Stepan
graduate student
State Institution "Institute of Urology
of the National Academy
of Medical Sciences of Ukraine"
Kiev , Ukraine

Introduction . Bladder cancer takes 7th place among men and 11th place overall in the structure of oncological diseases. About 336,000 new cases of bladder cancer are reported worldwide every year in men, the incidence rate is 9.0 per 100,000 people; in women, 2.2 per 100,000.

In Ukraine, 3895 new cases of bladder cancer were recorded in 2018. An average of 11.4 cases per 100,000 population. Men get sick four times more often than women.

The standard for the treatment of muscularly non-invasive forms remains TUR of a bladder tumor with subsequent instillation of chemotherapy or BCG.

Purpose of the study. Improving the effectiveness of combination treatment and improving the quality of life of patients with muscularly non-invasive bladder cancer by means of adjuvant intravesical chemotherapy.

Materials and methods. A clinical laboratory study of 162 patients with MNRMP stage Ta-T1 G1-2, who conducted the TOUR. 124 patients of the main group received doxorubicin 50 mg intravesical instillations (diluted in 30 ml of 0.9% NaCl). The course consisted of one installation daily for four days, one installation per week for four weeks and one installation per month for four months. 38 patients of the comparison group did not receive any instillations in the bladder. The average age of the patients of the main group was 61 ± 5.7 years, in the comparison group 64 ± 7.3 years.

Results. In the main group, in patients after TUR, doxorubicin instillations were performed, relapse was observed in 28 (22.5%) people. In the comparison group, patients after TUR instillation was not performed, tumor recurrence was detected in 19 (52.8%) people ($p<0,05$).

Conclusions. Conducting an effective TUR in combination with the instillation of Doxorubicin in patients with muscular non-invasive bladder cancer made it possible to optimize treatment and extend the relapse-free period in 77.5% of cases and will begin to extend the life of patients.

LABORATORY DIAGNOSTICS OF SANITARY TOXICOLOGICAL INDICATORS OF DRINKING WATER SAFETY IN UKRAINE: METHODS AND INSTRUCTIONS

Zablotska Olga Serghiivna
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Nikolaeva Iryna Mykolayivna
Candidate of Pedagogical Sciences,
Tartachnyk Inna Anatoliivna
undergraduate student,
Zhytomyr Medical Institute
by Zhytomyr Regional Council, Ukraine

Introductions. Drinking water is an important component of human life. Its interpretation and importance for the person are defined in a number of international and national normative documents. «Water intended for human consumption» is defined in EU Council Directive as: (a) all water either in its original state or after treatment, intended for drinking, cooking, food preparation or other domestic purposes, regardless of its origin and whether it is supplied from a distribution network, from a tanker, or in bottles or containers; (b) all water used in any food-production undertaking for the manufacture, processing, preservation or marketing of products or substances intended for human consumption unless the competent national authorities are satisfied that the quality of the water cannot affect the wholesomeness of the foodstuff in its finished form» [1, p. 34-35].

The Law of Ukraine "On Drinking Water, Drinking Water Supply and Drainage" states that drinking water is "water with the composition that is by organoleptic, microbiological, parasitological, chemical, physical and radiation parameters meets hygienic requirements, intended for human consumption (tap, bottled, from pump-rooms, spill points, mine wells and springs) to be used by consumers to satisfy their physiological, sanitary, hygienic, household and economic needs, as well as for the production of products that require its use» [2]. In addition to the above mentioned indicators, according to the State Sanitary Norms and Rules

of Ukraine "Hygienic Requirements for Drinking Water Intended for Human Consumption" there is a group of its sanitary and toxicological indicators [3]. Laboratory diagnostics of the indicators of safety of drinking water meant is carried out in sanitary and hygienic laboratories of the world with the help of various analytical methods and instructions.

Aim of this article is to establish the correspondence between sanitary and toxicological indicators of drinking water safety, methods and instructions for their definition in Ukraine.

Materials and methods. To achieve this goal, we used the bibliosemantic method and the method of systematic analysis and logical generalization, which included a detailed study of the normative documents of Ukraine (laws, sanitary rules and regulations) regarding the status of solving the research problem.

Results and discussion. The lists of drinking water safety indicators and methods of their study are given in the State Sanitary Norms and Rules "Hygienic Requirements for Drinking Water for Human Consumption" [3].

The toxicological indicators include: aluminum, ammonium, cadmium, silicon, arsenic, molybdenum, sodium, nitrates, nitrites, mercury, lead, cobalt, nickel, selenium, beryllium, boron, strontium, antimony, chromium total, silver, ozone residual, permanganate oxidation, permanganate oxidation, fluoride, cyanides, chlorites, formaldehyde, chloroform, benz(a)pyrene, dibromochloromethane, pesticides, benzene, 1,2-dichloroethane, tetrachlorocarbon, trichlorethylene, tetrachlorethylene, total organic carbon. Significant exceeding of the norms of these parameters in drinking water causes mass poisoning, and prolonged consumption of water with their slight excess leads to the formation of non-communicable diseases of the population.

Among the most commonly used methods of laboratory diagnostics of the safety of drinking water are: spectrometric, atomic absorption, chromatographic, photometric and potentiometric.

The study of the State Sanitary Rules and Regulations [3] made it possible to establish the correspondence between the sanitary and toxicological parameters of

drinking water safety and the methods and instructions for their determination in sanitary laboratories (see Table 1).

Table 1

Methods and instructions for the determination of sanitary and toxicological indicators of drinking water safety in Ukraine

Indicator	Methods and instructions
Aluminum	GOST 18165-89. Drinking water. Method for determination of mass concentration of aluminium
Ammonium	DSTU ISO 6778-2003. Water quality. Definition of ammonium. Potentiometric method (ISO 6778:1984, IDT)
Cadmium, Silicon, Sodium, Cobalt, Nickel, Antimony, Chromium	DSTU ISO 11885-2005. Water quality. Determination of 33 elements by inductively coupled plasma atomic emission spectrometry (ISO 6777:1984, IDT)
Arsenic	GOST 4152-89. Drinking water. Method for determination of mass concentration of arsenic. Guidance document. RD 118.02.28.88. Photometric arsenic (III) and arsenic (V) determination procedure
Molybdenum	GOST 18308-72. Drinking water. Method of molybdenum content determination
Nitrates	GOST 18826-73. Drinking water. Methods of nitrate content determination
Nitrites	DSTU ISO 6777-2003. Water quality. Determination of nitrites. Spectrometric method of molecular absorption (ISO 6777:1984, IDT)
Mercury	GOST 26927-86. Raw materials and food products. Methods of mercury determination. Guidance document. RD 52.24.30-86. Methodology for measuring the mass concentration of mercury ions in natural water by flameless absorption
Lead, Silver	GOST 18293-72. Drinking water. Methods of lead, zinc, silver determination
Selenium	GOST 19413-89. Drinking water. Methods of selenium mass concentration determining
Beryllium	GOST 18294-89. Drinking water. Method of mass concentration of beryllium determination
Boron	Guidance document. RD 52.24.41-87. Guidelines for the photometric determination of boron with azomethine-H

	and carminic acid in surface and treated wastewater
Strontium	GOST 23950-88. Drinking water. Method of mass concentration of strontium determination
Residual ozone	GOST 18301-72. Drinking water. Methods of residual ozone determination
Chlorite	DSTU ISO 10304-4:2003. Water quality. Determination of dissolved anions by liquid chromatography. - Part 4. Determination of chlorate, chloride and chlorite in low-pollution water (ISO 11885:1996, IDT)
Permanent oxidation	GOST 23268.12-91. Mineral drinking water, medicinal and natural table. Method of permanganate oxidizability determination
Fluorides	GOST 4386-89. Drinking water. Methods for determining the mass concentration of fluoride
Cyanides	DSTU ISO 6703-1:2007. Water quality. Determination of cyanide. Part 1. Determination of total cyanide content (ISO 6703-1:1984, IDT)
Formaldehyde	Methods of measurements. MVB 081 / 12-0227-05. Method of performing measurements of mass concentration of formaldehyde in samples of natural, drinking and waste water on the analyzer of the fluid "Fluorate-02"
Chloroform, Dibromochloromethane, 1,2-dichloroethane, carbon tetrachloride, trichlorethylene tetrachlorethylene	DSTU ISO 10301-2004. Water quality. Determination of high-volatile halogenated hydrocarbons by gas chromatography (ISO 10301:1997, IDT)
Pesticides	DSTU ISO 6468-2002. Water quality. Determination of the content of individual organochlorine insecticides, highly volatile biphenyls and chlorobenzenes. Method of gas chromatography after "liquid-liquid" type of extraction (ISO 6468:1996, IDT). Guidance document. RD 52.24.66-88. Guidelines for determining the content of organohalogen pesticides and their metabolites in surface waters

Benzene, Benz (a) pyrene	Guidance document. RD 52.24.473-95. Gas chromatographic determination of volatile aromatic hydrocarbons in water
Total organic carbon	DSTU EN 1484-2003. Water research. Guidelines for the determination of total and dissolved organic carbon (EN 1484:1997, IDT)
Chlorine dioxide	Guidelines. MR 2.2.4.-147-2007. Sanitary-epidemiological supervision of water disinfection in the systems of centralized drinking water supply with chlorine dioxide, approved by the Ministry of Health Order of 30.07.2007 No. 430

Conclusions. Thus, laboratory diagnostics of sanitary-toxicological parameters of drinking water safety is carried out in sanitary-hygienic laboratories of Ukraine by means of spectrometric, atomic-adsorption, chromatographic, potentiometric and photometric methods of analysis.

The specified physical and chemical methods are specified for each of the sanitary-toxicological parameters in the form of appropriate instructions.

REFERENCES:

1. COUNCIL DIRECTIVE 98/83/EC of 3 November 1998 on the quality of water intended for human consumption / Official Journal of the European Communities 5.12.98. URL: https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1998:330:0032:0054:EN:PDF

2. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон України від 10.01.2002 № 2918–III. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2918-14 (Редакція від 01.05.2019).

3. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4–171–10): Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 400 від 12.05.2010 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10.

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ У ФІЗИЧНІЙ ТЕРАПІЇ ОСІБ З ДЕФОРМАЦІЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Андрійчук Ольга Ярославівна
доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор
Цюпак Тетяна Євгенівна
кандидат педагогічних наук, доцент
Сітовський Андрій Миколайович
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки

Вступ. Постава - це комплексне поняття про звичне положення тіла людини, що невимушено стоїть. Постава - це звична поза (вертикальна поза, вертикальне положення тіла людини) у спокої і при русі. Звичне положення тіла - це те положення тіла, яке регулюється несвідомо, на рівні безумовних рефлексів, так званим руховим стереотипом. Людина має тільки одну, притаманну лише їй звичну поставу. Постава зазвичай асоціюється з виправкою, звичною позою, манерою утримувати себе в просторі. Постава визначається і регулюється рефлексами пози і відображає не тільки фізичний, але й психічний стан людини, будучи одним з показників здоров'я.

У більш широкому розумінні постава - це і положення тіла в різних статичних позах, і особливості роботи м'язів при ходьбі і при виконанні різних рухів.

Мета роботи: визначити вплив порушень постави на основні антропометричні показники та гнучкість хребта.

Матеріали і методи: опитування, спостереження, вимірювання антропометричних показників, дослідження функціональної здатності хребта. До дослідження були залучені дівчата віком 13-15 років. Всі досліджувані були згруповані у дві групи: Група 1- дівчата, у яких діагностовано мобільну сутулість (n=8); Група 2 – дівчата, у яких не виявлено порушень постави (n=10).

Результати і обговорення Постава може бути правильною і неправильною. Якщо людина тримає голову вільно, корпус прямо, плечі в неї злегка опущені, відведені назад на одному рівні, живіт підтягнутий, коліна випрямлені, груди трохи виступає вперед, то можна сказати, що у цієї людини правильна постава.

Порушення постави включає в себе відхилення від фізіологічної вісі хребта, серед яких основними є зміни фізіологічного кіфозу та лордозу. Порушення постави небезпечне своїми наслідками.

До порушень постави у фронтальній площині відноситься асиметрична постава. Вона характеризується змінами симетрії між правою і лівою частинами тулуба. Хребет являє собою дугу, вершина якої повернута вправо або вліво, плече і лопатка з одного боку опущені, нерівномірні трикутники талії. Перераховані порушення постави є функціональними порушеннями опорно-рухового апарату, а не окремими захворюваннями.

Види порушення постави у сагітальній площині: сутулість – посилення грудного кіфозу на фоні нормального або згладженого поперекового лордозу; округла спина – тотальний пологий грудний кіфоз та майже відсутній поперековий лордоз; кругло-ввігнута спина - збільшення всіх фізіологічних сагітальних вигинів хребта; плоска спина – фізіологічні вигини хребта згладжені або відсутні; плоско-ввігнута спина – зглаженість або відсутність грудного кіфозу на фоні збереженого або посиленого поперекового лордозу; плоско-випукла спина – відсутність фізіологічного грудного кіфозу на фоні патологічного кіфозування поперекового відділу.

З антропометричних показників ми визначали довжину тіла. З'ясувалось, що у дівчат першої групи середній показник на рівні 150,4±3,46 см, а у досліджуваних другої групи - 157,7±5,85 см. Порівнюючи середні значення двох незалежних груп величин, за критерієм Стюдента p=0,007 – різниця між показниками є значимою. Таким чином, сутулість вносить свої корективи у показники зросту.

Середні значення маси тіла у досліджуваних учениць становили: Група 1 - 51,4 ±3,73 кг, Група 2 - 53,0 ±6,2 кг. Порівнюючи отримані далі, випливає, що різниця між середніми показниками є на рівні p=0,525, що не статистично значимою і носить випадковий характер. Порушення постави (сутулість) не виявляє суттєвого впливу на показник маси тіла.

Визначаючи активну гнучкість хребта в положенні стоячи, отримали такі показники: у дівчат Групи 1 - 0,2 ±1,81 см; Групи 2 - 2,3±2,1 см. Порівняння середніх двох незалежних вибірок показало, що за критерієм Стюдента середні значення відрізняються на рівні значущості p=0,035.

Вимірювання бокова активної гнучкість хребта вправо і вліво також засвідчило статистично значущу різницю між середніми значеннями показників. Бокова активна гнучкість хребта вправо у дівчат Групи 1 – в середньому становила 14,5 ±1,93 см, в Групі 2 - 11,5±1,9 см. Середнє значення бокової активної гнучкості хребта вліво у досліджуваних Групи 1 було 16,13±1,96 см, в Групі 2- 13,3±2,75 см. Порівняння середніх значень двох незалежних вибірок щодо активної бокової гнучкості хребта вправо і вліво, за критерієм Стюдента, показало такі результати: p=0,004 і p=0,027 відповідно, отже, різниця між показниками є статистично значима, сутулість негативно відображається на активній гнучкості хребта вперед та в сторони.

Висновки. Порушення постави відображається на показниках довжини тіла, і в той же час не виявляє суттєвого впливу на показник маси тіла. З показників гнучкості хребта, ми визначали його активну рухливість вперед, вліво та вправо. Результати дослідження показали, що сутулість негативно відображається на активній гнучкості хребта. У дівчат, в яких не виявлено порушень постави, досліджувані показники були більшими. Таким чином, при доборі засобів фізичної терапії, необхідно враховувати комплекс показників та їх динаміку.

Література:

1. Аналіз окремих показників фізичного й функціонального розвитку школярів 11-12 років із сутулістю / Т.Цюпак, Ю.Цюпак, Ю.Цюпак, Ф.Філак, В.

Тарасюк - Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось, С. Я. Індика. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. – № 3 (47). – С. 72-77.

2. Андрійчук О. Я. Методичні основи фізичної терапії хворих на дегенеративно-дистрофічні захворювання опорно-рухового апарату / О. Я. Андрійчук //Art of Medicine. – 2018. - № 3 (7). – С. 174-177

3. Лікувальна фізична культура при остеохондрозах хребта: навчально-методичний посібник / Б.П.Грейда, А.М.Войнаровський, О.І.Бичук, Н.Б.Грейда. - Луцьк: Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2004. – 216 с.

4. Основи діагностичних досліджень у фізичній реабілітації / Т. Бойчук, М. Голубєва, О. Левандовський, Л. Войчишин. – Л.: ЗУКЦ,2010. – 240 с.

5. Усова О. Проблеми обсягу рухової активності дітей та підлітків у позаурочний час / Оксана Усова, Олександр Сологуб, Володимир Захожий, Тетяна Сологуб // Knowledge. Education. Law. Management, 2018. – № 3 (23). – P. 170-180.

6. Фізичний розвиток дітей і підлітків з урахуванням стану їх здоров'я: навчальний посібник / А.І.Альошина, В.С.Добринський, Н.Б.Грейда. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 191 с.

7. Якобсон О.О. Реабілітаційні впливи терапевтичних вправ на локальні неврологічні симптоми при остеохондрозі попереково–крижового відділу хребта / О.О. Якобсон, Н.Б. Грейда, В. Є Лавринюк, О.С. Грицай // Фізичне виховання, спорт та культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки / уклад. А. В. Цьось. – 2017. - № 2 (28). – С. 17-25.

ПАТОМОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АТРЕЗІЙ ШКТ ТА ПІЛОРОСТЕНОЗУ

Герасименко Олександр Іванович,
д.мед.н., професор
Климанський Руслан Петрович,
к.мед.н., доцент
Донецький національний медичний університет,
м. Лиман, Україна

Вступ. Відомо, що в процесі розвитку кишкова трубка проходить стадію щільного "шнура", тобто "солідну" стадію, коли проліферуючий епітелій повністю закриває отвір кишкової трубки. Потім відбувається процес вакуолізації епітелію, що закінчується утворення отвору кишкової трубки, але за певних умов остання фаза порушується і кишковий отвір не утворюється. За умови часткового або повного порушення вакуолізації кишковий просвіт залишається (майже або повністю) закритим, що призводить до стенозу, або до атрезії та непрохідності. Закриття отвору на значному протязі атрезія має характер фіброзного тяжу.

Етіологія атрезії гетерогенна і, очевидно, в більшості випадків мультифакторіальна, а в тих випадках, коли атрезії є компонентом множинних вроджених вад, то це результат хромосомних і генних мутацій (Борисевич М.А. и соавт., 2019).

Знання патоморфологічних змін тканини дозволяє побудувати раціональну схему хірургічної корекції вад розвитку ділянки шлунково-кишкового тракту, передбачати прогноз, а також припустити можливий патогенез пороку.

Мета роботи. Дослідити морфологічні особливості ділянок атрезії кишечника та пілоростенозу.

Матеріали і методи дослідження. У 21-му спостереженні клінічно досліджена наявність чи ступінь персистуючих внутрішньоклітинних збудників

(ПВЗ): Chlamydia Trachomatis (Ch.tr.), Cytomegalovirus (CMV), Epstein-Barr Virus (EBV), Herpes Simplex Virus 1,2 (HSV-1,2), Toxoplasma gondii (Tox.g.). Досліджено операційний матеріал кишкової трубки на фоні реплікативної стадії інфекції, обумовленої персистуючими внутрішньоклітинними збудниками: 2 випадки (9,5% від загальної кількості спостережень) – атрезія стравоходу, 7 випадків (33, 3%) – пілоростеноз, 3 випадки (14,3%) – атрезія тонкої кишки та 9 випадків (42,9%) – атрезія прямої кишки і анального отвору.

Гістологічне дослідження проводилося на препаратах пофарбованих гематоксиліном та еозином, за методом Вергофф, за ван Гізон, за Массон, ШЙК-реакція.

Результати дослідження. Всі обстежені діти мали активну стадію інфекційного процесу обумовлену персистуючими внутрішньоклітинними збудниками. За даними полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР) інтраопераційного біологічного матеріалу у 80,9% обстежених були виявлені ДНК до одного виду збудника – ПВЗ, що було достовірно частіше в порівнянні з кількістю дітей, інфікованих збудниками ПВЗ в різних асоціаціях (19,1%, $p<0,05$). Слід зазначити, що найчастіше (самостійно або в різних асоціаціях) виявлено ДНК до CMV (13 осіб, 61,9%) і до HSV-1,2 (5 осіб, 23,8%).

У випадках пілоростенозу стінка воріт шлунку потовщена, має характерний вид оливи білуватого кольору, хрящової консистенції. Отвір воріт значно звужений, трудно пропускає зонд. При мікроскопічному дослідженні відзначається потовщення всіх шарів стінки воріт (м'язового, підслизового, слизового) має місце надлишковий розвиток сполучної тканини (рис. 1), потовщення м'язових волокон і збільшення розмірів їх ядер, значні зміни в нервових сплетіннях (рис. 2) і гангліозних клітинах стінки воріт. Ознак лейкоцитарної інфільтрації в тканині не виявлено.

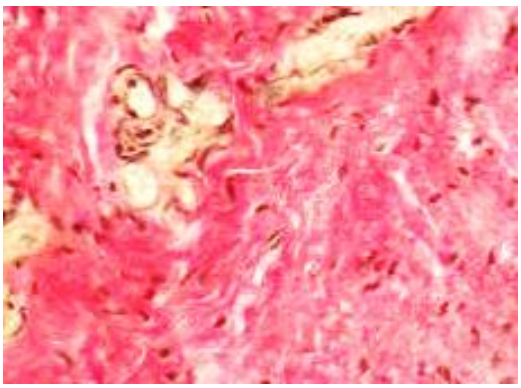

Рис. 1. Інтраопераційний біоптат стінки воріт шлунку з пілоростенозом дитини Б., 1 міс. Потовщення підслизового шару за рахунок волокнистої сполучної тканини. Забарв. – ван Гізон. Зб. х300.

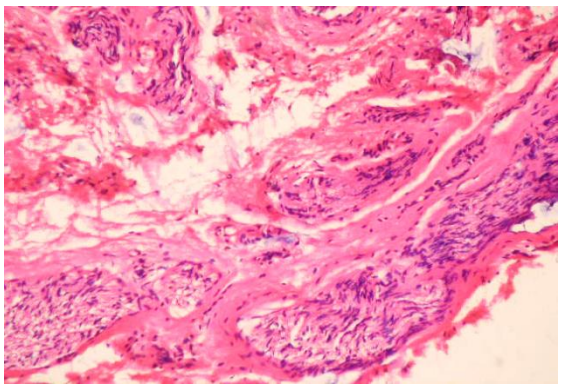

Рис. 2. Інтраопераційний біоптат стінки воріт шлунку з пілоростенозом дитини К., 1 міс. Виразні зміни в нервових сплетіннях. Забарвлення гематоксиліном і еозином. Зб. х200.

Макроскопічно ділянки атрезії тонкої кишки і прямої кишки представляли собою фіброзний тяж із дещо помітною на поперечному розрізі ділянкою, що нагадує отвір.

Мікроскопічно в ділянці атрезії тонкої кишки фіброзний тяж представлений пучками колагенових волокон, які відрізняються за довжиною й товщиною, орієнтовані переважно в різних напрямках. Змінюються тинкторіальні властивості колагенових волокон, з'являються пікринофільні. На значному протязі відзначається фрагментація й лізис еластичних волокон.

У ділянках тонкої кишки представлених волокнистої сполучної тканини визначається хаотичне розташування волокон і зміна забарвлення (червоне забарвлення) значної частини колагенових волокон (рис. 3).

В окремих ділянках сполучнотканинного тяжу в місці атрезії тонкої кишки в зрілій волокнистій сполучній тканині є ділянки фібробластів і значна кількість незрілих, низькодиференційованих судин мікроциркуляторного русла (рис. 4).

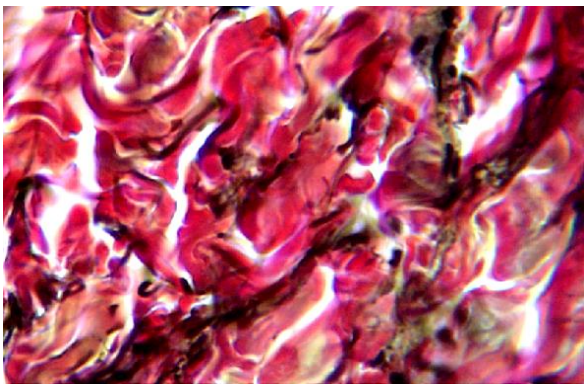

Рис. 3. Інтраопераційний біоптат ділянки атрезії тонкої кишки дитини Л., 3 доби, представлений волокнистою сполучною тканиною. Забарв. за Вергофф. Зб. Х600.

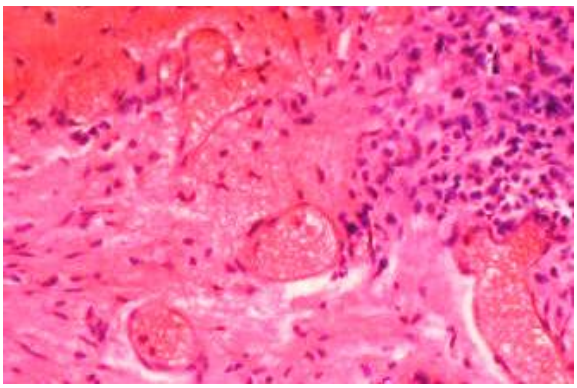

Рис. 4. Інтраопераційний біоптат ділянки атрезії тонкої кишки дитини А., 1 доба. Волокниста сполучна тканина з ділянками молодої сполучної тканини. Забарв. за ван Гізон. Зб. х200.

За висотою атрезії анального отвору і прямої кишки (відношення прямої кишки до м'язів, що піднімає задній прохід) спостерігалися такі форми захворювання: низька форма (сліпий (закритий) кінець кишки знаходиться на відстані до 2 см від шкіри) – 5 випадків і середня форма (сліпий кінець знаходиться глибше 2 см від шкіри) – 4 випадки. Всі випадки атрезії анального отвору і прямої кишки були без свищів. Анальний (задній) отвори відсутнє в типовому місці, на місці анального отвору було пігментоване поглиблення шкіри.

Гістологічне дослідження місця атрезії прямої кишки свідчить про наявність в тяжі волокнистої сполучної тканини з розширеними повнокровними тонкостінними судинами (рис. 5).

В ділянці значного звуженого отвору прямої кишки перед ділянкою атрезії гістологічна структура стінки кишки не відповідає нормі: епітелій слизової оболонки не має чіткої залозистої будови, відсутні ознаки крипт, відсутні характерні келихоподібні клітин і ліберкюнові залози, частина клітин в

стані апоптозу, немає чіткого диференціювання власної пластинки і м'язового шару (рис. 6).

Підслизова основа прямої кишки утворена пухкою волокнистою сполучною тканиною, в якій розміщені нервові й судинні сплетіння. Серед останніх виділяються сплетіння гемороїдальних вен (рис. 5).

Ознаки запального процесу у вигляді лейкоцитарної інфільтрації відсутні, є незначна кількість еозинофілів.

У біопсійному матеріалі в тканинах з ділянки атрезії ануса і прямої кишки шляхом гістологічного дослідження виявляється наявність багатошарового незроговілого епітелію на нерівній базальної мембрані з незначними ознаками апоптозу (в окремих випадках він був виразним) і наявність в підлеглій тканині циркум-анальних залоз, сальних залоз (рис. 6).

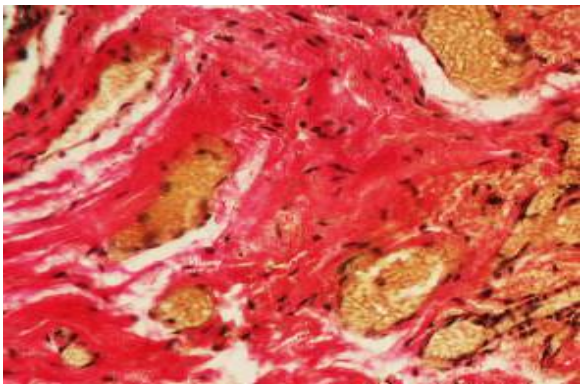

Рис. 5. Інтраопераційний біоптат ділянки атрезії прямої кишки дитини Ю., 4 доби. Серед волокнистої сполучної тканини значна кількість тонкостінних повнокровних судин. Забарв. ван Гізон. Зб. х200.

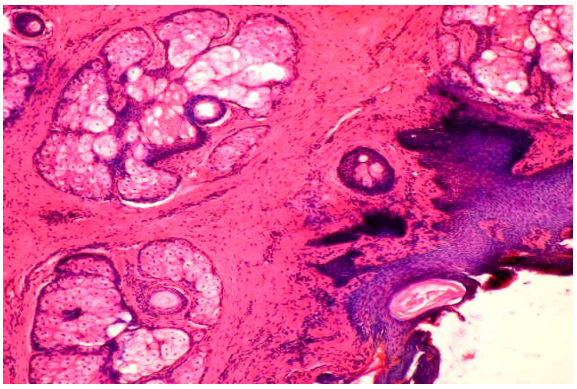

Рис. 6. Інтраопераційний біоптат ділянки атрезії прямої кишки дитини В., 1 доба. Стінка анального каналу прямої кишки при атрезії. В епітелії слизового шару є ознаки апоптозу. Забарв. гематоксиліном і еозином. Зб. х200.

Висновки. Таким чином, з урахуванням того, що основним механізмам тератогенезу на тканинному рівні є загибель окремих клітинних мас,

уповільнення розпаду і розсмоктування клітин, відмирання їх в ході нормального ембріогенезу, слід припустити, що провідним механізмом досліджених вроджених вад ШКТ була патологія апоптозу на етапах органогенезу в вигляді слабо виразного або надмірного апоптозу. Певним підтвердженням цьому є те, що в зоні атрезії немає ознак гострого запалення, а є значна кількість оформленої волокнистої сполучної тканини, частина клітин в стані апоптозу, без чіткої диференціювання. Саме за умови порушення апоптозу формується атрезія, яка може бути обумовлена як TORCH-інфекцією, так і іншими причинами. При цьому інфекційний чинник впливає на процес апоптозу, а не є безпосереднім патогенетичним чинником.

Дані макроскопічного і мікроскопічного дослідження ділянок атрезії кишкової трубки і пілоростенозу свідчать про певну ідентичності патоморфологічних особливостей тканини в ділянках патологічного процесу. Характерною особливістю є те, що при атрезії тонкої кишки і товстої кишки на тлі повної відсутності епітеліальної тканини (слизової оболонки), або її мінімальної кількості, в підслизовому шарі має місце виразний процес розростання волокнистої сполучної тканини, різного ступеня зрілості, з незначними ділянками фібробластів і тонкостінних судин, що є проявом продовження росту тканини. Характерною особливість є те, що відсутні ознаки лейкоцитарної клітинної реакції в зоні атрезії, тобто відсутні ознаки запалення.

При атрезії ануса в стінці анального каналу прямої кишки збережені всі морфологічні компоненти стінки кишки, але відсутнє сполучення з анальним отвором. При цьому в ділянці шкіри в проекції ануса виразні зміни відсутні, що свідчить про повне збереження анальної мембрани на тлі атрезії прямої кишки.

ІНТЕНСИВНА ТЕРАПІЯ ШОКОВОЇ ЛЕГЕНІ У ХВОРИХ НА МАСИВНУ КРОВОВТРАТУ

Голуб М. В.
Ткемаладзе Д. Ю,
Невхорошев Є. О.
студенти 5 курсу
Волкова Ю. В.
д.м.н., професор
Лантухова Н. Д.
к.м.н., доцент
Харківський національний медичний університет
м. Харків,Україна

Актуальність: Неспецифічне ураження легень («шокова легеня») (ШЛ) або Adult respiratory distress syndrome (ARDS), що приводить до розвитку гострої дихальної недостатності (ГДН), відзначається у 20-30% хворих, які перенесли важкі стадії шоку. Воно спостерігається при багатьох станах, особливо часто при сепсисі, перитоніті, травмі, масивній крововтраті. У постраждалих з поєднаною травмою і крововтратою ШЛ є досить частою причиною смерті після успішної реанімації. Смертність же серед хворих з ШЛ коливається від 20 до 90% . У зв'язку з цим, профілактика і лікування ШЛ є актуальним завданням. З іншого боку, загальноприйнятої і патогенетично обгрунтованої схеми лікування ШЛ не існує. Є повідомлення про застосування окремих, головним чином, симптоматичних засобів (кортикостероїди, альбумін, діуретики, антиагреганти, ШВЛ та ін.). Інші ж автори при клінічно вираженій формі ШЛ перераховані вище засоби вважають неефективними .

Мета: Вибір тактики профілактики та інтенсивної терапії ШЛ, виходячи з патогенезу і стадії розвитку процесу.

Матеріали та методи дослідження: Було проаналізовано роботи Wurmb T. «Polytrauma management in a period of change: time analysis of new strategies for emergency room treatment» (2009 р.), Граримов А. О., Военов О. В. «Damage

control» (2013 р.), Ахмедов Д., Давлатов Б. Х., Давлатов Б. Х., Рахимов Н. Г. «Інтенсивна терапія шокової легені у хворих з масивною кровотечею» (2018 р.) у якому було проведено аналіз результатів лікування 42 хворих з явищами шоку II-IV стадій. У 30 (71,4%) випадках причиною шоку була масивна крововтрата на тлі множинних переломів кінцівок і кісток тазу, у 12 (21,6%) - масивна шлунково-кишкова кровотеча. Всім пацієнтам визначалися: середній артеріальний тиск (САТ), частота серцевих скорочень (ЧСС), кислотно-лужний стану, концентрація калію та натрію в плазмі крові, загальний периферичний судинний опір (ЗПСО), гемоглобін (Hb), гематокрит (Ht), рівень сечовини, шоковий індекс (ШІ)

Результати: У хворих з множинними переломами перші ознаки ШЛ в 60% випадків проявилися на 3-5 добу, тоді як у пацієнтів з профузною шлунково-кишковою кровотечею - до кінця 1 доби. У хворих з множинними переломами мали місце: гіпоксемія (PO2 – 80,0±6,0 мм рт. ст.); гіпернатріємія (146,0±8,0 ммоль/л); гіперкапнія (PCO2 – 48,0±2,0 мм рт. ст.); компенсований метаболічний ацидоз (pH – 7,33±0,01; SB – 20,0±2,6 ммоль/л; BE – 5,0±1,5 ммоль/л; гіпокаліємія (3,6±0,4 ммоль/л); підвищення ЗПСО (1520,0±60,0 дин•с•см$^{-5}$); зменшення гемоглобіну (Hb – 60,0±4,0 г/л); зменшення гематокриту (Ht – 18,0±1,0%); зниження САТ – (70,0 ± 6,0 мм рт. ст.); тахікардія (121,0±8,0 уд/хв); шоковий індекс склав 2,3 ± 0,2. З 30 хворих з переломами 6 (20%) переведені на ШВЛ; померло 4 (13,3%).

У пацієнтів з масивною шлунково-кишковою кровотечею спостерігалися наступні зміни: зниження САТ (50,0 ± 4,0 мм рт. ст.); тахікардія (140,0 ± 12,0 уд/хв); декомпенсований метаболічний ацидоз (pH - 7,30 ± 0 , 03; SB - 18,0 ± 1,0 ммоль / л; BE - -9,0 ± 2,0 ммоль / л); зменшення гемоглобіну та гематокриту (Hb - 41,9 ± 0,2 г / л; Ht - 15,0 ± 1,0%); виражена гіпоксемія (PO2 - 71,0 ± 6,0 мм рт. ст.); гіперкапнія (PCO2 - 54,0 ± 3,0ммоль / л); гіпокаліємія - 2,9 ± 0,8 ммоль / л; гіпонатріємія - 129,0 ± 3,0 ммоль / л; зниження ЗПСО за рахунок периферичної вазодилатації (800,0 ± 40,0 дин • с • см-5); підвищення сечовини (12,0 ± 3,0 ммоль / л); шоковий індекс у цих хворих був більш 2,5.

Висновок: Опираючись на патогенез шокової легені, можемо зробити висновок, що важливими лікувально-профілактичними заходами є остаточна зупинка кровотечі, адекватна іммобілізація переломів, корекція гіповолемії і гіпотензії, поліпшення мікроциркуляції, обмеження масивної гемотрансфузії та своєчасне переведення хворих на ШВЛ.

ОЦІНКА СТАНУ МІКРОБІОЦЕНОЗУ ПАРОДОНТАЛЬНИХ КИШЕНЬ У ТЮТЮНОЗАЛЕЖНИХ ПАЦІЄНТІВ З ХРОНІЧНИМ ГЕНЕРАЛІЗОВАННИМ ПАРОДОНТИТОМ НА ТЛІ ХРОНІЧНОГО ГІПЕРАЦИДНОГО ГАСТРИТУ

Золотухіна Олена Леонідівна
аспірант
Одеський національний медичний університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Захворювання тканин пародонта на сьогоднішній день залишаються актуальною проблемою сучасної стоматології. Запальні та дистрофічно-запальні захворювання тканин пародонта одні з найбільш поширених захворювань, на які страждають мільйони людей по всьому світу. Як відомо, пародонтальна патологія характеризується поліетіологічною природою, тобто виникає на тлі екзогенних й ендогенних факторів. Одним із важливих факторів ризику розвитку захворювань тканин пародонта виступає тютюнопаління, шкідливий вплив якого здійснюється безпосередньо через первинний контакт слизової оболонки порожнини рота курця з токсичними та канцерогенними речовинами тютюнового диму та опосередковано через системні взаємозв’язки. Поширеність захворювань тканин пародонта серед курців значно вища, ніж серед некурців. Вираженість клінічних симптомів, перебіг і результат лікування напряму залежать від кількості викурених цигарок та стажу тютюнопаління.

Сучасна стоматологічна наука спонукає розглядати пародонтит як коморбідну патологію тканин пародонта й внутрішніх органів. Ротова порожнина і шлунково-кишковий тракт – це єдина морфофункціональна система, виникнення змін в якій спостерігається при порушенні у в будь-якій ланці цієї системи. Хронічний генералізований пародонтит (ХГП) часто поєднується з кислотозалежними захворюваннями шлунку, такими як хронічний гіперацидний гастрит (ХГГ), для якого характерна підвищена

кислотність шлункового соку. Інфекція *Helicobacter pylori* (*H. pylori*) вважається основною причиною розвитку хронічного гастриту. Також дані бактерії можуть виявлятися у біотопах ротової порожнини, що підтверджує той факт, що порожнина рота являє собою постійний резервуар цієї бактерії та додаткове джерело реінфікування слизової оболонки шлунку. Персистенцію *H. pylori* у порожнині рота можна розглядати з точки зору негативного фактору, який сприяє розвитку і ускладненню перебігу стоматологічних захворювань.

Одним із основних етіологічних чинників виникнення захворювань пародонта є мікроорганізми зубної бляшки, реалізація патогенного впливу яких відбувається лише за умови перевищення сили останніх над захисними можливостями тканин при зниженій реактивності організму. Мікрофлора порожнини рота – високочутлива система мікробіоти, що виступає як індикатор патологічних змін, які розвиваються локально або у всьому організмі. Мікроорганізми, які більш-менш часто виділяються з організму здорової людини утворюють його нормальну мікрофлору. Представники нормальної мікрофлори порожнини рота перешкоджають обсіменінню її патогенними мікроорганізмами. Стан порушення рівноваги в системі мікробіоценозу ротової порожнини називають терміном «дисбіоз», який характеризується перевищенням кількості умовно-патогенної та патогенної флори на тлі зниження або повної відсутності представників нормальної мікрофлори. При збільшені кількості умовно-патогенних бактерій створюються умови до ураження тканин порожнини рота. Патогенна мікрофлора спроможна напряму або опосередковано чинити шкідливу дію на тканини пародонта завдяки секреції токсинів і ензимів, пригніченню факторів захисту організму та функцій імунокомпетентних клітин. У 1998 році Socransky S. сформулював так звану класифікацію пародонтальних мікробних комплексів, які складаються з пародонтопатогенних мікроорганізмів з факторами вірулентності і патогенності щодо пародонтальних тканин. Найвищою пародонтопатогенністю володіє «червоний комплекс» – *Porphyromonas gingivalis, Bacteroides forsytus (Tannerella forsythia), Treponema denticola*. Другими за ступенем

пародонтопатогенності виступають представники «помаранчевого комплексу» – *Campylobacter rectus, Campylobacter showae, Eubacterium nodatum, Fusobacterium nucleatum, Prevotella intermedia, Prevotella nigrescens, Peptostreptococcus micros*, наступні представники «зеленого комплексу» – *Actinobacillus actonomycetemcomitans, Capnocytophaga, Campilobacter concisus, Eikenella corrodens. actonomycetemcomitans, Capnocytophaga, Campilobacter concisus, Eikenella corrodens,* жовтого комплексу – *Streptococcus sanguis, Streptococcus mitis, Streptococcus israilis* та «пурпурного комплексу» – *Actinomyces odontoliticus і Veilonella parvulla*. Пародонтопатогени зазвичай не виявляються окремо, а в комбінації з іншими патогенами. Вони можуть зустрічатися і у здорових осіб, але рідше або в невеликій кількості.

Дослідження мікробіоти пародонтальних кишень допомагає краще розуміти етіопатогенез пародонтиту, діагностувати ступінь перебігу захворювання, моніторити ефективність застосовуваного лікування та прогнозувати подальший результат лікувальних заходів.

Мета роботи – провести оцінку стану мікробіоценозу пародонтальних кишень у тютюнозалежних пацієнтів з хронічним генералізованним пародонтитом на тлі хронічного гіперацидного гастриту.

Матеріали і методи. Був проведений аналіз полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР) із вмістом пародонтальних кишень 19 пацієнтів (чоловіків і жінок) віком від 25 до 44 років, які були розподілені на групи в залежності від наявності патології порожнини рота (хронічного генералізованного пародонтиту), супутньої патології шлунку (хронічного гіперацидного гастриту) та шкідливої звички (тютюнопаління). Першу групу (основна група) склали 14 пацієнтів, які хворі на хронічний генералізованний пародонтит початкового, I ступеня на тлі хронічного гастриту, асоційованого з *H. pylori*, з підвищеною секреторною функцією, та хронічного тютюнопаління. Стаж тютюнопаління в основній групі склав 5-7 років, кількість викурених цигарок від 15 до 20 на добу. Друга група (група порівняння) складалася з 5 пацієнтів, які хворі на хронічний генералізованний пародонтит початкового, I ступеня на тлі

хронічного гастриту, асоційованого з *H. pylori*, з підвищеною секреторною функцією, але без шкідливої звички. Усі пацієнти мали підтвердження діагнозу супутньої патології (ХГГ) у лікаря-гастроентеролога за допомогою відеофіброгастроскопії та біопсії. Обстеження проводили до лікування. Постановку діагнозу ХГП здійснювали на підставі зібраних даних анамнезу, клінічного обстеження, рентгенографії, визначення гігієнічних і пародонтальних індексів відповідно до систематики хвороб пародонта Н.Ф. Данилевського (1994). Дослідження проведені за добровільною інформованою згодою пацієнта.

Для молекулярно-генетичних досліджень ми проводили забір матеріалу з пародонтальних кишень за допомогою стерильних паперових ендодонтичних штифтів (розмір №25), які вводили пінцетом у найбільш глибокі ділянки кишені на 15 секунд. Також проводили забір зубного нальоту з поверхонь молярів за допомогою стерильної стоматологічної гладилки. Матеріал негайно поміщалися в стерильні герметичні пробірки типу Eppendorf (1,5 мл), які містили 1 мл фізіологічного розчину для транспортування в лабораторію, які перебували в спеціальному термоконтейнері з хладагентом. Біопроби негайно заморожувалися і зберігалися при температурі -18 – -20°С впродовж не більш 2 тижнів. Забір матеріалу на дослідження проводили у всіх пацієнтів однаково: натще серце, до ранкової гігієни ротової порожнини.

У своєму досліджені ми аналізували наявність і кількісний вміст наступних пародонтопатогенів: *Aggregatibacter actinomycetemcomitans (Aa), Tannerella forsythia (Tf), Treponema denticola (Td), Prevotella intermedia (Pi), Fusobacterium nucleatum (Fn), Porphyromonas gingivalis (Pg)* та *Porphyromonas endodontalis (Pe)* за допомогою набору «Дентоскрин для количественного анализа формата Флуоропол-РВ» ((Комплектация OneStep Strip) НПФ «Литех», Россия) згідно з відповідною інструкцією за стандартною методикою на ампліфікаторі CFX96 Touch «REAL TIME» (Bio-Rad, США). Разом з тим, аналізували наявність ДНК *H. pylori* за допомогою набору «Хеликопол для качественного анализа формата Флуоропол-РВ» ((Комплектация OneStep Strip)

НПФ «Литех», Россия) згідно з відповідною інструкцією за стандартною методикою.

Статистична обробка даних досліджень проводилася з використанням програмних пакетів Microsoft Excel XP, Statistica 6.0. В таблицях дані представлені у вигляді середніх арифметичних значень (M) і середньої похибки (±m).

Результати і обговорення. ПЛР-аналіз досліджуваних зразків вмісту пародонтальних кишень показав, що всі 7 досліджених пародонтопатогенів були присутні в тому чи іншому відсотку випадків в обох групах пацієнтів.

Таблиця 1

Видовий і кількісний склад мікроорганізмів пародонтальних кишень пацієнтів груп дослідження

Мікрорганізми (пародонтопатогени)	Досліджувані групи пацієнтів			
	Основна група, n=14		Група порівняння, n=5	
	Кіл-сть×10^3, M±m	% виявл.	Кіл-сть×10^3, M±m	% виявл.
Aggregatibacter actinomycetemcomitans	2,81±6,00	21	0,42±0,94	20
Tannerella forsythia	2,92±5,83	71	0	0
Treponema denticola,	121,59 ±184,48	93	0,05± 0,10	20
Prevotella intermedia	1388,71 ±2549,56	100	916,52± 1117,09	100
Fusobacterium nucleatum	365,07 ±773,52	71	22,29± 27,76	100
Porphyromonas gingivalis	47,71± 178,24	21	71,07± 153,72	100
Porphyromonas endodontalis	$3{,}10\times10^{14}$ $\pm1{,}14\times10^{15}$	93	$2{,}10\times10^{9}$ $4{,}40\times10^{9}$	80

Аналіз видового й кількісного складу біоценозу пародонтальних кишень на основі ПЛР-аналізу показав, що у тютюнозалежних пацієнтів основної групи були виявлені всі представники основних пародонтопатогенних

мікроорганізмів. Тільки в даній групі одночасно були виявлені представники «червоного комплексу» мікробіоти пародонтальних кишень, які володіють найвищою пародонтопатогенністю (*Tannerella forsythia, Treponema denticola* та *Porphyromonas gingivalis*), при цьому у найвищій концентрації у порівнянні з групою порівняння. У 100% випадків був виявлений представник «помаранчевого комплексу» – *Prevotella intermedia*, також у найвищій кількісній концентрації стосовно групи порівняння. Друге місце за частотою виявлення (93% випадків) в даній групі посідають мікроорганізми *Treponema denticola* та *Porphyromonas endodontalis*. *Porphyromonas gingivalis* та *Aggregatibacter actinomycetemcomitans* були виявлені у 21% випадків (табл. 1). Описаний мікробний пейзаж спроможний сприяти патологічним запально-деструктивним процесам в тканинах пародонта при зниженій імунологічній резистентності.

При досліджені зразків групи порівняння були виявлені практично всі представники пародонтопатогенних мікроорганізмів, але значно нижчої концентрації у порівнянні з основною групою, окрім *Porphyromonas gingivalis*, яка виявлялася у 100% та найвищій концентрації серед досліджуваних груп. Також у 100% випадків виявляли мікроорганізми *Prevotella intermedia, Fusobacterium nucleatum. Tannerella forsythia* не була виявлена в жодному випадку досліджуваних зразків даної групи. Мікроорганізми *Aggregatibacter actinomycetemcomitans* та *Treponema denticola* виявлялися у 20% випадків та у найнижчій концентрації серед інших пародонтопатогенів групи порівняння (табл. 1).

За даними ПЛР-аналізу найбільша поширеність орального *Helicobacter pylori* спостерігається у тютюнозалежних пацієнтів основної групи з ХГГ, у яких діагностується позитивна реакція ПЛР-аналізу у 64,3% випадків, що може бути обумовлено збільшеною персистенцією бактерії *H. pylori* у ротовій порожнині у пацієнтів з коморбідністю патологій тканин пародонта і ШКТ на тлі фактору ризику - тютюнопаління. У групі порівняння інфекція *H. pylori* виявлялася у 60% випадків (рис. 1). Отримані результати підтверджують дані

наукової літератури щодо наявності інфекції *H. pylori* у порожнині рота та сприймання ротової порожнини як вторинного резервуару останньої.

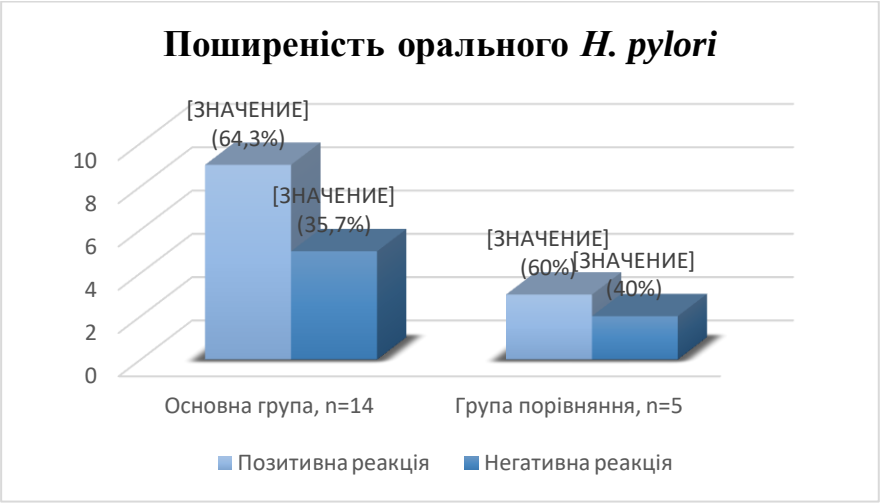

Рис. 1. Поширеність орального *H. pylori* за даними ПЛР-аналізу в досліджуваних зразках

Висновки. ПЛР-аналіз видового й кількісного складу мікробіоценозу пародонтальних кишень показав, що у тютюнозалежних пацієнтів основної групи був виявлений найвищий рівень пародонтопатогенів за якісними та кількісними показниками та найбільша поширеність орального *Helicobacter pylori* (64,3%). Узагальнюючи вищесказане ми можемо констатувати, що визначений рівень кількісного вмісту пародонтопатогенів та поширеності оральної інфекції *H. pylori* узгоджується з наявною патологією та факторами ризику у пацієнтів груп дослідження. Отже, наявність коморбідності патологічних станів тканин пародонта (ХГП) та ШКТ (ХГГ) на тлі фактору ризику – тютюнопаління створює умови для зростання персистенції орального *H. pylori* та обсіменіння пародонтальних кишень пародонтопатогенними бактеріями.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ ПОШИРЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ІНФЕКЦІЇ COVID-19

Михайличенко Борис Валентинович,
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри судової медицини та медичного права,
Біляков Андрій Миколайович,
доктор медичних наук, професор
кафедри судової медицини та медичного права,
Національний медичний університет
імені О.Богомольця;
Личман Тамара Василівна,
в.о. начальника,
ДУ «Головне бюро судово-медичної експертизи МОЗ України
м.Київ, Україна,

Вступ./Introduction. Щоденна діяльність бюро судово-медичної експертизи пов'язана із вирішенням низки питань для потреб правоохоронних органів, зокрема, встановлення причини смерті, що обумовлено вимогами кримінально-процесуального законодавства України. Проведенню судово-медичної експертизи в таких випадках підлягають трупи осіб з ознаками насильницької смерті та при підозрі на неї, тобто у випадках раптової смерті від різних захворювань, коли відомості про хворобу були відсутні на час настання смерті. Зараз в світі та в нашій державі розповсюджується коронавірусна хвороба COVID-19, внаслідок чого держави перебувають на карантині. Однак, не дивлячись на це, бюро судово-медичної експертизи щоденно виконують свою роботу, зокрема, із проведення судово-медичної експертизи тіл померлих осіб. Зважачи на наявність в країні коронавірусної хвороби COVID-19, актуальним є з'ясування особливостей діяльності судово-медичної експертизи під час такої невідкладної слідчої дії, як огляд місця події умовах циркуляції вірусної інфекції.

Мета./Aim. Розглянути судово-медичні особливості огляду місця події в умовах існування коронавірусної небезпеки, обумовленої COVID-19.

Матеріал і методи./ Materials and methods. Матеріалом для дослідження була нормативно-правова документація щодо проведення огляду місця події за участю судово-медичного експерта, наукова профільна література, в яких аналізу підлягали особливості виконання огляду місця події та трупа в умовах існування небезпеки для здоров'я і життя людини.

Результати та обговорення./Results and discussion. Проведення досудового розслідування у випадку виявлення трупа передбачає обов'язкове залучення судово-медичної експертизи, яка надає допомогу слідству у з'ясуванні обставин події та причини та часу настання смерті. Першим етапом для виявлення та фіксації даних щодо обставин події, пов'язаної із настанням смерті людини та її трупом, є огляд місцевості, приміщення, речей, документів . Для з'ясування питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити відповідних спеціалістів. Одночасно з оглядом місця події проводять також і огляд трупа за обов’язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта. Переважно судово-медичного експерта залучають у випадках підозри на можливість насильницької смерті померлої особи. В подальшому в бюро судово-медичної експертизи проводять розтин трупа для виявлення причини як у випадку насильницької, так і ненасильницької смерті від захворювань. Отже, судово-медичні експерти, виконуючи свої професійні обов'язки, мають безпосередній контакт із тілом померлої особи як під час проведення огляду трупа на місці його виявлення, так і під час розтину.Однак, в сучасних умовах небезпеки для життя та здоров'я людини така діяльність судово-медичної експертизи має низку особливостей.

МОЗ України своїм наказом від 25.02.2020р. № 521 «Про внесення зміни до Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб» за пунктом 39 відніс COVID-19 до «Особливо небезпечних інфекційних хвороб».

Наразі відомо, що розповсюдження вірусу COVID-19 від живої людини відбувається при її тісному контакті приблизно на відстані до 2 метрів за

допомогою дихальних крапель, що утворюються, коли заражена людина кашляє або чхає. Існує також можливість виділення вірусу його носіями через дихальну систему під час видихування повітря у його аерозольній фракції. Такі шляхи передачі не мають значення під час роботи з тілом померлої особи. Небезпеку становлять випадки безпосереднього контакту людини із трупом, оскільки ця вірусна хвороба супроводжується вірусемією та вірус може бути наявним зовні та всередині тіла людини. Судово-медичний експерт під час огляду трупа на місці події контактує із тілом померлої людини. Крім того, вірус може зберігатися на оточуючих предметах значні проміжки часу, у зв'язку із чим потенційну небезпеку становить і саме місце події.

Огляд місця події виконує слідчий, який керує діями усіх учасників. Функції судово-медичного експерта регламентовані «Правилами роботи лікаря-спеціаліста в галузі судово-медичної експертизи під час зовнішнього огляду трупа на місці його виявлення». Першочерговою функцією лікаря на місці події є виявлення у особи ознак життя, а за умов їх відсутності судово-медичний експерт продовжує виконувати огляд трупа з визначенням пози та положення тіла та одягу, наявності на них сторонніх нашарувань, проводить опис трупа та вірогідних ознак біологічної смерті – трупних явищ з визначенням часу їх досліджень, з'ясовує наявність ушкоджень на тілі. Важливою функцією судово-медичного експерта на місці події є виявлення біологічних слідів та речових доказів, які в подальшому мають бути досліджені судово-медичною експертизою, наприклад, слідів, які могли утворитися від крові.

Враховуючи наведене та сучасний стан розповсюдження в країні коронавірусної інфекції COVID-19, яка віднесена до особливо небезпечних інфекційних хвороб, огляд місця події, де було виявлено труп людини, має проводитися із врахуванням цієї небезпеки для життя та здоров'я всіх учасників цієї слідчої дії та за обов'язкової участі судово-медичного експерта, не дивлячись на можливість настання смерті чи від дії зовнішніх чинників, чи раптово від захворювань.

Безперечно, що проведення огляду місця події має відбуватися із дотриманням всіх вимог карантину. Крім того, перш за все, слідчий під час отримання даних про обставини події має з'ясувати можливість наявності короновірусної інфекції у померлої особи під час опитування свідків та доручити судово-медичному експерту як лікарю більш детально з'ясувати це питання, адже врахування обставин події являється важливим аспектом під час проведення судово-медичної експертизи. Так, судово-медичний експерт має з'ясувати у родичів померлої особи або свідків його передсмертний стан здоров'я, наявність симптомів захворювання, які властиві вірусній хворобі COVID-19. Тільки після цього етапу можливо виконувати всі інші дії, передбачені нормативниами документами.

За умов зажиттєвої наявності ознак вірусного захворювання у померлої особи огляд місця події та самого трупа, спілкування із родичами померлої особи та свідками мають відбуватися із дотриманням протиепідемічних захисних вимог. Якщо ж відомостей про передсмертний стан здоров'я померлої особи зібрати немає можливості, то такі випадки необхідно розглядати як потенційно небезпечні з точки зору можливості зараження вірусом COVID-19. Тому, всі учасники цієї невідкладної слідчої дії мають бути забезпечені масками, рукавичками, респіраторами, бахілами, халатами, антисептиками та обов'язково мають бути одягнені у такий спеціальний одяг. Люди, які контактували із померлою особою за її життя, мають бути протестовані на наявність COVID-19, а в приміщенні має бути проведена дезінфекція та виконанаі інші передбачені протиепідемічні заходи.

Що ж стосується виявлення та вилучення речових доказів біологічного походження під час огляду місця події, наприклад, слідів крові, а також предметів, на яких вони наявні, то у всіх слідах біологічних рідин також може зберігатися збудник коронавірусної інфекції. Тому вимога щодо протиепідемічних заходів під час їх опису, вилучення та пакування має бути також обов'язково дотриманою.

Тіло померлої людини та речові докази після огляду місця події направляють у бюро судово-медичної експертизи для подальшого проведення судово-медичної експертизи. Враховуючи це, у супроводжуючих документах слідчий обов'язково має вказати можливість наявності коронавірусної інфекції у померлої особи.

Інформація про кожен можливий випадок коронавірусної інфекції у померлої особи, яка була з'ясована на етапі огляду місця події, має бути доведена до бюро судово-медичної експертизи, працівники якого будуть мати контакт із тілом померлої особи, органів державної санітарно-епідеміологічної служби та ДСНС.

Висновок./ Conclusions. Таким чином, огляд місця події та трупа в умовах пандемії коронавірусної інфекції COVID-19 може нести небезпеку для здоров'я та життя учасників цієї невідкладної слідчої дії. Враховуючи, що за проведення огляду місця події несе відповідальність слідчий, то він обов'язково має враховувати сучасний епідемічний стан в країні. На всі випадки огляду місця події, пов'язані із виявленням трупа, обов'язково має бути залучений судово-медичний експерт, який як лікар має з'ясувати можливість зажиттєвої наявності коронавірусної інфекції у померлої особи. Подальші дії судово-медичного експерта, інших учасників огляду місця події, виконання судово-медичної експертизи у бюро судово-медичної експертизи мають враховувати попередні дані про можливу наявність корнавірусної інфекції COVID-19 у померлої особи.

ОЦІНКА ВПЛИВУ ВПРОВАДЖЕННЯ КАРАНТИННИХ ЗАХОДІВ НА РІВЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНДЕКСУ ЩАСТЯ

Орел Ольга Володимирівна
асистент
Андрєєва Валерія Сергіївна
студентка
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Одним з головних критеріїв для дослідження задоволеністю життям є оцінка рівня щастя. З його допомогою можливо оцінити вплив позитивних або негативних емоцій, вплив стресу та соціальної підтримки. Саме тому є актуальним дослідження з його допомогою рівня впливу різноманітних факторів, які змінюють звичний перебіг життя.

Мета роботи. Кількісно порівняти рівень щастя студентів ХНМУ 3 та 4 курсів до впровадження та під час дії карантинних заходів за допомогою тесту OHI (Oxford Happiness Inventory), а також встановити взаємозв'язок між змінами способу життя та рівнем щастя.

Матеріали та методи. Для збору первинної інформації були використані методи анкетування та аналізу статистичних даних. Респондентами стали 50 студентів Харківського національного медичного університету 3 та 4 курсів, по 25 з кожного. Для оцінки способу життя були обрані показники тривалості сну, кількості прийомів їжі, рівень фізичної активності, вживання алкоголю та рівень дотримання карантинних заходів.

Результати та обговорення. У ході дослідження було проаналізовано рівень щастя студентів 11.02.2020 р. та 12.04.2020 р. - через місяць після введення карантину.

До введення карантину середній рівень щастя студентів складав 40,53%. Через місяць після введення карантинних заходів середній рівень щастя серед

респондентів склав 45,77%. У таблиці 1 наведено ряд, щодо розподілу рівня задоволеності життям серед студентів. Низький рівень щастя (0 – 20%), так само як і високий (80-100%) не мав жодний студент під час обох анкетувань. Знижений (20-40%) мали 17 студентів під час та 21 студентів до карантину, що складає 34% та 42% відповідно. Середній рівень (40 – 60%) було зареєстровано у 27 (54%) респондентів під час першого анкетування та у 29 (58%) під час другого. Підвищений рівень щастя (60 – 80%) мали 2 (4%) до карантину та 4 студенти з опитаних (8%) під час карантину.

Таблиця 1

Розподіл рівня задоволеності життям

Рівень щастя	Низький	Знижений	Середній	Підвищений	Високий
Кількість респондентів (до карантину)	0	21(42%)	27 (54%)	2(4%)	0
Кількість респондентів (під час карантину)	0	17 (34%)	29 (58%)	4 (8%)	0

Також нами було проаналізовано суб’єктивну думку респондентів, щодо впливу карантинних заходів на їх спосіб життя, а також взаємозв’язок між цими змінами та рівнем індексу щастя.

Таким чином, 88% респондентів вважають, що з карантином їх спосіб життя зазнав змін. До введення карантинних заходів 3 (6%) респондентів спали менше 5 годин на добу, 38 (76%) – 5 – 7 годин на добу та 9 (18%) 8 годин на добу і більше. Під час дії карантинних заходів менше 5 годин спав лише 1 (2%) студент з опитаних, 19 (38%) – 5-7 годин на добу, а 30 (60%) - 8 годин на добу і більше (рис.1).

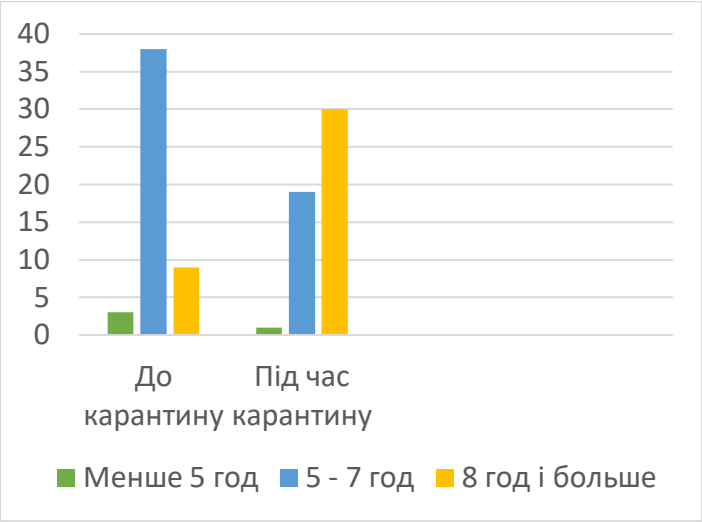

Рис. 1. Порівняльна діаграма тривалості сну

1 – 2 прийоми їжі на добу мали 36 (72%) анкетованих респондентів до введення карантинних заходів та 10 (20%) - після. 3 – 4 прийоми їжі мали 13 (26%) анкетованих до та 35 (70%) під час карантину та 5 – 6 приймів на добу мали 1 (2%) та 5 (10%) анкетованих до та під час карантину відповідно (рис. 2).

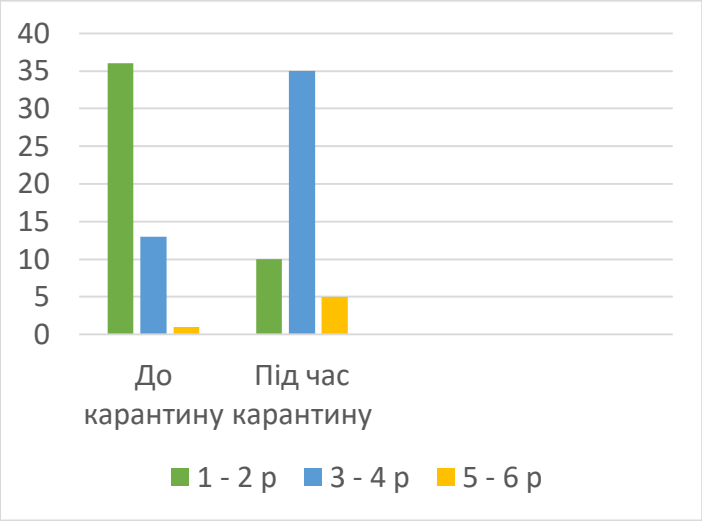

Рис. 2 Порівняльна діаграма кількості прийомів їжі

Також було проаналізовано зміни у фізичній активності студентів: 29 (58%) респондентів не мали жодної фізичної активності, 11 (22%) – займалися 1 – 2 р на тиждень, 8 (16%) – мали фізичну активність 3 р на тиждень та 2 (4%) більше 3 р на тиждень на час першого анкетування. Під час дії карантину 15 (30%) студентів не

мали жодної фізичної активності, 17 (34%) – займалися 1 – 2 р. на тиждень, 4 (8%) – 3 р на тиждень та 14 (28%) – більше 3 р на тиждень.(рис. 3)

Рис. 3 Порівняльна діаграма рівня фізичної активності

При аналізі рівня споживання алкоголю було встановлено, що до карантину 8 (16%) студентів взагалі не вживали алкоголь, 34 (68%) – 1-2 р на місяць, 8 (16%) – 1-2 р на тиждень та жодний не вживав частіше. Під час дії карантинних заходів 28 (56%) респондентів не вживали алкоголь, 14 (28%) – 1-2 р на місяць, 6 (12%) – 1-2 р на тиждень та 2 (4%) анкетованих вживали алкоголь 3 р і більше на тиждень. (рис. 4)

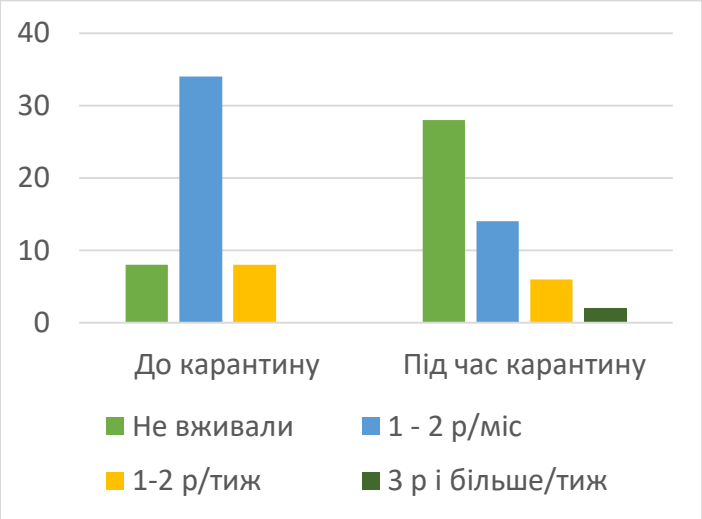

Рис. 4 Порівняльна діаграма вживання алкоголю

З метою підвищення об’єктивності дослідження було оцінено дотримання респондентами режиму самоізоляції. З анкетованих студентів 8 (16%) жодного разу не лишали дім, 31 (62%) – виходять 1-2 рази на тиждень з метою відвідування продуктових магазинів та 11 (22%) – виходять більше ніж 2 рази на тиждень на вулицю задля прогулянок.

Таким чином, для 25 (50%) опитуваних тривалість сну збільшилась, для 21 (42%) не змінилася та для 3 (6%) зменшилася. 28 респондентів (56%) з введенням карантину збільшили кількість прийомів їжі на добу, 21 (42%) не змінили, а 1 (2%) - зменшив кількість прийомів їжі. Також ще 28 респондентів (56%) збільшили фізичну активність, 15 (30%) – залишили на попередньому рівні, а 7 (14%) – зменшили. Споживання алкоголю серед студентів також зазнало змін: 11 (22%) збільшили кількість споживаних алкогольних напоїв, 15 (30%) не змінили, а переважна більшість – 24 (48%) зменшили. (рис. 5)

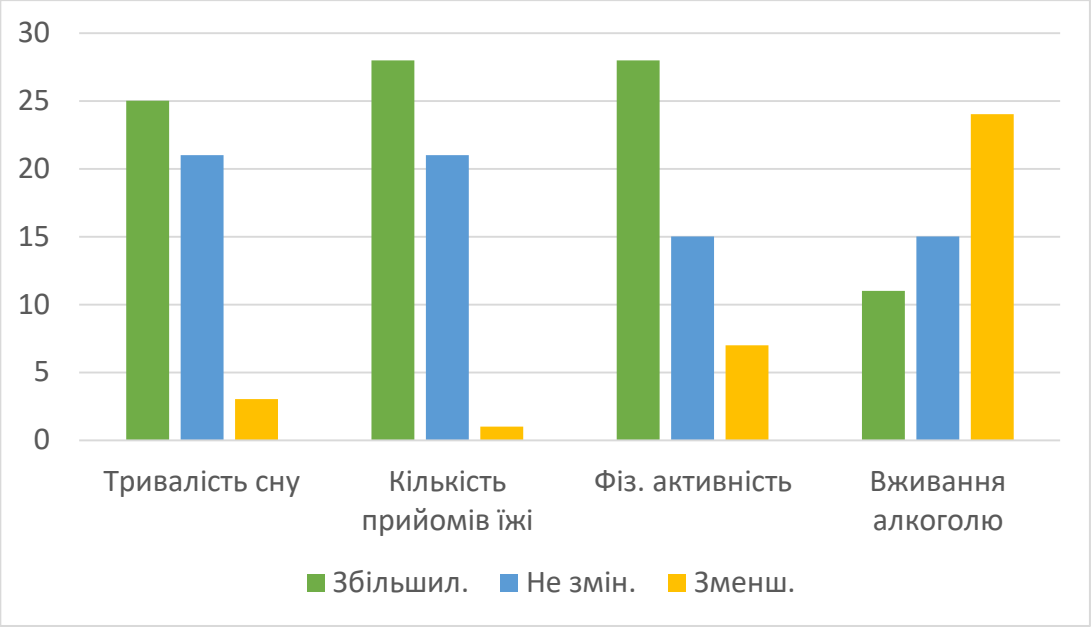

Рис. 5 Порівняльна діаграма змін у способі життя

Висновок. Виходячи з вищезазначеного, були отримані висновки, що зростання індексу задоволеності життям серед студентів Харківського національного медичного університету, які прийняли участь в анкетуванні,

пов’язано зі збільшенням тривалості сну, кількості прийомів їжі, фізичної активності та зменшення вживання алкоголю.

Література:

1.The Happy Planet Index. – URL : https://happyplanetindex.org

2. Доклад ООН о человеческом развитии 2015 г. «Труд во имя человеческого развития» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://hdr.undp.org/sites/default/ files/hdr15_standalone_overview_ru_0.pdf.

3. Gallup Inc., Healthways Inc. State of global well-being. Results of the Gallup-Healthways Global well-being index, 2014.

POLARIZATION TOMOGRAPHY METHODS TO DIFFERENTIATE ASEPTIC AND SEPTIC CUP LOOSENING AFTER TOTAL HIP REPLACEMENT

Процюк Віктор Васильович,
аспірант,
Васильчишин Ярослав Миколайович*,
к.мед.н., доцент, головний лікар,
Васюк Володимир Леонідович,
д. мед. н., професор,
Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці, Україна,
* Шведсько-Український медичний центр Angelholm, м. Чернівці, Україна

Abstract. This article contains:

• Structural-logical scheme and analytical description of the differential diagnosis of aseptic and septic loosening of the artificial hip joint endoprosthesis using the methods of differential Mueller-matrix mapping of circular birefringence (CB) distributions of polycrystalline synovial fluid (SF) films.

• Results of statistical analysis of the distributions of CB of polycrystalline SF films of patients from the control group and groups with different severity of the hip joint pathology.

• Results of establishing the strength of the differential Mueller-matrix mapping method of the distributions of CB polycrystalline films of SF by means of information analysis based on sensitivity determination, specificity and accuracy of the polarization tomography technique.

Keywords: polarization, tomography, diagnostics, endoprothesis.

1. STRUCTURAL-LOGICAL SCHEME OF DIFFERENTIAL MUELLER-MATRIX TOMOGRAPHY OF POLYCRYSTALLINE STRUCTURE OF FILMS OF SF

Polycrystalline films of synovial fluid (SF)		
Differential Mueller-matrix mapping of polycrystalline SF films		
CB maps		
Statistical and correlation analysis		
Mean values and fluctuations of the magnitude of the statistical moments of the 1st - 4th orders characterizing the distribution of the value of CB of the samples of samples of SF		
Information analysis of the Mueller-matrix polarization tomography method for polycrystalline structure of SF films		
Sensitivity, *Se*	Specificity, *Sp*	Accuracy, *Ac*

Fig. 1. Structural-logical scheme of differential Mueller-matrix tomography of polycrystalline films of SF in the differential diagnosis of aseptic and septic loosening of the endoprosthesis cup of an artificial hip joint.

2. THE MUELLER-MATRIX RECONSTRUCTION OF CB DISTRIBUTIONS OF POLYCRYSTALLINE FILMS OF SYNOVIAL FLUID OF THE HIP JOINT TO DIFFERENTIATE ASEPTIC AND SEPTIC CUP LOOSENING AFTER TOTAL HIP REPLACEMENT

This part of the article contains materials on the experimental implementation of polarization reproduction with a comprehensive statistical and correlation analysis of the coordinate distributions of the magnitude of circular birefringence of polycrystalline films of synovial fluid of the hip joint of patients from the control group 1 and research groups 2 and 3:

Group 1 - Deforming osteoarthrosis of the right and left hip joint stage III; coxarthrosis of the right and left of the third stage; aseptic necrosis of the head of the left and right femur of the IV stage. - Group 1 (25 patiens).

• Group 2 - Aseptic fracture of components of the left and right artificial hip joint endoprosthesis - group 2 (25 patients);

• Group 3 - septic laceration of the left and right hip joint endoprosthesis components - group 3 (25 patients).

An experimental method for determining the coordinate distributions of the magnitude of the CB of samples of SF polycrystalline films is presented in [1-10].

On series of fragments of fig. 2 - fig. 4 presents the maps of the CB (left parts), the coordinate distributions of the magnitude of the CB (right parts) and the autocorrelation functions of the maps of the CB (lower parts), which are defined for the polycrystalline films of the SF of the hip joint of patients from group 1 (fig. 2), group 2 (fig. 3) and group 3 (Fig. 4).

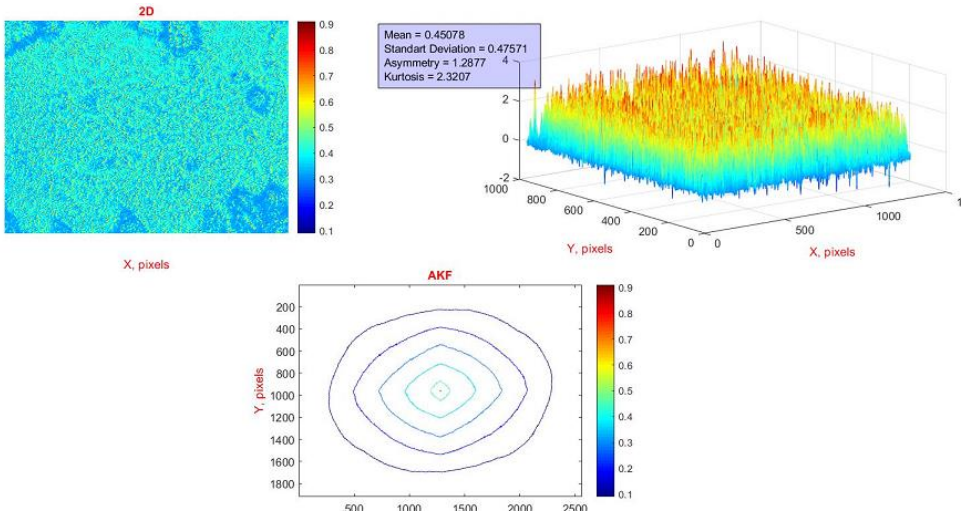

Fig. 2. Map (left side), coordinate distribution (right side) and autocorrelation function (lower part) of random variables of the CB of the SF polycrystalline film of a patient's syringe of group 1.

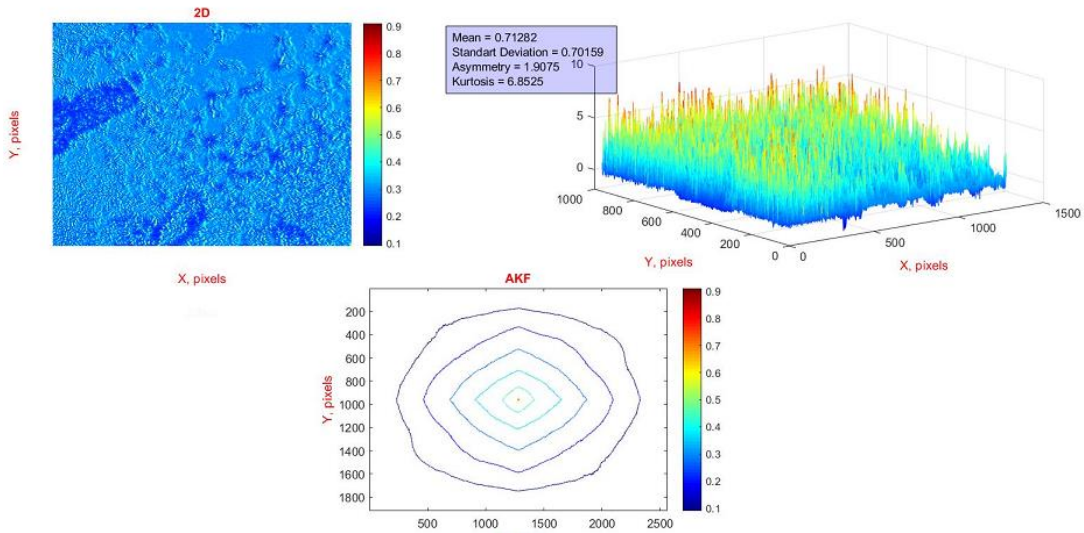

Fig. 3. Map (left side), coordinate distribution (right side) and autocorrelation function (lower part) of random variables of the CB of the SF polycrystalline film of a patient's syringe of group 2.

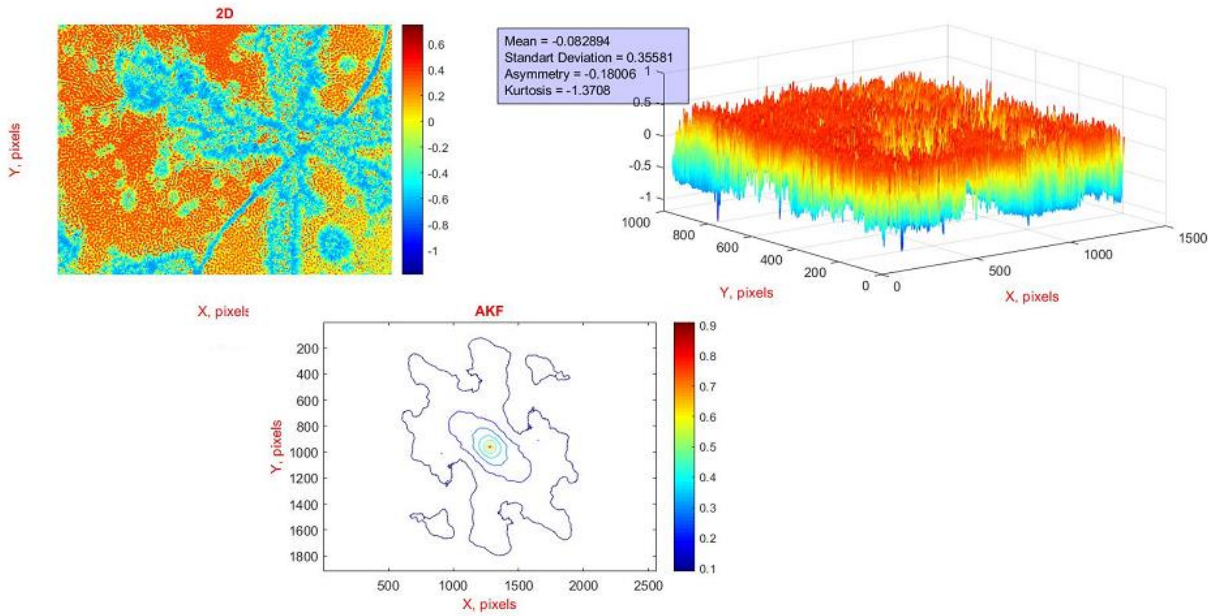

Fig. 4. Map (left side), coordinate distribution (right side) and autocorrelation function (lower part) of random variables of the CB of the SF polycrystalline film of a patient's syringe of group 3.

Comparison of the results of Mueller-matrix tomography (fig. 2 - fig. 4) of the parameters of the optical anisotropy of polycrystalline films of SF of the hip joint of patients of all groups revealed:

- individual for each group of samples topographic structure of the coordinate distributions of the magnitude of CB (left parts of fig. 2 - fig. 4);
- significant range of coordinate-non-uniform change in the magnitude of circular birefringence (right parts of fig. 2 - fig. 4).
- complex and asymmetric structure for each of the groups of distributions of the eigenvalues of the autocorrelation functions (the lower parts of fig. 2 - fig. 4).

Table 1 shows the statistical [11] and correlation [12-13] analysis of the entire set of maps of circular birefringence within each of the groups of samples of polycrystalline films of the synovial fluid of patients with different severity of the hip joint pathology.

Table 1 Statistical SM_{1-4} and correlation $KM_{2,4}$ moments that characterize the distribution of the CB value of polycrystalline films of the SF

Statistical moments	Control group	Experienced groups	
	Group 1 (n=25)	Group 2 (n=25)	Group 3 (n=25)
Average , SM_1	$0,51 \pm 0,027$	$0,35 \pm 0,019$	$0,22 \pm 0,013$
P_1		$p \prec 0,05$	$p \prec 0,05$
P_2		$p \prec 0,05$	
Dispersion, SM_2	$0,31 \pm 0,017$	$0,19 \pm 0,011$	$0,12 \pm 0,007$
P_1		$p \prec 0,05$	$p \prec 0,05$
P_2		$p \prec 0,05$	
Asymmetry, SM_3	$0,18 \pm 0,011$	$0,24 \pm 0,013$	$0,31 \pm 0,017$
P_1		$p \prec 0,05$	$p \prec 0,05$
P_2		$p \prec 0,05$	
Excess, SM_4	$0,25 \pm 0,014$	$0,39 \pm 0,021$	$0,52 \pm 0,028$
P_1		$p \prec 0,05$	$p \prec 0,05$
P_2		$p \prec 0,05$	
Dispersion , KM_2	$0,09 \pm 0,005$	$0,07 \pm 0,004$	$0,05 \pm 0,003$
P_1		$p \prec 0,05$	$p \prec 0,05$
P_2		$p \prec 0,05$	
Excess, KM_4	$0,54 \pm 0,029$	$0,88 \pm 0,047$	$1,09 \pm 0,057$
P_1		$p \prec 0,05$	$p \prec 0,05$
P_2		$p \prec 0,05$	

From the analysis of the statistical (SM_{1-4}) and correlation ($KM_{2,4}$) data presented in Table 1, the analysis of the coordinate distributions of the magnitude of the circular birefringence of polycrystalline SF films, it has been established:

- the effectiveness of the differential diagnosis of aseptic and septic loosening of the endoprosthesis cup of an artificial hip joint by determining the set SM_{1-4} of diagrams that characterize polarization-reproduced CB;
- for each of the statistical moments of the 1st - 4th orders, the parameter $p \prec 0{,}05$ is a statistically significant difference between the Mueller-matrix tomography data of circular birefringence of polycrystalline films of SF hip joint of patients from the control group 1 and two research groups 2 and 3;
- the effectiveness of the correlation analysis of the maps of CB in the intergroup differentiation of the maps of CB of the polycrystalline films of SF patients of the research groups 2 and 3;
- for the correlation moments of the 2nd order and the 4th order, which characterize the half-width and sharpness of the peak of the autocorrelation function of the coordinate distribution of the CB of the SF liquid from group 2 and group 3, the parameter $p \prec 0{,}05$.

3. INFORMATION ANALYSIS OF THE MUELLER-MATRIX DATA RECONSTRUCTION OF THE DISTRIBUTIONS OF THE MAGNITUDE OF THE CIRCULAR BIREFRINGENCE OF POLYCRYSTALLINE FILMS OF SF

This section contains the results of determining the strength of the Mueller-Maric method of reproducing the distribution of the magnitude of the CB of SF polycrystalline films by calculating the magnitude of a set of operational characteristics — sensitivity, specificity and accuracy of the polarization tomography technique for all three groups of patients.

Table 2 Operational characteristics of the Mueller-matrix tomography method of circular birefringence of SF polycrystalline films

	Se		*Sp*		*Ac*
n	*a*	*b*	*c*	*d*	*n*
*ST*1	21	4	20	5	25
	84		**80**		**82**

n	*a*	*b*	*c*	*d*	*n*
*ST*2	20	5	20	5	25
	80		**80**		**80**
n	*a*	*b*	*c*	*d*	*n*
*ST*3	22	3	22	3	25
	88		**88**		**88**
n	*a*	*b*	*c*	*d*	*n*
*ST*4	23	2	22	3	25
	92		**88**		**90**
n	*a*	*b*	*c*	*d*	*n*
*KT*2	21	4	20	5	25
	84		**80**		**82**
n	*a*	*b*	*c*	*d*	*n*
*KT*4	23	2	23	2	25
	92		**92**		**92**

From the analysis of the operational characteristics of the method of polarization reproduction of the distributions of the CB given in Table 2, the following follows:

- the range of variation of the specificity of the polarization reproduction of the distributions of CB is $84\% \le Sp \le 92\%$;
- the range of variation of the value of the balanced accuracy of the polarization reproduction of the distributions of the CB is $84\% \le Ac \le 90\%$.

CONCLUSIONS

1. A structural-logical scheme and a description of the differential diagnosis of aseptic and septic loosening after total hip replacement have been developed and substantiated by Mueller-matrix reproduction (reconstruction) distributions of the circular and linear birefringence polycrystalline SF films.

2. In the framework of the statistical approach to the analysis of the structure of the coordinate distributions of the CB values of SF polycrystalline films of patients from the control group (group 1) and research groups (group 2 and group 3) of patients with different severity of the hip joint pathology:

- the effectiveness of the Mueller-matrix method of tomographic reconstruction of the coordinate distributions of the magnitude of CB in the differentiation of aseptic and septic loosening after total hip replacement;
- high efficiency of the Mueller-matrix method of correlation analysis of tomographic reconstruction data of the coordinate distributions of the CB magnitude in the differentiation of aseptic and septic loosening after total hip replacement.

REFERENCES

[1]. Wang X. Propagation of polarized light in birefringent turbid media: a Monte Carlo study / X. Wang, L.-H. Wang // J. Biomed. Opt. – 2002. – Vol. 7. – P. 279-290.

[2]. Tuchin V. V. Handbook of optical biomedical diagnostics / V. V. Tuchin. – Bellingham : SPIE Press, 2002. – 1110 p.

[3]. Yao G. Two-dimensional depth-resolved Mueller matrix characterization of biological tissue by optical coherence tomography / G. Yao, L. V. Wang // Opt. Lett. – 1999. – V. 24. – P. 537-539.

[4]. Tower T. T. Alignment Maps of Tissues: I. Microscopic Elliptical Polarimetry / T. T. Tower, R. T. Tranquillo // Biophys. J. – 2001. – Vol. 81. – P. 2954-2963.

[5]. Lu S. Interpretation of Mueller matrices based on polar decomposition / S. Lu, R. A. Chipman // J. Opt. Soc. Am. A. –1996. – Vol. 13. – P.1106-1113.

[6]. Ghosh Nirmalya. Techniques for fast and sensitive measurements of two-dimensional birefringence distributions / Nirmalya Ghosh, I. Alex Vitkin // Journal of Biomedical Optics. – 2011. – № 16(11). – P. 110801.

[7]. V. V. Tuchin, L. Wang, and D. A` . Zimnyakov, Optical Polarization in Biomedical Applications, New York, USA (2006).

[8]. Angelsky, O.V., Maksimyak, A.P., Maksimyak, P.P., Hanson, S.G., “Optical correlation diagnostics of rough surfaces with large surface inhomogeneities,” Optics Express, 14 (16), 7299-7311(2006).

[9]. Dubolazov, A.V., Koval, G.D., Zabolotna, N.I., Pavlov, S.V. Fractal structure of optical anisotropy Mueller-matrices images of biological layers (2013) Proceedings of SPIE - The International Society for Optical Engineering, 9066, 90661W.

[10]. Ushenko, V.A., Sidor, M.I., Marchuk, Yu.F., Pashkovskaya, N.V., Andreichuk, D.R. Azimuth-invariant mueller-matrix differentiation of the optical anisotropy of biological tissues (2014) Optics and Spectroscopy (English translation of Optika i Spektroskopiya), 117 (1), pp. 152-157.

[11]. Ushenko, V.A., Pavlyukovich, N.D., Trifonyuk, L. Spatial-frequency azimuthally stable cartography of biological polycrystalline networks (2013) International Journal of Optics, 2013, 683174 .

[12]. Ushenko, V.A., Zabolotna, N.I., Pavlov, S.V., Burcovets, D.M., Novakovska, O.Yu. Mueller-matrices polarization selection of two-dimensional linear and circular birefringence images (2013) Proceedings of SPIE - The International Society for Optical Engineering, 9066, 90661X .

[13]. Ushenko, V.O. Two-dimensional mueller matrix phase tomography of self-similarity birefringence structure of biological tissues (2012) Proceedings of SPIE - The International Society for Optical Engineering, 8487, 84870W.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ПОРІВНЯЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИОКСИДАНТНОЇ АКТИВНОСТІ ПОЛІФЕНОЛІВ З ЛИСТЯ ТОЛОКНЯНКИ

Красільнікова Оксана Анатоліївна,
к.біол.н., доцент
Кравченко Ганна Борисівна
к.біол.н, доцент
Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Вступ. Відомо, що листя толокнянки звичайної (Arctostaphylos uva-ursi) містять широкий спектр біологічно активних поліфенолів, зокрема фенолглікозиди, арбутин, метиларбутин, флавоноїди, тощо. На цей час у офіціальній медицині використовуються лише відвари з листя толокнянки, як діуретичний та протизапальний засіб для лікування ниркових хвороб. Проте нашими дослідженнями було встановлено, що спиртовий екстракт з листя толокнянки демонструє також гіпоглікемічну, протидіабетичну та ліпотропну активність. Проте, на цей час не встановлені поліфенольні сполуки, які проявляють максимальну активність.

Мета. Метою проведеного дослідження було порівняльне дослідження антиоксидантної активності окремих компонентів поліфенольного екстракту з листя толокнянки на моделі експериментальної інсулінорезистентності (ІР) у щурів.

Матеріали та методи. Дослідження проводили на самцях інбредних щурів масою 190±15 г, які утримувалися на стандартному раціоні віварію НФаУ. ІР викликали утриманням тварин на збагаченому фруктозою раціоні протягом 7 тижнів. Вивчали антиоксидантну активність кверцетину (КВ), епігалокатехінгалату (ЕГ) та арбутину (АР), які вводили внутрішньошлунково в дозі 50 мг/кг маси тіла з початку 6-го тижня дослідження протягом 14 діб. По

закінченні експерименту тварин декапітували, кров збирали для отримання сироватки. Печінку перфузували для очищення від крові холодним фізіологічним розчином та гомогенізували в 0,05 М Tris-HCl буфері. В сироватці крові визначали вміст ТБК-реактантів (ТБК), диенових коньюгатів (ДК), активність супероксиддисмутази (СОД). В гомогенаті печінці визначали вміст активність СОД та каталази (КАТ). Дані були оброблені статистично.

Результати та обговорення. Встановлено, що утримання тварин на раціоні з високим вмістом фруктози призводило до розвитку стану ІР, який контролювали шляхом вимірюванням рівня глюкози за іммунореактивного інсуліну. Так, у тварин з експериментальною ІР спостерігалося підвищення рівню з 3,94±0,97 (інтакт) до 6,87±0,67 ммоль/л (ІР, $p<0,05$). Відомо, що стан ІР супроводжується розвитком гіперглікемічного стану, зниженням відповіді клітин-мішеней до дії інсуліну, розвитком оксидативного стресу та посиленням процесів ПОЛ. Отримані в роботі результати підтверджують дані літератури та представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Вивчання антиоксидантної активності поліфенолів з листя Arctostaphylos uva-ursi на моделі експериментальної ІР (M±m, n=7).

Показник	Інтакт	ІР	ІР+КВ	ІР+ЕГ	ІР+А
Сироватка крові					
ТБК, мкг/мг білка	3,41±0,21	8,56±0,69*	4,37±0,55#	5,37±0,37*#	6,04±0,48*#
ДК, мкг/мг білка	0,62±0,09	1,24±0,15*	0,71±0,11#	0,94±0,08*	0,87±0,12*#
СОД, U/мл	4,51±0,74	11,37±0,44*	6,32±0,75*#	7,72±0,95*#	6,93±0,98*#
Гомогенат печінки					
СОД, U/мл	7,36±0,53	15,28±0,94*	8,93±0,82#	12,35±0,95*	8,76±0,79*#
КАТ, мкмоль/мин/мг белка	0,21±0,03	0,67±0,06*	0,31±0,04#	0,54±0,07*	0,35±0,05#

Примітки. * - вірогідно по відношенню до інтакту, $p<0,05$; # - вірогідно по відношенню до контрольної патології, $p<0,05$.

Розвиток ІР супроводжується посиленням ПОЛ у сироватці крові про що свідчить підвищення вмісту проміжних та кінцевих продуктів ПОЛ – ДК та ТБК. Посилення ПОЛ, скоріш за все, є причиною активації ферментів антиоксидантного захисту, зокрема, СОД та КАТ. Відомо, що ці ферменти антиоксидантного захисту синтезуються у печінці, а потім секретуються у кров. Ми встановили, що стан ІР супроводжується підвищенням активності СОД та КАТ у гомогенаті печінки (табл. 1). Введення тваринам рослинних поліфенолів значно знизило вміст продуктів ПОЛ у сироватці крові. Найбільшу ефективність продемонстрував КВ. Значно меншу активність проявив ЕГ, який не впливав на вміст ДК у сироватці крові у порівнянні з контрольною патологією. Однак, всі три рослинні поліфеноли достовірно знижували активність СОД у сироватці кров (табл. 1). В печінці щурів з ІР КВ и АР значно знижували активність ферментів АО захисту, тоді як ЕГ не викликав достовірних змін. Це може бути пов'язано з менш значною антиоксидантною активність ЕГ у печінці, а також, згідно даних літератури, токсичною дією ЕГ на печінку.

Висновки. Отримані дані свідчать про те, що основні поліфеноли з листя толокнянки мають антиоксидантну активність. При цьому максимальну антиоксидантну активність у сироватці крові проявив КВ, а у печінці активність АР відповідала КВ. Отримані дані свідчать про необхідність подальшого вивчення активності поліфенолів з листя толокнянки з метою створення нового препарату з протидіабетичною активністю.

ТЕНДЕНЦІЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ І КРАЇН ЄС

Ражик Анастасія Валентинівна
Студентка
Пальчевська Тетяна Андріївна,
к.х.н., доцент
Київський національний університет технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Вступ. Фармацевтична промисловість — галузь промисловості, пов'язана з дослідженням, розробкою, масовим виробництвом, вивченням ринку і розподілом лікарських засобів, переважно призначених для профілактики, полегшення і лікування хвороб [1]. В наш час фармацевтична промисловість одна з найбільш успішних і впливових галузей. Фармацевтична галузь відрізняється від інших галузей промисловості тим, що потребує високого рівня відповідальності влади і бізнесу за якість виготовленої продукції та її доступність за ціною для широких верств населення з метою збереження здоров’я нації, підвищення продуктивності праці, а також якості і тривалості життя людей.

Необхідність вирішення проблеми інноваційного стратегічного розвитку фармацевтичної промисловості України, прагнення до її розв’язання в складних соціальних і економічних умовах, в яких зараз опинилась Україна, стали підставою для проведення цього дослідження, в якому представлені тенденції та напрями розвитку, а також особливості фармринку європейських країн і на цьому тлі – можливості фармацевтичного ринку України та стратегічні напрями розвитку.

Мета роботи. Дослідження фармацевтичного ринку країн ЄС і вітчизняного ринку.

Матеріали і методи. Аналіз літературних джерел за останні роки щодо фармацевтичного ринку.

Результати і обговорення. Фармацевтичний ринок ЄС є одним з провідних світових регіональних ринків. На сьогодні фармацевтичний ринок є одним з найбільш динамічних секторів світової економіки. Це пояснюється зростанням місткості ринку лікарських засобів у світі, швидким розширенням асортименту лікарських засобів.

Розвиток європейського фармацевтичного ринку в останні роки характеризується нерівномірністю та поступовим зниженням. Динаміка розвитку європейського фармацевтичного ринку за останні 10 років наведена в роботі [2] і представлена на рисунку 1.

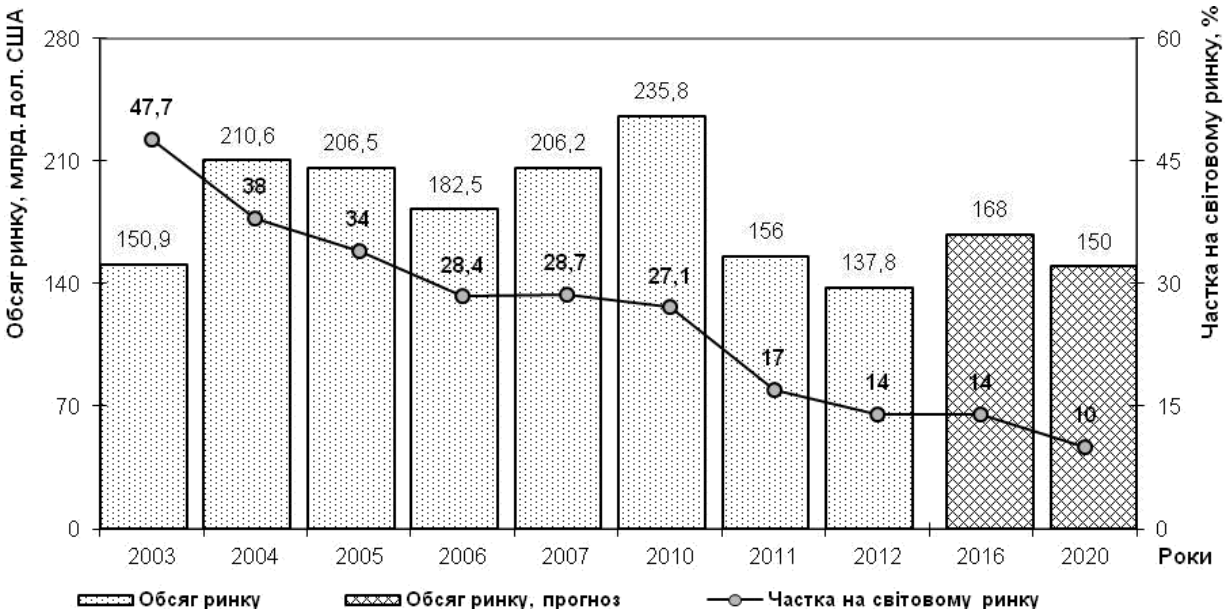

Рис. 1. Динаміка розвитку європейського фармацевтичного ринку.

З даних рисунку 1 видно, що частка фармринку ЄС від обсягу світового ринку у 2003 р. становила 47,7%, з 2012 р. – до 2016 р знаходилася на рівні 14%. За прогнозними даними у 2020 р. вона повинна становити 10%.

Потенціал європейської фармацевтичної промисловості досить високий. Лідерами європейського ринку є п’ять країн, сукупний обсяг продажів яких становить більше 50% ринку. Це ринки Німеччини, Франції, Великобританії, Італії й Іспанії (EU-5). Лідером за обсягом продажів є ринок Німеччини, на другому місці – Франції, а найменшим є ринок Іспанії [3] Лідерство Німеччини й Франції забезпечує їм перевагу перед іншими учасниками європейського

фармринку, підвищуючи їх можливості на проведення певної політики як на локальному, так і на ринку ЄС, а також на міжнародному фармацевтичному ринку.

Основна частина медикаментів (понад 75%), яка надходить на світовий ринок, виробляється у США, Японії, Німеччині, Франції, Великобританії Швейцарії, Італії та Іспанії. Динаміка розвитку світового фармацевтичного ринку протягом останніх 10 років свідчить проте, що виробництво ліків є сьогодні і залишиться у майбутньому однією з найперспективніших галузей. Згідно із прогнозом 2012р. такої авторитетної організації, як «IMS Healts», обсяг світового фармацевтичного ринку у 2020 р. повинен був перевищити 1,5 трлн. дол. США. [4]

Як показує досвід, навіть в умовах економічної кризи фармацевтичне виробництво в меншій мірі піддається ризику спаду, ніж будь-яке інше.

Фармацевтика в Україні – це галузь, яка розвиває національну економіку. Можна стверджувати, що український фармацевтичний бізнес подолав кризу 2014 року і стрімко відновлюється, він є одним із лідерів за обсягами серед країн СНД.

За даними аналізу фармацевтичного ринку України в І півріччі 2018 року [5] відмічається, що структура продажів на внутрішньому ринку, як і в минулі роки, залишається незмінною – 83,9% від загального обсягу продажів припадало на лікарські засоби, 7,4% - на вироби медичного призначення.

Позитивна динаміка українського ринку корелюється зі світовими тенденціями: за даними аналітичної компанії Evaluate Pharma у період 2018-2024 рр. середньорічний темп приросту (Compound Annual Growth Rate - CAGR) світового ринку рецептурних препаратів складатиме 6,4%. До 2024 року обсяг продажів досягне не 1,5 трлн. дол. США, як планувалося раніше [4], а 1,2 трлн. дол. США (що буде забезпечено у т.ч. за рахунок збільшення доступу світового населення до лікарських засобів).

Наведемо результати статистичних досліджень в Україні [6] щодо виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів на період 2013-2018 рр, у вигляді рисунків 2, 3 і 4.

Рис.2. Динаміка виробництва фармацевтичної продукції (А): Основні фармацевтичні продукти і фармацевтичні препарати; препарати лікарські, що містять інші антибіотики, розфасованих для роздрібного продажу

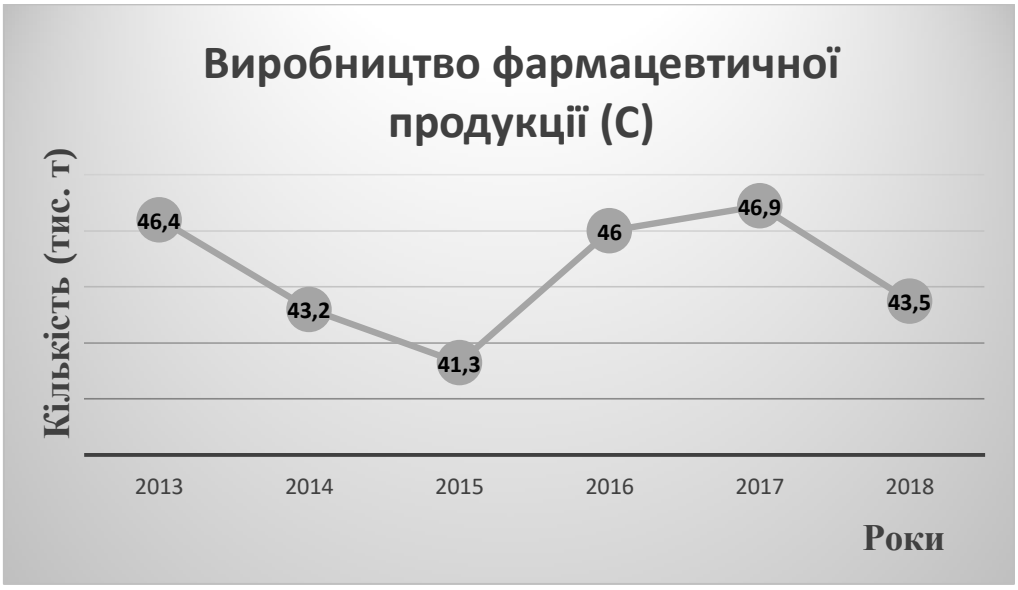

Рис.3. Динаміка виробництва фармацевтичної продукції (С): Препарати лікарські інші, що містять змішані чи незмішані продукти, розфасовані для роздрібного продажу

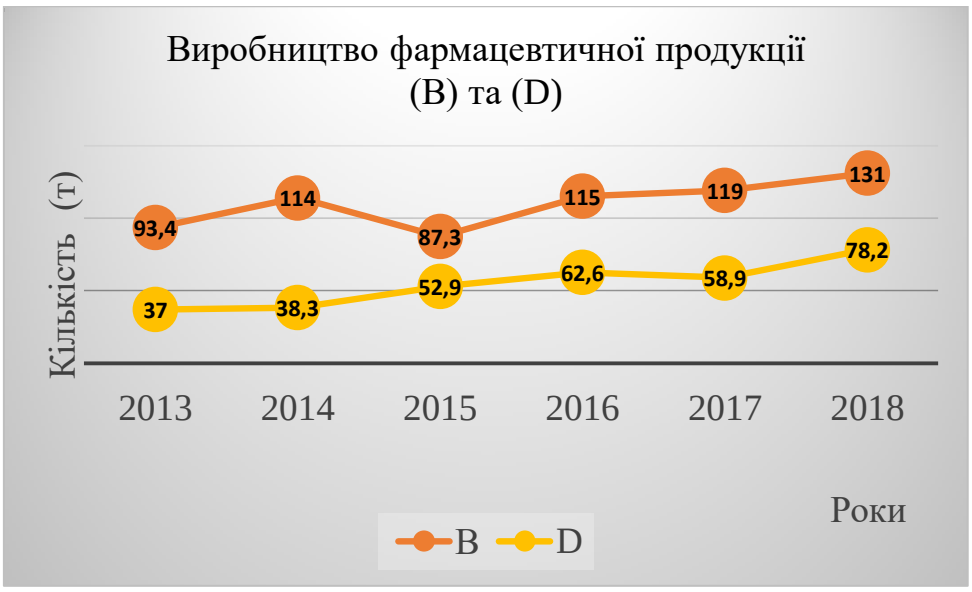

Рис.4. Динаміка виробництва фармацевтичної продукції (B): Препарати лікарські, що містять кортикостероїдні гормони, їх похідні та структурні аналоги, і не містять антибіотики, для терапевтичного або профілактичного застосування, в дозованому вигляді чи розфасовані для роздрібного продажу; Динаміка виробництва фармацевтичної продукції (D): Препарати контрастні для рентгенологічних обстежень, реактиви діагностичні для введення хворим

Дані рисунків 2-4 свідчать про відносну стабільність та позитивну динаміку виробництва фармацевтичної продукції в Україні на період 2013-2018 рр..

Протягом останніх трьох років фармацевтична індустрія зростала в середньому на 11% в рік, що втричі швидше, ніж економіка України в цілому [7].

На сьогодні фармацевтичний ринок є одним з найбільш динамічних секторів світової економіки. Це пояснюється зростанням місткості ринку лікарських засобів у світі, швидким розширенням асортименту лікарських засобів.

Серед факторів, що найістотніше впливають на розвиток фармацевтичної індустрії, слід виділити:

- демографічні (темпи зростання населення, рівень народжуваності, смертності та тривалості життя, статево-вікова структура населення, міграції тощо);
- соціальні (рівень розвитку освіти та охорони здоров'я);
- економічні (рівень соціально-економічного розвитку країн та прибутків населення, рівень розвитку науки і техніки, транспортно-комунікаційних систем тощо);
- політичні.

Стан української фармацевтичної промисловості у сучасних умовах характеризується значним відставанням від закордонних підприємств. Особливо відчутною є недостатність фінансових вкладень, що унеможливлює значне підвищення інвестиційної й інноваційної активності фармацевтичних підприємств. Проте Україна може йти по шляху країн, що розвиваються (Індія, Китай), використовуючи практику застосування адміністративних важелів і прямої участі держави в інвестиційному процесі розвитку фармації країни.[8]

Головними факторами, що спричиняють уповільнення подальших змін ринку фармацевтики в Україні, є:

- зменшення реального добробуту громадян;
- загострення політичних подій на сході країни;
- підвищення цін на фармацевтичні препарати вітчизняних виробників та імпортних ліків;
- поступове наближення до ліміту платоспроможного попиту населення

Автори вважають, що аналізуючи ситуацію, наявну на фармацевтичному ринку України, можна зробити ряд висновків щодо характеристики його як складної, розгалуженої, динамічної системи. Основними важелями, що гальмують його розвиток, можна вважати значний дисбаланс у зростанні ринку в грошовому та натуральному вимірниках, перевищення пропозиції над попитом та недостатність використання ресурсного потенціалу. Також

негативним фактором функціонування фармацевтичної галузі є наявність тіньового бізнесу.

Глобальні фінансові кризи стають каталізатором багатьох процесів, які повільно розвиваються на багатьох світових ринках товарів і послуг, зокрема на фармацевтичному. Згідно [9] зростання обсягу світового фармринку на 7 % становив 808 млрд дол. США в більшості країн світу було зумовлене несприятливою епідеміологічною ситуацією у 2009 році.

Зараз можно передбачити стрімке зростання обсягу світового фармацевтичного ринку у 2020 році і в подальші роки через коронавірусну пандемію спричиненою вірусом COVID-19.

Висновки. Наявність сприятливих умов і ресурсів створює передумови для формування якісного високорозвиненого, конкурентоздатного фармацевтичного ринку України, який є одним з головних факторів формування доходу країни, оскільки він є досить потужним на світовому ринку і займає 5 позицію у світі стосовно максимального забезпечення вітчизняних споживачів продукцією [10,11]. Майбутнє світового фармацевтичного ринку виглядає досить оптимістичним, прогнозується його постійне зростання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Фармацевтична галузь//фармацевтична енциклопедія. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.pharmencyclopedia.com.ua/

2. German Association for Pharmaceutical Industry (BPI), Pharma-Data 2013, Publikationen/Pharma-Daten/Pharmadaten_2013_EN.pdf [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bpi.de/fileadmin/media/bpi/Downloads/Internet/

3. Доровський О. В. /Фармацевтичний ринок ЄС та реалії фармацевтичної промисловості України / О. В. Доровський, А. Д. Олійник // Моделювання регіональної економіки. - 2013. - № 2. - С. 289-304. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Modre_2013_2_29

4. Солодковський Ю., Довженко О. Перспективи трансформації сучасної моделі світового фармацевтичного ринку, 2012

5. Фармацевтичний ринок України в І півріччі 2018 року (30.10.2018) [Електронний ресурс] Режим доступу : http://www.credit-rating.ua/ua/analytics/analytical-articles/14474/; www.*credit-rating.ua*

6. Статистичний щорічник України за 2018 рік Державна служба статистики України с. 267 [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/zb_yearbook_2018.pdf

7. Інфографічний довідник «Фармацевтика України 2019» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eba.com.ua/infografichnyj-dovidnyk-farmatsevtyka-ukrayiny-2019/

8. Мех О. А. Інноваційно-соціальні аспекти розвитку фармацевтичної галузі України: монографія / О. А. Мех. – К., 2008.

9. Глумсков В. Мировой фармацевтический рынок: состояние и тенденции // Експерт — 2007. — № 20

10. Мілюковська О.А. Фармацевтичний ринок України: аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку / О.А. Мілюковська // Перший Незалежний Науковий Вісник. – 2015. – № 2–1. –: http://cyberleninka.ru/article/n/farmatsevtichniy-rinok-ukrayini-analiz-suchasnogo-stanu-ta-tendentsiy-rozvitku.

11. Назаров Д. С. Тенденції розвитку внутрішнього ринку фармацевтичної продукції україни та перспективи створення вітчизняних високотехнологічних фармацевтичних виробництв / Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 119 (частина І). 2014. С. 170-180

ОРГАНІЗАЦІЙНО – ПРАВОВІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗПЕРЕРВНОГО НАВЧАННЯ В ФАРМАЦІЇ

Райкова Тетяна Семенівна,
кандидат фармацевтичних наук,
доцент, доцент кафедри
Запорізький державний медичний університет
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Особливістю професійної діяльності працівників системи охорони здоров'я є постійне навчання, підготовка і перепідготовка. Всі ці напрямки регулюються нормативними документами, які знаходяться під постійним контролем і постійно змінюються.

Напрямки реформування системи охорони здоров'я включають і регулювання підготовкою і перепідготовкою спеціалістів цієї системи. На реалізацію цих вимог прийняте Положення про систему безперервного професійного розвитку фахівців у сфері охорони здоров'я із змінами, яке затверджене Постановою Кабінету міністрів України від 28 березня 2018 р. № 302. Внесені зміни зробили безперервне навчання обов'язковим до затверджених вимог.

Мета роботи полягає у визначенні, на підставі аналізу, організаційних, правових і методичних аспектів безперервного навчання в фармації.

Матеріали і методи. Для досягнення мети дослідження проведено аналіз вітчизняних наукових джерел та діючої нормативно-правової бази України. Протягом дослідження використані методи інформаційного пошуку, систематизації, порівняння та узагальнення.

Результати та обговорення. В коментарях про зміни, які внесені новою редакцією, зазначається що перша редакція Положення містила норму щодо безперервного навчання фахівців сфери охорони здоров'я, яке розглядалося як право на безперервний професійний розвиток, то зміни в формулюванні зробили безперервне навчання вказаних фахівців ***імперативною нормою***.

Відтепер усі фахівці сфери охорони здоров’я після здобуття вищої освіти у зазначеній сфері та отримання кваліфікації після закінчення навчання в інтернатурі для подальшої атестації зобов’язані дотримуватися вимог до безперервного професійного розвитку. І якщо раніше атестація здійснювалася з метою оцінки відповідності вимогам і посадовим обов’язкам, згідно зі змінами метою перевірки стало дотримання вимог до безперервного професійного розвитку.

Треба відзначити, якщо вказані зміни зробили безперервне навчання ***імперативною нормою,*** необхідно звернутися до правого визначення цієї вимоги. Імперативні **норми** – це такі **норми**, які визначають правила поведінки, обов'язкові для учасників цих правовідносин, і відступати від цих правил вони не можуть. Найбільша кількість **імперативних норм** присутня в кримінальному та адміністративному праві. Виникає питання – чи дійсно ця вимога стане **імперативною нормою,** чи правники переглянуть її в бік диспозитивної норми.

Тому що **імперативна норма** є категоричною, вона не допускає відступлення від правил, передбачених нею. Диспозитивна норма може бути визначена державою як правило, що може бути змінене за згодою сторін, хоча категорія «диспозитивність» не розкривається чинним цивільним законодавством України, а висвітлюється лише в науковому ключі (Васильєв В., 2018).

Прийняті нормативні документи є загальними і для лікарів, і для працівників фармації. Але на їх підставі внесені зміни, які і відокремили норми безперервного навчання лікарів і фармацевтів. Це Наказ Міністерства охорони здоров'я № 446 від 22.02.2019р., який вніс зміни в діючи накази.

Зміни правових норм в організації безперервного навчання внесли зміни і в методичне забезпечення навчання. Але система надання освітніх послуг для працівників фармації, орієнтується і на вимоги часу, а саме, застосування інформаційних форм навчання. Це, на сам перед, дистанційні форми навчання, які дають змогу навчатися без відриву від роботи, використовуючи розробки

профільних кафедр факультету післядипломної освіти з дисциплін плану підготовки.

При використанні дистанційної форми неформальна освіта у сфері охорони здоров'я - діяльність з підвищення власних знань та вмінь, яка провадиться за освітніми програмами, поєднується з інформальною освітою (самоосвітою) у сфері охорони здоров'я. Так як інформальна освіта – це самоорганізоване здобуття фахівцями у сфері охорони здоров'я професійних компетентностей під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, то при дистанційній освіті, під час проведення занять працівнику самому, інколи, доведеться освоювати такі додатки як Teams, Forms, спілкуватися і виконувати завдання у Skype.

Висновки. З огляду на результати проведеного аналізу система безперервного навчання нормативно забезпечена, а організаційні і методичні аспекти дають можливість поєднувати неформальну і інформальна освіту.

TECHNICAL SCIENCES

МОДУЛЬНО-КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-НАФТОВИКІВ

Василишин В. Я.
кандидат технічних наук, доцент
Василишин Я. В.
кандидат технічних наук, професор
Чорна Ю. В.
студент інституту економіки і менеджменту
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Сучасні вимоги до змісту дисциплін «Нарисна геометрія. Інженерна та комп’ютерна графіка» та «Інженерна графіка», спрямованого на формування проектно-технічної компетенції у майбутніх фахівців нафтогазового профілю, визначаються переліком професійних завдань, що стоять перед сучасним інженером-нафтовиком, переходом нафтової промисловості до наукомістких технологій, необхідністю активної участі майбутніх інженерів-нафтовиків в їх розробці та впровадженні.

Зміст навчання даних дисциплін, спрямований на формування проектно-технічної компетенції у майбутніх інженерів-нафтовиків, має враховувати необхідність збереження цілісності і фундаментальності самих дисциплін і відображати основні об'єкти професійної діяльності майбутнього фахівця технічного профілю, враховувати його систему дій як інженера-нафтовика; має бути спрямоване на формування логічного і технічного мислення майбутніх інженерів-нафтовиків, необхідних в їх майбутній професійній діяльності, що вимагає сформованості проектувальних і прогностичних умінь і компетенцій. Необхідно організоване і послідовне відображення міждисциплінарних зв'язків

змісту навчання математики, теорії ймовірностей та інженерної графіки, що розкривають інші області застосування даних дисциплін і їх зв'язку з перспективами інноваційного виробництва; зміст повинен показувати можливості застосування даних дисциплін в процесі моделювання та проектування при вирішенні професійно-спрямованих навчальних завдань і реалізації навчальних проектів.

Зміст навчання даних дисциплін має проектуватися на основі як загально педагогічних принципів безперервності, наступності, варіативності, диференціації, науковості, системності, систематичності і послідовності, наочності і доступності, так і інших принципів: принципів професійної спрямованості, модульності, міждисциплінарної інтеграції, проблемності та інноваційності.

Відповідно до розглянутих вимог до змісту даних дисциплін, формування проектно-технічної компетенції у майбутніх інженерів-нафтовиків в процесі їх вивчення пропонується на основі модульно-компетентнісного підходу. Реалізація модульно-компетентнісного підходу обумовлена тим, що одним із принципів структурування змісту навчання даних дисциплін, найбільш ефективним чином дозволяє досягти мети формування проектно-технічної компетенції у студентів, на нашу думку, є принцип модульності. Суть модульної організації системи професійно-орієнтованого навчання полягає, в тому, що спочатку майбутній фахівець досягає базового рівня здатності застосовувати знання та вміння в майбутній професійній діяльності і через базові, обов'язкові для засвоєння, навчальні модулі формуються основи проектно-технічної компетенції. Потім, при вивченні розділів дисциплін математичного та природничо-наукового циклу, що відносяться до інших дисциплінарних модулів, професійно - орієнтований зміст навчальних завдань дозволяє вирішувати завдання більш високого рівня складності і виконувати проектні завдання, більш наближені до інженерної діяльності. Відповідно на принципово новий рівень сформованості виходять і

компетенції студента, зокрема, проектно-технічна. Модульно-компетентнісний підхід до моделювання процесу формування проектно-технічної компетенції у студентів - майбутніх інженерів-нафтовиків в процесі навчання математики та інженерної графіки відображає ціннісно-мотиваційні установки студентів; системну організацію і самоорганізацію освітнього процесу; взаємодія викладача і студента в процесі навчання. Навчання в рамках модульно-компетентнісного підходу дозволяє забезпечити інтеграцію інваріантної і варіативної частин природничо-наукової підготовки студентів; особистісно-орієнтовану спрямованість навчання за допомогою відповідних форм, методів і прийомів; оцінювання та класифікацію студентів за рівнями сформованості компетенцій і за якісними показниками; активізацію процесу підготовки і самопідготовки студентів; відбір перспективних студентів з урахуванням їх потенційних можливостей і подальшу їх адресну підготовку з урахуванням вимог сучасного ринку праці.

Література:

1. Кузьмінський А.І. Навчальний посібник. – К.: Знання, 2005. – 486с.

2. Полат Е.С., Бешенков С.А., Бухаркина М.Ю. и др. Теория и практика дистанционного обучения: учебное пособие для вузов/ - М.: ИЦ “Академия”, 2004. - 416с.

3. Дистанційне навчання та його технології// Компьютерра. – 2002. - №36. – С.38-44

4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. – К.: КПІ, 2000. – 12 с.

5. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті України: поточний стан, проблеми і перспективи розвитку: аналітичний огляд. – К.: Український інститут інформаційних технологій в освіті. – 2009.

РОЗРОБКА МАТЕМАТИЧНОЇ МОДЕЛІ ОБ'ЄКТУ УПРАВЛІННЯ ПОТУЖНІСТЮ РЕАКТОРА ТИПУ ВВЕР – 1000

Григоренко Світлана Миколаївна,
к.т.н., старший викладач
Лись Дар'я Анатоліївна,
Магістр
Панкратов Антон Русланович
Бойко Микита Сергійович
Студенти
Одеський національний політехнічний університет
м. Одеса, Україна

Вступ./Introductions. Робота присвячена розрахунку та аналізу динамічних характеристик об'єкту, побудовано математичну модель та обрано схему і закон регулювання. Були розраховані настройки регуляторів та промодельовані перехідні процеси регулювання у прикладному пакеті Simulink програмного продукту MATLAB 6.1 і отримані перехідні процеси, показники якості яких не виходять за межі припустимих.

Мета работи./Aim. Метою роботи є розробка математичної моделі автоматизованої системи управління потужністю реактора типу ВВЕР – 1000 в режимі «Н».

Матеріали та методи./Materials and methods. При розробці та дослідженні систем автоматичного управління ядерними енергетичними установками (ЯЕУ) користуються математичними моделюванням. Для сучасних 2-контурних ЯЕУ з реактором типу ВВЕР математична модель (ММ), що враховує всі складні динамічні процеси, описуються системою багатьох нелінійних диференціальних рівнянь. Рішення та дослідження такої системи утруднено. В той же час для деяких інженерних і учбових задач можливе використовування спрощених ММ, які забезпечують достатньою точність. В роботі ставиться задача розробки спрощеної ММ ЯЕУ з реакторами типу ВВЕР з дослідженням такий ММ на ЕОМ.

На рис.1 зображена принципова схема 2-контурної АЕС з реактором, парогенератором, турбіною та циркуляційними насосами з позначеннями фізичних величин.

Ядерний реактор описується рівнянням кінетики, що зв'язує реактивність ρ з відносною щільністю нейтронів n, та рівнянням температурного ефекту реактивності по теплоносію і паливу. Крім того, в ЯЕУ включені наступні структурні елементи (рис.2): ядерне паливо (пальне) – 2; оболонка тепловиділяючого елементу – 3; теплоносій в реакторі – 4; трубопроводи від реактора до ПГ – 5 і назад – 6; ПГ по теплоносію першого контуру – 7; ПГ по теплоносію другого контуру – 8.

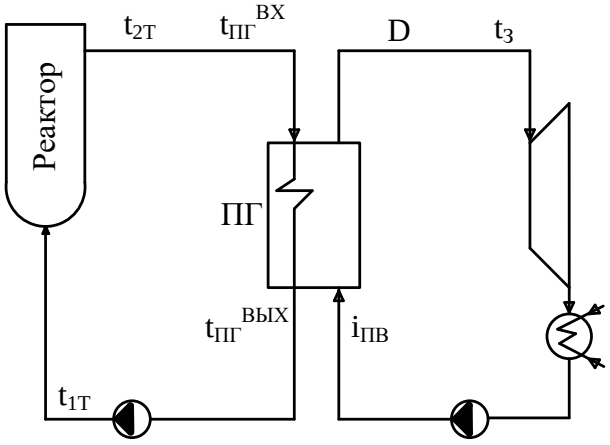

Рис. 1. Технологічна схема 2-контурної АЕС

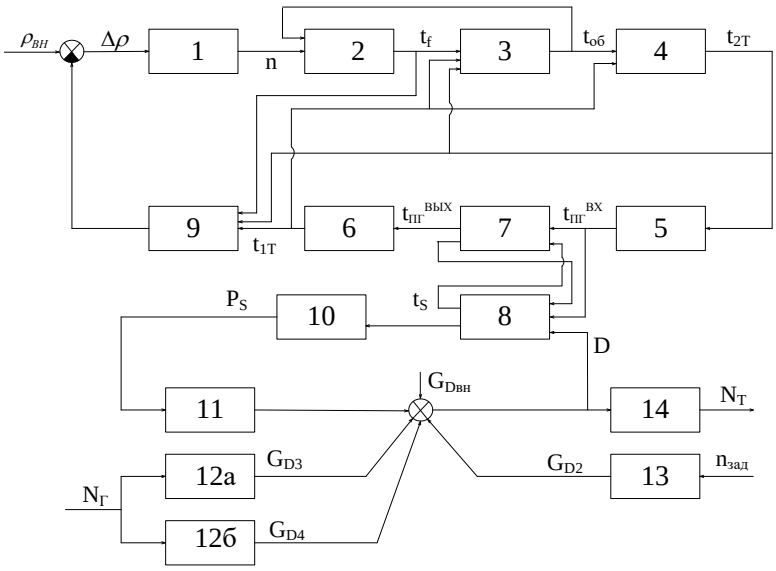

Рис. 2. Структурна схема енергоблока

Кінетика ядерного реактору описується системою з 7 диференціальних рівнянь, що враховують 6 груп запізнілих нейтронів. Наведена система рівнянь енергоблока, опираючись на технологічну схему схеми (рис.1).

$$\begin{cases} n(\tau) = A_1 {}_\Delta\rho + A_2 \int\limits_0^\tau {}_\Delta\rho(\tau) d\tau \\ A_3 {}_\Delta t_f^{'} = {}_\Delta t_{îá} + A_4 n \\ A_5 {}_\Delta t_{îá}^{'} = A_6 {}_\Delta t_f + A_7 {}_\Delta t_{1T} + A_7 {}_\Delta t_{2T} \\ A_8 {}_\Delta t_{2T}^{'} + {}_\Delta t_{2T} = A_9 {}_\Delta t_{1T} + A_{10} {}_\Delta t_{îá} \\ A_{11}({}_\Delta t_{ÏÃ}^{âûõ})^{'} + {}_\Delta t_{ÏÃ}^{âõ} = {}_\Delta t_{2T} \\ A_{12} {}_\Delta t_{1T}^{'} + {}_\Delta t_{1T} = {}_\Delta t_{ÏÃ}^{âûõ} \\ A_{13}({}_\Delta t_{ÏÃ}^{âûõ})^{'} + {}_\Delta t_{ÏÃ}^{âõ} = A_{14} {}_\Delta t_{ÏÃ}^{âõ} + A_{15} {}_\Delta t_S \\ A_{16} {}_\Delta t_S^{'} + {}_\Delta t_S = A_{17} {}_\Delta t_{ÏÃ}^{âõ} + A_{17} {}_\Delta t_{ÏÃ}^{âûõ} + A_{18} {}_\Delta D \\ \rho = A_{19} {}_\Delta t_{1T} + A_{19} {}_\Delta t_{2T} + A_{20} {}_\Delta t_f \\ {}_\Delta\rho = \rho + \rho_{âí} \end{cases} \quad (1)$$

У системі рівнянь прийняті наступні коефіцієнти:

Вихідними величинами в системі рівнянь (1) є: відносна потужність реактора n, температура - палива t_f, оболонки $t_{îá}$, теплоносія на вході t_{1T} і на виході t_{2T}, теплоносія на вході парогенератора $t_{ÏÃ}^{âõ}$ і на виході $t_{ÏÃ}^{âûõ}$. Вхідними збуреннями є: зовнішня реактивність $\rho_{âí}$ і витрата пари D.

Для найбільш розповсюдженого випадку роботи ПГ на велику електричну мережу описується наступною системою рівнянь:

$$\begin{cases} {}_\Delta N_T = \dfrac{N_{T\max}}{G_{\max}} {}_\Delta G_D \\ \delta_X T_a {}_\Delta G_D + {}_\Delta G_D^{'} = \dfrac{G_{D\max}}{N_{Ã\max}} {}_\Delta N_Ã \\ {}_\Delta G_D = \dfrac{\bar{G}_D}{\bar{P}_T} {}_\Delta P_T \\ T_C {}_\Delta G_D + {}_\Delta G_D^{'} = \dfrac{G_{D\max}}{\delta_X n_0} \end{cases} \quad (2)$$

Представимо передаточні функції одержані з системи рівнянь (1):

1. Рівняння кінетики реактора:

$$n(\tau) = A_1 \, {}_{\Delta}\rho + A_2 \int_0^{\tau} {}_{\Delta}\rho(\tau) d\tau$$

$$W(s) = \frac{A2}{s}$$

2. Рівняння збереження енергії для пального:

$$A_3 \, {}_{\Delta}t_f^{'} = {}_{\Delta}t_{\text{î á}} + A_4 n$$

$$\underset{{}_{\Delta}t_f \to n}{W}(S) = \frac{A4}{A3s+1}$$

3. Рівняння передачі теплоти через оболонку Твела:

$$A_5 \, {}_{\Delta}t_{\text{î á}}^{'} = A_6 \, {}_{\Delta}t_f + A_7 \, {}_{\Delta}t_{1T} + A_7 \, {}_{\Delta}t_{2T}$$

$$\underset{{}_{\Delta}t_{\text{î á}} \to {}_{\Delta}t_f}{W}(S) = \frac{A6}{A5s} \qquad \underset{{}_{\Delta}t_{\text{î á}} \to {}_{\Delta}t_{1T}}{W}(S) = \frac{A7}{A5s} \qquad \underset{{}_{\Delta}t_{\text{î á}} \to {}_{\Delta}t_{2T}}{W}(S) = \frac{A7}{A5s};$$

4. Рівняння теплового балансу для теплоносія:

$$A_8 \, {}_{\Delta}t_{2T}^{'} + {}_{\Delta}t_{2T} = A_9 \, {}_{\Delta}t_{1T} + A_{10} \, {}_{\Delta}t_{\text{î á}}$$

$$\underset{{}_{\Delta}t_{2T} \to {}_{\Delta}t_{1T}}{W}(S) = \frac{A9}{A8s+1} \qquad \underset{{}_{\Delta}t_{2T} \to {}_{\Delta}t_{\text{î á}}}{W}(S) = \frac{A10}{A8s+1}$$

5. Рівняння запізнювання передачі теплоти від реактора до ПГ:

$$A_{11}({}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âû õ}})^{'} + {}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âõ}} = {}_{\Delta}t_{2T}$$

$$\underset{{}_{\Delta}t_{1\text{Ò}} \to {}_{\Delta}t_{2\text{Ò}}}{W}(S) = \frac{1}{A11s+1}$$

6. Рівняння запізнювання передачі теплоти від ПГ до реактора:

$$A_{12} \, {}_{\Delta}t_{1T}^{'} + {}_{\Delta}t_{1T} = {}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âû õ}}$$

$$\underset{{}_{\Delta}t_{1\text{Ò}} \to {}_{\Delta}t_{\text{ï ã}}^{\text{âû õ}}}{W}(S) = \frac{1}{A12s+1}$$

7. Рівняння теплового балансу ПГ з боку теплоносія 1-го контуру:

$$A_{13}({}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âû õ}})^{'} + {}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âõ}} = A_{14} \, {}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âõ}} + A_{15} \, {}_{\Delta}t_S$$

$$\underset{{}_{\Delta}t_{\text{ï ã}}^{\text{âû õ}} \to {}_{\Delta}t_{\text{ï ã}}^{\text{âõ}}}{W}(S) = \frac{A14}{A13s+1} \qquad \underset{{}_{\Delta}t_{\text{ï ã}}^{\text{âû õ}} \to {}_{\Delta}t_s}{W}(S) = \frac{A15}{A13s+1}$$

8. Рівняння теплового балансу ПГ з боку теплоносія 2-го контуру:

$$A_{16} \, {}_{\Delta}t_S^{'} + {}_{\Delta}t_S = A_{17} \, {}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âõ}} + A_{17} \, {}_{\Delta}t_{\text{Ï Ã}}^{\text{âû õ}} + A_{18} \, {}_{\Delta}D$$

$$W_{{}_{\Delta}t_s \to {}_{\Delta}t_{\tilde{i}\tilde{a}}^{\hat{a}\hat{o}}}(S) = \frac{A17}{A16s+1} \qquad W_{{}_{\Delta}t_s \to {}_{\Delta}t_{\tilde{i}\tilde{a}}^{\hat{a}\hat{u}\hat{o}}}(S) = \frac{A17}{A16s+1} \qquad W_{{}_{\Delta}t_s \to {}_{\Delta}D}(S) = \frac{A18}{A16s+1}$$

9. Рівняння описуюче зв'язок між тиском насичення та температурою насищення:

$$P_S = A_{21\,\Delta}t_S$$

$$W_{P_S \to {}_{\Delta}t_S}(S) = A_{21}$$

10. Рівняння описуюче зв'язок між тиском пари перед турбіною і витратою пари:

$$G_{D1} = A_{22\,\Delta}P_S$$

$$W_{G_{D1} \to {}_{\Delta}P_S}(S) = A_{22}$$

11. Рівняння описуючі зв'язок між потужністю генератора і витратою пари:

$$A_{25\,\Delta}G'_{D3} + {}_{\Delta}D_{D3} = A_{27\,\Delta}N_{\tilde{A}};$$

$$W_{{}_{\Delta}D_{D3} \to {}_{\Delta}N_{\tilde{A}}}(S) = \frac{A_{27}}{A_{25}S+1}$$

$${}_{\Delta}D_{D4} = A_{26\,\Delta}N_{\tilde{A}},$$

$$W_{{}_{\Delta}D_{D4} \to {}_{\Delta}N_{\tilde{A}}}(S) = A_{26}$$

12. Рівняння описуюче зв'язок між завданням по числу обертів і витратою пари:

$$A_{23\,\Delta}G'_{D2} + {}_{\Delta}D_{D2} = A_{24\,\Delta}n_{\text{çàä}},$$

$$W_{{}_{\Delta}D_{D2} \to {}_{\Delta}n_{\text{çàä}}}(S) = \frac{A_{24}}{A_{23}S+1}$$

13. Рівняння описуюче зв'язок між витратою пари і потужністю турбіною:

$${}_{\Delta}N_T = A_{30\,\Delta}D_D,$$

$$W_{{}_{\Delta}D_D \to {}_{\Delta}N_T}(S) = A_{30}$$

Результати та обговорення./Results and discussion. В системі диференційних рівнянь (1) показано збурення по двох каналах: зовнішньої реактивності $\rho_{\hat{a}\acute{i}}$ або витрати пари D. В доповненій системі рівнянь турбогенератору (2) можливе нанесення збурення по двох каналах: потужністю

генератора $N_{Ã}$ і частоті обертання турбіни $n_{çàä}$ При цьому вихідні параметри які виводяться, являються: відносна потужність реактора n та реактивність $_{\Delta}\rho$. Дана структурна схема дозволяє отримати криві розгону реактора по основним параметрам при дії двох збурень. Моделюємо в середовищі Simulink та одержуємо наступні характеристики:

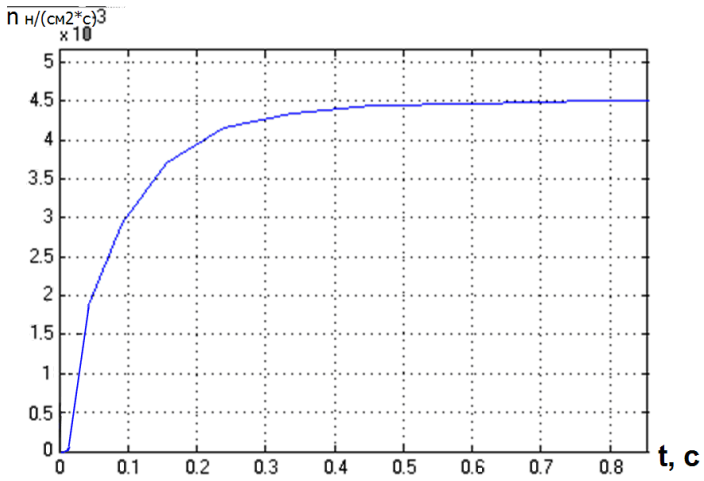

Рис.3. Крива розгону по каналу зовнішня реактивність - відносна потужність реактору ($\rho_{âí} \to n$)

Апроксимуємо криву й знайдемо налагодження по методиці Л.І. Кона та одержуємо:

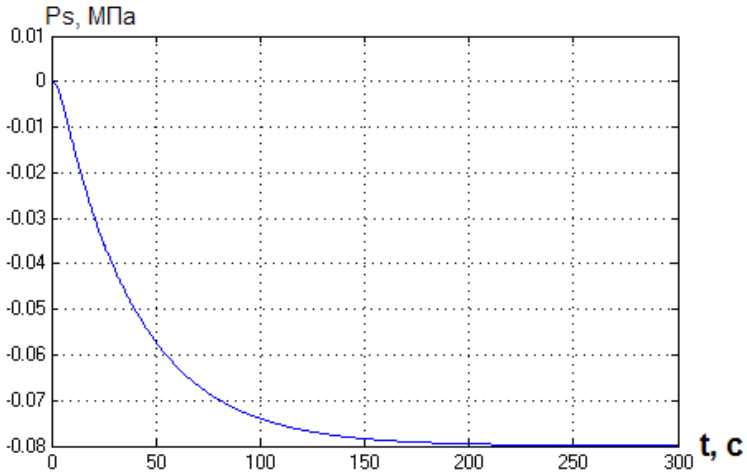

Рис.4. Крива розгону по каналу зовнішня реактивність – тиск пари перед ГПК ($\rho_{âí} \to P_S$)

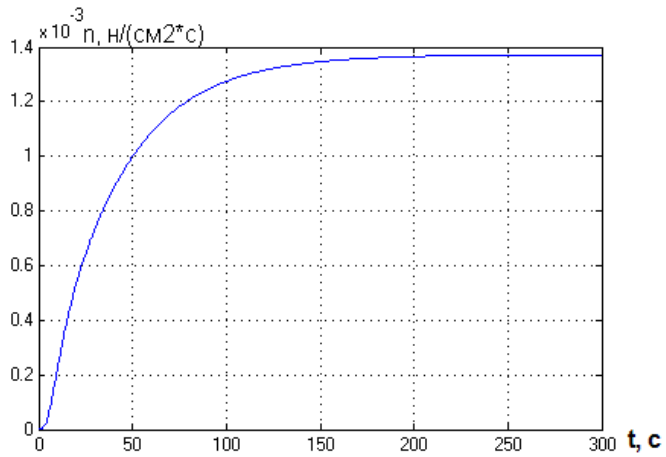

Рис.6. Крива розгону по каналу частота обертання – відносна потужність реактору ($n_{çàä} \to n$)

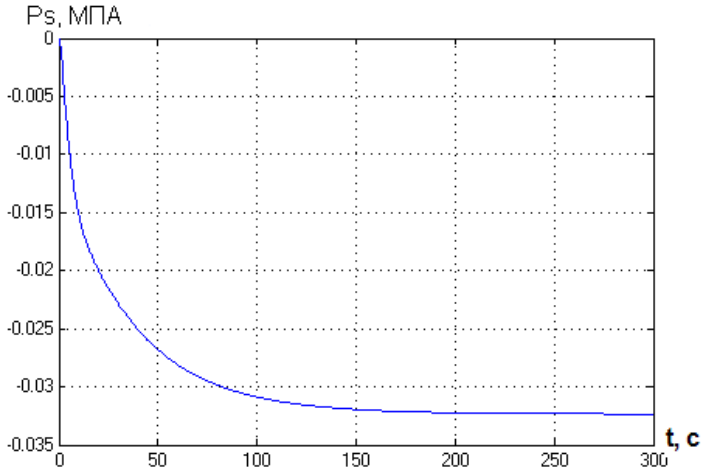

Рис.7. Крива розгону по каналу частота обертання – тиск пари перед ГПК ($n_{çàä} \to P_S$)

Апроксимуємо криву й знайдемо налагодження по методиці Л.І. Кона та одержуємо наступні результати:

Км = -0.32; Та = 16с; τ = 3с; q = τ/Та = 3/16=0.18 ≈ 3шт

α = 0.17; m = 0.37; K = 1.39; C = 3; K = Кр*Км = 1.39;

Кр = К/Км=1.39/-0.32 = -4.34; Ти = С*τ = 3*3 = 9с.

Висновки./Conclusions. Зробивши детальний аналіз динамічних характеристик об’єкту, побудувавши математичну модель та обравши схему і закон регулювання можна зробити висновок про те, що враховуючи передаточні функції, які одержані з системи рівнянь, структурна схема дозволяє отримати криві розгону реактора за основним параметрам при дії двох збурень.

ВИЗНАЧЕННЯ НАСТРОЮВАЛЬНИХ ПАРАМЕТРІВ СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗРІДЖЕННЯ У ВЕРХНІЙ ЧАСТИНІ ТОПКОВОЇ КАМЕРИ

Григоренко Світлана Миколаївна,
к.т.н., старший викладач
Лись Дар'я Анатоліївна,
Магістр
Полтавченко Арсентій Олександрович
Сбитнев Володимир Олегович
Студенти
Одеський національний політехнічний університет
м. Одеса, Україна

Вступ./Introductions. Робота присвячена побудові та дослідженню автоматичної системи регулювання (АСР) підтримки величини розрідження, застосована комбінована система з компенсацією зовнішнього збурювання. Для технічної реалізації розробленої АСР обраний мікропроцесорний керуючий комплекс UMC 800 фірми Honeywell.

Мета работи./Aim. Метою роботи є дослідження показників якості регулювання технологічних параметрів розробленої АСР.

Об’єктом дослідження є ділянка регулювання розрідження димових газів в топковій камері котла ГМ-50/14.

Матеріали та методи./Materials and methods. Формування на території України ринкових відносин й інтеграція її в міжнародний економічний простір – є основними причинами, що викликають необхідність розвитку енергозберігаючих та екологічно безпечних вітчизняних технологій. Сучасна технологія є однією з необхідних умов підвищення якості та зниження собівартості кінцевого продукту, а, отже, і його конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, і сприяє економічному росту й технічному престижу держави. Підвищення технологічного рівня промисловості в області автоматизації може бути досягнуте за рахунок

підвищення технічного рівня апаратних засобів, що реалізують типові закони й алгоритми керування.

Таким чином, завдання по практичній реалізації автоматизованої системи регулювання може бути умовно розбито на етапи:

1) Складання математичної моделі динаміки регульованої технологічної ділянки.

2) Постановка завдання керування й розрахунок настроювань регулятора.

3) Вибір апаратних засобів для технічної реалізації АСР.

У котловій установці одночасно протікає кілька взаємозалежних процесів, тому вона ставиться до числа складних об'єктів автоматизації. Основними показниками роботи котлової установки є: тиск пари в барабані або на виході з котлоагрегату, температура пари на виході, рівень води в барабані, коефіцієнт надлишку повітря, розрідження в топці, солевміст котлової води й пари. За цими показниками здійснюється регулювання котлоагрегату. На котлах до останнього часу здійснюють роздільне (незв'язане) регулювання окремих ділянок.

Аналіз динамічних характеристик котлоагрегатів показав, що вони можуть розглядатися як складні об'єкти, що складаються з декількох ланцюжків, з'єднаних послідовно аперіодичних й інтегруючих ланок, тобто ділянок, що володіють ємностями й у багатьох випадках самовирівнюванням. Такі системи піддаються лінеаризації, тобто для оцінки процесів, що відбуваються в котлі, можна використати характеристики, установлені для моделей лінійних ділянок та їх систем. Процеси розгону основних ділянок котлоагрегатів звичайно протікають плавно, тобто мають неколивальний характер.

Аналіз показав, що регулюванню котлів благосприяють наступні фактори:

а) наявність досить широкої зони стійких навантажень, у межах якої ККД. котла змінюється мало (діапазон регулювання);

б) мала інерційність устаткування;

в) схоронність чистоти поверхонь нагрівання й щільності стінок газоходів протягом тривалої кампанії експлуатації котлоагрегату;

г) достатня продуктивність дуттєвих і тягових вентиляторів;

д) стабільність якості палива;

е) незмінність видаткових характеристик живильників палива й інших регулювальних органів.

Регулятор розрідження одержує імпульси по розрідженню в топці й додатковому зв'язку, що попереджає про зовнішнє збурення, від регулятора повітря. Призначення цього зв'язку складається у тім, щоб забезпечити зміну режиму роботи димососа одночасно зі зміною режиму роботи дуттєвого вентилятора. Регулятор впливає на виконавчий механізм, керуючий напрямним апаратом димососа. Для підтримки величини розрідження на заданому рівні застосована комбінована система з компенсацією зовнішнього збурювання.

Головним збурюючим впливом прийнята витрата загального повітря.

Структурна схема такої системи регулювання представлена на рис.1.

Тут $W_{OM}(S)$ та $W_{OB}(S)$ - передатні функції регульованого об'єкта по каналах регулюючого й збурюючого впливів відповідно; $W_B(S)$ – передатна функція пристрою уведення зовнішнього впливу, що збурює систему регулювання.

Використавши правила перетворення структурних схем і підводячи збурювання X_B до входу регулятора, можна записати зображення регульованої величини системи:

$$XA(S) = \frac{W_{мМ}(S)W_P(S)}{1+W_{мМ}(S)W_P(S)} X_{,АЪ}(S) + \left[\frac{W_{ме}(S)}{W_{мМ}(S)W_P(S)} + W_B(S) \right] \times \cdot$$

$$\times \frac{W_{OM}(S)W_P(S)}{1+W_{OM}(S)W_P(S)} X_B(S). \qquad (1)$$

Вираз в дужках у другому складі рівняння (1) є фільтром, через який проходять збурювання перед входом у систему регулювання у вигляді регулюючого впливу.

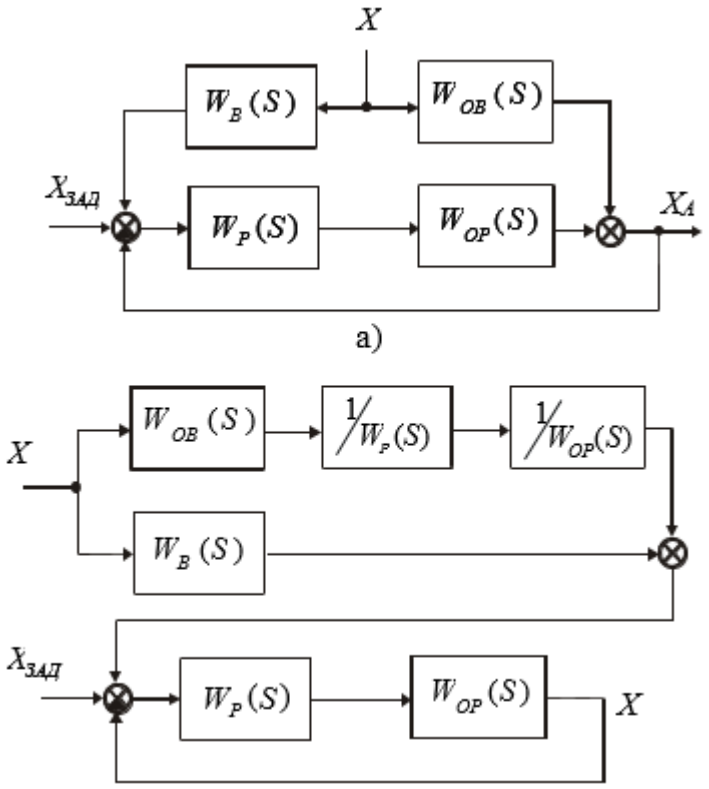

Рис.1. Структурна схема АСР розрідження з пристроєм вводу збурення

Вираз (1) можна записати у вигляді:

$$X_A(S)=\Phi_P(S)X_{ЗАД}(S)+W_{ФВ}(S)\Phi_P(S)X_B(S),$$

де $\Phi_P(S)$ – передатна функція замкнутої системи регулювання по каналі регулюючого впливу; $W_{ФВ}(S)$ – передатна функція фільтра.

Легко помітити, що характеристичне рівняння замкнутої системи регулювання

$$1+ W_P(S)W_{OM}(S)=0 \qquad (3)$$

не залежить від властивостей фільтра (а значить і пристрою уведення впливу, що збурює АСР), і тому стійкість системи визначається тільки властивостями замкнутої АСР.

З виразу (2) треба, що за умови

$$W_{ФВ}(S)=0 \qquad (4)$$

відхилення регульованої величини при зміні зовнішнього впливу, що збурює АСР, і сталості регулюючого впливу буде дорівнювати нулю.

З виразів (1) та (4) ясно, що умова абсолютної інваріантості буде

витримана, якщо передатна функція пристрою уведення збурюючого впливу, буде дорівнювати:

$$W_B(S) = -\frac{W_{OB}(S)}{W_{OM}(S)W_P(S)}. \qquad (5)$$

Підставимо у вираз (5) передатні функції об'єкта по регулюючому й збурюючому каналах, і передатну функцію ПІ-регулятора.

$$W_B(S) = -\frac{\dfrac{K1}{T1S+1}}{\dfrac{K3}{T3S+1}\cdot\dfrac{kp(TuS+1)}{TuS}}. \qquad (6)$$

Оскільки T1=T3, то після скорочення подібних додатків, одержуємо передатну функцію пристрою уведення збурюючого впливу

$$W_B(S) = \frac{\dfrac{K1\cdot Tu}{K3\cdot kp}S}{TuS+1} = \frac{kdS}{TdS+1}. \qquad (7)$$

Пристрій уведення є реальною диференцюючою ланкою.

Засобами апаратної реалізації типовий АСР є мікропроцесорний керуючий комплекс UMC 800 фірми Honeywell. Тому інформація про зміну контрольованих параметрів (вхідна інформація) може бути отримана в абсолютних одиницях та необхідність обліку коефіцієнтів передачі вимірювальних перетворювачів відпадає. Тривалість включення виконавчого механізму є результатом цифрового розрахунку й реалізується програмним шляхом. Налаштовуванні параметри ПІ-регулятору розрідження визначаються за методикою Л.І. Кону шляхом обробки перехідної функції об'єкта керування по регулюючому каналі (рис.2).

Налаштовуванні параметри ПІ-регулятору розрідження:

1) відношення τ/T=2.7/3.5=0.771, звідки для ступеня загасання перехідного процесу *m*=0.37, *a*=0.8, *i*=1.43 знаходимо *k*=0.62, *c*=0.95.

2) коефіцієнт передачі регулятору

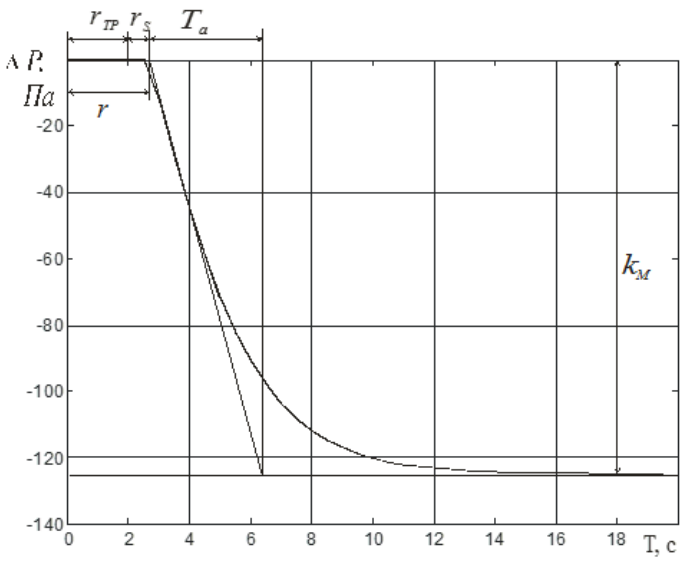

Рис. 2. Перехідна функція об’єкта управління

$$\text{kp} = \frac{k}{k_M} = \frac{0.62}{125} = 0.00496 \ \frac{\%}{\text{Па}};$$

3) час ізодрома $\text{Tu} = c \cdot \tau = 0.95 \cdot 2.7 = 2.57$ с.

Налаштування пристрою зв'язку (реальна ланка, що диференціює):

1) $\text{kd} = \frac{673}{125} \cdot \frac{2.57}{0.00496} = 2789 \ \frac{c \cdot \text{Па}}{кг/с}$; Td = 2.57 с.

Результати та обговорення./Results and discussion. Основним збурюючим впливом для системи регулювання розрідження в топковій камері є зміна витрати повітря на пальникові пристрої.

Таблиця 1

Показники якості регулювання в АСР розрідження

Параметр	Відхилення регульованої величини, ΔXa	Ступінь загасання перехідного процесу, $\psi = \frac{\Delta X_1 - \Delta X_3}{\Delta X_1}$	Час регулювання, Тр, з	Статична похибка, ст
Розрідження ΔPr, Па	55	0.95	30	0

Показники якості перехідних процесів представлені в табл.1. Величина введеного збурювання становить 10% від номінальної витрати повітря (M_L=

13.9 кг/з, ΔM_L= 1.39 кг/с).

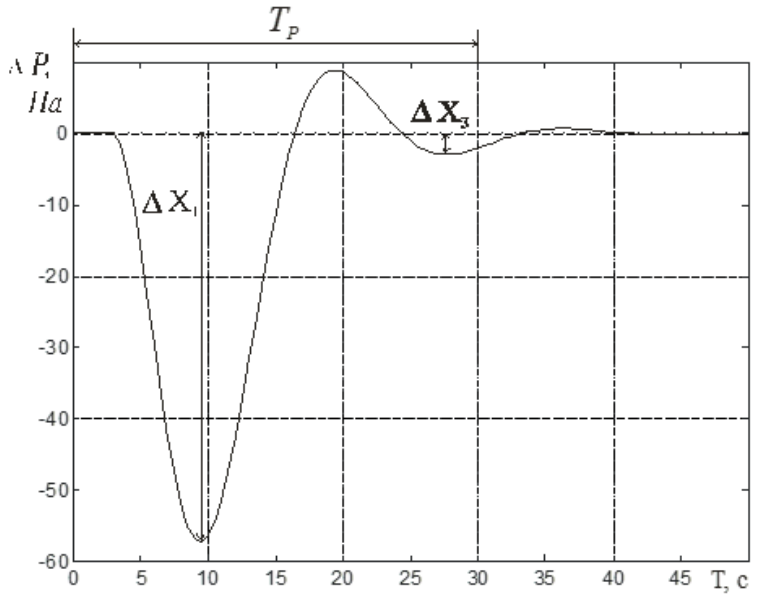

Рис.3. Перехідний процес в АСР розрідження

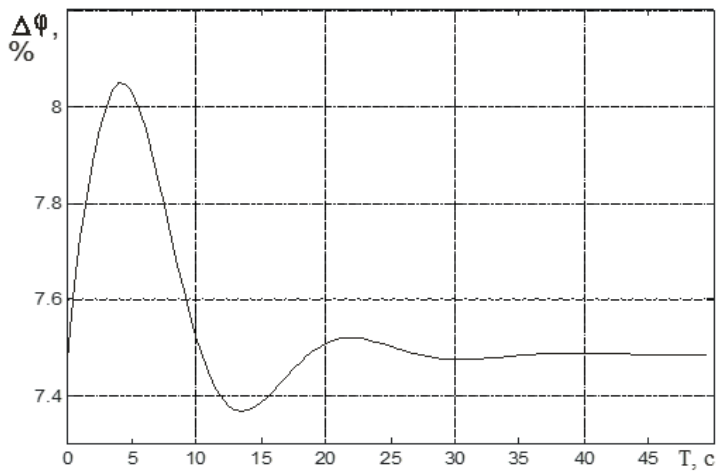

Рис.4. Зміна положення направляючого апарата димососу

Висновки./Conclusions. При регулюванні розрідження в топці величина першого динамічного відхилення становить 55 Па (рис.3). Така величина є задовільною й не приводить до спрацьовування захисту по порушенню розрідження (150 Па) при різкій зміні навантаження на 10% від номінального значення. Максимальне динамічне відхилення положення напрямного апарату димососа при 10% збурюванні становить 8.05% (рис.4). Однак, для його реалізації потрібен виконавчий механізм із великою швидкістю переміщення регулювального органу.

АНАЛИЗ МОДЕЛИ СОПРОТИВЛЕНИЯ КОЖНОГО ПОКРОВА ЧЕЛОВЕКА

Лобачев Михаил Викторович,
к.т.н., доцент
Мещеряков Дмитрий Владимирович,
менеджер поддержки пользователей
Национальный политехнический университет
Одесса, Украина

Введение. Кожа человека представляет собой полифункциональный орган, выполняющий защитную, сенсорную, информативную функции. Через кожный покров получают диагностические данные о работе сердечнососудистой и нервной системы, температурном проявлении воспалительных процессов, реакции организма на внешние раздражения.

Структурно кожный покров состоит из трех слоев: эпидермис, дерма и подкожный слой. Эпидермис содержит 12–15 слоев роговых омертвелых клеток толщиной 0,07–0,2 мм и не содержит кровеносных сосудов; внутренний слой пронизан кровеносными сосудами, содержит нервы рецепторы, волосяные фолликулы и железы. Электрическое сопротивление внутренних слоев составляет 200–500 Ом, сухого эпидермиса от сотен КОм до единиц МОм, существенно зависит от влажности и может быть использовано для определения состояния кожного покрова.

Целью работы является анализ существующей модели кожного покрова и ее модернизация в направлении учета влияния влаги в слое эпидермиса.

Материалы и методы. Распространенная модель сопротивления кожного покрова содержит два активных сопротивления наружного слоя R_H с параллельным подключением к ним конденсаторов и внутреннего сопротивления R_B [1]. Емкость конденсатора $C = \frac{\varepsilon\varepsilon_0 S}{d}$, где $\varepsilon_0 = 8{,}85 \cdot 10^{-12}\, Ф/м$, ε – диэлектрическая проницаемость, S – площадь электрода, d – толщина

эпидермиса, выполняющего роль диэлектрика, а активное сопротивление эпидермиса R_H зависит от удельного сопротивления ρ_H: $R_H = \frac{\rho_H d}{S}$. Сопротивление внутренних тканей человека представляется активным сопротивлением R_B. Полное сопротивление описывается моделью: $Z_h = 2Z_H + R_B = \frac{2}{1/R_H + j\omega C_H} + R_B$, где $\omega = 2\pi f$, f – частота. При постоянном токе $Z_h = 2R_H + R_B$, при высоких частотах $Z_h \to R_B$. Отличие в значениях сопротивлений кожи на разных участках тела объясняется: различной толщиной эпидермиса, неравномерным распределением потовых желез по поверхности тела и наполнением сосудов кожи кровью.

Развитие этой модели привело к созданию новых моделей, характер представления кривых сопротивления кожи в широком частотном диапазоне в которых приближается к данным натурных экспериментов. Наиболее известными эквивалентными являются параллельно-последовательные схемы замещениями биологических тканей Фрике, Морзе, Петрова и Шванна [2]. Эти схемы в определенной мере могут служить эквивалентом живой ткани, однако не в состоянии достоверно воспроизвести закономерности, присущие биологическим системам. В основу построения схем положены ограничения: электропроводность биологического объекта в данный момент постоянная, проводимость электронная. Вместе с тем, кожа человека обладает электрическим сопротивлением, которое отличается от сопротивления металлов, полупроводников и электролитов, а также зависит от физиологического и психологического состояния, температуры и влажности.

Эпидермис только в сухом состоянии можно считать диэлектриком. Для задачи применимости сопротивления кожного покрова в качестве признаковой информации системы регулирования с биологической обратной связью рабочим диапазоном сенсора являются условия инфракрасного облучения, при котором активизированы потовые железы. Это соответствует условию

увлажнения эпидермиса выделениями пота, который относится жидкостям с ионной проводимостью.

Для измерения сопротивления кожного покрова к участку кожи прикладывается потенциал, создающий на участке напряженность электрического поля E. Направление движения ионов в электрическом поле принимают равномерным, поскольку сила, действующая со стороны электрического поля $F_{эл} = qE$, на заряд величиной q уравновешивается силой трения со стороны раствора: $\bar{F}_{эл} + \bar{F}_{Тр} = 0$. Сила трения со стороны раствора определяют по закону Стокса [3]: $\bar{F}_{Тр} = 6\pi\eta r_{+}\bar{v}_{+}$, где η – коэффициент вязкости раствора, r_{+} – радиус положительного иона, $\bar{v}_{+}$ – усредненная скорость движения положительного иона. Плотность тока для положительных ионов определяется как: $j_{+} = q_{+}n_{+}v_{+}$, где n_{+} – концентрация положительных ионов. Аналогичные выражения будут и для отрицательных ионов. Закон Ома для электролитов имеет вид: $\bar{j} = \sigma\bar{E}$, где σ – электропроводность электролитов, которая зависит от концентрации свободных ионов, их заряда, подвижности и возрастает при увеличении температуры.

Заряды в клетке биологической ткани под действием постоянного тока направленно перемещаются и по обе стороны от мембраны, где накапливаются заряды противоположного знака, и создают противоположно направленное внутренне электрическое поле, уменьшая результирующее. Появление внутреннего источника свидетельствует о том, что закон Ома для постоянного тока в обычном представлении не выполняется: $I = \dfrac{U - \varepsilon(t)}{R}$, где U – напряжение, прилагаемое к зоне измерения, $\varepsilon(t)$ – электродвижущая сила поляризации, R – сопротивление биологической ткани. Более того, описания сопротивления кожного покрова рассматриваются относительно частотного диапазона, поскольку при этом можно выбрать частоты, информативность результатов в которых максимальная для решаемой задачи.

При смачивании эпидермиса секретом потовых желез ороговевшие слои клеток с воздушными промежутками увлажняются и он теряет свойства диэлектрика. Поскольку основным содержимым пота является вода и соли хлорида натрия и иные сопутствующие вещества, то становится очевидным присутствие ионной проводимости. В частности, при наложении электрического поля в водном растворе NaCl положительно заряженные ионы Na^+ устремляются к отрицательному электроду, а ионы Cl^- к положительному, возникает движение заряженных частиц или ток.

Удельная электропроводность электролита равна произведению количества носителей тока на подвижность ионов [4]: $\kappa = (a \cdot c) \cdot \left\{ (u_+^* + u_-^*) F \right\}$, где a – коэффициент диссоциации; c – эквивалентная концентрация раствора электролита; u_i^* – скорость положительных и отрицательных ионов; F – число Фарадея равное 96484,5 Кл/моль. Произведение $(a \cdot c)$ определяет количество ионов в системе, которые переносят электричество.

Проанализируем влияние составляющих представленного выражения применительно к проводимости эпидермиса. Температура является наиболее значимым фактором, поскольку проводимость электролитов повышается на 2,0-2,5% на градус, однако применительно к эпидермису температуру можно считать постоянной и равной температуре человеческого тела, как и коэффициент диссоциации. Основным компонентом пота является вода и ионы хлорида натрия, размеры частиц, скорость перемещения при неизменном электрическом поле известны, поэтому при грубом приближении их можно считать константами. При таких ограничениях проводимость электролита зависит только от концентрации ионов в растворе.

Примем гипотезу, в соответствии с которой электролит проникает в пористую структуру эпидермиса и смачивает его равномерно по всему объему, изменяя его влагосодержание от нуля (сухой эпителий) до единицы (100% влажность). Коэффициент модуляции d, учитывающий влияние влагосодержания на проводимость эпидермиса, можно также трактовать как

изменение проводимости канала в зависимости от роста концентрации ионов в тонком проводящем слое эпидермиса. Выражение для проводимости может быть представлено в виде: $\kappa = d(a \cdot c) \cdot \left\{(u_{+}^{*} + u_{-}^{*})F\right\}$, которое при абсолютно сухом эпидермисе (чего не бывает) равно нулю, а при активном потовыделении приобретает исходный вид. Проводимость κ и удельное электрическое сопротивление ρ связаны зависимостью: $\kappa = 1/\rho$. Тогда выражение для сопротивления кожного покрова приобретает вид:

$$R_h = 2R_H + R_B = \frac{2l}{s}\frac{1}{\kappa} + R_B = \frac{2l}{s}\frac{1}{d(a \cdot c)(u_{+}^{*} + u_{-}^{*})F} + R_B .$$

Наличие в знаменателе модуляционного коэффициента d, характеризующего влагосодержание эпидермиса, приводит к равенству бесконечности результирующего сопротивления R_h, что свидетельствует об идеализации модели. Практически это означает большое сопротивление на постоянном токе при отсутствии ионной проводимости и относится к области, не представляющей практический интерес для управления. Важным является то, что зависимость сопротивления от влажности эпидермиса имеет вид $(\frac{A}{d} + R)$, т.е. обратной функции с ограничением снизу, которая имеет монотонно ниспадающий вид.

Проверка адекватности полученной модели экспериментальным результатам выполнена облучением инфракрасным полем пациентов от естественного состояния до активного потовыделения (рис. 1).

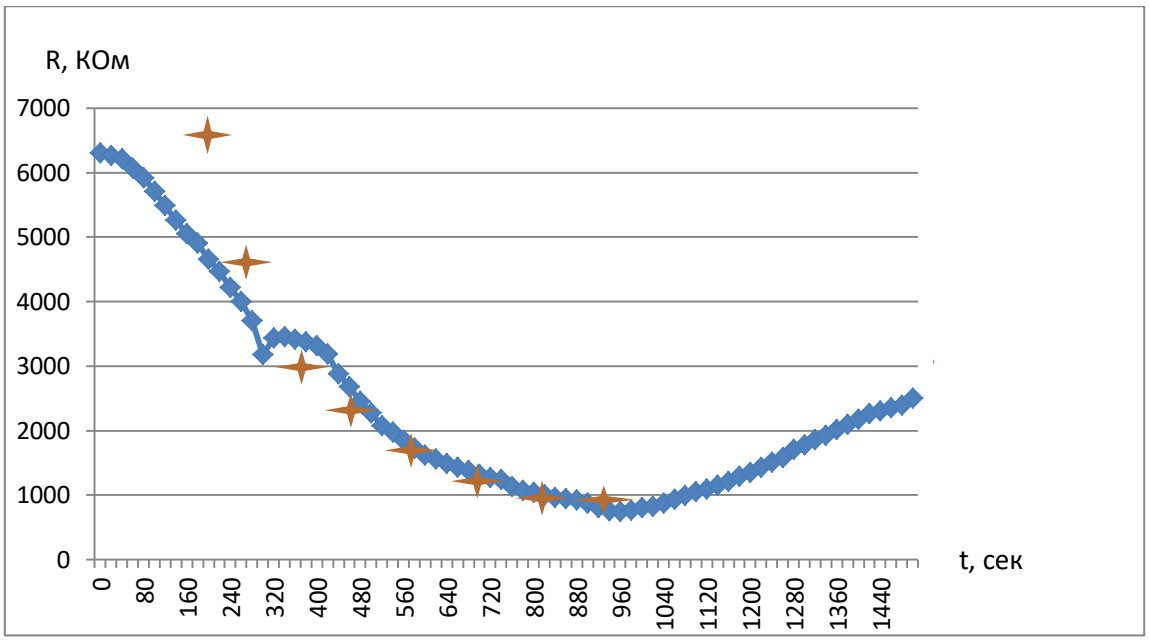

Рис. 1. Сопротивление кожного покрова (звездочки - модель, сплошная линия – экспериментальные результаты)

Выводы

1. Проведен анализ резистивно-емкостной модели сопротивления кожного покрова человека и выявлены ее ограничения.
2. Предложен вариант описания слоя эпидермиса, основанный на ионной проводимости.

Литература

1. Микуров А.И., Смирнова Н.К. Исследование сопротивления тела человека. Курган: Государственный ун-т. 2018. 25 с.
2. Федотов А.А., Акулов С.А. Математическое моделирование и анализ погрешностей измерительных преобразователей биомедицинских сигналов. М.: ФИЗМАТЛИТ. 2013. 282 с.
3. Макаревич Н.А., Богданович И.И. Теоретические основы адсорбции: учебное пособие. Сев. (Арктич.) федер. ун-т им. М.В. Ломоносова. Архангельск: САФУ. 2015. 362 с.
4. Сваровская Н.А., Колесников И.М., Винокуров В.А. Электрохимия растворов электролитов. Часть I. Электропроводность: Учебное пособие. М.: Издательский центр РГУ нефти и газа (НИУ) имени И.М. Губкина. 2017. 66с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЗМІНИ НАПРУЖЕНО-ДЕФОРМОВАНОГО СТАНУ ТРУБОПРОВОДІВ ЗА ДАНИМИ ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОЧОК

Олійник Андрій Петрович,
д.т.н., професор
Фешанич Лідія Ігорівна,
к.т.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./ Introductions. При дослідженні напружено-деформованого стану трубопроводів, по яких транспортуються газорідинні суміші із агресивними компонентами виникає необхідність виявлення та математичного описання факторів силового та хімічного впливу, характерних для дії агресивних компонент газорідинних сумішей із агресивними компонентами впродовж тривалого терміну експлуатації трубопроводів. Численні публікації з даного питання, як правило, стосуються або оцінці зміни напружено-деформованого стану ділянок трубопроводів за даними про переміщення точок поверхні під дією силових факторів невідомої природи [1, 2, 3], або визначенню обумовлених зношенням стінок трубопроводів кільцевих напружень, що виникають в трубопроводі із змішаною формою поперечного перерізу під дією внутрішнього тиску [4]. Питання комплексної оцінки зміни напружено-деформованого стану під дією комплексу силових факторів різної природи вимагають більш детального вивчення з урахуванням дії газорідинних сумішей із агресивними компонентами, яка обумовлює зміну конфігурації поперечного перерізу, товщини стінок, кривини осі квазіпрямолінійних та тороподібних ділянок.

Мета роботи./Aim. Метою дослідження є розроблення математичної моделі процесу деформації та напруженого стану ділянок трубопроводів, по яких транспортуються газорідинні суміші із агресивними компонентами за даними про переміщення точок поверхні трубопроводів.

Предметом дослідження є методи математичного моделювання та оцінки напружено-деформованого стану трубопровідних систем, по яких транспортуються газорідинні суміші із агресивними компонентами з урахуванням особливостей факторів силового впливу, що виникають внаслідок дії цих агресивних компонент. Методами дослідження є засоби диференціальної геометрії, тензорного аналізу, методи згладжування та інтерполяції експериментальних даних, апарат лінійної теорії пружності .

Результати та обговорення./Results and discussion. Для опису зміни напружено-деформованого стану трубопроводів за даними переміщення точок поверхні використовується методика, що отримала теоретичне обґрунтування в роботах [1, 2], згідно з якими для координат радіус-вектора $\vec{r}$ будь якої точки досліджуваної ділянки одержується подання:

$$\vec{r}(s,\varphi,r,t,p_i)=\vec{r}_l(s,\varphi,r,t,p_i)+\rho(s,\varphi,r,t,p_i)\times\left(\cos\omega(s,\varphi,r,t,p_i)\vec{b}_l+\sin\omega(s,\varphi,r,t,p_i)\vec{n}_l\right)+ \\ +\psi(s,\varphi,r,t,p_i)\cdot\vec{\tau}_l-\frac{D}{2}\vec{n}_l, \quad (1)$$

де s,φ,r - компоненти пов'язаної з тілом квазіциліндричної системи координат, s - повздовжні координати, $0\le s\le l,$ l – довжина ділянки; φ – полярний кут в перерізі $0\le\varphi\le 2\pi$, r – радіальна компонента, $R_{вн}\le r\le R_{зовн}$, $R_{вн},R_{зовн}$ – відповідно внутрішній та зовнішній радіуси; t – час; p_i – коефіцієнти, що враховують тип зовнішніх навантажень (внутрішній тиск, кручення, повздовжні переміщення, температурні градієнти тощо); $\vec{r}_l$ – радіус-вектор точки на верхній твірній ділянки трубопроводу; для побудови $\vec{r}_l$ за даними про переміщення точок верхньої твірної використовуються інтерполяційні згладжуючі сплайни [1,2] з урахуванням точності вимірювання координат геодезичними [3] методами або методами внутрішньотрубної інспекції [4]; $\vec{n}_l,\vec{b}_l,\vec{\tau}_l$ – вектори нормалі, бінормалі та дотичної до поверхні твірної [5]; $\rho(s,\varphi,r,t,p_i);\omega(s,\varphi,r,t,p_i);\psi(s,\varphi,r,t,p_i)$ – функції, що характеризують відповідно радіальні, полярні та повздовжні переміщення точок досліджуваної ділянки; у випадку прямолінійної ділянки трубопроводу приймається, що $\rho(s,\varphi,r,t,p_i)=r;$ $\omega(s,\varphi,r,t,p_i)=\varphi;$ $\psi(s,\varphi,r,t,p_i)=0$. В

більш складних деформацій вказані функції або задаються з урахуванням способу деформування, або ж приймаються, що вони є лінійними комбінаціями компонент $s, \varphi, r,$ а коефіцієнти розкладу визначаються за методом мінімальних нев'язок [1]. За відомим поданням (1) визначаються наступні величини:

- компоненти векторів локального базису в початковий та контрольний моменти часу [6]:

$$\vec{f}_i = \frac{\partial \vec{r}}{\partial x_i},\ x_1 = s; x_2 = \varphi; x_3 = r, \tag{2}$$

- компоненти метричного тензора в початковий та контрольний моменти часу [5]:

$$g_{ij} = \frac{\partial \vec{r}}{\partial x_i}\frac{\partial \vec{r}}{\partial x_j} = \vec{f}_i \vec{f}_j, \tag{3}$$

- компоненти тензора деформацій [6]:

$$\varepsilon_{ij} = \frac{1}{2}(\, g_{ij} g_{ij}^0), \tag{4}$$

де $g_{ij} g_{ij}^0$ – компоненти метричного тензора в початковий та контрольний моменти часу;

- компоненти тензора напружень σ_{ij} – в рамках моделі ізотропного тіла [6]:

$$\sigma^{ij} = \lambda I_l(\varepsilon)\, g^{ij} + 2\mu\varepsilon^{ij}, \tag{5}$$

де $\sigma^{ij}, g^{ij}, \varepsilon^{ij}$ - відповідно контраваріантні компоненти тензорів напруження, метричного та тензора деформації; компоненти g^{ij} визначаються як помножити матриці, оберненої до $\{g^{ij}\}$, визначеної за (3), для інших контраваріантних компонент [5], відоме співвідношення між коваріантними та контраваріантними компонентами тензорів [5]:

$$\begin{cases} \sigma^{ij} = \sum\limits_{k,l=1}^{3} g^{ik} g^{jl} \sigma_{kl}, \\ \varepsilon^{ij} = \sum\limits_{k,l=1}^{3} g^{ik} g^{jl} \varepsilon_{kl}, \end{cases} \tag{6}$$

у випадку анізотропного тіла [6] компоненти тензора напружень визначається наступним чином:

$$\sigma_{ij} = \sum_{k,l=1}^{3} c_{ijkl}\varepsilon_{kl}, \qquad (7)$$

де c_{ijkl} – компоненти матриці круглих модулів.

Модель (1)-(7) дозволяє оцінити зміну напружено-деформованого стану при зміні координат точок поверхні трубопроводу, що транспортує ГСАК.

Висновки./Conclusions. Таким чином, при побудові тензора $\tilde{\sigma}_з$ з використанням (1)-(7) необхідно залучати апарат інтерполяції згладжуючими інтерполяційними кубічними сплайнами з метою усунення впливу неточностей, обумовлених похибкою вимірювань переміщень точок верхньої твірної інструментальними геодезичними методами [3].

Список використаних джерел

1. Олійник А.П. Математичні моделі процесу квазістаціонарного деформування трубопровідних та промислових систем при зміні їх просторової конфігурації: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2010. 320 с.

2. Олійник А.П., Заміховський Л.М. Математичний апарат для контролю напружено-деформованого стану трубопроводів: монографія. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2008. 306 с.

3. Ратушняк Г.С. Топографія з основами картографії. К.: ЦНЛ, 2003. 208с.

4. Олійник А.П., Болгаченко Т.О. Математичне забезпечення для оцінки напружено-деформованого стану трубопроводів за даними інспекції інтелектуальними поршнями. Науковий вісник ІФНТУНГ. 2009. № 1(19). С.153-156.

5. Победря Б.Е. Лекции по тензорному анализу. М.: Из-во Московского ун-та, 1986. 264 с.

6. Седов Л.И. Механика сполошних сред. М.: Наука, 1984. Т.2. 572 с.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ЮЗОВОЙ СИТУАЦИИ И ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРОТИВОЮЗНЫХ УСТРОЙСТВ

Сафронов Александр Михайлович,
к.т.н., директор
Водянников Юрий Яковлевич,
с.н.с, к.т.н, ведущий научный сотрудник
Макеева Елена Генадьевна,
ведущий инженер
Государственное предприятие
«Украинский научно-исследовательский институт вагоностроения»
г. Кременчуг, Украина

Введение. Принцип работы противоюзного устройства состоит в быстром снижении давления в тормозных цилиндрах колесной пары, линейная скорость вращения которой уменьшается по сравнению со скоростью движения вагона, и последующим восстановлением давления в тормозных цилиндрах до номинального значения при достижении равенства скоростей колесной пары и вагона).

Снижение давления в тормозных цилиндрах обуславливает уменьшение тормозного коэффициента (удельной тормозной силы) и, следовательно, увеличение тормозного пути пассажирского поезда. В этой связи важным этапом для оценки тормозной эффективности вагона являются величины тормозных путей при низком коэффициенте сцепления колеса и рельса при торможении, что обуславливает срабатывание противоюзного устройства.

Цель работы. Проведение экспериментальных исследований по определению тормозных путей вагона при юзовой ситуации, связанны со значительными материальными затратами и техническими трудностями. Поэтому на первом этапе рационально использовать методы компьютерного моделирования для конкретного вагона, прошедшего полный цикл тормозных испытаний и для которого получены фактические значения удельной тормозной силы в заданном диапазоне скоростей в начале торможения.

Материалы и методы. Моделирование юзовой ситуации осуществляется путем задания функциональной зависимости изменения силы нажатия накладок на диски в процессе торможения. Как правило, в юзовую ситуацию попадает первая по ходу движения колесная пара, которая из-за проскальзывания по рельсу высушивает и очищает поверхность рельсового пути, что способствует повышению коэффициента сцепления колеса с рельсом. Вместе с тем не исключается возможность попадания в юзовую ситуацию одновременно двух колесных пар.

Для примера, в качестве объекта исследования был принят пассажирский вагона модели 61-779А, прошедший полный цикл тормозных ходовых испытаний.

Тормозные пути одиночного вагона при срабатывании противоюзного устройства определялись для диапазона скоростей 120-160 км/ч.

Исследования базируются, на разработанной авторами, компьютерной модели процессов торможения пассажирского вагона. За основу математического моделирования принимается дифференциальное уравнение, описывающее торможение вагона:

$$\frac{dv}{dt} = -\zeta \cdot \left\{1000 \cdot \delta_p(p_ц = p_{ц,ном}) \cdot \varphi_{тр} \cdot \beta(K_i / K_{\max}, t) + w_{ох}(v) + i_c\right\}, \quad (1)$$

где ζ - замедление поезда при действии удельной замедляющей силы;

δ_p - расчетный коэффициент силы нажатия тормозных колодок при максимальном давлении в тормозном цилиндре;

$\varphi_{тр}$ - расчетный коэффициент трения;

$\beta(K_i / K_{мах}, t)$ - функция изменения действительной силы нажатия тормозных накладок на диски в процессе торможения;

i_c - величина уклона рельсового пути, ‰;

$w_{ох}$ - основное удельное сопротивление движению поезда.

Расчетные исследования проводились при периодическом и непрерывном срабатывании противоюзного устройства на одной и двух колесных парах, а также при полной блокировке колесной паре (юзе).

Непрерывное срабатывание противоюзного устройства возникает при настолько низком коэффициенте сцепления колеса с рельсом, что после восстановления скорости колесной пары она опять попадает в юзовую ситуацию.

Изменение силы нажатия накладок на диски от времени торможения при срабатывании противоюзного устройства задавалось в виде таблиц, диаграммы которых представлены на рис. 2, 3 и 4.

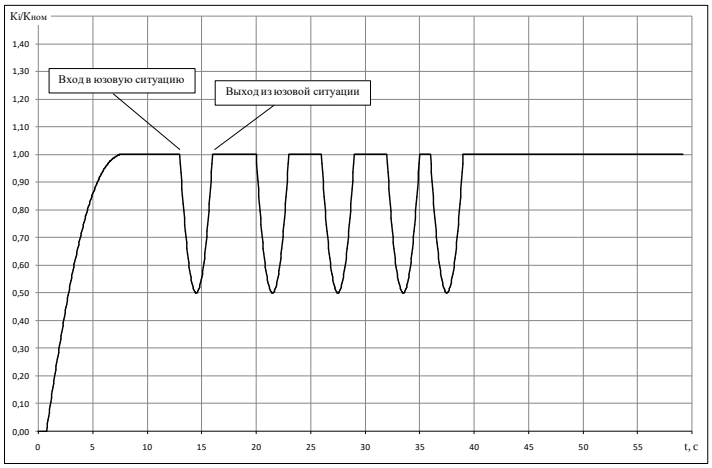

Рис. 2. Диаграмма изменения относительной силы нажатия накладок на диски при периодическом срабатывании противоюзного устройства.

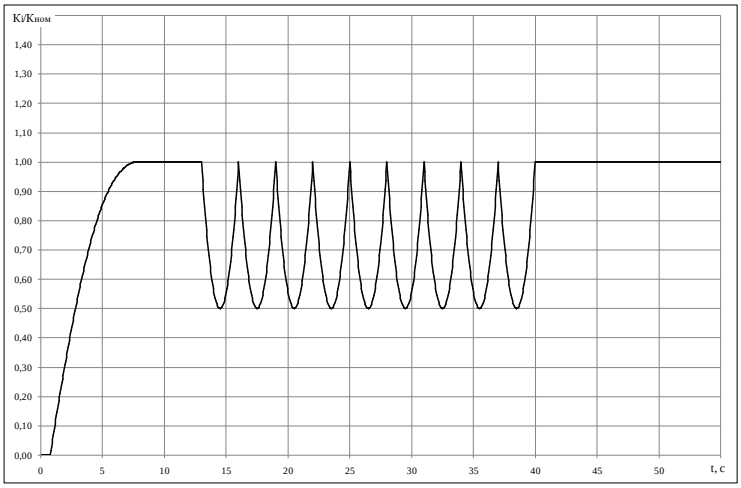

Рис. 3. Диаграмма изменения относительной силы нажатия накладок на диски при непрерывном срабатывании противоюзного устройства.

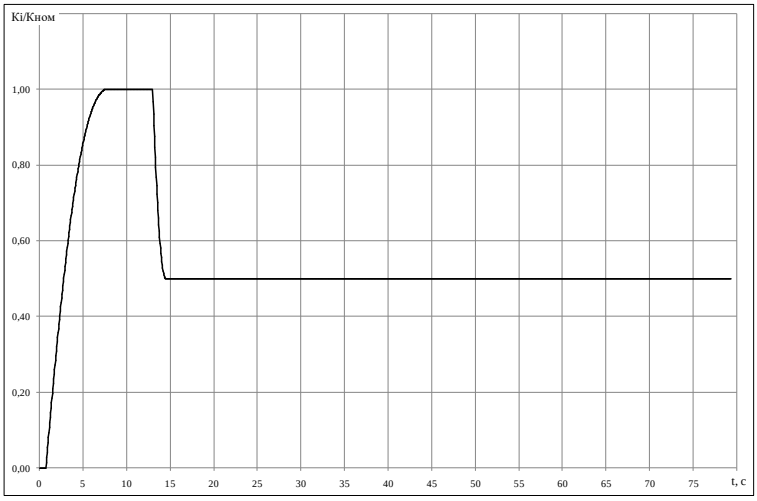

Рис. 4. Диаграмма изменения относительной силы нажатия накладок на диски при юзе колесной паре.

Результаты и обсуждение. Анализ результатов исследования показал:

1 при периодическом срабатывании противоюзного устройства на одной колесной паре тормозные пути одиночного вагона при экстренном пневматическом торможении увеличиваются до 4,5 % (рис. 5). Минимальное приращение тормозного пути соответствует скорости 120 км/ч и составляет 35 м, максимальное составляет 60 м и соответствует скорости 160 км/ч (рис. 7);

2 при периодическом срабатывании противоюзного устройства на двух колесных парах тормозные пути одиночного вагона при экстренном пневматическом торможении увеличиваются до 9,6 % (рис. 6). Минимальное приращение тормозного пути соответствует скорости 120 км/ч и составляет 76 м, максимальное составляет 127 м и соответствует скорости 160 км/ч (рис. 8);

3 при непрерывном срабатывании противоюзного устройства на одной колесной паре, тормозные пути одиночного вагона при экстренном пневматическом торможении увеличиваются до 8,6 % (рис. 5). Минимальное приращение тормозного пути соответствует скорости 120 км/ч и составляет 69 м, максимальное составляет 114 м и соответствует скорости 160 км/ч (рис. 7);

4 при непрерывном срабатывании противоюзного устройства на двух колесных парах тормозные пути одиночного вагона при экстренном пневматическом торможении увеличиваются до 19,5 % (рис. 6). Минимальное приращение

тормозного пути соответствует скорости 120 км/ч и составляет 154 м, максимальное составляет 245 м и соответствует скорости 160 км/ч (рис. 8);

5 при полной блокировке (юзе) одной колесной пары тормозные пути одиночного вагона при экстренном пневматическом торможении увеличиваются до 18,7 % (рис. 5). Минимальное приращение тормозного пути соответствует скорости 120 км/ч и составляет 123 м, максимальное составляет 257 м и соответствует скорости 160 км/ч (рис. 7);

6 при полной блокировке (юзе) двух колесных пар тормозные пути одиночного вагона при экстренном пневматическом торможении увеличиваются до 54,7 % (рис. 6). Минимальное приращение тормозного пути соответствует скорости 120 км/ч и составляет 365 м, максимальное составляет 753 м и соответствует скорости 160 км/ч (рис. 8).

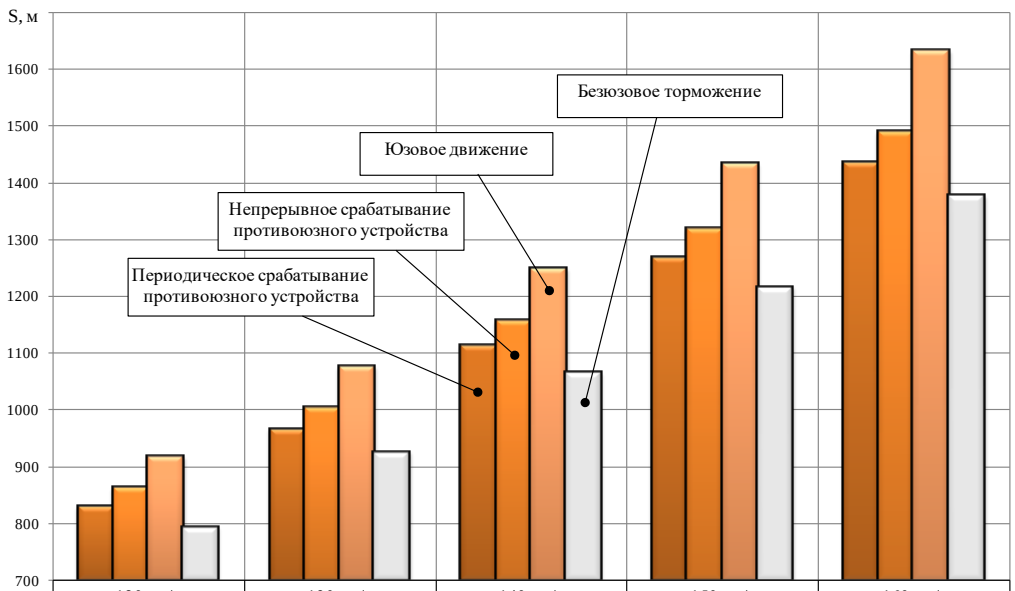

	120 км/ч	130 км/ч	140 км/ч	150 км/ч	160 км/ч
Периодическое	828	965	1112	1269	1436
Непрерывное	862	1004	1156	1318	1490
Юз	916	1076	1248	1434	1632
Безюзовое	793	924	1064	1215	1375

Рис. 5. Тормозные пути пассажирского вагона при экстренном пневматическом торможении на площадке в случае попадания в юзовую ситуацию одной колесной пары.

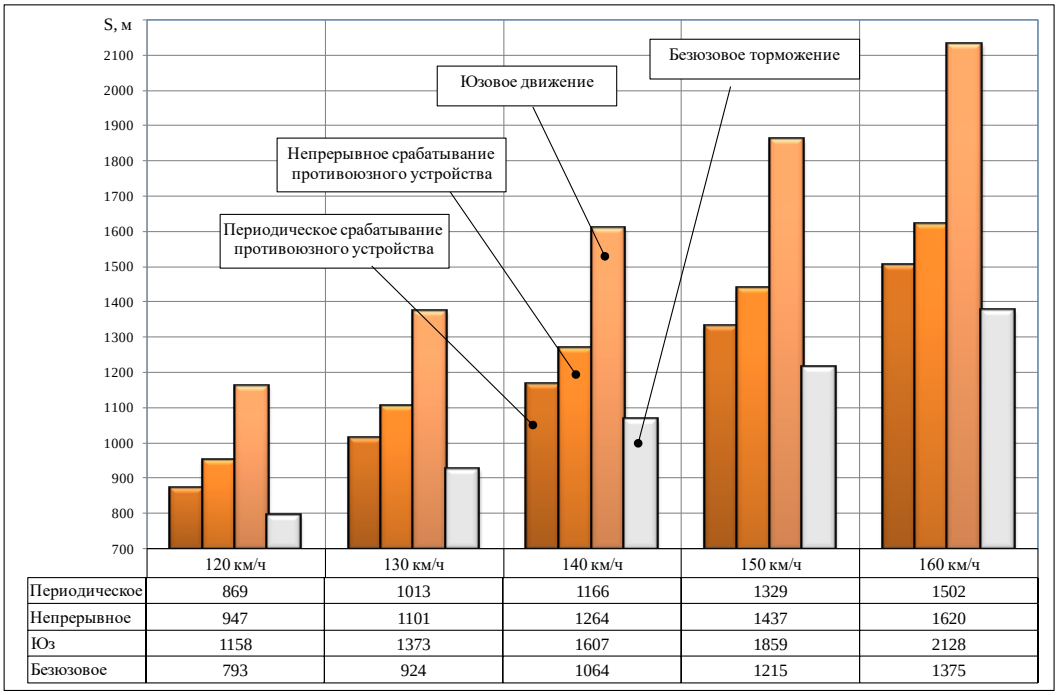

	120 км/ч	130 км/ч	140 км/ч	150 км/ч	160 км/ч
Периодическое	869	1013	1166	1329	1502
Непрерывное	947	1101	1264	1437	1620
Юз	1158	1373	1607	1859	2128
Безюзовое	793	924	1064	1215	1375

Рис. 6 - Тормозные пути пассажирского вагона при экстренном пневматическом торможении на площадке в случае попадания в юзовую ситуацию двух колесных пар.

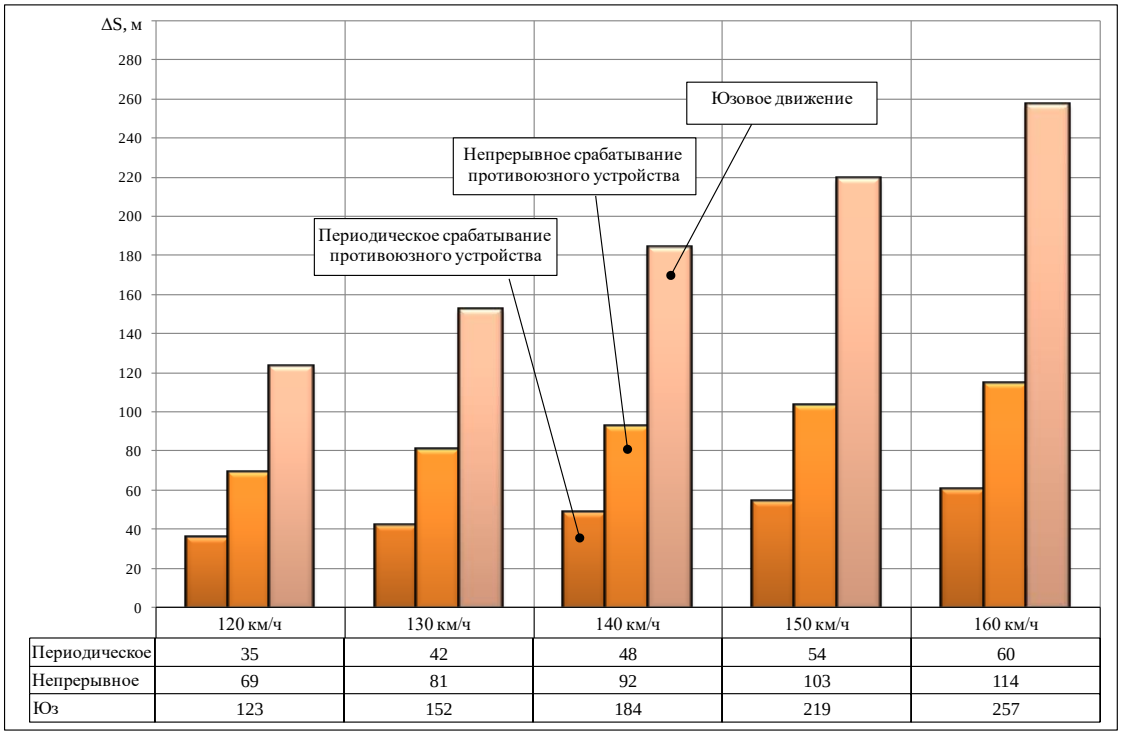

	120 км/ч	130 км/ч	140 км/ч	150 км/ч	160 км/ч
Периодическое	35	42	48	54	60
Непрерывное	69	81	92	103	114
Юз	123	152	184	219	257

Рис. 7. Приращение тормозного пути пассажирского вагона при экстренном пневматическом торможении на площадке в случае попадания в юзовую ситуацию одной колесной пары.

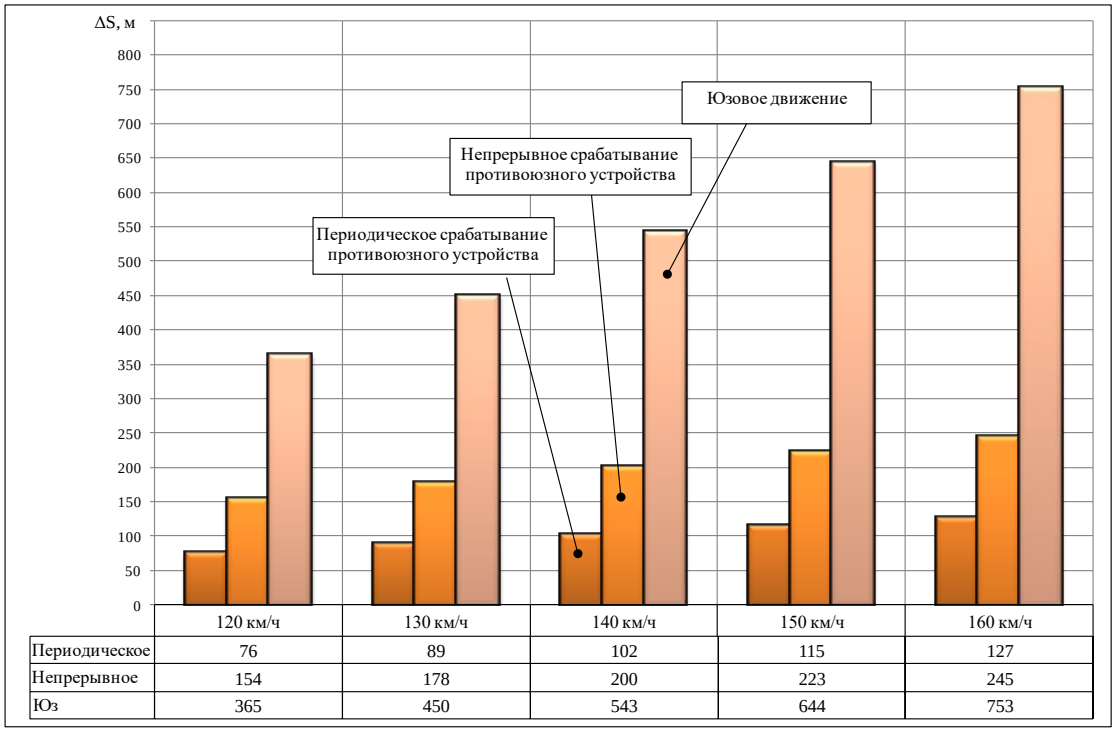

	120 км/ч	130 км/ч	140 км/ч	150 км/ч	160 км/ч
Периодическое	76	89	102	115	127
Непрерывное	154	178	200	223	245
Юз	365	450	543	644	753

Рис. 8. Приращение тормозного пути пассажирского вагона при экстренном пневматическом торможении на площадке в случае попадания в юзовую ситуацию двух колесных пар.

Выводы. Изложенная методика позволяет произвольно задавать условия срабатывания противоюзного устройства путем снижения удельной тормозной силы (силы нажатия накладок на диски), тем самым иммитировать низкий коэффициент сцепления колеса с рельсом.

ІНТЕГРАЦІЯ ТЕПЛОВИХ ПРОЦЕСІВ ДІЛЯНКИ ВИПАРЮВАННЯ ГІДРООКСИДУ КАЛІЮ

Селіхов Юрій Анатолійович,
к.т.н., професор, професор,
Коцаренко Віктор Олексійович,
к.т.н., професор, професор,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

Вступ. У хімічній промисловості для концентрування розчинів нелетучих та мало летучих речовин або кристалізації мінеральних солей широко використовується процес випарювання. Для цього підходить використання багатокорпусної випарної установки безперервної дії. Вона складається з трьох корпусів, в яких вторинний пар попереднього корпусу використовується як пара, що гріє для наступного корпусу. В цих корпусах первинним паром обігрівається лише перший корпус. Одна з найважливіших сфер застосування гідрооксиду калію – виробництво м'якого мила. Суміші калієвого і натрієвого мила використовуються для здобуття рідкого мила, миючих засобів, шампунів [1, с. 28], кремів для гоління, відбілювачів і деяких фармацевтичних препаратів. Інша важлива область застосування – виробництво різних солей калію. Гідрооксид калію також застосовують разом з каустичною содою у виробництві багатьох фарбників і інших органічних сполук, а також як адсорбент газів, осаджувач нерозчинних гідрооксидів металів, в лужних акумуляторах, для здобуття різних з'єднань калію. Крім того, гідрооксид калію використовується для знезараження стічних вод, в азотній промисловості для осушення газів, в гумотехнічній промисловості як «калійне мило», що запобігає злипанню крихти каучуку та ін.

Мета роботи. Мінімізація єнергоспоживання ділянки випарювання гідрооксиду калію, використовуючи пінч – технології [2, с. 11]. Удосконалення регенерації тепла безпосередньо пов'язано з оптимізацією і реконструкцією

теплообмінних систем. Вибір оптимального варіанту, пов'язаний з найменшими витратами на додаткову площу поверхні теплообміну і на структурні зміни мережі. Реконструкцію теплообмінних систем ми проводили, застосувавши пінч-аналіз. Зробити: розрахунок матеріальних потоків; теплотехнічні розрахунки; розрахунок та вибір допоміжного устаткування, що входить до технологічної схеми установки; розробити нову технологічну схему випарювання гідрооксиду калію. Визначити норми технологічного режиму, за якими забезпечується стійка робота установки. В якості прототипу, нами був вибраний технологічний процес випарювання гідрооксиду калію. Була вивчена робота трьохкорпусної випарної установки і технологічний процес отримання гідрооксиду калію. Були визначені недоліки в цій роботі. Принцип роботи технологічної схеми випарювання гідрооксиду калію до реконструкції наступний. На рис. 1 приведена схема багатокорпусної вакуум - випарювальної установки, яка працює при прямоточній подачі пари і розчину, що гріє [3, с. 15]. Установка складається з декількох (в даному випадку трьох) корпусів. Вхідний розчин подається з ємності *1* відцентровим насосом *2* через теплообмінник *3* в перший корпус випарювальної установки *4*. У теплообміннику *3* вхідний розчин заздалегідь нагрівається до температури близької до температури кипіння розчину в першому корпусі випарювальної установки, що дозволяє уникнути збільшення поверхні нагріву в першому корпусі. Перший корпус установки обігрівається свіжою (первинною) парою. Вторинна пара з цього корпусу подається як гріюча пара в другий корпус *5*, де в результаті зниженого тиску розчин кипить при меншій температурі, ніж в першому. За рахунок зниженого тиску в другому корпусі розчин, упарений в першому корпусі, переміщується самопливно в другий корпус і охолоджується до температури кипіння в цьому корпусі. За рахунок тепла, яке виділяється при цьому, утворюється додатково деяка кількість вторинної пари. Таке явище, яке відбувається в усіх корпусах установки, окрім першого, носить назву самовипарення розчину. Аналогічно упарений розчин з другого корпусу *5* перетікає самопливно в третій корпус *6*, який обігрівається вторинною парою з

другого корпусу. Упарений до кінцевої концентрації в третьому корпусі готовий продукт поступає в ємність *10*. Необхідною умовою передачі тепла в кожному корпусі має бути наявність деякої корисної різниці температур, яка визначається різницею температур пари, що гріє і киплячого розчину. В той же час тиск вторинної пари в кожному попередньому корпусі має бути більше тиску пари в наступному корпусі. Ці різниці тисків утворюються коли є надлишковий тиск в першому корпусі або вакуум в останньому корпусі, або ж в першому і другому випадках одночасно. При проходженні пари з корпусу в корпус тиск і температура пари знижуються, та з останнього (третього) корпусу пара з низьким тиском поступає в барометричний конденсатор змішування *7*, де при конденсації пари створюється необхідне розрідження (вакуум). Повітря і гази, що не конденсуються, потрапляють в установку з парою і охолоджуючою водою (у конденсаторі), а також через нещільність трубопроводів, відкачуються через пастку - бризкоуловлювач *8* вакуум-насосом. Це різко знижує теплопередачу. За допомогою вакуум-насоса підтримується стійкий вакуум, оскільки залишковий тиск в конденсаторі може змінюватися у зв'язку з коливанням температури води, яка поступає в конденсатор. Суміш холодної води і конденсату зливається самопливно через барометричну трубу в бак - гідрозатвор *9*. Конденсат пари, яка обігріває корпуси, з випарювальних апаратів і теплообмінника виводиться за допомогою конденсатовідвідників.

Потокові данні технологічної схеми. Виходячи з даних схеми і технологічних розрахунків, параметри потоків були зведені в таблицю 1, де позначені тип потоку, температура поставки і цільова температура, теплова потужність. В результаті було виділено 7 потоків, що беруть участь в інтеграції процесу, 4 з них гарячі і 3 - холодні.

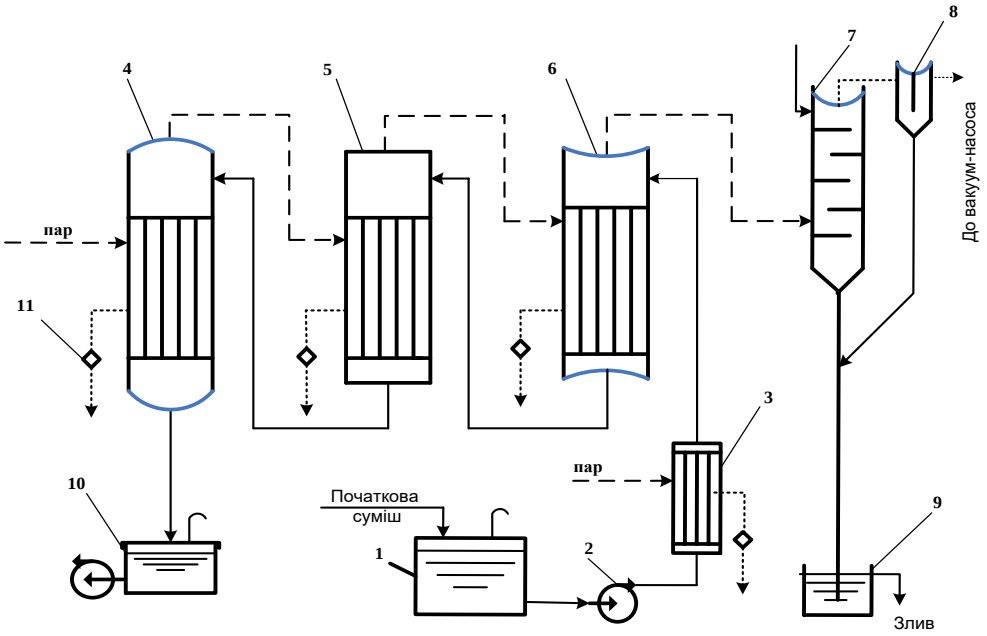

Рисунок 1. Принципова схема трьохкорпусної вакуум - випарювальної установки

Таблиця 1

Потокові дані технологічної схеми

№ потоку	Тип потоку	G, кг/с	T_S, °C	T_T, °C
1	холодний	1,484	104,1	155,2
2	холодний	2,429	71,1	104,1
3	холодний	3,333	10	71,1
4	гарячий	1,3784	179,8	40
5	гарячий	1,1	130	40
6	гарячий	0,945	98,1	40
7	гарячий	0,384	155,2	55

Використовуючи дані, отримані при обстеженні роботи установки, будуємо сіткову діаграму з потоками, які беруть участь в процесі.

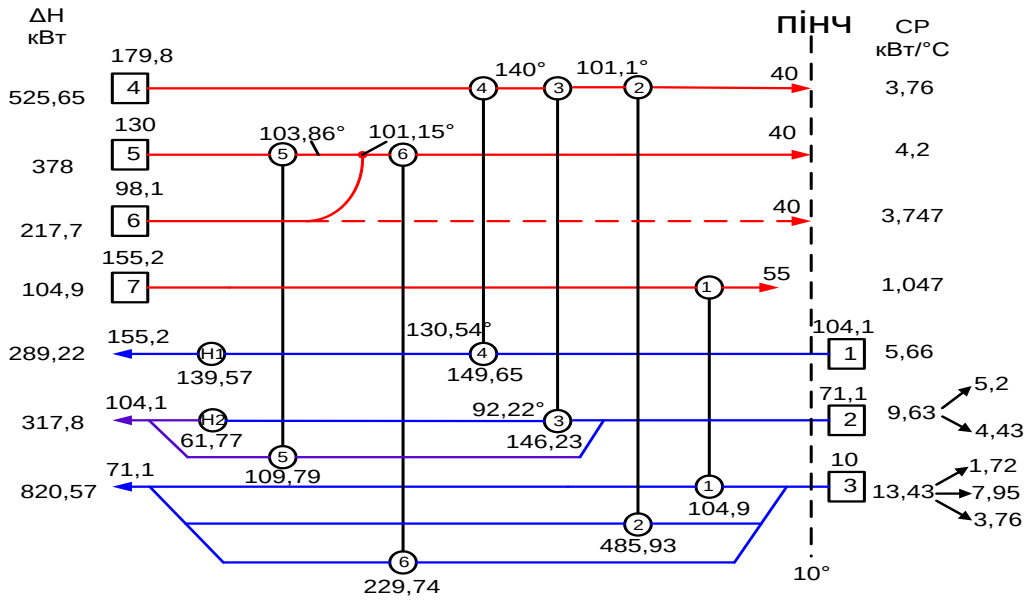

Рисунок 2. Сіткова діаграма технологічних потоків і єднальних їхніх теплообмінників технологічної системи випарювання при ΔT_{min} = 30°C
H1, H2 – нагрівники; 1, 2, 3 – холодні потоки; 4, 5, 6, 7 – гарячі потоки;
1, 2, 3, 4, 5, 6 – теплообмінники

Виконавши розрахунок теплообмінної системи [4, с. 268] випарювання, порівняймо енергетичні характеристики існуючої та нової технологічної схеми випарювання (табл. 2).

Таблиця 2

Порівняння енергетичних характеристик існуючої та нової технологічної схеми

Технологічна схема	Гарячі утиліти Q_{Hmin}, кВт	Холодні утиліти Q_{Cmin}, кВт
До реконструкції	1427,59	1226,25
Після реконструкції	201,34	0

Висновки. У даній роботі було проведено обстеження установки випарювання гідрооксиду калію, були розраховані матеріальні та теплові баланси установки, були визначені потоки, які будуть використані під час теплової інтеграції процесу. Для оптимального значення ΔT_{min} методами пінч-проектування синтезована технологічна схема теплообмінної системи.

Реконструкція рекуперативної системи установки дозволить знизити потужність гарячих утиліт, що споживається процесом до 201,34 кВт, та потужність холодних – до 0 кВт.

Список літератури

1. Мешалкин В.П., Товажнянський Л.Л., Капустенко П.А. Основы теории ресурсосберегающих интегрированных химико-технологических систем: Учебн. Пособие. – Харьков: НТУ «ХПИ», 2006. – 412 с.

2. Смит Р., Клемеш Й., Товажнянский Л.Л., Капустенко П.А., Ульев Л.М. Основы интеграции тепловых процессов. Харьков. НТУ «ХПИ». – Библиотека журнала ИТЭ. – Харьков: НТУ «ХПИ». 2000. – 458 с.

3. Розрахунок та проектування випарювальних установок : навч. посіб./ В.О. Коцаренко, О.О. Гапонова, К.О. Горбунов та інш. – Харків : НТУ «ХПІ», 2016. – 160 с. – На укр. мові.

4.Товажнянский Л. Л.. Пластинчатые теплообменники в теплоснабжении/ Товажнянский Л. Л., Капустенко П. А., Хавин Г. Л., Арсеньева О. П.: Монография – Харьков: НТУ «ХПИ», 2007. – 541с.

АНАЛІЗ ДАНИХ CRM СИСТЕМИ ТА ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ НА ЇХ ОСНОВІ

Семен Олександра Андріївна
студентка
«Системний аналіз», 6 курс
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

Вступ. У сучасному бізнесі необхідність автоматизації різних процесів стала звичним явищем. Складно уявити собі складський або бухгалтерський облік без застосування спеціалізованого програмного забезпечення, торгові представники використовують спеціальні програми для оформлення та відправки замовлення в офіс безпосередньо з планшета або мобільного телефону, значна частина замовлень приходить з сайту вже у вигляді підготовлених до обробки документів. Але при цьому робота з клієнтами, в середньому і малому бізнесі, здебільшого ведеться без впровадження автоматизації, не достатньо уваги, на нашу думку, приділяється фіксації та аналізу відповідної інформації.

Турбота про клієнтів − це основа успішної діяльності будь-якої компанії. Покращений клієнтський сервіс є перевагою для багатьох компаній, особливо в умовах жорсткої конкуренції. Не викликає сумнівів, що задоволений якістю послуг клієнт принесе компанії додатковий прибуток, збільшиться лояльність до бренду. Саме тому сучасні підприємства при прийнятті управлінських рішень, активно застосовують системи класу CRM (Customer Relationship Management).

Мета роботи. Метою статті є аналіз можливостей застосування систем класу CRM в сучасній організації, виявлення значимості і цілей застосування CRM систем в бізнесі, визначення основних переваг CRM систем та області застосування CRM-систем в управлінні.

Матеріали та методи дослідження. Під час виконання дослідження були застосовані методи критичного аналізу наукової і методичної літератури та практичний досвід у роботі із CRM-системами.

Результати та обговорення. CRM-система являє собою набір програмних модулів і додатків, що дозволяють автоматизувати збір інформації про відносини з клієнтами. На основі отриманої інформації менеджери підприємств приймають управлінські рішення щодо підвищення якості вироблених товарів або послуг, що надаються.

Підходу до управління на основі CRM-системи притаманні наступні основні ознаки:

1) основна мета компанії - задовольняти потреби клієнтів;

2) клієнту приділяється максимальна увага на всіх етапах взаємодії;

3) для взаємодії з клієнтами використовуються декілька каналів комунікації;

4) важливий не тільки процес залучення нових клієнтів, а і утримання вже існуючих.

Критичним фактором для прийняття рішень, що забезпечує підприємству створення і підтримання конкурентних переваг, є швидкість реакції на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі. На відміну від інших функціональних підрозділів підприємства співробітникам департаменту маркетингу доводиться мати справу з надзвичайно різноманітною інформацією, що надходить у вигляді, не підготовленому до використання з метою прийняття управлінських рішень. [1] Сучасні інформаційні технології надають марке-тологам широкий спектр можливостей для прискорення і підвищення якості обробки великих об’ємів інформації. Крім того, інформаційні технології дають можливість втілення нових підходів в управлінні, заснованих на розширенні управлінської моделі за межі одного підприємства, інтегруючи взаємини вгору і вниз по технологічному ланцюжку, ланцюжку створення цінностей.

Вкажемо ряд можливостей CRM-систем: підвищення ефективностьі ідентифікації клієнтів; автоматизація процесу отримання профілів клієнтів і

даних по секторах ринку; автоматизація процесу проведення маркетингових досліджень; керування процесом ціноутворення при проведенні переговорів; ідентифікація при правильному використанні перспективних клієнтів компанії; концентрація ресурсів на важливих секторах ринку.

Крім того, за допомогою CRM-системи компанія отримує дані про потреби та вподобання клієнтів. А отже, за допомогою CRM-системи менеджери організацій мають можливість передбачити систему обслуговування з гнучкою системою знижок. CRM-система формує "портрет покупця", відповідно, за допомогою системи управління взаємовідносин з клієнтами менеджери організації мають можливість сформувати найбільш вигідні пропозиції для клієнтів так би мовити «на випередження», ґрунтуючись на ґрунтовному аналізі клієнтської поведінки.

Існують різні критерії, якими керуються компанії при виборі CRM-системи. [2] Основним є тип CRM-системи, який визначає, чи підходить дана система до специфіки організації. Ще одним із важливіших критеріїв вибору CRM-систем є можливість її інтеграції з поточними обліковими даними підприємства. Переважна більшість CRM-системи для великих і середніх компаній підлягають доопрацюванню (доробкам) під вимоги конкретної організацій, при чому має бути враховано особливості бізнес-процесів та стратегії конкретної компанії.

Одним із актуальних критеріїв вибору CRM-системи є можливість її швидкої та ефективної інтеграції з телекомунікаціями (телефонія, SMS, соціальні мережі) і web-додатками.

Важливо під час вибору системи управління взаєминами визначити необхідні категорії інформації і даних, які буде здатна підтримувати дана система.

Для управлінських рішень системи класу CRM дозволяють зібрати інформацію наступних категорій: [3]

- робота з клієнтами;
- управління проектами;

- управління обслуговуванням;
- управління проблемами;
- управління маркетинговими компаніями;
- управління угодами;
- управління інцидентами;
- аналітична звітність;

Аналіз зібраної за допомогою CRM-системи інформації дозволяє на основі отриманих даних приймати важливі управлінські рішення, які є математично обгрунтованими.

Менеджери організації можуть на основі отриманої інформації приймати зокрема рішення, що стосуються: сегментації клієнтів на основі значимості їх для компанії; відгуків на проведення промоакцій; виявлення клієнтів, схильних до відтоку; прогнозу в потреби продуктів або послуг; виявлення вигідних пропозицій на основі історії запитів клієнтів.

Застосування CRM-систем в процесі прийняття рішень представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1

Застосування CRM-систем в процесі прийняття рішень

CRM для продажів	***CRM для маркетингу***	***CRM для підтримки***
прийняття рішень в рамках процесу збуту	прийняття рішень в області маркетингу	прийняття рішень в управлінні проблемами
єдине джерело інформації про клієнта	планування та проведення кампаній;	фіксація та відстеження інцидентів
автоматизація збутових процесів	сегментування клієнтської бази	прогнозування запитів користувачів
можливість грунтовного аналізу накопиченої інформації	розподіл завдань, відстеження ходу виконання	доступ клієнтів і партнерів до бази знань
надійне прогнозування продажів	автоматизація передпродажних процесів	щільний контакт підрозділів організації

Висновок. Під час дослідження та аналізу предметної області було виявлено, що CRM-системи надають менеджменту можливість на основі отриманих із них даних приймати ефективні, математично обґрунтовані та своєчасні управлінські рішення.

У результаті використання CRM-системи менеджмент компанії володіє необхідними інструментами аналізу поточного стану бізнесу, де в якості індикатора використовується широка система показників ефективності.

Література:

1. ЗИНИНА Л. И., ЕФРЕМОВА Л. И. – СТРАТЕГИЧЕСКИЙ МОНИТОРИНГ В ИНФОРМАЦИОННОМ МЕХАНИЗМЕ УПРАВЛЕНИЯ / Л. И. ЗИНИНА, Л.И. ЕФРЕМОВА //ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКИ ВЫПУСК. – 2011. – № 3.

2. РЕЗНИЧЕНКО А. В КЛИЕНТООРИЕНТИРОВАННОЕ БУДУЩЕЕ ПУТЬ ЛЕЖИТ ТОЛЬКО С CRM // BANKIR.RU. – 2012. [ЭЛЕКТРОННЫЙ РЕСУРС] – РЕЖИМ ДОСТУПА. – HTTP://BANKIR.RU/NOVOSTI/S/CRM-V-BANKAKH-VNEDRENIYA-IPEREVNEDRENIYA-10027806/

3. ШУРЕМОВ Е. Л. ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ УПРАВЛЕНИЯ ВЗАИМООТНОШЕНИЯМИ С КЛИЕНТАМИ [ТЕКСТ] / Е.Л. ШУРЕМОВ. – М.: 1СПАБЛИШИНГ, 2005. – 98 С.

МІЦНОСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РАМИ НАПІВВАГОНА З ВСТАНОВЛЕНИМИ НАКЛАДКАМИ В ЗОНІ З'ЄДНАННЯ ШВОРНЕВОЇ БАЛКИ З ХРЕБТОВОЮ БАЛКОЮ ТА БЕЗ ВСТАНОВЛЕННЯ НАКЛАДОК

Третяк Едуард В'ячеславович
провідний інженер,
Речкалов Владислав Сергійович
завідуючий групи науково-дослідної лабораторії,
Мурчков Сергій Володимирович
провідний інженер
Державне підприємство
«Український науково-дослідний інститут вагонобудування»
м. Кременчук, Україна

Вступ та постановка проблеми. В умовах підвищення інтенсивності експлуатації напіввагонів збільшується кількість їх неохайної роботи під час маневрових робіт та розпуску з „сортувальної гірки" (наприклад: швидкість при з'єднанні під час маневрових робіт, невчасне гальмування при розпуску з „сортувальної гірки" та ін.). Аналіз із статичних даних показав, що максимальна кількість пошкоджень, при таких умовах, на їх несні конструкційні елементи відбувається саме в ході маневрових робіт, що призводить до підвищення руйнувань в місцях з'єднання шворневої балки з хребтовою балкою.

Мета роботи. Аналіз результатів отриманих даних з експериментальних досліджень напіввагона з осьовим навантаженням 23,5 тс зі встановленими накладками в зоні з'єднання шворневої балки з хребтовою балкою, що призначений для перевезення вантажів зі швидкістю до 120 км/год та без встановлених накладок.

Аналіз досліджень та публікацій. Починаючи з 2000-х років попит на напіввагони почав стрімко зростати, що дозволило істотно збільшити кількість перевезень вантажів, які перевозять залізничним транспортом.

Одними з таких нових типів вагонів, які були поставлені на виробництво та надійшли в експлуатацію, були саме напіввагони. Після декількох років експлуатації, у багатьох моделей напіввагонів різних заводів-виробників виникли проблеми з міцністю конструкції. Найбільш розповсюдженими та небезпечними для експлуатації виявились пошкодження в конструкції рами вагона, а особливо, у місці з'єднання шворневої балки з хребтовою балкою. Основною причиною виникнення пошкоджень є недостатня міцність конструкції та недосконалість технології виробництва напіввагонів.

На сьогоднішній день вантажний парк вагонів України на 51 % представлений напіввагонами, якими виконують понад третину залізничних вантажоперевезень. За даними головного інформаційно-обчислювального центру Укрзалізниці, більше ніж 80 % нинішнього парку напіввагонів складають морально та фізично застарілі зразки, що робить очевидною необхідність його оновлення моделями нового покоління.

В роботах [1-5] значну увагу виробники приділяють саме підвищенню міцності напіввагонів зі зміною конструкції та удосконаленню її характеристик.

Розробка й постановка на виробництво досить тривалий і складний інженерний процес з вибору та перевірки нових технічних рішень, що забезпечують досягнення необхідних властивостей виробу, а також експериментальна перевірка їх достовірності шляхом проведення повного комплексу випробувань в умовах, які імітують подальшу експлуатацію.

До вказаної стадії було віднесено наступні причини виникнення пошкоджень і дефектів у конструкції напіввагонів:

– недостатня кваліфікація та недотримання інженерним персоналом нормативних вимог;
– брак інформації щодо експлуатації;
– нераціональний вибір матеріалів.

Як наслідок вищевикладених причин виникають конструктивні концентратори напружень, багатоциклова та малоциклова втома при поздовжніх та поперечних експлуатаційних навантаженнях.

На підставі аналізу пошкоджень і зон їх локалізації була розроблена та сформована у вигляді блок-схеми (рис. 1) класифікація пошкоджень.

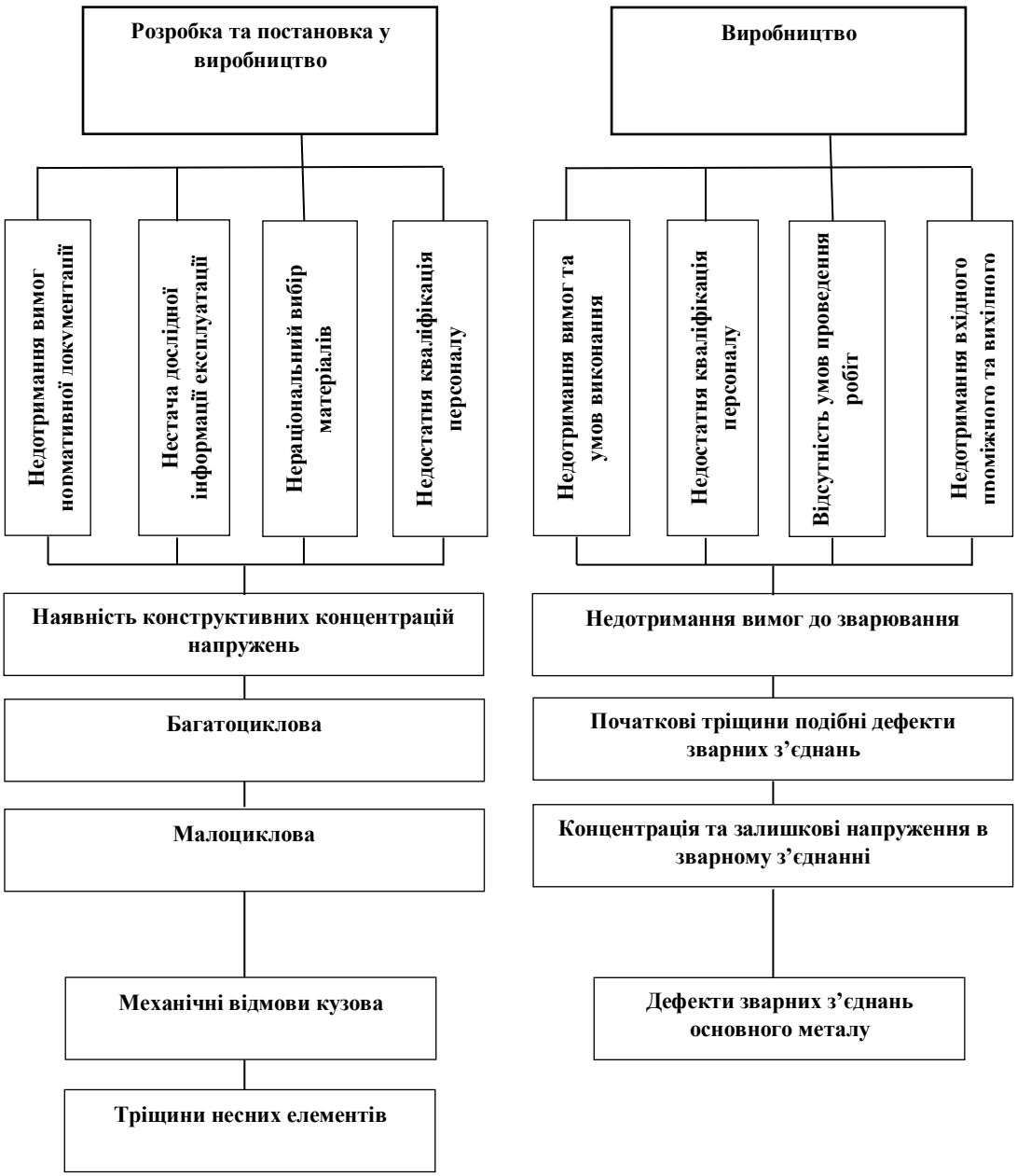

Рис. 1. Класифікація пошкоджень напіввагонів

Динамічні ударні випробування вантажних вагонів, при яких поздовжні ударні сили прикладаються до рами вагона через автозчеплення, проводять із метою визначення динамічних напружень та їх розподілу в елементах рами і кузова вагона до граничної допустимої величини поздовжньої сили, при якій може відбутися руйнування рами або кузова вагона. Метою випробувань на статичну міцність є оцінка показників міцності та несної здатності конструкції

вагона. Згідно з [6, 7], оцінка міцності конструкції дослідного зразка вагона при міцнісних статичних випробуваннях проводиться шляхом порівняння величин сумарних напружень від поєднання розрахункових експлуатаційних навантажень за I, III та ремонтним розрахунковим режимам із величинами допустимих напружень: I режим – зрушення з місця, осаджування або екстрене гальмування при малих швидкостях руху, зіткнення вагонів при маневрових роботах; III режим – рух поїзда з найбільшою допустимою швидкістю; ремонтний режим – піднімання завантаженого і порожнього вагону домкратами, встановленими у відповідних точках.

Матеріали та методи досліджень. Напіввагони різних часів та різних заводів-виробників завжди відрізнялися між собою як за конструкційними характеристиками так і по ваговим критеріям, такими як маса тари та вантажопідйомність.

Перші напіввагони з'явилися наприкінці XIX століття. Вони були двовісними та не мали візків. Ці вагони мали невеликий об'єм кузова (10 м³) та вантожопідйомність складала 8,5 – 10 тонн. В 1890 – 1900 роках було збудовано велику кількість напіввагонів. Вони мали вантажопідйомність 12,5 – 15 тонн, дерев'яний або цільнометалевий кузов з висотою бортів від 70 до 120 см.

Загальний вид двовісного напіввагона зображено на (рис. 2).

Рис. 2. Загальний вид двовісного напіввагона

Двовісні вагони майже всюди були вилучені з експлуатації в 1950-ті роки. На заміну їм були розроблені та введенні в експлуатацію нові чотирьохвісні моделі напіввагонів (рис. 3).

Рис. 3. Загальний вид чотирьохвісного напіввагона

Чотирьохвісні напіввагони мають більшу масу тари та, що не мало важно, вантажопідйомність та об’єм, але при всій розвинутій інфраструктурі вони теж мають свої недоліки.

В основу створення сучасних напіввагонів в Україні поклали свій внесок такі заводи-виробники як: ПАТ «Крюківський вагонобудівний завод», ПрАТ «Дніпровагонмаш» та ПАТ «Азовмаш». У країнах СНД напіввагони виробляють: ВАТ «Трансмаш», ВАТ «Уралвагонзавод», ЗАТ «Брянський машинобудівний завод», ВАТ «Рузхиммаш», ВАТ «Алтайвагон», ВАТ «Тверський вагонобудівний завод» та інші.

За статичними даними цих заводів-виробників найбільша кількість руйнувань приходить саме на несні елементи конструкції (шворневу та хребтову балки), що зображено на (рис. 4).

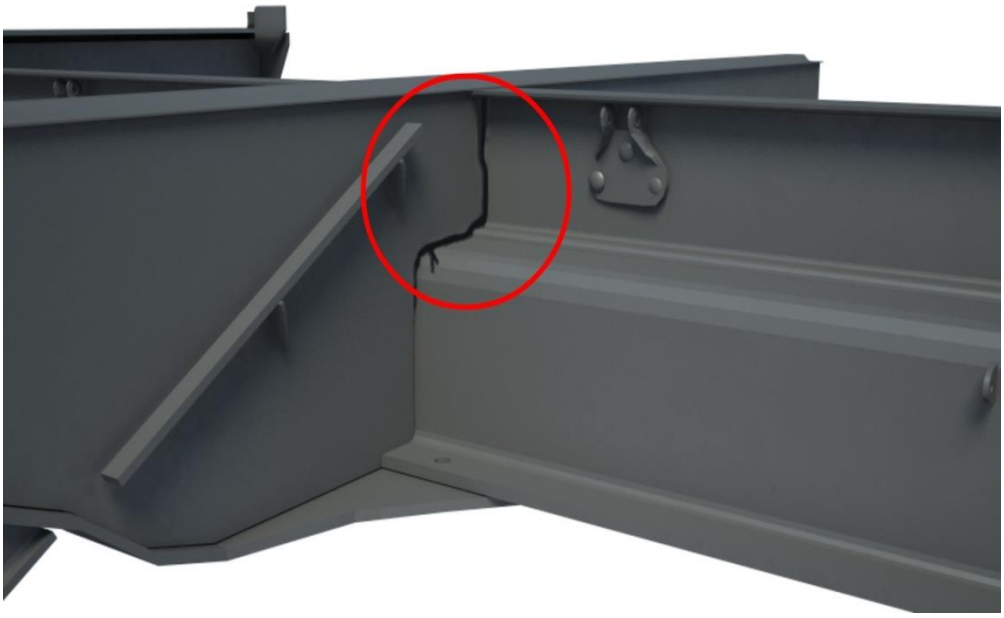

Рис. 4. Тріщина у місці з’єднання хребтової балки із шворневою балкою

Реєструвались напруження від дії вертикальних статичних навантажень та поздовжніх ударних навантажень тензометричними датчиками, які встановлювались на елементах конструкції вагона, а саме на хребтовій та шворневій балках (рис. 5). В результаті чого, були отримані сумарні напруження у контрольних точках елементів рами вагона, що виникають під час його експлуатації.

Рис. 5. Місця встановлення тензометричних датчиків на шворневій та хребтовій балці у зоні їх з’єднання

Напружений стан елементів конструкції вагона в умовах експлуатації оцінено відповідно до вимог «Норм для расчета и проектирования новых и модернизируемых вагонов железных дорог МПС колеи 1520 мм (несамоходных)» [7], ДСТУ 7598:2014 «Вагони вантажні. Загальні вимоги до розрахунків та проектування нових і модернізованих вагонів колії 1520 мм (несамохідних)» [8] за I та III розрахунковими режимами.

За результатами аналізу досліджень напіввагона без встановлених накладок вищевказаного вузла, було отримано негативні результати, які перевищують границі плинності $\delta_п$=345 МПа.

Після чого було запропоновано доопрацювати конструкцію встановленням накладок у зоні з'єднання шворневої балки з хребтовою балкою (рис. 6)

Рис. 6. Місце встановлення накладок

Під час проведення аналізу повторних результатів досліджень було виявлено, що після встановлення накладок в місці з'єднання шворневої балки з хребтовою балкою, перевищень нормативних значень не зазначилось.

Висновки. За результатами аналізу виконаних досліджень з'ясовано:

перевищення нормативних значень відбуваються у шворневій балці, що в подальшому може тягнути за собою перевищення і у хребтовій балці, і у шворневій стійці;

удосконалення та підвищення міцності напіввагона може бути виконано за рахунок підвищення матеріалу вищого класу міцності;

для запобігання пошкоджень у зоні з'єднання шворневої балки з хребтовою балкою слід встановлювати накладки у вищевказаному вузлі.

Список літератури

1. Афанасьев, И.А. Метод расчетного обоснования конструкции кузова полувагона повышенной ремонтопригодности [Текст]: автореф. канд. техн. наук. – М.: МГУПТ, 2001. – 24 с.

2. Войнов, К.Н. Надежность вагонов [Текст] / К.Н. Войнов. – М.: Транспорт, 1989. – 110 с.

3. Кузнецов, С.А. Анализ технического состояния полувагонов в зависимости от рода перевозимого груза [Текст] / С.А. Кузнецов, П.В. Паршин // Деп. в ЦНИИТЭИ МПС: науч.-техн. сб. – М, 2004. – Вып. 6438. – С. 18-21.

4. Фомін, О.В. Аналіз експлуатаційних пошкоджень кузовів залізничних напіввагонів [Текст] / О.В. Фомін, О.В. Бурлуцький, В.В. Фомін. —К.: Будівництво України, 2013. — Вип. № 3. — С. 45—52.

5. Мороз, В.І. Формалізоване описання конструкції кузовів сучасних залізничних напіввагонів [Текст]/ В.І. Мороз, О.В. Фомін, О.В. Братченко, В.В. Фомін // Вісник Національного технічного університету «ХПІ»: збірник наукових праць. – Серія: «Нові рішення в сучасних технологіях». – Харків: НТУ«ХПІ», 2013. − № 11(985). – С. 24-29.

6. Вагоны грузовые и пассажирские. Методы испытаний на прочность и ходовые качества : РД 24.050.37- 95. – Введ. 1995–02–02. – Москва : ГосНИИВ, 1995. – 101 с.

7. Нормы для расчета и проектирования вагонов железных дорог МПС колеи 1520 мм (несамоходных). – Москва : ГОСНИИВ : ВНИИЖТ, 1996. – 352 с.

8. ДСТУ 7598:2014 «Вагони вантажні. Загальні вимоги до розрахунків та проектування нових і модернізованих вагонів колії 1520 мм (несамохідних)».

ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ПРИ ГАРЯЧОМУ ВАЛЬЦЮВАННІ АЛЮМІНІЄВИХ СПЛАВІВ

Швець Людмила Василівна
к.т.н., доцент
Вінницький національний аграрний університет
Україна, 21008, м. Вінниця, вул. Сонячна 3

Вступ. Алюмінієві сплави широко застосовуються в автомобілебудуванні, суднобудуванні, авіаційній техніці. Найбільш широке застосування алюмінієві сплави знайшли в авіації (60 – 70%) і в даний час одним з основних конструкційних матеріалів в авіаційній промисловості. В майбутньому не виключається ширше використання алюмінію і його сплавів в автомобілебудуванні. Вже сьогодні більшість автомобілів японських марок Mazda, Mitsubishi використовують в своїх конструкціях алюмінієві сплави. Цьому сприяє достатня міцність сплавів, хороша зварюваність, що забезпечує здатність отримувати високоміцні зварні конструкції. Висока корозійна стійкість дозволяє знижувати витрати на поверхневу обробку. Легкість знижує питомі енерговитрати на привід автомобіля. Використання алюмінієвих деталей в сучасних автомобілях дозволяє знизити сумарну вагу автомобіля на 25-30%, а це відповідно знижує витрати палива. Застосування алюмінієвих сплавів в автомобілебудуванні полегшує технологічні операції виготовлення деталей, оскільки одні алюмінієві сплави легко деформуються, інші володіють хорошими ливарними властивостями. Це забезпечує виготовлення деталей складних перетинів, що за показниками жорсткості не поступаються сталі. Пружні властивості алюмінію забезпечують зниження рівня вібрацій кузова в процесі руху автомобіля нерівними дорогами.

Мета роботи. Застосування процесу вальцювання заготовок в умовах ізотермічного і наближених до нього деформування необхідна, як підготовча операція об'ємного штампування, що служить для перерозподілу металу вихідної заготовки, з метою: застосування високих ступенів деформації та

обладнання меншого зусилля в порівнянні з традиційним вальцюванням; споживання менших енерговитрат; виготовлення якісних штампованих поковок з високим коефіцієнтом використання заготовки і низькою трудомісткістю; зменшення трудомісткості виготовлення вальцювальних штампів і витрати штампової сталі; виготовлення деяких видів профілів симетричного і асиметричного перерізу, а також заготовок з криволінійною віссю. Крім цього, нагрів вальцювальних штампів до температур деформування (або близько до них) дозволить знизити зусилля деформування за рахунок підвищення пластичності оброблюваного металу, яке відбувається із-за повного протікання розміцнюючих процесів. Рівномірна деформація заготовки, при відсутності зон утрудненою деформації і локального перегріву, забезпечує хороше і всебічне опрацювання структури, і, як наслідок, зменшує розкид властивостей в межах заготовки. Тому проведення досліджень з впливу температур нагріву заготовок і вальцювальних штампів, ступеня деформації на технологічні параметри вальцювання заготовок в гладких валках і калібрах різних систем, в умовах ізотермічного і наближених до нього деформування, є актуальною задачею, вирішення якої приведе до покращення пластичності і зниженню зусиль деформування , підвищенню якості напівфабрикатів і зниження їх собівартості.

Результати. Для визначення технологічних параметрів і термомеханічних характеристик при вальцюванні заготовок в умовах ізотермічного і наближених до нього деформування, проводяться експерименти на дослідній установці з приводом від електродвигуна потужністю 7 кВт, представленої на рис.1.

З метою забезпечення жорсткості валків і збереження постійної міжцентрової відстані в процесі деформування, установка виконана за типом двохопорних кувальних вальців. Для підтримки температури заготовки і нагріву робочого інструмента (вальцювальних штампів, безпосередньо встановлених на валках) установка забезпечена нагрівальним пристроєм, потужністю 1,2 кВт, встановленим з тильного боку, рис. 1, б.

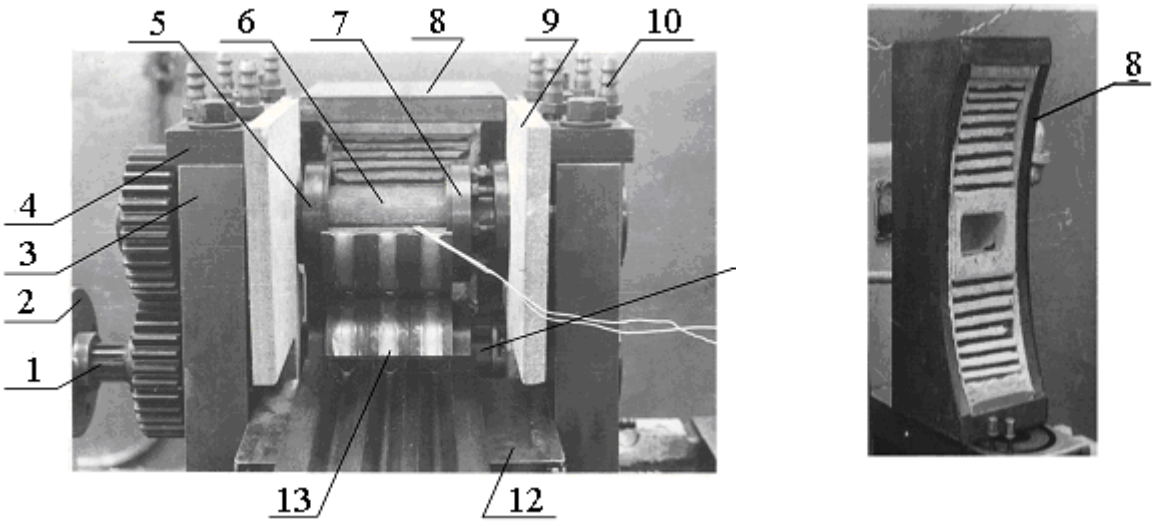

а *б*

Рис. 1. Установка для вальцювання в умовах ізотермічного деформування (а); фрагмент печі (б).

Установка для вальцювання заготовок в умовах ізотермічного і наближених до нього деформування (рис.1, а) складається з зварного корпуса 3, що включає підставку і дві вертикальні стійки. Вертикальні стійки мають пази для установки чотирьох корпусів підшипників ковзання, які кріпляться стяжними планками 4. У підшипниках, як в опорах, обертаються верхній 6 і нижній приводний 11 валки. Останній через шліцеве з'єднання 1 муфти 2 з'єднаний з приводом, а через зубчасту передачу (з відношенням 1: 1) з верхнім валком, що забезпечує їх синхронне обертання. Міжосьова відстань валків регулюється в межах 0,5 - 2,0 мм за допомогою каліброваних прокладок. На валках між нерухомою 5 і рухомої 7 шайбами закріплені вальцювальні штампи 13. Для введення заготовки в робочу зону вальцювальних штампів строго по осі струмка і її кантування на 90° при переходах з струмка в струмок в передній частині установка забезпечена проводкою 12, а з тильного боку корпусу установки закріплено нагрівальний пристрій 8, що служить для нагріву та підтримання необхідних температур поверхні вальцювальних штампів і заготовок. Нагріванню корпусів підшипників запобігають азбоцементні плити 9. Штуцера 10 служать для подачі і зливу охолоджувальної проточної води.

Контроль, регулювання та реєстрацію температури нагріву заготовки і вальцювальних штампів забезпечує самописний прилад КСП - 4.

Для введення заготовок в калібри вальцювальних штампів і кантування при переходах з струмка в струмок, установка має проводку. Заготовки подають в калібри кліщами, забезпеченими конструкцією, яка копіює рельєф проводки і дозволяє кантувати заготовку на 90° при перенесенні з струмка в струмок.

Розроблена методика проведення експериментальних досліджень охоплює широкий діапазон задач необхідний для визначення технологічних параметрів при гарячому вальцювання заготовок із алюмінієвих сплавів.

Спільними умовами при проведенні експериментів є:

1. Використовувані для проведення експериментів марки алюмінієвих сплавів: АК6, АК4, АК4 - 1, АК8, АМг1, АМг2, АМг6, АМЦ з розмірами Ø 14, 18, 20, 25 мм і довжиною 150 мм.

2. Використання методів тензометрування, оптичної мікроскопії, математичної статистики.

3. На кожну точку дослідження залежності технологічних параметрів від різних факторів (температур нагрівання вальцювальних штампів $t_в$ і заготовок $t_з$, швидкості υ і ступеня деформації ε виділяється три зразки досліджуваного сплаву, незалежно від вальцювання в гладких валках або калібрах різних систем.

4. Перед експериментальними дослідженнями провести градуювання автоматичного потенціометра печі. Зниження температури зразка при перенесенні від печі до стану, компенсувати його нагріванням до 10° ΔhC вище температури вальцювання.

5. Визначити коефіцієнт тертя між металом заготовки і поверхнею валків в умовах проведених експериментальних робіт.

6. Визначити оптимальну частоту обертання валків для проведення експериментів.

7. Абсолютна ступінь деформації Δh визначається як різниця висот зразка до і після вальцювання

$$\Delta h = h_0 - h_1, \quad (1)$$

де h_o - початкова висота зразка, мм;

h_1 - висота зразка після вальцювання, мм.

8. Розширення Δb визначається як різниця ширини зразка до і після вальцювання

$$\Delta b = b_1 - b_0, \quad (2)$$

де b_0 - ширина зразка до вальцювання, мм;

b_1 - ширина зразка після вальцювання, мм.

9. Випередження *S* визначається за формулою

$$S = \frac{\ell_1 - \ell_2}{\ell_2} \cdot 100, \%, \quad (3)$$

де ℓ_1 - відстань між відбитками кернів на заготовці, мм

ℓ_2 - відстань між відбитками кернів на валку, мм.

Для виміру відстані між кернами використовувати великий мікроскоп інструментальний БМІ - 1. Похибка виміру не перевищує $\pm 0{,}005$ мм.

10. Тиск металу на валки визначається за формулою

$$P_{от} = 1 - \frac{P_0 - P_1}{P_0}, \quad (4)$$

де $P_{от}$ – відносна тиск; P_0 – тиск металу на валки, які мають температуру 20°С, кг/мм^2; P_1 - тиск металу на валки, які мають температуру 50 - 450°С, кг/мм^2.

11. За результатами експериментальних досліджень будуються графіки залежностей технологічних параметрів від ступеня деформації, температур нагріву вальцювальних штампів і заготовок, при вальцюванні заготовок в гладких валках і калібрах різних систем:

12. Гладкі валки - Δb, *S*, *P* = f (ε, $t_в$, $t_з$),

де ε - ступінь деформації,%;

$t_в$ - температура нагрівання валків, °С;

$t_з$ - температура нагріву заготовок, °С.

а) Розширення, Δb і випередження *S* досліджуються при:

-ε = 30, 40, 50%;

-$t_в$ = 20, 50, 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 450 ° С;

-$t_з$ = 300, 350, 400, 450 ° С.

б) Тиск металу на валки вимірювати за допомогою месдоз у вигляді силовимірювальної склянки із записом показань осцилографа Н-105 на світлочутливий папір типу УФ шириною 120 мм і досліджувати при:

-ε = 30, 40,50%;

-$t_в$ = 20, 50, 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 450 ° С;

-$t_з$ = 450 ° С.

11.2. Калібри -Δb, *S*, = f (ε ,$t_в$, $t_з$):

а) Розширення і випередження круглих заготовок в овальних калібрах дослідити в залежності від:

- ε = 30, 40, 50%;

-$t_в$ = 20, 50, 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 450, 500 ° С;

- $t_з$= 470 ° С.

За цією ж методикою, в цих калібрах провести дослідження розширення алюмінієвого сплаву Д16, армованого ниткоподібними кристалами SiC.

б) Дослідити розширення і випередження овальних заготовок, при вальцюванні в ромбічних калібрах з кутами 105°, 110°, 115°, висотою 8,4 і 9,4мм в залежності від:

- ε = 30, 40,50%;

-$t_в$ = 20, 50, 100, 150, 200, 250, 300, 350, 400, 450, °С;

- $t_з$= 470 ° С.

Провести аналогічні дослідження по визначенню розширення і випередження в системах калібрів: овал - квадрат; овал - круг; ромб - квадрат; ромб - круг.

12. Провести всебічні дослідження вальцьованих заготовок в умовах ізотермічного деформування і штампованих поковок (макро-, мікроструктури та механічних властивостей).

13. Визначити коефіцієнти витяжки по переходах для різних систем калібрів.

14. Температуру нагрівання вальцювальних штампів і заготовок контролювати хромель-алюмелевою термопарою.

15. Контроль лінійних розмірів вальцьованих заготовок проводити: лінійкою ГОСТ 427-75; штангенциркулем, ГОСТ 166-73, похибка вимірювання ± 0,05 мм; шаблонами радіусними, ГОСТ 4126-82; штангенрейсмусом, ГОСТ 164 - 80, похибка вимірювання ± 0,05.

16. Розробити математичні моделі та отримати формули для визначення розширення і випередження при вальцюванні заготовок із алюмінієвих сплавів в калібрах різних систем в умовах гарячого деформування.

17. На підставі аналізу результатів експериментальних досліджень з визначення оптимальних технологічних параметрів вальцювання заготовок із алюмінієвих сплавів при змінних температурах, швидкостях, ступенях деформації та освоєнні технологічного процесу, розробити технологічні рекомендації для розрахунку калібрів і технічне завдання на промисловий зразок обладнання для вальцювання заготовок в умовах ізотермічного і наближених до нього деформування, що дозволяє працювати в широкому діапазоні змінних параметрів, включаючи роботу при традиційному вальцюванні (без нагріву вальцювальних штампів).

Висновки.

1. Розроблено методику проведення експериментальних досліджень по визначенню технологічних параметрів вальцювання заготовок із алюмінієвих сплавів в умовах ізотермічного і наближених до нього деформування.

2. Проведення досліджень з впливу температур нагріву заготовок і вальцювальних штампів, ступеня деформації на технологічні параметри вальцювання заготовок в гладких валках і калібрах різних систем, в умовах ізотермічного і наближених до нього деформування, є актуальною задачею, вирішення якої приведе до покращення пластичності і зниженню зусиль деформування, підвищення якості напівфабрикатів і зниження їх собівартості.

Список літератури.

1. Скрябин С.А. Исследование пластичности сплавов АК6 и Д16, армированного нитевидными кристаллами из материала SiC, в условиях изотермического деформирования / Скрябин С.А., Швец Л.В. // Технологические системы. – 2007. – № 1. – С. 56 - 61.

2. Скрябин С.А. Исследование уширения при вальцовке заготовок из алюминиевых сплавов по системе круг-овал-ромб в условиях, приближенных к изотермическим / Скрябин С.А., Музычук В.И., Швец Л.В. // Вестник Донбасской Государственной машиностроительной академии. Краматорск. – 2007. – №1 (7). – С. 164-169.

3. Скрябин С.А. Исследование опережения при вальцовке заготовок из алюминиевых сплавов по системе круг-овал-ромб в условиях, приближенных к изотермическим / Скрябин С.А., Музычук В.И., Швец Л.В. // Технологические системы. – 2007. – № 4 (40). – С. 66-70.

4. Скрябін С.А. Застосування процесу вальцювання заготовок в умовах ізотермічного деформування (огляд). / Скрябін С.О., Швець Л.В. // Київ, 2008. – 10с. Бібліограф.: 14 назв. – Укр. – Деп. В ДНТБ України 08.01.09, № 8. – Ук.2009.

ARCHITECTURE

ЗЕЛЕНІ ПОКРІВЛІ В СУЧАСНІЙ АРХІТЕКТУРІ

Грицак Катерина Юріївна
студентка магістратури
Київський Національний Університет Будівництва та Архітектури
Панченко Оксана Олександрівна
доцент кафедри ДАС
архітектурного факультету
Київського національного університету будівництва і архітектури

Вступ. В наш час технологія влаштування газону, різної рослинності, низькорослих кущів і дерев на плоских і похилих дахах називається «зелена покрівля». Зелена покрівля – це влаштування покрівлі з використанням грунту і рослинності, як головного елемента. Це дах будівлі, який частково або повністю вкритий грунтом, рослинністю і системою її життєдіяльності цієї мікроекосистеми.

Мета роботи. В сучасному світі з кожним днем зростає урбанізація суспільства, збільшується кількість машин і високих будівель відбувається витіснення «зеленого» світу і забруднення навколишнього середовища.

Маиеріали та методи. Для більш комфортного проживання в будинках і містах ще в минулих тисячоліттях люди будували будинки з влаштуванням зеленої покрівлі, у вигляді трав'яної рослинності і низькорослих дерев, що дозволяло зберігати мікроклімат не тільки в будинку, але і на вулицях міста. Сади і маленькі газонні майданчика для відпочинку будувалися ще в Ассирії і Вавилоні понад 2500 років тому.

Поступово висячі сади або зелені покрівлі почали поширюватися не тільки в Азії, але і в Європі. У Скандинавських країнах, зокрема в Норвегії використання дерну для покриття покрівлі практикується вже протягом декількох століть.

Результати та обговорення.

Зелена покрівля буває двох видів:

- екстенсивна;
- інтенсивна (інверсійна).

Зазвичай зелена покрівля складається з 6 шарів:

1. рослинний шар;
2. грунтовий субстрат;
3. фільтруючий шар;
4. дренажна система;
5. шар гідроізоляції;
6. шар теплоізоляції.

Висновки. *Переваги й недоліки двох видів зеленої покрівлі:*

Для екстенсивного озеленення :

– не передбачає постійного перебування людей на покрівлі;

– невелике різноманітність рослин;

– не вимагає особливого догляду і практично не вимагає поливу;

– не вимагає частого технічного обслуговування;

– зелені покрівлі з різним кутом нахилу;

– невелика вага;

– прийнятне рішення для вже зведених будівель.

Для інтенсивного озеленення:

– дозволяє створити повноцінний сад на покрівлі з зонами доступними для пішоходів і автотранспорту;

– необмежена різноманітність рослин і дерев;

– потрібно догляд як за повноцінним садом;

– вимагає високого рівня технічного обслуговування;

– дозволяє розміщувати на даху клумби, чагарники, зони відпочинку, альтанки, водойми;

– середній та великий вага;

– розробляється на етапі проектування будівлі;

– висока вартість.

СУЩЕСТВУЮЩИЕ ПОДХОДЫ ПРИ ПРОЕКТИРОВАНИИ, СТРОИТЕЛЬСТВЕ, ВНЕШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ КОМПЛЕКСНОГО ТИПА

Губская Виолетта Леонидовна
магистрант
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

Введение: История развития внешкольного образования берет свое начало ещё с XIX века, его можно поделить на четыре этапа: 1-й синкретизм (до 1917г.), 2-й становление (с 1917г. до начала 1930г.), 3-й зрелость (начало 1930-х до середины 1980х годов), 4-й трансформация (с середины 1980-х годов). Решения вопросов в сфере дополнительного внешкольного образования решалось несколькими путями в зависимости от экономического благополучия страны и населения, социально-демографического состава и других факторов.

Цель работы: рассмотреть существующие подходы при проектировании и строительстве внешкольных учебных учреждений комплексного типа. Дать характеристику каждого из подходов, его преимущества и недостатки перед остальными.

Материалы и методы: в ходе сбора информации были использованы нормативные документы Законы Украины «О внешкольном образовании» (2020г.) и «Об образовании» (2017), ДБН В.2.2-3:2018 «Учебные заведения»; ДБН Б.2.2-12: 2019 «Планировка и застройка территорий»; ДБН В.2.2-40:2018 «Инклюзивность зданий и сооружений». В научных работах Мериловой И. А., Книги Е. Н., Багаутдимовой А.А., рассмотрены этапы становления сети внешкольного (дополнительного) образования, тенденции при проектировании и реконструкции. В пособии по «Инклюзивному образованию» рассмотрены основные тенденции и направления при обучении детей с особенными потребностями в коллективе детей.

Методологические исследования базируются на теоретических и эмпирических методах. Эмпирический метод основан на изучении нормативно-правовой документации, литературы, а теоретический на анализе нормативно-правовой базы и литературы. Комплексный и системный подходы используются при систематизации информации. Комплексный- в сборе и обработке данных, а системный рассматривает учреждения внешкольного образования как часть системы, которая находится в городской системе.

Результаты и обсуждение: Согласно Закону Украины «О внешкольном образовании» 1841-III редакция от 16.01.2020, внешкольное учебное заведение комплексного типа являются учреждения, которые организовали работу с воспитанниками, учениками и слушателями по разным направлениям внешкольного образования. К комплексным заведениям относят дворцы, дома детей и юношества, центры детского и юношеского творчества. Предшественниками данного типа здания были дворцы и дома творчества пионеров, которые были образованы в период СССР.

Для создания благоприятной среды в системе города, а также распределение нагрузки на систему города необходимо учитывать влияние социально-демографических, экономических, градостроительных факторов уровень комфортности среды, что приводит к формированию тех или иных решений данного вопроса.

Согласно Законам Украины об образовании и дополнительном образовании, а также нормативным документам (ДБН) по проектированию учебных учреждений сказано, что необходимо создавать благоприятные условия для обучения детей, не только здоровых, но и с особенностями здоровья (инклюзивное образование). Инклюзивное образование предполагает использования принципа «безбарьерности среды», суть которого в доступе всех воспитанников и учебно-преподавательского состава ко всем зонам учебного учреждения. В таком пространстве каждый чувствует себя комфортно, а обучение проходит более эффективно.

Уровень инфраструктуры района или квартала необходимо оценивать исходя из следующих показателей: транспортная нагрузка на основные магистрали рассматриваемого участка; близость к остановкам общественного транспорта; решение пешеходно-транспортных потоков (в одном или нескольких уровнях, их пересечение и минимизация угрозы для всех участников движения); подходы к территории и зданию (отсутствие резких перепадов высот, при необходимости устройство пандусов); использование средств для передвижения и навигации маломобильной группы населения (инвалиды, люди с временным нарушением здоровья, беременные женщины, люди старших возрастов, люди с детскими колясками, дети дошкольного и младшего школьного возраста).

Рассмотрим основные подходы при проектировании и строительстве внешкольных учебных учреждений.

1. Приспособление зданий и сооружений иного функционального назначения. Данный подход приобрел широкое распространение в период после революции и войн на территории бывшего СССР. Вместимость таких учреждений различна так как это могут быть отдельно стоящие здания или быть в структуре уже существующих зданий. Примерами данного подхода можно выделить: главный дворец детского и юношеского творчества в Одессе (бывший дворец князя Потемкина), дом детского и юношеского творчества Голосеевского района города Киева (бывшее здание синагоги), дом детского и юношеского творчества Подольского района г. Киева (дом купца Назария Сухоты). В работах архитекторов ближнего зарубежья есть примеры по созданию таких комплексов в жилых домах при переоборудовании квартир.

Преимуществами данного подхода является использование в условиях низкого финансирования, в стесненных городских условиях или в исторической застройке, развитый или средний уровень инфраструктуры района. К недостаткам можно отнести низкий уровень финансирования, реализация принципов безбарьерной среды выполняется не всегда и чаще всего ограничивается установкой пандусов и использование тактильной плитки.

2. Модернизация существующих учреждений, ввод дополнительных функций в систему обучения. Наибольшее распространение получил в общеобразовательных школах, дошкольных учреждений при добавлении дополнительной функции. В большинстве случаев это использование помещений школы для занятий в кружках. В некоторых случаях здания дворцов культуры используют для занятий детских творческих коллективов. Применение принципов универсального дизайна, который предполагает создание комфортных условий для всех участников процесса, затруднено так как архитектурно-планировочная организация и конструктивная схема в существующих зданиях сложно поддается имением, а изменение структуры и конструктивных особенностей требует дополнительных капитальных вложений. Варианты по расширению зданий могут быть выполнены методами: пристройки, надстройки, вставлены между другими зданиями («вставки») или «окутывать» существующее здание. Реализация данного подхода нашла в молодежном доме культуры и знаний в Ла-Шарте (Франция), который представляет собой расширенное и дополненное уже существующее учебное заведение. В ходе проектных и строительных работ здание дополнили: концертным залом, студией танца, выставочным комплексом и спортивными секциями. Вместимость таких учреждение бывает малой или средней потому, что этот подход используется при малом уровне финансировании, перепрофилирования учебного заведения или изменения демографического состава рассматриваемого ареала.

3. Проектирование отдельно стоящих полифункциональных комплексов. Создание таких центров с разветвлённой структурой позволяет создавать строения по индивидуальным проектам, которые имеют большой потенциал и уровень «выживания» в условиях современной экономической ситуации. Такие здания имеют высокий уровень трансформации, что помогает дополнять его новыми функциями. Такой подход является дорогостоящим и емким, требующий комплексного и системного подходов при проектировании и строительстве. Чаще всего эти комплексы располагаются в парковой зоне или

приближенно к местам городского отдыха. При необходимости есть возможность частичной или полной изоляция функциональных зон и помещений, что позволяет использовать структурные подразделения учебного заведение более рационально. Концертный блок чаще всего отделен от обучающих помещений, иногда, вынесен в отдельный объем. При создании таких комплексов и центров возникает возможность максимально учесть все потребности, как учеников и преподавателей, так и посетителей данного учреждения. Создание благоприятных условий на территории учебного учреждения и внутри него помогает наиболее точно реализовать принцип универсального дизайна- комфортная и безбарьерная среда для всех. Сложность при выполнении данных проектов состоит в том, что они являются не только зданиями большой вместимости и местом обучения, но и должны подчеркивать уникальность данного места и окружающей среды.

Выводы: В зависимости от существующей социально-демографической ситуации, уровня экономического развития квартала, района или города будут использован тот или иной подход: приспособление существующих зданий и помещений, дополнение существующих или строительство отдельных комплексов. Каждый из методов имеет свои преимущества и недостатки поэтому в конкретных условиях окажется эффективнее других.

ЗНАЧЕНИЕ ТВОРЧЕСКИХ АСПЕКТОВ ЛИЧНОСТИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АРХИТЕКТОРА

Кубриш Наталия Романовна,
к. искусствоведения, доцент
Макарова Анна Николаевна,
Лазарєва Карина Максимовна,
Студенты
Одесская государственная академия строительства и архитектуры
г. Одесса, Украина

Введение. Глобальные социальные, политические, экономические, экологические и культурно-духовные преобразования в современном обществе активно способствуют тому, что архитектурная деятельность постепенно освобождается от стереотипности мышления, от упрощенного и «костного» понимания процессов формообразования, которые во многом основаны на принципе «от функции к форме». Формирование жизненного пространства по жестким установленным схемам и нормам, вытесняло из архитектурной деятельности творческую инициативу. Очень важно понимать, что архитектурная деятельность состоит не только из набора научных рациональных знаний, технических умений, профессиональных навыков, но и отражает мироощущение, художественное мышление, духовные ценности и психологическое состояние личности. Вопросы творческого подхода в процессе архитектурного формообразования на сегодняшний день являются важными. Они затрагивают проблемы пагубных последствий индустриальной эпохи второй половины XX в., которая превратила человека в орудие труда или же в обывателя-потребителя, вытеснив личностно-развивающую и творческую составляющую процесса профессиональной деятельности. Поэтому **а**спекты творческого процесса формирования идей и методов их реализации в архитектурном и природном пространстве вызывают пристальное внимание со стороны многих ученых. Поскольку творчество – это мощный потенциал,

способный вывести архитектурную деятельность из современного кризиса и застоя к блистательным горизонтам будущего. Рассмотрение данного вопроса имеет важное значение в контексте проблем повышения уровня художественно-эстетической и профессиональной культуры архитекторов.

Цель работы. Определить значение творческих аспектов личности архитектора в процессе создания конструктивно-пластического архитектурного образа, обладающего высокими художественно-эстетическими качествами.

Материалы и методы. В статье используются историко-культурологический и компаративный методы исследования в синхронном и диахронном измерении, методы психологии творчества и архитектурной психологии.

Результаты и обсуждение. Профессия архитектора является творческой, а значит требует от специалиста владения изобразительной грамотой, методами и средствами гармонизации и художественной выразительности, знаний законов композиции и формообразования. В творческой деятельности архитектора важным аспектом является не только накопленные представления о существующей исторической и современной архитектурной среде города, но и способность создания нового архитектурного образа, который бы соответствовал высоким художественно-эстетическим требованиям и принципам современного искусства, определял культурно-историческую ценность. Архитектор должен уметь не только выполнять требования заказчика, но и отражать проблемы композиционных взаимосвязей архитектурного объекта в соответствии с их эстетическим и психологическим восприятием людьми. Возникновение уродливых «гримас архитектуры», иногда даже антигуманных по своей сути, являются последствием «индустриальной лихорадки» и незыблемой веры в «чудеса исцеления» общества благодаря могущественной силе технократии и технического прогресса, низкого духовно-культурного художественно-эстетического развития общества. Архитектурное творчество постепенно освобождается от «ежовых рукавиц» индустриальной эпохи, возвращая понимание архитектуры,

прежде всего, как искусства, формирующего жизненное пространство человека, которое должно отвечать духовным, культурным и художественно-эстетическим потребностям.

Безусловно, наука и современные технологии оказывают существенное влияние на развитие архитектурного творчества. Бионика, экология, семиология, эвристика, теория информации и другие научные отрасли все глубже проникают в структуры и методы современного архитектурного проектирования, создавая новые платформы и пути для формообразования. Художественно-эстетические составляющие методов формообразования основываются во многом на научных исследованиях, но они аморфны без творческого гения зодчего. Поскольку, как отмечает А Кочева, «определяющее значение в нем имеют особенности личности архитектора – проявление его творческой индивидуальности, которая оказывает немаловажное влияние на создание первоначальной идейной основы будущего объекта». Проблема формообразования не может успешно решаться без учета сложного комплекса связей между объектом проектирования и его психологического восприятия человеком. Поэтому вопросы формообразования и формовосприятия, проблемы организации архитектурной среды и влияние архитектурного пространства на человека, изучаемые архитектурной психологией, являются важнейшими в профессиональной архитектурной деятельности. Методы архитектурной психологии, которые исследуют психофизиологические реакции и визуальное восприятие архитектурной формы и пространства, способны активно усовершенствовать методы формообразования и формотворчества в архитектурном проектировании, повышая качества жизненного пространства человека. На художественно-эстетические аспекты формообразования влияют закономерности построения объемно-пластической и объемно-пространственной композиции: масштаб, пропорциональное соотношение частей к целому, ритмическая организация форм, статика и динамика, цветовые и колористические гармонии. Так, например, в исследованиях К. Норберга-Шульца рассматриваются различные аспекты психологического восприятия

архитектурной среды человека, в зависимости от его психологического, эмоционального состояния, культуры. Ученый рассматривает архитектурное пространство в тесном взаимодействии с системой жизненных образов-ориентиров. Конкретизация жизненного пространства, утверждает ученый, необходима для того, чтобы человек не только чувствовал себя комфортно, но был способен легко и свободно ориентироваться в сложной структуре пространства города. При этом следует заметить, что внедрение научных исследований в методологию архитектурного проектирования все равно не может решить до конца всех проблем архитектурного творчества и деятельности в сложном калейдоскопе кризисов и потрясений современного общества. Наука это только один из многочисленных факторов, который вносит свою положительную лепту в решении сложных архитектурных задач и проблем.

Несомненно прогрессивные открытия в мире технологий тоже активно способствуют усовершенствования методов формообразования. Но их развитие и инженерная экспансия в пространстве архитектуры без учета духовных, социально-культурных и художественно-эстетических ценностей, может привести, как мы знаем, к печальному опыту эпохи индустриализации XX в. Следовательно, современная архитектура не может полноценно развиваться без понимания исторического опыта архитектурного творчества и глубокого осознания ценности духовной культуры. Это зависит не только от уровня художественно-эстетической культуры общества, но и от степени духовного развития личности архитектора, как представителя социальной элиты.

Архитектурное проектирование – это сложный процесс, который включает в себя как творческую интуицию, спонтанность, креативность мышления, так и целенаправленное и рациональное планирование дальнейшей работы по реализации архитектурной идеи в материале. Креативность мышления развивается в синтезе осмысленного архитектурного творчества и бессознательного процесса – интуитивного поиска решения, которое выступает как вдохновение или «творческое озарение». Духовная и художественно-

эстетическая культура, творческое мышление и инициатива зодчего играли очень важную роль в исторической канве развития архитектуры. Углубляясь в недра истории, мы видим, что главным движущим импульсом при создании высочайших шедевров архитектуры было творческое озарение, вдохновение, интуиция зодчего. Его гениальная способность синтезировать научные знания в области инженерии и технологии строительства, жизненные наблюдения и опыт с духовными, культурными и художественно-эстетическими идеалами и принципами своей эпохи. Зодчий мыслил себя, прежде всего, художником-теургом или инструментом в руках Высшей Духовной реальности, чтобы явить миру образ идеальной архитектуры. Вдохновляясь этим посылом, мастера создавали изумительные по красоте, грандиозные по масштабу, прекрасные и величественные по художественно-пластическому образу памятники архитектуры, ценность которых не уменьшается, а только возрастает в контексте современной истории, культуры и искусства. Ибо настоящее архитектурное творчество начинается там, где присутствует вдохновение, озарение, интуиция, свобода и мечты, способные преобразить жизненное пространство обычного человека. Следовательно, усовершенствование методов формообразования будет зависеть от того, на сколько в реалиях современной культуры будет возрастать роль архитектора, как художника-творца, свободного от политики, экономических факторов, социальных утопий. Все это будет активно способствовать реализации возможностей творческого потенциала личности архитектора. Важно заметить, что такой подход к методам формообразования будет требовать от современных архитекторов высокого уровня духовной и художественно-эстетической культуры, осознания ответственности перед последующими поколениями граждан, которые будут жить, творчески созидать и работать в созданном им пространстве.

Создание архитектурной формы, обладающей высокими художественно-эстетическими качествами, большей степени рождается благодаря свободному творческому импульсу зодчего и не может определяться жесткими рациональными рамками утилитарной функции. А. Кочева утверждает, что

«концептуализация творчества – это установка на осознание его ценностного содержания, а также проявление всего многообразия жизненных, художественных и духовных ценностей, которые программно утверждаются обществом». Очень часто научные методы проектирования подавляют или полностью вытесняют иррациональный фактор в творческой деятельности. Именно интуитивно-чувственный импульс дает возможность к полному освобождению творческой энергии архитектора в поисках новых путей формообразования. Следует отметить, что творческая интуиция и личная художественная культура архитектора имеет очень важное значение в определении методов формообразования, особенно когда речь идет о художественно-эстетических качествах архитектурного объекта. Следовательно, в контексте современных преобразований в области архитектурного формообразования научные и иррациональные методы должны гармонично синтезироваться при решении сложных проектных задач и проблем. Активное включение творческих методов в процессы научного проектирования позволят архитектору успешно решать не только сложные инженерно-конструкторские и строительно-технические задачи, но и будут способствовать процессу формирования высокого уровня его художественно-эстетической культуры и реализации творческого потенциала личности. Раскрепощенная творческая энергия архитектора-творца должна стать важным импульсом в поиске новых методов формообразования, которые откроют новую страницу в области формально-пространственных и технических решений для реализации главной цели – создания гармоничного и художественно-эстетического жизненного пространства для человека.

Выводы. Архитектурное проектирование не может полноценно развиваться и усовершенствовать свои методы без глубокого осознания важности духовных и художественно-эстетических ценностей жизненного пространства. Художественно-эстетические качества архитектуры возрастут и она восстановит потерянные гуманистические ценности и принципы, когда придет полное осознание профессионалами в методах в проектировании того,

что архитектурное пространство создается прежде всего людьми и для людей, поэтому должно соответствовать не только утилитарным задачам и функциям, но и удовлетворять духовные, психологические, культурные и художественно-эстетические потребности человека. Поэтому научные исследования особенностей духовного, психологического и художественно-эстетическое восприятие архитектурной формы и пространства человеком должны стать научной платформой при разработке современных методов архитектурного формообразования. Следовательно, творческие аспекты и уровень развития художественно-эстетической культуры личности занимаю важное место в профессиональной деятельности архитектора и могут плодотворно способствовать в будущем во избежание ошибок антигуманного, антиэстетического и враждебного экологии архитектурного наследия агрессивной политики индустриализации и технократии.

АРХІТЕКТУРНІ ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ВІД ТЕРОРИСТИЧНОЇ ЗАГРОЗИ ГОТЕЛЬНО-ОЗДОРОВЧИХ КОМПЛЕКСІВ

Рогожнікова Олена Євгенівна
кандидат архітектури, доцент кафедри теорії архітектури КНУБА
Скибенко Вероніка Ігорівна
студентка
Київський національний університет будівництва та архітектури (КНУБА)
м.Київ. Україна

На сьогоднішній день проблема захисту від тероризму стоїть дуже гостро, тероризм є одним з найбільш небезпечних і важких явищ. Тероризм приймає глобальне значення, адже прояви тероризму виявляються в масових жертвах, руйнуваннях, несуть політичні, економічні та моральні втрати, які впливають на всі рівні суспільного життя. Особливого значення набувають проблеми захисту архітектурних об'єктів масового скупчення людей як готельні комплекси.

Ціль роботи полягає в дослідженні архітектурно-планувальних рішень, що убезпечить надійне функціонування готельного комплексу і дозволить захистити споруду від терористичного нападу.

Тероризм- суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози. [1, с.957]

Якщо звернутися до міжнародного досвіду в захисті будівель, то, зокрема, можна виділити комплекс заходів для посилення охорони Вестмінстерського палацу. Крім бетонних блоків, які вже знаходяться навколо будинку, заплановано захистити південну стіну палацу, яка виходить на набережну Темзи, загороджувальним бар'єром з боку річки. Бар'єр приблизно на третину ширше русла Темзи і повинен захистити будинок від нападу з води.

Незважаючи на антитерористичні заходи, забороняти або обмежувати вхід відвідувачів до парламенту не планується. Проте до наступного літа монтаж куленепробивного скла, яке захищає галерею для відвідувачів від залу засідань, має бути закінчено. Скляна перегородка буде виглядати естетично, обіцяють її творці. Вона буде перешкоджати несанкціонованому киданню в зал засідань бомб, яєць, овочів та інших сторонніх предметів. [2]

Цікаве дослідження було проведено в університеті Мюнхена. За даними дослідження, певні види рослин дозволяють значно зменшити силу хвиль тиску, створюваного при вибухах. Дослідники стверджують, що великі площі у містах могли б бути використані для більш ефективного захисту від тероризму, наприклад шляхом посадки дерев і чагарників. Заява на сайті Бундесверу університеті Мюнхена зазначає, що дослідження захисної дії рослин при вибухах ще на ранній стадії. Деякі тести припускають, що туя може призвести до ще більшого зниження тиску вибухової хвилі приблизно на 60 відсотків, йдеться в доповіді "Сіньхуа".

"Вони надзвичайно важливі як елементи ландшафтної архітектури, а також дизайну міських просторів і вносять цінний внесок в екологію міст. Ми зробили великий крок на шляху до системи захисту, яка задовольняє вимоги сучасного суспільства допрозорої і відкритої архітектури", - йдеться в заяві.[3]

Була проведена робота по аналізу існуючих об’єктів захоплення терористичними організаціями готельних комплексів та відбувся пошук можливих шляхів рішення запобігання терористичною загрози. Вирішено поділити основні засоби запобігання нападу на 3 окремі групи: містобудівний рівень, планувальний рівень та на допоміжні засоби. [4,с 328]

Якщо говорити про містобудівний рівень захисту споруди, то до основних методів можна віднести:

- розміщення об'єктів укриття на пропорційній відстані один від одного.

-проектування широких проїзних шляхів з широким кутом можливості огляду території.

-значне розташування однієї споруди від іншої при небезпеці порушення її стійкості та при використанні летючих речовин.

-рівномірне розповсюдження допоміжних об’єктів(лікарні, поліцейські дільниці, пожежні станції).

До планувального рівня можна віднести:

- проектування окремого приміщення для захисту від терористичної загрози.

-передбачення додаткових евакуаційних виходів.

-відсутність великих відкритих просторів без можливості схову.

-відокремлення всіх виходів та входів від основного скупчення людей.

При зверненні до допоміжних джерел запобігання нападів можна віднести:

-використання ландшафту для зменшення сили вибуху.

-відеоспостереження.

-використання МАФів як об’єктів-перепон для завдання шкоди мирним жителям.

Згідно з проведеними дослідженнями можна виділити основні універсальні моменти, застосування яких значно зменшать рівень можливості доступу терористичних груп до готельного комплексу та його відвідувачів. Важливим фактором є використання ландшафту території об’єкту як природнього захисного бар’єру. Для цього використовують гористу місцевість, як стіну для готелю, або водний простір для ускладнення підходу до будівлі. Простір навколо готелю повинен добре проглядатися для зменшення можливості переховування злочинців на території. Також важливо уникнути потрапляння випадкових осіб на територію готелю за допомогою влаштуванняя пропускних пунктів на в’їзд до готелю, для перевірки відвідувачів та обслуговуючого персонала та, як було зазначено раніше, використання системи відеоспостереження для уникнення сліпих зон, безперервний запис відео, охорона на території готелю, особливо в темну частину дня. Контур освітлення повинен охоплювати всю територію. До архітектурних засобів можна віднести

проектування міцної конструкції будівлі готелю, важливо забезпечити ззовні відсутній доступ до несучих частин конструкції, дотримання пожежних вимог, проектування захисної споруди на території готелю, систему захисту дверей службових приміщень, куленепробивне скло, примусову система вентиляції. Також, при потребі можна розглянути варіанти використання декоративних елементів фасаду будівлі як елементу захисту, Динамічний фасад, котрий у разі небезпеки може працювати як джерело додаткового захисту будівлі.

Отже, в сьогоденних реаліях, важливо не тільки створити комфортні умови для перебування відвідувачів на території готельного комплексу, а й надати високий рівень технічного та конструктивного рішення захисту споруди від терористичної загрози, вдало поєднавши його з різними планувальними рівнями обєктів, не дозволяючи втратити їх їх естетичної архітектурної виразності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тероризм // Велика українська юридична енциклопедія. У 20 т. Т. 17. Кримінальне право / В. Я. Тацій (відп. ред.) та ін. — 2017. — С. 957.

2. [Електронний ресурс] –Режим доступу до ресурсу: https://newizv.ru/news/society/24-10-2004/13830-britanskij-parlament-zashitjat-ogradoj-s-propushennym-cherez-nee-tokom?ind=4.

3. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://aussiedlerbote.de/2018/11/bundesver-ot-teraktov-zashhitjat-rozhdestvenskie-derevja/.

4. Ємельянов В.М.,Коханов В.М. Захист населення і побудову територій в надзвичайні ситуації. - М., 2004.

PEDAGOGICAL SCIENCES

HOW TO TRANSFER OUR TEACHING SKILLS FROM THE FACE-TO-FACE CLASSROOM TO A DIGITAL ENVIRONMENT TO DELIVER EFFECTIVE LESSONS

Bilichak Oksana,
Shkoruta Iryna
Teachers of Linguistics Department
Ivano-Frankivsk National Medical University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Introductions. Teaching online is becoming more popular all over the world, giving learners and teachers flexibility in where and how they develop English language skills. Teaching may take different formats, but the essence of it still remains the same. According to the dictionary (dictionary.com), teaching means imparting knowledge or skill, or causing somebody to develop a set of skills or knowledge. No matter where, what, who and how we teach, our goal is to promote learning. As teachers, we know that there is a difference between teaching a child, a teenager, a College student, an adult or a senior. There are challenges and there advantages, and certainly there is our own preference factor [1].

Aim of the article is to find out about the skills, knowledge, digital tools and recourses we need to deliver effective online English lessons and how to help our students to achieve the best results.

Materials and Methods. In our article we have used methods of theoretical analysis, generalization, classification for determining professional values. The teacher is the most vital factor in implementing all educational reforms. According to Roy Killen [2], teaching is a unique and essential service to the society which involves intellectual exercises on the part of an individual. The main *Teacher Competencies*, which describe the basic characteristics of teachers' work are:

1. Professional Competencies;
2. Social Competencies;

3. Personal Competencies;
4. Pedagogical Competencies.

Main Results and Discussion. Online teaching has become a hot trend in recent times. An online *teaching experience*, unlike a traditional classroom experience, comprises a number of computer-assisted teaching procedures involving some computer tools and software. There are primarily 2 types of Online Teaching:

Synchronous. This type of teaching involves a real time online teaching experience. This includes time bound sessions where both the teacher and the student have to be online at a specific time.

Asynchronous. In this type, courses are not conducted in real time. This means that the engagement between the teacher and student can occur at their convenience. Recorded training sessions are a good example of such teaching [3]. Teaching English online gives learners and teachers flexibility in how to develop English language skills. The main task of a modern teacher is to find out the skills, knowledge, digital tools and resources they need to design and deliver effective online lessons.

Emma Seger, who first started online teaching in 2004, was skeptical about the effectiveness of online teaching, but since then she had accumulated a lot of experience [4]. She gives some practical tips of how to become a successful teacher:

1. Getting started with Teaching English. Don't be afraid to start, as there are a lot of practical resources, full lesson plans, different activities and a range of teaching tools. For your professional development There is a wide variety of content, including publications and research, webinars, articles, blog posts and videos.

2. Creating a blog. «While looking for inspiration for a new lesson plan, I came across an English Teaching blog for the first time and so discovered the possibility to create and save lesson plans on such a platform, which can then be easily accessed anywhere. I was so impressed that I immediately got to work learning how to create my own blog.»

3. *Becoming part of a network of teachers.* It is not a bad idea to connect with an amazing community of teachers (teaching online can at times be a little lonely).

4. *Choosing the best platform to communicate with your students.* **Skype** is a very useful platform for online teaching. You can have video or audio conversations with your students, if they have a Skype account. You can send files, type corrections and new vocabulary in the message box, share a view of your screen, which makes Skype a powerful tool for teachers wishing to use videos in their lessons. **Zoom** allows you to connect with students using an interactive video conference platform. Zoom's features like screen sharing, system sound sharing, a white board, screen annotation and meeting recording are ideal for an online classroom. **WIX** is a free online website builder.

5. *Managing your time effectively.* The most difficult aspect of being online teacher is learning to manage your time [4].

What are the main advantages of online teaching? There are at least several ways in which online language learning, can be superior to a classroom lesson:

- Greater focus on listening comprehension skills. If you are an online language teacher, working online with video camera off will prompt your students to be more alert and attentive, and thus developing their listening skills much faster than in a traditional classroom environment where listening is aided by other types of communication [1];
- Convenience. Online teaching doesn't require any travelling overhead. A teacher can teach right while sitting at home [3];
- Wider range of materials, easily accessible on all devices. There are plenty of resources on the internet and that makes your materials more versatile.
- Better organization. Another major benefit of teaching online is that everything is well-organized. Online teaching tools have increased their overall efficiency and they are also able to automate certain activities like periodic tests, quizzes, scoring etc.

- Student Engagement. Online teachers report that online teaching incorporates more engagement between student and the teacher. Also, the shy and non-participative students, who are not comfortable with participating in classroom discussions are more likely to participate in an online class.

Conclusions. There are several big challenges to online teaching as well, but it doesn't mean that they cannot be overcome. Online teaching is more comfortable, convenient and easy for everybody involved. That increases the happiness factor, which makes the environment more conductive to teaching and learning.

References:

1. Learn How to Market Lessons Online [Online resource]. – Access mode: teachingeslonline.com.

2. Asha Thakur. The Study of Different Components of Teacher Competencies and their Effectiveness on Student Performance. International Journal of Engineering and Technology. Vol.3., 2014. – p. 1427.

3. Find Best Online Tutoring. [Online Resource]. – urbanpro.com / online tutoring.

4. Emma Seger. How to Get Started as an Online Teacher of English. Britishcounsil.org., 2014.

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF ARTISTS OF SACRAL PAINTING USING INNOVATIVE TECHNOLOGIES

Horban Serhii Ivanovych,
Candidate of Pedagogical Sciences
Head of Icon-painting school named after Porfiry Kavsokalivite
Poltava Missionary Theological Seminary
Horishni Plavni, Ukraine

Introductions. The development of religious art brings to the fore the problem of creating works of sacred art that are typical of our time, which would combine both existing and modern traditions of painting. We believe that today it is necessary, on the one hand, to preserve the language of the icon as a sacred image that connects with the prototype; on the other, to maintain the polystilism of sacred painting, which is characteristic to a greater or lesser extent of all stages of icon development. This way the sacred image can speak to the contemporary in a clear language. This actualizes the need for the formation of professional competence of artists of sacred painting and, accordingly, the introduction of innovative teaching technologies in their professional training.

Aim. The purpose of the research work was the theoretical substantiation and decision of scientific-applied task for the formation of professional competence artists of sacral painting in higher education institutions Ukraine with the use of innovative learning technologies.

Materials and methods. To achieve this goal, the following research methods were used: theoretical: the study and analysis of pedagogical, educational, research and religious literature in order to determine the essence of the professional competence of the future artist of sacred painting, its components and components of its structure. Finding out the possibilities of innovative technologies for the formation of professional competence of future artists of sacred painting. Generalization, comparison, specification and systematization of theoretical and empirical data helped to justify the stages of formation of professional competence of the future

artist of sacred painting in the process of training in Church and secular higher educational institutions. Pedagogical bases are defined and criteria, indicators and levels of professional competence of students are developed. Empirical: observation, questioning, testing, conversation, analysis of classes attended in order to study the awareness of teachers of Church and secular educational institutions about the possibilities of innovative learning technologies in the formation of professional competence of artists of sacred art and their readiness to use them in the educational process. Identification of the level of use of innovative technologies in the training of future artists of sacred art, the level of formation of professional competence of students-future artists of sacred art.

Results and discussion. Because of generalization of centuries-old experience and study of the specifics of professional training of artists of sacred painting, it was found that its organization is carried out at each of the historical stages. Organization of training of artists of sacred painting at each stage of social development was associated with changes in political and socio-cultural life.

Based on the study of scientific works, the study of the main activities of artists of sacred painting and the requirements for their personal qualities, the professional competence of the artist of sacred painting is specified. It is defined as an integrative quality of the artist's personality that develops in the course of training, develops and improves in the course of practical professional activity and ensures its professional implementation. It is important to remain faithful to the Church-historical culture of icon painting and the art of creating sacred spaces, spiritual sources, artistic and aesthetic values, and stylistic traditions of the Orthodox Church.

The main components of the professional competence of the artist are highlighted sacral painting: personal-individual, artistic-aesthetic, artistic-practical, research, communicative, informational. The following criteria allow us to assess the level of professional competence. The value-motivational criterion reflects the motivation, level of professional interest, understanding of the value orientations of the chosen profession, self-education, the need to improve professional competence through awareness of the content of the profession and its features. Professional and

cognitive criteria – the level of formation and consistency of theoretical professional knowledge, the degree of awareness in the use of techniques and technologies for performing professional and creative tasks. Activity-practical criterion – the level of effectiveness of theoretical knowledge, the formation of practical skills and skills of independent solution of practical professional tasks in real conditions. The reflexive criterion allows us to assess the quality of the formation of professional and creative abilities of the artist of sacred painting, the degree of formation of skills to analyze and objectively evaluate the progress and results of their own professional and practical activities. The levels of formation of professional competence of artists of sacred painting - low, medium, high.

The concept of "innovative technologies for training artists of sacred painting" is defined as a set of methods, means and forms of organizing their professional training. Such training is based on cultural continuity and is focused on the development of the artist's professional and creative personality. It covers the entire educational process, and provides an active interaction of participants in the educational process to achieve the goal (the formation of professional competence).

Innovative pedagogical technologies: innovative-modernizing (programmed training) and innovative-transformational (problem-based training, situational training, project-information and communication technologies, portfolio technology) contribute to the formation of professional competence of future artists of sacred painting.

Using problem-solving technologies, situational learning and projects allow intensively develop personal, professional abilities, creative thinking, to form and improve practical skills and abilities (analytical, creative, communicative and social). Information and communication technologies, integrating with other innovative technologies, increase cognitive motivation of students, form a system of knowledge, skills and abilities future specialist in working with professional information (orientation in the information space, implementation of various kinds of creative projects and professionally-oriented tasks by means of ICT). Thanks to Portfolio technologies are beneficial and stimulating student motivation, continuity and

continuity of the process are ensured his creative development, education and upbringing; communicative are formed skills, assessment skills and adjusting your own learning outcomes and professional activities.

Pedagogical conditions for professional development of the competence of the future artist of sacred painting using innovative technologies: creation of a professional and creative educational innovative environment in an educational institution, compliance of the stage (adaptive, formative, creative stages) and the sequence of formation of professional competence, updating (modernization and transformation) of the content of academic disciplines, readiness of teachers to implement innovative teaching technologies. Dedicated complex pedagogical conditions is an inherent component of structural-functional models of forming the professional competence of future artists sacral painting. Structural-functional model of formation is developed the professional competence of future artists of sacral painting.

Characterized its blocks: the target (the formation of a professional the competence of future artists of sacral painting); methodological (reflects the main approaches (system, competence, personality-oriented, activity, contextual and cult urological);on which the construction of the model is based, the principles of training that provide effective organization of vocational training); content-organizational(contains pedagogical conditions, innovative methods and organizational forms, innovative disciplinary complex); evaluative-productive (monitoring of the formation of professional competence, analytical and evaluation student activity).

Teaching academic subjects involves the use of innovative learning technologies. Developed an innovative range of disciplines: academic discipline "Technique of easel painting of the sacred", "Technology of monumental religious painting", "Christian iconography," which were updated and supplemented, developed a special course "History and theory of Christian sacred art".

A package of diagnostic materials for determining level of formation of professional competence of students.

Conclusions. Therefore, the requirements for professional training of artists of sacred painting today actualize the need to introduce training technologies that will allow combining classical (traditional) and innovative approaches. Respectively, systematic mastering of theoretical material and modeling practices, reinforced by strict control and self-control, allows you to activate the cognitive activity of students, lays the Foundation for further professional development and self-improvement.

BLENDED LEARNING: WHERE TO START?

Karaieva Tetiana Viacheslavivna,
Cand. of Ped. Sc., assosiate professor
Tavria State Agrotechnological University
named after Dmytro Motornyi
Melitopol, Ukraine

Introductions. In searching the ways to effectuate the process of getting knowledge most methodologists of education aspire to find out the resources to improve its acquiring by learners, being regular users of computer-mediated activities.

The solution of the problem proceeds from E-Learning Model imperfection, being currently introduced into the process of education, while traditional learning is no longer up to par with current state in education. That is why many researchers refer to the blended learning (BL) methodology in order to apply software for learning via Internet to overcome the problems, arising in education, as BL enables to combine traditional techniques and modern technologies.

In this respect the BL represents the educational concept, in the framework of which students acquire knowledge both independently online and in the course of face-to-face (F2F) sessions with language instructor in the class.

One of but not the only advantage of the method lies in its applicability to different audiences: it may be organized both for young learners, students as well as for adults training.

To realize the above approach it should be kept in mind that BL includes such integral components as distance learning (DL), face-to-face (F2F) learning and online learning.

Aim. The purpose of the article is to consider what should the language instructor take into account when planning a training course in the blended learning format at the example of the implementation experience in “Business English”

practical course training for Master-level students (specializing in “Agronomy”) at the Agrotechnological University.

Materials and methods. To conduct classes in the BL format the author introduced authorized development of the tutorial for conducting face-to-face (F2F) and on-line BE classes for Master-level students (agronomists-to-be) at Agrotechnological University. The content of teaching materials of the above mentioned tutorial has been selected on the basis of the principle of motivational sufficiency from authentic sources. It includes the following sections: student’s book, workbook, individual assignment, English-Ukrainian dictionary, references to audio and video sources, self-check keys. Altogether 12 thematic units to be mastered are distributed into two modules per semester and include all kinds of tasks to develop competencies of relevant integrated skills.

Results and discussions.

So, where to start?

Primarily, when making a course, all the materials, having been chosen for training, were distributed into two parts – the part, designed for classroom work acquisition, another one – for individual work at home.

Then, the tasks, being suitable for individual work and those being more appropriate for group work to present so-called worked out ”products” (projects, presentations, essays , instructions writing, making up business documents and such like) were selected for discussing and assessing in group and together with the instructor. These are the activities to be planned for F2F sessions.

When selecting appropriate materials, their structuring, the projects working out, being presupposed for group work, creative activities working out as well as tasks for training, reference materials, additional materials from the net, tests (of any kind) - it is also important to provide the tasks, designed for gifted students (hopefully, in each group there some). “Job checker” should be conducted not only on the training platform online, but in class as well.

It should also be considered, that the basic course is mainly taught in full-time classes, while the advanced ones are mastered in the course of distance and online

learning. It is reasonable to distribute creative activities that presuppose group/team work as well.

Besides, BL introduction enables to allocate resources and improve academic performance as it contributes to both independent and collaborative learning experience. According to the research, conducted in 1998, by Alexander Mackenzie the conclusion was made, that it is easier for students to evaluate their understanding of the material using computer-based evaluation modules.

Blended Learning is considered to be especially effective in teaching foreign languages, since it involves both the need for live communication, and the need in online reading, watching videos, visual "memorization" of words, introducing a gaming moment and interactivity that contribute much to memorization.

The classes in the case in question were arranged in changing sequence (3 F2F and 2 online classes), wherein F2F sessions are the stage, preparing students for fulfilling totally autonomous activities in the course of online classes, being provided with materials and resources for fulfilling various tasks aimed at integrated skills development.

Each unit includes watching videos provided with various tasks: training exercises, quizzes, tests, videos watching, essays writing, case studies; other activities, involving team work as well as the activities, being seldom if ever practiced in F2F class, such as peer-graded assignment and reviewing the peers. Modules are usually completed by summative assessment.

Conclusions. When choosing blended format it is necessary to agree to fix a time frame (deadline) for all the participants of learning process to follow when making the tasks (for learners) and checking them (for instructors). It should be the general rule.

The proposed and introduced changing sequence of classes (3 F2F and 2 online classes) in the given example confirmed its effectiveness due to:

a) sufficient number of academic hours for class sessions (3 study couple/2 for 12 weeks, of which 3 - in the class, then 2 - online independently);

b) regularly uniform frequency of classes within the period of 12 weeks ;

c) strictly systematic change in 3 F2F and 2 online classes (contributed much to regular productive learning);

d) highly motivated graduate students, who really demonstrated and confirmed in practice their wish to get new experience and tried their best (but motivation alone is not enough – as technical facilities should also be delivered for non-residential students as well as access to them);

e) computer-mediated activities made possible and were provided due to systematic work of University library lab.

In conclusion, it is worth mentioning, that working out of the training course of BL format is more suitable for groups of adult highly motivated students, who are ready to share responsibility for the results of their learning.

It could also be recommended to introduce such courses for ESP students as well.

ПРОБЛЕМА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗДО КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ ПАРАДИГМИ В ОСВІТІ

Бадер Світлана Олександрівна,
к.пед.наук, доцент,
завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Старобільськ, Україна

Вступ. Проблема фахової підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти (ЗДО) набуває сьогодні нового звучання, адже активне реформування початкової ланки потребує відповідного реагування з боку дошкільної галузі. Крім того, сучасні дослідники все частіше наголошують на необхідності переходу до людиноцентрованої парадигми в освіті, відходу від прямої трансляції знань до актуалізації суб'єктності здобувача освіти, звернення до його життєвого досвіду та системи ціннісно-смислових орієнтацій.

В освітніх реаліях сьогодення професійна підготовка майбутніх вихователів здійснюється на засадах гуманістичної освітньої парадигм, на чому наголошують Л. Артемова, Г. Бєлєнька, О. Богініч, А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Жаровцева, Л. Зайцева, О. Листопад, І. Рогальська-Яблонська, Т. Степанова, Т. Танько та ін.

Сучасні дослідники додають до вищевказаних (так званих некласичних на противагу технократичній парадигмі) компетентністну (О. Герасименко, О. Гура, О. Сергеєв), синергетичну (Г. Аксенова, Б. Житнік, О. Ліннік), аксіологічну (І. Бех, В. Вакуленко, М. Євтух, І. Зязюн, І. Ісаєв, С. Маслов, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова) та ін. Зазначимо, що такі освітні парадигми не виключають одна одну, а є взаємодоповнюючими, такими, що в центрі уваги розглядають особистість, її унікальність та неповторність, здатність до реалізації власного потенціалу. Вирішення проблеми формування ціннісно-смислових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО можливо лише на

засадах інтеграції означених наукових парадигм, що вказує на методологічну поліпарадигмальність проблеми, яка досліджується. Вважаємо, що таким поліпарадигмальним концептом, на якому базується формування ціннісно-смислових орієнтацій майбутніх вихователів, є ціннісно-смислова парадигма освіти (М. Яницький, А. Сєрий, Ю. Пелех) [1].

Отже, **метою** розвідки є обґрунтування необхідності переходу до ціннісно-смислової парадигми в освіті та характеристиці її вихідних положень в контексті фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО.

У процесі роботи було використано такі **методи**: теоретичний аналіз, синтез, узагальнення й абстрагування для обґрунтування вихідних положень ціннісно-смислової парадигми в освіті.

Результати та обговорення. У педагогічній галузі ціннісно-смислова парадигма лише оформлюється та тлумачиться крізь призму гуманістичної парадигми, як комплекс ціннісно-смислових підходів, або в межах аксіологічного підходу. Але вважаємо, що сьогодні назріла необхідність розуміння ціннісно-смислової парадигми як автономної, базової у системі освіти.

Зупинимось на тих положеннях, що дають підстави виокремити ціннісно-смислову парадигму як самостійну та таку, що інтегрує в собі ідеї гуманістичних парадигм, підходів, принципів.

По-перше, наукове підґрунтя ціннісно-смислової парадигми в освіті ми вбачаємо в теорії так званих «живим систем», що здатні до самовідтворення (теорія автопоейзису, засновники – Ф. Варела, У. Матурана), провідний тезис якої засновано на ідеї «жива система тяжіє до пізнання, не може існувати без пізнання» [2]. В якості живої системи учені розглядають автономний біологічний організм, тобто такою системою є все органічне, починаючи від клітини, й закінчуючи людиною (індивідом).

Очевидним є висновок, що людська особистість не може існувати без перманентного процесу пізнання у світі, який і є плодом колективної діяльності людей, їх соціальної взаємодії, що створює індивідуальні людські світи.

Натомість, таке пізнання не може відбуватися у вигляді надання людині «готових фактів», воно і є безперервним створення світу [2].

Виходячи з таких положень теорії автопоейзису, Ю. Карякін, розмірковуючи над необхідністю виокремлення нової освітньої парадигми, доводить необхідність відмови від традиційної передачі знань студентові у межах аудиторних занять. «Якщо ми співвіднесемо властивість живої системи з нашою педагогічною установкою, що виражається у формах «навчити», «дати знання», «виховати» і т.п., то стає очевидною невідповідність такої установки природнім процесам, що відкриває штучність педагогічного підходу до освіти, з'явиться насильницький механізм освітньої традиції. Очевидною є методологічна колізія», – зауважує автор [3].

Отже, стає зрозумілим, що у сучасному світі, де педагог вже давно перестав буди провідним джерелом знань, процес пізнання набуває нового звучання – знання у готовому вигляді як інтегрований комплекс фактів не сприймаються студентом. Теж саме можна сказати про пізнання сутності цінностей – їх просте пред'явлення особистості у вигляді аксіоми не усвідомлюється як значуще, отже механізми ідентифікації та інтеріоризації не спрацьовують. Лише такі знання, у тому числі, про цінності та їх сутність, що здобуті, «відкриті» самим студентом набувають смислу, поступово стаючи ціннісно-смисловими орієнтаціями. Таке розуміння особистості як істоти, що постійно тяжіє до ненасильницького пізнання, освітнього процесу як відкритої системи, що володіє всіма можливостями для цього, послугувало вихідним положенням для обґрунтування ціннісно-смислової парадигми в освіті.

По-друге, ми виходимо з тих позицій, що саме людина є творцем цінностей, які виробляються у процесі її діяльності, взаємодії з іншим та широким соціумом, оскільки особистість є складною відкритою системою. У процесі такої інтеракції у системі «Людина – Людина – суспільство – культура» відбувається взаємообмін та взаємозбагачення цінностями, які перетворюються (або відкидаються) на суспільновизнані у конкретній державі, культурі. Натомість, продукування цінностей є процесом перманентним, динамічним,

таким, що не зупиняється та постійно видозмінюється в залежності від історичної епохи та різних макрофакторів (соціально-економічні, політичні процеси на рівні держави, Всесвіту тощо).

Зазначене вище, зумовлює необхідність розуміння освітнього процесу не як трансляції «готових цінностей», а як пошуку смислу у різних існуючих цінностях, вироблення власних цінностей, що увійдуть до структури ціннісно-смислових орієнтацій майбутніх фахівців, зокрема майбутніх вихователів ЗДО. Це є вагомою підставою розуміти освітній процес у виші як ціннісно-смисловий взаємообмін між викладачем та здобувачем освіти, оскільки кожен з них є носієм унікальної ціннісно-смислової системи орієнтацій. Очевидно, що такий взаємообмін культурними цінностями та смислами повністю виключає авторитарну позицію викладача, позиціонування його як такого, що знає чіткі істини, правила та норми, які необхідно засвоїти здобувачам освіти.

По-третє, ціннісно-смислова парадигма, що передбачає вільний (непримусовий) вибір студента із потенційно можливого в освітньому середовищі закладі вищої освіти, не виключає постулатів компетентнісної парадигми. Як було зазначено в студіях М. Ярошенка, у новій парадигмі обов'язково залишається щось із такої парадигми, що минає («спадкове ядро»). Таким ядром для ціннісно-смислової парадигми залишається ідея про необхідність формування комплексу знань, умінь та навичок, які стануть у нагоді у подальшій професійній діяльності майбутніх вихователів ЗДО (традиційно такі компетентності затверджені у стандарті вищої освіти відповідної спеціальності). Натомість, у межах ціннісно-смислової парадигми принципово іншим є погляд на процес їх формування, оскільки усвідомлення, визнання значущості та прийняття на внутрішньому рівні (інтеріоризація) ключових загальнолюдських, професійних та особистісних цінностей, що виступають як цілісне гармонійне поєднання, орієнтує на формування необхідних ЗУН у майбутніх вихователів як на природній процес. Тобто формування професійної компетентності майбутнього вихователя ЗДО у фаховій підготовці є своєрідним результатом засвоєння та прийняття цінностей

(як загальнолюдського рівня, так і професійного, що гармонійно поєднані з індивідуально-життєвими), де центральною є Дитина з її неповторним внутрішнім світом.

По-четверте, ціннісно-смислова освітня парадигма, не виключаючи компетентнісну компоненту, центрована на внутрішньому світі особистості, його збагаченні, набутті людиною життєвого смислу у процесі соціалізації-індивідуалізації, де саме особистість є творцем власного життя, проектувальником індивідуального життєвого маршруту на аксіологічних засадах. Таке розуміння сутності особистості зумовлює відповідне моделювання освітнього процесу у закладах вищої освіти, де в основу покладено ідею прийняття цінностей та формування відповідних ціннісно-смислових орієнтації через активну діяльність (С. Рубінштейн).

У процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ЗДО безпосередня діяльність, що сприяє розумінню та усвідомленню цінностей з подальшою їх трансформацією у відповідні ціннісно-смислові орієнтації можлива:

– під час аудиторної роботи з використанням активних форм та методів взаємодії між суб'єктами освітнього процесу;

– у межах педагогічних практик, натомість сьогодні студенти не є постіно включеними до взаємодії з дошкільниками через семестровість практик, що є обмеженими у часовому вимірі. Саме тому, варто запроваджувати додаткові активності під час позааудиторної роботи (волонтерська, суспільно-корисна, наукова діяльність, що пов'язана з безпосередньою роботою з дітьми, тощо);

– за умови моделювання взаємин у системах «студент – студент», «викладач – студент» на даілогічних засадах.

Науковий аналіз досліджень, присвячених обґрунтуванню та необхідності переходу до людиноцентрованих (гуманістичних) освітніх парадигм, дозволяє констатувати, що їх прихильники визначають, що саме особистість є вінцем у ієрархічній системі цінностей, а її індивідуальність й унікальність – предмет педагогічної науки. Виходячи з таких позицій

пропонується моделювати освітній процес у різних закладах освіти з урахуванням індивідуальних особливостей кожного учня. Натомість, зауважимо, що саме ціннісно-смислова парадигма дає усвідомлення того, що людина виробляє цінності, тобто саме вона і творить історію людства, є першоджерелом усіх процесів, що відбуваються у Світі.

Висновки. Отже, на основі теоретичного аналізу проблеми маємо можливість подати низку узагальнюючих висновків: по-перше, у сучасній системі вищої освіти назріла необхідність переходу до дієвої людиноцентрованої парадигми, якою ми визначаємо ціннісно-смислову; по-друге, ціннісно-смислова парадигма ґрунтується на ідеї аутопоейзису, в межах якої людина розуміється як істота, що тяжіє до активного пізнання, натомість, важливим є пізнання в дії, а не нав'язування готових істин; по-третє, у межах ціннісно-смислової парадигми людина визнається активним творцем цінностей різного рівня; по-четвертє, усвідомлення та розуміння сутності цінностей можливе лише в активній діяльності та за умови діалогічної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу; по-п'яте, сам освітній процес розуміється як обмін культурними смислами, що мають ціннісну основу.

Список літератури:

1. Яницкий М. С., Серый А. В., ПелехЮ. В. Ценностно-смысловая парадигма как основа постнеоклассической педагогической психологии // Философия образования. №1(46). 2013. С. 175–185.

2. Матурана У., Варела Ф. Древо познания: Биологические корни человеческого понимания / Пер. с англ. Ю. А. Данилова. М. : Прогресс-Традиция, 2001. 224 с.

3. Карякин Ю. В. Новая парадигма образования // Вестник Томского государственного ун-та. – 2009. – №329. – С. 39–43.

РЕФОРМУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (1991–2002): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ ПІДХІД

Березівська Лариса Дмитрівна,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор, головний науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державна науково-педагогічна бібліотека України
імені В. О. Сухомлинського НАПН України,
м. Київ, Україна

Вступ. За роки незалежності України створено низку нормативно-правових документів, які сприяли або мали сприяти реформуванню змісту загальної середньої освіти. Нині в ході розбудови Нової української школи, імплементації Законів України «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020) доцільно виявити, проаналізувати й системно представити закони, концепції, інші стратегічні документи, розроблені українськими освітянами та науковцями в 1991–2002 роках – період переходу від авторитарної радянської до особистісно орієнтованої загальної середньої освіти, її національної самоідентифікації. Тож важливо комплексно висвітлити їх для осмислення процесу реформування змісту загальної середньої освіти «як своєрідної моделі вимог суспільства до підготовки молодих поколінь до життя» в історико-педагогічному аспекті [12, с. 4].

Мета статті – актуалізувати історико-педагогічне знання про концептуальні основи реформування змісту загальної середньої освіти в незалежній Україні (1991–2002) крізь призму джерелознавства як міждисциплінарної галузі, пов’язаної з педагогікою, історією педагогіки, історією, біографікою та бібліографією.

Матеріали і методи. Історіографічний пошук засвідчив, що проблему реформування загальної середньої освіти у визначених хронологічних межах у джерелознавчому вимірі більшою чи меншою мірою вивчали українські вчені

(О. В. Адаменко, Л. Д. Березівська, В. В. Галах, В. Г. Кремень, Л. В. Кузнєцова, М. М. Зеркаль, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська та ін.). Зокрема, у своїх працях (Л. Д. Березівська, 2018, 2019) ми порушували проблеми реформування загальної середньої освіти в перше десятиріччя незалежності України крізь призму джерелознавства [1; 2; 3; 4]. Незважаючи на досить велику кількість розвідок про окреслений феномен, у сучасному історико-педагогічному дискурсі системно не представлено оригінальні тексти з реформування й модернізації змісту загальної середньої освіти в незалежній Україні.

У ході джерелознавчого пошуку з'ясовано, що концептуальні засади реформування змісту загальної середньої освіти в Україні протягом 1991–2002 років відображено в низці нормативних документів. На часі перед істориками освіти постає завдання розкривати маловідомі чи невідомі явища й процеси, що відбувалися в освітньому просторі окресленого періоду, особливості поступу української педагогічної думки.

Результати і обговорення. Коротко висвітлимо історію їх створення. Концепцію середньої загальноосвітньої школи України, розроблену Науково-дослідним інститутом педагогіки УРСР спільно з Міністерством народної освіти УРСР, було затверджено рішенням Колегії Міністерства освіти України 12 вересня 1991 р. [9]. Основні положення Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття») після розгляду на I з'їзді педагогічних працівників України в грудні 1992 р. і тривалого доопрацювання протягом року затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. Пріоритетною метою програми стало визначення стратегії розвитку освіти в Україні на найближчі роки та перспективу XXI ст. [5]. Концепцію державного стандарту загальної середньої освіти в Україні затверджено рішенням колегії Міністерства освіти України 22 травня 1996 р. [7]. Проєкт Закону України «Про загальну середню освіту» було розроблено в 1997 р. Міністерством освіти України на виконання Постанови Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України "Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР "Про освіту"» від 23 березня 1996 р. і запропоновано

розглянути його на серпневих конференціях учителів [6]. Проєкт Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) розроблено з урахуванням стратегічних напрямів розвитку освіти в Україні та у світі. Протягом 2000/2001 н. р. її обговорювали педагоги й громадськість. Відповідно до висловлених зауважень проєкт цього документа було доопрацьовано та затверджено постановою Колегії МОН України та НАПН України від 22 листопада 2001 р. [8]. Національну доктрину розвитку освіти затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 р. У ній визначено стратегію й основні напрями розвитку освіти, зокрема змісту загальної середньої освіти, в Україні в першій чверті XXI ст. [10].

Аргументовано, що провідну роль у створенні національного освітнього законодавства відіграли вчені Національної академії педагогічних наук України [11]. Названі документи стали підґрунтям розбудови змісту загальної середньої освіти в перше десятиліття незалежної України.

Висновки. Отже, аналіз нормативних документів засвідчив, що вони відображають становлення національної освітньої політики, розвиток ідей про задекларовані на державному рівні зміни в змісті загальної середньої освіти в перше десятиліття незалежної України. Представлені джерела можуть слугувати основою для подальших наукових розвідок з історії реформування змісту загальної середньої освіти в незалежній Україні, їх упорядкування у вигляді хрестоматії як навчальний посібник для педагогічних закладів вищої освіти, перепідготовки педагогічних кадрів. Ретельного вивчення потребує питання добору документів та впорядкування їх в одному виданні, присвяченому реформуванню змісту загальної середньої освіти в 2002–2017 роках. Про це йтиметься в наступних публікаціях.

Список літератури

1. Березівська, Л. Д. Журнал «Рідна школа» як джерело історії реформування загальної середньої освіти в Україні: концепції і проекти (1991–2002)

/ Л. Д. Березівська // Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2018. – № 81. – С. 13–20.

2. Березівська, Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в перше десятиліття незалежної України: нормативно-правові документи (1991–2002) / Березівська Л. Д. // Modernization of educational system: world trends and national peculiarities : International scientific conference, february 23rd, 2018 / Vytautas Magnus University. – Kaunas, 2018. – P. 122–125.

3. Березівська, Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у XX столітті крізь призму джерелознавства : наук.-допом. бібліогр. покажч. / Л. Д. Березівська ; НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2019. – 251 с. – URL: https://lib.iitta.gov.ua/716674/ ; http://dnpb.gov.ua/ua/?ourpublications=20781.

4. Березівська, Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у XX ст.: історіографія питання / Л. Д. Березівська // Історико-педагогічний альманах / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. – Київ, 2009. – № 1. – С. 15–28.

5. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 1993 р. № 896 // Освіта. – 1993. – Груд. (№ 44/46). – С. 2–15.

6. Закон України «Про загальну середню освіту» (проєкт) // Освіта України. – 1997. – 18 лип. (№ 29). – С. 3–7.

7. Концепція державного стандарту загальної середньої освіти в Україні // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1996. – № 17/18. – С. 2–18.

8. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) [Електронний ресурс] : схвалено постановою Колегії МОН України та Президії АПН України від 22 листоп. 2001 р. № 12/5-2 // Законодавство України / Верхов. Рада України. – Текст. дані. – Київ, 2001. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v_5-2290-01 (дата звернення: 03.04.2019). – Назва з екрана.

9. Концепція середньої загальноосвітньої школи України / М-во нар. освіти УРСР, НДІ педагогіки УРСР // Інформ. зб. М-ва освіти України. – 1992. – № 4. – С. 4–29.

10. Національна доктрина розвитку освіти : затв. указом Президента України від 17 квіт. 2002 р. № 347 // Освіта України. – 2002. – 23 квіт. (№ 33). – С. 4–6.

11. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – С. 27.

12. Савченко, О. Я. Реформування змісту початкової освіти / О. Я. Савченко // Почат. шк. – 1996. – №1. – С. 4–8.

З ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

Бразалій Людмила Павлівна,
голова циклової комісії
фахових медсестринських дисциплін
Черкаська медична академія
Черкаси, Україна

Вступ./Introductions. Дистанційне навчання є одним із видів інновацій в організації професійної освіти, коли взаємодія викладача й студента відбувається у віртуальному просторі за допомогою мережі Інтернет. В умовах карантину ця технологія максимально затребувана, оскільки саме у такий шлях забезпечується доставка студентам основного обсягу навчального матеріалу, самостійної роботи та не упередженого контролю знань.

Мета роботи./Aim. Проаналізувати роль дистанційного навчання у здійсненні освітнього процесу медичних фахівців освітньо-професійних програм Сестринська та Лікувальна справа з предметів циклу професійної та практичної підготовки в умовах карантину.

Матеріали і методи./Materials and methods. Дослідження проведено серед здобувачів освіти на базі Черкаської медичної академії з застосуванням методів порівняння та спостереження.

Результати і обговорення./Results and discussion. Освіта медичних фахівців передбачає лише стаціонарну форму навчання, але в ситуації, що раптово склалася з пандемією COVID-19, здійснення освітнього процесу в умовах карантину стало можливе лише за умови запровадження дистанційного навчання.

Запорукою успішного старту дистанційного навчання була наявність у студентів щоденників до практичних занять з предметів «Догляд за хворими та медична маніпуляційна техніка» та «Основи медсестринства». Щоденники – авторська розробка викладачів циклової комісії фахових медсестринських

дисциплін як з цих предметів, так і низки інших. Щоденники розробляються на кожний навчальний семестр з урахуванням робочого навчального плану відповідної освітньо-професійної програми, навчальної та робочої програм, тематичного плану практичних занять. До кожної теми заняття вказується:

– оснащення (перелік необхідних виробів медичного призначення, предметів догляду, інструментів, медичної документації тощо необхідних для оволодіння тематичними практичними навичками);
– конкретні цілі (що мають студенти знати та якими практичними навичками оволодіти);
– індивідуальна робота;
– питання для самоконтролю;
– література для самопідготовки (основна та додаткова);
– перелік чинних наказів МОЗ України, які є актуальними при вивченні теми.

Найоб'ємнішим у щоденнику є розділ «Виконати завдання», де студентам пропонується такі, зокрема, завдання:

– підготувати бесіду з пацієнтом або членами його родини;
– заповнити/доповнити/скласти таблиці;
– скласти графологічні структури, алгоритми виконання маніпуляції/процедури чи план невідкладної допомоги;
– розрахувати необхідну для введення дозу лікарського препарату;
– розв'язати ситуаційні задачі.

Таким чином, з першого дня карантину навчання студентів не зупинилось, а продовжилося уже в іншій, дистанційній, формі, яка потребувала від них особливої самоорганізованості та вміння розрахувати свій час. Студенти виконували завдання, постійно підтримуючи зв'язок з викладачами через месенджери Telegram та Viber, електронну пошту та, зрештою, телефонний зв'язок.

Консультування, спілкування зі студентами та зворотний зв'язок від будь-якого студента, де б він не перебував, викладачі успішно здійснюють і за допомогою груп в месенджерах.

Викладачі основ медсестринства та догляду за хворими взаємодіють зі студентами дистанційно, в першу чергу, за допомогою електронної системи Moodle, яка вже тривалий час використовується в освітньому процесі академії. На цій платформі розміщені навчально-методичні матеріали до лекцій, практичних занять, самостійної позааудиторної роботи, щоденники, робочі зошити, пакети тестів тощо. Легко опанувавши роботу в системі, студенти опрацьовують теоретичний матеріал, виконують практичні завдання, працюють з тестами.

Інший успішний варіант дистанційного спілкування відбувається через сервіс Google Forms хмарного сховища Google Drive. Найбільш очевидні плюси форм – це можливість провести тестування і налаштувати все за своїм бажанням, зручні функції редагування і прийому відповідей декількома викладачами.

З метою опанування практичними навичками широко використовуються тематичні навчальні відеофільми з наступним обговоренням через відеозв'язок програм Skype чи Viber. Всі питання, які виникають, можна поставити викладачу онлайн і отримати консультацію.

Звичайно, таким чином та чи інша практична навичка повністю сформована не буде, але алгоритм її виконання студенти опанують і вже в умовах навчально-тренажерного чи симуляційного кабінету та лікувального закладу в подальшому відпрацюють її належним чином до компетентнісного рівня.

Розклад роботи на платформі дистанційного навчання у вищій медичній школі відрізняється від традиційного, проте всі завдання мають чітко встановлені терміни виконання і критерії їх оцінювання. Студенти зацікавлені та своєчасно подають домашні завдання, оскільки тільки всі разом (студенти та викладачі) зможемо реалізувати дистанційне навчання.

Висновки./Conclusions. Таким чином, дистанційна форма навчання в умовах карантину є продуктивною платформою в продовженні освітнього процесу, яка розширює інформаційне освітнє середовище, збільшує можливості комунікації студентів та викладачів.

В освіті майбутніх медичних фахівців з успіхом може застосовуватися комплексне поєднання традиційних форм та методів навчання з можливостями дистанційних технологій, які будуть вдосконалюватися із розвитком інтернет-технологій забезпечуючи, таким чином, навчання протягом всього життя.

ПРО МОТИВАЦІЮ ВИВЧЕННЯ МАТЕМАТИКИ ШКОЛЯРАМИ

Варех Нонна Василівна,
к. ф.-м. н., доцент
Величко Тетяна Володимирівна,
к. ф.-м. н., доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

З розвитком цивілізації постійно збільшувалась роль математики та її методів у пізнанні всесвіту, все глибшою ставала інтеграція математики з іншими науками, математичні методи стали потужним інструментом розв'язування складних задач, що виникали у різних сферах людської діяльності, тобто відбувався поступовий процес математизації науки і практики. У XX столітті західний філософ Вітгенштейн висунув ідею про те, що «вся математика – це сукупність тавтологій, а математичні доведення – тавтологічні перетворення». Вона пояснює, певною мірою, абсолютну достовірність та унікально високий рівень застосування математики в реальному житті і наукових дослідженнях, зокрема, в таких галузях як біологія (дослідження функціонування та побудови деяких функцій нейрона, вивчення проблем спадковості, розшифровка генетичного коду), соціологія (проблеми демографії та структурної лінгвістики), економіка (від прогнозування розміщення корисних копалин до вивчення попиту на товари широкого вжитку та побутові послуги, від вивчення потреб у робочій силі до планування транспортних мереж, пасажирських перевезень, експериментів з штучного впливу на атмосферні явища, тощо), не кажучи вже про техніку, фізику, хімію, інформатику та інформаційні технології, де роль математики важко переоцінити. Отже, можна сказати, що життя сучасної людини неможливе без математики та її методів. [1]

У математичній підготовці учнів виникає декілька проблем. Серед них такі:

1. Досить велика кількість учнів не розуміють, або розуміють дуже пізно, роль математики у житті, її зв'язок з усіма іншими науками.
2. Учні, що мають якісь вади у навчанні, вважають себе не здатними до математики.
3. Дуже великий обсяг матеріалу, який учні мають охопити за малий проміжок часу і стислі години за програмою.

Незалежно від професійного вибору в майбутньому напротязі всього навчання вчителі математики разом з вчителями інших предметів повинні переконати учнів у вивченні математики. Для цього на заняттях математики або в позакласній роботі, там де доцільно, встановлювати зв'язки математики з наукою, мистецтвом та іншими сферами людської діяльності.

Математика – це наука про математичні структури, порядки, відношення, тощо. Роль і зв'язок математики з іншими науками безперечна, це філософ Іммануїл Кант сформулював так: «В каждой естественной науке заключено столько истины, сколько в ней есть математики». Але ці зв'язки математики з мистецтвом не так очевидні. Наприклад, для учня з музичними здібностями буде цікаво дізнатися про зв'язки математики з музикою. В музиці Піфагор відкрив зв'язок між звуками і відношенням довжин струн музичних інструментів, тобто існує зв'язок між світом звуків і простором чисел. В музиці треба все рахувати: сім нот, п'ять лінійок нотного стану, інтервали (октава, чиста квінта, чиста кварта). Слід також зазначити використання золотого перерізу в музиці.

Нагадаємо, що «золоте ділення», «золотий переріз», «золота пропорція» – це ділення всього відрізку на частини, такі що весь відрізок відноситься до більшої його частини так, як більша частина до меншої. Доцільно використати це при вивченні теми пропорцій.

Природа в результаті еволюції живої природи відібрала золотий переріз в структурі рослин, людського тіла. Золотий переріз використовуються не тільки в музиці і живій природі, але й в живопису, культурі, архітектурі, поезії та

інших процесах. В поезії Пушкін і Лєрмонтов («Бородіно») існують кульмінаційні пункти, які ділять вірш в пропорціях золотого ділення.

Золотий переріз був відомий єгиптянам та вавилонянам. Дійсно, пропорції піраміди Хеопса, храми, прикраси Тутанхамона свідчать, що єгипетські майстри користувалися співвідношенням золотого перерізу. У фасаді древнєгрецького храму Парфенона присутні золоті перерізи.

Симетрія, яка спостерігається в розташуванні атомів кристалічної речовини, зовнішній формі мінералів, призвела до поглибленого вивчення симетрії і, в свою чергу, до більш глибшого розуміння природи будови матерії.

У біологічних дослідженнях показано, що починаючи з вірусів і закінчуючи людиною, виявляється золота пропорція. Отже ми бачимо, що одна тема є мотивацією для вивчення математики учнів з різними схильностями, здібностями і талантами.

Класне викладання розраховано на деякий мінімум знань, обов'язковий для кожної культурної людини, і тому, за необхідністю, передбачає деяке нівелювання запитів та прагнень як викладача, так і учнів, і в значній мірі паралізує творчий початок у роботі учнів.

Між тим особисті схильності та зацікавленість викладача, а також запити учнів, що виникають в процесі роботи, часто ставлять на чергу питання виходу за межи визначеної програми, потребують розширення або поглиблення тих чи інших питань, хоча й передбачених програмою, але обмежених часом на їх опрацювання. [2]

Величезне виховне значення такої форми роботи незмінно підкреслювалось і підкреслюється як в методичній, так і в періодичній літературі.

Отже, результаті такої роботи вчителя з мотивації учня виконуються наступні задачі:

1. підсилення серед учнів зацікавленості до предметів фізико-математичного циклу;

2. поповнення та поглиблення знань учнів у цих предметах шляхом розгляду питань, шо виводять за межи офіційних програм або в більш широкій постановці, ніж це можливо в класі;

3. задоволення індивідуальних потреб учнів, що виникають у зв’язку з вивченням того чи іншого питання, або у зв’язку з самостійним читанням тієї чи іншої книги;

4. сприяння розвитку вміння самостійно розбиратися у матеріалах і, зокрема, вмінню самостійно читати серйозну книгу;

5. розвиток здібності логічного, ясного та зв’язного викладу своїх думок у формі усної доповіді, або у формі статті для журналу;

6. вироблення деякого світогляду на основі фізико-математичних наук і, зокрема, з’ясування ролі останніх та методів їх дослідження у сучасній культурі.

Література

1. Бакланова, М. Л. Проблеми вивчення математичних дисциплін у коледжах та шляхи їх подолання на основі НІТ / М. Л. Бакланова, Ю. В. Триус // Комп'ютерно-орієнтовні системи навчання: зб. наук. праць. – Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – Вип. 6. – С. 118-137.

2. Нестерович Н. О внеклассных занятиях по математике// Математика в школе. – 1960. - №1. – С. 56-65

МОДЕЛЮВАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Воробйова Наталія Миколаївна
аспірант
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Вступ. Реформування освітньої галузі України є складним, нерівномірним, багаторівневим процесом. Це пов'язано з кількісними і якісними перетвореннями, формуванні єдиних підходів до цілепокладання, змісту освіти, термінології, категорій, стандартів. Особливо великого значення в контексті змін набуває система формування професійних компетенцій керівників закладів загальної середньої освіти, адже саме від їх вміння приймати виклики сьогодення залежить успішність реформи, функціонування освітянської сфери в цілому.

У зв'язку з цим актуальною є проблема співпраці закладів вищої та загальної середньої освіти. Оскільки це можливість постійного підвищення кваліфікації всіх категорій педагогічних працівників, взаємодія учасників освітнього процесу, розвиток академічної мобільності, реалізація стратегії розвитку закладу освіти, і як результат - успішне проведення реформ.

Метою роботи є обґрунтування необхідності налагодження взаємодії закладів загальної середньої та вищої освіти як однієї з умов формування єдиного освітнього простору.

Матеріали та методи. Проблематика взаємодії закладів освіти різних рівнів розглядається у працях багатьох науковців. Питання співпраці школи та вишу неодноразово розглядалось у публікаціях Е. Бурової, І. Жерноклєєва, Н. Ямшинської. Про необхідність збереження принципу наступності основної та профільної школи займалися В. Алфімов, Р. Ільясов, В. Кожевников, А. Литвин, О. Єфімова.

Розглянемо один з аспектів взаємодії закладів загальної середньої та вищої освіти на прикладі співпраці закладів освіти різних рівнів у місті Харкові.

У 2008 році саме для дотримання принципів наступності та безперервності освіти між міською владою та радою ректорів закладів вищої освіти Харкова було підписано меморандум про спільну діяльність, почалася реалізація проєкту «Навчання майбутнього – університетські кафедри у школах». Наперед слід зазначити, що ефективність такої співпраці виправдала себе. Така форма взаємодії існує у місті й на сьогоднішній день.

Основними завданнями проєкту стали:

- систематичне проведення спільних науково-практичних заходів з залученням педагогічних колективів університетів та шкіл м. Харкова, які є учасниками проєкту;
- розроблення процедурних механізмів оновлення змісту та форм навчання відповідно до вимог сучасної науки і практики;
- забезпечення інформування громадськості про результати реалізації проєкту.

Поняття «університетської кафедри» в узагальненому вигляді можна сформулювати як підрозділ/структура, створений на основі принципів соціального партнерства, повноважності представників сторін, рівноправ’я сторін у свободі вибору й обговоренні питань, зацікавленості у довгостроковій співпраці, добровільності сторін у прийнятті на себе зобов'язань, систематичності контролю й відповідальності за виконання зобов'язань, вільний вибір намірів партнерства, для впровадження науково-методичної та наукова-дослідницької діяльності. Вона об'єднує представників викладачів закладів вищої освіти і вчителів закладів загальної середньої освіти.

До найпоширеніших форм роботи університетських кафедр слід віднести проведення спільних науково-методичних заходів на базі шкіл, участь науковців та викладачів ЗВО у роботі методичних об’єднань вчителів-предметників, спільна з вчителями підготовка учнів ЗЗСО до інтелектуальних змагань, діяльність наукових товариств, консультування науковцями і

викладачами ЗВО вчителів, учнів і батьків на базі ЗЗСО, організація та супровід науково-дослідницької діяльності учнів.

Кількість закладів, які долучались до проєкту збільшувалась щорічно. Якщо на початку його реалізації партнерські стосунки з кафедрами університетів було встановлено у 4-х закладах загальної середньої освіти міста то у 2019 році їх кількість склала 73. Та й динаміка змін у кількості університетських кафедр упродовж років змінювалась.

Дані щодо кількості закладів загальної середньої, у яких функціонують університетські кафедри та їх кількість упродовж останніх п'яти років подано нижче (рис.1).

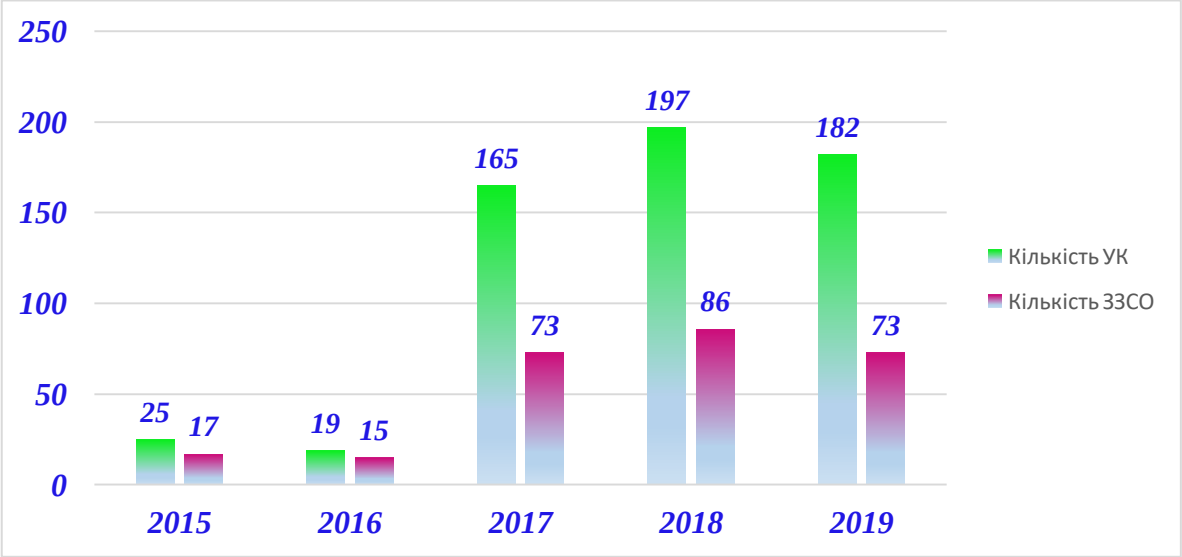

Рис.1. Кількість закладів загальної середньої освіти та функціонуючих університетських кафедр у них

В ході проведеного аналізу причин зменшення кількості університетських кафедр встановлено, зокрема, наступні: зміна профілю навчання у закладі освіти, об'єднання декількох кафедр одного спрямування у одну.

Проведений аналіз та систематизація матеріалів з цього напрямку діяльності дозволив отримати узагальнені результати щодо спрямування діяльності університетських кафедр.

Найбільше функціонує кафедр за напрямком іноземної філології, методики викладання іноземних мов – 28 (14,2% від загальної кількості), історично-, краєзнавчого, природничо-математичного та суспільно-

гуманітарних дисциплін – 10,2% від загальної кількості. Збільшилася майже на 6 відсотків у порівнянні з минулим роком кількість кафедр біолого-хімічного, фармацевтичного спрямування – 13,2%.

Вдалося відстежити заклади вищої освіти, які є найбільш активно співпрацюють із школами міста.

Під час роботи за вказаною тематикою використано методи емпіричного рівня (спостереження, опитування, порівняння) та методи теоретичного рівня (вивчення і узагальнення, аналіз і синтез).

Результати. Як показують вивчені матеріали, за роки функціонування університетських кафедр у школах міста вдалося досягти певних позитивних результатів:

- підвищення професійної майстерності педагогічних працівників;
- -активна апробація та впровадження нових технологій в освітній процес;
- підвищення якості освітнього процесу;
- розширення можливостей для підвищення кваліфікації різних категорій педпрацівників;
- науковий супровід експериментальної діяльності закладів загальної середньої освіти
- підвищення якості профільної освіти випускників шкіл.

Яскравим прикладом тісної співпраці директорів шкіл, вчителів, науковців є подолання викликів сьогодення, зокрема, масове впровадження, у фактично екстремальних умовах, елементів дистанційного навчання. Результати спільної праці педагогів (розробка та проведення онлайн курсів, семінарів, навчальних занять, консультацій) підвищують якість матеріалу, який отримують здобувачі освіти, формують компетентності вчителів у сфері використання інформаційно-комунікаційних технологій, захисту прав інтелектуальної власності. Подальша робота у цьому напрямку має перспективи.

Висновки. Співпраця закладів освіти різних рівнів спрямована на досягнення спільної мети, вирішення спільних завдань, дозволяє всім суб'єктам

об'єднати ресурси, сприяє створенню професійних педагогічних спільнот, збільшує освітній потенціал школи, розширює можливості побудови індивідуальної освітньої траєкторії.

Системна взаємодія викладачів, вчителів, керівників закладів освіти різних рівнів мотивує їх до постійного професійного розвитку, формуванню цілісного уявлення про систему освіти.

В ході реалізації таких проєктів школа і вуз здатні навчитися слухати і розуміти один одного, і в тісній взаємодії виробити нові форми співпраці.

ПРО РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ГРУПАХ РАННЬОГО ВІКУ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Гавриш Наталія Василівна,
д.п.н., професор,
професор кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди,
м. Переяслав-Хмельницький, Україна
Рагозіна Вікторія Валентинівна,
к.п.н., старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник лабораторії
дошкільної освіти і виховання,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ, Україна,
Васильєва Світлана Андріївна,
к.п.н., старший науковий співробітник
лабораторії дошкільної освіти і виховання,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ, Україна

Вступ. Групи раннього віку (далі ГРВ) закладів дошкільної освіти (далі ЗДО) в Україні разом із сім'ями вихованців є первинними соціальними інститутами, де відбувається розвиток і виховання дітей (В. Абраменкова, І. Богданова, Н. Захарова, О. Кононко, В. Кудрявцев, В. Кузь, С. Курінна, С. Литвиненко, І. Макаренко, О. Малахова, І. Рогальська, Д. Фельдштейн та ін.). Саме у ГРВ зростаюча особистість установлює зв'язки з дорослими й однолітками за межами своєї сім'ї, прилучається до видів діяльності, починає пізнавати себе і світ, оволодіває системою соціальних цінностей. Як агенти забезпечення повноцінного дитинства, соціально-особистісного розвитку, педагогічно виваженої соціалізації, накопичення і формування первинного соціального досвіду групи РВ мають створити умови, сприятливі для розвитку дитини.

Для якісного провадження освітньої діяльності у ГРВ вихователі, як її реалізатори, мають виявляти високий рівень професійних компетенцій і готовність до інновацій: розробки сучасного змісту, форм, методів, педагогічних умов становлення й розвитку особистості у ранньому дитинстві. На забезпечення якості освіти дітей раннього віку (далі РВ) має вплив і матеріально-технічна база ЗДО, зокрема, кімната групи, її облаштування меблями, обладнанням і матеріалами для занять та інших форм роботи з вихованцями.

Згідно плану науково-дослідної роботи лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України «Виховання дітей раннього віку у закладах дошкільної освіти різних типів» (2019-2021 р.р.) та програми інноваційного освітнього проекту всеукраїнського рівня «Педагогічні умови становлення й розвитку особистості на ранніх етапах онтогенезу» (виконавці – автори статті) було проведено пілотну частину констатувального експерименту (4 квартал 2018 р. – 1-2 квартали 2019 р.р.). Дослідженням охоплено ЗДО України. Завдання пілотного етапу: розробка критеріального та діагностичного інструментарію у вивченні особливостей освітнього середовища у ГРВ в умовах ЗДО; вивчення організації життєдіяльності в групах РВ ЗДО України та окремих країн; виявлення матеріально-технічних ресурсів для реалізації освітнього процесу у ГРВ; дослідження готовності вихователів до провадження особистісно зорієнтованого процесу в ГРВ.

Мета роботи: ознайомити широку педагогічну громадськість із результатами проведеного пілотного етапу констатувального дослідження з вивчення освітнього середовища у ГРВ в умовах ЗДО (Україна, США).

Матеріали і методи. У процесі науково-дослідної роботи застосовувався комплекс методів: *теоретичних* – узагальнення педагогічної літератури з метою розробки критеріїв вивчення освітнього середовища у ГРВ в умовах ЗДО, критеріїв готовності вихователів до здійснення інноваційної педагогічної діяльності у ГРВ; *емпіричних* - спостереження, анкетування для дослідження

готовності вихователів до запровадження педагогічних інновацій у освітньому процесі ГРВ, узагальнення педагогічного досвіду роботи вихователів ЗДО з дітьми РВ; *статистичних* – кількісний і якісний аналіз отриманих результатів, методи математичної статистики; *педагогічний експеримент* (констатувальний, пілотний етап) для вивчення освітнього середовища у ГРВ ЗДО.

Результати і обговорення. Вивчення ***освітнього середовища у ГРВ*** відбувалося згідно ***критеріїв*** (*предметна насиченість фізичного простору; зміст і характер взаємодії учасників освітнього процесу в освітньому середовищі; часова та просторова організація видів активності дітей в умовах керованого та вільного вибору*). За результатами встановлено таке: з*а фізичним критерієм* – 9,5% ГРВ показали високий рівень (далі – ВР), 66,7% – достатній рівень (далі – ДР), 23,8% – середній рівень (далі – ДСР), низького рівня (далі – НР) не виявлено. Зазначимо, що фізичний простір комунальних, приватних закладів, центрів раннього розвитку не мають принципових відмінностей. Для всіх характерне зонування; наявні: ігрова, конструкторсько-будівельна, художньо-естетична, сенсорно-пізнавальна, зона фізичної активності, ігри з водою, піском. Відмінність між приватними і комунальними закладами полягає в доступі для дітей більшості дидактичних матеріалів – у приватних, і недоступності – у комунальних.

Оцінка освітнього середовища за *соціальним критерієм* засвідчила – відповідно за рівнями: 4,8% (ВР), 42,8% (ДР), 52,4% (СР), низького не виявлено. Висновок: позиція вихователя мінімізує і певною мірою пригнічує мовленнєву та особистісну активність дітей. Методи і форми взаємодії педагогів з дітьми одноманітні, переважає модель «вихователь – над дітьми». Вихователем майже не використовуються завдання, що стимулюють прояв самостійності вихованців.

За *організаційним критерієм* оцінки освітнього середовища ГРВ, – високого рівня не виявлено, 28,5% (ДР), 52,4% (СР), 19%,1 (НР). Доведено, що переважають групові форми організації дітей, дії дітей за зразком і вказівками.

Завдання індивідуального формату спілкування використовуються несистемно, наявний низький рівень комунікативної і мовленнєвої активності дітей.

За результатами дослідження ***готовності вихователів*** 32-х ГРВ з 21-го ЗДО ***до інноваційної педагогічної діяльності*** на засадах особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів відповідно до *когнітивного, мотиваційно-ціннісного і методичного критеріїв* встановлено ВР виявлено у 9,4% вихователів, 28,1% – показали ДР, 50% – СР, 12,5% – НР.

Вивчення освітнього середовища у ГРВ ЗДО різного типу в Україні (на прикладі ЦРД «Надія», м. Запоріжжя) дозволило встановити його організацію за принципом материнської школи. Основні характеристики освітнього середовища: комфортабельність, організованість, раціональність розташування, насиченість різноманітним ігровим та дидактичним матеріалом, урахування всіх напрямів розвитку дитини, мобільність, багатофункціональність, відповідність індивідуальним та віковим можливостям дітей. Предметно-розвивальне середовище групи єдине, хоч й умовно розділене на три міні-центри з обладнанням для пізнавального, художньо-естетичного і фізичного розвитку. Іграшки у доступі для дітей. Настільно-друковані ігри, матеріали для організованої дорослим діяльності зберігається у шафі та дістається за потребою.

Проведено роботу з ***вивчення організації життєдіяльності в ГРВ*** системи американських дошкільних закладів «La Petite akademy» у штаті Флоріда (США). Наводимо первинні висновки за результатами спостереження.

<u>ГРВ – територія неспішного життя.</u> Для організації життєдіяльності у групі не використовують розклад занять. Діти обирають вид активності, педагог непомітно коригує їх наміри. На прогулянку діти збираються поступово: поки третина дітей вдягається, інші грають у груповому приміщенні. Сніданок і полуденок тривають 40 хвилин: діти сідають за стіл поступово, педагог приділяє увагу кожному.

<u>Група раннього віку – територія поваги.</u> Кожна дитина для педагога і її досягнення – справжня цінність. Так, для виготовлення індивідуальної

підставки під посуд заламінувано малюнки дітей з підписами їх імен. Вихователі поважають переживання дітей і разом з батьками виступають партнерами дітей. Педагоги довіряють дітям: так, навіть дворічки їдять виделками і користуються ножицями (в полі спостереження педагогів).

Група раннього віку – територія активного пізнання. За перевагами і виборами всіх 24-х вихованців уважно спостерігає педагог і допомагає кожному обрати найбільш прийнятний спосіб пізнання. Протягом дня дітям пропонується не менше 12-ти видів активності для індивідуальних занять, педагог допомагає тим, хто відчуває труднощі. Використовують технологію «живого планування», що дозволяє врахувати інтереси і бажання кожної дитини.

В рамках констатувального експерименту було проведено 2 фокусних дослідження (4 квартал 2019 р.): 1) ***готовності вихователів до реалізації образотворчої діяльності*** (далі ОБД) ***у ГРВ, вивчення освітнього середовища*** у цих групах щодо реалізації ОБД *(матеріально-технічні ресурси)* на базі ЗДО м. Сум і Сумської області (Сумські ДНЗ (центри розвитку дитини) № 26, № 28, № 13 Роменські ДНЗ (ясла-садок) № 4, № 9). Критеріями готовності вихователів до провадження ОБД у ГРВ визначено: *мотиваційно-ціннісний* (перегляд у мережі інтернет відеоуроків, навчальних вебінарів з методик ОБД дітей цього віку; розробка і запровадження в практику роботи власних методичних ноу-хау ОБД (метод, прийом, ідея, тощо), готовність до їх тиражування; доцільність використання сучасних ІКТ у ОБД дітей РВ), *когнітивний (*усвідомлення завдань художнього розвитку у РВ; застосування відповідних форм, методів і прийомів реалізації ОБД; знання методик розвитку дітей РВ (пізнавальна, мовленнєва, здоров'язбережувальна сфери), їх використання у ОБД); *методичний* (організація середовища для заохочення дітей до ОБД (експонування художніх творів, облаштованість куточка ОБД, вільний доступ і різноманіття художніх матеріалів); використання інноваційного досвіду у ОБД, різних форм ОБД; співпраця з батьками як учасниками освітнього процесу у підготовці і проведенні ОБД (доцільність

форм і частота залучення). Діагностичним інструментарієм слугувала розроблена анкета з 6 блоків запитань різних типів.

Результати дослідження виявили наступні тенденції. Про наявність у вихователів *мотивації* реалізовувати ОБД у ГРВ засвідчують: їх орієнтація у навчально-методичній літературі, перегляд більш ніж третиною респондентів відеоконтенту від фахівців галузі з питань різних видів ОБД у ЗДО, пошук у інтернеті «цікавинок» (шаблонів для малювання, ігри, художнє слово), використання методик розвитку (Нікітін, Монтессорі, Дьєнеш) під час занять ОБД. Вихователі мають власті наробки (моделі іграшок, прийоми малювання покидьковими матеріалами, використання рулонних дошок для малювання, кольорового піску та ін.), ідеї для втілення (робота з глиною, виготовлення лепбуків, театру на хустках), а отже, вмотивовані до втілення інновацій.

Згідно *когнітивного критерію:* виявилася недостатня обізнаність вихователів завдань художнього розвитку дітей на етапі 3-го року життя. Вихователям складно визначити пріоритетні і додаткові завдання художнього розвитку впродовж року, завдання на окремий період (місяць, тиждень), конкретизувати їх по видам діяльності, відділити завдання у художній сфері від завдань загального психічного розвитку. Щодо використаних методів у ОБД з малюками: вихователі віддають перевагу вербальним, що не є доцільними у роботі у РВ, а також – супутнім методам (ігровим, читанню художніх творів), які є додатковими. Третина респондентів відмітили значіння обстеження предметів перед їх зображенням, третина назвали основоположні методи (показ вихователя із словесним коментарем та «рука в руці»). Жоден не зазначив такий важливий для розвитку замислу у дітей метод як обігрування образів під час зображення і після нього.

За *методичним критерієм*: вихователі використовують традиційні форми ОБД (заняття), часто пропонують розмальовки; ігри-дослідження, художні розваги не проводяться. У організації ОБД з малюками потребують комплексу навчально-методичного забезпечення (планування, методрекомендації, шаблони для роботи дітей, художні твори, ігри). Більшість залучає батьків до

освітнього процесу як слухачів (батьківські збори, консультації), помічника вихователя (30 %); меншість - для сумісних занять (10%), проектів (10%), групових робіт (10%).

Відповіді вихователів засвідчили належні умови для ОБД дітей: наявні художні куточки, експозиції художніх творів, музейні кімнати; облаштування груп обладнанням і різноманітними художніми матеріалами для кожної дитини.

2) друге дослідження стосувалося ***вивчення освітнього середовища*** у ГРВ ЗДО щодо реалізації ***рухової діяльності*** дітей (на базі ЗДО м. Житомира - № 43, № 57 (ясла-садок), ЦРД № 68). У розробці критеріїв послуговувалися критеріями С.І. Подмазіна, що були адаптовані нами: збагаченості середовища об'єктами, які безпосередньо впливають на формування відчуттів та сприймань у дітей третього року життя; естетична цінність об'єктів, мобільність, динамічність під час використання дітьми; критерій задоволеності потреби дітей у рухах; критерій насиченості рухової діяльності в освітньому процесі, її розгортання упродовж тижня, місяця; її роль у плануванні освітнього процесу в ЗДО; критерій насиченості освітнього середовища взаємодією педагогів, дітей та батьків (використання нових форм роботи з батьківською громадою). Результати показали: наявність у середовищі ЗДО об'єктів, їх мобільність, відповідність естетичним вимогам та достатній рівень використання педагогами під час рухової діяльності дітей; задоволення потреб дітей у рухах межує із насиченістю формами рухової діяльності в ЗДО, її розгортанням упродовж тижня, місяця, що потребує удосконалення: змін у плануванні, оновлення форм, зокрема й із залученням батьків (спортивні міні свята, розваги разом із батьками у групах і на подвір'ї ЗДО, супровід рухової діяльності дітей вдома з допомогою ІКТ та ін.).

Висновки. Проведений пілотний етап констатувального дослідження з вивчення освітнього середовища у ГРВ в умовах ЗДО виявив: необхідність у перспективі реорганізації освітнього процесу у ГРВ вітчизняних садочків, врахування корисного досвіду інших країн і співвіднесення його з нашими реаліями, розробки більш досконалих і новітніх способів ефективного

психолого-педагогічного супроводу особистісного зростання малюків в умовах розвивального середовища ЗДО, яке допомагає дитині відкривати світ та відповідає потребам дітей раннього віку.

З метою успішного художнього розвитку дітей РВ у ОБД вихователі мають зосередитися на домінантах раннього віку, етапах образотворення дітей у проміжку 1-3-х років та доборі відповідних методів педагогічного супроводу із апробацією нових форм у індивідуальній, груповій і колективній ОБД дітей РВ – матеріально-технічна база ЗДО є сприятливою для проведення різних видів ОБД з малюками.

Задля рухового розвитку дітей педагоги мають сконцентрувати увагу на розвитку у дітей психічних процесів, етапах здійснення рухів під час рухливих ігор та ігрових вправ; методиці навчання рухів, процесу осмисленого здійснення рухів; освітньому середовищі, що найбільш повно задовольняє потреби дітей.

РОЗВИТОК СПОРТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ СУЧАСНОГО СТУДЕНТСЬКОГО СПОРТУ

Галатюк Михайло Юрійович,
к. п. н, доцент
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. Обов'язок сучасних закладів вищої освіти – підготовка не лише компетентного фахівця, але й гармонійно розвинену особистість, захисника вітчизни, який здатний успішно вирішувати різноманітні життєві проблеми.

На нашу думку, студентський спорт потрібно виокремити як невід'ємну та цілісну складову сучасної системи вищої освіти. Адже студентський спорт орієнтований на розвиток важливих компетентностей майбутнього фахівця, які необхідні йому та суспільству. Інструменти студентського спорту сприяють стійкості інтересу до спортивної діяльності, а також забезпечують розвиток спортивної культури майбутніх фахівців. З іншого боку, сучасний фахівець повинен постати як вольова, інтелектуально та фізично розвинена особистість, яка спроможна виправдати надії, які покладає на неї держава. Підготовка майбутнього фахівця, який володіє відзначеними характеристиками стане реальністю, якщо відбудеться переоцінка значущості студентського спорту на рівні закладів вищої освіти і держави.

Шлях вирішення відзначеної проблеми вбачаємо в студентському спорті, його орієнтованості на розвиток спортивної культури студентів.

Результати аналізу педагогіки фізичного виховання, теорії і практики спортивної підготовки молоді засвідчують про актуальність розвитку спортивної культури та пошуку способів підсилення мотивації студентів до навчально-тренувальної і змагальної діяльності.

Ціль нашого дослідження – охарактеризувати сучасний студентський спорт як засіб розвитку спортивної культури студентів.

Матеріали і методи. Для досягнення цілі дослідження застосовувались наступні методи пізнання, а саме:

– спостереження, індукція і дедукція, узагальнення, завдяки яким було сформульовано проблему, обґрунтовано актуальність теми дослідження;

– аналіз і синтез філософських, психолого-педагогічних джерел, монографій та дисертаційних досліджень, що надали змогу розкрити зміст студентського спорту, а також визначити перспективні напрями розвитку студентського спорту в контексті вдосконалення спортивної культури студентської молоді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів, що актуальним є вдосконалення структури та змісту студентського спорту, вивчення його науково-методичного забезпечення та перспектив розвитку (М. Мельник, М. Пітин, Ю. Мічуда, М. Дутчак та ін.).

Результати і обговорення. Аналіз наукових джерел, а також нормативних документів засвідчує, що поняття “студентський спорт” має конкретний зміст у “Модельному законі про студентський спорт”. Цей закон визначає правові, організаційні, соціальні, а також економічні засади розвитку студентського спорту. У цьому законі сказано, що студентський спорт – це спортивні заняття за державними програмами, які проводяться в закладах вищої освіти та середніх спеціальних навчальних закладах різної форми власності. Студентський спорт – це участь у спортивних змаганнях; заняття в спортивних секціях і командах з ігрових видів спорту, які перебувають під егідою громадських організацій спортивного спрямування, наприклад, спортивних клубів.

Сьогодні перспективи розвитку сучасного студентського спорту залежать від реалізації на рівні держави та закладів вищої освіти наступних завдань:

– розвиток інфраструктури, оновлення в закладах вищої освіти матеріально-технічної бази для занять різними видами спорту.

– поширення інформації щодо особистісної значущості студентського спорту в житті майбутніх фахівців. Для цього є доречним проведення різноманітних ділових, спортивних і *event*-заходів. Наприклад: форумів, масових спортивних змагань, фестивалів, конференцій та ін.

– використання інноваційних технологій в спортивній підготовці майбутніх фахівців.

– розвиток науково-дослідницької роботи, яка стосується удосконалення системи студентського спорту та підготовки сучасних фахівців фізичного виховання.

– створення умов для соціально-правового захисту студентів у сфері фізичної культури і спорту.

– удосконалення системи управління розвитком студентського спорту на всіх рівнях;

– забезпечення підтримки та підвищення соціального статусу спортивних організацій, які функціонують у закладах вищої освіти;

– забезпечення належної фінансової підтримки та відповідних привілеїв студентам, які досягли значних успіхів у спорті, піднесли авторитет свого закладу освіти та держави.

Розвиток студентського спортивного руху, виховання талановитої молоді у студентських спортивних клубах і секціях за видами спорту – це один з важливих критеріїв оцінки культурно-дозвіллєвої і спортивної діяльності закладів вищої освіти. Студентський спорт є способом формування позитивного іміджу закладу вищої освіти, останній отримує можливість ідентифікуватись через участь кращих студентів-спортсменів у літніх і зимових Універсіадах, а також Світових університетських чемпіонатах.

Універсіадою називається міжнародний спортивно-культурний захід, який проводиться під патронатом Міжнародної федерації університетського спорту (FISU). Універсіада є поєднанням двох слів – “університет” і “олімпіада”. Зустрічається інша назва Універсіади – це “Всесвітні студентськіф ігри” або “Всесвітні університетські ігри”. Під час Універсіади відбуваються змагання студентів з різних видів спорту. Універсіада проводиться через кожні два роки в різних країнах. За своїм статусом і важливістю Універсіада поступається лише Олімпійським іграм. Змагатись в Універсіадах, а також Світових університетських чемпіонатах можуть усі студенти-спортсмени віком від 17 до 28 років, які навчаються в закладах вищої освіти.

У наукових працях, присвячених проблемам становлення та розвитку спорту, він розглядається як важлива складова культури, як один із популярних видів діяльності в європейських країнах і світі. Наголошується, що сучасний спорт – це найпотужніший соціальний рух в країнах Європи. Сучасний спорт тісно взаємопов'язаний не лише із соціальною та культурною сферами життєдіяльності людини, але й з бізнесом.

На нашу думку, досягнення мети розвитку студентського спорту передбачає розв'язок наступних навчально-виховних задач:

– утвердження в свідомості студентів цінностей спортивної культури, засвоєння історії розвитку спорту в Україні та історії виникнення і розвитку олімпійського руху;

– поширення, виховання поваги та бережливого ставлення молоді до цінностей і принципів олімпійського руху;

– спонукання студентської молоді до свідомої протидії поширенню негативних соціальних явищ: українофобста, шкідливих звичок, аморальної і агресивної поведінки та ін.

– розвиток здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців;

– спонукання студентів до спортивного стилю життєдіяльності,

– формування інтересу до фізкультурно-оздоровчої діяльності, яка спрямована на загартовування та попереджування захворювань студентів, підвищення працездатності.

Таким, чином, реформування фізичного виховання має здійснюватись за підтримки і цілеспрямованого розвитку студентського спорту. Фізичне виховання та сучасна спортивна підготовка студентів повинна забезпечувати формування суб'єктності майбутніх фахівців як носіїв спортивної культури і здоров'я.

Висновки. Сучасний студентський спорт володіє системою інструментів (форм, методів і засобів), які спроможні подолати кризу фізичного виховання в закладах вищої освіти крізь цілеспрямований розвиток спортивної культури студентської молоді.

ПОЗАУРОЧНІ ДОСЛІДИ ТА СПОСТЕРЕЖЕННЯ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Галатюк Юрій Михайлович,
к. пед. наук, професор
Бенесько Віталій Олегович
студент
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна

Вступ. Освітній процес в сучасній школі ґрунтується на компетентнісному, діяльнісному та особистісно зорієнтованому підходах, які системно доповнюють один одного. Основу їх реалізації становлять способи поєднання двох діяльностей – навчаючої діяльності учителя і навчально-пізнавальної діяльності учнів. Ці способи визначаються методами навчання, які за характером діяльності учня поділяються на активні й пасивні. Застосування того чи іншого методу передбачає, насамперед, проектування та організацію учителем відповідної навчально-пізнавальної діяльності, яка може бути евристичною, дослідницькою, творчою або, навпаки – репродуктивною і малоактивною у пізнавальному аспекті.

До активних методів навчання відносяться евристичний метод, дослідницький метод та метод проектів. Далі ми будемо вести мову про застосування цих методів у навчанні фізики.

Спостереження за існуючою освітньою практикою дають підстави стверджувати, що названі методи, нажаль, не є домінуючими. Хоча застосування деяких з них є обов’язковим і регламентується діючими навчальними програмами. Зокрема мова йде про метод проектів.

Слід зауважити, що дидактична доцільність застосування активних методів частково обмежується класно-урочною формою навчання. Є й інші причини, наприклад відомо, що вивчення нового матеріалу у формі навчального дослідження вимагає вдвічі більшого часу, ніж застосування

пасивних інформаційно-ілюстративних методів. До того ж, обмеженість в часі часто поєднується з іншими об'єктивними причинами, наприклад, з великою кількістю учнів та їхнім неоднорідним складом.

Таким чином, існує суперечність між необхідністю реалізації активних методів навчання у контексті реалізації діяльнісного, компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів до організації освітнього процесу та названими вище об'єктивними чинниками в умовах пріоритету класно-урочної форми навчання.

Мета роботи полягає у дослідженні методологічних засад, дидактичних та технологічних механізмів вирішення зазначеної суперечності. Насамперед йдеться про застосування позаурочних дослідів та спостережень у контексті проблемного навчання фізики в загальноосвітній школі. Зокрема нами ставилося завдання дослідити можливості застосування домашніх дослідів та спостережень для розширення дидактичних меж застосування активних методів навчання.

Матеріали і методи. У процесі дослідження нами застосовувалися матеріали і методи як емпіричного, так і теоретичного рівнів пізнання. Це вивчення існуючої практики і передового педагогічного досвіду, опрацювання відповідних літературних джерел, а також аналіз, індукція та дедукція емпіричних фактів, педагогічне моделювання тощо. Як показав аналіз результатів дослідження, методологічною основою вирішення проблеми є теорія навчальної діяльності. В основі методології лежить моделювання навчально-пізнавальної діяльності на основі постановки і виконання експериментальних дослідницьких завдань.

Результати обговорення. Технологічний механізм, побудований на визначеній методології, полягає у структуризації навчально-пізнавальної діяльності: визначення її процедури, виділення основних етапів та їх реалізація частково на уроці, частково в позаурочний час. При цьому зберігається цілісність процесу навчального пізнання.

Таким чином, діяльнісний підхід уможливлює технологічне вирішення

проблеми на основі ефективного поєднання активної пізнавальної роботи учнів на уроці з творчою навчально-пізнавальною діяльністю у позаурочний час, зокрема, з домашніми дослідженнями та спостереженнями.

Як наслідок, розширюється дидактична функція позаурочних дослідів і спостережень, особливо щодо розвитку навчально-пізнавальної компетентності учнів, а саме:

1) засвоєння учнями методологічних знань, які стосуються емпіричного рівня пізнання (здобування емпіричних фактів, їх узагальнення, систематизація, висунення гіпотези, формулювання проблеми тощо);

2) формування пізнавальної мотивації та підвищення інтересу до предмету;

3) розвиток творчих здібностей, експериментаторських умінь та навичок тощо.

Слід зауважити, що умови залучення учнів до виконання позаурочних дослідів та спостережень визначаються дотриманням певних вимог, а саме:

1) досліди мають бути доступними для виконання в домашніх умовах;

2) пріоритет надається фізичним дослідам, виконання яких вимагає тривалого часу і які, будучи технічно простими, не можуть бути виконані на уроці;

3) досліди мають бути пов’язані з теоретичним матеріалом, що вивчався на уроці (закріплення знань) або з матеріалом наступних уроків (створення проблемної ситуації).

Продемонструємо, як можна в пропедевтичних цілях використати домашні спостереження та досліди під час вивчення теми „Властивості поверхні рідини. Змочування. Сила поверхневого натягу”. Перед вивченням цієї теми на уроці пропонуємо учням виконати в домашніх умовах такі досліди та спостереження:

1. За допомогою піпетки крапніть на горизонтальну поверхню скляної пластинки, попередньо змащену олією, декілька крапель води. Дослідіть залежність форми крапель від об'єму. Сформулюйте запитання, які виникають у

процесі аналізу спостережуваних фактів, спробуйте дати на них відповіді.

2. Поверхню скла протріть ватним тампоном, змоченим в етиловому спирті, і нанесіть на її декілька крапель води, використовуючи піпетку. Прослідкуйте за процесом змочування. Спробуйте пояснити спостережувані факти.

3. Обережно нанесіть на поверхню пластмасової лінійки декілька крапель води, спирту, соняшникової олії. Порівняйте, як вказані рідини змочують поверхню.

4. У склянку з олією крапніть краплину води, а в склянку з водою краплину олії. Прослідкуйте за формою та поведінкою крапель, зробіть порівняння. Сформулюйте запитання, які виникають у процесі порівняння та аналізу результатів спостереження. Спробуйте дати на них відповіді.

5. На поверхню налитої в тарілку води обережно опустіть голку так, щоб вона плавала на поверхні. Крапніть біля неї декілька крапель спирту. Прослідкуйте за поведінкою голки, зробіть пояснення.

6. Згорніть аркуш паперу у формі конуса, змочивши його у мильному розчині, спробуйте видути мильну бульбашку. Що відбувається з бульбашкою, коли перестати дути? Проведіть дослід при різних концентраціях розчину. Опишіть результати досліду та дайте їм пояснення.

7. Заповніть склянку до країв водою. З мідного дроту товщиною *0,5-1 мм* наріжте кусків довжиною *1,5-2 см* і спробуйте опустити їх у заповнену водою склянку. Опускати намагайтесь обережно, спочатку, занурюючи повільно кінець дротини, а потім випускаючи її без поштовху, щоб вода не пролилась за край посудини. Спостерігайте за поверхнею води. Дослідіть, яка кількість дротинок може вміститись в „повній” склянці. Виконайте аналогічний дослід, але перед заповненням склянки водою протріть її краї спиртом. Порівняйте результати дослідів.

Учні складають відповідні звіти, в яких відображають результати спостережень і при можливості дають їм пояснення. Якщо домашні завдання такого типу даються вперше, то з учнями необхідно провести інструктаж щодо

оформлення результатів дослідження: як описувати хід досліду, виконувати необхідні креслення, малюнки, відображати результати спостережень, робити висновки тощо.

Зауважимо, що розглянуті спостереження і досліди не вимагають від учнів великих затрат часу, особливих експериментаторських умінь та складного обладнання. Аналіз на уроці результатів таких дослідів дозволяє висунути ряд припущень, гіпотез щодо властивостей поверхні рідини, зокрема, існування сили поверхневого натягу, капілярних явищ та ін.

Як показує практика, виконання таких дослідів сприяє підготовці учнів до сприйняття інших, більш ефективних, демонстраційних дослідів з даної теми на уроці. Серед яких: демонстрація скорочення мильних плівок, підняття рідини в капілярі та ін.

Як бачимо, результати виконання таких дослідів є основою для створення проблемних ситуацій у контексті проблемного вивчення нового матеріалу, висунення гіпотез, ініціювання навчального дослідження, а також основою для виконання навчальних проектів.

Таким чином, в ході вивчення даної теми можна відтворити цілісний процес навчального дослідження, який складається з наступних етапів:

1. Висунення гіпотези на основі результатів дослідів і спостережень.

2. Формулювання наслідків, що слідують з даної гіпотези.

3. Підтвердження наслідків демонстраційним експериментом.

Дослідницькі домашні завдання не тільки дають можливість створити умови для проблемного вивчення нового матеріалу на уроці, але й можуть успішно використовуватись для закріплення та систематизації вже відомих теоретичних положень.

Для учнів, які проявляють особливий інтерес до дослідницької діяльності доцільно запропонувати індивідуальні експериментальні навчально-дослідницькі завдання, які можуть бути виконані вдома або на факультативному занятті.

Наведемо приклади таких завдань.

Завдання 1. Дослідити залежність коефіцієнта поверхневого натягу води від температури (на якісному рівні): а) використовуючи капіляр; б) використовуючи одноразовий медичний шприц.

У випадку (б) модель виконання завдання може бути такою. Виміряти за допомогою медичного шприца кількість крапель в 1см^3 холодної води, потім гарячої і порівняти. На основі порівняння мас крапель роблять висновок про залежність коефіцієнта поверхневого натягу рідини від температури.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане можна стверджувати, що позаурочні (зокрема домашні) домашні досліди і спостереження є ефективним засобом, який дає можливість значно розширити дидактичні межі застосування активних методів навчання фізики в умовах класно-урочної форми організації освітнього процесу. Для того, щоб домашня експериментально-дослідницька діяльності учні була ефективною і виконувала належну їй роль в освітньому процесі необхідно, щоб вона відповідала таким вимогам:

1. Позаурочна експериментально-дослідницька робота школярів повинна носити систематичний і планомірний характер, пронизувати весь навчальний процес від початку до кінця.

2. Повинна бути органічно поєднана з уроком, насамперед мова йде про пропедевтичну функцію у контексті проблемного навчання (створення проблемної ситуації на уроці), а також актуалізації знань на етапі вивчення нового матеріалу.

3. Навчально-пізнавальна діяльність учнів в домашніх умовах повинна проявлятися в усіх її різноманітних формах, відповідно з дидактичними цілями і методами навчання.

4. Відповідати нормативним вимогам, щодо завантаження учнів домашньою навчальною роботою.

ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ НОВИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ В САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ

Гохман Олександр Рафаїлович
д.ф-м.н., професор
Ємельянова Дар`я Володимирівна
к.п.н., доцент
Тадеуш Ольга Харлампіївна
к.ф-м.н.. доцент
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Вступ. На сучасному етапі освіти інформатизація стала державною політикою. Залучення здобувачів освіти до використання нових інформаційних технологій навчання (НІТН) надає можливість якомога швидше збирати, зберігати, накопичувати, аналізувати, передавати інформацію, отримувати доступ до найновіших відкриттів та теорій. Активне впровадження в навчальний процес ідей комп'ютерного навчання дало новий поштовх до перебудови процесу навчання на самостійну роботу. В умовах кредитно-трансферної системи навчання самостійна робота, як основний компонент освітнього процесу, створює надійне підґрунтя для диференціації та індивідуалізації навчання, формування у здобувачів освіти власних поглядів і переконань, змінює характер пізнавальної діяльності: відтворення й закріплення знань, формування умінь і навичок відбувається у процесі самостійної роботи, яку постійно спонукає, контролює і коригує викладач. Студент займає позицію суб'єкта навчальної діяльності, здобувача знань, генератора навчально-професійних ідей.

Отже, можна виділити деякі педагогічні завдання впровадження НІТН в самостійну роботу: інтенсифікація самостійної діяльності, підвищення її ефективності та якості; розвиток творчого потенціалу здобувачів освіти, їх здібностей до самостійних дій; розвиток умінь експериментально-

дослідницької та пізнавальної діяльності; формування інформаційної культури.

Мета. Мета дослідження полягала у створенні умов для залучення майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до ефективного використання НІТН в освітньому процесі як засобу забезпечення можливостей щодо підвищення ефективності самостійної роботи, використання всіх її переваг і можливостей; необхідністі показати, що активне впровадження в освітній процес ідей комп'ютерного навчання дає новий поштовх до розвитку теоретичних і практичних умінь, пов'язаних із формуванням готовності до самостійної роботи і до перебудови системи освіти відповідно до компетентнісного підходу.

Матеріали і методи. Специфіка підготовки здобувачів освіти, які готуються за спеціальністю 014 Середня освіта (Українська мова і література), полягає в необхідності обробляти і засвоювати велику кількість інформації в друкованому та електронному вигляді. Водночас, як показали наші спостереження, студенти зазначеної спеціальності часто зверталися до бібліотеки друкованих видань і рідко – до електронної бібліотеку університету. Не можна обходити увагою обмеженість комп'ютерної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

З метою визначення рівня підготовки майбутніх учителів української філології щодо навичок роботи з програмами Office Word, Office E*xcel,* PowerPoint, а також роботи в Інтернеті, які, на нашу думку, є найбільш актуальними застосуваннями при підготовці гуманітаріїв, було проведено тестування студентів за спеціально складеними тестами. В тестуванні брало участь 45 майбутніх учителів української мови і літератури. Тести перевірки навичок роботи з комп`ютерними програмами складалися з 24 запитань до кожної програми. За правильну відповідь виставлявся один бал, за неправильну – 0 балів. Тобто кількість балів за показниками для кожної комп`ютерної програми змінювалась у межах від 0 до 24, загальна кількість балів за чотирма визначеними програмами знаходилась в інтервалі від 0 до 96 балів. Вибір інтервалів при угрупуванні розподілу здобувачів освіти за рівнями загальних

знань і навичок роботи з комп'ютером і призначення його основних складових здійснювався на основі методики, згідно якої середній рівень визначався 25%-м відхиленням оцінки від середнього за діапазоном оцінок балу. Тоді оцінка з інтервалу від R(min) до 0,25 R (max) дозволяла констатувати низький рівень навичок роботи з комп'ютером. Середній рівень знань комп'ютерних програм відповідав сумі балів у діапазоні від 25 % до 75% максимально можливих. Про високий рівень навичок роботи з комп'ютерними програмами свідчили оцінки, що перевищували 75% максимально можливих (таблиця 1.).

Таблиця 1

Техніка визначення рівнів підготовки студентів до роботи з комп'ютерними програмами

Рівень	Низький	Середній	високий
За кожну з програм			
Бали	0-6	7-18	19-24

Результати анкетування показали, що найкраще здобувачі освіти були здатні до роботи в Інтернеті, найменш підготовленими виявилися до використання програми E*xcel (низький рівень – 72%). Дещо краща ситуація спостерігалася при оцінюванні рівня підготовки за програмами* Word і Power Point: від 30 до 40% студентів мали середній рівень підготовки за цими програмами, і тільки незначна кількість студентів (4-8 %) відповідали високому рівню підготовки, суттєва частина студентів (більше 40%) знаходилася на низькому рівні підготовки до роботи з комп'ютерними програмами Microsoft Office такими як Word 2010, *Excel,* PowerPoint.

Перевірка стану успішності здобувачів освіти, які брали участь у тестуванні, показала, що більшість з тих, хто перебував на низькому рівні комп'ютерної підготовки, мали низький рівень успішності. Можна припустити, що однією з причин низької успішності таких студентів є недостатня загальна підготовка до самостійної роботи з використанням НІТН. Ми вважали, що

професійна підготовка майбутніх учителів гуманітарних дисциплін повинна передбачати достатній рівень володіння новими інформаційними технологіями, вільне володіння Інтернетом та комп'ютерними програмами на рівні користувача.

Зафіксований стан підготовки майбутніх учителів до роботи з комп'ютером свідчив про необхідність вживання заходів щодо підвищення рівня готовності до використання комп'ютерних програм Word 2007, *Excel*, PowerPoint та Інтернет у навчальній та науковій роботі і, зокрема, що актуально, в самостійній роботі.

Практика викладання англійської мови на немовних спеціальностях свідчить про недостатню ефективність процесу навчання. Причиною такої ситуації може бути низький рівень вихідних знань, незначна кількість аудиторних занять та неефективна самостійна робота. Компенсувати низький рівень вихідних знань і незначну кількість аудиторних годин може тільки активна самостійна робота. Тому посилення ролі самостійної роботи при навчанні іноземної мови є одним з найактуальніших аспектів модернізації педагогічної освіти.

У такій ситуації разом з традиційними методами навчання було використано нові інформаційні технології, які мали очевидні переваги перед традиційними методами навчання, а саме, сприяли об'єднанню гуманітарного і природничо-наукового знання, що надавало можливості практичної реалізації обох тенденцій сучасної педагогіки вищої школи – гуманітарної і технологічної. Однією з особливостей оновлення підготовки майбутнього філолога вважаємо забезпечення інтеграційного зв'язку мовної та інформаційної підготовки через використання педагогічних можливостей НІТН у процесі іншомовної підготовки.

Підключення університету до мережі Wi-Fi, наявність електронної бібліотеки відкрили широкі перспективи у використанні НІТН у навчанні. Доступ до фондів програмних навчальних засобів, призначених для вільного поширення в освітніх організаціях, використання комп'ютерних баз даних,

автоматизованих бібліотечних систем, матеріалів теле- і відеоконференцій надало можливість отримувати інформацію за допомогою каталогів пошукових серверів, значно підвищити інформаційну насиченість процесу навчання іноземної мови і, як наслідок, викликати інтерес та підвищити пізнавальну активність студентів. Навчання англійської мови із застосуванням комп'ютера сприяло підготовці майбутнього вчителя-гуманітарія, який володіє навичками використання НІТН.

Користування всесвітньою мережею Інтернет стає необхідною умовою отримання і передавання інформації. Значна частина інформації в мережі Інтернет надана англійською мовою. Отже, навчання англійської мови із застосуванням НІТН сприяло підготовці такого вчителя української мови і літератури, який одночасно володіє англійською мовою і навичками використання сучасних інформаційних технологій. Важливою перевагою застосування НІТН у самостійній роботі була також можливість організації відкритого навчального мовленнєвого середовища, що наближалося за автентичністю та інтенсивністю мовного спілкування до реальної комунікації і якого складно досягти за допомогою традиційних засобів навчання. Наступним позитивним моментом використання НІТН при навчанні англійської мови можна вважати конструктивно зумовлений індивідуалізований характер навчання, що є актуальним в роботі з великими за наповнюваністю групами при наявності різного початкового рівня володіння англійською мовою, різними мірами мотивації та сформованості вмінь і навичок самостійної роботи, психофізіологічними особливостями здобувачів освіти. Крім того, слід зазначити, що майбутні вчителі при використанні НІТН у самостійній роботі знаходилися в умовах більшого емоційного комфорту, отримували можливість усвідомлено сформулювати особистісно значущі цілі, вибрати власний маршрут навчання іноземної мови з урахуванням особливостей сприйняття, когнітивного стилю і психофізіологічних характеристик, скористуватися будь-якими доступними джерелами інформації, самостійно контролювати своє просування по курсу дисципліни.

Майбутнім українським філологам, як вже зазначалося, в процесі навчання для виконання самостійної роботи необхідно опрацьовувати значні обсяги навчальних та наукових літературних джерел, уміти швидко і якісно знаходити інформацію, обробляти й презентувати її, що зумовлюється специфікою цих спеціальностей. Використання НІТН надавало можливість відійти від традиційного пасивного споглядального характеру засвоєння інформації і навчитися володіти активними прийомами самостійного пошуку, збору, обробки, аналізу та синтезу інформації, отримати знання, вміння та навички інформаційного самозабезпечення з навчальної і науково-дослідної діяльності. Використання комп'ютера дозволяло реалізувати такі дидактичні принципи навчання, як наочність, доступність, посильна складність, системність, перехід від навчання до самоосвіти, позитивне емоційне тло навчання, зв'язок теорії з практикою, а також методичні принципи: новизна, урахування мотивації, комунікативність, комплексність, диференційованість, системність.

Результати і обговорення. На підставі результатів проведеного експерименту ми дійшли висновку щодо необхідності підвищення рівня навичок використання комп'ютерних технологій в процесі самостійної діяльності. Тому було визнано за доцільне надати студентам допомогу в освоєнні найбільш затребуваних застосувань програми Microsoft Office, таких як: Word, Excel, Power Point, навчити студентів користуватися цими програмами, а також Інтернетом для пошуку інформації та роботи з поштою. З цією метою було розроблено і опубліковано навчально-методичний посібник «Довідник користувача комп'ютерних програм Microsoft Office та Internet».

Для формування готовності щодо використання застосувань програми Microsoft Office в самостійній роботі було проведено чотири заняття в режимі консультацій в комп'ютерних класах університету. Для перевірки засвоєння комп'ютерних програм використовувались розроблені тести і тестові завдання. Крім того, студенти повинні були виконати індивідуальні завдання різного рівня складності. Наприклад: здійснити введення, редагування і формування

тексту англійською мовою в програмі Word-2010; вставити спеціальні символи; розробити узагальнювальні таблиці та схеми з опрацьованого граматичного матеріалу; вставити в текст об'єкти WordArt; розробити опорний конспект, використовуючи програму Word-2010; створити презентацію заняття із застосуванням PowerPoint; знайти необхідну інформацію в Інтернеті за допомогою пошукової служби тощо.

Опрацювання навчально-методичного довідника суттєво підвищило рівень умінь і навичок з пошуку, обробки і презентації навчальної інформації й, тим самим, сприяло не тільки підвищенню предметних знань, умінь і навичок, але й професійній компетентності майбутнього вчителя-філолога, інтенсифікувало освітній процес, сформувало навички самостійного вивчення навчального матеріалу; здійснило ефективне поєднання нових і традиційних технологій навчання на основі використання НІТН; реалізувало інтерактивну взаємодію між всіма учасниками навчального процесу; спростило функції контролю за рівнем знань, умінь і навичок студентів.

Висновки. Розробка й впровадження в освітній процес навчально-методичного посібника «Довідник користувача комп'ютерних програм Microsoft Office та Internet» та залучення майбутніх учителів української мови та літератури до використання НІТН при навчанні англійської мови сприяло формуванню умінь і навичок самостійної роботи, в процесі якої здобувачі освіти займали позицію суб'єкта навчальної діяльності, здобувача знань, генератора ідей. Як наслідок, підвищився інтерес майбутніх учителів української мови і літератури до навчання англійської мови, активність на заняттях, що водночас, сприяло підвищенню результатів успішності.

ІНТЕРАКТИВНА ФОРМА НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ПО «ВИКОРИСТАННЮ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ У КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ» НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ ФАКУЛЬТЕТІ В РАМКАХ БОЛОНСЬКОЇ СИСТЕМИ

Губіна Наталія Василівна
к.мед. н., доцент
Івано-Франківський національний медичний університет
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Сучасний український ринок лікарських засобів є дуже насиченою структурою, на ньому представлено близько 500 тис. препаратів, з яких в Україні зареєстровано понад 13 тис. Цей невеликий показник (близько 4% від світового обсягу) включає всі фармакологічні групи препаратів, які застосовуються у світовій медицині та фармації, і потребує уважного ставлення до себе з боку лікаря, провізора (фармацевта) і пацієнта. Участь провізора у процесі лікування сприяє своєчасному доведенню до хворого високоефективних лікарських засобів, встановленню раціональних шляхів та режимів їх введення, запобігає призначенню несумісних лікарських препаратів, знижує до мінімуму побічні дії ліків, а також зменшує поліпрагмазію. Знання симптомів і синдромів основних захворювань організму людини, головних положень і принципів клінічної фармакології, питань взаємодії ліків різних фармакологічних груп при одночасному застосуванні дозволяє провізору підходити індивідуально до підбору медикаментів та якнайефективніше здійснювати фармацевтичну опіку.

Спеціалізація «Використання лікарських засобів у клінічній практиці» - одна із вибіркових дисциплін у системі підготовки провізорів, яка проводиться на V курсі, інтегровано доповнює базові для провізорів медико-біологічні і клінічні дисципліни, які передують вивченню дисципліни.

Важливим аспектом є формування у студентів здатності практичного застосування отриманих знань.

Мета дослідження підвищення рівня навчально-пізнавальної діяльності студентів з навчальної дисципліни за вибором «Використання лікарських засобів у клінічній практиці» шляхом застосування технології ситуативного моделювання в умовах кредитно-модульної системи та формування навичок із клініко-фармацевтичних підходів до раціонального вибору й оптимального використання лікарських засобів для забезпечення раціональної фармакотерапії.

Матеріал та метод дослідження. Викладання спеціалізації «Використання лікарських засобів у клінічній практиці» здійснювали з впровадженням у структуру заняття технології ситуативного моделювання й оцінки ефективності засвоєння студентами знань і вмінь. Ефективність цього методу забезпечує активне користування знаннями, а також достатнє розуміння, засвоєння та творче застосування умінь при вирішенні практичних завдань.

Результати дослідження та їх обговорення

Вивчення дисципліни-спеціалізації з «Використання лікарських засобів у клінічній практиці» проводиться на V курсі. Проведення заняття проходить згідно з планом та організаційною структурою, що діє в умовах кредитно-модульної системи. Зокрема, це такі етапи:

1. Підготовчий етап, що включає організаційні заходи, постановку навчальних цілей та тестовий контроль вхідного рівня знань, що дає можливість проаналізувати готовність аудиторії до інтерактивних форм навчання.
2. Основний етап, до якого входить розбір заданої теми. Сюди відноситься аналіз:

- основних клінічних симптомів і синдромів найбільш поширених захворювань;
- підходів до медикаментозного лікування найбільш поширених захворювань залежно від віку, стану пацієнта, характеру захворювання;
- характерних клінічних симптомів найбільш розповсюджених захворювань, що вимагають обов'язкової консультації лікаря;
- переліку захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування, та характерні для них клінічні прояви;
- основних принципів симптоматичної лікарської терапії захворювань і патологічних станів, при яких можливе відповідальне самолікування;

- клініко-фармакологічної характеристики лікарських засобів різних фармакотерапевтичних груп, в тому числі комбінованих ліків;
- фармакокінетичних та фармакодинамічних особливостей лікарських засобів і факторів, які їх визначають;
- принципів проведення клінічних досліджень лікарських засобів та критерії оцінки їх біоеквівалетності;
- принципів взаємодії лікарських засобів в організмі пацієнта;
- методів та критерії оцінки клінічної ефективності лікарських засобів різних фармакотерапевтичних груп;
- клінічних проявів можливих лікопов'язаних проблем та побічних ефектів лікарських засобів, методи їх попередження та корекції;
- обов'язків та ступеня відповідальності провізора (фармацевта) за ефективність медикаментозної терапії при здійсненні фармацевтичної опіки.

Викладачем створюються ситуації, під час виконання яких студенти моделюють клінічні ситуації, удосконалюють навички щодо пошуку, аналізу особливостей використання лікарських засобів для лікарів, іншого медичного персоналу, провізорів, пацієнтів та членів їх родин і близьких, що складає основу фармацевтичної опіки; проводять корекцію плану фармакотерапії для підвищення її ефективності, безпечності. Кожен учасник ситуації пробує окреслити диференційовані підходи до підвищення ефективності та безпечності фармакотерапії у хворих залежно від віку, стану та характеру захворювання.

3. Заключний етап, який передбачає рефлексію результатів (підведення підсумків, закріплення знань) і контроль та аналіз засвоєння навчального матеріалу, які проводяться шляхом вирішення розроблених тестових завдань «кінцевого рівня знань».

Оцінювання знань та вмінь студентів, набутих на заняттях зі спеціалізації з використанням інтерактивних форм навчання, відбувається згідно з розробленими новими формами і вимогами кредитно-модульної системи.

Висновок. Застосування методики ситуативного моделювання сприяє творчому спілкуванню, набуттю навичок співпраці в колективі та формуванню

відчуття відповідальності за виконання завдань, вмінню будувати аргументовану відповідь, ефективному та швидкому засвоєнню матеріалу. Студенти у випадку навчання з проблемно-ситуативним підходом мають можливість потренувати практичне застосування знань у певних ситуаціях (наближених до реальних), а викладач може зробити акцент на викладі матеріалу, що знадобиться їм у майбутній професійній діяльності. Дана форма навчання є важливою на сучасному етапі медичної освіти у вищих навчальних закладах.

ДО ПРОБЛЕМИ ОНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЄВОГО АПАРАТУ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТИ

Дічек Наталія Петрівна
Інститут педагогіки НАПН України
Київ, Україна

У сучасних умовах інформаційної глобалізації розвиток української освіти як галузі суспільної науки супроводжується істотними зрушеннями, зокрема й в її поняттєво-термінологічному апараті, що спричинює потребу в обґрунтуванні й формулюванні нових визначень, уточненні вже усталених понять для уникнення термінологічних розбіжностей. Оскільки наукові поняття і терміни є одиницями опису та аналізу будь-якого наукового феномену, зокрема й сфери освіти, узгодження таких одиниць із загальновживаними у світовому співтоваристві науковими категоріями і поняттями стає необхідною умовою функціонування української науки у світовому науковому просторі.

Нині у міжнародному науковому спілкуванні англійська мова набула своєрідного статусу porto franko. Переважна більшість наукових текстів публікується саме цією мовою, тому маємо підстави орієнтуватися на англомовні визначення і поняттєвий апарат, якими послуговуються авторитетні зарубіжні дослідники, не залежно від національної чи державної приналежності. Слід зауважити наявну полісемантичність багатьох англомовних понять, що породжує проблему їх інтерпретації, або «семантичний лабіринт». Доречно навести думку українського вченого І.Іванюк про те, що сьогодні, внаслідок «спокус дифузного постмодернізму, який санкціонує нерозбірливість і навіть термінологічний безлад» [3, с.13-14], нагальною необхідністю є здійснення термінологічного аналізу. До того ж, ознайомлення з ним слугує не стільки уніфікації вживання, скільки орієнтації дослідників у сучасному науковому дискурсі, а «орієнтації потребує той, хто сам має визначати напрям і мету свого руху, той, чия цілераціональна

активність є наслідком власного цілепокладання. Отже, орієнтації потребує той, хто діє» [Цит. за 4, с.50].

Також беремо до уваги, що формування теоретико-термінологічного інструментарію будь-якої науки є тривалим і складним та водночас постійним процесом. У цьому обмеженому за обсягом дописі звернемося до обґрунтування можливих змін у вживанні лише таких ключових понять як «освіта», «історія освіти», «педагогіка», «філософія освіти».

Аналіз текстів доводить, що в англомовному світовому науковому співтоваристві словосполучення «історія освіти» (the history of education) вживається для позначення гуманітарної наукової галузі, яка всебічно досліджує питання становлення і розвитку освіти як багатоаспектного суспільного інституту у різних вимірах, співвідношеннях і взаємозв'язках з метою виявлення закономірностей, тенденцій розвитку освіти й освітніх інституцій, та прогнозування подальших трансформацій тощо [5;7;8; 9]. В українській науковій традиції таку галузь в науці про освіту зазвичай означують як «історія педагогіки» [1;2].

Порівняння тлумачення термінів «освіта» і «педагогіка» в англомовній та україномовній науці засвідчує, що в англомовній літературі перший вживається у найширшому значенні, є багатозначним, натомість другий термін зустрічається значно рідше й має вужчий зміст й функціональне тлумачення. У зарубіжному середовищі досі точаться дискусії: педагогіка це – мистецтво, чи наука, чи прикладна наука? [10].

Наголосимо, що оскільки англомовний науковий простір базується на світоглядному плюралізмі думок і методологічних підходів, то й немає загальноприйнятих, єдино визначених дефініцій [11], тому наведемо кілька варіантів визначень з англомовних енциклопедично-довідкових видань, як певних поняттєво-термінологічних маркерів.

Так, в англомовній літературі термін «освіта» (education) означує «всеохоплюючий процес, спрямований на розвиток можливостей і поведінки людини, передачу комбінації знань, умінь та цінностей, необхідних для її

життєдіяльності» або як «всеохоплюючий процес, мета якого – сприяння особі в її становленні як повноправного члена суспільства» (Encyclopedia Britannica [5]). Фактично поняття «освіта» включає й поняття «педагогіка» (pedagogy), яку найчастіше визначають як «мистецтво або наука навчати дітей», як галузь, що «вивчає методи навчання, включно з цілями освіти й способами їх досягнення, теорію навчання, учіння, тому тісно пов'язана з психологією освіти (educational psychology), а також частково – з філософію освіти (philosophy of education), яка розглядає цілі й цінності освіти у філософській перспективі» [12]. Можна казати про спорідненість понять «педагогіка» і «дидактика».

Під впливом орієнтації української науки на тренди світового наукового й освітнього простору доцільно гармонізувати українську наукову термінологію із зарубіжними зразками. Одним з наслідків такої гармонізації є поширення тлумачення в сучасній українській науковій літературі терміну «освіта» як, полісемантичного, всеохоплюючого (total), тобто багатозначнішого, ніж термін «педагогіка». Відповідно до цього, назва наукової галузі «історія педагогіки» нині поступово замінюється семантично ширшим поняттям «історія освіти». В англомовній літературі цю галузь характеризують як «вивчення минулого розвитку освітніх систем, освітніх теорій й освітніх інституцій у рамках загальної історії у контексті соціальних, економічних, політичних, технологічних, наукових та культурних змін [13].

Список літератури

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге. Рівне. 2011.

2. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008.

3. Іванюк І. Освітня політика. Навчальний посібник. Київ.2006.

4. Култаєва М. Провокативна філософія освіти: fata morgana універсалізму та спокуси сингулярності (К. П. Лісман, Р. Д. Прехт і А. Реквітц). Філософія освіти. 2018. № 2 (23). 32-69.

5. Encyclopedia Britannica https://www.britannica.com/science/pedagogy

6. Saviani, D. Pedagogy: the space for education at the university. Retieved from : http://www.scielo.br/pdf/cp/v37n130/en_06.pdf;
7. Schugurensky, D., & Aguirre, N. (2002). History of education: Selected moments of the 20th century. Retrieved from The Ontario Institute for Studies in Education of the University of Toronto: http://fcis.oise.utoronto.ca/~daniel_sc/assignment1/1919pea.html;
8. Solution Tree. (2017). History of PLC. Retrieved from AllthingsPLC: http://www.allthingsplc.info/about/history-of-plc;
9. Oxford Handbook of the History of education (2019)
10. https://lepole.education/en/pedagogical-culture/27-history-of-pedagogy.html?showall=1)
11.file:///C:/Users/ET2221I/Downloads/CurriculumanditsMessageSystems.EditorsIntroduction.DominicWyseetal.pdf)
12. https://www.sutori.com/story/the-history-of-educational-pedagogy--RzACCBgYGbs2Hnnx7oQR7dzd)
13. https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Pedagogy; https://www.kenyaplex.com/questions/46050-define-history-of-education.aspx

АНАЛІЗ ДОЦІЛЬНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Дмитренко Катерина Анатоліївна,
к.п.н., доцент кафедри соціальної роботи
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської оласної ради
Корсікова Катерина Генндаіївна
к.п.н., викладач кафедри педагогіки,
психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської оласної ради
м. Харків, Украина

В останні роки все частіше наголошується на перспективах використання інформаційних технологій, комп'ютерних комунікацій для вирішення завдань, що стоять перед системою освіти. У лексикон сучасного адміністратора, вчителя та вихователя все частіше входять нові терміни. Одним з них є поняття «діджиталізація навчання» – digitalization of learning – навчання з використанням дистанційних освітніх технологій, тобто використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі і створення нових можливостей навчання [2].

Таким чином, одним з основних завдань сучасної освіти є підвищення її якості на основі використання інформаційних технологій. Як педагогічний процес не може обмежуватися певною системою управління, так і процес інформатизації освітнього процесу – не повинен розповсюджуватися хаотично. Для вирішення вищезазначеного варто переорієнтовувати процес інформатизації освітнього закладу на єдиний інформаційний простір освітнього закладу.

Отже, послуговуючись вищевикладеним матеріалом, зауважимо, що основними векторами розвитку освіти сьогодні мають стати: швидкість;

ентузіазм і мотивація (направленість вихованців у онлайн - і офлайн-режимі); доступність матеріалів в режимі реального часу (спрощення процесу отримання нових знань); міждисциплінарний контент-напрямок (об'єднання знань з різних сфер життя).

Розглядаючи реалізацію інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) освіти України, слід зазначити, що їх аналіз і їх інтеграція протягом останніх 20 років дозволяє констатувати, що сьогодні, в педагогічній спільноті, склалися три основні підходи до розуміння їх сенсу і призначення [3]:

- Перший підхід розглядає сам процес у контексті предмета вивчення.

- Другий підхід є підставою розгляду процесу впровадження ІКТ в Нову українську школу у вигляді засоби навчання.

- Третій підхід розглядає даний процес з точки зору його як інструменту оптимізації і оптималізації освітнього процесу в цілому.

Відтак сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується системними трансформаціями в освітній галузі. Зокрема, прийнятий новий Закон України «Про освіту» (2017 р.), запроваджено Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа», де наголошується на формуванні системи загальнолюдських цінностей. І хоча Концепція Нової української школи передбачає реформування загальної середньої освіти, цінності, що проголошуються в цьому документі, у контексті реалізації принципу наступності між ланками дошкільної та початкової освіти мають стати спільними і для педагогів закладів дошкільної освіти, вихованців та їх батьків [1].

Проблема майбутнього вищої педагогічної освіти в епоху «цифровізації» останнім часом стала вельми популярною і звучить в тій чи іншій інтерпретації на різних форумах. Початок їй було покладено на VII конференції ECCE-2018, що відбулася під егідою ЮНЕСКО в МДУ (ECCE, 2018). Інтерес до теми зрозумілий: вона стосується основ людського життя [4].

Зауважимо, що фундаментальні зміни, що відбуваються в сучасному культурно-освітньому просторі, суспільні запити і потреби утверджують думку

про пріоритет освітнього етапу як найвідповідальнішого періоду становлення фахівця педагогічної галузі. Саме в цей період відбувається становлення особистості фахівця, формування його конкурентоспроможності.

Незважаючи на усвідомлення ролі педагогічної освіти, в прогнозах майбутнього у освіті рідко враховується, якщо не сказати, що зовсім не враховується.

Разом з тим, навіть не озираючись на глобальні завдання, умови існування системи вищої педагогічної освіти в епоху інформатизації назрівають радикальні зміни, як-то:

1. Зміна освітньої парадигми: від орієнтації на стійке зовнішнє середовище – до постійно мінливого світу.

2. Оновлення знань, в тому числі і педагогічних і є тенденція до скорочення цього часу.

3. Проектування освітньої роботи з урахуванням новітніх знань про функції мозку.

4. Розвиток процесного і конструктивного мислення.

5. Інтуїція як важливою складовою освітніх процесів.

6. Розвиток неінституційних форми освіти.

7. Візуалізація пізнавальних процесів.

8. Поступовий перехід до телепатичних систем в освіті.

І всі ці зміни повинні знайти своє відображення в системі вищої педагогічної освіти з урахуванням негативного впливу зовнішнього середовища і ослабленого психофізіологічного стану молодого покоління.

Їх розв’язання неможливе без вивчення стану сучасного програмового забезпечення, виокремлення змістових компонентів чинних освітніх програм для реалізації мети дошкільної освіти.

Отже, є необхідність в аналізі доцільності використання інформаційних технологій при підготовці педагогічних працівників в умовах діджиталізації освітнього процесу.

Темп розвитку суспільства безпосередньо залежить від творчих зусиль самої особистості, від тих можливостей і здібностей, якими вона володіє. Людина майбутнього – це творча, динамічна, вільна в своїх судженнях особистість, яка швидко орієнтується в світі мінливих технологій і вміє самостійно приймати ефективні рішення.

Однак, на думку багатьох дослідників як за кордоном (Кен Робінсон, Деніель Кропф, Джеймс Хекман та ін.), так і в Україні (Лікарчук І., Харківська А., Пономарьова Г. та ін.), сьогоднішній рівень освіти взагалі і педагогічна думка зокрема не відповідає потребам розвитку суспільства.

Перед вченими і педагогами стоїть завдання розробки освітньої системи, здатної інтегрувати дитину в сучасний швидко змінюється високотехнологічний світ знань та інформації з урахуванням комплексного підходу «наука – технологія – інновація». У світовій практиці освіта сьогодні сприймається як потреба, необхідна для людини протягом усього життя.

Такий підхід змушує змінювати систему в цілому, і в першу чергу вищу педагогічну освіту.

Авторський погляд полягає у тому, що цифровізація системи педагогічної освіти (діджитацілізія ЗВО) насамперед повинна ґрунтуватися на адміністративній діяльності як невід'ємної частини української освіти.

Уже сьогодні в сучасних закладах педагогічних ЗВО використовуються такі функції діджиталізації, як-то: вебконференції, єдині освітні платформи; ресурси в Інтернеті. Відтак, як основний шлях розвитку даної реформи педагогічної освіти, варто продовжувати удосконалювати підготовку педагогічних та управлінських кадрів та активно використовувати онлайн-курси; онлайн-іспити; цифрові підручники тощо.

Авторська позиція полягає у тому, що для розв’язання завдань, що постають наразі перед викладачами педагогічних ЗВО, необхідно запроваджувати також і інформаційні освітні програми, спрямовані на розвиток особистості здобувача педагогічної освіти відповідно до сучасних вимог. Їх використання в освітньому процесі сприяє вихованню соціальних

цінностей у студентів, серед яких відповідальність, ініціативність, креативність тощо.

Проведений теоретичний аналіз дозволяє стверджувати, що існують недоліки, що гальмують процес цифрового навчання здобувачів вищої педагогічної освіти та обумовлюють визначення й наукове обґрунтування педагогічних умов щодо запровадження інформаційних освітніх програм у ЗВО.

Зокрема, проведений аналіз дав змогу спрогнозувати фахові компетенції сучасного педагога закладу загальної середньої освіти, що повинні включати:

1. Етико-правові знання.
2. Біофізіологічну підготовку педагога сучасного ЗЗСО.
3. Підготовку в галузі науки.
4. Технологічна підготовка.
5. Цифрові навички та компетенції за принципом ecdl.
6. Знання в галузі екології та сталого розвитку.
7. Білінгвальну підготовку.

Проведене дослідження не вичерпує усі можливості аналізу проблеми аналізу доцільності використання інформаційних освітніх програм для цифрового навчання студентів та не претендує на остаточне й вичерпне розв’язання досліджуваної проблеми. Зокрема, подальшого вивчення потребують етичні проблеми діджиталізації педагогічної освіти.

Зокрема, питання будь-якої нової технології сьогодні і в майбутньому-питання етики, де в майбутньому педагогу закладу загальної середньої освіти, батькам і управлінцям все частіше і частіше належить робити вибір між «шкідливо для здоров'я» і «корисно для знань» у випадку використання засобів ІКТ.

Список літератури:

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / за ред. Н.М. Бібіка Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf (дата звернення: 29.08. 2019).

2. Про вищу освіту : Закон України : від 01 липня 2014 року № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР).* 2014. № 37-38. Ст. 2004.

3. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей. Київ, 2018. 40 с. URL: https://ipv.org.ua/prohrama-nova-ukrainska-shkola (дата звернення 30.08.2019).

4. ECCE-2018. URL: https://ecceconference.com/news/2018/sostoyalos-otkrytie-mezhdunarodnoy-konferentsii-esse-2018/ (дата звернення : 05.01.2019).

ТРАДИЦІЇ РІДНОГО КРАЮ ЯК СКЛАДОВА ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

Дрозд Олена Володимирівна,
к.пед.н., ст. викладач,
Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Вступ. Національна самосвідомість особистості зароджується з раннього дитинства, а разом з нею любов до рідного краю, почуття відданості Батьківщині. Людині, яка змалку не відчуває нерозривного зв'язку зі своїм народом, важко визначитися, досягти успіху, реалізуватися в житті. Вона може інтуїтивно впродовж життя відчувати себе маргіналом. Первинні уявлення утворюються вже в дошкільному віці, поступово закарбовуються в наступні роки; вони не розчиняються у часі, не зникають, хоча без належного усвідомлення можуть бути витісненими у підсвідомість. У патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до людей, до своєї держави, до її минулого, майбутнього та сьогодення. Патріотична діяльність виявляється у пошуковій, краєзнавчій роботі, в процесі пізнання, в праці тощо.

Мета роботи. Теоретично обґрунтувати та практично перевірити вплив історії рідного краю, його традицій на громадянське виховання дітей дошкільного віку.

Матеріали і методи. За визначенням М. Стельмаховача, «традиція – це досвід, звичаї, погляди, смаки, норми поведінки й т. ін., що склалися історично й передаються з покоління в покоління». Педагогічне значення традицій дослідник убачає в тому, що вони одночасно постають як результат виховних зусиль народу протягом багатьох віків, і як незмінний виховний засіб. У різних регіонах вони різні. Як приклад він порівнював степову Україну (свята першої скиби чи першого снопа) та Прикарпаття (проводи вівчарів з отарами на полонини чи їх повернення в господарства).

Відомий педагог С. Русова у своїх працях також наголошувала на необхідності будувати систему національного виховання дітей, розпочинаючи з дошкільного віку на традиціях рідного краю і з урахуванням народної педагогічної мудрості. На її думку, найбільший вплив на дитину мають природа краю, народні звичаї і традиції, суспільний устрій і становище матері та дитини в сім'ї.

Палкий педагог-гуманіст і патріот В. Сухомлинський також особливу увагу надавав засобам народної педагогіки, під якими розумів усю сукупність виховних ідей, традицій (трудових, моральних, сімейно-побутових, естетичних), звичаїв, свят, обрядів і рекомендував використовувати їх з метою виховання дітей. Сюди ж він відносив рідну мову і фольклор (казки, легенди, приказки, прислів'я, загадки, скоромовки), різні види народного мистецтва (пісенне, музичне, декоративно-прикладне), народні ігри та іграшки.

У дослідженнях О. Денисюк та Л. Кокуєвої доведено, що дошкільний вік є сприятливим для ознайомлення дітей з історією та традиціями рідного краю, з багатонаціональним складом його народу, розселенням різних етнічних груп по всій території країни, специфікою їхньої праці та побуту, особливостями мови та культури. У молодшому дошкільному віці починають виникати реальні можливості для опосередкованого засвоєння дітьми знань, які виходять за межі їхнього життєвого досвіду та безпосереднього сприймання, і є віддаленими в просторі й часі. Відтак, традиції рідного краю є найкращим засобом виховання громадянина.

Розпочинати виховання громадянина, на нашу думку, необхідно з ознайомлення дітей дошкільного віку з найближчим оточенням. Тобто з тих речей, які вони можуть побачити вдома (наприклад, вишита серветка, тканий килимок, предмети народного одягу, іграшки тощо) і які викликають позитивні емоції.

Яскраво відображають самобутність рідного краю писанки. Традиція розмальовувати навесні яйця у слов'янських народів сягає епохи язичництва. Писанки в слов'ян були пов'язані з комплексом весняної обрядовості. Назва

«писанки» походить від слова «писати», у розумінні «прикрашати орнаментом». Оригінальні орнаменти писанок не тільки чарують своєю витонченістю та гармонійністю, а й несуть прадавні символи природи, єднають з традиціями минулого. У кожному регіоні й навіть майже у кожному селі були неповторні, самобутні орнаменти. Одним із дієвих засобів громадянського виховання дітей ми визначили народні свята. Ознайомлення з народними святами сприяє поглибленню емоційних зв'язків дитини з життям, працею та красою рідного народу.

До ефективних методів і форм організації роботи по ознайомленню дошкільників з рідним краєм належать: екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць; екскурсії до парку; розповіді вихователя; бесіди з цікавими людьми, узагальнюючі бесіди; розгляд ілюстративних матеріалів; читання та інсценування творів художньої літератури; запрошення членів родини у дитячий садок; зустрічі з батьками за межами закладу дошкільної освіти за місцем роботи.

Бажано обладнати в кожній групі спеціальний куточок, де будуть і ляльки, одягнені в національні костюми, і народні українські іграшки, фотографії пам'яток рідного міста та столиці, державні символи України, український посуд тощо.

Погоджуючись з точкою зору К. Шевчука щодо формування ціннісного ставлення до рідного краю, було взято за основу виявлення первинного рівня сформованості уявлень молодших дошкільників про рідний край такі компоненти: пізнавально-інтелектуальний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий. На засадах зазначених критеріїв і показників було визначено рівні сформованості знань дітей про рідний край у дітей молодшого дошкільного віку: високий, середній, низький.

Педагогічний експеримент проходив у закладі дошкільної освіти «Колосок» м. Миколаїв. Усього в експерименті взяло участь 20 дітей молодшого дошкільного віку (4 – 4, 5 роки).

Спочатку нами проводилось спостереження, ігри, бесіди, які дозволили виявити знання дітей про рідний край та емоційно-ціннісне ставлення.

Потім ми запропонували дітям таке діагностувальне завдання: «Завітала в гості казка». Мета: виявити знання дошкільників про культуру рідного народу; емоційно-ціннісні переживання дітей, які викликають українські народні казки. Дошкільникам пропонувалося відповісти на ряд запитань дорослого:

- ✓ Чи знаєш ти українські народні казки або казки інших народів? Які з них ти можеш розповісти?
- ✓ Як називається твоя улюблена казка? Хто її автор? Перекажи її.
- ✓ Як називається твоя улюблена пісня? Чи подобаються тобі українські народні пісні?
- ✓ Який танок ти запропонував би станцювати, щоб усім було весело? Які українські народні танці ти знаєш?
- ✓ Які звичаї українського народу ти знаєш?

Аналіз отриманих відповідей дошкільників показав, що більшість дітей не виокремлюють українські народні казки від сучасних, часто плутають їх із сюжетами відомих мультфільмів. Дошкільникам важко визначити й українські народні пісні. Окремі діти змогли назвати гопак як український народний танець. Переважна більшість дошкільників згадала народні свята – Різдво та Паску.

Таблиця 1

Рівні сформованості знань дітей про культуру українського народу на констатувальному етапі експерименту

Рівень	**Діти молодшого дошкільного віку**
Високий	2 дитини (10%)
Середній	6 дітей (30%)
Низький	12 дітей (60%)

Результати і обговорення. Як свідчить аналіз одержаних даних, дошкільники мають обмежений запас знань про рідний край. Як правило, діти

мають обмежений запас знань українських народних казок, не можуть навести прикладів українських пісень та ігор. Дошкільникам важко розповісти про народні свята. Поширеною є думка дітей про те, що усі свята, які святкують у родині є народними. Також дітям важко зорієнтуватися у назвах предметів українського побуту, розміщених в українській світлиці. Зовсім не називають діти українського народного одягу. Знають тільки про віночок та шаровари і сорочку. Звичайно, що така ситуація в групі дітей потребувала серйозної роботи з боку вихователя, планування заходів, спрямованих на ознайомлення дошкільників з рідним краєм.

Висновки. Таким чином, слід організувати роботу з ознайомлення з рідним краєм на формувальному етапі експерименту. Для цього вихователям слід використовувати широке коло організаційних форм (заняття, бесіди, зустрічі, ігри, виставки, конкурси, свята, розваги, цільові прогулянки, екскурсії, походи та ін.), методів (наочні, словесні, практичні та ігрові та ін.) та прийомів (сюрпризний момент, ігрові прийоми, використання фольклору, розглядання, розповідь та ін.) роботи з дітьми. До роботи з ознайомлення дітей з рідним краєм треба залучати батьків та найближчих родичів дитини. Необхідно обладнати в молодшій групі спеціальний куточок, де є і ляльки, одягнені в національні костюми, і народні українські іграшки, фотографії пам’яток рідного міста та столиці, державні символи України, український посуд і т. ін.

НЕТРАДИЦІЙНЕ МАЛЮВАННЯ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Журавко Тетяна Валеріївна,
викладач-стажист
кафедри психології та педагогіки розвитку дитини
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Вступ. На сучасному етапі розвитку нашої держави стратегічними завданнями реформування освіти в Україні є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, забезпечення пріоритетності розвитку людини, відтворення й трансляції культури і духовності, а також виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинутих країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад.

Актуальність сучасних досліджень. Останнім часом підвищилася увага до проблем теорії й практики художньо-естетичного виховання як засобу формування всебічно розвинутої, духовно багатої особистості, що висвітлено в наукових дослідженнях Л.С. Виготського, М.С. Кагана, Г.Г. Коломійця, О.П. Крупник, А.А. Мелик-Пашаєва, Г.А. Петрової, В.Г. Ражникова, В.А. Разумного, В.Н. Шацької, Б.П. Юсова та інших. Формувати особистість і її художньо-естетичну культуру, як відзначають багато науковців, педагогів, письменників, діячів культури (Д.Б. Кабалевський, А.С. Макаренко, Б.М. Неменський, В.О. Сухомлинський, Л.М. Толстой, К.Д. Ушинський), особливо важливо в найбільш сприятливому для цього дошкільному віці [1].

Мета. розкрити теоретичні основи нетрадиційного малювання дітей дошкільного віку. Здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Зображувальна діяльність має надзвичайно важливе значення для всебічного розвитку особистості. В процесі створення зображення у дитини формуються такі якості, як спостережливість,

естетичне сприйняття, художній смак та, звичайно, творчі здібності. Малюючи, дитина виражає власний емоційний стан, своє ставлення до навколишнього світу. Доступними для свого віку засобами малюк самостійно створює прекрасне і вчиться бачити прекрасне в оточуючому її світі [4].

В. О.Сухомлинський наголошував: «Витоки здібностей та обдарованості дітей на кінчиках пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть найтонші нитки-струмочки, які живить джерело творчої думки. Іншими словами, чим більше майстерності в дитячій руці, тим розумніша дитина». Під час виконання роботи із зображувальної діяльності дитина постійно тренує рухи пальців рук. Вченими доведено, що розвиток зон мозку, які відповідають за мовлення, відбуваються під впливом імпульсів, що йдуть від пальців. І навіть при загальній фізичній активності, якщо розвиток рухів пальців відстає, то у дитини затримується і розвиток мовлення. Крім того, стимулювання мовленнєвого розвитку дітей шляхом тренування пальців рук є одночасно й підготовкою руки до письма. Тому робота із зображувальної діяльності з дітьми дошкільного віку є надзвичайно актуальна. Завдання педагогів – мотивувати дошкільників до створення прекрасного своїми руками. В цьому допоможе нестандартний підхід у методиці навчання навичкам та прийомам малювання, зокрема, нетрадиційними техніками.

Малювання нетрадиційними техніками допомагає прищепити любов до зображувального мистецтва та викликає цікавість до малювання, бажання малювати ще більше. Нетрадиційні техніки малювання викликають у дітей безліч позитивних емоцій, відкривають можливості використовувати добре знайомі їм предмети в якості художніх матеріалів. Незвичні техніки малювання зацікавлюють дітей, сприяють розвитку творчості у всіх, без винятку. Під час малювання нетрадиційними техніками дошкільники отримують знання про зображувально-виражальні можливості матеріалів, оволодівають технічними прийомами роботи з ними та послідовністю виконання образотворчого процесу.

У дітей задіюються всі можливі сенсомоторні рецептори. Вони вчаться створювати гарні зображення, радіти їм, вірити в свої сили, координувати дії

ока, руки, кисті. Завдяки нетрадиційним технікам дитячі малюнки стають змістовніші, привабливіші, виразніші, емоційніші. Навчившись виражати свої почуття на папері (і не тільки), дошкільники краще розуміють почуття інших, вчаться долати сором'язливість, страх перед малюванням, перед тим, що нічого не вийде, проявляють свої нахили, здібності, обдарування, уяву, фантазії. Важливо, що кожна дитина вчиться працювати на своєму рівні здібностей. Дитячі роботи, під час творчого процесу такого малювання, не залежні від зразка, як зазвичай – вони не схожі одна на одну і дивують інших. Нетрадиційні техніки малювання і художня творчість допомагають дітям розкрити свою особистість, індивідуальність та неповторність [1].

Малювання нетрадиційними техніками сприяє вирішенню наступних завдань у дошкільному вихованні:

1. Збагачувати досвід естетичного бачення дітьми навколишньої дійсності.

2. Здійснювати художньо-естетичне виховання дітей на основі широкої інтеграції, охоплюючи різні форми роботи з дітьми (заняття, самостійна художня діяльність, свята, розваги, гуртки).

3. Розвивати у дітей природні нахили, здібності, обдарування.

4. Сприяти формуванню у дошкільників емоційно-оцінювального ставлення до творчих проявів.

5. Заохочувати бажання дітей фантазувати і творити.

6. Проводити з дітьми спеціальні заняття з образотворчого мистецтва із застосуванням нетрадиційних форм (екскурсії, ігри-подорожі, заняття за інтересами тощо).

7. Здійснювати художньо-естетичне виховання дошкільнят в співпраці дитячого садка з родиною.

Проведення занять з використанням нетрадиційних технік малювання вимагає від педагога, насамперед, власного творчого розвитку, нестандартного мислення, креативного підходу у виборі тематики занять, прийомів виконання малюнку та матеріалів, які можуть втілити той чи інший задум дитини [3].

Нетрадиційні техніки малювання – це спосіб створення нового, оригінального витвору мистецтва, у якому гармонує все: і колір, і лінія, і сюжет. Саме нетрадиційні техніки малювання створюють атмосферу розкутості, відкритості, розвиток самостійності дітей, створюють емоційно – позитивне відношення до діяльності. Результат зображувальної діяльності не може бути поганим чи хорошим, робота кожної дитини індивідуальна, неповторна.

Висновки. Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми художньо-естетичного виховання дітей дошкільного віку дозволило з'ясувати, що художньо-естетичне виховання займає важливе місце в усій системі навчально-виховного процесу, оскільки за ним стоїть не тільки розвиток естетичних якостей людини, але й усієї особистості в цілому: її сутнісних сил, духовних потреб, етичних ідеалів, особистих і суспільних уявлень, світогляду.

Дошкільний вік – найважливіший етап розвитку й виховання особистості, найбільш сприятливий для формування художньо-естетичної культури, оскільки саме в цьому віці у дитини переважають позитивні емоції, з'являється особлива чутливість до мовних і культурних проявів, особиста активність, відбувається якісні зміни у творчій діяльності. Саме цей вік є для дитини сенситивним до сприйняття, усвідомленню прекрасного, формуванню художнього смаку й творчих здатностей [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрущенко Т. Мистецький твір як процес. Образотворче мистецтво. 2003. №3. С. 2–4.

2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Наук.кер. та аг. Ред.. О.Л.Кононко. К.: Світич, 2009. С. 48–50.

3. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. К.: Редакція журналу «Дошкільне виховання», 1999. С. 60.

4. Бєлєнька Г. В. Підготовка вихователів до роботи з дітьми шостого року життя. Особливості освіти дітей шестирічного віку: проблеми, пошуки, досвід, знахідки. К.: КМПУ імені Б.Д. Грінченка, 2004. С. 7–9.

ПРИШКІЛЬНА ДІЛЯНКА ЯК БАЗА ШКІЛЬНОГО КВІТНИЦТВА І САДІВНИЦТВА

Коцун Лариса Олександрівна,
к.б.н., доцент
Кузьмішина Ірина Іванівна,
к.б.н., доцент
Коцун Борис Борисович,
к.педаг.н., доцент
Фіщук Оксана Сергіївна,
к.б.н., ст. викладач
Східноєвропейський національний
університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Вступ. Кожному освітньому закладу відводиться в користування ділянка землі, що оточує її. Вона відіграє важливе значення у поліпшенні мікроклімату території школи. Рослини виконують важливі санітарно-гігієнічні функції, очищаючи та збагачуючи повітря киснем та фітонцидами, зменшують шум, затримують шкідливі домішки, пил та дим. В спекотні дні рослини збільшують вологість повітря, створюють тінь та більш комфортні умови для відпочинку дітей, занять спортом тощо. Великий вплив рослин і на емоційний стан дітей: декоративні властивості квіток, листків, крони, різноманітні їх композиційні поєднання підвищують настрій, викликають позитивні емоції школярів. Крім того, пришкільна територія має велике пізнавальне та виховне значення, оскільки може бути середовищем організації навчально-виховного процесу з природознавства та біології. На цій ділянці проводяться уроки, прогулянки учнів, її об’єкти найближчі та найбільш доступні для організації учнівських спостережень. Тому пришкільна ділянка має дуже важливе значення для ознайомлення дітей з багатьма об’єктами і явищами навколишньої природи, у формуванні навичок вирощування рослин і розглядається як природне продовження кабінету біології.

Мета роботи. Розкрити освітньо-виховне значення пришкільної ділянки та методику організації на ній шкільного квітництва і садівництва вчителем біології.

Матеріали і методи. Об'єктами дослідження було озеленення пришкільних ділянок комунального закладу «Луцька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 15 Луцької міської ради» та Волинського наукового ліцею-інтернату Волинської обласної ради, які є на даний час найбільш репрезентативними в місті Луцьку та можуть бути використані для вивчення студентами медико-біологічного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та вчителями біології Волинської області. Методи дослідження: теоретичні – аналіз науково-методичної літератури, узагальнення, систематизація – для розкриття основних підходів до озеленення пришкільної ділянки. Озелененню освітніх закладів присвячена велика кількість робіт (Байрак О.М., Черняк В.М., 2009), (Савосько В. М., 2011), (Совгіра С.В., Гончаренко Г.Є. та ін. 2010), (Бойко Т.О., Шмігель А., Мігуля О., 2017), (Бойко Т.О., Дементьєва О.І., 2018), (Черняк В.М., Бочелюк О., 2010).

Результати і обговорення. Пришкільна ділянка повинна бути відповідним чином структурована. Основними компонентами є подвір'я, стадіон або спортивне містечко, географічний майданчик, газони, квітники, навчально-дослідна ділянка, плодовий сад. Два останні компоненти у міських школах у зв'язку з обмеженістю території, як правило, мають невелику площу, або взагалі відсутні. Для того, щоб пришкільна ділянка загалом, та її компоненти зокрема, ефективно виконували свої функції, вона повинна бути відповідним чином озеленена. Її озеленення має відповідати певним вимогам, які можна поділити на санітарно-гігієнічні та педагогічні. До гігієнічних вимог озеленення пришкільної ділянки належать наступні: не порушувати світлового режиму території і одночасно захищати в обідню пору від надмірного сонячного освітлення; не заважати провітрюванню території, але захищати її від пануючих вітрів. Такими в наших умовах є вітри західних і північно-

західних напрямків; захищати територію школи від шуму і пилу, що особливо актуально в міським умовах; не містити рослин, які можуть становити небезпеку для дітей: отруйні, алергени, колючі тощо. Не варто також використовувати рослини, які дають велику кількість опалих плодів, що забруднюють територію.

До педагогічних вимог можна віднести наступні:

– сприяти виконанню навчально-виховних завдань, передбачених навчальними програмами з природознавства, географії і біології;

– забезпечувати зміну вражень, що не дає згаснути інтересу дітей до рослин. Це досягається підбором різноманітних рослин для клумб, груп, які відрізняються не лише зовнішнім виглядом, але й часом настання різних фаз розвитку: розпускання листків, цвітіння, дозрівання плодів, листопад тощо;

– естетичність ділянки, під якою слід розуміти не лише естетичні якості окремих рослин, але й їх поєднання у насадженнях, створення композицій;

– доглянутість ділянки, яка полягає у підтриманні її належного санітарного стану та при потребі здійснення певних елементів догляду із залученням до нього учнів.

Основну роботу в озелененні пришкільної ділянки – його плануванні, посадці рослин, догляді за ними – виконує вчитель біології. З педагогічної точки зору важливо максимально залучати учнів до посильної участі у цій роботі. При цьому відбувається як їх навчання, так і практичне застосування отриманих знань, тобто відбувається формування предметної (біологічної) компетентності школярів. Для цього вчитель біології повинен мати відповідні біологічні та педагогічні знання. З цією метою на медико-біологічному факультеті Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки на освітньо-кваліфікаційному ступені магістр спеціальності 014 Середня освіта (Біологія та здоров’я людини) у навчальному плані передбачений курс «Методичні основи шкільного квітництва і садівництва». Він належить до блоку вибіркових навчальних дисциплін. На його вивчення передбачено 4 кредити, форма підсумкового контролю – залік. Два змістові

модулі курсу передбачають вивчення методики організації пришкільної території та використання її об’єктів у навчально-виховному процесі з біології, сприяючи реалізації предметної (біологічної) та ключових компетентностей.

Висновки. Курс «Методичні основи шкільного квітництва і садівництва» спрямований на опановування майбутніми вчителями біології методичних прийомів використання рослин пришкільної території для проведення уроків-екскурсій, виконання дослідницьких практикумів, міні-проектів з квітництва та садівництва тощо. За результатами використання живих об’єктів пришкільної ділянки вчитель формує в учнів не лише біологічну компетентність, але й ключові: інформаційно-комунікаційну, екологічну, громадянську та соціальну тощо.

ОСОБЛИВОСТІ ТЬЮТОРСЬКОГО СУПРОВІДУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Кравцова Тетяна Олександрівна,
к.п.н.,доцент
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ. У сучасному освітньому просторі процес підготовки майбутніх фахівців спрямований на розвиток активної, самостійної професійної діяльності, відтак сучасний фахівець має бути здатними до самонавчання, саморозвитку, здатним постійно розширювати свої загальні та професійні компетентності, бути здатними забезпечувати безперервний професійний розвиток в динамічно мінливому світі. Для досягнення цієї мети необхідно навчити майбутніх фахівців вибудовувати індивідуальний освітні маршрут таким чином, що дозволить виявляти пізнавальні інтереси майбутніх фахівців, мотивувати до саморозвитку та самовдосконалення, сприяти самореалізації у різних сферах життя.

Матеріали та методи. У сучасних наукових доробках проблеми тьюторського супроводу фахівців у закладах освіти охарактеризовано в дослідженнях А. Бойко, Н. Дем'яненко, Н. Жевакіної, С. Іващенка, Л. Кайданової, Т. Ковальової, О. Літовки, В. Осадчого, К. Осадчої та інших. Проблеми організації індивідуальної освітньої траєкторії проаналізовано у дослідженнях Т. Алєксєєва, С. Воробйова, Е. Зеєра, І. Краснощок, О. Піскунова, Н. Олійника, П. Сисоєвої, Е. Симанюк, А. Хуторського та інших.

Мета дослідження полягає у розкриті особливосте тьюторського супроводу індивідуальної освітньої траєкторії майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

Результати та обговорення. Зміст поняття «індивідуальна освітня траєкторія» обґрунтовано у працях К. Александрової, А. Воронцова, І.Краснощок, Т. Ковальової, Т. Осипової, Т. Руденко, І. Якиманської, А. Хуторського та інших. Відтак, К. Александрова трактує індивідуальну освітню траєкторію як персональний шлях реалізації особистісного потенціалу тих, здобувачів освіти, як програму формування й розвитку життєдіяльності, зокрема особистісну, за певний проміжок часу. А. Хуторський зазначає, що «індивідуальна освітня траєкторія – це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу». На думку Т. Ковальової, індивідуальна освітня траєкторія, це траєкторія індивідуального освітнього руху, що формується на основі змісту досвіду, освітніх досягнень і характеристик індивідуального освітнього простору, та дає можливість педагогічного прогнозування.

Відтак, індивідуальні освітні траєкторії передбачають створення умов для індивідуального та відповідального вибору майбутнім фахівцем шляхів реалізації свого особистісного та професійного потенціалу на основі сформованого досвіду, системи ціннісних та сенсожиттєвих орієнтацій, установок, враховуючи особливості освітнього простору та соціокультурного середовища.

Слід зазначити, що вагомого значення набувають особливості та характер суб'єкт - суб'єктної взаємодії, коли між викладачем і студентом відбувається співробітництво та співтворчість у процесі професійної підготовки фахівця. Можливість реалізації таких відносин досягається внаслідок організації тьюторського супроводу, як важливої умови створення та реалізації індивідуальних освітніх траєкторій майбутніх фахівців у закладах вищої освіти

Ми враховуємо думку Т.Жабакової, що тьюторський супровід сприяє найбільш повному розкриттю особистісного потенціалу студента за умови встановлення суб'єкт-суб'єктних відносин, в яких кожна сторона бере на себе відповідальність за який чинять вибір. Т. Ковальовова зазначає, що тьюторський супровід це «рух тьютора разом зі особистістю тьюторанта, яка змінюється, поруч із тьюторантом, які разом розробляють і реалізують свою

персональну індивідуальну освітню програму». Враховуючи позиції вищезазначених дослідників, проблема тьюторського супроводу майбутніх фахівців набуває вагомого значення в сучасному освітньому просторі, оскільки випускник закладу вищої освіти не маючи певних компетентностей, не в змозі оцінити свій потенціал і наявні ресурси для повної самореалізації.

У контексті зазначеного вище суттєвим є твердження Т. Боровікової, яка зазначає, що основне завдання тьюторського супроводу характеризується не тільки наданням своєчасної допомоги і підтримки особистості, а й навчання самостійно долати труднощі освітнього процесу, відповідально ставитися до власного становлення, допомога особистості стати повноцінним суб'єктом свого освітнього, професійного, громадського життя. Зауважимо, що тьюторський супровід індивідуальної освітньої траєкторії майбутнього фахівця передбачає реалізацію таких завдань: діагностику визначення можливостей, інтересів, мотивів навчання та майбутньої професійної діяльності; аналіз можливостей та освітніх перспектив майбутнього фахівця; на основі діагностики цілей, мотивів, цінностей обґрунтування шляхів руху в освітньому та професійному середовищі; розвиток здатностей студента самовиховання, формування у них особистої і соціальної відповідальності; визначення особистісних та професійних перспектив; створення організаційно-педагогічних умов самостійної дослідницької, проектної, творчої діяльності майбутніх фахівців з урахуванням індивідуальних якостей та характеристик, цілей, ресурсів; допомога у створенні портфоліо майбутнього фахівця, як результат реалізації шляхів індивідуального освітнього маршруту; консультування та супровід з питань професійного розвитку.

Тьюторський супровід розробки і реалізації індивідуального освітнього маршруту фахівців має передбачати як постановку кінцевої мети освітньої та самосвітної діяльності, так і аналіз внутрішніх ресурсів особистості та зовнішніх ресурсів освітнього та соціокультурного середовища. Відтак, основні етапи проектування маршруту включає вибір індивідуальної стратегії навчання відповідно до особистих якостей та характеристик, що співвідносяться з

успішністю студента, обґрунтування індивідуальної освітньої траєкторії вивчення різних навчальних дисципліни, і на її основі встановлюється індивідуальний план навчальної діяльності, аналіз результативності отриманих результатів.

Результатом тьюторсього супроводу індивідуальної освітньої траєкторії майбутнього фахівця можуть вважатися сформованість професійної ідентичності, освоєння професійних ролей, здатність та готовність до професійного саморозвитку та самореалізації, обґрунтовані та сформульовані майбутнім фахівцем цілі на період навчання, розробка програми власного професійного розвитку у процесі професійної підготовки.

Висновки. Отже, цінність тьюторського супроводу індивідуального освітнього маршруту полягає в тому, що саме здобувач освіти стає замовником освітніх послуг, сам проектує зміст своєї освітньої програми, враховуючи індивідуальні здібності, якості, цілі та мотиви, несе відповідальність за результат власної освіти, досягаючи того чи іншого рівня сформованості професійної компетентності.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «САМОСТІЙНІСТЬ» ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ РОЗВИТКУ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кравчишина Олена Олександрівна,
к.пед.наук, старший викладач
кафедри дошкільної та початкової освіти;
ШкарупаЄлизавета Олександрівна,
магістрантка спеціальності «Дошкільна освіта»
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Вступ. На сучасному етапі становлення системи освіти в Україні дошкільна ланка є самостійною, обов'язковою складовою неперервної освіти, яка гармонійно поєднує сімейне та суспільне виховання. Дошкільна освіта має гнучко реагувати на сучасні соціокультурні запити, збагачувати знання дитини необхідною якісною інформацією, допомагати їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності [1]. У Базовому компоненті дошкільної освіти (БКДО) як основному нормативному документі, поняття «самостійність» кваліфікується як особистісне утворення, що визначає здатність дошкільника діяти незалежно від керівництва й допомоги дорослого, звертатись до неї у випадку об'єктивної необхідності, ефективно використовувати її в подальшій діяльності, виявляти ініціативу, приймати власні рішення, бути здатним до самоорганізації[Там само]. Отже, метою виховання дошкільника є становлення соціально активної, відповідальної, самостійної, творчої особистості, здатної до критичного мислення й самостійності.

Отже, **метою** розвідки є дослідити сутність категорії «самостійність» та особливості її становлення на етапі дошкільного віку.

Провідними **методами дослідження** стали: теоретичний аналіз, узагальнення наукової психолого-педагогічної літератури для визначення сутності провідного поняття та визначення особливостей розвитку самостійності у дітей.

Результати та обговорення.Перш за все, визначимо сутність категорії «самостійність». Проблематика самостійності не є новою в психолого-педагогічній науці,аджена важливості розвитку самостійності звертали увагу науковці різних галузей: філософи (Платон, Аристотель, І. Кант, С. Кьєркегор), фізіологи(П. Анохін, М. Берштейн, І. Павловта ін.), психологи (К. Абульханова-Славська, Л. Виготський, Д. Ельоконін, О. Запорожець, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.) та педагоги(Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, М. Монтессорі, К. Ушинський та ін.).

Відзначимо, що починаючи із середини XX століття й до теперішнього часу, спостерігається підвищення інтересу педагогів і психологів до питань теорії і практики організації самостійності дітей: розкриття її сутнісних особливостей (М. Данилов, Б. Єсіпов, І. Лернер, М. Скаткін, Г. Щукіна та ін.); становлення самосвідомості, елементарного образу«Я» як умови формування самостійності, суб'єктності як прояву активності особистості на різних етапах онтогенезу (Б. Ананьєв, В. Зеньковський, Є. Ісаєв, В. Слободчиков); становлення рефлексивних рис самосвідомості як ядра особистості (М. Єлагіна, В. Мухіна, Н. Непомняща); специфіка формування у дитини раннього й дошкільного віку прагнення до самостійності, характеру її виявів, спрямованості та ступенів розвитку (Н. Аксаріна, Т. Бауер, Л. Божович, А. Валлон, Л. Венгер, Д. Ельконін, О. Запорожець, Г. Мазітова, Я. Неверович, В. Суботський).

Аналіз наукових розвідок доводить, що самостійність є динамічною характеристикою особистості, яка тяжіє до розвивається. Існуючі наукові дані свідчать про те, що до кінця старшого дошкільного віку в умовах оптимального виховання й навчання діти можуть досягти самостійності у різних видах діяльності: грі, праці, пізнанні, спілкуванні, різних видах продуктивної діяльності.

Розглянемо перелік найпоширеніших наукових тлумачень дефініції «самостійність»:

–незалежність, намагання людини до здійснення дій або вчинків без допомоги інших[4, с. 23];

–особистісна якість, щопроявляється в здатності мислити, аналізувати, виробляти власну думку, приймати рішення і діяти за власною ініціативою, незалежно від поглядів, що нав'язуються зверху і наявних способів розв'язання тих або тих труднощів [2, с. 331];

–вольова властивість особистості, здатність систематизувати, планувати, регулювати та активно здійснювати власну діяльність без постійного керівництва та практичної допомоги ззовні [6, с.126];вольова дія, що характеризує розумову діяльність, ознака активності особистості, її здатності до пізнавального пошуку [11, с. 15];

–здатність особистості до діяльності, без втручання ззовні [7, с. 303];робота, що здійснюється власними силами, без сторонніх впливів, без чужої допомоги [13, с. 315] та ін.

–свідома умотивованість дій та їх обґрунтованість, без сторонніх впливів та навіювань, прагнення й здатність чинити відповідно до своїх особистих переконань [8];

–риса особистості, яка забезпечує вибір та реалізацію певного способу розв'язання завдання [12].

За визначенням С. Головіна, самостійність – узагальнена властивість особистості, що проявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці й почутті власної відповідальності за свою діяльність і поведінку. Самостійність особистості пов'язана з активною роботою думок, почуття й волі. Автор вважає, що такий зв'язок є двобічним: розвиток мисленнєвих та емоційно вольових процесів – необхідна передумова самостійних суджень та дій, що розвиваються в ході самостійної діяльності, формують здатність не тільки приймати свідомо мотивовані дії, але й досягати успішного виконання прийнятих рішень, незважаючи на можливі труднощі [3, с. 711].

В. Бродовська, І. Патрик, В. Яблонко характеризують самостійність як здатність систематизувати, планувати, регулювати й активно здійснювати свою діяльність без постійного керівництва і практичної допомоги ззовні [11].

Як зауважує Ю. Дмитрова, самостійність − це характеристика особистості, яка виявляється через вдале використання знань для вирішення складних життєвих завдань на основі вольового зусилля. Компонентами, що складають конструкту самостійності автор визнає систему знань, володіння методами розумової діяльності, організаційно-технічні навички, вольову спрямованість. Спрямованість особистості на вирішення завдання, зважування можливих шляхів і способів досягнення поставленої мети, прийняття відповідного рішення і, нарешті, його виконання − ось основні віхи, які, на думку Ю. Дмитрової, формують самостійну дію [2, с. 24].

Як бачимо у розумінні «самостійності» думки вчених різняться. Її розглядають і як властивість особистості (Л. Виготський, В. Моросанова), і як якість (С. Рубінштейн), визначають як продуктивну активність і суб’єктний досвід (А. Осницький), як модель поведінки (А. Ребер), як окремий вид здібностей (К. Платонов).

Отже, самостійність як властивість особистості ми визначаємо як особистісне утворення, що визначає здатність дошкільника діяти незалежно від допомоги дорослого, звертатись до нього у випадку об'єктивної необхідності, виявляти ініціативу, приймати власні рішення, бути здатним до самоорганізації.

Відзначимо, що більшість науковців уважають, що самостійність як базова якість особистості, розвивається поступово, і значною мірою залежить від умов виховання. Очевидно, що самостійність не дається людині від народження, а формується в міру дорослішання, і на кожному віковому етапі має свої особливості.

Перші прояви самостійності педагоги й психологи пов'язують з раннім віком (Н.Аксаріна, А.Голубєва, Г.Годіна, Т.Гуськова, М.Лісіна, О.Люблінська, Д.Ельконін та ін.). На їхню думку, динаміка розвитку самостійності залежить від особливостей, потреб та інтересів дітей у різні вікові періоди життя. Це дає підставу говорити про те, що на різних вікових етапах існують такі види діяльності, в яких розвиток самостійності відбувається інтенсивніше й успішніше, оскільки ґрунтується на інтересах і потребах дітей.

У дослідженнях О.Кононко визначено, що у самостійної дитини завжди достатньо розвинена воля, така дитина рішуча у своєму виборі та оцінках, впевнена в досягненні мети. Залежна дитина завжди безвільна. Вона, навіть якщо й володіє знаннями, не вміє самостійно реалізувати свої здібності. Дослідниця не відкидає існування певного зв'язку між самостійністю й емоціями дитини: завдання, яке пропонує їй дорослий для виконання, повинне стати її завданням, набути для неї смислового значення, стати переживанням. Характер почуттів, які проявляє дитина під час самостійного виконання, пов'язаний з її інтересами [5, с. 11]. Вченою виділяються послідовні етапи розвитку самостійності: від елементарного прояву активності немовляти до зрілої самостійності дорослої людини. Між ними лежать три проміжні форми:

– виконавча активність – найпростіша форма самостійності. Вона характеризується вмінням дитини діяти за зразком дорослого;

– самостійність дитини, яка виявляється в тому, що дошкільники починають використовувати набуті знання й уміння без зразка дорослого, тобто вносити у виконання елементи ініціативи;

– найвища для дошкільного віку самостійність виявляється в тому, що у свою роботу дитина вчиться вносити елементи творчості [5, с. 12].

Самостійність на етапі раннього дитинства є складним явищем, яке тільки починає своє становлення й засвідчує готовність переходу дитини від установки на зовнішнє керівництво її активністю дорослим до прояву елементарних форм самостійності в різних життєвих ситуаціях.

Самостійність, як властивість особистості починає формуватися приблизно в рік. Тоді ж і з'являється перша самостійна провідна діяльність дітей – предметні дії й ігри – маніпуляції. До кінця першого року свого життя в дитини пробуджується потяг до самостійності, формуються перші звички. Із немовляти, котре ще нещодавно безладно перебирало ногами та руками, малюк перетворився у допитливу і, у певній мірі, вмілу людину. У молодшому дошкільному віці підсилюється пізнавальна спрямованість дитячої діяльності. Дитина звертається до дорослого за роз'ясненнями з приводу подій і явищ,

ставить нескінченні запитання, змінюється характер дитячої самостійності. Вона спрямована тепер на розширення знайомства з навколишнім світом і людьмиУ ранньому віці – це предметна діяльність, спілкування з дорослим, елементарне самообслуговування; у дошкільному – гра, продуктивні види діяльності, зокрема, трудова[4, с. 88].

Для дітей середнього дошкільного віку самостійність включає в себе: здатність ставити перед собою завдання; здатність утримувати в пам'яті кінцеву мету дії і організовувати свої дії в руслі її досягнення; здатність здійснювати в тій чи іншій мірі складності дії без сторонньої допомоги, співвідносити отриманий результат з вихідним наміром.

Проаналізувавши психолого-педагогічну спадщину ми можемо виокремити характерний показник розвитку самостійності для середнього дошкільного віку– це наявність у дитини потреби в ній.

Формуючись у діяльності, самостійність виступає особливим моментом її становлення і критерієм, що засвідчує ступінь освоєння діяльності суб'єктом. Усвідомлення старшим дошкільником себе в якості суб'єкта діяльності, своїх можливостей є завершальним етапом здатності діяти самостійно.Зауважимо, що самостійність є якісною характеристикою діяльності, що виявляється в умінні старшого дошкільника на основі особистого досвіду визначати й конкретизувати мету, планувати дії, діяти без допомоги дорослого при виборі змісту, засобів і способів виконання творчих дій, здійснювати самоконтроль, оцінювати готовий продукт. Найціннішим є не стільки кінцевий результат, скільки розвиток дитини як суб'єкта діяльності (формування цілеспрямованості в своїй діяльності, упевненості у своїх силах, ініціативності, креативності в своїх діях, також притаманна акуратність, точність, ретельність виконуваної діяльності). Зазначимо що лише старшому дошкільному віку притаманна така риса як організованість, саме дана риса виокремлює цю вікову групу дітей.

Висновки.Таким чином, виховання самостійності – складний та багатогранний процес, адже проста трансляція знань та формування відповідних умінь ще не забезпечують самостійності дитини, не формують в неї потяг до

виявлення вольових зусиль. Важливим є формувати у дошкільників прагнення активно діяти відповідно до накопичених знань і вмінь, виявляти ініціативу, активність, висловлювати власну точку зору. Головне завдання дорослого, не «задушити» прояви самостійності малюка, а дати їм змогу розвиватися та удосконалюватися, і коли дитина каже, що вона це зробить сама – повірити в її сили та підтримати її бажання стати самостійною.

Характеристику механізмів формування самостійності дітей дошкільного віку вбачаємо перспективами нашого дослідження.

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д. пед. наук; авт. кол-в: А. М. Богуш, Г. В. Бєлєнька, О. Л. Богініч, Н. В. Гавриш, О. П. Долинна та ін. – К. : Видавництво, 2012. 26с. **2. Жарова Л. В.** Учить самостоятельности: Кн. для учителя. −М. : Просвещение, 1993. – 205с.**3.ДмитриеваЮ.П.**Психологические основы самостоятельности как свойства личности. // Учен. записки ЛГПИ им. Герцена. − Л., 1964. − С. 24 – 28. **4. Платонов К. К.**Краткий словар системы психологических понятий. − М. : Высшая школа, 1984. − С. 126. **5. Ковалев А.Г.**Личность воспитывает себя. − М. : Полит издат, 1983. – 256 с. **6. КоджаспироваГ.М**., А. Ю. Коджаспиров.Словарь по педагогике. – Ростов н/Д. : Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с. 7**. Даль В. И.**Толковый словар руського языка. Современная версия. – М. : Эксмо, 2000. – 736 с.**8. РубинштейнС.Л.**Основы общей психологии. − СПб. : Питер, 2000. – 705 с. **9. ЛеонтьевА.Н.**Философия психологии: Из науч. наследия. / А. Н. Леонтьев − М. : Изд-во МГУ, 1994. – 285 с. **10.Словарь психолога практика** / Сост. С. Ю. Головин. – 2 е изд., перераб. и доп. – Мн.: Харвест, 2001. – 976 с.**11.Савченко М.** До проблеми визначення структурних компонентів самостійності в дошкільному дитинстві. // Зб. наук. праць. Педагогічні науки. Вип. 58. Ч. І. – Херсон : Айлант, 2011. – С. 153–157.**12. Кононко Е. Л**. Я сам. – К.: Рад.шк., 1983. – 97 с.

ЗАХИСТ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Литвин Інна Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», м.Черкаси, Україна

Актуальність. Сучасне українське суспільство характеризується посиленням уваги до проблем осіб з особливими освітніми потребами, здатних повноцінно сприймати, розуміти та примножувати матеріальні й духовні цінності.

Конвенція ООН про права людей з обмеженими можливостями була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 13 грудня 2006 року. Це був перший міжнародний документ XXI століття, який стосується прав людей з обмеженими можливостями в політичній, соціально-економічній та культурній сфері. Міжнародне законодавство все більше звертає увагу захисту прав людей з обмеженими можливостями саме в контексті захисту прав людей, а саме: Універсальна Декларація прав людей, Світова програма дій щодо людей з обмеженими можливостями, Стандартні правила ООН про рівні можливості для людей з інвалідністю.

Визнання Україною Конвенції ООН «Про права дитини» та Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захист і розвиток дітей посилило увагу до проблем дітей, котрі мають ті чи інші порушення в розвитку, зумовило найсприятливіших умов для забезпечення їхньої само актуалізації, активної участі в системі сучасних суспільних відносин.

Останнім часом у науковому обігу використовується поняття «діти з особливими освітніми потребами». Це поняття, яке широко охоплює всіх дітей, чиї освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно

стосується дітей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема дітей з інвалідністю, дітей із соціально вразливих груп та інших [1].

На часі є думка Я.Осіпенко, яка вказала на парадоксальність ситуації, що характеризується наявністю законодавства, яке декларує права дітей з особливими освітніми потребами на розвиток, здобуття освіти, соціальну інтеграцію, і, водночас, не вказує практичних механізмів їх реалізації [2;29].

Метою роботи стало дослідження нормативно-правової бази щодо захисту прав та інтересів дітей з особливими освітніми потребами.

Матеріали і методи. На сьогодні в Україні налічується понад 3 мільйони осіб з особливими освітніми потребами, і хоч ця цифра вражає, за словами О.Лук'янова, автора низки соціально-економічних проектів, спрямованих на розвиток громадського руху осіб з інвалідністю України, «про проблеми людей з інвалідністю в нашій державі зазвичай згадують лише напередодні Міжнародного дня інвалідів, котрий щорічно відзначається 3 грудня та 1 червня до Дня захисту дітей, проте, права й умови життя людей з інвалідністю навіть віддалено не відповідають базовим канонам Конвенції ООН» [3].

Справді, в Україні нечасто можна спостерігати за тим, що люди з інвалідністю беруть участь у звичних справах, можуть дозволити собі відвідати прем'єрні кінопокази, виставки чи насолодитися концертом улюбленого виконавця. І це відбувається не через їхню нездатність це робити, адже здебільшого такі особи – сильні, вольові люди, здатні навчатися, працювати та вдосконалюватися, вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями й інтересами. Це відбувається через відсутність елементарних законодавчих та побутових умов. Якщо їх немає, будь-яка причина втрати здоров'я та працездатності такої людини стає поштовхом до втрати стабільності в матеріальному та психологічному житті, натомість зростає відчуття песимізму, ущербності не тільки в них особисто, а й в усіх, хто їх оточує [4].

Сучасне міжнародне законодавство визначає право осіб з особливими освітніми потребами, які традиційно розглядалися як одержувачі соціальної

допомоги, суб'єктами права, які мають право на освіту на засадах рівних можливостей.

ЮНЕСКО визначає інклюзивну освіту як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби дітей через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» [5]. Це такий спосіб отримання освіти, коли діти з особливими освітніми потребами навчаються в загальному освітньому середовищі за місцем свого проживання, – і це є альтернативою інтернатній системі, за якою вони утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або домашньому та індивідуальному навчанню. Але питання інклюзії варто розглядати не тільки в аспекті створення доступного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні. Жоден з них не має відчувати себе іншим –і це головне завдання інклюзії.

На даний час Закон України «Про освіту», є новаторським та відкриває широке поле впровадження інклюзії у системі освіти. Одним з ключових напрямків спільної ініціативи є експертна підтримка розробки та впровадження ефективної державної політики в сфері інклюзивної освіти в Україні. Чи не вперше в Україні виділено значне державне фінансування на створення рівних умов для дітей з особливими освітніми потребами.

Ще одним важливим кроком, який ініціювало Міністерство освіти і науки України та його партнери – це створення інклюзивно-ресурсних центрів**,** в Черкаській області їх створено 27, вони покликані визначати особливі освітні потреби дітей не на основі міжнародної класифікації хвороб, як це було раніше, а на основі міжнародної класифікації функцій дітей з особливими потребами. Окрім того, ці центри територіально більш доступні, оскільки вони створюються у розрахунку один центр не більш як на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), та не більш як на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста).

Крім того, 5 липня 2017 року підписано Закон «Про інклюзивну освіту» («Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг»). Цим законом, зокрема, закріплюється право на освіту дітей з особливими освітніми потребами і надається їм можливість здобувати освіту в усіх навчальних закладах, у тому числі безоплатно в державних і комунальних навчальних закладах, незалежно від «встановлення інвалідності». Також, передбачається можливість запровадження дистанційної та індивідуальної форми навчання; визначаються поняття «особа з особливими освітніми потребами»,«інклюзивне освітнє середовище»; надається можливість особам з особливими освітніми потребами отримати психолого-педагогічну та корекційно-розвиткову допомогу, створити для таких осіб інклюзивні та спеціальні групи (класи) у закладах освіти [6].

Але очевидно, що базовим документом для створення інклюзивної освіти в Україні є концепція «Нової української школи», яку затвердила Національна Рада Реформ. За словами її ініціатора, міністра освіти Лілії Гриневич, концепція прописує реформування освіти до 2029 року.

У Новій українській школі кожен вчитель умітиме працювати з дітьми з особливими освітніми потребами. Завдання «розроблення та запровадження обов’язкового курсу для всіх педагогічних працівників щодо особливостей роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання» включено до Плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження «Нової української школи». В основі концепції «Нової української школи» лежить гуманне, толерантне ставлення до всіх учасників освітнього процесу, адже толерантність – це повага права іншого бути таким, яким він є: головне - Людина, а не її інвалідність.

Особливої уваги в демократичному суспільстві потребують люди з обмеженими фізичними можливостями, а тому ще однією з проблем, яку мають вирішити держави, є пошук інструментів соціальної та правової реабілітації,

спеціального навчання, адаптації та інтеграції в суспільство молоді з обмеженими фізичними можливостями [7;33].

Висновок. Аналіз міжнародного досвіду отримання освіти говорить про те, що інклюзивна освіта є основним джерелом для навчання осіб з особливими освітніми потребами. Однак діти з особливими освітніми потребами в Україні мають можливості здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах.

Основним завданням міжнародного регулювання прав людей з інвалідністю на освіту є закріплення основних норм у національних правових системах. Основу міжнародно-правових обов'язків держав повинні становити норми юридичного характеру, які містять у Конвенції про права інвалідів. Держави мають визнавати усі принципи, які закріплені у міжнародних документах, щодо рівних можливостей в галузі дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти для дітей, молоді та дорослих, що мають інвалідність в інтегрованих структурах, та створити всі умови щодо уникнення дискримінації дітей з особливими освітніми потребами і дотримання положень Конвенції про права інвалідів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Інклюзивне навчання і виховання: Електронний ресурс. – Режим доступу до джерел: http://dnz3.edu.vn.ua/Inkluzive.html

2. Осіпенко Я. Розвиток інклюзивної освіти в Україні/Я.Осипенко // Вісник наукової лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика». – Умань: ФОП Жовтий О., 2017. – 29-31.

3. Лук'янов О. Джерела та шляхи вирішення проблем людей з інвалідністю URL:https://www.gurt.org.ua/blogs/1711/

4. Бродська В. Інваліди серед нас. Хто вони? Текст. дані. URL:http://dobro.church.ua/2016/02/16/invalidi-serednas-xto-voni

5. Соціально-правовий захист дітей та молоді зособливими потребами в УкраїніURL: http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2010/ped_2010_2/113-120.pdf

6. Закон України № 2053-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг» (Lawof Ukraine No. 2053-VIII “On Amendmentstothe Lawof Ukraine “On Education” regarding the peculia ritieso faccess of persons withs pecia leducational needs to education alservices”) (2017). Retrieved from: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-viii)
7. Колупаєва А. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи: монографія / А.Колупаєва. – Київ: Педагогічна думка, 2007. – 320 с.
8. Инклюзивное образование как новая философия образования//Психолого-педагогическое сопровождение субъектов педагогического процесса в условиях инклюзивного образования. – Режим доступа: https://revolution.allbest.ru/pedagogics/00664811_0.html

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СПОРТУ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Марков Роман Анатолійович
викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. На сьогодні на одному рівні з політикою, наукою, економікою, мистецтвом спорт виступає однією із необхідних сфер для суспільства. Доречно розглянути на прикладі професійних видів спорту. Професійний спорт перебуваючи невід'ємним елементом частини діяльності сучасності вбирає в себе всі його основні цінності, а також й сам значною мірою має вплив на суспільство. Спортсмен виступає професіоналом, який знаходиться об'єктом захоплення для молоді.

Мета роботи. У даній роботі буде розглянуто проблеми розвитку професійного спорту в Україні та на прикладі міжнародного досвіду будуть запропоновані шляхи удосконалення.

Результати і обговорення. Після здобуття незалежності Україною, перед державним спортом постали нові проблеми, такі як: складний економічний стан, хаотичний розвиток, взаємодія федерацій, клубів і спортсменів з закордонними командами, яка не піддається керованості та масове покидання кордонів талановитих спортсменів і тренерів [1, с. 45].

Не дивлячись на складну економічну ситуацію, яка є одним з важливих чинників, який призупиняє розвиток професійного спорту в Україні, варто зазначити також відсутність відповідного законодавства. Аналізуючи питання щодо формування спортивного законодавства України слід додати про необхідність розробки положення про правовий статус спортсмена-професіонала, яке у свою чергу відкриє можливість чіткого визначення умов, за яких спортсмен визнається професіоналом; порядок укладання контрактів зі

спортсменами і тренерами; умови їх фінансування і соціальної захищеності, гарантії захисту їх прав.

Щодо обумовленості ефективної системи підготовки спортсменів свідчать їх виступи на міжнародних змаганнях різного рівня, зазвичай в професійних клубах США і Європи. Але практика побудови ефективної системи управління у професійному спорті і раціональна методологія його розвитку дещо відсутня [2, с. 6].

Варто зазначити, що в західних країнах розвиток професійного спорту є результатом ринкової економіки [2, с. 7]. В країнах, які зазначені вище професійний спорт працює на економіку, а не навпаки, до прикладу візьмемо Україну. Потрібно зауважувати те, професійний спорт як один з видів спорту вищих досягнень, значно різним є від інших його різновидів конкретно тим, що він являється сферою розважального бізнесу, метаю являються інтереси щодо отримання доходів від спорту, а точніше – спортивного видовища, що реалізується як товар.

На сьогодні майже ні одна ліга чи навіть федерація Україна, яка зветься професійною, за якістю виготовленого ними видовища і матеріальними здібностями потенційного споживача (телебачення, спонсори, глядачі) не в змозі розраховуватися щодо самофінансування та одержання доходів від основної діяльності, як таке здійснюється в провідних лігах Європи і Північної Америки.

Завдяки цьому професійні спортивні ліги України, в змозі за виключенням НЛПБУ, і клуби виступають в наполегливій боротьбі збільшуючи частку коштів з переважно не великих бюджетів спортивних організацій, інколи потребують фінансової допомоги в адміністрації міста та області, щоб активніше аналізувати ринок та самому заробляти за для підвищення функціонування відповідної ліги і клубу [4, с. 16].

Потрібно в кінці кінців усвідомлювати, що професійний спорт являється бізнесом, продуктом ринкової економіки, а не політикою тієї або іншої країни. Але європейська та особливо азіатсько-африканська модель професійного

спорту описуються деякою фінансовою підтримкою країни, в той час коли вона являється у ролі спонсора, і формування правових засад професійного спорту на державному рівні. У західноєвропейських країнах питома вага даної фінансової підтримки не більше ніж 20-30% загального бюджету професійної спортивної організації [3, с. 71].

Перспективи подальшого розвитку професійного спорту в Україні повинні бути пов'язані з формуванням та зміцненням його національних структур та вдосконаленням процесу їх інтеграції в міжнародні структури професійного спорту.

Висновки. В такому процесі варто відокремити кілька напрямків, що будуть здійснювати роль шляхів покращення професійного спорту в Україні:

1) утворення ефективних чинників за для пришвидшення цивілізованого переходу спортсменів до іноземних професійних клубів, під час яких ними не втратились би зв'язок із українським спортом, а доходи від трансферу застосовувалися на його розвиток враховуючи вклад спортивних організацій та окремих фахівців щодо підготовки відповідного спортсмена;

2) збільшення мереж внутрішніх змагань в професійному спорті та організації на теренах країни міжнародних професійних турнірів;

3) розвиток у країні інфраструктури професійного спорту як сфера розважального бізнесу, яка орієнтується щодо утворення спортивного видовища високої якості та формування потенційного споживача – засобів масової інформації, спонсорів, глядачів;

4) часте залучення перспективних основ доходів, інакше кажучи продажу прав на телетрансляції змагань, рекламно-спонсорська і ліцензійно-комерційна діяльність, концесія спортивних споруд, будівництво автостоянок біля спортивних споруд, де відбувається змагання і т. д.;

5) покращення державного законодавства, що повинно стимулювати подальший розвиток бізнесу у країні;

6) формування правових основ професійного спорту в Україні враховуючи міжнародний досвід його функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Борисова О. В. Сучасний професійний спорт і шляхи його розвитку в Україні. Монографія. Центр навчальної літератури, 2011. 310 с.

2. Нерода Н. Періодизація розвитку професійного спорту в Європі. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2017. № 2(24). С. 3–10.

3. Нерода Н. Характеристика європейської моделі професійного спорту та її відмінності від американської. *Спортивна наука України.* 2016. № 2(72). С. 68–72. URL: http://sportscience.ldufk.edu.ua/index.php/snu/article/view/418

4. Бріскін Ю.А. Професійний спорт як навчальна дисципліна. Львів. 2018. С. 4-22.

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОГО ФОРТЕПІАННОГО МИСТЕЦТВА В ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ

Михалюк Алла Михайлівна
к. пед.н.,старший викладач
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасний стан процесу інструментальної підготовки в закладах вищої музично-педагогічної освіти свідчить про значну втрату престижності фортепіанного навчання майбутніх учителів музичного мистецтва. Серед причин, що зумовили виникнення такої ситуації, можна виділити ряд чинників як об'єктивного, так і суб'єктивного спрямування:

- загострення демографічної ситуації в країні зумовило майже відсутність конкурсів при вступі в музично-педагогічні заклади, позбавивши можливості відбору музично обдарованої молоді, заздалегідь ускладнюючи процес фортепіанного навчання, що передбачає наявність спеціальних музичних здібностей;
- залучення учнівського контингенту на привабливі, затребувані спеціальності негативно позначається на розвитку фортепіанної підготовки і призводить до втрати пріоритетних позицій фортепіанного мистецтва, зорієнтованого, перш за все, на духовне становлення особистості;
- втрата фортепіано свого привілейованого місця не тільки як музичного інструменту, а й як навчальної дисципліни, свідченням цього є змістовне наповнення концертної практики, де піаністи-солісти залишаються незатребуваними, а фортепіано здебільшого виступає у ролі акомпануючого інструмента [4, с. 249].

Проблема впливу мистецтва на становлення особистості належить до когорти фундаментальних досліджень сучасної педагогічної теорії та практики. Мистецтво формує суспільно-естетичний ідеал, виражаючи його у вигляді

образів, за допомогою яких соціальні ідеї, моральні норми, естетичні цінності суспільства перетворюються на особистий досвід людини, яка сприймає ці образи, на органічні здобутки її характеру (1, с. 267). У світлі вищезазначеного особливої актуальності набувають питання розкриття навчально-виховного потенціалу українського фортепіанного мистецтва, з одного боку, та його використання в процесі становлення професійно й духовно розвиненої особистості вчителя музичного мистецтва, з іншого.

Мета роботи полягає в розкритті особливостей українського фортепіанного мистецтва та обґрунтуванні його значущості у процесі інструментальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів.

Матеріали і методи. Існує чимало досліджень, які безпосередньо чи опосередковано розкривають феномен українського фортепіанного мистецтва з позиції мистецтвознавства (Ж. Дедусенко, Н. Зимогляд, Н. Кашкадамова, Л. Кияновська, Л. Корній, Н. Ревенко, В. Шульгіна та інші) та педагогіки (Н. Гуральник, Т. Завадська, З. Йовенко, О. Реброва та інші). Для досягнення мети було застосовано комплекс методів науково-педагогічного дослідження: теоретичні – аналіз філософської, психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури з досліджуваної проблеми, її систематизація та узагальнення, класифікація отриманих теоретичних та експериментальних даних, їх зіставлення, інтерпретація, конкретизація, порівняння – для формування основних положень досліджуваної проблеми.

Результати і обговорення. Особливою властивістю українського музичного мистецтва є глибоке тяжіння до народності. Специфічним змістом української музики мистецтвознавці називають «надчутливість, рефлексійність, ліризацію світу» (Л. Корній), лірично-отеплену, інтимно-побутову інтонацію образного строю (І. Ляшенко), елегійно-замрійливу експресивність (Л. Архімович) тощо. Дослідниця Л. Побережна вважає, що потужний естетико-виховний потенціал української музики криється у високій духовності та гуманістичній спрямованості її художніх образів; у використанні широкої

палітри національно-стильового та жанрового формотворення з опорою професійної музики на фольклорні джерела [3, с. 12].

В результаті ретроспективного огляду розвитку українського фортепіанного мистецтва було з'ясовано, що даний феномен є культурно-історичним явищем, що ґрунтується на досягненнях та взаємовпливах виконавської, педагогічної та творчої діяльності. Українське фортепіанне мистецтво винятковим чином впливає на особистість майбутнього вчителя музики на ментально-генетичному рівні. Таким чином, однин із аспектів розвитку українського фортепіанного мистецтва розкривається в періодизації та провідних тенденціях розвитку, а саме:

- перший період (початок – перша половина XIX століття) розвитку фортепіанного мистецтва в Україні відзначається аматорським, домашнім рівнем музикування;
- другий період (друга половинна XIX століття) знаменний становленням вітчизняної композиторської школи в освітньому просторі України;
- третій період (кінець XIX – перша чверть XX століття) вирізняється професіоналізацією всіх жанрово-стильових та виконавсько-педагогічних процесів у розвитку українського фортепіанного мистецтва;
- четвертий період (1940-50-і рр.) виокремлюється збільшенням популярності вітчизняної фортепіанної музики, виконавства та музичної освіти на міжнародних теренах;
- п'ятий період (1960-80-і рр.) характеризується переважанням постмодерністських стилів в українській фортепіанній школі з яскраво вираженими фольклорними традиціями;
- шостий період (90-і рр. XX ст. – початок XXI ст.) у розвитку фортепіанного мистецтва відзначається небувалим розквітом концертної діяльності вітчизняних піаністів як на теренах України, так і за її межами.

Представлена періодизація та провідні тенденції становлення і розвитку вітчизняного фортепіанного мистецтва можуть слугувати основою для

віднайдення надійних орієнтирів щодо вдосконалення виконавської підготовки студентів-піаністів.

Сутність виконавської складової українського фортепіанного мистецтва полягає в розкритті інтерпретаційно-виконавських засад, які властиві українській фортепіанній школі:

- глибока зосередженість і сконцентрованість на художньо-образному змісті виконуваного музичного твору;
- лірико-інтелектуальний, глибоко-психологічний, емоційно-експресивний виконавський стиль артистів;
- опанування методичними принципами гри на фортепіано та удосконалення технологічних прийомів на основі особистісно гуманістичних переконань шляхом розвитку індивідуально-неповторних рис піаніста-виконавця;
- особлива уважність та виваженість у підходах до вивчення жанрово-стильових ознак певного композиторського «письма»;
- врахування новітніх світових тенденцій у виконавському мистецтві.

Використання вищеозначених інтерпретаційно-виконавських засад української фортепіанної школи в процесі виконавської діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва сприяє віднайденню ними доцільних і точних виконавських орієнтирів щодо створення виразної інтерпретації вітчизняних фортепіанних творів.

Зміст освітньої складової українського фортепіанного мистецтва складають принципи навчання гри на фортепіано майбутніх педагогів-музикантів на засадах української музично-освітньої практики:

- принцип особистісно зорієнтованого підходу, який передбачає розкриття неповторних індивідуальних якостей студента в процесі навчання гри на фортепіано;
- принцип інтелектуально-творчого підходу щодо вирішення складних технічних і художніх завдань в освітньому процесі;

- принцип опанування навичками виконавської та вербальної інтерпретації творів на засадах українського фортепіанного мистецтва;
- принцип спрямованості виконавської інтерпретації на певну вікову аудиторію слухачів;
- принцип стимулювання творчого самовираження у процесі відтворення художніх образів вітчизняної фортепіанної музики.

Таким чином, впровадження в процесі виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва принципів фортепіанного навчання на засадах української музично-освітньої практики вітчизняних піаністів-педагогів зумовлює передачу емоційно-образного змісту фортепіанних творів у найбільш доступній і довершеній формі слухачам-учням у школі [2].

Висновки. Узагальнюючи викладене, можна стверджувати про взаємозумовленість широкого пропагування творчості українських композиторів, реалізації інтерпретаційно-виконавських засад української фортепіанної школи, опори на принципи та освітньо-виховні ідеї українських педагогів-музикантів з одного боку, та удосконалення ступеня інструментальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів з другого.

Література

1. Зязюн І. А. Краса педагогічної дії : навч. посібник. К. : [б.в], 1997. 302 с.
2. Михалюк А. М. Формування виконавської культури майбутніх учителів музики засобами українського фортепіанного мистецтва : навчально-методичний посібник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2016. 220 с.
3. Побережна Л. Л. Розвиток естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів засобами української музики : автореф. дис. … канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». К., 2001. 20 с.
4. Щербініна О. М. Актуальні проблеми сучасної фортепіанного освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка. 2006. № 9. С. 248 – 25.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА СПОСОБИ РОЗВ'ЯЗАННЯ ГРАФІЧНИХ ЗАДАЧ НА ПРАКТИЦІ ВНЗ

Мітяшкіна Тетяна Юріївна,
к.п.н.
Міленін Андрій Миколайович,
к.т.н., доцент
Мітяшкіна Маргарита Сергіївна
Харківський національний технічний університет
сільського господарства ім. Петра Василенка
М. Харків, Україна

У статті розглянуті актуальні проблеми підготовки кваліфікованих фахівців з вищою освітою. Проблеми та перспективи ВНЗ у підготовці майбутнього спеціаліста - інженера у технічному ВУЗі, де задіяні різні методи, види та прийоми навчання.

Постановка задачі. Сучасний етап економічних відносин в Україні ставить перед технічною освітою завдання з її удосконалення, а саме формування висококваліфікованих фахівців з інженерної сфери. Це неможливо без методологічної основи формування графічних знань, умінь, навичок студентів, яка постійно удосконалюється та пов'язані з формуванням міцних, осмислених знань з основ «Креслення; Нарисної геометрії та комп'ютерної графіки». Отже з розвитком та формуванням графічних понять, що складають основу даного предмета, на ґрунті чого розвивається уміння мислити категоріями цього предмету.

Аналіз основних досліджень. За останнє десятиріччя проведені різноманітні дослідження у цій сфері (О.Д.Ботвінніков, Л.С.Виготський, А.П.Верхова, Г.О.Козлової, Е.В.Лузик, В.К.Сидоренко та інші).

Основні матеріали дослідження. Однією з найбільш важливих умов забезпечення повноти формування графічних знань, умінь та навичок студентів є методологічна база з розв'язання графічних завдань, яка візуалізується завдяки ілюстраціям, навчальним посібникам та методичним розробкам. Аналіз

матеріалу показав, що розв'язування графічної задачі може здійснюватися трьома способами: словесно-описовим, графічним та предметно-маніпуляційним [1].

Словесно-описовий спосіб застосовується для розв'язання практичних завдань, не пов'язаних з виконанням графічних побудов, але таких, що передбачають їх обов'язкове використання у вже готовому вигляді (порівняння зображень, читання креслень, аналіз графічної форми предмета за зображенням, аналіз графічного складу зображень і т.д.). Наприклад, перш вивчати тему, пов'язану з фігурами, студенти прослуховують і розглядають, описують поверхні. А саме: лінійчаті поверхні, поверхні обертання, гвинтові поверхні, топографічні і каркасні поверхні, поверхні другого порядку та інші. Крім цього методологія передбачає використання графічних способів.

Графічний спосіб використовує відображення результату розв'язання у графічній формі (ескіз, креслення, рисунок тощо). Умова при цьому може бути виражена у словесній, графічній формі, у вигляді натурального об'єкту чи комбінованим способом. Це завдання, які вони креслять (по методичним вказівкам ХНТУСГ ім.Петра Василенка). Наприклад, побудова перерізу бічної поверхні призми фронтально-проецюючою площиною Σ і знаходження його дійсну величину викладена у методичних вказівках з зображенням кожного кроку методики розв'язання цієї задачі на прикладі методичних вказівок Мітяшкіної Т.Ю. та Міленіна А.М. [2].

Предметно-маніпуляційний спосіб розв'язання передбачає виконання окремих графічних операцій, включених у інші види діяльності (моделювання, конструювання, складання виробу за кресленням або схемою тощо).

Процес розв'язування графічної задачі вимагає від студентів крім аналітико-синтетичної діяльності і здійснення логічних операцій (порівняння, абстрагування, узагальнення), виконання специфічних операцій (графічні побудови, створення образу, оперування ним, практичних і розумових дій). Розв'язування графічних задач, що містять відомості та вимагають знань з різних галузей техніки (інтеграція наук), дозволяє на конкретних прикладах

навчити студентів узагальнювати відображення найбільш розповсюджених конструктивних елементів [3]. Наприклад, у методичних посібниках, розроблених у Харківському національному технічному університеті сільського господарства імені П.Василенка розглянуто побудова п'яти найбільш поширених геометричних тіл (призма, піраміда, циліндр, конус, та куля, поверхня якої є сфера), та йде пояснення з ілюстраційним матеріалом: «пірамідою називають многогранник, усі грані якого, крім однієї, мають спільну вершину. Піраміду можна одержати, якщо перерізати многогранний кут площиною, що не проходить крізь вершину і перетинає всі ребра цієї поверхні, та утворює основу. Оскільки всі бічні грані піраміди – трикутники, то вона цілком визначається завданням її основи та вершини. Якщо в основі лежить правильний многокутник, то піраміду називають правильною». Пояснення, практичні завдання та ілюстрації супроводжують кожну фігуру [2]. Розв'язання цих завдань сприяє робота з довідковими матеріалами, розрахунки, застосування у ході рішення задачі знань, набутих при вивченні інших навчальних предметів, особистого досвіду.

Висновки: Таким чином, графічна діяльність студентів, як основа та спосіб розв'язання графічних завдань при перетворення зображень, сприяє загальному розвитку мислення і його творчої спрямованості, вдосконаленню уміння аналізувати вихідні дані з різних точок зору, переосмислювати їх у відповідності до умови задачі, створювати образи і маніпулювати ними тощо. Методологія розв'язання графічних завдань, як основа графічної діяльності, передбачає ознайомлення студентів з методами побудови зображень просторових форм на площині, тобто навчити розробляти креслення; розвиток здібності відтворення просторового вигляду, зображеного на кресленні предмету, тобто навчити читати креслення; надання знань та необхідних навичок графічного рішення задач та сприяє вдосконаленню графічних компетентностей студенів ВНЗ.

Література:

1) Райковська Г.О. Дидактичні умови розвитку технічного мислення студентів в процесі вивчення креслення // Наука і сучасність : Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – К.,Логос, 2002. – С.135-141

2) Мітяшкіна Т.Ю., Міленін А.М. Геометрічні тіла. Циліндр. / Методичні вказівки ХНТУСГ. –Харків: 2017. –12 с.

3) Прокопчук В.Є. Методична підготовка у професійній освіті майбутніх учителів //Педагогіка і психологія. – 1996. – № 2. – С. 136-140.

ПРОГРАМА ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ТРЕНІНГУ ПО ФОРМУВАННЮ ПРОФЕСІЙНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ ЗДОБУВАЧІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Ортинська В. Г.
викладач вищої категорії
КУ ОХК імені М. Б. Грекова
м. Одеса, Україна

Стаття присвячена презентації програми дослідно-експериментального тренінгу «Моя маленька планета». Програма складена для підвищення професійно-пізнавального інтересу до педагогічної діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Важливу роль у професійній адаптації до трудової діяльності здобувачів вищої педагогічної освіти, які проходять психолого-педагогічну практику у дитячих рекреаційних закладах відіграє формування професійно-пізнавального інтересу.

За свідоцтвом психологів, які забезпечують психологічний супровід педагогів-організаторів в період роботи в дитячому оздоровчому закладі різноманітність сфер діяльності педагога організатора вражає своєю кількістю. Кожного дня молодий педагог перебуває у різних соціальних ролях (тато, мама, брат, сестра, нянька, товариш, вчитель, аніматор, поет, прозаїк, актор, сценарист, наглядач, прибиральник, перукар, швачка, тощо). Різноманітність оточення (новий колектив, новий напарник, нові діти — щозміни) та рівень відповідальності (життя та здоров’я дітей, підготовка дітей до участі у конкурсах, відпочинок та комфорт в загоні, тощо) вимагають окрім адаптації особливо перших півроку постійного самовдосконалення.

Дитячий оздоровчий табір є унікальною і дуже дивовижною «країною в країні» зі своїми законами та правилами своїми термінами та стилем життя, зі своїми керівниками лідерами. Студенту, який перебуває на психолого-

педагогічний практиці, треба пристосовуватися до нового простору та взаємовідносин майже щохвилини.

Дуже швидкий темп життя у дитячому оздоровчому таборі, стрімкий графік роботи та новизна діяльності вимагають від студента знаходити мотивацію для розвитку свого пізнавального інтересу та дивергентного мислення.

Метою створення цієї програми є дослідження впливу тематичного тренінгу на розвиток пізнавального інтересу до самовдосконалення студентів, які набувають педагогічного досвіду під час педагогічної практики у рекреаційному дитячому центрі.

Завданням програми є:

- розкриття сутності професійно-пізнавального інтересу на практиці проходження тренінгу;
- дослідження формування професійно-пізнавального інтересу за час проведення тренінгу з педагогами-організаторами.

Матеріали і методи. Для стабілізації процесів адаптації протягом чотирьох років поспіль нами проводяться тематичні тренінги зі студентами-практикантами між заїздами дітей у оздоровчому Українському дитячому центрі Молода гвардія.

Методи та прийоми, які були застосовано під час розробки тренінгу:

1). Постановка, чи відтворення проблемної ситуації.

Під час тренінгу виникли питання щодо розширення поняття “статеве виховання” у ракурсі можливих порушень відпочиваючими дітьми різних вікових груп.

За допомогою обговорення під час мультимедійної частини тренінгу студенти-практиканти отримали практичний досвід широкого обговорення уривків фільму та одностайно вирішили повернутись до обговорення власних вражень перегляду повної версії фільму самостійно. Під час другого обговорення студенти-практиканти поділилися створеною фільмотекою, яка розширює тематику можливого досвіду, поданого у мультимедійному форматі.

Таким чином ми попередили появу здивування, спантеличення, емоційного відторгнення та за рахунок прагнення до пізнання і збудженої інтелектуальної активності отримали більш глибоке ознайомлення з предметом станів, виникаючих при ненормативному інтересі до статевих відносин дітьми різних вікових категорій.

2). Прийом суперечки.

Припустимо, нам необхідно вирішити суперечку, яка виникла між сиблінгами, які знаходяться на відпочинку у різних містечках табору. Сиблінги вдома мають стосунки, які викликають у них постійні суперечки і кожному з них притаманна відверто агресивна поведінка.

Завдяки арт-терапевтичному прийому "Форум-театр" на тренінгу створюється та відіграється історія суперечок між двома (чи трьома і більше) представниками дітей однієї родини, які відпочивають у дитячому центрі.

Студенти-практиканти мають змогу при зіткненні різних точок зору у яких потрібно розібратися, застосовуючи набутий на цей час педагогічний досвід, стати по черзі суддею у відтвореній ситуації. Особливим умінням, що набувається у такому театральному відтворенні є доведення та обґрунтування своїх думок. Таким чином кожний учасник тренінгу займає власну позицію, яка стимулює його у разі "поразки" в бійці аргументів до подолання труднощів та інтенсивної розумової діяльності, розумової напруги, дослідницької активності. Студентами складається "Скринька "важких" ситуацій", яка є джерелом роздумів та активації професійно-пізнавального інтересу.

3). Дослідницький прийом.

Студентам пропонується прийняти участь у дослідженні образу свого Я, виконавши нескладну арт-терапевтичну техніку "Паперова людина". Кожний з учасників із аркуша паперу без використання допоміжних матеріалів "вириває" силует людини. Здивування від утворення ляльки самостійно та отримання ствердження "Це ти", спонукає кожного прийняти свій образ, чи зректися його. У разі зречення студентам пропонується аргументувати своє рішення, та, при наголошенні кожного недоліка, загортати частину паперової ляльки. При

такому дослідженні себе ми надаємо учасникам тренінгу можливість побачити себе чесно, без прикрашання. Для повернення незадоволених у ресурсний стан ми пропонуємо розгортати ляльку та на кожному кроці розгортання промовляти собі гучно комплімент. Для закріплення враження лялька розфарбовується.

4). Прийом значущості.

Заключною частиною дводенного дослідницько-експериментального тренінгу є відновлення “Галявини Казок” у дитячому оздоровчому центрі.

Кожному учаснику тренінгу дозволено вибрати собі рослину для висадження на галявині. За допомогою інтернету треба визначити що за рослина має бути посаджена, які вона має властивості, скільки потребує догляду у період укорінення, тощо. Яка в неї господарська цінність, чи може з нею пов'язана легенда чи історія.

Якщо вибрана рослина не викликає відповідного почуття піднесення від своєї історії, ми пропонуємо дослідити чим вона може привабити у широкому колі обговорення після закінчення акції.

Даний прийом дає змогу відчути не тільки значущість події відновлення “Галявини Казок”, але й причетності до відновлення маленької частини великої планети.

Результати і обговорення. Наприкінці дослідження складається колективний портрет учасників на одному великому аркуші паперу. Роздивляючись на якому місці опинився образ кожного, учасники відтворюють своє місце у робочій команді.

На основі спостереження за своїми діями, діями інших учасників тренінгу проводиться дослідження пізнавальної задачі та формулюється висновок щодо самооцінки. Тренінг закінчується анкетуванням «Вивчення суб’єктивного ставлення студентів до професійного саморозвитку майбутніх викладачів». Результати основних питань анкети подано на Рис.1.-Рис.4.

Рис.1. Діаграма потреб у комунікабельності

Рис. 2. Діаграма наявності позааудиторних форм роботи

Рис. 3. Діаграма потреб у творчому потенціалі

Рис. 4. Діаграма потреб у безперервному професійному саморозвитку

Таким чином, результатом тренінгу стає підтвердження припущення, що пізнавальній інтерес є не тільки інтересом до знань, а і до засобів їх добування та застосування.

Отже, доходимо до **висновку**, що за термін виконання Програми дослідницько-експериментального тренінгу “Моя маленька планета” процес пізнавальної діяльності, яка є властивістю (якістю) особистості педагога-організатора, посилив пізнавальну активність у всіх учасників тренінгу. В свою чергу пізнавальна активність і характеризує індивідуальні особливості людини.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Рекреаційна психологія дитинства: теорія і практика. Кол. Монографія./ За загальною редакцією С.М. Симоненко.-Київ.: :»Центр учбової літератури» 2017.-320с.

2. Журавльова Л.П. Проблема самовизначення у вітчизняній та зарубіжній психології /Л.П. Журавльова, І.Ф. Шалагінова// Психологія:зб. наук. праць НПУ ім. Драгоманова -2002, Вип.15.- С.43-50.

3. Крава И.Ю. Кризис профессиональной идентичности педегога в условиях модернизации образовательной системы/И.Ю.Краева/ Вестник МГОУ. – Серия «Психологические науки». -2011.-№ 4-С. 103-108.

4. Гапоненко Л.О. Розвиток рефлексії як важливого психологічного механізму корекції професійної поведінки у педагогічному спілкуванні/ Л.Гапоненко//Рідна школа.-2002.-№ 4.С.14-16.

5. Вергасов В. М. Активизация познавательной деятельности студентов в высшей школе / В. М. Вергасов. – К. : Вища школа, 1985. – 176 с.

БІЗІБОРД ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ САМОРОЗВИТКУ ДІТЕЙ РАННЬОГО ВІКУ

Полєвікова Ольга Борисівна,
к.пед.н., доцент
Макарова Анна Павлівна,
студентка
Херсонський державний університет
м.Херсон, Україна

Вступ. Питання саморозвитку дітей дошкільного віку є однією зі стрижневих проблем сучасної дошкільної педагогіки. Його актуальність зумовлюється пріоритетними напрямами Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», які спрямовані на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології освіти дітей. На теоретико-методологічному рівні проблема саморозвитку особистості знайшла своє висвітлення в працях таких зарубіжних вчених, як Р.Бернс, А.Маслоу, Г.Олпорт, К. Роджерс, М.Монтессорі. Не менш активно розробкою цієї проблеми займалися вітчизняні дослідники Г.Костюк, Г.Балл, І.Бех, Г.Звенигородська, В.Зінченко, О.Киричук, Б.Кобзар, Л.Кулікова, А.Меренков та інші.

Мета роботи: здійснити аналіз проблеми використання бізіборду як засобу саморозвитку дітей раннього віку в сучасному просторі дошкільної освіти, висвітлити її теоретичні аспекти, окреслити сферу її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної педагогіки.

Матеріали і методи. системний аналіз психологічної, педагогічної, методичної, навчально-методичної літератури та програмно-методичних матеріалів із саморозвитку дітей раннього віку в сучасному просторі дошкільної освіти з метою реалізації завдань дослідження.

Результати та дискусія. Освітній засіб – це матеріальний або ідеальний об’єкт, який «розміщено» між вихователем (педагогом) та вихованцем (дитиною) і

використовується для засвоєння знань, формування досвіду пізнавальної та практичної діяльності. Засіб освіти суттєво впливає на якість знань дітей, їх розумовий розвиток та професійне становлення. Надзвичайно актуальними у педагогічній спадщині М. Монтессорі є питання, пов'язані з саморозвитком дитини, використанням дидактичних матеріалів, зокрема бізібодів.

Бізіборд – це розвивальна дошка, що складається з «маніпуляційних» елементів (предметів, із якими можна здійснювати різноманітні дії). Натхненником даного винаходу є педагог і методист, творець всесвітньо відомої системи виховання Марія Монтессорі.

Нині існує чимало праць щодо доречності використання освітніх засобів. Зокрема, обґрунтування ефективності бізібордів як освітніх засобів міститься в науково-методичних розвідках Ю.Буракової, З.Волошиної, С.Родини, Л.Тарабасової.

Мова йде не про складні вироби, для створення яких слід володіти спеціальними знаннями і талантами, а про прості, але дуже корисні для дитячого світогляду іграшки – бізіборди або, якщо висловлюватися простою мовою, «дошки для заняття малюка».

Здебільшого, заняття з такими дошками починають проводити з 8 місяців, коли дитина вже впевнено сидить, і проводять протягом усього дошкільного дитинства. Розв'язуючи завдання, що ставлять кваліфіковані педагоги, дошкільники виконують різноманітні математичні та логічні операції, доводять свою думку у процесі спілкування. Крім цього, бізіборд слугує чудовим засобом для збагачення сенсорного досвіду, адже дитина отримує повну свободу тактильного пізнання; розвитку дрібної моторики, таким чином готуючи руку дошкільника до письма; розвитку інтелекту-дитина вчиться доводити логічність виконаних операцій, порівнює результати роботи; покращує пізнавальні процеси-тренується кольоро- і звукосприйняття, а також опанування аналогів предметів побуту; виховання самостійності і терпіння, адже маленькі діти не можуть утримувати увагу на одному предметі, а бізіборд дає можливість виконувати і планувати безліч дій.

Ці прості іграшки були придумані Марією Монтессорі досить давно – ще в XX столітті. Діти, що розвиваються за цією методикою, з раннього віку привчаються до самостійності у вивченні простих речей. Навколо них створюється невимушена атмосфера, де є право вибору займатися тільки тим, що їм дійсно цікаво. Як це право вибору реалізовується: на одній великій дошці умовно створюється кілька тематичних зон:

«Зона справжнього життя», головна мета якої полягає в тому, щоб дитина навчилася одягатися, умиватися, доглядати за собою і так далі.

«Зона навколишнього середовища», призначена для розвитку розуміння дітьми розмірів і форм предметів, що їх оточують.

«Розумова зона» – місце, де малюк зможе розвивати свої інтелектуальні здібності.

«Динамічна зона» – територія, де малюк зможе навчитися координувати свої рухи і орієнтуватися в просторі.

Завдання батьків в цьому креативному процесі – допомогти дитині правильно організувати свою діяльність, щось підказати, якщо малюкові це потрібно, але не більше того. Це дуже зручно в сучасному світі, де батькам часто потрібно багато часу приділяти роботі і в той же час з користю організовувати дитині дозвілля.

Ігрова панель, найчастіше зроблена з дерева, на якій закріплені різні детальки, які допомагають малюку навчитись керувати своїми пальчиками та знайомлять його з навколишнім світом, з тими речами, які зустрічаються в побуті. Однак дошка не лише допомагає освоювати малечі побут, найбільша її користь у тому, що вона:

- вчить концентрації та терпінню;
- тренує логічне мислення дитини;
- сприяє фізичному розвитку;
- розвиває дрібну моторику;
- знайомить малюка з кольорами, формами;
- допомагає розвивати творчу уяву;

- розширює кругозір;
- дарує малечі відчуття впевненості;

Система роботи з бізібордами передбачає реалізацію таких завдань:

- засвоєння дітьми основних математичних понять та дій (класифікація, серіація, обчислювальна діяльність, оперування множинами);
- формування вміння знаходити різні варіанти розв'язання інтелектуальних завдань;
- розвиток пояснювального мовлення, вміння висловлювати і обстоювати свою думку;
- формування життєвої компетентності малят;
- упорядкування їхніх уявлень про навколишній світ, встановлення зв'язку між предметами та явищами.

Завдяки розвивальній дошці збагачується сенсорний досвід малюка, розвивається дрібна моторика (формується здатність брати дрібні предмети, стискати їх пальцями). Удосконалюється координація рухів, розвивається інтелект, пізнавальні процеси, виховується терпіння і самостійність. Дитина маніпулює з предметами з власної ініціативи та за бажанням. Розвивальну дошку можна використовувати у груповій кімнаті та на майданчику.

Це ігрова панель, що допомагає малюку ефективно і безпечно навчитись керувати своїми пальчиками та тими речами, які зустрічаються в побуті, а також придбати сенсорний досвід без шкоди для власного здоров'я.

Немає обмежень за віком для використання бізіборда, так як всі фрагменти надійно закріплені і не можуть потрапити дитині до рота.

Нині існують незвичайні бізіборди: дорожні, двосторонні або кімнатні.

Дорожній відрізняється компактними розмірами, меншою кількістю елементів. Але їх досить, щоб зайняти дитину на деякий час. Ця ж іграшка стане в нагоді у гостях, на пляжі і взагалі на будь-якому відпочинку.

Кімнатні бізіборди мають різні розміри: невеликі дошки 40 х 40 см або метрові гіганти, що приваблюють погляд гостей і є улюбленим місцем дозвілля вашої дитини і її друзів.

Бізіборд в кімнаті може кріпитися до стіни або лежати на підлозі, його можна приставити до будь-якої поверхні у вашому будинку, головне, щоб дитина не впустила його на себе.

Двосторонні бізіборди стоять будиночком і мають дві поверхні з елементами. Одна, як правило, завантажена більше, на ній розташовано багато замків і вимикачів. Друга сторона пристосована для більш посидючих занять, наприклад, тут може розташовуватися геоборд, дошка для малювання крейдою або магнітна поверхня, на яких дитина може проявити свої творчі здібності, малювати букви і цифри.

Якщо бізіборд створюється власноруч, варто пам'ятати про правила безпеки і добирати надійні кріплення, а також під час декорування використовувати лише не токсичні матеріали.

Під час проектування зовнішнього вигляду, здійснення комплектації дошки для своєї дитини важливо врахувати всі дрібниці, для того щоб ігрова панель була хорошим варіантом для відпрацьовування в її мисленні чіткого алгоритму дій у виконанні тих чи інших маніпуляцій. Одночасно з алгоритмом дій виробляється акуратність. Також із самого народження дитині прищеплюється відповідальність за свої рішення. На бізіборді можна розмістити саме те, чому вона віддає найбільшу перевагу.

Висновки. Таким чином, бізіборд – це ігрова панель, найчастіше зроблена з дерева, на якій закріплені різні детальки, що допомагають малюку навчитись керувати своїми пальчиками та знайомлять його з навколишнім світом, з тими речами, які зустрічаються в побуті.

Використання бізіборду як засобу саморозвитку дітей раннього віку в сучасному просторі дошкільної освіти відбувається у такій самій послідовності, як робота з дидактичним матеріалом Марії Монтессорі. Спершу дорослий показує малюку раціональний спосіб роботи із розвивальною дошкою, подає зразок дій із нею. А потім, пропонує дитині виконати ці дії самостійно. Згодом, дитина маніпулює предметами з власної ініціативи та бажання.

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНЕ САМОВДОСКОНАЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Просенюк Анжела Іванівна,
к. п. н, ст. викладач
Д З «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
м. Одеса, Україна

Вступ. Повноцінна освіта завжди є проекцією вимог і стандартів, щаблів культурного розвитку соціуму і цивілізації. Також суспільна значущість сучасної освіти визначається її можливістю впливу на підростаюче покоління в культурному відтворенні. Є підстави вважати, що освіта виступає процесом, який характеризується впливом культурних норм суспільства. Однак, освітній процес можна розглядати і як важливий чинник впливу на загальну культуру суспільства, а також на формування самосвідомості прийдешніх поколінь. При цьому одним з основних завдань є формування активного й творчого ставлення освітян до педагогічної діяльності.

Наразі в дошкільних закладах відбувається впровадження парадигми особистісно-орієнтованої моделі освіти, що потребує реалізації нових людиноцентричних підходів до освітнього процесу, які б забезпечили професійне зростання, прояву багатогранності особистості й розкриття творчого потенціалу працівників у сфері освіти. Означені завдання вказують на те, що одним із пріоритетних завдань сучасної педагогічної вищої школи є сприяння розвитку творчої особистості майбутнього педагога, спроможного до самостійного фахового зростання у своєму професійному майбутньому.

Метою статті є розглянути процес творчої самореалізації майбутніх фахівців дошкільної освіти як важливу складову їхнього професійно-особистісного самовдосконалення в умовах вищих навчальних закладів.

Матеріали і методи. Наукова категорія «вдосконалення» розглядається як кінцева мета устремлінь, досягнення ідеалу в певній галузі (О. Гандрабурова, Л. Дудікова, М. Ярмаченко).

Поняття «професійно-особистісне самовдосконалення» розглядається дослідниками як: процес (К. Альбуховська, В. Гриньова), діяльність (С. Сисоєва), розвиток (Н. Лосєва, Г. Селевко), творчість (В. Андрєєв). Розглядаючи проблему формування готовності майбутніх педагогів до майбутнього самовдосконалення, В. Квас трактує цей феномен як цілеспрямований, систематичний та творчий процес вивчення суб'єктом своїх здібностей і професійно значущих якостей, який забезпечує оволодіння професійною компетентністю у відповідності до вимог сучасного суспільства.

Послуговуючись цими науковими предикатами, нами було запропоновано студентам здійснювати професійно - особистісне самовдосконалення засобом творчої діяльності в три етапи:

I етап– етап самоаналізу, самопізнання, рефлексії;

II етап – етап визначення мети;

III етап – етап застосування методу саморегуляції.

Розглядаючи питання професійно-особистісного самопізнання, важливо не легковажити саморозвитком емоційної сфери. Сучасні когнітивні й інформаційні теорії емоцій (Г. Бреслав, Т. Кириленко, П. Куттер) свідчать про розбіжність між необхідною і наявною інформацією. У розрізі емоції як потреби це розглядається як уміння досягнення балансу між усвідомленими станами «можу» і «хочу». Ці та інші значущі наукові доробки впроваджуються у роботі зі студентами на аудиторних заняттях та в поза аудиторний час. Одним з головних принципів під час проведення різних форм роботи в означеному напрямі є принцип комунікації без примусу під гаслом: «Почути й зрозуміти кожного». Такий підхід налаштовує учасників освітнього процесу на психологічний комфорт та стабільність у колективі, доброзичливі стосунки й взаємодопомогу.

На аудиторних заняттях виносяться на вирішення емоціогенні ситуації, що трапляються в повсякденному житті сучасних закладів дошкільної освіти. Передбачається проживання подій, аналіз проблемних ситуації й педагогічних задач та варіанти їх вирішення. Зазначимо, що ситуації, які озвучуються, добираються студентами самостійно, зазвичай ними є ті, з якими вони стикалися під час проходження педагогічної практики. Також на практичних і семінарських заняттях розглядається питання опанування майбутніми вихователями конструктивної взаємодії з дітьми з перспективою на подальшу апробацію під час проходження педагогічної практики в ЗДО, підтримується ідея оптимізації навчального процесу шляхом домінантного перетворення репродуктивної діяльності при виконанні навчальних завдань у творчу.

До роботи, яка сприяє вирішенню освітніх завдань щодо підвищення професійно - особистісного самовдосконалення й педагогічної культури студентів ВНЗ нами віднесено: виявлення ініціативних студентів та створення творчо – ініціативних груп; створення відповідного освітнього та предметного середовища; проведення занять з використанням методу інтроспекції під час проходження педагогічної практики.

Ефективним методом організації процесу професійно - особистісного самовдосконалення ми вважаємо метод творчої взаємодії студентів. Засобом мобілізації професійних можливостей студенів ми розглядали презентації специфіки професії вихователя у ЗДО, зокрема її різноплановості. Тому на нашому факультеті систематично організовувались вистави, творчі конкурси, виставки, свята, у яких брали участь студенти денної та заочної форм навчання різних академічних груп.

Вкрай важливим є, на нашу думку, подолання міжетнічного непорозуміння між студентами, факт присутності якого розглядається нами як один з чинників прояву непрофесіоналізму та обмеженості. На противагу подібним явищам нами організовувалося залучення студентів до полілогу культур. Студенти запрошувалися та брали участь у таких заходах, як вистави, на яких їм надавалась можливість ознайомитися з культурою етносів. Також

проводилися заходи, які визнані у сучасному полікультурному світі на міжнародному рівні: День Матері, Міжнародний день працівників освіти, Міжнародний день працівників дошкільної освіти, Міжнародний день захисту дітей, Міжнародний день Землі та ін. Організація спільної життєтворчості зі студентами інших факультетів та ВНЗ розглядалася нами як один із шляхів продуктивного використання культурно-комунікативної технології навчання та розширення меж культурної та творчої життєдіяльності майбутніх фахівців дошкільної освіти. Так, разом із студентами інших факультетів та ВНЗ наші студенти брали участь у таких заходах: університетський творчий конкурс «Педагогічна перлина», Міжнародний фестиваль духовної та народної музики «Яви себе світу», міжвузівський фестиваль талановитої молоді, Всеукраїнський культурно-просвітницький захід «Фестиваль сонця», конкурс «Педагогічний ярмарок» та ін.

Зазначимо, що участь у подібних заходах передбачала попередню роботу зі студентами на досягнення належних культурних, професійних та морально-етичних стандартів, яка проводилася на лекційний та практичних заняттях.

Також на практичних заняттях студентам надавалася можливість провести рефлексію свого професійного становлення, їх особистісних і професійних якостей, перевірити уміння ставити професійні цілі, запросити учасників до обговорення теми відповідальності у формуванні творчого педагогічного колективу та інших складних моментів, а також шляхів їх розв'язання. На виконання означених завдань пропонувався тест «Самооцінка творчого потенціалу особистості» орієнтований на визначення рівня творчої свідомості учасників освітнього процесу; студентами розроблялися «SMART-схеми", відео-презентації з серії: «Планета творчого шляху працівників дошкільної освіти» тощо.

Метою цих методів було визначення та впровадження творчого потенціалу студентів вищого навчального закладу, конкретизованого проявом інтелектуальної й творчої ініціативи.

Результати та обговорення. Аналіз роботи за результатами впровадження означених методів та форм роботи засвідчили позитивні зрушення у ході вдосконалення професійної культури майбутніх вихователів. Значно підвищились показники прояву студентами навчальної активності, творчих здібностей, критичного мислення, лідерства. У результаті цієї роботи було виявлено закономірність: залежність професійно - особистісного зростання студентів від їхнього залучення до творчої діяльності.

Висновки. Отже, окреслене переконує, що:

1. оновлення змісту освіти варто спрямовувати на дієве та поетапне подолання розриву між можливостями й запитами «можу» і «хочу»;
2. значущим фактором у пізнанні соціокультурної реальності, якісному та результативному входженні студентів у сучасний освітянський простір є підвищення рівня професійно - особистісного самовдосконалення й педагогічної культури , смисл якого досягається за його освоєння й відповідної діяльності.

Перспективу подальших досліджень убачаємо у розробці системи психолого-педагогічного супроводу формування професійної культури й професійно-особистісних якостей майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти .

ВИХОВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ: УРОКИ СТОЇЦИЗМУ В ПРОЕКЦІЇ НА СУЧАСНІСТЬ

Сафонова Ірина Олексіївна,
к.п.н., доцент
Східноукраїнський університет імені Володимира Даля
м. Сєвєродонецьк,Україна

Вступ. Актуальність проблеми виховання позитивної особистості в реаліях сьогодення сприймається як аксіома, що не потребує зайвих доказів. Концепція виховання позитивної особистості ґрунтується на деяких постулатах: як виховати гідну людину – і якими мають бути головні її доброчесності; як виховати щасливу людину – і як знайти ключ до осмисленого щасливого життя.

Вочевидь, що вкрай небезпечна сьогоднішня ситуація, обрамлена нескінченними війнами, невирішеними конфліктами, економічними кризами, природними катаклізмами та, зокрема, жахливим смерчем COVID-19, що пронісся над усіма континентами і потягнув за собою тисячі людських смертей, з небувалою силою похитнула моральні підвалини людей і дала зрозуміти, що світ став іншим. Все змішалося: світ реальний і світ віртуальний, світ природній і світ штучний, світ матеріальний і світ духовний. Те, що здавалося нерухомим, вічним, стабільним, водночас стало крихким, хитким, непередбачуваним, невідомим.

Як знайти вихід із ситуації, що склалася? Як знайти опору, яка не дасть зруйнувати світ, втратити людину, її душу? Роздуми над цією проблемою знаходимо в лекції професора Київського університету Андрія Баумейстера. Вчений метафорично порівнює сучасний світ із кімнатою, в якій розкидано в хаотичному порядку багато різних речей та іграшок. Примхливій дитині, розмірковує філософ, яка грає в кімнаті з іншими дітьми, мало своїх іграшок. Вона хоче мати іграшки інших дітей, не замислюючись над тим, чи буде від цього щаслива. Андрій Баумейстер на цьому прикладі показує, що світ

захлиснула безглузда гонитва за речами. Людина у погоні за матеріальними благами, інноваціями у різних сферах буття: технологічній, екологічній, економічній, культурній та ін. не завжди задається питанням: навіщо? заради чого ці технології? заради чого колекціонування зайвих речей? чи будуть вони служити на благо самій людині та людству в цілому? На жаль, над питанням Понтія Пілата: «що є істина» мало хто сьогодні замислюється. Найвідоміший вислів Протагора «Людина – міра всіх речей» протягом тривалого часу було спотворено. Безсумнівно, людина – найважливіша цінність Всесвіту, але при цьому вона, як вірно зауважує А. Баумейстер, – не вершина піраміди, а лише частина її. Вона – не над природою, не над Світом, де їй все дозволено, а в цілісному Світі. З появою глобальної мережі Інтернет людська реальність переходить у віртуальну. Техніка з'єднує людей інформаційно, але роз'єднує життєво. З життя людей зникає живе життя. Люди, діти зокрема, менше спілкуються, перестають відчувати, виражати почуття. Вони приховують страхи від батьків, вчителів і від самих себе. І разом із цією стороною життя відкидається все людяне в людині. Така фрагментарність, уривчастість сприйняття світу людьми нерідко створює смисловий вакуум. Эпіктет у свій час писав: «Невже ти думаєш, що втрати бувають лише матеріальні? Ні, є втрати гірші – втрати духовні» (Эпиктет, кн.1, I.).

Мета роботи. *Мета дослідження* полягає у відображенні історичного ракурсу виховання позитивної особистості, а саме: у визначенні головних уроків стоїцизму у проекції на сучасність.

Матеріали й методи. В основу методології дослідження положено *принцип історизму* з метою пошуку ціннісно-смислових варіантів виховання позитивної особистості; *метод – вивчення продуктів діяльності*: твори філософів античності – стоїків: Марка Аврелія, Епіктета, Діогена Лаэртського, а також матеріали лекції сучасного українського філософа Андрія Баумейстера. Виховання в історичному ракурсі можна розглядати як суспільно вироблений спосіб передачі людського досвіду, накопиченого на протязі людської історії.

Вже мислителі античності розуміли, що саме виховання відрізняє елліна від варвара і мудреця-філософа від людини натовпу.

Результати й обговорення. Сприймемо спробу осмислити історичний досвід античної давнини та відшукати відповіді на поставлені вище питання у мисливців-стоїків.

Перший урок: ми частина цілого. Марк Аврелій повчає нас: подивись на життя цілісно. Він говорить про те, що завжди необхідно «пам'ятати, якою є природа цілого і яка моя», і як це моє відноситься до цілого (Аврелий, кн. 2., п. 9). Стоїцизм, зауважує А. Баумейстер, – це спроба зрозуміти свою життєву філософію, оскільки без неї ми погублені (Баумейстер). Стоїцизм допомагає нам вибудувати цілісну картину світу, визначитися із життєвими орієнтирами. Найвищий смисл існування людини стоїки вбачали в житті, узгодженому з природою. Так, Діоген Лаертський стверджує, що Зенон у трактаті «Про людську природу» вперше проголосив, що «кінцева мета – це жити згідно з природою», що і є тим самим, «що жити згідно з чеснотою: сама природа веде нас до доброчесності» (Лаэртский). У доброчесності полягає щастя, бо вона налаштовує душу так, щоб все життя було узгодженим. І якщо для тварин, стверджують стоїки, жити згідно з природою – це жити за спонуканням, то людині «в якості досконалого вождя дано розум, і для неї жити по природі – значить жити за розумом, тому що розум – це наладчик (technites) спонукання» (Лаэртский). Це не означає, що розумне життя є принципом чисто людської природи, але й Божественної природи в цілому. Вірний розум, за стоїками, – це розум всепроникливий і тотожній із Богом, який є «направителем і розпорядником усього сущого» (Лаэртский). Марк Аврелій стверджує, що варто прийняти за основоположення: «від богів, повно промислу… Все тече – звідти; і тут же неминучість і користь того світового цілого, якого ти частина». І добре те, що приносить природа цілого (Аврелий, гл. 2, п. 3). Отже, *жити в цілісності* – це жити в злагоді з природою, жити розумно і жити доброчесно – одне і те ж. Як стверджував Зенон, «сама природа веде нас до доброчесності» (Лаэртский).

Другий урок: *в світі все взаємопов'язано.* Ми повинні взаємодіяти. Ми повинні будувати загальний світ і прагнути до спільного блага. Марк Аврелій стверджує: «благо розумної істоти в спільності» (Аврелий, кн. 5, п. 16). Філософ говорить, що потрібно думати про пов'язаність всього у світі. «Все сплетено одне з іншим, і священний цей зв'язок, і нічого майже немає, що є чужим іншому. Тому що все супідрядно і впорядковано в єдиному світопорядку. Бо світ у всьому єдиний, і бог у всьому єдиний, і єство єдине, і єдиний закон – загальний розум всіх розумних істот, і одна істина...» (Аврелий, кн.7, п. 46). Людина не є самодостатньою сама по собі. Пізнати і розкрити себе вона може лише через іншого. Ми вчимося у інших і допомагаємо іншим. «Людина створена для спільного життя – для того, щоб любити собі подібних і знаходити щастя в спілкуванні з ближнім» (Епиктет, кн. 4, VIII). Лише у такому разі ми можемо стати повноправними особистостями. Резюмувати сказане ми можемо представленою конструкцією на рис. 1.

Рис. 1. Взаємопов'язаність світу

Третій урок: кріпись у самому собі (Аврелий, кн. 7, п. 28). Коли ми шукаємо опору, то знаходимо її в собі, в розумі. «Шукати блага слід не поза собою, а в самому собі» (Епиктет, кн. 2, I.). Ми щасливі, коли ми незворушні, здатні подолати всі перешкоди, відкидати всі помилкові і деструктивні ідеї. Ми повинні створити внутрішню фортецю, всередині якої спокійний,

врівноважений внутрішній світ. М. Аврелій радить просвітлитися простотою, скромністю, бути байдужим до того, що середнє між чеснотою і пороком, полюбити людську природу та йти за Богом (Аврелий, кн.7, п. 31). Важливо зрозуміти, що ми можемо змінити те, що залежить від нас, а не можемо змінити те, що йде від природи, від Бога, тому не варто хвилюватися. «Не можна бути щасливим, коли бажаєш того, що неможливо; і навпаки, можна бути щасливим тільки в тому випадку, якщо бажаєш можливого» (Епиктет, кн. 2, I.).

Четвертий урок: ключ до щасливого внутрішнього світу – в любові до справи, в повній самовіддачі їй. Сьогоднішня проблема пов'язана із тим, що розвиток комп'ютерних технологій спровокував зникнення багатьох професій і звільнив багато часу для дозвілля. Індивід не знає, куди себе подіти, чим зайнятися. Важливо зрозуміти, щоб бути радісним і блаженним необхідно робити кожну справу ніби останній раз у житті, віддалившись від всього випадкового і не відвертаючись від розуму. «Думай про всяк час, щоб робити те, що в руках у тебе, з надійною і ненавмисною значущістю, привітно, благородно, справедливо, доставивши собі дозвілля від всіх інших уявлень (Аврелий, кн. 2, п. 5).

Урок п'ятий: живи доброчесно. Доброчесності – властивості гідної людини. Стоїки виділяють первинні і вторинні чесноти. Первинні чесноти – *розуміння, мужність, справедливість, розсудливість.* Різновиди їх – велич душі, стриманість, наполегливість, рішучість і добра воля. *Розуміння* – це знання, що є зло, що – добро. *Мужність* – це знання, що робити, чого утриматися…. *Велич душі* – це знання або самовладання, що дозволяє бути вище всього… *Стриманість* – це почуття міри, узгоджене із вірним розумом, самовладання… *Наполегливість* – це самовладання в тому, чого слід триматися, а чого ні. *Рішучість* – це самовладання, що дозволяє відразу знайти належне. *Добра воля* – це вміння дивитися, що і як треба робити, щоб принести користь (Лаэртский).

«Яка вигода від доброчесного життя?» – запитує Епіктет. І відповідає: «Порядок замість безладу, чесність замість безчестя, утримання замість

розпусти, шанування своєї душі замість презирства її! Схаменися ж і спаси свою душу!» (Епиктет, кн. 1, I).

Висновки. Аналізуючи твори мислителів стоїцизму Марка Аврелія, Епіктета, Зенона у дослідженнях Діогена Лаертського, ми виокремили низку смислових уроків, які на нашу думку, можуть бути актуальними при вирішенні сучасних проблем людства, а також у вирішенні проблеми виховання позитивної особистості. Перший урок: ми частина цілого. Другий урок: в світі все взаємопов'язано. Третій урок: кріпись у самому собі. Урок четвертий: ключ до щасливого внутрішнього світу – в любові до справи, в повній самовіддачі їй. Урок п'ятий: живи доброчесно. Епіктет дає поради і самому вчителеві: 1) «перш ніж вчити людей, обміркуй суворіше своє власне життя»; 2) «пізнай самого себе і не берися за справу вчительства без явної для тебе вказівки Божої». «Якщо ти внутрішньо, безсумнівно, усвідомлюєш, що не для власної втіхи хочеш ти вчити людей, але що Сам Бог закликає тебе до вчителювання, то піди цим шляхом…Однак при цьому пам'ятай, що ти повинен шкодувати тих, хто тебе б'є, тому що, як учитель істини, ти – батько і брат всіх людей (Епиктет, кн. 4, II).

Література

1. Баумейстер А. Почему стоицизм востребован в современном мире. URL : https://www.youtube.com/watch?v=xHK2Y8hNDWM

2. Лаэртский Диоген О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. Кн.7. Зенон (пер. М. Гаспарова). М.: «Мысль», 1986.
URL : http://www.psylib.ukrweb.net/books/diogenl/txt07.html

3. Марк Аврелий Антонин Размышления (пер. А. Гаврилова). Петербург, 1992 г. URL : https://royallib.com/book/antonin_mark_avreliy/razmishleniya.html

4. Эпиктет В чем наше благо? (пер. В. Черткова) URL : https://royallib.com/book/epiktet/v_chem_nashe_blago.html

ЕЛЕКТРОННА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ІНФОРМАЦІЙНИЙ КАНАЛ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ІМІДЖУ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Тарасенко Ірина Михайлівна,
Аспірантка,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

Вступ. Сучасні глобальні тенденції у розвитку освіти, нові завдання, що стоять перед закладами загальної середньої освіти у контексті Концепції нової української школи зумовлюють потребу у формуванні їх позитивного іміджу. Актуальність цього питання посилилася в зв'язку зі створенням конкурентного середовища на ринку освітніх послуг.

Позитивний імідж робить легшим доступ закладу освіти до більш якісних людських, інформаційних та фінансових ресурсів.

Мета роботи. Обґрунтування особливостей використання електронної комунікації для позиціонування іміджу закладу загальної середньої освіти.

Матеріали і методи. Для досягнення вище зазначеної мети нами використано комплекс теоретичний та емпіричних методів дослідження. Зокрема, вивчення і узагальнення наукової літератури з метою з'ясування ролі електронної комунікації у позиціонуванні іміджу закладу загальної середньої освіти; спостереження, метод експертної оцінки, метод математичної статистики, за допомогою яких вивчався сучасний стан використання інфомаційного каналу – електронної комунікації – для позиціонування іміджу школи.

Результати і обговорення. Вивченню іміджу закладу освіти закладу загальної середньої освіти науковцями. Дослідження даної проблеми презентовано у роботах І. Зуєвської, М. Піскунова, М.Самохіна, Л. Присяжнюк тощо. Зокрема, вчені наголошують на тому, що імідж освітнього закладу – це образ організації, створений у результаті цілеспрямованого безперервного

процесу формування, узгодження та інтегрування уявлень педагогів, учнів, батьків, представників соціуму.

Основним завданням іміджу є його направленість на формування образу, який покликаний здійснювати емоційно-психологічний вплив на всіх учасників освітнього процесу (учителів, здобувачів освіти, батьків, громадськість) своїм стійким уявленням про заклад освіти з метою його постійного удосконалення.

Використанню інформаційних каналів для формування іміджу закладу освіти приділяють увагу українські науковці С. Ілляшенко, О. Міцура, М.Ковальчук та інші. Здебільшого ці дослідження стосується закладу вищої освіти.

Разом з тим стрімкий розвиток інформаційного середовища та зростання інтернет-аудиторії вносять свої корективи і в маркетингову діяльність закладу загальної середньої освіти.

Ефективним інформаційним каналом позиціонування позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти може бути сайт школи. Це електронна форма комунікації у мережі Інтернет, за допомогою якої можна всебічно висвітлювати освітню, науково-практичну, громадську діяльність закладу. Функціонування сайту сприяє приверненню уваги громадськості впливає на формування та реалізацію його іміджевої політики. Серед переваг поширення медіатекстів закладу освіти в інтернет-просторі: доступність до цільової аудиторії, інтерактивність, оперативність. Основною метою сайту закладу освіти є розвиток єдиного освітнього та інформаційного простору закладу освіти, представництво закладу в мережі, підтримка та популяризація освітнього процесу.

Разом з тим, проведені нами дослідження вказують на той факт, що далеко не всі заклади освіти повною мірою використовують сайт як інформаційний канал, що суттєво впливає на формування іміджу ЗЗСО. У процесі підготовки роботи було проаналізовано сайти українських закладів загальної середньої освіти, які за рейтингом щотижневого українського соціально-політичного журналу і новинного інтернет-ресурсу «Фокус» увійшли

до «100 найкращих шкіл України». При складанні рейтингу інтернет-видання враховувало дані результатів зовнішнього незалежного оцінювання випускників закладів загальної середньої освіти 2019 року. Для визначення цього рейтингу враховувалися дані 125,7 тис. учнів і 3,3 тис. закладів освіти України. Досягнення щодо входження до зазначеного рейтингу розцінюємо як іміджестворюючу категорією. За результатами аналізу офіційних сайтів встановлено наступне. Новина про визначення оцінки рівня конкуренції і академічних успіхів випускників закладу на сайтах 35% закладів освіти розміщена у пятиденний термін, ще у 15% –у десятиденний термін. Відповідно 40% закладів освіти, що ввійшли до рейтингу інтернет-видання «Фокус», не використали зазначену можливість для позиціонування іміджу закладу на офіційному сайті.

Освітній маркетинг у соціальній мережі є процесом привернення уваги споживачів освітніх послуг через соціальні платформи до позиціонування іміджу закладу.

Актуальною наразі є реалізація технології конструювання соціальних мереж (нетворкінг), що передбачає систематичне створення й використання внутрішніх і зовнішніх зв'язків із споживачами освітніх послуг. Сторінки у соціальних мережах, утворені закладами освіти, можуть відображати розмаїття іміджевих заходів, привертати увагу цільової аудиторії. Проаналізувавши створені закладами загальної середньої освіти міста Харкова соціальні середовища комунікації у мережі Facebook, робимо висновок про наступне. Із 207 харківських шкіл тільки 13% користуються можливостями популяризація іміджу закладу у соціальній мережі Facebook, з них 32% є приватними школами.

Висновки.

1. Сучасна ситуація на ринку освітніх послуг вимагає від закладів загальної середньої освіти належного рівня використання електронної комунікації для позиціонування їхнього іміджу.

2. Включення у програму професійної підготовки та підвищення кваліфікації керівників тематики щодо формування іміджу закладу загальної середньої освіти шляхом опанування відповідних прийомів та методів формування культури електронної комунікації є актуальним питанням.

3. Особливо відзначимо, що проведене нами дослідження не відображає всіх аспектів формування і позиціонування іміджу закладу загальної середньої освіти. Перспективу подальшого дослідження бачимо у вивченні ролі іміджу керівника школи.

РОЛЬ ВИКЛАДАЧА ФІТНЕСУ ДЛЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Хапсаліс Гаяне Левонівна,
майстер спорту СРСР з художньої гімнастики,
старший викладач кафедри фізичної культури
Гнасько Олена Ігорівна,
студентка факультету фінансів та обліку
Київського національного торговельно-економічного університету,
м.Київ, Україна

Вступ. Всі знають, що заняття спортом корисні й необхідні для організму, однак назвати конкретні позитивні сторони цих занять може далеко не кожен. Варто не забувати й про те, що заняття спортом здатні не лише усунути вже набуті чи вроджені вади та проблеми тіла, але й стати профілактикою виникнення таких неприємностей у старості, і навіть гірше – у досить молодому віку, задовго до зрілості з її звичними змінами в організмах людей. Найзручніше та найефективніше розпочинати активно слідкувати за своїм фізичним станом і харчуванням з раннього дитинства, або хоча б зі шкільного віку. Проте не секрет, що на сьогоднішній день діти лінуються думати про власне здоров'я, а батьки та вчителі не акцентують свою увагу на цьому процесі, саме тому студентам необхідно серйозно зайнятись цим питанням. На допомогу вихованцям вищих навчальних закладів може стати вихователь фізичної культури в університеті, який здатен пояснити всі тонкощі та особливості різних видів спорту, порекомендувати програму харчування, направити на прийом до лікаря тощо.

Ціль роботи. Дані тези висвітлять чому потрібно розвивати у собі звичку занять спортом ще з молодого віку, коли організм більш гнучкий та здатний пристосовуватись до будь-яких обставин, підлаштовуючись під них, а також роль педагога з фізичної культури у вихованні корисних звичок в студента.

Матеріали і методи. Для досягнення мети дослідження було проведено аналіз літературних джерел, спостереження за результатами роботи студентів над покращенням власного рівня фізичної підготовки, а також експерименти із

різними вправами, які були запропоновані лікарями, успішними фітнес-тренерам і поради з інтернет-джерел й посібників, що містять перелік вправ для молоді. Зокрема одними з досліджень такого важливого питання як використання технік фітнесу та пілатесу у вихованні студентів-спортсменів вважаємо доцільним вказати колективну статтю викладачів Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди із викладачами польського Університету Казимира Великого у Бидгощі «Методика применения оздоровительных систем бодифлекса и пилатеса в физическом воспитании студентов» [1] і статтю Кетової Н.В., викладену у випуску 10 (118) 19 «Наукового часопису» Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, «Основы теории адаптации студентов к учебно-тренировочному процессу» [2].

Результати та обговорення. Кожен викладач фізичного виховання у вищих навчальних закладах повинен доступно, не докучливо та не нав’язливо пояснити всім своїм студентам, що фітнес є загальним видом фізичної підготовки, корисним для кожного. Цей вид активності включає в себе як покращення загальної особистої гігієни, так і гнучкості, сили, витривалості, швидкості реакції. Втомлені, натруджені м'язи краще будь-якої колискової, тому що після важкого тренування організм не матиме сил для сторонніх справ, які би стимулювали безсоння. Більше того, саме фітнес вважається одним з найефективніших способів знизити ризик розвитку серцево-судинних захворювань, а також чудовим шляхом зміцнення опорно-рухового апарату - формується правильна і гарна постава. Адже не секрет, що практично всі студенти страждають від неприємних відчуттів в області хребта, періодичної стомлюваності м’язів спини, тому що більшу частину свого часу вони проводять сидячи в аудиторіях, а також виконуючи домашнє завдання. Досить часто це призводить до такого захворювання як сколіоз, яке має своїм наслідком не лише негарну поставу, але й зміну функціонування внутрішніх органів, серцево-судинної, дихальної та травної систем. Саме тому важливо правильно, не ушкоджуючи свій організм, розім’яти та «розігріти» спину, у

чому немає рівних фітнесу серед усіх видів фізичної активності. Крім того, студентам слід розробляти м’язи ніг, зокрема ступень і гомілок, задля пришвидшення та, відповідно, полегшення руху, лікування неприємних симптомів, спричинених плоскостопістю тощо. Усі перераховані вище корисні результати, яких можна досягти регулярно займаючись фітнесом, є особливо важливими для студентів, адже цю групу людей варто вважати ще до кінця не сформованим організмом, який часто піддається стресу через постійне навчання і переважно сидячий образ життя.

Однак не всім вихованцям вищих навчальних закладів обирати фітнес для занять спортом задля підкріплення загального рівня здоров’я, і тут слово за лікарем, який проконсультує юного спортсмена щодо стану його організму і побажань в організації тренувань відповідно до вірогідних діагнозів. [4, с.11] Саме цю грань повинен пояснювати викладач фізичної культури в університеті. Важливо не лише створювати всю програму занять відповідно до загальних параметрів та стандартів фітнес-тренувань, але й погоджувати її відповідно з кожним вихованцем, зацікавлювати молодь у здоровому образі життя, мотивувати її можливістю отримання відмінного результату та радикальних змін у самопочутті і зовнішньому вигляді. Більше того, завжди слід акцентувати увагу студентів на тому, що фітнес краще за будь-який вид фізичної активності допомагає дисциплінувати людину, виховувати в ній корисні звички. Щоб не ставати докучливим наставником, варто наводити захопливі історії з життя молодих людей – відомих чи знайомих серед певного потоку абітурієнтів – схожі історії про трансформації внаслідок зміни програми і частоти тренувань, підбору харчування тощо. Для прикладу цікавий факт: вчені зі Швейцарії стверджують, що фітнес шкідливий для здоров'я, але тільки в тому випадку, якщо ним захоплюватися надмірно – більше 14 годин на тиждень. [5]

Висновки. Отже не варто боятись труднощів, які можуть виникати внаслідок занять спортом і занадто перебільшувати негативний вплив фітнесу на організм, адже цей вид спортивної діяльності навпаки здатен мінімізувати

стрес, що завдає молодому організму студента важкий навчальний процес в університеті чи коледжі, і навіть сформувати гарне, витривале, сильне і здорове тіло.

Використана література:

1) Ільницька А.С., Козіна Ж.Л., Коробейник В.А. та інші. Методика применения оздоровительных систем бодифлекса и пилатеса в физическом воспитании студентов. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту № 02.* 2014. с. 25 – 32;

2) Кетова Н.В. Основы теории адаптации студентов к учебно-тренировочному процессу. *«Науковий часопис» Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, випуск 10 (118) 19*. Київ, Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019. с. 67 - 71;

3) Користь фітнесу для нашого організму [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://www.borispol.org.ua/publ/sport_i_fitnes/korist_fitnesu_dlja_nashogo_organizmu/101-1-0-1017;

4) К. Спіліо. Анатомія фітнесу. – Москва, 2016. – 168 с.;

5) Заняття фітнесом можуть бути шкідливими для здоров'я [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://ukr.segodnya.ua/lifestyle/food_wellness/zanyatiya-fitnesom-mogut-byt-vrednymi-dlya-zdorovya-1069954.html.

РЕТРОСПЕКТИВА РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Ходунова Вікторія Леонідівна
к. п. н., доцент
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
г. Київ, Україна

Вступ./Introductions. Чинний Закон України «Про освіту» визначає освіту дорослих як складову освіти впродовж життя, що «спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки». До її складників віднесено післядипломну освіту, «професійне навчання працівників; курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації; безперервний професійний розвиток; будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою». У даному Законі метою післядипломної освіти визначено набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду».

Мета роботи. /Aim. Актуалізація компетентнісного підходу в системі неперервної освіти через окреслення поняття «компетентність» у чинних нормативно-правових документах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Досягнення мети дослідження уможливило використання загальнотеоретичних методів: аналізу, конкретизації, порівняння, узагальнення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Ідеї компетентнісного підходу знайшли відображення у роботах Н.Кузьміної, Л.Петровської, А. Маркової, Л. Мітіної, Л. Олексєєвої. та ін. Питання компетентнісного підхіду до навчання розглядалися такими науковцями як І. Бургун, С. Клепко, Н. Пустовіт, І. Родигіна, О. Савченко. Аналіз сутності компетентності, характеристику його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, В. Ягупова;

сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук, Я. Кодлюк, К. Корсаком.

Основні положення щодо реалізації компетентнісного підходу в освіті та визначення ключових компетентностей педагогів містять ряд чинних нормативно-правових документів.

Так, в проекті Концепції розвитку педагогічної освіти, упровадження компетентнісного підходу, в педагогічній освіті, забезпечення формування загальних (універсальних, ключових тощо) компетентностей, набуття педагогічними працівниками вмінь та досвіду формування компетентностей в учнів... » подано основною вимогою.

Відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти України, компетентнісний підхід передбачає, що результатами освіти стануть компетентності особистості, які розглядаються як здатність ефективно діяти у відповідних сферах життєдіяльності. Крім того, у стандарті зазначено, що компетентнісний підхід спрямовує навчально-виховний процес на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані ключова, загальнопредметна і предметна (галузева) компетентності.

Національна рамка кваліфікацій (2011) трактує компетентність як «здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, вміння, цінності, інші особисті якості».

Зокрема, у методичних рекомендаціях до розроблення освітніх програм (Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / За ред. В. Г. Кременя. 2014 р.) та стандартів вищої освіти (Проект методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти МОН, 2016 р.) компетентності декларуються як результати навчання, проте вимагається розробка інтегральних, загальних та спеціальних (предметних) компетентностей як освітніх норм і окреме формулювання результатів навчання у когнітивній, емоційній та психомоторній сфері.

У Кваліфікаційних характеристиках професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів (2013) під

компетентностями розуміють якість дій працівника, що забезпечують адекватне та ефективне вирішення професійно важливих предметних завдань, що мають проблемний характер, а також готовність нести відповідальність за свої дії.

Основні положення щодо реалізації компетентнісного підходу в освіті містять: Закони України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII [1]; «Про вищу освіту» від 01.07.2014 №1556-VII; Наказ МОН України «Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів» від 01.06.2013 №665 .

Закон України «Про вищу освіту» (2014) визначає компетентності як: «Динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти». Там же зазначається, що результати навчання – це сукупність знань, умінь, навичок, інших компетентностей, набутих особою у процесі навчання за певною освітньо-професійною чи освітньо-науковою програмою, які можна ідентифікувати, кількісно оцінити та виміряти.

Закон України «Про освіту» (2017) тлумачить компетентність як «динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та подальшу навчальну діяльність».

Концепція Нової української школи серед ключових компетентностей визначає: спілкування державною та іноземними мовами; математична компетентність; компетнтності в природничих науках і технологіях; інформаційно-цифрова компетентність; ініціативність і підприємливість; соціальна та громадська компетентність; обізнаність та самовираження у сфері культури; екологічна грамотність і здорове життя. Найбільш значущою, на наш погляд, є компетентість – уміння вчитися впродовж життя (здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття вмінь та навичок).

Упровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого підходу в

педагогічній освіті, забезпечення формування загальних (універсальних, ключових тощо) компетентностей, набуття педагогічними працівниками вмінь та досвіду формування компетентностей в учнів подано і в проекті Концепції розвитку педагогічної освіти.

Насамкінець зазначимо, що Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року серед основних завдань у післядипломній освіті називає: удосконалення нормативно-правового забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти; розроблення стандартів післядипломної педагогічної освіти, зорієнтованих на модернізацію системи перепідготовки, підвищення кваліфікації та стажування педагогічних, науково-педагогічних працівників і керівників навчальних закладів; реалізацію сучасних технологій професійного вдосконалення та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів системи освіти відповідно до вимог інноваційного розвитку освіти; забезпечення випереджувального характеру підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних і керівних кадрів відповідно до потреб реформування системи освіти, викликів сучасного суспільного розвитку.

Выводы./Conclusions. Зі сказаного вище випливає, що компетентність є цілісною інтегративною особистісною характеристикою; сприяє розвитку знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей; передбачає ефективне вирішення професійних завдань; готовність нести відповідальність за свої дії.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ОСОБИСТІСТЬ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Бунас Аліна Антоліївна
к. психол. н., доцент кафедри загальної психології та патопсихології
Агішева Катерина Дмитрівна,
Величко Рената Валеріївна,
Суржикова Марина Олегівна
студенти 4 курсу
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
м. Дніпро, Україна

Постановка проблеми. Своєрідність соціально-економічної та соціально-політичної ситуації полягає в тому, що досить її однієї для того, щоб зруйнувати особистісне благополуччя людини, при цьому, не слід ігнорувати й власне особистісні кризи людини, які ускладнюють використання адаптаційних ресурсів для подолання негативних наслідків кризових станів. Отже, актуальність проблеми полягає в тому, що життєва криза детермінується як обставинами життя, соціальною ситуацією, так і внутрішнім особистісним конфліктом або особистісною кризою, що зумовлює необхідність переструктурування існуючих умов, пов'язаних з творчим пристосуванням внутрішньої ієрархії структурних компонентів «Я» до нового способу дій, або й до нових, таких, що досі були присутін в життєвому досвіді людини.

Виклад основного матеріалу. Криза завжди є випробуванням для особистості, виникаючи на життєвому шляху кожної людини незалежно від його бажання або небажання. Психологічно кризовий стан вимагає концентрації і використання всіх наявних у людини сил для вирішення завдань, які поставила перед ним життя [7].

Криза – це боротьба особистості за збереження емоційної рівноваги та адаптації у випадку, коли проблеми сприймаються як неподоланні. Поведінку

людини в кризі можна зрозуміти як значущу та зрозумілу реакцію, як спосіб поводження з нестерпною ситуацією, як спробу захистити ідентичність, самооцінку та цілісність особистості (Мироненко О.І., 2014).

У медицині терміном криза описують певну фазу гострого захворювання, під час якої максимально мобілізується здатність організму до саморегуляції, але в той же час невідомо, чи це завершиться одужанням чи смертю пацієнта. Розрізняють також психіатричне поняття гострого невідкладного стану і поняття кризи, що більше належить до психосоціальної сфери (Katschnig & David, 1990).

Кожна криза охоплює широкий спектр людських проблем і життєвих ситуацій: соціальні потрясіння, природні та техногенні катастрофи, сімейні конфлікти, домашнє насильство, реакції суму (горя), суїцидальні кризи, стани тривоги або паніки, післяпологові кризи (депресії) і навіть перший психотичний епізод [10]. Таким чином, криза – це своєрідна реакція особистості на ситуації, що вимагають від неї змін способу буття, життєвого стилю, способу мислення, ставлення до себе, навколишнього світу та смислу життя.

В психологічній науці можливо виокремити – психологічну кризи (може включати втрату або загрозу радикальних змін у стосунках з самим собою або з важливою людиною, або стосуватися ситуацій, що загрожують здоров'ю, дому, родині, власності або самооцінці людини. Чинники, що запускають чи посилюють кризу не стільки залежать від конкретної ситуації, скільки від її суб'єктивного сприйняття і здатності людини ефективно долати її (Goldenberg, 1983) та психосоціальну кризу (виникає тоді, особистість стикається на шляху до досягнення важливої життєвої мети із перешкодами, життєвими обставинами чи подіями, які вона нездатна подолати звичними для неї способами (Brosch, 1994). Тимчасове порушення емоційної рівноваги може мати вплив на інтерперсональні стосунки, образ власного тіла та прийняття соціальної ролі (Hoff, 1995) (Мироненко О.І., 2014).

Всі кризи особистості умовно можна розподілити на наступні: кризи психічного розвитку, вікові кризи, кризи невротичного характеру, професійні кризи, критично-смислові кризи, життєві кризи.

У вітчизняній психології великого значення надавали дослідженню *криз психічного розвитку*. Теоретичний аналіз низки робіт вітчизняних психологів засвідчує, що поняття «криза психічного розвитку» і «вікова криза» вживають як синонімічні, проте вони мають певні відмінності [2]. К.М. Поливанова зазначає, що провідними факторами криз дитинства є зміна соціальної ситуації розвитку дитини, перебудова системи взаємин з дорослими і навколишнім світом, а також зміна провідної діяльності [8].

Кризові явища розвиваються у певні відносно короткотривалі періоди, проте їх появу фактор віку не ініціює. Вік виступає лише «фоном», на якому виявляється криза, головне завдання якої є перебудова, зміна соціальної ситуації, провідної діяльності, що не обмежується періодом дитинства. Отже, кризи психічного розвитку – це перехід від однієї стадії розвитку до іншої, для якої характерна зміна соціальної ситуації, зміна провідної діяльності та виникнення психологічних новоутворень [9].

Вікові кризи (кризи розвитку) – особливі, відносно нетривалі у часі (до одного року) періоди онтогенезу, що характеризуються різкими психологічними змінами. Вікові кризи можуть виникати при переході людини від одного вікового періоду до іншого й пов’язані з системними якісними перетвореннями у сфері її соціальних відносин та свідомості. Форма, тривалість та гострота протікання криз може помітно відрізнятися в залежності від індивідуально-типологічних особливостей індивіда, соціальних та мікросоціальних умов життя, особливостей взаємодії зі світом, з іншими людьми тощо. Процеси переходу на новий віковий рівень пов’язані з розв’язанням нерідко досить гострих суперечностей між вже існуючими формами взаємодії з оточуючими людьми, з одного боку, і зі своїми сформованими фізичними та психологічними можливостями, з іншого [10].

Кризи невротичного характеру зумовлюють внутрішньо-особистісні зміни: перебудова свідомості, несвідомі враження, інстинкти, ірраціональні тенденції – усе те, що породжує внутрішній конфлікт, неузгодженість психологічної цілісності. Вони традиційно є предметом дослідження фройдистів, неофройдистів та інших психоаналітичних шкіл [6].

Професійні кризи є прикладом різкої зміни вектора в її професійному розвитку чи становленні. Нетривалі за часом, вони найяскравіше виявляються під час переходу від однієї стадії професійного становлення до іншої. Кризи проминають, як правило, без яскраво виражених змін професійної поведінки, однак перебудова значеннєвих структур професійної свідомості, переорієнтація на нові цілі, корекція і ревізія соціально-професійної позиції готують зміну способів виконання діяльності, зумовлюють зміни взаємин з навколишніми, а іноді – до зміни професії [4].

Критично-смислові кризи зумовлені критичними обставинами життя: драматичними, а іноді й трагічними подіями, в результаті чого відбувається кардинальна перебудова свідомості, перегляд ціннісних орієнтації й сенсу життя загалом. Відбуваються ці кризи на грані людських можливостей і супроводжуються безмежними емоційними переживаннями, їх зумовлюють такі ненормативні події, як втрата працездатності, інвалідність, розлучення, вимушене безробіття, міграція, несподівана смерть близької людини, позбавлення волі тощо [5].

Р.О. Ахмеров відносить до чинників критично-смислових криз каузальний зв’язок між подією та суб’єктивним відношення до останньої. Виходячи з такої логіки, вчений виокремлює наступні варіанти криз такого складу, а саме: нереалізованості, спустошеності, безперспективності, безпомічності [1].

Життєвою кризою називають період, протягом якого змінюються спосіб детермінації процесів розвитку, життєвий задум, траєкторія життєвого шляху, тобто це досить тривалий глибинний конфлікт з приводу життя загалом, його сенсу, головних цілей та шляхів їхнього досягнення [10]. Життєві кризи є

предметом вивченні низки зарубіжних вчених – Ш. Бюлер, Б. Ливехуда, Е. Еріксон. Розділяючи людське життя на періоди, етапи, вони звертають увагу на труднощі переходу від одного етапу до іншого. Залежно від наукової орієнтації, одні дослідники вбачають причини криз у біологічному розвитку людини, звертають увагу на сексуальні зміни, а інші – соціалізація особистості, духовне, моральне становленню [2].

Теоретичні погляди на кризу зосереджуються на понятті психічного «гомеостазу» особистості як «достатньо стабільному балансі між афективними та когнітивними переживаннями», порушення якого неминуче призводить до розладів афективних та когнітивних функцій (Lindemann, 1944; G.Caplan, 1964; Burgess&Baldwin, 1981).

Психологічна криза може включати втрату або загрозу радикальних змін у стосунках з самим собою або з важливою людиною, або стосуватися ситуацій, що загрожують здоров'ю, дому, родині, власності або самооцінці людини. Чинники, що запускають чи посилюють кризу не стільки залежать від конкретної ситуації, скільки від її суб'єктивного сприйняття і здатності людини ефективно долати її (Goldenberg, 1983).

Ф.Ю. Василюк називає дві причини виникнення такого різновиду криз: загальне психосоматичне ослаблення призводить до посилення інфантильних механізмів; стан кризи, викликаний об'єктивно важкими подіями, може змінюватися відчуттям безтурботності або байдужості, тобто виникає тимчасове захисне «зісковзування» до інфантильних станів [1].

Як відомо, криза має три рівні порушень: психологічні (психічні), фізіологічні (тілесні), та поведінкові, від так причини криз можна розподілити за сферами існування особистості: зовнішні аспекти життя (робота, професійна діяльність, становище в суспільстві, сім'я, соціальні ролі, соціальні норми, комунікації як характер взаємодії з іншими та ін.); внутрішні аспекти життя, або екзистенціальна ситуація індивіда (сприйняття і розпізнавання себе як унікальної особистості, відповіді на екзистенційні питання – хто я, що я, куди я, навіщо я) [3; 6]. Велика частина криз сприймаються особистістю спокійно, в

силу їх одномоментності появи, проте деякі кризи мають універсальний характер і практично всіма людьми переживаються як криза – катастрофи, соціальні потрясіння, насильство, стихійні лиха тощо. Тобто, кризова ситуація – це переплетення зовнішніх і внутрішніх чинників, але визначальне значення для перебігу кризи має суб'єктивна реакція на подію.

Під час стресових ситуацій попередні способи подолання стають неефективні і люди почувають себе приголомшеними, спантеличеними, безпорадними, надмірно тривожними та прагнуть підтримки, допомоги. Для людини кризова ситуація є сильним стресом, а тому можна виділити наступні аспекти впливу стресу на:

1) особистість (виникнення тривоги, агресії; депресивні стани, апатія; почуття провини, самотності, сорому, розгубленості; підвищена дратівливість, постійна напруга, низька самооцінка та ін.);

2) поведінку (високий відсоток травматизму, розвиток адитивних форм, емоційні зриви, порушення харчової поведінки, порушення сну, порушення мови, імпульсивна поведінка, раптові напади тремору всього тіла і пр.);

3) здоров'я (розвиток цілого ряду психосоматичних захворювань, які в залежності від виду та тяжкості кризового стану можуть носити лавиноподібний характер розвитку: бронхіальна астма, ішемічна хвороба серця, виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки, гіпертонія, цукровий діабет і т.п.; постійні болі в спині і грудях незрозумілої етіології, непритомність і запаморочення, хронічне безсоння, головні болі мігрені характеру, тощо;

4) когнітивні процеси (нездатність приймати рішення, нездатність зосередитися, виражене погіршення пам'яті, надмірна чутливість до критики, розумова загальмованість;

5) фізіологічні стани (підвищення артеріального тиску, підвищення глюкози в крові, сухість у роті, посилене потовиділення, напади жару і ознобу, утруднене крові, сухість у роті, посилене потовиділення, напади жару і ознобу, утруднене дихання, відчуття клубка в горлі і голок в кінцівках, часткове оніміння в кінцівках та ін. [4].

Переживаючи кризову ситуацію, людина відчуває, як хвилі болю, образи, туги, відчаю раптом поглинають її всю, стають на деякій час майже нестерпними, потім потроху слабшають, і навіть без зовнішніх поштовхів посилитися знов. Процес негативних емоційних переживань є хвилеподібним, і знання про це дає змогу особистості перетерпіти напад страждання, перечекати пік болю, передчуваючи обов'язкове полегшення.

Висновки. Криза – це час перебування наодинці зі своїми відчуттями, в повній самоті; час прощення; час нескінченних питань і нескінченний роздумів; час пошуку ресурсів для подолання існуючого стану; час збереження волі до життя та ін., а також час усвідомлення та прийняття мінливості життя. Криза як гострий, обмежений в часі феномен, що суб'єктивно переживається вражаючою емоційною реакцією на сприйняття чи реальну загрозу: стресової ситуації або події; соціальної ситуації або події; стихійного явища; періоду психосоціального розвитку. З одного боку, існує наявна загроза звичним способам адаптації й екзистенції, а з іншого – можливість знаходження нових перспектив і психологічне зростання і більша зрілість особистості. Отже, криза як боротьба особистості за збереження емоційної рівноваги та адаптації у випадку, коли проблеми сприймаються, як неподоланні вимагає від особистості не лише подолання актуальних проблем, а й сприяння у розвитку більш конструктивних способів її подальшої життєдіяльності.

Список літератури:

1. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций). М.: Изд-во МГУ, 1984. 200 с.

2. Доній В.М., Несен Г.М., Сохань Л.В. Психологія життєвих криз особистості. К., 1998. С. 239-249.

3. Дубровина И.В. Общая психология. М.: "Академия", 2009. С. 78-94.

4. Евстифеева Е.А., Тягунов А.А. Неопределенность как конструкт в психологии принятия решений. *Журнал проблемы психологии и эргономики.* 2008. № 4 (46). С. 40-49.

5. Карпіловська С. Я. Термінальний періоду житті людини // Психологія життєвої кризи / за ред. Т. М. Титаренко. Київ, 1998. С. 300-337.
6. Міняйло В.Ю. Психологічне консультування: робота з кризовими і проблемними ситуаціями. М.: Сенс, 2005. 182 с.
7. Пери Г. Как справиться с кризисом. М.: Педагогика-пресс, 1995. С. 34-57.
8. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. К.: Главник, 2007. 144 с.
9. Шихи Г. Возрастные кризисы. Ступени личностного роста / Пер. с англ. Р. Никитенко. СПб.: Ювента, 1999. 436 с.
10. Юрьева Л.Н. Кризисные состояния. Д.: Арт-пресс, 1998. 164 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АТРИБУТИВНОЇ ТЕРАПІЇ У ПОДОЛАННІ ПРОЯВІВ БЕЗПОРАДНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Дучимінська Тамара Іванівна,
к.психол.н., доцент,
Східноєвропейський національний університет
імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

Вступ. У повсякденному житті люди часто стикаються з різними проявами безпорадності, відчуваючи своє безсилля перед складними життєвими обставинами. У багатьох це супроводжується усвідомленням неконтрольованості результатів, нездатності змінити ситуацію, що призводить до припинення будь-яких спроб її подолання.

М. Селігман, автор теорії завченої безпорадності, причини пасивної поведінки людини пов'язує з досвідом невдач та специфікою атрибуції. Ознаками такого стану є когнітивний, емоційний та мотиваційний дефіцити, які проявляються в гальмуванні спроб активного втручання в ситуацію, припиненні дій, що можуть щось змінити.

Предметом теорії атрибуції виступає те, як людина робить висновки, яку інформацію використовує, як її обробляє, тобто як саме здійснюється когнітивне приписування причин тим чи іншим переживанням і поведінці [1].

Вчені стверджують, що для профілактики та корекції сформованої безпорадності необхідно змінити несприятливу модель атрибуції, тобто стиль типового для людини пояснення причин власних успіхів і невдач [2; 4; 6].

Метою нашого дослідження є обґрунтування ефективності атрибутивної терапії у подоланні проявів безпорадності особистості.

Матеріали і методи. Вивченню теорії атрибуції та методів її дослідження присвячені праці М. Батуріна, Б. Вайнера, Т. Гордеєвої, Е. Джоунза, К. Дейвіса, Г. Келлі, М. Мікулінсера, М. Рудіної, Дж. Роттера, М. Селігмана, Р. де Чармса, Л. Фестінгера, Д. Цирінг та ін.

Зародившись в руслі соціальної психології як проблема взаємосприйняття в міжособистісних відносинах (Ф. Хайдер) [7], атрибутивна теорія знайшла потужну емпіричну та теоретичну підтримку у роботах зарубіжних психологів (Г. Келлі, Дж. Роттер, Р . де Чармс, Л. Фестінгер, Р. Нісбетт та ін.) [3; 8]. Вчені доводять, що стилі пояснення причин вчинків, як позитивних, так і негативних, є невід'ємною частиною процесу мотивації і впливають на результати людської діяльності.

Розглядаючи з позицій теоретико-атрибутивного підходу теорію безпорадності, М. Селігман та його колеги [5] виокремлюють такі параметри атрибуції позитивних і негативних подій, зазначаючи можливість їх різного поєднання: внутрішній – зовнішній (персоналізація); постійний – непостійний (стійкість); глобальний – частковий (генералізація).

Два з них отримали назви оптимістичного і песимістичного атрибутивного стилю. Люди, які мають оптимістичний стиль атрибуції, вірять, що неприємності тимчасові, відбуваються тільки в одній сфері життя і причиною тому є зовнішні обставини; хороші ж події мають постійний характер, відбуваються в різних сферах життя і причиною тому є вони самі. Песимісти вважають, що неприємності будуть тривати вічно і відбуватимуться у всіх сферах життя, причому звинувачують в них себе, а все хороше, що відбувається, є тимчасовим, трапляється тільки в обмеженій сфері життя завдяки збігу обставин. Таким чином, згідно теорії завченої безпорадності, люди, у яких виражений песимістичний атрибутивний стиль, стикаючись з поганими подіями, демонструють симптоми безпорадності більшою мірою.

На сьогодні розроблено низку загальних підходів, спрямованих на зміну існуючої атрибутивної схеми суб'єкта, тобто когнітивне реструктурування. Найвідомішою в цьому плані є модель атрибутивної терапії – «…терапевтичного способу зміни несприятливої моделі атрибуції неуспіху таким чином, щоб розвинути більшу довіру до себе і сприяти виконанню складних завдань з більшою наполегливістю і старанням» [4, с. 710]. Після постановки діагнозу несприятливої моделі атрибуції робиться спроба змінити

несприятливу каузальну атрибуцію, яка полягає зазвичай в оцінці своїх здібностей як недостатніх, на модель, в якій відповідальність за неуспіх приписується недостатній старанності. Зазвичай ця процедура здійснюється шляхом переконання, пояснення на досвіді, тренування нового типу атрибуції або демонстрації зразків [4].

Однією з перших методик, незалежною від теорії атрибуції Хайдера, є методика де Чармса, в основі якої лежить переживання феномена стану мотивованості – «відчуття себе джерелом дії». У термінах теорії атрибуції при цьому мається на увазі інтенційність дій і особиста відповідальність за їх результати. Переживання причинності як заплановану мету зміни мотивів де Чармс описував таким чином: 1) ставити собі реалістичні, але високі цілі; 2) знати свої сильні і слабкі сторони; 3) вірити в ефективність власної діяльності; 4) визначати конкретні форми поведінки, що дають змогу досягти своїх особистих цілей; 5) отримувати зворотний зв'язок про досягнення мети; 6) приймати на себе відповідальність за свої дії та їх наслідки і нести відповідальність за дії інших [4].

В руслі атрибутивної терапії розроблена концепція оптимізму-песимізму М. Селігмана [2], заснована на моделі завченої безпорадності, переформульованої Абрамсон, Селігманом, Петерсоном та низкою інших вчених [6]. Відповідно до цієї моделі, на природу безпорадності, яка формується після невдач, впливають «причинні вірування» – суб'єктивні установки особистості щодо причин негативних подій. Вчений запропонував програму самонавчання подоланню неприємностей, яка базується на «моделі неприємностей ABC», запропонованій А. Еллісом. ABC – це англійська абревіатура (українська – НДН) типових послідовних переходів від неприємності (Н) і міркувань про неї до думки (Д) про неприємності. Думка – це підсумок роздумів про неприємність та її причини. Вона і є найважливішою передумовою подальших наслідків (Н) того, що ми відчуваємо і як ми діємо. Щоб засвоїти техніку подолання неприємностей, необхідно спочатку навчитися встановлювати зв'язок між неприємністю (Н), думкою (Д) і наслідком (Н), а

потім – розвинути здатність помічати дію НДН в реальному житті. У процесі тренування такої здатності проводиться аналіз конкретних ситуацій, який дає змогу простежити, як сформована думка впливає на нашу поведінку. Якщо думка не адаптивна, то подальша поведінка також буде не адаптивною. Не адаптивною вважається песимістична думка, яка фіксує причини неприємностей як постійні, внутрішні і глобальні, а сприятливі події – як тимчасові, залежні від зовнішніх обставин, і локальні. У ситуації невдачі інтернальні, глобальні і стійкі пояснення характеризують песимістичне ставлення людини до події, або песимістичний стиль пояснення; конкретні, обмежені в часі і екстернальні – є ознаками оптимістичного стилю пояснень. М. Селігман пропонує способи корекції безпорадності особистості через зміну стилю пояснень невдач та успіхів [2].

Результати і обговорення. Для досягнення мети дослідження нами було сформовано вибірку, яку склади 200 студентів університету. За допомогою низки стандартизованих методик та методів математичної статистики здійснювалась діагностика сформованості особистісної безпорадності за виділеними на основі теоретичного аналізу діагностичними критеріями: атрибутивним стилем, самооцінкою емоційних станів, мотивацією досягнення, рівнем суб’єктивного контролю досліджуваних, та виявлялись відмінності за когнітивним компонентом безпорадності у студентів із високим рівнем її вираження та її відсутністю.

Виявлено, що когнітивний компонент безпорадності проявляється у песимістичному сприйманні негативних подій (невдач), поясненні їх виникнення постійними й глобальними причинами (генералізація невдач), високому рівні персоналізації невдач. Песимістичний атрибутивний стиль як основний діагностичний критерій сформованості безпорадності підтвердився й доповнився іншими характеристиками когнітивної сфери індивіда: нереалістичністю у вчинках і стосунках, нестачею гнучкості, практичного складу розуму, орієнтацію на стереотипи поведінки, несамостійністю у виборі рішень, високою чутливістю до невдач та помилок.

За результатами вивчення нами корекційно-профілактичних форм та методів роботи виявлено, що найбільш оптимальним засобом подолання особистісної безпорадності є соціально-психологічний тренінг як метод активного навчання та впливу на особистість. Розроблена тренінгова програма мала на меті зміну несприятливої моделі атрибуції неуспіху та розвиток внутрішніх ресурсів студента (особистісних якостей, ефективних стратегій поведінки тощо).

Про ефективність проведеного соціально-психологічного тренінгу засвідчили результати, які вказують на усвідомлення студентами причин та наслідків стану безпорадності; конкретизацію власного стилю пояснення причин успіху та невдач і його впливу на мотивацію досягнень; зміну атрибутивного стилю з песимістичного до оптимістичного, що демонструє готовність учасників тренінгу до персоналізації позитивних подій, усвідомлення ними факту непостійності негативних подій та їх наслідків.

Висновки. Таким чином, безпорадність з більшою ймовірністю виникає при наявності у людини песимістичного атрибутивного стилю як основного показника когнітивного компоненту особистісної безпорадності. Люди, у яких виражений песимістичний атрибутивний стиль, стикаючись з поганими подіями, вважають, що неприємності тривають довго і поширюються на всі сфери життя, звинувачують себе у тому, що трапилось, тобто демонструють симптоми безпорадності більшою мірою. Ефективним способом подолання проявів особистісної безпорадності є атрибутивна терапія, що спрямована на зміну несприятливої моделі атрибуції неуспіху й розвиток оптимістичного стилю пояснень причин успіхів і невдач.

Список використаних джерел

1. Далгатов М.М. Мотивация деятельности достижения в теориях каузальной атрибуции / М.М. Далгатов // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 14, Психология. – 2006. – № 1. – С. 71-81.

2. Зелигман М. Как научиться оптимизму: советы на каждый день /М. Зелигман; пер. с англ. – М.: Вече, 1997. – 432 с.
3. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса / Л. Фестингер / Пер. А. Анистратенко, И. Знаешева. – СПб.: Ювента, 1999. – 317 с.
4. Хекаузен Х. Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. – 2-е изд. – СПб.: Питер; М.: Смысл, 2003. – 860 с.
5. Abramson L. Y. Hopelessness depression: a theory-based subtype of depression / L.Y. Abramson, G.I. Metalsky, L.B. Alloy // Psychological Review. – 1989. – Vol.96. – P. 358-372.
6. Abramson L. Y. Learned helplessness in humans: Critique and reformulation / L.Y. Abramson, M.E.P Seligman, J.D. Teasdale // Journal of Abnormal Psychology. 1978. № 87. P. 49-74.
7. Heider F. The psychology of interpersonal relations / Fritz Heider. — New York : Wiley, 1958. – 322 p.
8. Kelley H. H. The process of casual attribution / H.H. Kelley // American Psychologist. – 1973. – Vol. 28. – P. 107-128.

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ РОЗУМОВИХ ДІЙ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Курчатова Анжеліка Віталіївна
к. пед. н, доцент
Лаврентьєва Валерія Андріївна
Прохорова Єлизавета Володимирівна
Студенти
Миколаївський національний університет ім. В.О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна

Анотація. Діяльність людини нерозривно пов'язана з зовнішньою (фізичною) та внутрішньою (психічною) сторонами (мотиваційною, пізнавальною та регуляторною). Сучасна система освіти не може сьогодні обмежуватися підготовкою фахівців тільки в традиційних формах і вимагає звернення до процесу та механізму засвоєння і набуття знань. Три фундаментальні теорії психології навчання: теорія зв'язку навчання і когнітивного розвитку Л. Виготського, теорія навчальної діяльності В. Давидова та теорія планомірно-поетапного формування розумових дій і понять П. Гальперіна становлять у своїй єдності концептуальну основу для проектування когнітивного розвитку і, відповідно, є основою для багатьох сучасних педагогічних підходів і технологій. У сучасній психології фактично теорією інтеріоризації є розроблена Найважливіше місце в теорії П Гальперіним займає вчення про орієнтовну основу дії.

Мета роботи. Дослідження теорії планомірно-поетапного формування розумових дій і понять П. Гальперіна, та з'ясувати основні факти і науково-психологічні події, під впливом яких склалися основні напрямки в психології навчання, що спираються на формуючий експеримент як на основний метод дослідження.

Матеріали та методи. У психології формуючий експеримент став самостійним дослідницьким методом завдяки зусиллям Л. Виготського і групи

його учнів. Зупинимося на описі основних фактів і науково-психологічних подій, під впливом яких склалися основні напрямки в психології навчання, що спираються на формуючий експеримент як на основний метод дослідження.

У першу чергу розглянемо теорію поетапного формування розумових дій, що пов'язана з ім'ям П. Гальперіна і його послідовників.

Проблематику розумових дій людини неодноразово висвітлювалася у наукових працях видатних вчених: А. Брушлінським, Л. Виготським, П. Гальперіним, О. Леонтьєвим, Б. Ломовим, Н. Пантина, С Рубінштейном, Н. Тализіна Б Тєпловим та ін.

Результати та розмірковування. Гіпотеза, сформульована П. Гальперіним, полягала в тому, що на самій початковій стадії формування розумових дій велике, або навіть вирішальне, значення має утворення орієнтованої основи дії.

Однак, аналіз предметних і розумових дій, а також операцій, що входять в ці дії, стали предметом дослідження саме П. Гальперіна. В одній зі своїх робіт, написаній у співавторстві з Н. Тализіною, П. Гальперін визначає сутність свого підходу, відповідно до якого «...розумові дії ми вважаємо психічним відображенням вищих розумових дій. Це положення має безпосереднє практичне значення: воно вимагає, щоб формування нової розумової дії починалося з її зовнішньої, матеріальної форми.» [2; 23-44].

Теорія поетапного формування розумових дій спрямована на об'єктивне вивчення процесів виникнення психічних явищ. Ще в 1957 році П. Гальперін відзначав, що «головне полягає в тому, що формування розумової дії дозволяє нам простежити, як на її основі виникають власне психічні явища...» [1; 60].

Розумові дії – це дії з предметами, відбитими в образах, уявленнях і поняттях про них.

Ці дії відбуваються подумки за допомогою мовлення. Перш ніж діяти з предметами (розбирати їх, складати, щось будувати з них тощо), людина робить це подумки, не вступаючи в контакт із самим предметом і не вносячи ніяких змін у будову самого об'єкта [5; 123-130].

Залежно від того, які образи відіграють при цьому провідну роль, розумові дії бувають сенсорними, перцептивними, уявними, мислиннєвими.

П. Гальперін виявив різні типи орієнтованої основи дії. Досліджуючи формування умінь і навичок, він, разом із Н. Пантиною, встановив, що різні варіанти орієнтування групуються навколо трьох основних типів: перший із них характеризується стихійністю орієнтування, другий – наявністю свідомого орієнтування, обмеженого певними завданнями, третій – свідомим орієнтуванням, вільним від цієї обмеженості. При цьому було встановлено, що кожному типу орієнтування відповідає визначений процес формування дії. Так, за деякими показниками (швидкість засвоєння знань, широта переносу, стійкість до зміни умов) другий тип орієнтування значно перевершує перший, а третій ще більше перевершує другий [1; 45-63].

Дана концепція являє собою детально розроблену систему положень про механізми і умови багатопланових змін, пов’язаних з утворенням у людини нових образів, дій, понять.

Широку популярність дана концепція отримала завдяки опису етапів перетворення освоюваних дій, їх перенесення у внутрішній план.

Дія, перш ніж стати розумовим, узагальненим, скороченим і освоєним, проходить через перехідні стани. Основні з них і складають етапи засвоєння дії, кожен з яких характеризується сукупністю зміни основних властивостей (параметрів) дії.

На першому етапі відбувається формування мотиваційної основи дії, закладається ставлення суб'єкта до цілей і завдань майбутнього дії, до змісту матеріалу, наміченого для засвоєння. Мотиваційній основі дії в концепції надається важливе значення; мотиви дії визначають як змістовні, так і динамічні аспекти його засвоєння.

Вироблення орієнтовної основи дії становить головне завдання і зміст другого етапу. Орієнтовна основа дії являє собою систему вказівок на те, як виконати нову дію. При цьому самої дії в особи немає – йому треба ще навчитися.

Третій етап – формування дії в матеріальній (матеріалізованій) формі. Спочатку нова дія успішно формується тільки в його зовнішній формі: дію з самими речами або їх зображення (схеми, креслення, макети, моделі, записи тощо). Суб'єкт здійснює орієнтування та виконання освоюваного дії з опорою на зовні представлені компоненти схеми орієнтовної основи дії.

Зміст четвертого етапу становить перенесення дії в план гучної мови без опори на предмети. Мова стає самостійним носієм всього процесу: і завдання, і дії. Мовна форма дії виробляється за допомогою виконання дії вголос – в загально значимій і зрозумілою іншим формі. У процесі мовної дії слід орієнтуватися не тільки на його предметний зміст, але і на словесне вираження.

На п’ятому етапі (формування дії у зовнішньому мовленні «про себе») відбувається перенесення гучно-мовленнєвої дії у внутрішній план, обговорювання дії «про себе». Мова зовнішня починає перетворюватися у внутрішню. Дія залишається зовнішньою лише в незначній кількості ключових моментів, за якими здійснюється як зовнішній, так і внутрішній контроль.

Шостий етап – це перенесення дії у власне розумовий, внутрішній план індивідуальної свідомості. Розумова дія здійснюється з предметним змістом у формі образів або понять без участі розгорнутої промови. Дія, що пройшла всі вищеописані перетворення, набуває вигляду безпосереднього розсуду вирішення проблемної ситуації.

Саме у дошкільному дитинстві, коли вся або майже вся інформація є для дитини новою, а категоріальна система ще не сформована, повсюди в ході пізнання з’являються нові уявлення про дійсність, це накладає свій відбиток на весь процес психіки дошкільника.

Гра – особлива форма засвоєння дитиною навколишньої дійсності шляхом моделювання та інтерпретації взаємодії між людьми, основний провідний вид дитячої діяльності, що багатогранно впливає на психічний розвиток дитини. У грі діти опановують новими навичками, уміннями, знаннями, пізнають оточуючий світ, різноманітні сфери людської діяльності, формують власне відношення до явищ життя і колективу однолітків, засвоюють

різноманітні способи спілкування. Гра слугує засобом розвитку мислення, пам'яті, уяви, мовлення, сприяє розвитку емоційно-вольової сфери. Спостерігаючи за розумово відсталими дітьми ми виявили, що їхні дії з іграшками носять примітивний характер, найчастіше зводяться до простих маніпуляцій з предметами, а сюжетно-рольова гра взагалі відсутня. Ігри розумово відсталих дошкільників були не тривалими (мінімальний час гри зафіксований в експерименті – 4-6 хвилин. Тривалість гри в середньому складала 8 хвилин). У більшості дітей інтерес до гри не спостерігався або був поверхневим і нестійким. Їхнім іграм характерні неадекватність використання іграшок, відсутність елементів сюжету, пасивний емоційний стан дитини. Крім того мовленнєвий супровід не відповідав ігровим діям, що свідчило про відсутність зв'язку між мовленням та ігровими діями.

Отже, ми виявили, що у розумово відсталих дошкільників мовлення під час самостійної гри не виконує ні плануючої, ні регулюючої функцій і не відображає змісту ігрових дій.

Нами було розроблено серію ігор в яких прослідковувались всі етапи розумових дій за П. Гальперіна. Навчаючи розумово відсталу дитину гратись, в першу чергу ми здійснювали формування елементарного ігрового досвіду дітей. Згодом формували у дітей окремі ігрові дії: за наслідуванням, за зразком, за словесною інструкцією. Від предметної гри переходили до навчання сюжетній грі. На шляху формування сюжетно-рольвої гри використовували рухливі ігри з мовленнєвим, чи музичним супроводом та ігри-драматизації. Так уточнювали і закріплювали уявлення про різноманітні відносини людей в процесі їх трудової діяльності. Поступово здійснювали перехід до формування у дітей умінь приймати на себе певні ролі та діяти в грі.

По мірі засвоєння окремих видів ігор варто застосовувати їх поєднання з метою більш всебічного розвитку розумово відсталих дітей. При цьому необхідно враховувати особливості кожної дитини, її можливості та здібності.

Провівши експеримент, ми отримали такі результати:

1. Значення проведених нами ігор в тому, що 3 дитини почали проявляти

зацікавленість та бажання діяти з побутовими предметами; 6 дітей почали виявляти бажання гратись разом з однолітками, виконувати елементарні трудові дії із самообслуговування спільно з дорослим. У результаті проведених ігор у всіх дітей сформувалася здатність виділяти основні ознаки предметів за допомогою різних аналізаторів (зорового, слухового, тактильного, кінестетичного, смакового та нюхового).

2. Сформувати в дітей уміння організовувати та брати участь в сюжетно-рольовій грі як найскладнішому виду ігрової діяльності за досить короткий термін часу нам не вдалося, проте в результаті проведеної роботи у дітей сформувалися її певні початкові елементи.

В ході експерименту було підтверджено актуальність теорії поетапного формування розумових дій П. Гальперіна.

Висновки. Дослідження процесу формування розумових дій за П. Гальперін показали, що спочатку дії спираються на сприймання матеріальних предметів або їх зображення (дитина практично оцінює кількість). Далі вони здійснюються в плані голосного мовлення без опори на предмети або їх зображення. Нарешті, дії виконуються подумки за допомогою внутрішнього мовлення, тобто стають внутрішніми мислинєвими діями. Далі вони автоматизуються, узагальнюються, згортаються. Розумові дії, як і практичні, – різноманітні та пов’язані з конкретним матеріалом.

Список використаних джерел

1. Гальперин П. Я. Введение в психологию. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. 150 с.

2. Гальперин П. Я. Формирование начальных геометрических понятий на основе организованного действия учащихся. // Вопр. психол. 1957. № 1. С. 23-44.

3. Гладченко І. В. Комплекс программно-методичного забезпечення «Зміст корекційно-спрямованого навчання та виховання розумово відсталих дітей у спеціальних дошкільних закладах» (програма з ігрової діяльності, методичні рекомендації, дидактичні матеріали). К. :, 2012. 112 с.

4. Тализіна Н. Ф. Педагогічна психологія [Електронний ресурс]. М :1998. URL: pedlib.ru/Books/1/0098/1_0098-l.shtml

5. Шматков Е.В., Коваленко О.Е. Методика професионального обучения. Часть 2. Харьков, 2002. 214с.

SOCIOLOGICAL SCIENCES

КОМПЛЕКСНА РОЗРОБКА І ПРОЕКТУВАННЯ ФІРМОВОГО СТИЛЮ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАСОБУ ЙОГО ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Гладких Інна Валентинівна,
завідуюча науково-дослідної групи
Брусило Дарина Олексіївна
науковий співробітник
Державне підприємство
«Український науково-дослідний інститут вагонобудування»
м. Кременчук, Україна

Вступ та постановка проблеми. Останніми роками багато підприємств особливу увагу приділяють створенню візуальної і смислової єдності товарів і послуг, всієї вихідної з підприємства інформації, її внутрішнього і зовнішнього оформлення. Таким чином, необхідність створити свій фірмовий стиль, що відрізняє підприємство і його вироби від конкурентів і їх товарів стає однією з головних задач. Зазвичай фірмовий стиль визначається як набір колірних, графічних, словесних, друкарських, дизайнерських постійних елементів, покликаних створити єдиний образ всіх товарів підприємства, самого підприємства, а також вихідної з нього інформації.

Мета роботи. Розглянути та проаналізувати проблему комплексної розробки та створення фірмового стилю, як засобу ідентифікації підприємства. Визначити основні функції та призначення фірмового стилю з точки зору ефективного формування іміджу підприємства. Розкрити значення фірмового стилю та його сутності як засобу ідентифікації підприємства з точки зору реклами у світовому просторі.

Поняття «фірмовий стиль» визначається як конкретна практична форма реалізації системного дизайну, що об’єднує у собі методичну послідовність цілісного процесу розробки концепції естетично-художньої візуалізації

складного соціокультурного об’єкту та логічне програмування цілей організації системи діяльності з реалізації і впровадження [1].

Фірмовий стиль – це візуальний маркетинг. Набір кольорових гамм, шрифтових гарнітур та графічних елементів, які у своїй єдності створюють візуальний образ надійного підприємства.

До складу фірмового стилю може бути включено все, що відноситься до компанії, навіть до правил усного спілкування співробітників компанії з клієнтами. Число елементів, що включаються у фірмовий стиль, може становити від 5 до 140. Базовими для кожного підприємства є наступні елементи [2]:

– комерційне (фірмове) найменування;
– торговельне найменування;
– торгівельна марка (знак для товарів і послуг);
– логотип;
– набір фірмових шрифтів;
– набір фірмових кольорів;
– фірмовий слоган або набір слоганів;
– постійний комунікант (обличчя фірми).

Фірмова документація включає в себе: бланки (листів, наказів, накладних, рахунків, рахунків-фактур і т.д.); конверти (по форматам); візитні картки; папки для паперів, набір фірмових знаків на документації та ін.

Фірмовий стиль може доповнюватися фірмовим одягом співробітників, розробками особливих фірмових форматів для всіх видів друкованої реклами, фірмовими значками та сувенірною продукцією. Додатковими елементами фірмового стилю є: веб-сайт, папка, буклет, плакат, сувенірна продукція, POS-матеріали, упаковка (пакувальний папір, тара), прайс-лист, пакети, мультимедійна презентація, всі форми зовнішньої реклами, включаючи Інтернет-рекламу.

Фірмовий стиль поширюється на упаковку товару та дизайн офісних приміщень. Присутній фірмовий стиль і на всіх PR-акціях, що проводяться компанією. Аксесуари фірмового стилю свідчать про масштаби діяльності фірми [3].

Фірмовий стиль включає в себе як постійні, незмінні складові іміджу, так і елементи, які можуть та повинні змінюватись. Зокрема основними константами фірмового стилю є постійні елементи, які роблять підприємство пізнаваним за різних умов, у будь-яких ситуаціях: логотип підприємства, торгівельна марка. Перелік інших фірмових констант постійно зростає, включаючи такі екзотичні елементи, як фірмовий прапор, фірмовий гімн, корпоративна легенда («байка») і багато іншого [4]. Як фірмові константи також виступають: рекламний символ, схеми верстки, розміри рекламних оголошень, різні емблеми фірми, представлення ілюстрацій, аудіо образ підприємства та інші елементи наведені на Рис. 1, використання яких суворо регламентується книгою бренду чи корпоративним кодексом підприємства.

В умовах конкурентного середовища для кожного підприємства питання формування ефективного фірмового стилю стає найбільш актуальним, оскільки фірмовий стиль становить певним чином формалізовану систему ідентифікації підприємства. Всі функції фірмового стилю, так або інакше, пов'язані зі створенням позитивного образу підприємства, який повинен запам'ятовуватися і бути привабливим для його споживачів. У цілому фірмовий стиль дозволяє своєму користувачу (власнику) [5]:

а) виділитися серед конкурентів, стати таким, що добре запам'ятовується і впізнається;

б) демонструвати спадкоємність діяльності, позиціонування;

в) підтримувати сформовану довіру у споживачів та партнерів по бізнесу.

Рис. 1. Основні фірмові константи

При проектуванні товарних знаків використовується два принципово різних підходи. 1. Створюється образотворчий знак і на його основі логотип. 2. На системному підході заснована методика проектування товарного знака з використанням дизайн-програми. Проектування починається з розробки проблемно-цільового блоку, який містить формулювання проблеми, цілей і завдань проектування.

Логотип - спеціально розроблена, стилізована скорочена форма назви фірми, часто в оригінальному накресленні. Слово «логотип» означає ім'я, символ або торгова марка, розроблена для кращої впізнаваності.

Існують три основні типи логотипів: 1. Ілюстративні. 2. Графічні. 3. Текстові.

Фірмовий комплект шрифтів може підкреслювати різні особливості товару або послуги і вносити свій внесок у формування фірмового стилю. Шрифт в логотипі грає важливу роль, забезпечуючи легку його читаність, оригінальність і запам'ятовуваність. Характер шрифту повинен відображати

особливості властивостей товару, привертати увагу споживача, асоціюватися з фірмою.

Фірмовий стиль, як комплексна реклама, для того, щоб бути конкурентоздатним на сучасному ринку, вимушений постійно еволюціонувати та шукати нові прийоми. Тобто «зовнішній вигляд» організації покращує імідж оскільки забезпечує повторення, завдяки якому реклама досягає успіху.

Висновки. Отже, проаналізувавши фірмові константи як засіб ідентифікації підприємства, можна стверджувати, що фірмовий стиль це графічні, типографичні, колірні і словесні, а також дизайнерські константи, які забезпечують смислову та візуальну єдність послуг і товарів з інформацією, яка виходить від даного підприємства, зовнішнього і внутрішнього її оформлення.

Можна виділити наступні функції будь-якого фірмового стилю:

- *Ідентифікація*. Наявність фірмового стилю дозволяє замовнику дізнатися про необхідну послугу (продукцію) підприємства з характерних зовнішніх ознаках без яких би то не було зусиль.

- *Реклама.* Всі об'єкти, які містять в собі деталі фірмового стилю, сприймаються як реклама підприємства. І ще одна сторона - реклама найбільш ефективна тоді, коли компанія має свій фірмовий стиль.

- *Довіра.* Якщо компанія має власний стиль, то довіра до неї з боку замовника зростає. А це означає, що замовник знає, що отримає пропоновану послугу (продукцію). Якщо якість хоча б одного найменування товару влаштує покупця, то довіра пошириться на інші товари або послуги виконавця.

Мета, яку переслідує фірмовий стиль - закріплення позитивних емоцій у свідомості замовника, які пов'язані з бездоганною якістю послуг (продукції) і високим рівнем сервісу, а також забезпечення підприємству безпомилкової впізнаності. Використання постійної колірної гами, постійного логотипу, постійної типографіки та повторення всіх цих елементів на упаковках, рекламних матеріалах у місцях продажів тощо, роблять фірмовий стиль важливою складовою реклами.

Зовсім непросте завдання знайти по-справжньому оригінальні кольори, стилістичне вирішення, шрифтову композицію. Але якщо цю мету досягнуто, то можна вважати, що створено конкурентоздатний гармонійний і сучасний образ. І чим привабливіший цей образ, тим більше можливостей відкриває для себе керівництво підприємства, розробляючи стратегію її розвитку.

Список літератури:

1. Рунге В.Ф. История дизайна, науки и техники: учеб. пособие для архитектурных и дизайнерских специальностей/ В.Ф.Рунге. – М.: Архитектура-С, 2006. – Кн. 1.– 367 с.

2. Фірмовий стиль: навч.-методичний комплекс/ Є.А.Антонович, А.Б.Максимова; за наук. ред. проф. Є.А.Антоновича. – К. : НАКККіМ, 2012. – 48 с.

3. Прищенко С.В. Проблеми колірної гармонії в сучасній рекламній графіці України// Збірник наук. праць Академії мистецтв України «Мистецтвознавство України». – К.: СПД Пугачов, 2006. – Вип. 6-7. – С. 448-458.

4. Гольман І.А., Добробабенко Н.С. Практика реклами. - К.: СП «Інтербук», 1991.

5. Минервин Г.Б. Дизайн: иллюстрированный словарь-справочник/ под ред. Г.Б.Минервина, В.Т.Шимко. – М. : Архитектура-С, 2004. – 288 с.

ІДЕЯ ЦИКЛІЧНОСТІ, ЯК ЗАКОНОМІРНОСТІ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СУЧАСНИХ ПРОБЛЕМ

Ковальчук Володимир Володимирович,
доктор фізико-математичних наук, професор
Одеський коледж комп'ютерних технологій ОДЕКУ
Одеса, Україна
Завальнюк Володимир Васильович,
доктор юридичних наук, професор,
Національний університет «Одеська юридична академія»
Одеса, Україна
Вакарчук Дмитро Сергійович,
аспірант,
Національний університет «Одеська юридична академія»
Одеса, Україна

Вступ та постановка задачі. Робота багатьох спеціалістів неминуче пов'язана з обробкою та аналізом величезної кількості даних. Практично неосяжний обсяг інформації потребує систематизації, переформатування за допомогою методів сучасної науки. Але історичні паралелі, досвід минулих поколінь, наробки видатних дослідників дозволяють поглянути на проблеми сучасного суспільства під іншим кутом. У роботі поставлена задача: провести аналіз та систематизувати результати досліджень, що були запропоновані видатним науковцем, фахівцем в галузі економічної теорії – Миколою Дмитровичем Кондратьєвим [1,2]. Об'єкт дослідження склала ідея циклічності, як закономірності в теорії управління економічними ресурсами. Предмет дослідження – використання ідеї циклічності в теорії управління економікою.

Виклад основного матеріалу. Циклічність процесів у економіці, фундаментальних та прикладних науках, психології, педагогіці, державному управлінні та ін., як закономірність є предметом дискусій великої кількості науковців – соціологів, політологів, психологів, економістів. Сьогодні ця концепція існує і викликає увагу дослідників.

Важка економічна криза, що завершила період «військового комунізму» (у 20-і роки XX ст.), була також і першим прикладом коливального, нерівномірного розвитку економіки молодої держави. Проте, сам факт можливості виникнення кризи в економічній системі призвів до того, що науковці розпочали вивчати не лише проблеми нерівномірності розвитку економіки країни, але і протиріччя, що виникають при цьому, специфічні механізми їх виникнення, роль ринку і можливості управління. У цьому контексті особливе місце займають дослідження М.Д. Кондратьєва, що присвячені теорії циклічності економічних процесів [1,2]. Результати досліджень вивели Миколу Кондратьєва на проблему довгострокових тенденцій розвитку економіки того часу.

Використовуючи методи математичної статистики, науковець провів обробку первинних даних, які характеризували зміни низки найважливіших факторів і показників стану економіки Англії, Франції, Німеччини і США у період з кінця XVIII ст. до початку XX ст. Були виявлені закономірності, що дозволили вченому сформулювати теорію «довгих хвиль» розвитку ринкової економіки. Ця теорія доводила, що країни з ринковою економікою у своєму розвитку регулярно проходять через стадії економічних підйомів і спадів. Існують стандартні цикли тривалістю у 40 – 60 років. М.Д.Кондратьєв довів, що час є самостійною і важливою економічною категорією, яку будь-яка країна має враховувати у своїх регуляторних діях. Це стосується не лише промисловості, аграрного сектору, але й освіти.

Великі цикли (М.Д.Кондратьєв), зароджуються водночас з серйозними нововведеннями в економічному житті суспільства. У цей час у життя входять результати наукових досягнень, винаходів і новітніх інженерних розробок. Як результат – на світовому ринку формуються нові групи країн.

Підйом нової хвилі розвитку, як правило, супроводжується особливо великою кількістю військових конфліктів, різного роду політичних потрясінь, і навіть, революцій. Реальною ж матеріальною основою «довгих хвиль» є корінне оновлення людством таких видів виробничих споруд і устаткування, які мають особливо тривалі терміни служби: а саме, залізниці, мости, канали, греблі та ін.

На початку 20-х років XX ст. М. Кондратьєв розгорнув широку дискусію з питання про тривалі коливання економіки в умовах капіталістичної системи управління державою. На той час, ще були сильними ідеї проведення швидкої буржуазної, а згодом і пролетарської революції у розвинутих капіталістичних країнах: Німеччині, США, Великобританії, Франції та ін.. Питання про майбутнє капіталізму, про можливість нового підйому в економіці, політиці, освіті, науці, досягнення ним вищої стадії розвитку, було надзвичайно актуальним на той час.

Дискусія розпочалася з опублікованої в 1922 році роботи «Світове господарство і його кон'юнктура в час і після війни», де М.Д. Кондратьєв виступив з припущенням про існування *довгих хвиль* в розвитку капіталізму. Незважаючи на негативну реакцію більшості радянських фахівців на цю публікацію, науковець продовжував послідовно відстоювати свою позицію, висвітливши її у своїх роботах [1,2]. Дослідження і висновки М.Д.Кондратьєва ґрунтувалися на емпіричному аналізі великої кількості економічних показників (факторів) різних капіталістичних країн світу і сформовані для досить тривалих проміжків часу. Була проаналізована динаміка зміни виокремлених показників з кінця XVIII ст. до початку XX ст. (протягом останніх 100-150 років).

Відібрані були наступні економічні показники. *Для Великої Британії:* ціни; відсоток на капітал; заробітна платня робітників, які задіяні у текстильній та сільськогосподарській галузі; обсяги зовнішньої торгівлі; обсяги виробництва вугілля, чавуну, свинцю. *Для Франції:* ціни; відсоток на капітал; обсяги зовнішньої торгівлі; відсоток споживання вугілля; розміри посівної площі вівса; портфель Французького банку; внески людей до ощадної каси; обсяги споживання бавовни, кави, цукру. *Для Німеччини:* обсяги виробництво вугілля і сталі. Для *США*: ціни; обсяги виробництва вугілля, чавуну і сталі; кількість веретен бавовняної промисловості; посівна площа бавовни. Загальні обсяги *світового* виробництва вугілля і чавуну. Усі показники виробництва і споживання були не загальними, а з розраховувалися на душу населення.

Шляхом проведення кількісного статистичного аналізу, у рамках методу найменших квадратів, були визначені тренди, а потім, з отриманими залишками

проводилася процедура усереднення за допомогою дев'ятирічної козачою середньою. Усереднювання дозволяло згладити коливання, що відбуваються частіше, аніж раз на дев'ять років. Довжина циклу оцінювалася, як відстань між сусідніми підйомами, або спадами.

Математична модель дослідження, що застосовувалася в розрахунках М.Д.Кондратьєва, не була позбавлена недоліків і піддавалася критиці з боку його опонентів. Але усі протиріччя торкалися лише точної періодизації циклів, і не торкалися, власне, їх існування. М.Кондратьєв розумів необхідність імовірнісної природи запропонованого ним, підходу при дослідженні статистичної низки економічних показників. Оскільки ніякий математичний апарат аналізу тимчасових рядів не може з достатньою вірогідністю підтвердити, або спростувати існування довгих циклів, автор шукав додаткову інформацію, прагнучі знайти властивості і явища, що були загальними для відповідних фаз виявлених ним довгих циклів.

На початку 20-х років XX ст., світовий капіталізм, за розрахунками М. Кондратьєва, пережив дві з половиною довгі хвилі, тривалістю 48 - 55 років. На переважній більшості кривих, ці цикли були чітко визначені без будь-якої математичної обробки. Періоди коливань і основні (верхні і нижні) точки кривих залежностей різних показників співпадають (±3 року). Дослідивши періоди, були зроблені чотири висновки стосовно характеру цих циклів, які він назвав «чотири емпіричні правильності». Дві з них мають фазу *зростання*, одна - стадія *спаду* і ще одна - відповідає закономірності, що проявляється на кожній з фаз циклу.

У витоків зростаючої фази, або на самому початку хвилі, відбувається глибока зміна усього життя капіталістичного суспільства: починаючи з економіки і закінчуючи освітою. Цим змінам передують значні науково-технічні винаходи і нововведення. У підвищувальній фазі першої хвилі, тобто наприкінці XVIII ст., мали місце розвиток текстильної промисловості, виробництва чавуну, виникнення нових технологій того часу. Саме це сприяло позитивним змінам економічних і соціальних умов життя суспільства.

Зростання в другій хвилі, тобто в середині XIX ст., М.Д. Кондратьєв пов'язує з будівництвом залізниць. Це дозволило освоїти нові території, перетворити у доступні не лише землі сільського-господарського призначення, але й змінити логістику ведення капіталістичного господарства в цілому. Покращилася мобільність в обмінюванні товарами, технікою, робочою силою. Збільшуються обсяги ринку товарів і послуг, розширюється фахова кон'юнктура на ринку праці.

Стадія зростання третьої хвилі (кінець XIX - початок XX ст.), на його думку, була викликана широким впровадженням електрики, радіо, телефону і телеграфу. Перспективи нового підйому М.Д.Кондратьєв вбачав в розвитку автомобільної промисловості. У періоди наростання хвилі кожного великого циклу збільшується імовірність виникнення соціальних потрясінь і конфліктів, воєн, революцій.

Далі наведемо перелік найголовніших подій, що вплинули на становлення та розвиток управління державами: Перша хвиля (зростання): Велика французька революція, наполеонівські війни, війна Росії з Туреччиною, війна за незалежність США. Перша хвиля (спад): французька революція 1830 р., рух чартистів в Англії. Друга хвиля (зростання): революції 1848-1849 рр. в Європі (Франція, Угорщина, Німеччина), Кримська війна 1856 р., повстання сипаїв в Індії 1867-1869 рр., громадянська війна в США 1861-1865 рр., війни за об'єднання Німеччини 1865-1871 рр., французька революція 1871 р. Друга хвиля (спад): війна Росії з Туреччиною 1877-1878 рр. Третя хвиля (зростання): англо-бурська війна 1899-1902 рр., російсько-японська війна 1904 р., перша світова війна, революції 1905 р. і 1917 р. і громадянська війна в Росії.

Слід особливо наголосити на тому, що у періоди виникнення і зростання довгих хвиль соціальні потрясіння набагато перевершують аналогічні періоди спадання (етапи зниження хвиль) як за кількістю подій, так і, що є надзвичайно важливим за кількістю жертв і руйнувань.

Фази спаду особливо гнітючо впливають на сільське господарство. Низькі ціни на товари. В періоди затяжного спаду все частішають кризи. Економіка

впадає в стан стагнації. Умови життя стають гіршими. Величезна кількість людей бідніє. Збільшується кількість депресивних настроїв в суспільстві. Період спаду сприяє зростанню відносної вартості золота, що спонукає збільшувати його здобич. Але накопичення золота сприяє виходу економіки із затяжної кризи. Періодичні кризи (7-11-річного циклу), начебто нанизуються на відповідні фази довгої хвилі і змінюють свою динаміку в періоди більш тривалого підйому. Тоді більше часу відведене суспільству для «процвітання».

Розглянемо питання причин існування «довгих хвиль». Незважаючи на те, що М.Д.Кондратьєвим проведено системний аналіз показників і факторів, які характеризують стан економіки провідних капіталістичних держав лише протягом 140 років (загалом, це складало 2,5 хвилі великого циклу), можна зробити висновок про те, що наявність таких циклів, а також їх існування не є випадковістю. Щодо причин існування таких циклів є наступна гіпотеза.

По-перше, головна причина криється саме в тих особливостях, що властиві саме капіталістичній системі господарювання. По-друге, тривалість функціонування різних господарських благ і продуктивних сил є різною. Тому саме для їх створення потрібен різний час і різні засоби. Як правило, найбільш тривалий період функціонування мають основні види виробничих сил. Вони ж потребують найбільшого часу і найбільшої акумуляції засобів для їх створення. Звідси випливає необхідність введення поняття про різні види рівноваги для різних періодів часу. Великі цикли можна розглядати як порушення і відновлення економічної рівноваги тривалого періоду. Третє. Основна причина виникнення і існування рівноваги криється в механізмах накопичення, акумуляції і розсіяння капіталу, достатнього для створення нових основних продуктивних сил. Дія цієї причини посилює дію вторинних чинників.

Проведемо аналіз структури та етапи розвитку великого циклу.

На першому етапі – на початку підйому (І-й етап - крива зростає) – накопичення і акумуляція капіталу сягає певної напруги. Виникає можливість проведення рентабельного інвестування капіталу у: створення ефективних, т.зв. основних виробничих сил, проведення радикального переоснащення і, навіть,

переобладнання техніки. Починається підвищення темпів розвитку господарської діяльності. Водночас, відбувається загострення соціальної боротьби. Набирає обертів боротьба за ринки праці та збуту товарів. Це спричиняє виникнення зовнішніх загроз і конфліктів. У цей період темпи накопичення капіталу знижуються. Процес розсіювання вільного капіталу розширюється. Посилення дії зазначених чинників викликає перелом темпів економічного розвитку і його уповільнення. Дія вказаних чинників є більш сильною в промисловості. Тому злам (точка переходу у спадання кривої – сідлова точка), як правило, співпадає з початком тривалої сільськогосподарської депресії (спад кривої розвитку) – це другий етап. Зниження рівня сільськогосподарського життя - обумовлює, з одного боку, посилення пошуків в галузі вдосконалення техніки, з іншої - відновлює процес акумуляції капіталу в руках фінансово-промислових і інших груп значною мірою за рахунок сільського господарства. Усе це створює передумови для нового підйому великого циклу, і він повторюється знову, хоча і на наступному етапі розвитку виробничих сил.

Хвилеподібні рухи є процесом відхилення від станів рівноваги, до яких прагне економіка. Існують декілька рівноважних станів, а звідси і про можливість декількох коливальних рухів. Таким чином, можна виокремлювати не лише кризи в економіці, але й досліджувати усю сукупність хвилеподібного руху у всіх галузях тієї чи іншої держави, за законами загальної теорії коливань.

Пояснення довгим хвилям можна надати базуючись не на готовності підприємців до інновацій, і не в скороминущих сплесках підприємницької активності (Д.Шумпетер), а в самих основах відтворювального процесу.

Таким чином, основні елементи внутрішнього ендогенного механізму довгого циклу (М.Кондратьєв) є наступними. Капіталістична економіка є рухом навколо декількох положень рівноваги. Першу рівновагу – «основних капітальних благ» (виробнича інфраструктура плюс кваліфікована робоча сила) з усіма чинниками господарського і громадського життя - визначає технічний спосіб виробництва. Коли ця рівновага порушується, виникає необхідність в створенні нового запасу капітальних благ. Далі йде оновлення «основних

капітальних благ» відбувається не поступово, а поштовхами. Науково-технічні винаходи і нововведення відграють при цьому вирішальну роль. Тривалість довгого циклу визначається середнім терміном життя виробничих інфраструктурних споруд, які є одним з основних елементів капітальних благ суспільства. Соціальні катаклізми – війни, революції, міграції населення – це результат перебудови економічного механізму. Заміна «основних капітальних благ», а також вихід з тривалого спаду вимагає накопичення ресурсів в натуральній і грошовій формі. Коли це накопичення сягає достатньої величини, виникає можливість радикальних інвестувань, які виводять економіку на новий підйом.

Висновки. Найбільшою науковою заслугою М. Кондратьєва є те, що він здійснив спробу побудувати замкнуту соціально-економічну систему, яка генерує усередині себе тривалі коливання. У роботах же його попередників обов'язково присутніми є чинники, що грають роль зовнішнього поштовху у формуванні коливань. М.Д.Кондратьєв розкрив внутрішній механізм спадів, і підйомів економіки, політики, науки, освіти. Ця обставина привертає увагу науковців саме тоді, коли загальна економічна ситуація, здається безвихідною. Отже, описана нами концепція (за М.Д.Кондратьєвим) дозволє провести інтерполяцію майбутніх подій і вселити надію суспільства на вихід з великої кризи. Без сумніву, імовірнісні закони можуть бути введені в аналіз усіх, без винятку процесів на ґрунті економічного розвитку суспільства. При цьому питання про існування рівноваги в розвитку економіки є наріжним.

Між іншим, поєднання економічного аналізу з соціологічним визначає підґрунтя будь-яких соціально-політичних катаклізмів – війн, революцій, переворотів.

Слід зазначити, що існують відмінності між проміжними війнами, що відіграють роль стимулятора економіки на початковій фазі підйому хвилі, і кінцевими війнами у кінці підйому, що вирішують протиріччя, які накопичилися в період підйому. Більше того, різке прискорення науково-технічного прогресу

сприяє стисканню довгої хвилі. Людство має бути готовим до серйозних, більш стислих у часі, коливань економічного розвитку суспільства.

Теоретичні концепції теорії довгих хвиль є надзвичайно важливим інструментом у напрямку прогнозування щодо проведення кількісних і якісних оцінок стану економіки держави, її політичної кон'юнктури, створення ефективної системи прогнозування майбутнього стану суспільства.

Ці результати є надважливими для формування моделі управління у будь-якій сфері діяльності людей, у різних суспільствах і різних державах. Важливо системно і чітко виокремити чинники (фактори), які визначають економічний стан суспільства [3].

Зазначимо, що проведення розрахунків за правилами і методами математичної статистики, з використанням програмних пакетів прикладних програм відкриває можливість кількісного оцінювання середньостатистичного показника (тобто, МІРИ) у тій чи іншій сфері діяльності людини, зокрема, при визначенні рівня готовності фахівців до участі у професійній діяльності на тому чи іншому етапі розвитку економіки держави [4].

Список літератури

1. Кондратьєв Н.Д.Спорные вопросы мирового хозяйства и кризиса (ответ нашим критикам). М.: Учпедгиз. – 1923. – С.11-15

2. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюктуры. М.: Учпедгиз. - 1925. - С.111-121

3. Ковальчук В.В. Основи системного аналізу**.** Одеса: ОДЕКУ.– 2018. – 247 с.

4. Завальнюк В. В. Філософські та соціологічні складники юридичної антропології / В. В. Завальнюк // Актуальні проблеми філософії та соціології. – 2016. – Вип. 10. – С. 50–53

ART

ПЕРШИЙ СТРУННИЙ КВАРТЕТ З. АЛМАШІ В ПОЛІ СТИЛЬОВИХ ВЗАЄМОДІЙ

Калашник Марія Павлівна
доктор мистецтвознавства, професор,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Усіченко Лілія Юріївна
маріcтрантка,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Вступ. Дослідження творчості сучасних українських композиторів, як визнаних майстрів, які ще за життя удостоїлися честі називатися класиками, так і представників молодших поколінь, чия майстерність і професіоналізм підтверджуються перебуванням в актуальному виконавському просторі, є одним із пріоритетних напрямків розвитку вітчизняної музикознавчої думки. Значний інтерес до «українського продукту» у сфері академічного музичного мистецтва з боку музикознавців-аналітиків зумовлюється тим, що сучасна українська музика – явище строкате та різноспрямоване в стильовому, стилістичному та жанровому аспектах, позначене високою професійністю й обізнаністю в мейнстримових тенденціях сучасної музики. Однак вивчення творчості сучасника на близькій відстані є складним завданням, не застрахованим від хибності оцінювань, упередженості суджень та фрагментарності. У той же час така близькість породжує свіжість сприйняття та відчуття спільного з композитором «проживання-переживання» буття «тут і зараз».

У контексті сказаного звернення до творчості Золтана Гавриловича Алмаші (нар. 1975 р.) є актуальним. З. Алмаші – композитор, віолончеліст, педагог, лауреат Державної премії імені Л. Ревуцького (2003) та Державної

премії імені Б. Лятошинського (2013), учень Ю. Ланюка та Є. Станковича. У творчому доробку композитора понад 60 творів для різних, у тому числі камерних складів, зокрема для струнного квартету [1]. Композитор є автором трьох струнних квартетів.

Мета цієї статті – дослідження стильових, жанрових, композиційно-драматургічниї та мовно-стилістичних особливостей Першого квартету З. Алмаші.

Матеріалом статті є партитура Першого струнного квартету З. Алмаші.

Методи дослідження – теоретичний, жанровий, аналітичний.

Результати та обговорення. Перший квартет З. Алмаші є досить показовим щодо стилю та музичної мови автора й може дати ключі до розуміння творчості композитора в цілому. Сам автор в опублікованих бесідах наголошує, що, навчаючись у класі Є. Станковича, він почав писати музику, «близьку до мінімалізму, неоромантизму та неокласицизму» [3]. В іншому висловлюванні композитора є лише «натяки» на стильові орієнтири, тоді як «пряма генеалогія» ним заперечується: «Сучасна музика живе в найрізноманітніших проявах. Тому те, чим я займаюся, дуже важко віднести до певного напрямку або стилю. У мене є своя ніша. Я люблю музику епохи бароко, класицизму, захоплююсь фольклором. … Безумовно, не уникнув і авангардних впливів, оскільки формувався у 1990-ті роки, коли на нас прорвало дамбу авангардної класики. … Тому моя основна ідея творчості – це синтез традиційного та новаторського, а саме універсальний стиль, у якому намагаюся продовжити й дещо узагальнити попередні надбання» [2].

Таким чином, виходячи з накреслених композитором стильових орієнтирів, можна зробити висновок, що його творчість розгортається в «полі тяжіння» бароко, класицизму, романтизму як стильових полюсів. Фольклор також належить до потужних «магнітів», що виявляє свою притягальну дію на рівні музичного мислення й музичної мови композитора. При цьому сам З. Алмаші підкреслює свій інтерес не тільки до українського, а й до угорського

фольклору. Вплив мінімалізму простежується на рівні економності музичного матеріалу й оперування стійкими елементами музичної мови.

У Першому струнному квартеті названі стильові вектори виявляються на рівні трактування жанру, у композиційній будові циклу, у принципах формотворення, драматургічній логіці та в мовно-стилістичних засобах. Цикл квартету шестичастинний, що порушує класико-романтичний канон, відсилаючи до барокових принципів циклічної організації. Виставлені жанрові найменування частин підкріплюють барокові асоціації: I частина – Inventio, II – Recitativo, III – Menuetto, V – Cadenza, VI – Finale. Без назви залишається тільки IV частина, яка має темпове позначення Largo. Цикл, таким чином, за логікою будови відсилає одночасно до барокових циклів Sonata da chiesa та Sonata da camera, адже в найменуваннях частин використані як жанрові назви, так і у випадку відсутності конкретної назви проставлена темпова позначка. Відхід від класико-романтичних принципів організації циклу простежується також у відмові взагалі від сонатного Allegro. Утім, у логіці драматургічної організації очікувана сюїтність реалізується, адже контраст простежується на всіх «стандартних» для сюїти рівнях (образність, темп, фактура, тип руху), проте реалізується специфічним чином, одночасно синтезуючись із класико-романтичними драматургічними принципами. По-перше, усі частини слідують attacca, що сприяє об’єднанню частин у макроодночастинність. По-друге, об’єднанню частин сприяє тематична єдність циклу, адже всі частини побудовані на модифікаціях і трансформаціях однієї теми, експонованої в I частині. Виведення всього циклу з одного «ядра» відсилає одночасно до принципів роботи з тематичним матеріалом кількох епох: а) епохи пізнього Відродження й раннього бароко, коли сюїтний цикл виростав як варіації на одну тему (прикладом може бути лютнева сюїта – своєрідний «пражанр» барокової клавірної сюїти); б) доби романтизму, зокрема принципу монотематизму, для якого характерна жанрово-образна трансформація першотеми; в) музики Новітнього часу, в якій на ідеї розвитку «єдиного» базуються техніки серійності, додекафонії, серіалізму, мінімалізму. Об’єднання циклу в макроодночастинність, незважаючи на

реалізацію сюїтного контрасту, відсилає до логіки одночастинної романтичної композиції поемного типу, в якій у «спресованому» вигляді міститься багаточастинний цикл (у музиці романтиків частіше це був цикл симфонічний).

Асоціації з романтичною драматургічною логікою виникають також унаслідок смислової, драматургічної та функціональної диференціації єдиного квартетного організму: віолончелі відводиться роль солюючого інструмента, який різноманітним чином взаємодіє зі всіма іншими, при цьому ця взаємодія набуває сюжетного характеру, «поведінка» цього тембру викликає асоціації з «романтичний героєм», «персонажем», який діє разом або всупереч всім іншим. Взаємодія між тембрами приводить до мети – експресивного висловлювання віолончелі в V частині Cadenza. Драматично-напружений моторний Finale реагує на попередню експресію невпинним рухом. Таким чином, логіка розвитку драматургічних подій у циклі просувається до двох кульмінаційних точок, у зоні яких відбувається розв'язка, що сприяє реалізації класико-романтичної логіки драматургії мети.

Трактування віолончелі як соліста наводить на думку про вплив жанру концерту на концепцію твору, особливості його жанрового рішення й функціональну взаємодію між тембрами в ансамблевій цілісності. У свою чергу, виділення віолончелі як «персонажа, «емоційного голосу» свідчить про, в цілому, романтичну концепцію Першого квартету. Це підтверджується й напруженим, підвищено емоційним («романтичним») тоном висловлювання засобами сучасної музичної мови в II (Recitativo) та V (Cadenza) частинах, який діалогізує з «бароковим» висловлюванням у I частині (Inventio) та IV частинах, «класицистським» у III (Menuetto). Finale виконує синтезуючу функцію, об'єднуючи барокову моторність (партія віолончелі), врівноважену лірику романтичного типу (партії I, II скрипок та альта на матеріалі основної теми) і драматичне напруження (заключний монолог віолончелі). Тим самим на смисловому рівні утворюється арочна конструкція на основі контрасту типів висловлювання як знаків певної епохи, що породжує смислову ємність циклу. Це ускладнює драматургічну одновекторність класицистського типу,

«потовщуючи» її посиланнями до минулих епох і вписуючи спрямований вектор у систему кільцевих смислових арок.

Драматургічна та смислова логіка організації циклу виявляється й через тембровий склад частин. Показово, що віолончель взагалі відсутня в I частині (Inventio), вирішеній у бароковому ключі. У III частині (Menuetto), пронизаній класицистською галантністю, у крайніх розділах тричастинної репризної форми вона з'являється у скромній ролі супроводжувального інструмента з колористичними елементами (флажолети, глісанді). У короткому середньому розділі III частини в партії віолончелі у скороченому виді повертається тема, з якою цей інструмент експонується в II частині (Recitativo). У IV частині, вирішеній у дусі високого барокового висловлювання, віолончель з'являється в кількох тактах у педальній функції, встановлюючи наприкінці довгі педалі на найнижчих «*e*» та «*c*». Таким чином, віолончель задіяна як солюючий інструмент у трьох частинах – II, V та VI. В останній спостерігається двопластовість викладення з початку частини: остинатному моторному руху віолончелі за бароковим принципом одночасного контрасту протиставляється темброво-фактурний шар, утворений скрипками та альтом, які ведуть матеріал Inventio. Далі смислова і фактурна двопластовість переростає у велике віолончельне соло. Цей монолог за типом руху вісімками нагадує I частину, проте за ступенем напруженості на початку висловлювання перекидає арку до сольних попередніх частин. Поступово емоційний спалах спадає, і монолог набуває характеру згасання, супроводжуваного низходженням до найнижчого віолончельного звука. Саме він на чотири піано замикає цикл у повному мовчанні інших тембрів. Таке смислове рішення фіналу ще раз підтверджує виключну роль віолончелі в драматургії цілого, а також значну роль концертності у вирішенні функціональної взаємодії партнерів в ансамблі.

Коротко розглянемо I частину як приклад застосування комплексу технологічних прийомів. Частина побудована на почерговому проведенні однієї теми в партіях II, I скрипок та альта. Передача теми від тембру до тембру нагадує імітаційне викладення. Різниця між бароковою моделлю і втіленням її у З.

Алмаші полягає в тому, що барокові теми, які підлягали імітуванню, не були розлогими, а відзначались інтонаційною і смисловою концентрованістю. У З. Алмаші тема охоплює 20 тактів і будується за бароковим принципом на концентрованому ядрі і його розгортанні, що охоплює зсуви в різні тональності. Інтонаційний склад ядра базується на «обигруванні-оспівуванні» звуків тризвуку G-dur і домінантсептакорду. Інтонаційну «м'якість» та округлість» темі надають секундові «огортання» опорних тонів (звуків тризвуку). Подальше розгортання створює ефект невимушеного вільного музикування, що досягається постійною зміною розміру і принциповою несиметричністю мотивних структур. Імітація прийому «імітування» відбувається у приму між двома скрипками (т. 21) і в октаву між I скрипкою та альтом (т. 41). Таким чином, накреслюється смислове коло (символ бездоганності), адже проходячи по різним тональностям, тема повертається до свого початку і в інтонаційному і тонально-гармонійному планах. Протискладення побудовані на русі шістнадцятими, що підкреслює свободу висловлювання і задає музичному процесу необхідної динамічності через повторення теми в незмінному вигляді тричі.

Висновки. Таким чином, в Першому струнному квартеті З. Алмаші спостерігається перетин різностильових векторів, взаємодія яких зумовлює особливості трактування жанру, будови циклу, композиційно-драматургічну логіку і мовно-стилістичні засоби.

Список використаних джерел:

1. Велика українська енциклопедія [Електронний ресурс] / Режим доступу : https://vue.gov.ua.

2. Золтан Алмаші: композитор-виконавець чи виконавець-композитор? [Електронний ресурс] / Режим доступу : https://composersukraine.org/index.php?id=2809

3. Золтан Алмаші: «Музика – це набір кодів, що були даровані людям Богом або Прометеєм…» [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://kievkamerata.org/ukr/press-187

ЗАЧІСКА ЯК ЗАСІБ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Костюк Ольга Петрівна
к.філос.н., ст. викладач
Семикоз Наталя Дмитрівна
магістрантка
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
м. Старобільськ, Україна

Вступ./Introduction. Зачіска як складова соціокультурної організації простору функціонує у системі змістовних відносин. У таких відносинах зачіска виступає як візуальний компонент, що знаходиться у постійному зв'язку зі своїм власником й відображає зовні його сутнісні характеристики. До складу таких ідей відноситься коло представлень й понять, у яких надано розуміння о вищих життєвих цінностях, таких як доля, добробут, родючість потомства тощо. За А. Байбуріним, стійкість культури і її життєздатність багато в чому обумовлюється тим, наскільки розвинені структури, що визначають її єдність і цілісність [1, 5]. Концепції з означеної проблематики отримали переконливе вираження за допомогою конкретних символів вікової, гендерної, соціально-економічної диференціації, етнічної та релігійної приналежності, їх сприймання у суспільстві. Таким чином зачіску можна вважати соціокультурним аспектом, що чітко простежує соціальний і культурний зміст й характеризує як суспільний характер так й виражає індивідуальну діяльність свого власника.

Мета роботи./Aim. Дослідити зачіску як складову соціокультурного простору. Виявити на прикладі традиційної української зачіски з точки зору символічних функцій наявність маркерів, на які посилаються сторони соціокультурного простору, для позначення приналежності й забезпечення належного становища, відповідного статусу, ставлення й поведінки в межах певної соціальної групи.

Матеріали і методи./Materials and methods. У роботі використано наукові праці, які досліджені за методами реконструкції на основі етнографічних

даних, фольклорних матеріалів про ритуали і обряди українців й інших слов’янських народів.

Результати та обговорення./Results and discussion. Для розуміння членами суспільства єдиної сутності й цілісності застосовується діяльність суб'єкта шляхом висловлення змістовної інформації, зокрема засобами зачіски, що визначається певною соціокультурною традицією. Прикладом можуть бути: використання певних матеріалів й сировини для створення зачіски; технологічні способи плетіння, укладання волосся; використання головних уборів, типи прикрас, аксесуарів тощо, що визначено соціальним й культурним стилем цього суспільства. Наявність маркерів у зачісці, на які посилаються сторони соціокультурного простору, демонструє усвідомлення самими членами суспільства свого статусу. Роль цього усвідомлення для функціонування зачіски полягає у відношенні людини не тільки в опозиції: «я-інший, «свій-чужий», «дорослий-дитина», «чоловік-жінка» та інше, але також у різних конфігураціях цих зв'язків. Бажання відобразити у зачісці статево-вікову, гендерну, соціально-економічну, релігійну, етнічну та іншу диференціацію засновано на потребі суб’єкту виявити приналежність до інших представників суспільства зі схожими характеристиками, щоб забезпечити належне становище, відповідний статус, ставлення й поведінку. В цьому полягає семіотичне значення зачіски в діапазоні ціннісних орієнтацій, прийнятих у суспільстві. Правила, поведінка, цінності, які поділяє суспільство, характеризують його ментальність, що визначає загальне розуміння світу та ставлення до процесів, що в ньому відбуваються.

З однієї позиції, форми укладання волосся в зачісці, використання головних уборів, прикрас, аксесуарів визначаються регіональними особливостями географічних територій, кліматичними умовами та зайнятістю населення. З іншого, узагальнення традиційної зачіски є вражаючим показником загального історичного шляху, соціокультурних та економічних зв'язків, основних етапів еволюційного розвитку суспільства, у якому вироблена єдина ціннісна система, що характеризує стандарти відповідних правил й поведінки.

Так, вивчення традиційної української зачіски з точки зору символічних функцій дозволяє виділити особливі семіотичні домінанти, що збереглися у ритуалах і обрядах ініціації українців та давніх слов'ян. В ініціаціях за віковою ознакою (немовля – дитина – підліток – юнак) вагоме місце відводилося обряду постриження. Вперше таке дійство відбувалося у віці одного року й повторювалося протягом життя не один раз. Прийнято вважати, що обряд постриження в першу чергу торкається хлопчаків, але для дівчинки подібні маніпуляції з волоссям приблизно у такому ж віці відповідало першому плетінню коси. Обов'язковими елементами обряду було посадження дитини на або біля предметів побуту, що символізували стать дитини. Для хлопчаків це були: сокира, щабля, борони, колодка для плетіння лаптів; для дівчинки – прядка, веретено, чесальний гребінь та інше. З цієї миті дівчинку починають одягати не просто в сорочку (як хлопчика), а в «жіночий одяг». У весільних ініціаціях вагома роль належить маніпуляціям з дівочою косою. За регіональними особливостями косу нареченій «рубали сокирою», «тріпали», «різали ножами». Закінчувався обряд покриванням голови нареченої головним убором: серпанком, наміткою, каптуром. У таких ритуалах і обрядах зачіска виступає як візуальний компонент, що закріплює статево-вікову, гендерну, соціокультурну приналежність до інших представників суспільства зі схожими характеристиками.

Висновки./Conclusions. Досліджена зачіска як складова соціокультурної організації простору функціонує у системі змістовних відносин й характеризує як суспільний характер так й виражає індивідуальну діяльність свого власника. На прикладі традиційної української зачіски з точки зору символічних функцій виявлено наявність маркерів, на які посилаються сторони соціокультурного простору, для позначення приналежності й забезпечення належного становища, відповідного статусу, ставлення й поведінки прийнятих у суспільстві.

1. Байбурин А. К. Ритуал в традиционной культуре. СанктПетербург, 1993. 240 с.
2. Балушок В. Обряди ініціації українців та давніх слов'ян. Львів– Нью-Йорк, 1998. 216 с.

СЕМІОТИЧНЕ ПОЛЕ АВТОРА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦИТУВАННЯ, АЛЮЗІЮ І СТИЛІЗАЦІЮ

Середюк Ірина Мирославівна,
викладач
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені В.Стефаника»
м.Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Образ автора у творі маркується не лише програмою, автобіографічністю чи кодованим посланням. Окрім них, його присутність позначається цілим комплексом параметрів, які творять своєрідне семіотичне поле складових образу композитора (цитат чи парафразування його творів, алюзій на творчість знакових для нього чи даного твору митців чи їх окремих опусів, стилізації пізнаваних засобів виразовості, відтворення рис визначальних жанрів тощо).

Мета роботи. Дослідити автобіографічні композиції з явними рисами авторської присутності, у яких митець постає не стільки докладним документалістом рис та ознак власної унікальної особистості, а прагне продемонструвати суголосність духові свого часу. Ці твори заслуговують на особливий підхід, оскільки поєднують в собі функції творчого вираження і відображення водночас.

Матеріали і методи. Для аналізу відібрані композиції Р. Штрауса, С. Рахманінова, Р. Щедріна, Г. Берліоза, Д. Шостаковича та взірці літературних творів Й.Гете, А. Мюссе, Дж. Байрона тощо.

Серед філософів-класиків, яка торкалися проблематики самоусвідомлення особистості – Р. Декарт, Г. В. Лейбніц, Г. Фіхте, Г. В. Ф. Гегель, Ф. Шеллінг. Теоретичну базу дослідження складають праці у галузі естетики і філософії творчості, семіотики, психології творчості, ігрових засад творчості, теорії стилю, музикознавства та багатьох інших, що охоплюють широкий спектр музикознавчої проблематики, пов’язаної із

категорією «образу композитора» у музичному тексті. Методологічну основу дослідження становить комплексний підхід, що охоплює: історико-компаративний принцип та метод структурно-герменевтичного аналізу конкретних музичних творів.

Результати і обговорення. Своєрідним засобом відображення власної особистості у композиціях даного виду постає самоцитування. У композиціях даного виду воно здебільшого несе в собі ідею осмислення значимості власної творчості. Такими постають перед слухачами Герой з симфонічної поеми Р. Штрауса «Життя героя» чи образ автора у «Варіаціях на тему Паганіні» для фортепіано й оркестру С. Рахманінова. До цього переліку варто додати «Автопортрет» для оркестру Р. Щедріна (1984), де вказані аспекти підтверджує також наявна символіка та літерно-зукові коди. Показовим прикладом цього може слугувати «Фантастична симфонія» Гектора Берліоза, де сюжетно-біографічна канва представляє типового романтичного героя, суголосного головним персонажам «Страждань юного Вертера» Йоганна Вольфганга Гете, «Сповіді сина століття» Альфреда де Мюссе, «Паломництва Чайд Гарольда» Джорджа Гордона Байрона – літературних творів, суголосних з жанром «Das *Künstlerdrama*» (твору, з митцем в образі ліричного героя, наділеного гіперболізовано вразливим світосприйняттям). Саме таким постає головний персонаж твору Г. Берліоза, який окрім власних рис у контексті автобіографічних подій та викликаних ними яскравих емоцій та бурхливих переживань, наділяє свого героя рисами літературних персонажів романтичного періоду.

Відомо також, що в творі використане й послідовне самоцитування, яке відповідає принципу ренесансно-барокової меси-пародії. Зокрема, Й. С. Бах також широко звертався до самоцитування, точніше, до використання музичного матеріалу власних раніше написаних творів з іншим текстом (світських композицій у творах духовного змісту). Така поширена практика утвердилась ще в добу Ренесансу і отримала назву твору-пародії (Parodieverfahren). В бахівські часи вона була зумовлена ітенсивністю темпів

створення тогочасного виконавського репертуару (зокрема за період з вересня 1633 по жовтень 1834 років комопзитором написано 5 світських кантат і «Різдвяну ораторію», що є циклом з 6 духовних кантат).

Композицією, яка створювалась не лише як автобіографічна, а як своєрідна сублімація глибоко особистісних трагічних пережиттів, є Восьмий квартет Д. Шостаковича. Способи позначення авторської присутності, явні і приховані смисли в цьому творі численні і багатопланові. В цьому випадку докладним свідченням-підгрунтям постає лист від 19 липня 1960 року до близького друга Ісаака Глікмана, з яким автор протягом усього життя вів докладну і відверту переписку, а також його спогади про події в житті композитора цього періоду. Лист написано в період перебування на курорті Гьорліц поблизу Кьонігштайна в Саксонській Швейцарії, куди композитора було запрошено для створення саундтреку до кінофільму «П'ять днів, п'ять ночей». Натомість композитор за три дні написав квартет (12 по 14 липня 1960 року), відчуваючи гостру потребу самовираження з офіційною посвятою «Пам'яті жертвам фашизму і війни». композитор наголошує на тому, що основною темою твору є «ноти D. Es. C. H., тобто мої ініціали (Д. Ш.)», докладно перераховує всі твори, з яких залучено автоцтати, які в ньому використані (з Симфоній № 1, 8 і 10, Тріо, Віолончельного концерту, опери «Леді Макбет М-ценського повіту», загалом понад 20 тем), вказує на алюзії (з траурним маршем з «Загибелі богів» Р. Вагнера і 2-ою темою 1-ї частини Симфонії № 6 П. Чайковського, революційною піснею «Замучен тяжёлой неволей»).

Показовими творами, в яких сам автор акцентує автобіографічність є два концерти Ефрема Підгайца. Обидва позначено рисами полістилістики. Перший з них – Потрійний концерт для скрипки, віолончелі та фортепіано з оркестром (ор. 75, 1988) у 5-ти частинах, був задуманий в 1984 році, початково для скрипки, саксофона і фортепіано, згодом саксофон замінила віолончель. В подальшому композитор констатував виняткові труднощі становлення задуму і результату: «Це найбільший мій твір і дуже для мене важливий. Я його писав

“для себе”...» [Подгайц Е. Что завершено, с. 60]. Про своє ставлення до другого концерту – «Формули» для симфонічного оркестру (ор. 156, 2000) композитор висловлювався: «Цей одночастинний твір є своєрідним підбиттям підсумків творчих роздумів і пошуків» [Подгайц Е. Авторские аннотации]. Композиція має форму рондо-варіацій, в основу рефрену якого покладений оригінальний авторський матеріал на метрично-перемінну послідовність: 5/8+5/8+5/8+4/8 (ц. 3-5, 7-10), а епізоди містять осмислення запозиченого матеріалу і автоцитат.

Як і попередньому творові, йому притаманна особистісна змістова концепція, залучення значимого для автора запозиченого цитованого матеріалу (російська народна пісня, записана у фольклорній експедиції у Брянській області «А муж невдолюга...», фрагменти саундтрека до телефільму «Місце зустрічі змінити не можна») та автоцитування («Miserere» з «Missa veris» для дитячого хору и органу, ор.127, 1996, написана для дитячого хору «Весна» під орудою О. Пономарьова), вокальна мініатюра «Лебідь» (з вищезгадуваного вокального циклу «Образи Рільке»), Другий концерт для скрипки с оркестром «Concordanza», 1993; Соната для скрипки і фортепіано, 1982; Соната-партита для клавесина, 1986, «Все минає» (для мішаного хору a cappella, 1987), «Где сладкий шепот» (хорова мініатюра на вірші Євгена Баратинського), «Танцююча формула» з камерної кантати «Незважаючи ні на що» (1995).

Авторському стилю (на прикладі цих творів) притаманна багаторівнева інтертекстуальність: переінтонування, стилізація (оригінальний тематизм, який викликає алюзії з розвитком фольклорного матеріалу В. Гавриліна, яскравого представника нової фольклорної хвилі в Росії) та стильова діалогічність, широке оперування семантичними шглягерними інтонаційними формулами, запозиченими з естради, російського та єврейського фольклору.

Автобіографічність композиції таким чином виявляється у самоцитуванні, національній самоідентифікації, віддзеркаленні авторського соціуму конкретного періоду через семантику демократичного музичного середовища, а також стилізаціютворчості колег з близького кола спілкування. У названих творах композитор окреслює важливі пізнавані символьні інтонації

конкретного часового проміжку свого життя (1970-2000 рр.) і за допомогою цитат виокремлює конкретні знакові твори й провідні жанрові лінії, які знаменували його творчі здобутки та поступ популярності.

Висновки. На зламі століть мова символів в музичній творчості стає суголосною естетичним платформам декадансу, символізму, сецесії, ставши істотною складовою музичного змісту. Найчастіше виступає у складному комплексі і нших складових інформативного кодування (програмністю, автоцитатамии, семантичними інтонаціями, музичними, живописними, поетичними, літературними алюзіями, які привносять у твір розгорнений інформативний ряд). У XX-XXI століттях до цього переліку додаються притаманні постмодерній естетиці засоби гри зі стилями, методами кодування, комбінарорики, поєднання високих і низьких сфер музичного мистецтва. Семіотичне поле авторської присутності твориться комплексом засобів, які окреслюють репрезентацію своєї творчості і своєї особистості, його досвід і світосприйняття, його цінності і пошуки, самовираження і самопізнання, прагнення усвідомлення значення чи суголосності власної творчості з його епохою.

HISTORICAL SCIENCES

ДЖЕРЕЛА ВИВЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ФРАНЦІЇ В XI-XV СТ.

Полякова Лариса Іванівна
к.і.н., доцент
Бондаренко Аліна Олексіївна
Студентка IV курсу
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

В статті аналізуються основні джерела вивчення соціально-економічного розвитку Франції в XI-XV ст. Розкриваються особливості документів, що характеризують розвиток сільського господарства, міста, ремесла, торгівлі.

В сучасних історичних умовах, коли в економічному розвитку європейських країн відбуваються певні зміни, важливо враховувати історичний досвід, знати економічну історію. В цьому важливим джерелом знань є твори, документи залишені сучасниками історичних процесів періоду середньовіччя.

З історії економічного розвитку головними джерелами вважаються грамоти земельних пожалувань, закріпачення та звільнення селян. З грамот дізнаємося про види поземельних дарінь, обміну, продажу земельних ділянок. Надання госпітам вільних земель. З к.XII ст. з розвитком товарно-грошових відносин з’являється все більше грамот пов’язаних з викупом селян на волю, становлення повинностей для вілланів, акти купівлі-продажу земельних ділянок, передачі в вічно-спадкову оренду, заклад на землю. З XV ст. з’являються акти короткотривалої оренди. Більш за все таких грамот збереглося у церквах та монастирях. У Клюнійському абатстві, Соборі Паризької Богоматері зберігаються тисячі таких грамот.

У XIII ст. з’являються нотаріальні мінути, які існують поряд з картуляріми. Вони відтворюють всі майнові відносини того періоду. Нотаріальні мінути це акти складені публічними нотаріусами і документи мали спеціальну юридичну силу. Ними оформлялися купівля-продаж майна, боргові зобов'язання, орендні відносини, комерційні угоди, дарування, тощо. Відображають всі зміни, які відбувалися у міському, селянському та дворянському землеволодінні. Нотаріальні акти дійшли, здебільшого, в копіях чи стислих записах у складі капітуляріїв. З кінця XIV ст. дорогі нотаріальні акти почали замінювати приватними записами, що не мали юридичної сили.

У XIII—XV ст. складалися записи феодального звичаєвого права, зокрема, французькі кутюми, німецькі зерцала, іспанські фуерос. Вони проливають світло на особливості феодальної власності, структуру панівного класу, місцеві особливості системи адміністрації та судочинства

Важливим джерелом дослідження історії Франції періоду розвинутого феодалізму є «Книга про справи свого управління» абата Сен-Денійського монастиря Сугерія, який описує прийоми управління великими земельними володіннями монастиря. Важливим є характеристика господарського життя великого комплексу церковних володінь.

Зразком записів, які мають щорічні списки селянських робіт і прибутків залишається «Книга цензу та повинностей» 1240 р. для сіл нормандського монастиря св. Михаїла.

Цікавим для дослідження сільського господарства Франції є «Поема про версонських вілланів» Есту ле Гоза. В документі описуються сільськогосподарські роботи і соціальна боротьба в нормандському селі XIII ст. [1,с.67]. З XIV ст. створюються списки податків, які виплачують селяни, бо за джерелами відомо, що вони продовжують залишатися натуральними.

Доба XI—XV ст. багата на різноманітні юридичні пам'ятки, незамінні для вивчення соціально-економічної історії. Тоді ж на базі договорів міст з сеньйорами, місцевих звичаїв та запозичених норм римського права склалося міське право, відображене в міських хартіях і статутах. Існували окремо статути

цехів, торгових гільдій, університетів, чернечі устави. Цехові статути західноєвропейських міст оформляли створення і функціонування самостійної цехової общини. До таких джерел належать, зокрема, «Книга ремесел міста Парижа» (XIII ст.)

Переважна більшість опублікованих джерел з історії західноєвропейського середньовічного міста – законодавчі. Розвиток міст викликало до життя міські хартії і статути, що регулювали внутрішню міську організацію і відносини міст з сеньйорами. Однак не завжди записані та гарантовані королівською печаткою привілеї втілювалися у життя.

Основою економічного життя міста в зазначений період було ремесло. Існуючи джерела дають можливість проаналізувати ключові питання організації та функціонування ремісничого виробництва.

У XIII ст. вперше стали записуватися статути, що визначали внутрішній устрій цехів. Серед джерел такого роду виділяється складена в Парижі близько 1268 р. «Книга ремесел» – зведення 100 цехових статутів. Складена книга була за наказом паризького прево Етьєна Буало. Створювалася з метою регламентації ремісничого виробництва, цехової адміністрації і для захисту інтересів фіску.

В XIV ст. з’являються трактати з техніки ремесел, які містять цінний матеріал з історії виробничих сил. Але автори деякі професійні прийоми залишали в таємниці. З XIII ст. зберігається шляховий альбом південнофранцузького інженера Вільяра де Гоннехура. Він містить чертежі архітектурних споруд, мостів. Такі альбоми в той час біли розповсюджені [2,с.128].

Починаючи з XIV ст. у містах з'являється велика кількість актів, якими оформляли дарування, купівлю-продаж, заповіти, шлюбні контракти, заставні та боргові зобов'язання, кредитні документи і т. п. Найважливішими джерелами для політичної історії X-XV ст. є аннали і хроніки.

Типовою для багатьох середньовічних міст була історія Ланської комуни, детально викладена в автобіографічній праці «Розповідь про власне життя»

абата Ножанського монастиря (поблизу Лана) Гвіберта, написана у 1114-1115 рр. З точки зору нашого дослідження цікава третя книга, де описано історію утворення Ланської комуни та її боротьби з сеньйором [3,с.455]. Гвіберт Ножанський вороже ставився до повсталих міщан. Але не замовчує ту несправедливість відносно них з боку сеньйорів.

Доповненням до праці Гвіберта Ножанського служить грамота французького короля Людовика VI Товстого (1108-1137), що затвердила Комунальну хартію 1129 р. з метою уникнення нового повстання міщан Лана.

До правових пам'яток можна віднести королівське законодавство. Після розпаду Каролінгської імперії більша частина населення використовувала місцеве звичаєве право – кутюми , які більшою частиною регулювали відносини сеньйорів з селянами. Одним з цікавих кутюмів півночі країни є «Давній нормандський судебник» складений між 1199 та 1220 рр. У 1250 р. з'являється «Великий нормандський судебник», який відобразив усю особливість Нормандії [2,с.130].

Близько 1280 р. з'являється ще одне важливе джерело вивчення історії середньовічних міст – судебник відомого французького юриста Бомануара «Кутюми Бовезі». В ньому відобразилося право північних районів Іль-де-Франс. Цінним в документі є те, що автор проводить порівняння місцевого звичаєвого права з правом Нормандії, Артуа, Вермандуа, Шампані, добре знав практику Паризького парламенту. У збірнику містяться відомості про судочинство, правове становище різних соціальних верств французького суспільства. Чітко прослідковується позиція автора щодо різних верств населення. Бомануар відстоював інтереси бюргерів, виступав проти засилля патриціату в міському управлінні, був прихильником послаблення податкового тягаря для бідного населення міст.

Треба відзначити значення торгівлі у житті середньовічного європейського міста. Існує певний перелік джерел які характеризують торгівлю та її вплив на економіку Франції. До них можна віднести і статути ринків, заповіти купців. У XIII ст. у великих містах виникають торгові товариства зі

своїми статутами, наприклад у 1233 р. з'являється статут м. Марселя. Укладаються торговельні угоди, утворюються торговельні союзи міст зі своїми статутами. Ці документи дають можливість прослідкувати зв'язки між містами певної країни, а такої між цілими європейськими регіонами.

У XIII ст. розповсюджуються різноманітні кредитні договори, тарифи міських зборів, у портах митні книги.

Таким чином, проаналізовані документи відобразили багатогранність економічного життя середньовічної Франції. Пам'ятки XIII- XV ст. дають змогу проаналізувати зміни в соціально-економічному розвитку Франції, що у подальшому приведе до занепаду феодального засобу виробництва.

Список використаної літератури.

1. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків. Високе і пізнє середньовіччя. – Чернівці, 2011. – т.2 – 615 с.
2. Люблинская А.Д. Источниковедение истории средних векав. – Л.1955 – 370с
3. Історія західноєвропейського середньовіччя. Хрестоматія. /Упорядник Рудь М.О. – К.:Либідь, 2005. – 656 с.

CULTUROLOGY

THEORETICAL ISSUES OF THE DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM

Dychkovskyy Stepan Ivanovich
Candidate of pedagogic sciences, associate professor
Director of the Institute of Practical Culturology and Art Management
National Academy of Culture and Arts Management, Ukraine

Target setting. Considering cultural tourism as a symbiosis of economy and culture we should emphasize that it contemplates not only knowledge of cultural heritage of tourist destination, but also inclusion of a tourist into a modern cultural environment – active involvement in cultural events and practices characteristic for a certain territory.

Demonstration of widening of motivation variety and specialization of traveler's interests on different aspects of culture and cultural heritage of countries and territories they visit is tendencies of diversification of cultural tourism, which is often a factor of activation of event tourism in a certain world region. Research of peculiarities of demand and supply for tourist trips with cultural purposes based on study of foreign and national sources allow making conclusion that today in international tourism, except traditional cultural and educational tourism, there are different tourism subtypes put into practice. They allow more meaningful diversification of leisure by means of interactive programs of a visit. In modern tourist sphere it is important to combine social and economic conditions, natural potential and cultural environment, which is a significant tourist resource. Such a combination allows developing event tourism, which according to the World Tourist Organization's estimates is becoming one of the motivating factors of cultural resorces study. The word Event (occurrence, happening) in English has very many meanings, in particular, as both a social-cultural and technical and even philosophic

occasion or a planned social-public event/occurrence, which takes place at a certain time and with a certain purpose and has a certain public reaction. It combines some kinds of traditional recreation with active and passive participation in different events.

Purpose of the research. Event tourism, which is a unique kind of tourism as it is an inexhaustible in content. According to projections of event tourism researchers, extreme sport, spectacular combat sports and open-air festival shows will be the most popular subjects of special events in future. These types of activity the best way reflect the topics modern people are interested in – issues of environment safety, preservation of cultural heritage, health promotion and family strengthening.

There is one more advantage of event tourism – constant renewal of propositions. Having a great multiplicative effect, event tourism promotes development of related branches. Travelers visiting one or other region are potential consumers of other types of tourism popular in this territory. It results in increase of propositions and demand for additional services. Positive effect of event tourism on region's development lies in the fact that owing to the interesting events tourists go to those regions, which at other times could hardly attract their attention.

In the past the most events were the integral part of social contexture and played important role in the society – marking significant moments shared by all people. Religious holidays, cultural festivals and trade fairs created the environment of social cooperation. Taking into account the fast pace of social, economic and cultural changes today, events continue to acquire new functions in the society. Recents researches show the growing role of events and festivals as economic accelerators, factors of creation of cultural environments, incentives for new management models as innovative platforms and as centers in global networks. When socio-cultural phenomena are studied, events can be seen as social subjects, which have a potential to support and transform social systems. Event is understood as a complex of occasions notable for its identity and significance for the given society or mankind in general, small groups or individuals. It can be of the form of a onetime unforgettable event or periodic one, which takes place every year or in a certain

period of time. Event as a tourist resource has clear multiplicative effect – it “makes” different tourist industry sectors of the country develop, which promotes effective use of its own potential. Hotels and transport companies, restaurants, cafes and sports centers, souvenirs shops and museums – it is hardly full list of components, which serve event tourism.

In this case event tourism as a kind of cultural tourism influences: revival of folk traditions and promotion of local crafts, job placement, organization of diverse tourist programs and travel itineraries, protection and revival of cultural and architectural heritage, transition from traditional way of life to so called modern western forms of society, which promotes development of interindustry cooperation, study of regional cultures with the purpose of development of interethnic tolerance. Integration of some monuments of cultural heritage into tourist network is promoting confirmation of restoration programs, creation of new image museums, skansens, restaurants of traditional food, furnishing of guest rooms for tourists by local residents.

Specifically, event market segmentation makes you to adapt to it, creating a requested product. Competitive preference is given to the territories with rich history and high culture monument and natural site density. To create tourist attraction in case if there is no any cultural or historical event, it should be produced intentionally by developing legend of the given region. In this case there should be conducted a campaign for raising significance of individual or group cultural product, which involves maximum number of tourists. In the result the territory gets financing from event tourism and tourists, who have certain cultural demands, satisfy them in outdoor activities while visiting popular monuments and taking part in interesting different scale and subject matter events.

The role of tourism in the process of realization the mentioned above reasons is substantial as it is providing to the tourists the following: involvement into the other cultural context, where people of the other country, city and region live and based on this – rapid change of impressions; intense intellectual and information component of tourist activity, which is very important for modern people; entertaining-relaxational

effect; satisfaction of social and prestigious demands according to consumer's behavior of an individual, developed consumer standards of certain social groups and, therefore support and in some cases raise of social status of a tourist; opportunity of meeting and communicating with different people during cultural events –festivals, holidays etc., which allows realizing ideas about tourism as a system of interpersonal contacts.

Cultural development is promoted every time, when tourism strengthens culture by its economic results. The main aspects are travel motivation, people's aspiration to visit cultural monuments, their desire to learn something interesting about the place they visit and to get to know new traditions or customs and impressions, got by a tourist during visiting certain places. From this point of view, investments in arts, architecture of city blocks and festivals can have a substantial symbolic and promotional meaning, but they should always be justified and belong to the long-term strategy.

To involve tourists Hong Kong Tourism Council every year organizes mega-events and promotes thematic festivals with the purpose to demonstrate a variety of cultural monuments and creative activity available in Hog Kong including shopping, visiting restaurants and monuments of cultural heritage. Hong Kong today is a popular place in Asia for holding meetings, conferences and exhibitions. Every year more than 300 events are taken place here. City administration spends substantial resources for development of various tourist world-class projects, diversifying tourist industry of the territory to make the city a bastion of culture and creativity. The early 2000th there was a breakthrough in the development of creative fields such as design, advertising, music, film production, theatre, television, antique and modern art trade and digital media entertainment. In 2005 development of cultural creative fields was included into the program for supporting the Hong Kong's status of a global city and art auction market. Development of tourist infrastructure and resource base in the cultural heritage territories, caused by growth of mass tourism has a negative effect on the condition and character of cultural heritage sites. Meanwhile, according to the Charter for Sustainable Tourism the development of tourism is based on the

consistency criterion, which means it should be environmental responsible in the long-term, economically sustainable and ethically and socially balanced for local communities. For this reason, growth in demand for different social objects and cultural phenomena within cultural tourist product is worth to be satisfied at the account of innovative forms of organization of cultural and event tourism.

Corresponding vision on cultural tourism is presented in the documents of International Council on Monuments and Sites, which says that cultural tourism is a form of tourism the purpose of which is to learn culture and cultural environment of destination, including landscape, getting to know the traditions of local people and their way of life, artistic culture and arts and different forms of leisure activities of residents. Cultural tourism may include visits to museums, cultural heritage objects, cultural events and contacts with local residents. That's grounds for saying that success of cultural tourism projects depends not only on culture conservation and protection and promotion of cultural heritage, but on the ability of cultural policy to create new value territories, including ones on the ground of events.

Often use of natural resources does not satisfy the growing demand of a tourist and modern traveler feels the need for alternative resources, particularly event services and recreative-leisure resources. The characteristic of these resources is the fact that their elements can be located everywhere as every place, region and state are notable for their history and culture. The necessity of use of event resources in the the tourist activities and their social importance are mentioned in the works of O.O. Beidyk. He tells that event tourist resources are basic demonstration of social nd natural movement and reflect landmark events in the history of a certain territory. Attractivity of event resources and complexes are determined by their artistic and historical value, fashion and accessibility in relation to places in demand, thus their potential can be considered unlimited. Therefore, to count on involvement of potential guests, the establishments, which organize tourist activity within cultural tourist product must in advance choose the strategy of special programs and events promoting interest to the culture of particular region or country on the whole and distribute information about its cultural potential. During the preparation for the event

we can observe regeneration of local cultural traditions and customs, strengthening of patriotism and development of arts and crafts.

Ukrainian scientist I.V. Small thinks that event resources have a tendency to constant growing of their varieties as they include motivational preconditions of travel to the place of the event or occurrence, which allows referring them to the dynamic factors of tourist traffic development. Since the world is changing unbelievably fast and along with-it people's customs and needs, event resources are involving the most significant factors of modern public life with its trend of globalization, ecology, active and healthy way of life including their promotion and mechanism for the implementation. Event recreational-tourist resources have become the factor of appearance of the modern economy, which deals with planning and arranging of events, which differ by choice motivation concerning the type of event and final objective. Level of abundance and activity in terms of organization of cultural events, in which a tourist will take passive (as a spectator) or active part determines the main goal of the trip of a cultural tourist and promotes the development of the tourist industry of the territory. There are the following kinds of events: festivals, carnivals, parades, celebrations; conferences, forums, symposiums, round tables; educational events: seminars, trainings, advanced vocational training; sports competitions (e.g. Olympic Games); concerts, screening of a movie, theatrical productions; anniversaries, weddings, festivities; business events: exhibitions, fairs, trade shows, presentations, opening of new companies, receptions, events connected with trade mark promotion, etc.

Consistency and frequency of events is very important. The peculiarity of event tourism is the fact that every year new event tours, which move from the categoty "occasional" to "regular", are added to it. Characteristic features and strong sides of this tourism direction, which should be taken into account in the process of tourism development and planning in any territory, are seasonal prevalence, economic attraction and renewal of propositions, multiplicative effect and unique character.

A growing number of countries are trying to hold events, which can be whether a copy or absolutely new at the tourism market. All of these things are promoting not

only development of the territory itself, but is a driving factor for improvement of infrastructure and services, involving a great number of tourists. However, it is important to keep in mind that participants of event tours demand higher standards of accommodation, transport, public catering and guide-interpreter services.

Tourists' demands for event tours are applicable not only to the traditional sphere of hospitality industry, service and comfort: tourists want to get a unique experience and impressions of the environment, they are dug into. It involves the necessity to develop a principally new approach, which meets the tourists' requirements as a customer is a full legitimate participant of the tourist service market. Event tour operators always try to combine certain events with people's customs and needs. These days, event tourism is represented by various forms, which complement each other. If for example, tourists want to visit noble events with the participation of world show business and movie stars or to visit more refined events, they can be recommended to go to the parade in Paris – Couture fashion salon. Therefore, event resources have an influence on the development of tourist infrastructure, which in modern world first of all is depending on the publicity of the event and promotional events around it.

Results. Thus, cultural projects transform culture into the most important imperative of tourist development, and creation of friendly environment for promotion of cultural industry and development of a high-quality tourist product of European level on the basis of culture is becoming a priority. In practice it shows itself as well in lobbying by municipalities of big cultural programs of transformation of economically poor territories into creative spaces, which show the "atmosphere of the place", its peculiar character and that way increasing its value.

Development of creative spaces in the high-urban territories are demonstrated convincingly in the form of creative clusters, creative quarters and centers, art galleries, show-rooms, tele- and media platforms, sports and art initiatives, cultural spaces, antique cafes and media centers, start-ups etc. As it is known, such creative centers not only satisfy aesthetic needs of creative city people, but also attract entrepreneurs and tourists, change the image of the place and play the role of specific

channels of development of cultural and business contacts of the territory. In the result of extension and development of creative industry a new unique character is being developed in the city, its tourist attraction is growing, motivation for visiting the city is being developed as well as a wish to live and work there. Along with-it number of jobs in creative sphere and number of investment-attractive places for the transformation into creative spaces are growing.

Conclusions. Cultural tourism is one of the leading dominant cultural practices, which accounts for a large percentage of capital investments in all developed countries and gives a vast amount of money for the development of culture on the whole. Cultural consumption of values in the context of artistic and cultural-historical potential of tourism is being implemented in the form of production of new senses, destinations, images and gestalts of everyday life during travelling. Development of international tourist markets of cultural events should be considered from different points of view – from individual to social and local, regional, national and international levels of creation of cultural capital. Increasingly the new approach to the assessment of the impact of event tourism is becoming a new paradigm, although in some areas it directly contradicts mainly instrumentalist approach. Effective use of cultural and historical potential, architectural and natural landmarks allows developing new, more promising economic sectors of event tourism.

LITERATURE

СТРУКТУРА ТА РІЗНОВИДИ ХУАБЕНЬ

Стрига Елеонора Вячеславівна,
к.п.н., доцент
Василенко Катерина Андріївна
Студентка
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
м. Одеса, Україна

Вступ. Досить цікавим у запропонованій темі, є питання розгляду літературного жанру, крізь призму історичних обставин, які включають в себе багато факторів (політичний, економічний, соціальний, культурний).

Новизною цієї роботи є те, що удосконалено розгляд питання генезису жанру хуабень, його структури та різновидів за період правління династії Цін в українському сходознавстві за допомогою культурно-історичного, порівняльно-історичного та структурного методів.

Практична значущість цієї роботи полягає у можливість застосувати даний матеріал для поглибленого вивчення китайської мови та літератури, також можливе використання в шкільному курсі зарубіжної літератури та всесвітньої історії, під час проведення лекцій, семінарів з літератури Піднебесної.

Актуальність теми полягає у необхідності концентрації літературознавчої наукової думки на напрямі дослідження щодо поповнення скарбниці української сходознавчої літератури та поширення українською мовою китайськомовних художніх текстів.

Мета роботи вбачає проведення аналізу китайської літератури XVII століття та виявлення особливостей структури міської повісті та різновидів хуабень означеного періоду.

Серед **матеріалів та методів** слід виокремити такі**:** аналіз, синтез та класифікація наукових видань та статей в області китайської літератури, культурно-історичний, порівняльно-історичний та структурний методи.

Результати та обговорення. Китайська міська повість несе в собі виразні риси простонародної словесності, так як її витоки, в загальному, носять усно-фольклорний характер. Протягом усієї своєї історії вона була тісно пов'язана з усною народною творчістю. Міську повість у Китаї зазвичай називають «хуабень», що означає «основа розповіді». Ця назва з'явилася ще в пору формування жанру – в епоху Сун (X-XIII століття), коли широкий розвиток отримали різні типи пісенно-описових оповідань, тісно пов'язаних зі сценічними формами мистецтва.

Демократичним жанрами властиво орієнтуватися на «середні верстви» суспільства, що повідомляє їм особливу наповненість, яка проявляється не тільки в простоті і доступності форм (в літературі та мові), але перш за все в її особливої змістовності, тобто в іншому відношенні до традиційних суспільних і культурних цінностей, суспільної моралі, норм соціального життя [3, с. 329].

Зовнішнє оздоблення повістей, обов'язкові віршований вступ і кінцівка – своєрідний поетичний епілог, що також відповідають їх фольклорно-оповідному характеру. Дуже часто основному сюжету повісті передує пролог (іноді два прологу) – самостійний вступний розповідь на ту ж тему, пов'язаний за змістом з головною розповіддю. Усе це відгомін старовинної оповіді: колись виконавець, щоб привернути увагу аудиторії, передував свою розповідь віршем, піснею, речитативом або прологом – «паралельною історією». У кінці оповідання, філософськи осмислюючи викладене, висловлював ідею у віршованій кінцівці.

Особливість китайської повісті – численні віршовані вставки (продукт китайської літературної традиції, як в усній, так і в(більшою мірою) письмовій формі). Поетичний текст є не тільки образотворчим, а й виразним засобом.

Природно, що велику роль в цих авантюрних за своєю природою повістях грають всякого роду пропажі, крадіжки, зникнення, що підкреслюють елемент випадковості і несподіванки.

За Воскресенським Д. М. : «…Мотив зникнення і пошуків – важливий художній елемент багатьох оповідань. Це стрижень, на якому часто тримається цікавість сюжету. Примітно, що особливу роль у таких повістях набувають таємниця і загадка, які представляють собою згусток всього несподіваного і випадкового» [2, с. 100].

Сюжети з таємницею-загадкою складають кістяк поширеного в китайській літературі жанру так званої «судової прози» – гун'ань (романи і повісті), якій, по суті, немає еквівалентів в західній літературі. Історії гун'ань користувалися величезною популярністю в Китаї, про що свідчить численність оповідань про заплутані судові справи і мудрих суддів, їх вирішують.

Існує думка, що «… Повесть была шагом вперед в демократизации литературы. Ее герои – в основном горожане – происходят из всех слоев общества; бытовой фон широк и колоритен. В этом смысле повесть – подлинное зеркало нравов своего времени. Она несет народную оценку событий и лиц, включает множество забавных эпизодов и наивных поверий. Она отвечала вкусам массового слушателя, позднее – читателя. Если прежняя новелла основное внимание уделяла чиновному сословию, то повесть привела в литературу весь средневековый город. Сказители осуждают жестоких чиновников, которые неправедным судом терзали народ («Напрасная казнь Цуй Нина», «Письмо монаха»); едко издеваются над правителями («Упрямый вельможа», «Сун Четвертый губить скупого Чжана»), защищают право женщин на любовь («Нефритовая гуаньинь», «Честный приказчик Чжан»). Буддийские монахи выступают в повести распутниками, сводниками («Настоятель Фо Инь совращает Хун Лянь»). Об авторах повестей можно сказать, что они суеверны, но не религиозны. Впрочем, это не мешает им рассуждать в духе буддийского догмата о воздаянии. Однако протест повестей робок. Вечным казался тогда феодальный мир, предстающий чередой династий. Конфликты в повестях

неразрешимы, и избавление от бед и невзгод персонажи и авторы связывают с потусторонним миром или с вмешательством конфуциански-идеального мудрого судьи Бао Чжэна» [5, с. 146-147].

Важливою особливістю багатьох повістей є тісне сплетіння реального та ірреального в одному оповіданні, що також підкреслює незвичайність і несподіванка історії, тобто ту «дивовижність», яка становить серцевину цікавої інтриги. Величезна роль чарівного, надприродного – данина традиції, що відображала світогляд людей.

Досконалими зразками жанру постають перед нами повісті із зібрань Фен Менлуна (1574-1646) і Лін Менчу (1580-1644). Обидва автори жили на рубежі двох століть, ввібрали в себе особливості свого складного часу [4, с.13].

У літературному житті того часу особливо помітну роль зіграв Фен Менлун. Він відомий як невтомний збирач і пропагандист творів народної творчості та демократичної літератури, як редактор дуже багатьох і автор цілого ряду повістей. Він, наприклад, був упорядником книг народних пісень «Пісні гір», історичних і побутових анекдотів «Палата сміху», повчальних притч «Сума розуму», збирачем сюжетів любовних історій «Історія почуттів». Він є автором (або співавтором) чарівного роману «Розвіяні чари» і редактором великого «Оповідання про розділених царств». Фен проявив себе як неабиякий драматург, есеїст і поет [1, с.56-60].

У повістях бушує стихія живої мови. Їх мова сильно відрізняється від витонченої книжної мови, що була узаконеною в той час. Треба уточнити, що мова повістей зовсім не проста, навпаки, вона в художньому відношенні надзвичайно багата, багатобарвна і різноманітна, таїть в собі як багатство книжності, так і чарівність живої мови. Вона ніби зіткана із двох ниток художньої образності, що створює складний і яскравий малюнок, виблискує образними висловами, крилатими фразами, прислів’ями та приказками, для розуміння яких потрібні начитаність та культурна обізнаність.

Висновки. Народна повість стала добрим підґрунтям для зростання великої і розгалуженої літератури в різних жанрах і видах. Саме завдяки повісті

був здійснений рішучий поворот до масового слухача і читача, завдяки якому художня література змогла протистояти гонінням неоконфуціанських догматиків і розквітнути поза визнанням панівної верстви китайського суспільства.

Народна повість була насичена живою мовою, розкривала філософські, релігійні, соціальні та політичні проблеми. Китайська повість – це історія одного людського життя. Індивідуалізація в ній присутня як біографічність. Герой постає реально існуючою людиною, і події його життя видаються за ті, які дійсно відбувалися. При цьому повість включає зазвичай весь шлях героя: з початку до кінця його життя, ілюзія справжньої біографії порушується лише явною нерівномірністю уваги до різних епізодах життя героя, яка видає присутність автора, його вибір. Повісті властивий інтерес до долі людини, до його права на життя і на щастя, в яких тоді ніхто не міг бути впевнений. Повісті включали і фантастичний елемент, поєднувалося водночас реальне та ірреальне.

Список літератури

1. Аликберова А. Р. Китайская литература Нового времени XVII в. – начало XX в.: учеб.пособие. – Казань, Казан. ун-т, 2014. – 244 с

2. Воскресенский Д. Н. Китайская повесть XVII в. / Д. Н. Воскресенский // Заклятие даоса. М.: Наука, 1987. – С. 5 – 26.

3. Воскресенский Д. Н. Особенности культуры Китая в XVII веке и некоторые новые тенденции в литературе / Д. Н. Воскресенский // XVII век в мировом литературном развитии. – М., 1969. С.329

4. Духовная культура Китая: энциклопедия: в 5 т. / Гл. ред. М. Л. Титаренко; Ин-т Дальнего Востока. – М.: Вост. лит., 2006. Т. 3. Литература. Язык и письменность / ред. М. Л. Титаренко и др. – 2008. – 855 с.

5. Желоховцев А. Н., Лисевич И. С., Рифтин Б. Л., Соколова И. И., Сухоруков В. Т., Черкасский Л. Е., Эйдлин Л. З. Сунская народная повесть X –XIII вв.: [Китайская литература] // История всемирной литературы: В 8 томах / АН СССР; Ин-т мировой лит. им. А. М. Горького. – М.: Наука, 1983–1994. – На титл. л. изд.: История всемирной литературы: в 9 т.Т. 2. – 1984. – С. 146 – 147.

PHILOLOGICAL SCIENCES

INCREASING SHARE OF BORROWED WORDS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Olha Narodovska
English teacher
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",
Kyiv, Ukraine

Introductions. In the current conditions of society and culture development, an increasing share of statements tends to be "macro". We are more deeply and visually aware of the concepts of macroculture, macroeconomics and macrovocabulary which allows us to freely transfer words that call themselves concepts that do not exist or cannot be fully reflected in a language other than the original. Up to date, the rapid development of technologies and communication strategies that promote the development of science and the achievement of higher intellectual and material gains in intercultural and inter-ethnic space makes it impossible to speak in each language for each individual phenomenon or subject. As a result we have become increasingly aware of the standard, standardized word that is not tied to one language or country, and is easy to understand and pronounced for all. This desire for unification has become inherent not only in everyday or business international communication, but also extends beyond science, technology and Art. Therefore, we can already speak of this as a publicly confirmed fact that should be considered in our time. In addition, we will pay particular attention to similar vocabulary formation among educational institutions. Both at the educational level and at the level of teachers and researchers.

Aim. The purpose of this work is to demonstrate the full diversity of language interactions of deformation and mutual absorption as a form of creating a language mode of functional communication in the context of a comprehensive pursuit of a macro-lingual environment built on a unified basis.

Materials and methods. The methodology used in the article presupposes the usage of the following methods: narrative – for selecting, ordering and interpreting factual material; descriptive – for analyzing excerpts evaluation of some public resources, classification and regimentation – for grouping conceptual psycho and teaching ideas under study on different education and communication purposes.

Results and discussion. It should be noted that despite the percentage importance of languages by the number of speakers and people who speak it as a foreign language and spread across the mainland by usage, there are several important languages as you can see in the picture below (pic. 1). In most cases, it is believed that English has become the language of international communication. This may not fully reflect the real world picture, but it is completely relevant to our topic since it is one of the dominant languages that created or partially involved in the creation of unified common words and terms at the moment.

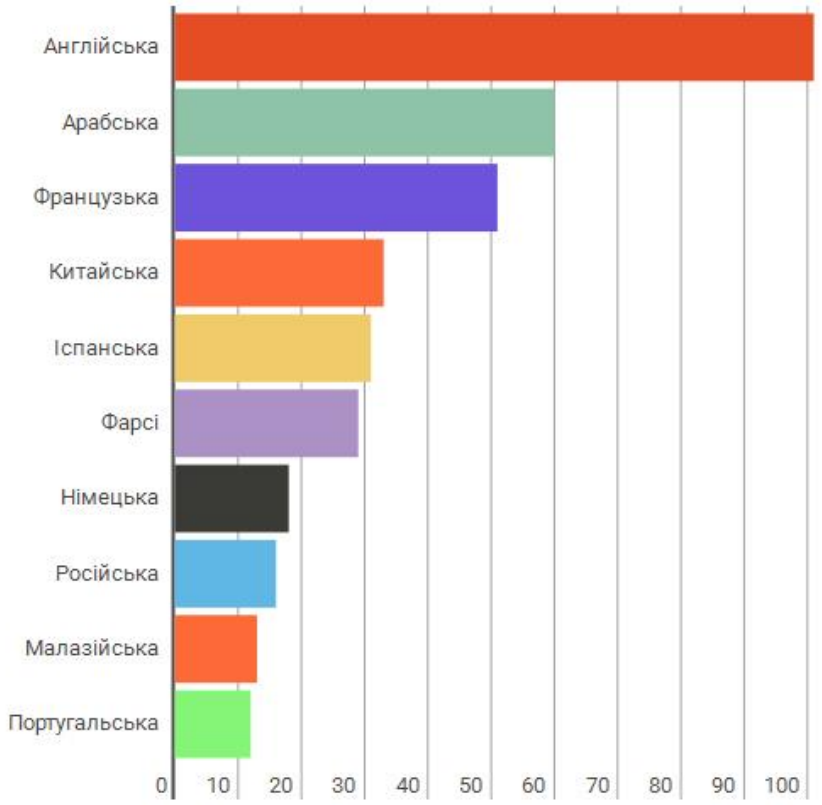

Мови, розподілені за кількістю країн, в яких ними розмовляють (за даними http://www.ethnologue.com/statistics/size)

Pic. 1 The list and numbers of the most spoken languages in the world

The encyclopedia of the Ukrainian language gives the following definition of Englishism: "Englishism – is a form of borrowing; a word, its particular meaning, expressions etc., which is borrowed from or translated from the English language". Englishisms are usually perceived by speakers as an alien element and retain the attributes of their origin: phonetic (jam, image), word-forming (smoking, marketing), semantic (fat cats - people who earn excessively high income when doing typical jobs due to their status)[1].

A number of Englishisms name and reflect the realities of a particular country and peculiarities of perception regardless of the speaker. This is how we are differently aware of the Ukrainian and English concepts of “police” and speak about Scotland Yard or Disneyland.

Some borrowings are used both literally and figuratively, metaphorically: the television marathon, the resuscitation of the economy, the involvement of the press and others, so that this phenomenon is characterizes primarily the language of the media. But we should not forget that communication in educational institutions at all levels carries the same imprint of the media, perhaps more specific and direct but equally open and accessible in meaning.

The process of borrowing foreign words already at the level of mastering the mother tongue from the very beginning links has an ambiguous effect on the development of the native Ukrainian language. On the one hand, it is enriched on the other hand at the same time there is a displacement of their own elements which are replaced by foreign words with a similar meaning. This has a negative impact on the state of the national language and on the preservation of the identity of the Ukrainian people, since children who will later replace existing speakers will cross out or atrophy a number of words, concepts, or grammatical syntactic phenomena from wide use, causing speech dystrophy and mutation as authentic. And such a course of events is already vividly presented today not only by the example of the conflict of generations but also by the works of scientists presented in different years in one industry. That was highlighted by V. Radchuk (1990) in his works[2].

In the created environment of educational institutions it should be noted that most of the borrowed words undergo a number of important changes when confronted with the systems of phonetics, grammar and even the adaptive adaptation to the new linguistic conditions of the environment.

The process of language assimilation can be so profound that a foreign-language origin can be lost in the bosom of similar linguistic groups and manifest only at the level of etymological analysis. In addition, you should not exclude a number of terms that are translated from another language and do not have similar names in other languages. Words such as computer and webinar are difficult to interpret in Ukrainian, although we fully understand its meaning. Considering this, it is necessary to move from simple borrowing to complete assimilation of the words of particular language groups in atypical language environments with complete absorption and subordination to the lexical, semantic and grammatical norms of the host language [3].

In addition to the above phenomena it is worth noting but the increasing level of polyglot population among the general population. And it is clear that most of their time they are in educational institutions where they acquire or transfer knowledge. Teaching foreign languages in the environment of native speakers of a third non-native language is also an important driver in the creation of completely new lexical content, which absorbs a number of morphological and semantic modifications that the words undergo not only when translating from language to language but also when combining two foreign words into one background of third language conditions [4].

Conclusions. From the above, a number of words follow which is a new generation of the host language on the basis of borrowed phenomena and words of foreign origin. No one is surprised now by the word nomophober or blogger, although it will be difficult to determine whether the word has come to us or whether it has already been added purely Ukrainian features.

Completing the topic of research I want to note that they have not been missed by a language mutation. There are many reasons for this, not only reaching

international levels of communication through conferences and publications, but also the emergence of the need to create new terms for naming phenomena not previously existing in languages, as well as new discoveries and inventions. This challenge is an important challenge as it not only reflects the importance of the discovery itself but also influences its perception and dissemination in the scientific community directly/

References:

1. Encyclopedia, 2000. ISBN 966-7492-07-9 – p.25.

2. V.D. Radchuk, (1990). Theoriya I practika perecladu [Theory and practice of translation], nom.17. Kyiv.

3. Papers of the VI International conference due to problems of terminology and borrowings (2005). Kyiv.

4. A.V. Shvidchenko (2008). The influence of modern American culture on the Ukrainian teenagers live. Kyiv.

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЗДИВУВАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (НА МАТЕРІАЛІ ХУДОЖНІХ РОМАНІВ СІДНІ ШЕЛДОНА ТА ДАНІЕЛИ СТІЛ)

Золотницька Анна Валеріївна
викладач
Донецький національний медичний університет
м. Краматорськ, Україна

Вступ. Емоції є невід'ємною складовою життя людей, вони стосуються як біологічного, так і духовного рівня існування людини, її поведінки і досвіду. Вони є частиною свідомості та мислення людини та знаходять своє вербальне відображення в мові. За останні десятиліття інтенсивного розвитку набув емотіологічний напрямок в лінгвістиці, в межах якого досліджувались вербальне вираження різних емоцій (Т.Н. Яблокова. 2006, Н.Н. Орлова 2009), зв'язок емоцій з когнітивними процесами (О.О. Борисов 2005), вираження емоцій через мовленнєві акти (Є.О. Малютіна 2007). Крім того, низка робіт присвячена вивченню гендерного аспекту актуалізації емоцій. Зокрема, Л.В. Цибіна (2005) займалась вивченням засобів актуалізації емоції гніву в кінематографічному дискурсі з точки зору гендеру. Одним з аспектів гендерної лінгвістики є опис детермінованої гендером різниці в комунікативній поведінці чоловіків та жінок. Зокрема, досліджувались гендерні відмінності в емоційній комунікативній поведінці художніх партнерів (Г.В. Баришнікова 2004), гендерний аспект невербальних компонентів комунікації, що відображають емоційну реакцію людини (В.В. Ганіна 2005).

В лінгвістичній гендерології виокремлюють шість напрямків: соціолінгвістичні гендерні дослідження, феміністська лінгвістика, суто гендерні дослідження, дослідження маскулінності, психолінгвістичні дослідження та лінгвокультурологічні дослідження. Гендерні дослідження в мовознавстві мають міждисциплінарний характер та спрямованні на опис та пояснення того, яким чином гендер проявляється в мові. Відтак, **актуальність** цього

дослідження зумовлена зростаючим інтересом дослідників до опису особливостей мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок, а також до вивчення репрезентації емоцій засобами вербальної на невербальної семіотичних систем.

Мета статті полягає у виявленні засобів вираження емоційного стану здивування в англійській мові та в з'ясуванні гендерних відмінностей у вираженні цієї емоції.

Матеріалом дослідження слугують емотивно-марковані контексти, вибрані з сучасних англомовних романів "Nothing Lasts Forever" Сідні Шелдона та "The Long Road Home" Даніели Стіл, які вербалізують емоційний стан здивування. Під емотивно-маркованими контекстами ми розуміємо фрагменти тексту, в яких називається або виражається будь-який прояв емоційного стану художнього персонажа. Відповідно до мети нашого дослідження ці емоційні контексти визначались як маскулінні та фемінінні.

Питанням вербалізації емоції здивування в англійській мові займалась Г.О. Лепенишева. Дослідженню здивування як емоційного концепту присвячені дисертації Н.В. Дорофеєвої та М.П. Степанюк. Проаналізувавши низку філософських та психологічних робіт, Н.В. Дорофеєва доходить висновку, що здивуванню належить головна роль в процесі пізнання та в процесі адаптації нервової системи до нової ситуації. Незважаючи на універсальність цієї емоції, вона має також етноспецифічний характер, який зумовлює необхідність вивчення цього емоційного концепту в різних мовах.

Здивування належить до фундаментальних, базових емоцій та реалізується за допомогою різнорівневих лінгвістичних засобів: лексичних, фразеологічних, граматичних та паралінгвістичних. Встановлено, що первинна семіотична система (мова тіла) ефективніше вторинної (вербальної) семіотичної системи за такими параметрами, як надійність, швидкість, прямота, ступінь щирості та сили вираження, а також за адекватністю декодування інформації реципієнтом.

Вербальними засобами вираження емоції здивування є лексичні засоби, що називають емоцію, і лексичні засоби, що виражають емоцію. Лексика, котра

називає емоцію здивування, не є емотивною. На думку В.І. Шаховського, такі слова, як: *surprise, impress, wonder, astonish, astound, amaze* містять лише поняття про емоцію здивування, тоді як семантика емотивів виражає внутрішній емоційний стан людини, її свідомості та психіки. Емоція, яку позначають ці слова, на рівні реалізації являє собою не безпосереднє почуття, а лише логічну думку про нього.

Периферію денотативного поля здивування утворюють одиниці, які окрім здивування виражають інші емоції, такі як спантеличення, недовіра, тривога, обурення, страх, захоплення. Вони також належать до різних частин мови: іменники (*confusion, bewilderment, admiration, thunderstrike, nonplus, discomfiture*) , дієслова (*to discover, to overwhelm, to attack, to dumbfound, to grasp, to capture, to confuse, to discomfit, to stagger, to perplex, to shock, to flabbergast, to dismay, to ambuscade, to pound, to befuddle, to blindside, to entrap, to stupefy, to ensnare, to tackle, to snare)*, прикметники *(open-mouthed)*, а також вирази з переносним значенням (*catch someone with their pants down, stop someone in their tracks, catch red-handed, blow someone's mind, bolt from the blue, catch napping, catch out, strike dumb, shake up knock for a loop, knock for six,etc.*

Відповідно до мети нашого дослідження, в текстах романів Сідні Шелдона та Даніели Стіл ми виявили низку слів, які репрезентують емоційний стан здивування у мовленні. Номінація емоційного стану здивування може бути прямою, тобто в репліках персонажів, та опосередкованою, де опис емоційної ситуації зроблений автором. Для виявлення гендерних особливостей вираження емоційного стану здивування ми виділили маскулінні емотивно-марковані контексти та фемінінні емотивно-марковані контексти. За частиномовною належністю серед емотивно-маркованих контекстів виділяємо такі групи: субстантивна номінація, дієслівна номінація, ад'єктивна номінація та адвербіальна номінація.

Субстантивна номінація емоційного стану здивування утворює найбільш численну групу лексичних одиниць та охоплює такі іменники, як: *surprise,*

wonder, amazement, astonishment, bewilderment, puzzlement, excitement, impression.

Наприклад: «*To Venable's* ***surprise****, Alan Penn had come to see him the week before the trial was to begin».*

«Paige was looking at him in ***astonishment****».*

«A look of total ***bewilderment*** *on his face».*

«What a nice ***surprise****, Mother».*

Дієслівна номінація здійснюється за допомогою дієслів, котрі утворюють другу за кількістю лексичних одиниць групу серед лексико-семантичних засобів, що називають емоційний стан здивування художнього персонажа. До цієї групи належать дієслова *to surprise, to astonish, to amaze, to astound, to puzzle, to impress, to startle, to embarrass*. Наприклад: «*She was* ***astounded*** *by what she was reading. He was* ***embarrassed****». «Alan Penn glanced over at Paige, furious. What the hell else has she kept from me? He* ***wondered****».*

«I must admit that I was a little ***surprised*** *that you…».*

Ад'єктивна номінація емоційного стану здивування здійснюється завдяки прикметникам, котрі утворюють меншу групу, ніж дві попередні, за кількістю лексичних одиниць (наприклад, *surprised, amazed, wide-eyed, curious, embarrassed, flustered, impressed, overwhelmed, startled, stunned, paralyzed, puzzled*). Наприклад: «*She looked at him,* ***surprised****. I beg your pardon?».*

«Paige and Alan Penn exchanged a ***stunned*** *look».*

«Paige sank into a chair, ***overwhelmed****, remembering».*

Найменшу за кількістю групу засобів що називають емоційний стан здивування художнього персонажа, утворюють прислівники (адвербіальна номінація), а саме: *quizzically, surprisingly*.

Наприклад: «*She was* ***surprisingly*** *knowledgeable about each patient, and crisp and efficient in her diagnoses. Kat looked at him* ***quizzically****».*

Продемонструємо гендерні особливості вираження емоції здивування в романах автора-чоловіка (Сідні Шелдон) та автора-жінки (Даніела Стіл), використавши класифікацію засобів за частиномовною належністю.

Таблиця 1

Лексико-семантичні засоби, що називають емоцію здивування художнього персонажа в романах Сідні Шелдона та Даніели Стіл

Тип номінації за частиномовною належністю	Маскулінні емотивні контексти			Фемінінні емотивні контексти		
	Роман Сідні Шелдона	Роман Даніели Стіл	Відносна частотність	Роман Сідні Шелдона	Роман Даніели Стіл	Відносна частотність
Субстантивна	15	34	42%	25	46	43%
Дієслівна	16	9	30%	22	17	31%
Ад'єктивна	12	10	19%	19	15	20%
Адвербіальна	3	1	9%	6	2	6%
Разом	46	54	100%	72	80	100%

Результати та обговорення. Отже, проаналізувавши лексико-семантичні засоби, які називають емоцію здивування за частиномовною належністю та за гендерною ознакою, ми можемо зробити висновок, що персонажі чоловічої статі в обох романах демонструють нижчий ступінь емотивності у мовленні, у порівнянні з жіночою статтю.

Крім того, тип лексико-семантичної номінації та інтенсивність вираження емоції залежать також від особистості автора роману. Як показало наше дослідження, в романі Сідні Шелдон знаходимо 100 емотивно-маркованих контекстів, у той час як в романі Даніели Стіл їх кількість збільшується до 152. Можемо стверджувати, що художнім персонажам письменниці притаманне більш яскраве вираження емоції здивування і жінкою, і чоловіком, у порівнянні з персонажами Сідні Шелдона.

Особливе місце серед лексики для вираження емоції здивування займають вигуки, які виражають ступінь напруженості емоційного стану художніх персонажів.

Персонажі романів Сідні Шелдона та Даніели Стіл виражають емоцію здивування за допомогою таких вигуків: *Ah, oh, my God, for God's sake, Christ, wow! For Chrissake, well, oh, dear God!*. Наприклад:

Oh, my God, Gabbie I love you so much. Oh, I'm sorry, the young Brother answered politely. Wow! He said, feeling like a kid again.My God, did you comb your hair with a knife and fork?

Розглянемо, які засоби дозволяють виразити емоцію здивування на синтаксичному рівні.

Персонажі обох романів виражають здивування найчастіше за допомогою окличних речень, які свідчать про емоційність і жінок, і чоловіків в обох романах. Наприклад: *How wonderful! Mmmm… fantastic lunch! Benjamin Wallace sat there stunned. Women doctors!*

Питальні речення також відіграють важливу роль для вираження та передачі емоційного стану здивування художніх персонажів. Наприклад: *Gabriella! What are you doing up here? You knew? Gabriella looked surprised as she smiled at her and tucked an arm in hers as they walked slowly through the garden.*

Повтори також є потужним засобом вираження емоційного стану здивування, оскільки передають значну напруженість художніх персонажів. Наприклад: *Did you? DID YOU? How could they… how could anyone?*

Висновки. Отже, в результаті нашого дослідження з'ясовано, що персонажі чоловічої статі в романах демонструють нижчий ступінь емотивності у мовленні, у порівнянні з жіночою статтю незалежно від того, чи автором роману є чоловік (Сідні Шелдон), чи жінка (Даніела Стіл). Перспектива нашого подальшого дослідження полягатиме в вивченні і більш детальному аналізі ґендерних розбіжностей у вербальному та невербальному вираженні емоції здивування.

МОВНА ОСОБИСТІСТЬ ПИСЬМЕННИКА

Мороз Оксана Анатолівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української філології
Маріупольського державного університету
Тищенко Юлія Миколаївна,
студентка
спеціальності 014.01 Середня освіта (Українська мова та література)
Маріупольського державного університету
м. Маріуполь, Україна

Вступ. Уперше термін «мовна особистість» ужив у XX столітті В. В. Виноградов. Поява цього поняття обумовлена необхідністю збагнути, якою має бути людина, наскільки вона адаптована до умов своєї доби.

Як одна з активних форм пізнання дійсності, мова дає нам реальний образ світу, осягнути який людина прагнула протягом багатьох століть. У зв'язку з цим постала проблема вивчення мовної особистості, яка є ядром світогляду.

У сучасній лінгвістиці існує чимало трактувань мовної особистості. Так, М. І. Пентилюк розуміє це поняття як людину, що володіє виражальними багатствами мови, продукує її в різних життєвих ситуаціях і шанує її, дбає про її збереження та розвиток; М. С. Вашуленко тлумачить його як людину, готову виконувати мовленнєві дії, а також привласнювати мову, використовуючи її у мовленні. На думку С. Я. Єрмоленко та Л. І. Мацько, мовна особистість починається із пробудження індивідуальної мовотворчості, яка забезпечує вільне самовираження особистості у різних сферах людського спілкування.

Український учений, мовознавець та лексикограф Іван Огієнко вважав, що мовна особистість формується рідною мовою, за допомогою якої людина здобула перші відомості про середовище, яке її оточує, і про закони, що керують його розвитком [8, с. 14].

Мета роботи. У пропонованому дослідженні мета визначається як спроба аналізу поняття мовної особистості письменника в сучасному мовознавстві. На

основі концептуальних поглядів відомих учених минулого й сьогодення слід увиразнити й конкретизувати зазначений термін.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження послугували теоретичні напрацювання мовознавства, лінгводидактики щодо поняття мовної особистості. Зокрема, було систематизовано та узагальнено погляди мовознавців на це явище. На основі узагальнення виділено найважливіші ознаки мовної особистості письменника. У процесі дослідження було використано описовий метод, з допомогою якого коментувалися думки мовознавців; також залучався метод аналізу для виділення істотних рис поняття; бралися до уваги методи систематизації та узагальнення, з метою повної характеристики поняття, що вивчалося.

Результати та обговорення. З метою усебічного вивчення поняття «мовна особистість» було опрацьовано низку праць мовознавців минулого й сьогодення. Результатом цього аналізу стали деякі результати та дискусії. Так, у працях Л.І. Мацько представлено модель української мовної особистості, з‘ясовано основу становлення мовної особистості та чинники, які впливають на подальший розвиток; розкрито циклічність процесу формування мовної особистості у науково-освітній сфері. Мовна особистість, за концепцією Л.І. Мацько, – це «узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди» [2, с.27]

Аналіз мовної особистості тісно пов’язаний з особистістю загалом. Особистість молодої людини формується переважно на ґрунті мові, на її лексико-понятійному арсеналі та її засобами, і розкривається як індивідуальність. Видатний український лінгвофілософ О. О. Потебня писав: «Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства» » [3,с.112].

І. Франко уживав термін ідіостиль, під яким розумів певну організовану структуру мовотворчості письменника, підґрунтям чого було тверде

переконання вченого в тому, що знаменням нового часу і основою для подальшого суспільного розвою стає прагнення «кожної людської особистості… до можливого розширення сфери свого буття і своєї діяльності, свого індивідуального розвитку». Так, особливу увагу І. Франко звернув на особистість М. Старицького: як письменника, як громадянина, зауваживши: «Найцінніше і найкраще в кожнім чоловіці… се його індивідуальність, його духовне обличчя зо всіми його окремішніми прикметами. Чим більше тих прикмет, чим вони характерніші та гармонійніші, тим багатша, сильніша й симпатичніша індивідуальність людини… До таких прикмет, що відповідають складові душі,… належить і мова». [9,с.276].

У процесі творчості кожний письменник створює свій мовний світ, який віддзеркалює його світобачення, світосприйняття, загальну культуру, рівень освіти, тобто формує свій авторський стиль. На оригінальності та неповторності авторського стилю наголошує І. Вечоркін. Зокрема, він зауважує: «Індивідуальний авторський стиль – явище неповторне, як відбиток пальця людини. Це мистецький генетичний код письменника, його «особова справа». І цю неповторність забезпечує певна оригінальна комбінація ідіостильових носіїв, кожен із яких може бути носієм й іншого ідіостилю, однак саме їх сукупність, набір завжди неповторні» [6, с. 138].

Описати індивідуальний стиль письменника – означає вилучити з текстів

його доробку якнайбільше типових носіїв стилю, з’ясувати чинники, що зумовили наявність саме цих носіїв у текстах, узагальнивши це все в єдиній естетичній системі; врешті-решт, визначити носії домінантні, що періодично вживаються, і другорядні – уживані рідше, але теж сталі, також визначити найвпливовіші для текстів письменника чинники [6, с. 129].

Висловлюючи міркування про мову літературних творів, Г.О. Винокур розвиває відому формулу французького природодослідника Ж. Л. Бюффона: «стиль – це людина», схиляючись до думки, що *стиль – це сама мова*, і посилається на висловлювання Е. Сепіра: «... стиль – це сама мова, яка дотримується властивих їй шаблонів і поряд з цим надає достатньо

індивідуальної свободи для вияву особистості письменника, як художника – творця...» [4,с. 23].

Виходячи з цих міркувань, неповторність творчої манери письменника визначається, як стверджує О. Дойчик, домінантою його ідіостилю – комплексом когнітивних, емотивних та естетичних еталонів, характерних для особистості, які слугують психічною основою метафоризації і вербалізації картини світу у художньому творі і детермінують системою особистісних цінностей» [7, с.8]. Таким чином, учений вбачає у «домінанті» не просто окрему рису чи ознаку, а надає їй перспективної ваги – дати можливість осягнути естетичні принципи побудови індивідуального авторського стилю.

Досліджуючи мовну особистість письменника, ми наштовхуємося на поняття індивідуальної мови, особистого стилю. При цьому індивідуальна особистість письменника реалізується в словесній творчості. У зв'язку з цим важливою видається думка Пилипа Селігея: «Ми судимо про автора не лише за тим, що він пише, а й як він пише. Мовлення характеризує людину навіть більше, ніж уміння триматися на людях, бо одразу виявляє її інтелектуальні можливості, рівень мислення, ерудицію, зрілість, загальну культуру. Словом, уста – мірило розуму…» [1,с. 15]. Коли ж цією людиною є письменник, то його мовотворчість – це художній твір, у якому він виявляє через індивідуальне образне слово своє світосприйняття.

Доречно зазначити, якщо мовна манера письменника може служити зовнішньою прикметою особистості письменника і її життєвої манери, то чи не може мова письменника служити також джерелом наших відомостей про саму особистість письменника, своєрідним документом.

Висновки. Таким чином, мовна особистість письменника – явище багатогранне. Саме тому існують різні теоретичні підходи до трактування цього поняття. Мовна манера письменника виникає на основі переплетення багатьох факторів, проходить певні стадії свого розвитку, має свої чинники, свої носії (змістовна сутність форми художнього твору, система словесних художніх образів національної мови та ін.), може з часом змінюватися. Але саме ці факти

дають можливість визначити індивідуальну неповторність письменника та повну картину розуміння його художньої творчості.

«Список використаних джерел:»

1. Селігей П. Заговори, щоб я тебе побачив, або Мова науки очима лінгвіста // Дзеркало тижня. – 2008. – 27 вересня (№ 36). – С. 15.

2. Мацько Л.І. Українська мова в освітньому просторі : [навч. посіб.] / Л.І. Мацько. –К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – 607 с.

3. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: Збірник. Пер. з рос. / Упоряд., вступ, ст., приміт. І.В. Іваньо, А.І. Колодної. — К.: Мистецтво, 1985. — 302 с. — (Пам'ятки естет, думки).

4.Винокур Г.О. О языке художественной литературы, 445.

5. Ставицька Л. О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови // Мовознавство. — 1986. — № 4. — С.61—64.

6. М. Малахута і шістдесятництво. Стильові взаємозв'язки // Вісн. Луган. ун-ту. 2012.

7. Дойчик О.Я. Ідіостиль Джуліана Барнса у лінгвоконцептуальному вимірі. – Рукопис. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

8. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Рідна мова / Упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010 – 436 с. (Бібліотечна серія Фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття». Серія 2 «Зарубіжні першодруки» . Том 8).

9. Франко І. Михайло Петрович Старицький / І. Франко // Зібрання творів: У50 т. – К.: Наукова думка,1982. – Т. 45 – С. 276

PHILOSOPHICAL SCIENCES

TRANSFORMATION OF THE CONCEPT OF NATIONAL IDENTITY IN PHILOSOPHY

Yanushevych Iryna Anatolievna
PhD in Philosophy,
Associate Professor at the Department of
philosophy and methodology of sciences,
Odessa National Polytechnic University.
Ukraine, Odesa

Statement of the problem. The traditional image of world culture is associated, first of all, with the ideas of its historical and organic integrity, ideas about norms, rules, traditions and customs. However, the new image of culture is increasingly associated with the development of noosphere, planetary thinking, ideas of ecohumanism and universalism. Modern quality of the cultural knowledge had an impact on one of the most important concepts of philosophy and sociology – the idea of national identity.

Research goal. In this article we applied the methodological toolkit of philosophy represented by empirical and theoretical research methods with an attempt to distinguish cultural identity and to define it as a basic concept of philosophy and sociology, to determine theoretical concepts of identity formation and to explore the specifics of national identity.

Key words: conceptualization of identity, self-identification, cultural core, national consciousness, interaction, marginality.

At present, the problematic field of cultural studies has acquired a meta-scientific, transdisciplinary character, which may be explained by the universality of culture as «spiritual ether» that penetrates all aspects, facets, and modi of human and social being. Philosophy helps to comprehend and recomprehend the relation between cultural traditions and innovations, the role of norms and values, patterns and ways of

behavior; by means of inculturation, they help to hold society within the framework of a positive social being. This quality of philosophical knowledge is particularly relevant because of the current anthropogenic crisis, caused by the growth of technogenic impact and intense growth of the diversity of cultures that enter the historical arena as independent entities. While contemplating on scenarios of future world development, cultural studies refer to the category of identity as a basic concept that reflects certain cultural-determined ideas a person has about the world. Therefore, this observation proves that a significant trait of modern culture is the formation of its new image along with the traditional one. We also analyzed the contemporary challenges and perspectives of identity which formation is strongly influenced by globalization and technology.

Today, the conceptualization of identity has a central position in the arsenal of cultural studies. This enlargement of the conceptual apparatus of cultural studies is explained by the expansion of knowledge about culture and new developments in the research of the very concept of «identity». The concept of «identity» comes from Latin «identifico», which can be translated as «sameness». The problem of identity is caused by the needs in the practice of becoming (formation and development) a person in full compliance with his inner nature and essence, entering into the social and cultural world. As a social being, a person is formed in the cultural field, in the environment of personalities endowed with certain human features. Accession into this world is a process of acquiring its typical qualities, socialization of existing knowledge and cultural norms. A person tries to learn them, adopt them, transform them into own characteristics, and to become similar to other people who exist nearby.

At the same time, individuals try to realize their self, that of a special human being, identical only to them. By «privatizing» qualitative characteristics, taken from others, by expanding their peculiarities given by nature, individuals realize themselves as personalities belonging to a particular community. Simultaneously, this process is a process of self-identification of the individual – assimilation, identification (with society and themselves), self-awareness as similar to others and,

at the same time, as a special unique personality – «I». But let us note that the process of identity formation is not a separate single act, it is a series of interrelated choices whereby a person accepts one's own goals, values, and beliefs.

Philosophy has an axiom that each individual bears the culture in which he or she has grown and formed as a person. In everyday life a person does not notice specific features of own culture, taking them for granted, however, when meeting with representatives of other cultures, these features become apparent and the person realizes that there are other forms of experiences, behaviors, ways of thinking that are significantly different from the usual and familiar. A person's mind transforms various impressions about the world into ideas, attitudes, stereotypes, expectations, which eventually become for his regulators of personal behavior and communication.

In philisiphical theory, the concept of identity expresses the identification of an individual with a particular cultural tradition. Cultural identity is a person's sense of self-awareness within a particular culture, conscious perception of norms and patterns of behavior, a system of values and language, as well as the realization of one's «I» in a particular cultural dimension. Cultural identity implies the formation of sustained qualities of an individual, due to which certain cultural phenomena or people provoke sympathy or dislike; depending on this a person chooses the appropriate type, manner, and form of communication.

Any group always has an inherent cultural core (the main marker of cultural self-identification), which gives coherence to the actions of its members and manifests itself externally through various modifications. Analyzing cultural self-identification, we must take into account the objective (external) and subjective (internal) factors that influence the development of this process. Objective factors include the existence of a particular group of people, the territory where they are located, language (dialects), historical memory, means of existence, customs, rituals, traditions, patterns of communication, etc., which act as determining factors that define membership or the individual's belonging to particular social groups throughout their existence. Subjective factors include stereotypes, beliefs, symbols, rituals, behavior, consciousness, etc. From an intra-group perspective, identity is

based on a complex of cultural features that differentiate members of one group from all other groups, even if they are culturally close enough. Therefore, a coherent, solidary motivation of individual group behavior is formed. One's cultural identity is formed through association with existing cultural orientations and role functions.

In the context of essential contemporary transformations in culture, the problem of identity receives particular relevance. A particular fact of cultural identification existence is the possibility of its loss by the individual. The loss of cultural identification is revealed through alienation or marginalization. The category «marginality» (a term introduced by the American sociologist R. Park) is used in cultural studies to describe the borderline status of a person in relation to a particular social community, which imposes a certain footprint on person's mind and lifestyle. The so-called «cultural hybrids» find themselves in a situation of marginality, balancing between a group that dominates society but to which they have never belonged and a group from which they have separated.

Transforming identity gives rise to new connotations such as, for example, the «economy of identity». That means, how our ideals and social norms determine who we work as, how much we earn, what our level of financial capacity is, and so on. It is obvious that business is oriented towards identity: activities are directed to create recognizable images of territories, cultural brands and so on. Institutions of socialization, like education system, cultural and educational initiatives of different levels appeal to identity as the basis for consolidation of modern society.

The concept of identity is connected with the stages of ethnos' development, its system of sign and symbolic representations and assessments of the world and forms of cultural and historical existence. Ethnos is a cultural and spiritual community of people, related in origin, language, cultural heritage, a common territory of residence. Ethnic identity is «the result of an emotional and cognitive self-identification of a subject with his ethnic group, expressed in a sense of community with members of that group and perception of its core characteristics as values» [3, p. 100]. It includes a person's perceptions of their ethnic group, and feelings and intentions associated with those perceptions. National myths, symbolism, historical memory are all

necessary factors of any identity. The brightest evidence of ethnic formations' viability is their existence in today's multifaceted society. Ethnic groups who nurture ethnic self-consciousness and maintain collective identity are the main representatives.

We define an ethnic group as a group of people which has some specific ethnic, cultural, linguistic, religious, racial traits, united by total or partial origin. Ethnic group members consider themselves culturally different. According to A. Giddens, to identify ethnic groups we should consider such characteristics as language, history or origin, religion, culture [2, p. 235]. A compulsory basis for ethnic identity is the community of culture. Basic values, by forming a cultural basis, determine the rules of relations, set priorities, assessments, goals. The American researcher E. Erickson considered the acquisition of identity as a necessary process associated with social adaptation. He also offered the term «identity crisis» (this term has become widespread in the 1950s as a general characteristic of the modern era) [4, p. 157].

Research of identity is also of high priority for political science. Identity policy (claim of minority groups the right to own value systems and behaviors) is a part of social movements. Political conflict, political technologies, public policy, etc. give priority to studies of identity. The conceptualization of political identity becomes one of the foundations for a new direction of interdisciplinary research – socio-political cultural studies. Developing a scientific toolkit for identity research can contribute to political forecasting and reduce the risks of social development in future. In this way identity is a phenomenon that arises from the interconnection of the individual, society, and culture. Identity research plays a key role in the problematic field of philosophical studies. But the problem of the interdisciplinary origin of identity also begets the problem of its discursive accumulation. Despite the relatively high amount of research literature, the problem of identity, particularly in the context of globalization and the information revolution, has not yet been fully explored.

The formation of national identity is one of the central issues in contemporary national culture. National identity is the lens through which many relevant aspects of

life are considered, evaluated and explored. Identity research takes place within a cognitive paradigm that recognizes diversity, uncertainty, and multiplicity of approaches of this concept, as well as the diversity of aspects that influence its formation. But it is not always possible to talk about the unity of approaches. This issue is irrelevant for the national science for several reasons: a relatively short scientific tradition, the modern domestic nation is young and unsteady, so such concepts as «national identity» are relevant and need to be understood, and the events of recent years demonstrate that modern domestic nation is still forming.

Researchers define the national identity as a set of features that unite certain communities within national borders and as internal traits that determine the process of self-identification, distinguishing from other nations. The category of «national identity» as one of the basic theories of the nation derives from the understanding of what a nation is. Probably the most practical definition of the nation was given by B. Anderson, who noted that the nation is «an imagined political community has imagined as both inherently limited and sovereign» [1, p. 22]. In other words, we call a nation a community of people with a common geography of residence, a shared past and a projection of the future, and as B. Anderson noted, a nation in our understanding is a community in which people in the remotest corners of the country identify themselves with thousands of people like them, never knowing each other personally [1, p. 22- 23].

The term «identity», while having a Latin origin, can be replaced synonymously by uniformity, sameness or originality. As sameness, identity is the features that unite representatives of one nation within society. As originality, identity is what distinguishes the nation apart from others. The modern theory of nations identifies two main areas of understanding of the nation and national identity: ethnic and political. Primordialists, or in other words proponents of the ethnic theory, argue that the identity of nations is formed on ethnic base; however, the supporters of the political theory see the nation's core not in the ethnos, but in the political consolidation achieved through the integration of people through high levels of political activity and state influence on society. For representatives of political theory,

the concepts of «nation» and «state» are identical. We should note that each approach is not considered universal. For the modern understanding of national processes, they are complementary.

The concept of «national identity» is a combination of objective and subjective features of a particular nation. The only correct definition of this phenomenon does not exist. However, most researchers find that this phenomenon unites the communities of people in the nation through a set of signs or attributes, and distinguishes it from others by forming collectivity within the community.

The Ukrainian researcher G. Kasyanov uses the term «national consciousness» along with the concept of «identity», claiming that «this is first and foremost a self-representation as a national community, a nation. When one considers himself or herself to be part of such a community, we may claim the fact of the existence of national consciousness» [5]. National identity is a certain key to understanding the essence of a nation. It manifests itself through certain parameters, or in other words «identity markers». Acknowledged researcher of the theory of nation E. Smith defined national identity as a complex construction, noting that it consists of «many interconnected components – ethnic, cultural, territorial, economic and political-legal» [7, p. 24]. He identified the features that indicate the phenomenon of national identity: «Historic territory or native land; shared myths and historical memory; shared civic culture; common rights and responsibilities for all members of society; common economy, the ability to move freely within the national territory» [8, p. 51]. In general, the modern scientific tradition identifies the following sources of identity: the psychological belief that a nation exists because all members of society recognize it and plan to coexist; a shared historical past, present, and future; joint actions; belief in a common motherland (territorial marker); common features: national culture, political principles, etc. It is obvious that nations are formed structures, however, they change and evolve over history, so the markers of national identity are not established, they can varied depending on specific realities.

In our opinion in the context of the problem of defining national identity, the theoretical concepts outlined by S. Huntington in his work «Who are we? The

Challenges to America's National Identity» are of particular interest [8]. He stated that identity is the self-awareness of an individual or group which is a product of self-identification, an understanding of possessing unique qualities that «differentiate me from you, us from them. As long as people interact with their environment, they have no choice but to define themselves through relation to others and to identify the revealed similarity and difference» [8, p.50].

In Huntington's theory, identities are constructs. People construct their identities, either by necessity, by choice, or by coercion. «Identities are imaginary entities. They are what we think of ourselves, apart from cultural heritage (which can be renounced), gender (which can be changed), age (which, although cannot be changed, but can still be resisted); people are relatively free to choose their identity. But the traits that are inherited – including national identity – are flexible. They may change, obtain new signs» [8, p. 52].

Huntington offered to structure identity, distinguishing the basic theoretical concepts of formation. First of all, in his opinion, both individuals and groups are endowed with identity. Also, individuals can change the acquired identity only in groups. An individual can be a member of many groups and have the ability to «switch» his identities. Group identity is, as a rule, less flexible.

The perception of others also affects the self-identification of an individual or group. If a person finds himself in the new social context as an alien, then most likely he will consider himself a foreigner. «If a majority of the country's population considers a minority as, for example, uneducated and retarded, then members of that minority are likely to accept this attitude, whereby it becomes a part of their identity» [8, p. 54].

Conclusions. The outlined theoretical concepts of national identity formation are certainly not called to fully describe such a complex phenomenon; they can only become a basis for further studies of national identity. The phenomenon of national identity is one of the fundamental ones, it reflects the process of consolidation of nations, indicates the pressing challenges that society faces.

It was established that in the context of contemporary essential transformations in culture, the problem of «identity crisis» arises. The rapid nature of cultural shifts erodes cultural identities and creates a situation when people search for new ones. The causes of these processes are globalization and, as a consequence, the erosion of stable national identities. Dealing with that amount of problems in its study field, philosophy as well as any other science of culture must take the path of preserving national identity, which, by the demands of time, must be flexible, combined with other powerful ideologies and movements, and save its own character.

References:

1. Андесон Б. Уявлені спільноти: міркування щодо походження і поширення націоналізму, /Б. Андесон – Київ, DP «NVZ «Prioriteti», 2001 – 272с.

2. Гидденс Э. Социология /Э. Гидденс – Москва, Просвещение, 1999 – 703с.

3. Гнатенко П. І., Павленко В. П. Ідентичність: філософський і психологічний аналіз / П. І. Гнатенко, В. П. Павленко – Київ, Генеза, 1999 – 466с.

4. Эриксон Э. Трагедия личности / Э. Эриксон – Москва, Росмэн, 2008 – 253 с.

5. Касьянов Г. Теорії нації і націоналізму /Г. Касьянов – Київ, Иглмосс Эдишинз, 1999 – 352 с.

6. Окара А. Н, Украинские дискурсы и российская парадигма / А. Н Окара – М., Весник ТОГУ, №3 (6), 2007 – С. 44-48.

7. Сміт Ентоні Національна ідентичність / Ентоні Сміт – Київ, Ранок, 1994 – 224с.

8. Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон – Москва, Эксмо – АСТ, 2004 – 635 с.

ЭТНИЧЕСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ ВО ВРЕМЯ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: УКРАИНСКИЙ КОНТЕКСТ

Гордийчук Ольга Олеговна
к.ф.н., доцент кафедры философии и политологии
Шмыглюк Оксана Геннадиевна
ассистент кафедры психологии развития и консультирования
Житомирский государственный университет имени Ивана Франка
г. Житомир, Украина

Глобализация (от англ. "global" – всемирный, всеобъемлющий) является объективным характерным для современного мира процессом всемирной экономической, политической и культурной интеграции и унификации. Глобализационные изменения разноплановы и охватывают все сферы жизнедеятельности человечества, они логично соотносятся с развитием человечества, неотвратимы и во многом положительны. Однако, как известно, большие возможности всегда идут рука об руку с большими рисками.

В эпоху глобализации, в современном информационном мире, первостепенное значение приобретают человеческий потенциал и интеллект, а природные ресурсы и средства производства отходят на второй план [6, с. 196]. Параллельно со стиранием границ и нивелированием особенностей отдельных стран происходят процессы уподобления, стандартизации и массовизации культуры. Глобализация привела к возникновения мирового культурного пространства. Взаимодействие культур осуществлялось и в предыдущие исторические эпохи, но такого размаха этот процесс приобрел только со второй половины XX века и с тех пор продолжает ускоряться, затрагивая и ментальность народов мира [5, с. 516], а также национальную / этническую идентичность. Поэтому процессы унификации в социокультурной сфере вызывают дискуссии, противоречивые оценки, критику со стороны значительного количества исследователей и ученых. Ведь каждая страна, являясь составляющим элементом глобальной целостности, с одной стороны,

должна быть открытой к изменениям и инновациям, к процессам модернизации, с другой стороны, ей необходимо позаботиться о сохранении своего индивидуального неповторимого образа, этнической идентичности, что в свою очередь обеспечит дальнейшее существование и развитие различных народов – каждый из которых является аутентичным и уникальным.

Таким образом, процессы глобализации актуализируют перед учеными проблему изучения этнично-национальних процессов, их детерминант. В связи с этим, вопросы развития, формирования и укрепления этнической идентичности занимают одно из центральных мест в первую очередь в психологической и философской проблематике.

Основой этнической идентичности является этническое самосознание. Знание о своем этносе, осознание себя частью этнической группы, эмоциональное отношение и приобщение к национальной культуре, активная или пассивная позиция в этнонациональных, государственных и политических процессах определяется как этническое самосознание [8].

Этническую идентичность можно определить как социокультурный феномен, отмечая, что для каждой этнической группы она может включать в себя различные самоидентификации этноса, основанные на уникальных культурных и социальных особенностях этнической группы, на определенных групповых представлениях, построении системы отношений и действий в различных этноконтактных ситуациях [3, с. 159]. Этническая идентичность является результатом когнитивно-эмоционального процесса осознания себя представителем этноса (этнической общности), в определенной степени отождествления себя с ним и отделения от других этносов [4, с. 11]. Устойчивость идентичности и положительная идентичность являются центральными элементами для ощущения групповой психологической безопасности и стабильности, в связи в этим люди стремятся повышать свою положительную идентичность и защищают ее. Именно поэтому этническая идентичность выступает психологической основой этнополитической мобилизации, которую рассматривают как готовность людей, объединенных по

этническому признаку, к групповым действиям по реализации национальных / этнических интересов [3, с. 159].

Существуют дискуссии о целесообразности формирования этнической идентичности в современном обществе. Некоторые ученые считают национальную / этническую идентичность одним из препятствий к формированию глобального общества. Хотя сегодня мы еще не можем говорить о существовании мирового сообщества, мировой политической системы, единого мирового государства с единым гражданством, с равными правами и обязанностями. Однако что-то уже близкое к мировому сообществу как ассоциации людей, национальных государств, международных организаций, наднациональных союзов и транснациональных сообществ, которое интегрируется и регулируется полиархической формой глобального управления, медленно возникает [7, с. 13-14]. Другие исследователи придерживаются мнения, что этническая идентичность является мощным фактором регуляции межэтнического взаимодействия. Особенно сильно возрастает ее роль в периоды кардинальных трансформаций общества, тогда большой пласт людей ищут более стабильную сферу идентификации [4, с. 11].

Украинский контекст формирования идентичности полон противоречий и препятствий. Сложнейшим процессом выбора и принятия политических решений является национально-государственное самоопределение, что обусловлено внутренними и внешними факторами, направлено на утверждение национальных интересов; формируется как реакция на вызовы и одновременно имеет характер конструирования собственной идентичности. Отдельным важным вопросом формирования идентичности есть определение исторических корней её формирования (в случае Украины – это ментальная связь с Европейской цивилизацией). Исходя из этого, поддерживаем мнение, что европейский вектор развития Украины хоть и довольно сложный, но перспективный, требует больших усилий власти и народа, перестройки сознания и образа жизни людей, обеспечения ответственности и свободы личности, демократизации и модернизации политической системы общества и

экономики. Важной составляющей идентичности есть сформированные в течение тысячелетий черты ментальности украинского народа, что в свою очередь существенно влияют на построение общественного взаимодействия и коммуникации, выбор моделей реакции и поведения, формирование ценностей, определение предпочтений и приоритетов, а в следствии и на евроинтеграционные процессы. Среди подобных черт Украины и европейских государств на ментальном уровне можем выделить свободолюбие, индивидуализм и извечную тягу к демократии в противовес деспотии и авторитаризма России [1, 2].

К сожалению, значительное количество украинских граждан не обладает достаточным количеством информации о сути и необходимости евроинтеграции Украины; до сих пор не осознало факт, что именно европейский вектор является возможностью сохранения не только идентичности, а и суверенитета Украины, ее государственности и самобытности.

Можем говорить о том, что для гармоничного развития украинского государства и конструктивного течения процессов глобализации важно способствовать сохранению и укреплению национальной / этнической идентичности, развивать проевропейский курс Украины.

Литература:

1. Гордійчук О. Ментальні передумови інтеграції України до Європейського Союзу. *Наукове пізнання: методологія та технологія. Серія філософія.* – Одеса: "Гельветика", 2019. – Випуск 3 (44). – С. 4-11.

2. Гордійчук О. О. Європейський вектор розвитку України: ментальні засади сумісності з країнами ЄС. *Гілея: науковий вісник.* К. 2019. Випуск 148 (9), Ч. 2. Філософські науки. С. 56–60.

3. Данилюк І. В. Етнічна ідентичність як соціокультурний і соціальнопсихологічний феномен. *Вісник Одеського національного університету.* 2009. Т. 14. вип. 17: Психологія. С. 155–162.

4. Журавльова Л. П., Шмиглюк О. Г. Етнічна ідентичність та особистісне зростання. *Особистісне зростання в умовах трансформації сучасного суспільства: монографія* / Ред. колегія: Т. В. Коломієць, Т. Ю. Кулаковський, Г. В. Пирог; за науковою редакцією професора Л. П. Журавльової. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2020. С. 7–34.

5. Калакура Я. Ментальний вимір української цивілізації. Київ: Генеза, 2017. 560 с.

6. Козловець М. Державотворення у контексті ментальності українців, або Філософія національного мазохізму. *Практична філософія.* 2018. № 3. С.181–198.

7. Мартинелли А. От мировой системы к мировому обществу? *Социологические исследования*. 2009. №1 С. 5–15.

8. Шмиглюк О. Г. Дослідження проблеми етнічної самосвідомості у психології. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук*. Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції. 2017. С. 3–5.

ECONOMIC SCIENCES

THE USE OF FACTOR METHODS OF REMUNERATION IN THE HEALTH CARE SYSTEM

Baieva Olena
Doctor Science, Full Professor
PHEE «Kyiv Medical University»
Kyiv, Ukraine.
Baiev Vadim
PhD in Economics, Assistant professor
National University of Food Technology,
Kiev, Ukraine

Today, one of the main tasks of the scientific community is to solve problems and find optimal solutions for the effective functioning of the domestic economy. If the person is interested in the work and its results, it makes the best use of knowledge, qualification, experience, its working time, efficiently uses technical means, spends material resources, takes creative initiative, takes an active part in various innovations. However, with weak material incentives and good working conditions, they are not capable of creating strong work motivation.

Therefore, it is important to improve the system of remuneration in the healthcare sector, since the level of salaries of medical staff in Ukraine remains low.

Factor methods - a group of analytical methods, which is based on the use of a point-factor matrix or comparison of factors and their ranking.

Each position receives a grade in points, taking into account the weight and levels of the factors according to which the grade is made. The value of each position is expressed in a certain number of points and is used to indicate the limit of levels (grades) and to calculate the recommended "forks" of salary (a constant part of the salary).

The term "grad" was first used by American consulting expert Edward N. Hay, who in 1962 developed a universal model of the tariff grid, which assesses the contribution of each employee to the performance of the company. The grading system is, in essence, a corporate rank report card. Each employee has his or her rank or grade, according to which his salary is calculated. Grading, therefore, is the creation of a vertical structure of positional positions according to which wages are calculated. And each organization independently builds a structure of positions, in view of the peculiarities, value of each employee and his contribution to the common cause.

Factors can be determined by the organization on their own, but can be derived from Hay's standardized methodology.

In Ukraine, the first attempt to rank doctors by the scoring system was made in the Order of the Ministry of Health of Ukraine 07.07.2009 No.484 "Amendments to the Regulations on conducting exams on pre-certification cycles".

Thus, in the period between assessments, doctors must score a certain number of points, according to which their qualification category will be determined. In accordance with the qualification category of a doctor, his or her salary increases. In addition, the decision to approve a particular position (such as a department head) takes into account the availability of a candidate of the relevant qualification category.

Grading has the following goals:

- development of an evaluation system for the staff of the institution;
- systematization of the names of all positions of a health care institution or an insurance medical company;
- setting clear boundaries ("forks") of the value of all positions in the institution;
- creation of a tool for calculating salaries;
- creating a basis for planning the development of medical personnel;
- introduction of a unified approach to the cycle of admission, rotation and dismissal of health care staff.

According to D. Cole, the following principles are at the heart of grading:

- economic feasibility - connection with the results of the company;

- clarity and transparency - objectivity of the system, its clarity for all categories of personnel;

- fairness - with greater influence on the result of the company the employee receives greater remuneration;

- homogeneity - compliance with employee benefits that have the same impact on the result;

- Market Competitiveness - Creating a competitive advantage for the company to attract highly qualified specialists [2, p. 117].

In his article O. Sosnovy points out that the development of a comprehensive and objective base salary system is relevant for medium and large companies with more than 80 employees and more than 20. Positive salary system development is quite difficult , takes six months to a year and requires developers with experience and high skills [4].

The stages of grading development have the following sequence [1, p. 22-23]:

1. Description of posts.
2. Determining the value of positions.
3. Evaluation of positions by key factors.
4. Construction of Grades.
5. Establishment of salary for each grade.
6. Introduction of grading system.

Grading is done using the Hay (The Hay Guide Chart Profile Method), individually or individually developed, including:

• Knowledge - Knowledge, skills and abilities necessary for the satisfactory fulfillment of the tasks of the position. These include:

- professional knowledge - knowledge in accordance with programs of theoretical and practical training in their own and related specialties, knowledge of modern methods of prevention, diagnosis and treatment;

- complexity and variety - analytical and conceptual skills, practical training necessary for performing surgical interventions, functional and special methods of research and manipulation, planning of work and analysis of its results, keeping medical records, coordination of work with related specialists, management of subordinate nurse personnel ;

- communication skills - the degree of interaction of a healthcare professional with colleagues, representatives of insurance medical companies; patients and their legal representatives;

- creative potential / problem solving - the degree of analytical thinking, integrity, ie the unity of his professional and social qualities, professionalism;
- responsibility - the degree to which a position has a direct impact on the results of prevention, diagnosis and treatment;
- working conditions - taking into account extraordinary working conditions, such as:

- implementation of surgical interventions depending on the volume, complexity and nature;
- management of sanitary transport;
- supplements for night work, including duty at home;
- surcharges for expanding the service area or increasing the volume of work;
- under harmful and difficult working conditions, namely:

- direct contact with AIDS patients and HIV-infected persons during consultations, examinations, medical assistance, forensics and other work;
- conducting all kinds of laboratory tests on the blood of the population and materials received from AIDS patients and HIV-infected people;
- employees of health care institutions (structural units) engaged in the examination and provision of medical care to those who were affected by the Chernobyl accident;
- employees of hospitals for invalids of the Patriotic War, soldiers-internationalists and special departments within hospitals;

• entomologists, hydraulic engineers, and entomologists' assistants at sanitary and epidemiological stations located in areas of widespread disgust and other dangerous insects and ticks are increasing;

• orphan medical staff and boarding schools for orphans and children left without parental care, as well as all staff members of children's homes;

• work of machinists in washing and repairing of overalls.

Specialists in personnel management and labor economics consider the payroll system to be the most effective.

Payroll organization helps manage the payroll fund and makes the payroll system flexible; increases the efficiency of the payroll fund from 10 to 30%; regulates the wage imbalance in a health care facility. Payroll organization is also needed to determine the relative value of existing positions in terms of institution or medical practice, optimize the pay system, conduct an independent employee assessment of compliance with the position, create an effective remuneration system, and develop a staff development strategy. The transparent principle of payroll allows to increase the productivity of labor, the basic salary of those health workers who really play an important role for the institution or medical practice.

Using a grading system, you can streamline the corporate social package, the relationship of pay and other forms of remuneration with the importance and value of the work performed. The introduction of a system of accrual of salaries on the basis of the point-factor method and matrix-mathematical models, that is, the graded pay system makes it possible to provide a stimulating effect for medical workers, since in the case of determining the salary of two parts (salary and bonus) management may, as appropriate, influence the amount of remuneration depending on the level of plan implementation or the achievement of other goals and objectives of the health care facility.

As with the remuneration method, administrative costs are increasing when applying a point system to evaluate the value of medical services.

Unlike the classic fee method, in which the income of an individual doctor does not depend on the income of his colleagues, with a point system of

remuneration, higher salaries of colleagues mean less earnings of the doctor himself. Even if the system provides for a limit on the total amount of payments to all physicians, the incentives inherent in this method force physicians to provide services even when the condition of the patient does not require it, or to assign more visits to patients.

Analysis of the use of labor resources in the enterprise, the level of labor productivity must be considered in close connection with wages.

In this regard, the analysis of the use of funds for remuneration at each medical institution is of great importance. In the process, it should carry out systematic monitoring of the use of the wage fund (wages), identify opportunities for saving money through increased labor productivity and the combination of medical professions.

The importance of the organization of labor and its payment is determined by the fact that the quality of medical care directly depends on medical personals (on their knowledge, competence, qualifications, discipline, motivation, ability to solve problems and make decisions, receptivity to training).

Reference

1. Berezin OV Grade system of wages in agriculture / OV. Berezin, OD Carpenter // Scientific works of Poltava State Agrarian Academy. Series: Economic Sciences. - 2010. - Issue 1. Volume 1. - P. 22-28.

2. Cole D. Personnel management in modern organizations / D. Cole; Trans. with English. N.G. Vladimrova. - M .: LLC "Vershina", 2004. - 352 p.

3. Goncharenko A. Graded scale // Business. - 2008. - № 49 (672). - P. 55-56.

4. Sosnovy A. Development of a system of basic salaries on the basis of grades / A. Sosnovy // Personnel manager [Electronic resource]. - Access mode: http://www.hrliga.com/uploads/greydy.pdf.

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUILDING ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF STAKEHOLDER RELATIONS

Grytskov Evgen,
Ph.D., associate professor,
Department of Entrepreneurship and Business Administration
Velychko Volodymyr,
Ph.D., assistant,
Department of Entrepreneurship and Business Administration
O. M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Introduction. Current business conditions are determined by the ambiguity and accumulation of negative phenomena, the turbulence of socio-economic relations. Construction enterprises significantly affect the development of the state and regions, act as an indicator reflecting the state and dynamics of socio-economic relations. In recent years, the development of the construction sector is characterized by instability and a slowdown in the growth of production and economic potential, a decrease in productivity and financial autonomy. In such circumstances, it is important to use modern tools, in particular to ensure the effectiveness of interaction with stakeholders at construction enterprises, creating corporate social responsibility.

Aim. Summarizing the existing theoretical and methodological provisions [1–8], the author's definition of corporate social responsibility of construction companies is proposed, which is characterized as a system of targeted actions by stakeholders of construction enterprises aimed at ensuring their material, socio-economic, corporate needs, taking into account investment, innovative, environmental, urban planning, design areas for the functioning of construction enterprises for the growth of social dialogue and Vitia social factors and the performance of companies.

Materials and methods. The presented definition of corporate social responsibility forms a theoretical and methodological platform and allows us to develop a quantitative basis and strategy for its creation and implementation at

construction enterprises in order to increase their competitiveness and development under conditions of turbulence and ambiguity in the functioning of the economy.

The formation and development of corporate social responsibility is influenced by the level and direction of interaction with stakeholders. As a result of the study, the influence of the level of stakeholder relations on the level of formation and implementation of corporate social responsibility of construction companies (the correlation coefficient is 0.73) was established. This indicates a high level of influence and indicates that an increase in the effectiveness of interaction with stakeholders by 73% causes an increase in the level of formation and implementation of corporate social responsibility.

Conclusions. Thus, to ensure the formation and implementation of corporate social responsibility, it is necessary to create conditions for the implementation of measures to increase the effectiveness of stakeholder relations.

Literature

1. Благов Ю. Е. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепции. СПб. : Высшая школа менеджмента, 2010. 272 с.

2. Дєліні М. М. Проблеми реалізації корпоративної соціальної відповідальності на підприємствах України / Політика корпоративної соціальної відповідальності в контексті сталого соціально-економічного розвитку: I Міжнар. наук.-практ. конф.,5–6 грудня 2013 р.: тези доповідей. Донецьк: ДонДУУ, 2013. С. 63–64.

3. Гизатуллин А. В. Корпоративное управление, социальная ответственность и финансовая эффективность компании / Российский журнал менеджмента. Том 5. № 1. 2007. С. 35–66.

4. Косар Н. С., Пилипенко В. М., Кузьо Н. Є. Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу в Україні. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29391/1/027_176_183.pdf.

5. Серёгина А. С. Социальная ответственность бизнеса: проблемы формирования в Украине / Sustainable Business. URL: http://www.csrjournal.com

/akcent/3060-socialnaya-otvetstvennost-biznesa-problemy-formirovaniya-v-ukraine.html.
6. Остапенко Г.Ф. Корпоративная социальная ответственность : учеб. пособие. Пермь: Изд-во Перм. нац. исслед. политехн. ун-та, 2012. 112 с.
7. Хамідова А. Соціально відповідальний маркетинг підприємств: огляд нормативної бази / Маркетинг в Україні. 2008. № 2. С. 68–69.
8. Davis K. Can Business Afford to Ignore Social Responsibilities? / California Management Review. 1960. Vol. 2. № 3. P. 70–76.

A GENERAL ASSESSMENT OF THE DEBT CAPITAL OF THE RUSSIAN VENTURE COMPANY ACCORDING TO ITS FINANCIAL STATEMENT: A UKRAINIAN METHODOLOGY OF ANALYSIS

Lakhtionova Liudmyla
PhD (Economics), Associate Professor,
National Aviation University
Muranova Nataliia
Doctor of Pedagogy, Professor, Director
of the Scientific and Educational Institute
of Innovative Educational Technologies
Bugaiov Oleksandr
PhD (Engineering), Associate Professor,
National Aviation University
Kyiv, Ukraine

Introduction. With the modern developments of the world economy, the issues of the development of national innovation systems are of particular importance. Russia now is a mega-state influencing the development of different national economies. However, there has been a decline in its innovative position in recent years due to the lack of financial resources in the innovation field. A possible way out of this situation is the creation and effective use of venture capital structures in Russia. It is important to study the financial position of venture capital companies according to their financial statement. Analysis of the company's debt capital has a special place in the study of its financial position. Important issues are studying the debt capital of Russian companies using modern Ukrainian financial analysis techniques, hence the relevance of the chosen subject of research.

Aim. The aim of the article is to study the debt capital of the Russian Venture Company (RVC) according to its financial statement on the basis of the latest achievements of the Ukrainian methodology of financial analysis.

Materials and methods. According to the RVC official website and the annual financial report, we will provide a general assessment of RVC's debt capital for the year 2018 [1]. In our analytical research we will use the latest achievements in the

Ukrainian methodology of financial analysis, which have been tested in the Russian Federation, Belarus, Kazakhstan, Monaco, Japan, Italy and the USA [2-9]. Central to external financial analysis in the study of debt capital is the balance sheet as the main information base on the financial position of the company supplemented by the Notes to the balance sheet and the statement of financial performance [1].

The main methods of debt capital analysis according to the financial statements are: general scientific methods – analysis, synthesis, logical and historical approach, induction, deduction; special financial-analytical methods – absolute and relative values, comparison, grouping, cost measurement, tabular, graphical, generalization .

Results and discussion. It should be noted that, according to the National Accounting Standard #1 "General Requirements for Financial Statements", the Ukrainian Form # 1 has the name "Balance (Statement of financial position)". Its corresponding Russian form is entitled "Balance Sheet", however the Ukrainian form is more precise in matching its purpose.

Debt capital analysis according to the financial statement is rather a controversial issue. The place of RVC's debt capital in the sources of funding in 2016-2018 is shown in Table 1.

The total funding of RVC JSC for 2017 increased by 4 057 004 thousand rubles (11%). This was due to a significant growth of debt capital by 3 893 474 thousand rubles (689%, almost 8 times) and a slight increase in equity and its equivalent capital by 163 530 thousand rubles (1%).

Accordingly, changes occurred in the dynamics of RVC's total capital structure of the RECs, with the share of equity significantly prevailing: 98% on December 31, 2016; 89% on December 31, 2018 and 94% on December 31, 2018. The share of the debt capital in the structure is: 2% on December 31, 2016; 11% on December 31, 2017 and 6% on December 31, 2018.

The situation with the funding sources changed fundamentally in 2018. The total funding of RVC JSC for 2018 decreased by 2 554 714 thousand rubles (6%), which was due to a significant reduction in debt capital by 2 248 926 thousand rubles (50%) and the decrease in equity and its equivalent capital by 305 788 thousand

rubles (1%). In general, such dynamics of funding sources in 2018 is viewed as negative because of their overall reduction.

Table 1

The place of RVC's debt capital in the sources of funding in 2016-2018

Sources of funding	On 31.12.2016	On 31.12.2017	On 31.12.2018	Difference (+,-)	
				between 31.12.2017 and 31.12.2016	between 31.12.2018 and 31.12.2017
Total capital (balance currency), thousand rubles Of it:	36 646 691	40 703 695	38 148 981	+ 4 057 004	- 2 554 714
Equity and its equivalent capital (capital and reserves) : - thousand rubles - % of the total capital	36 081 246 98	36 244 776 89	35 938 988 94	+ 163 530 - 9	- 305 788 + 5
Debt capital (long-term and short-term liabilities): - thousand rubles - % of the total capital	565 445 2	4 458 919 11	2 209 993 6	+ 3 893 474 + 9	- 2 248 926 - 5

Consider RVC's debt capital in detail. An estimate of the dynamics of RVC's debt capital composition and structure in 2016-2018 according to the balance sheet is shown in Table 2.

During 2017 the debt capital increased by 3 893 474 thousand rubles (689%, almost 8 times), which was only due to a significant increase in short-term liabilities by 3 893 388 thousand rubles (690%, almost 8 times) and a slight increase in long-term liabilities by 86 thousand rubles (6%). In 2018 the situation with the debt capital changed radically.

Table 2

Dynamics of the composition and structure of RVC's debt capital

Kinds of debt capital	On 31.12.2016	On 31.12.2017	On 31.12.2018	Difference (+,-)	
				between 31.12.2017 and 31.12.2016	between 31.12.2018 and 31.12.2017
Total debt capital, thousand rubles Of it:	565 445	4 458 919	2 209 993	+ 3 893 474	- 2 248 926
Long-term liabilities (deferred tax liabilities): - thousand rubles - % of the debt capital	1 347 0,2	1 433 0,1	2 402 0,1	+ 86 - 0,1	+ 969 -
Short-term liabilities: - thousand rubles - % of the total capital	564 098 99,8	4 457 486 99,9	2 207 591 99,9	+ 3 893 388 + 0,1	- 2 249 895 -

The debt capital decreased by 2 248 926 thousand rubles (50 %). This was due to the reduction of the short-term liabilities by 2 249 895 thousand rubles (50%), with the long-term liabilities increased by 969 thousand rubles (67%). According to RVC's balance sheet, its long-term liabilities in 2017 and 2018 consisted of deferred tax liabilities only (line 1420). The short-term liabilities in 2017 and 2018 consisted of accounts payable (line 1520), deferred income (line 1530), and estimated liabilities (line 1540).

The short-term liabilities hold the largest share in the debt capital – 99,8 % as of December 31, 2016 and 99,9 % as of December 31, 2017 and December 31, 2018 respectively. We should note that the data at the end of the previous reporting period is also the data at the beginning of the next reporting period. So, we can view them as the data on January 1, 2017; on January 1, 2018 and on January 1, 2019 respectively (Fig. 1).

Such a structure of debt capital testifies to the strengthening of RVC's financial stability through the overwhelming share of short-term liabilities compared to the share of long-term liabilities in the composition of debt capital.

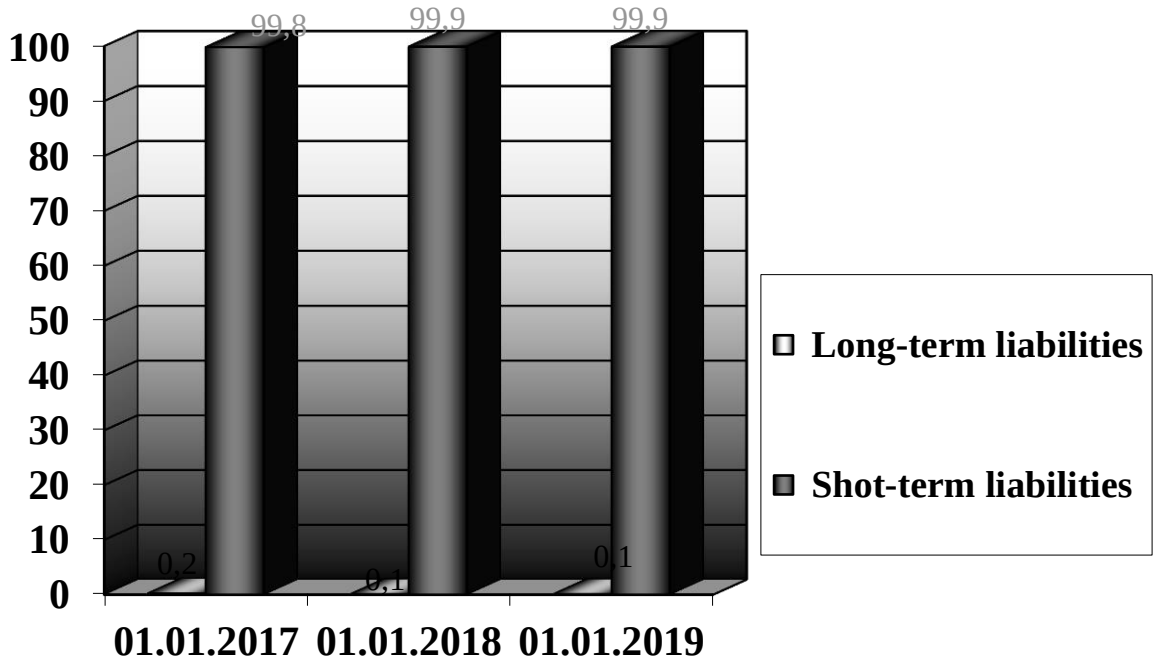

Fig. 1. Dynamics of RVC's debt capital structure

The structure of the debt capital remained virtually unchanged over time (Fig. 1). However, the company is financially stable. The coefficient of financial dependence (debt) was: as of December 31, 2016 – 0,2%, as of December 31, 2017 – 0,1%, as of December 31, 2018 – 0,1%. These figures, which are very low, show a high financial independence of RVC.

Conclusions. Thus, the results of the study allow us to make the following conclusions: the total funding of RVC JSC during 2017 increased, which was due to a significant increase in debt capital and a slight increase in equity; in 2018, the total financing of RVC JSC, on the contrary, decreased due to a significant reduction in debt capital and the decrease in equity; the debt capital grew in 2017, driven by a significant increase in short-term liabilities and a slight increase in long-term liabilities; in 2018 the situation with the debt capital changed profoundly: the debt

capital on the contrary decreased, which was due to the reduction of short-term liabilities, with the long-term liabilities grown; the debt capital structure remained virtually unchanged over time; RVC is financially sustainable and has a high financial independence as evidenced by the dynamics of the low financial dependence (debt) ratio.

Further research will focus on deeper studies of current (short-term) liabilities and accounts payable according to the financial statements of venture companies using the latest achievements of the Ukrainian methodology of financial analysis.

References:

1. *Годовой отчет акционерного общества «Российская венчурная компания» за 2018 год* (Распоряжение Росимущества). № 401-р. (2019). Removed from https://www.rvc.ru/about/disclosure/godovoy-otchet/Annual_report_2018.pdf.

2. Лахтионова Л.А. Развитие построения и содержания бухгалтерского баланса с целью усиления его аналитических возможностей: украинский опыт. *Взгляд из прошлого в будущее*: *материалы Международной научно-практической конференции* (с. 135 – 156). 10 – 11 февраля, 2011, Санкт-Петербург, Россия: Нестор-История.

3. Лахтионова Л.А. Актуальные проблемы финансового анализа в контексте устойчивого развития: международные и национальные аспекты . *Устойчивое развитие экономики: международные и национальные аспекты: материалы II Международной научно-практической конференции, посвященной 50-летию Полоцкого государственного университета* (с. 521 – 528). 7 − 8 июня, 2018, Полоцк, Беларусь: Полоцкий государственный уииверситет.

4. Лахтіонова Л.А. Дисципліна «Фінансовий аналіз» в Україні: досвід та перспективи . *Наука и образование в XXI веке: материалы II Международной научно-практической интернет-конференции* (с. 231 – 234). 1 – 2 мая, 2018, Астана, Казахстан: ОФ «Мосты согласия».

5. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз як економічна наука: теоретичні та практичні питання її засвоєння. *Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики*: *матеріали III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 100-річчю Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара* (с. 293 – 295). 25 – 26 травня, 2018, Дніпро, Україна: СПД «Охотнік».

6. Lakhtionova L., Muranova N., Bugaiov O. A general assessment of the Russian venture company financing sources according to the balance sheet: the Ukrainian methods of analysis. Les tendances actuelles de la mondialisation de la science mondiale: *collection de papiers scientifiques «ΛΌΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique international* (*Vol. 1)* (p. 6 – 12). 3 avril, 2020, Monaco: Principauté de Monaco: Plateforme scientifique européenne.

7. Lakhtionova L., Muranova N., Bugaiov O. Evaluation of the financial results of the Russian Venture Company: a Ukrainian methodology of analysis. *Scientific Horizon in the Context of Social Crises: Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference* (p. 12 – 20). February 26-28, 2020, Japan: Otsuki Press.

8. Lakhtionova L. Balance Sheet (Statement of Financial Position) Transformation in the Light of New Digital Technology: Ukrainian Experience. *Les tendances actuelles de la mondialisation de la science mondiale: collection de papiers scientifiques «ΛΌΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique international* (p. 18 – 22). 13 marzo 2020. Roma, Italia: Piattaforma scientifica europea

9. Lakhtionova L., Muranova N., Bugaiov O. A general evaluation of the economic resources of the Russian Venture Company according to the balance sheet: a Ukrainian methodology of analysis. *Challenges in Science of Nowadays: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference.* (p. 41 – 49). April 6-8, 2020). Washington, USA: EnDeavours Publisher, 2020.

KPI (KEY PERFORMANCE INDICATORS): TYPES AND BENEFITS

Anna Mokhniuk,
Ph.D. in Economics, Associate Professor
Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Lutsk, Ukraine

Introduction. In order to be profitable in modern competitive environment organizations have to monitor their performance. The performance management is crucial factor for business to get a competitive advantage over their competitors. Business entities use different indicators to measure, assess and compare the performance. The KPI (key performance indicators) is considered to be the most efficient performance measurement and management system. It provides the important data that allows enterprises to monitor their current objectives as well as to evaluate and control strategic aims and operations. Furthermore, it's possible to use KPI for comparison of different organizations, their structural units and affiliates.

Aim. Basically, KPI is used to measure performance but all the potential advantages of KPI for an organization as well as the wide possibilities of its implementation are not enough understood and studied. Any kind of organization which neglects the process of performance measurement could very easily make some major errors in its competitive strategy. This confirms the significance, and indeed the necessity of studying this question. Thus, our primary objective is to investigate the main purpose and benefits of using key performance indicators, to consider types of indicators and specific characteristics of KPI.

Materials and methods. Clearly, the various approaches for monitoring the performance of an enterprise could be used in a globalized environment. The recent research on KPI shows the reasons why this performance measurement tool is used in organizations worldwide. According to the data collected, focus, clarity and improvement are the main arguments to promote and justify the use of KPI in various organizations. Most managers (43%) use KPI in order to improve performance.

Results and discussion. Recent researches have suggested a number of different methods and indicators for performance measurement. Usually professionals distinguish two main groups of indicators which are used to characterize the organizational performance. That are financial (cost based) and nonfinancial (non-cost based) ones. At the same time Fernandes et al. (2006) distinguishes four groups of performance indicators such as financial, customer related, learning and growth and ones related to internal business process. On the basis of the investigation conducted by M. Ishaq Bhatti et al. (2014), the overall manufacturing organizations generally establish the customer satisfaction and delivery reliability as the key performance indicators. The automobile businesses, for instance, considers the customer satisfaction and social performance to be the most important.

Thus, our firm conviction is that to be effective in a competitive environment, each organization has to choose indicators that are most suitable to its strategy, priorities and, what is more, industry, in which they operate. We are of the opinion that KPI not only measures main objectives and the overall performance of the enterprise but also provides quantitive and comparable information about the performance of individuals, teams, and structural units of the organization. Moreover, it improves the process of decision making by preparing the classified data much easier and faster.

Let us zoom in on the main reasons for businesses to use KPI. The major benefits of inserting KPI to any kind of organization are listed below.

1. Determine and improve the organizational performance.
2. Define weak points that require special attention.
3. Provide a detailed numerical report of the desired results.
4. Provide certain links among daily actions, and company's strategy (business objectives, final results, success and failures of the organization).
5. Motivate management to fulfill goals, as well as to realize these goals.
6. Motivate employees to increase productivity, in case their bonuses are engaged with KPI.

7. Improve understanding of the organization activities, mission, vision and overall strategy for both internal and external stakeholders.

Conclusion. Key performance indicators (KPI), both cost and non-cost based, are significant tool in business management used to perform various functions such as performance improvement, employee motivation, clarifying objectives and results, communicating feedback and etc. Different organizations use different performance indicators with respect of their competitive strategy and business field. We are to devote our further research to determination of the certain key indicators which are best suited for a particular business entity.

References

1. Fernandes, K.J., Raja, V., Whalley, A. (2006) Lessons from implementing the balanced scorecard in a small and medium size manufacturing organization. Tech novation 26, pp. 623–634

2. Top 25 KPIs. (2016), The KPI institute. Extended edition. URL: https://www.kpiinstitute.org/wp-content/uploads/2017/08/Top-25-kpis.pdf. Accessed on the 19th April, 2020

3. M. Ishaq Bhatti · H. M. Awan · Z. Razaq (2014) The key performance indicators (KPIs) and their impact on overall organizational performance. Quality and Quantity. November 2014, pp 3127-3143.

APPLICATION OF AUGMENTED REALITY IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Mykytiuk Oksana,
Magomedova Alina,
Kravchenko Tetyana,
PhD in Economics,
associate professors of the Department of Business Economics
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Introductions. In recent years, Ukraine is actively occurring transformation processes in higher education. In particular, they relate to the need to eliminate the gap between theoretical training candidates education and formation of practical skills of future graduates. In this regard, the participants of the educational process using different approaches and ways to improve the quality of education in Ukraine, from the introduction of new state organs learning, ending the use of innovative methods of classes.

Aim. The aim of our study is to determine ways to improve the efficiency of mobile based learning environment through the use of augmented reality technology that allows combining real and virtual learning tools for mobile Internet devices. This could become the most modern and most exciting way of forming skills of students using augmented reality technology in the classroom.

Materials and methods. The works of leading domestic and foreign scientists formed the theoretical basis of the study. The research was carried out using both general scientific and special methods, in particular, in the course of the research the theoretical bases of the essence of the concept of "augmented reality" were analyzed using methods of theoretical generalization. Abstract-logical method was used to determine the main components of the formation of an innovative system of educational activity and the place of augmented reality tools in the training of qualified specialists of different specialties.

Results and discussion. Augmented reality is a technology whose use is changing the perception of the outside world; provides students with new opportunities and perspectives aimed at practice-oriented learning, promotes the development and self-education of each student, provides opportunities in obtaining the most up-to-date knowledge, practical preparation for professional activity.

Mobile Internet devices implement the concept of mobile learning [1, p.83] - learning regardless of time and place. The main idea behind the use of augmented reality is to enhance the possibilities of human interaction with the environment. For the education system, augmented reality is promising in terms of the use of technology as an innovative learning tool. Today, it is mostly simulators and simulators that allow you to explore the system and work with it virtually, which in reality would be expensive, long, dangerous or impossible for any reason.

Augmented Reality (AR) is a technology that enhances the user experience in the real world and is complemented by additional information from computer models, allowing the user to stay in touch with the real environment. Augmented reality technologies create unique educational opportunities. AR applying these technologies in an educational environment, complementing their proper visual information, can build a visual model of teaching material.

AR technologies can be successfully implemented in the educational process of students from completely different fields of knowledge and specialties. As a result, students' spatial imagination develops, which enhances their deep understanding of their processes, properties, laws and patterns. Mobile devices provide an opportunity to extend the boundaries of classroom learning by transferring it to a mobile learning environment [2, p.207].

However, at the same time, any augmented reality tool can be a learning object if it is manageable and facilitates user interaction with real objects in order to explore their properties in the process of experimental research. If these requirements are fulfilled, the learning goals can be achieved in a shorter time by attaching emotional experiences that can provide a new understanding of what students are learning [3, p. 69-70].

Conclusions. The relevance of these technologies in education is related to the fact that they allow to increase the efficiency of this process, while providing convenience and accessibility for almost everyone. In addition, such techniques make it easy to organize distance learning or knowledge testing. At the same time there is often no possibility of widespread use in the educational process of real production systems, and sometimes it can carry a high degree of danger to life. One of the ways to improve the technologies of economic, engineering and other types of education is to use augmented reality systems, 3D e-learning systems. This will significantly reduce the time of preparation, improve the quality of training and enhance the practical orientation of the educational process. However, such training tools are also complex systems whose developers must have specialized training and competences in various technical and humanitarian fields.

Literature

1. Tkachuk V. (2013) Zasoby mobilnykh IKT dlia stvorennia profesiinoi navchalnoi merezhi [Mobile ICT tools for creating a professional learning network], *Newest computer technologies*. vol. 11, no. 1, pp. 82-85.

2. Syrovatskyi O. (2018) Proektuvannia prohramnykh zasobiv dopovnenoi realnosti navchalnoho pryznachennia [Designing augmented reality software for educational purposes], pp. 193 – 225 [Електронний ресурс]. Available at:: http://ceur-ws.org/Vol-2292/paper20.pdf..

3. Restivo, M.T., Chouzal, F., Rodrigues, J., Menezes, P., Patrão, B., Lopes, J.B. (2014) Augmented Reality in Electrical Fundamentals. *International Journal of Online Engineering (IJOE)*, vol. 10(6), pp.68–72 .

THE SYSTEM OF REGIONAL STRUCTURAL MODERNIZATION PRINCIPLES

Shashyna Maryna
PhD of Economic Sciences
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
Kyiv, Ukraine

Introduction. Structural modernization of regional economy becomes a way due to that regional politics of development will be realize, her basic orientation consists of educed directions and created terms for that there are progressive changes. Forming of conceptual principles in relation to realization of structural modernization is an important theoretical and practical task.

Aim. To educed basic correlations in relation to scientific approaches and forming of the modern system of structural modernization principles.

Materials and methods. In investigational use method of grouping and analysis based on scientific approaches and formed principles that form modern vision of structural modernization regional are educed.

Results of and discussion. Methodological principles of development of regional economy in relation to the concept of structural modernization are based on totality of approaches:

1) Approach of the systems. This approach predetermines functioning of the regional economic system to use dynamic capabilities it is well organized to the purchased economic functions. Can distinguish next principles:

- Objectivity, considering of the real necessities of regions and tendencies of structure and development.
- Complexity, that embraces the maximally possible number of variants of proportional correlations.
- Predetermines tuning of administrative decisions an adaptivity according to modern requirements permanent, common and clever development.

- Emergence describes objective pre-conditions of origin of new unforeseeable properties of the regional economic system.
- Priority envisages development of sectors that generate network copulas.
- combines properties of competitiveness of region an optimality.

2) Process approach determines the dynamic constituent of structural modernization of regional economy based on evolutional tendencies and innovative development. Principles that will be realized in accordance to this methodological approach is.

- Dynamic equilibrium that needs updating of innovative measures.
- Economy growing determines diversification within the limits of regional space.
- Specializations are allowed by more effective use of present limit resources within the limits of regional space.
- Subject activity realized through structural changes in the economy of region due to co-operation of science, business, state that induces the origin of enterprise opened.
- Economic return that envisages the use of all-embracing digitization.

3) Having a special purpose approach of structural modernization of regional economy envisages determination of reference-points and observance of parameters of development. To basic principles take:

- Pragmatism, envisages the clear understanding of that, how the local, regional and national interests are correlated.
- Coordination of targets at all program levels.

4) Resource approach determines a human capital as dominant of dynamic ability of structural modernization of regional space. As basis of taxonomy of principles, the concept of steady development comes forward here. So, distinguish next principles:

- Openness of leveling as for barriers of access to knowledge, information.
- Innovativeness in an accumulation, worked out and incarnate new looks and modern decisions through the skilled providing of structural modernization.
- Heredity are extended recreation of the regional systems comes true due to the best of present.

5) Institutional approach considers the cause copulas of institutional changes. Involving of this approach gives possibility to form the next group of principles of assistance structural modernizations of regional economy.

- Integrating determines, that modern orientation of structural modernization on institutional environment and principles decentralization must not be her exceptional form. It is complementary accompaniment of structural modernization of regional space with other reforms.
- Institutional material well-being envisages the use of heuristic and retrospective analysis of the normatively legal providing.
- Subsidiary envisages distribution of responsibility and plenary powers between central and local government bodies.
- Globality envisages the interpenetration of tendencies of global and local economy.
- Collaboration envisages adaptation of innovative factors based on partnership between the state, business and education.
- Unitarily - maintenance of territorial.

Conclusion. The outlined principles after the etymologic nature describe objective conformities to law of development of regions and have subjective character in relation to realization of structural modernization, that is why their systematization after the distinguished approaches also has signs of subjectivity of authorial vision of ground of requirements, positions and conceptual base of realization of the article of research. Nevertheless, the marked system forms fundamental principle of structural changes that must provide modernization of regional economy in the conditions of change institutional

ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ІННОВАЦІЙНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Гарматюк Олена Валентинівна,
викладач
Подзігун Світлана Миколаївна,
к.е.н., доцент
Уманський державний педагогічний
Університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Вступ. Сьогодні інновації стають ключовим чинником розвитку для більшості підприємств. Лікарське забезпечення населення, як в Україні, так і за кордоном, належить до найважливіших показників соціального розвитку суспільства і індикатором добробуту населення. Фармацевтична галузь володіє великим ресурсним потенціалом, в тому числі науково-технічним і інтелектуальним, не втрачений ряд перспективних науково-технічних розробок, передових технологій, що могло б сприяти інноваційному розвитку галузі. Аналіз відповідного зарубіжного досвіду показує, що найбільша ефективність інноваційної діяльності та стале економічне зростання можуть бути досягнуті лише при одночасному і взаємно зацікавленій участю як держави, так і приватного сектора.

Ціль роботи. Дослідити механізм партнерства для підвищення іноваційної діяльності фармацевтичних підприємств та вирішенні проблем при створенні інноваційних лікарських засобів, узагальнення світового досвіду щодо доцільності використання певних видів партнерства.

Матеріали і методи. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи пізнання, зокрема, системний підхід з використанням методів ретроспективного та системно-логічного аналізу, контент-аналіз.

Результати обговорення. С глибокі соціально-економічні зміни в країні вимагають нових підходів, які забезпечують підвищення рівня

конкурентоспроможності. Для підтримки та стимулювання економічного зростання і добробуту України необхідна політика, яка має бути заснована на ринкових принципах, формувати сприятливі умови для інновацій і забезпечувати впровадження нових видів бізнесу та розробку інноваційних рішень.

Варто відзначити, що інноваційна діяльність фармацевтичних підприємств виступає найважливішим індикатором розвитку національної економіки в цілому, оскільки вона дозволяє вирішувати найважливіші завдання галузі охорони здоров'я України з метою збереження здоров'я населення.

Споживання лікарських засобів на душу населення в Україні значно нижче, ніж в розвинених країнах. Це пояснюється не тільки низькою вартістю більшості вітчизняних ліків, але і недостатнім розвитком системи лікарського забезпечення населення, в силу чого сучасні ефективні і, як наслідок, дорогі препарати в більшості своїй виявляються недоступними для пересічного споживача. Одним із пріоритетним завданнням, є доведення цього показника до середньоєвропейського рівня.

Для більш ефективного використання інноваційного потенціалу фармацевтичних підприємств, доцільно сформувати партнерство, що окреслює хід розширення відносин між міжнародними організаціями, державою, фармацевтичними компаніями та науково-дослідними інститутами.

Механізм партнерства дозволяє подолати обмежені можливості держави і регіональних органів щодо фінансування соціальних та інфраструктурних проектів, перенести частину ризиків на бізнес, а також використовувати управлінські навички та досвід приватного сектора для підвищення якості наданих соціальних послуг та збільшення ефективності управління об'єктами суспільної інфраструктури [1].

В першу чергу такі союзи створюються великими фармацевтичними компаніями з метою зниження своїх ризиків. Вони прагнуть до створення договорів з розробниками вже на останніх етапах створення препарату, тому що ймовірність успішного завершення дослідження різко зростає.

Часто розробкою займаються дослідні та наукові центри, які не ставлять перед собою мету налагодити виробництво знову винайденого ними продукту. Вони не володіють необхідним капіталом і обладнанням. Вони не мають досвіду в розповсюдження продукції, що у них немає доступних і перевірених каналів збуту. В даному випадку партнерства з виробниками представляються поділом виробничого процесу.

Створення лікарських засобів є соціально значущим справою, тому в багатьох розвинених державах йде активна підтримка урядом подібних венчурних підприємств. Форми партнерства між державою і дослідницьким центром може приймати різні форми.

Тема партнерства в інноваційній сфері набуває актуальності в Україні. Це передусім пов'язане з наслідками неефективної регуляторної політики, що останнім десятиріччям впроваджувалася в галузі науки та інновацій. За основу було взято модель активної участі держави в інноваційному процесі, яка фактично не реалізувалася, бо не мала під собою відповідного ресурсного підґрунтя [2].

Одним із завдань структур, створених в рамках партнерства в інноваційній сфері, є отримання позитивних результатів інтелектуальної діяльності. Втіленням цих результатів будуть конкурентоспроможні лікарські препарати створені в процесі реалізації одного або декількох проектів інноваційної спрямованості. Конкурентоспроможність отриманих структурою партнерства результатів розробок інноваційних лікарських препаратів досягається за рахунок особливості опрацювання технологічних, конструкторських і організаційно-управлінських рішень. Ця глибина обумовлена тим, що структура партнерства може залучити в сферу інноваційної діяльності фармацевтичних підприємств ресурси необхідного обсягу і якості. Тому перераховані нами чинники виступають у вигляді своєрідної гарантії забезпечення конкурентоспроможності інноваційних результатів на вітчизняних і світових фармацевтичних ринках.

Дослідження показують, що впровадження партнерства з досвіду розвинених країн, дасть можливість фармацевтичним підприємствам розкрити свій інноваційний потенціал, а також сприятиме:

- налагодженню довгострокових взаємовідносин між фармацевтичними підприємствами, органами державної влади та приватними партнерами;
- зниження ризиків, мінімізація можливих негативних наслідків прояву ризиків;
- поєднання фінансових ресурсів, для здійснення інноваційної діяльності;
- захист інтересів та задоволення потреб населення, шляхом забезпечення якісними лікарськими засобами;
- можливість реалізації великої кількості інноваційних проектів, щодо розробки інноваційних лікарських засобів;
- скорочення терміну розробки та впровадження на ринок нового інноваційного лікарського засобу.

Висновки. Отже, застосування механізму партнерства фармацевтичними підприємствами, може бути ефективним з точки зору підвищення доступності населення до ефективних, якісних і безпечних лікарських засобів. Таким чином, використання партнерства для здійснення інноваційної діяльності у фармацевтичній галузі забезпечить ефективні зв'язки науки і бізнесу. Для фармацевтичних підприємств з’явиться можливість скоротити витрати на інноваційні розробки, відмовитися від створення власних науково-технічних центрів, збільшити вартості активів компанії шляхом зростання вартості нематеріальних науково-технічних активів, а також підвищити конкурентоспроможність підприємства за рахунок використання інноваційних технологій.

1. Gerrard M. B. What Are Public-Private Partnerships, and How Do They Differ from Privatizations? *Finance & Development*. 2001. Vol. 38. P. 48- 51.

2. Сімсон О. Державно-приватне партнерство в інноваційній сфері. *Вісник Академії правових наук України.* 2011. № 4. С. 222–230.

3. Литвинова О. В., Посилкіна О. В. Актуальність впровадження механізмів державно-приватного партнерства при реалізації інноваційних проектів зі створення лікарських засобів, призначених для лікування соціально загрозливих захворювань *Фармацевтичний часопис*. 2019. № 1. С.79-87

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ

Гончаров Валерій Володимирович,
к.е.н, доцент
Київський національний університет будівництва і архітектури,
Київ, Україна

Введення. Для розбудови сучасної високоефективної і конкурентоздатної економіки в Україні необхідним є новий творчий потенціал робітників, здатних адаптуватися до швидкоплинних соціально-економічних умов, приймати нестандартні і обґрунтовані рішення. Здатність їх реалізувати залежить в цілому від інтелектуальних активів і знань, також від їх застосування у аспекті розробки і обгрунтування інноваційних рішень у всьому суспільному відтворенні.

Мета роботи. Проаналізувати інтелектуальну складову сучасної економіки знань, проблеми її формування в економіці України та фактори, що на неї впливають.

Матеріали і методи. В тезах надаються точки зору українських, російських вчених, аналізуються фактори розвитку інтелектуальних складових та їх стан в Україні, аналізуються статистичні дані. Аналіз відбувається на основі вибору та накопичення фактів, динаміки статистичних показників, деяких методів управління економікою України та ін..

Результати та обговорення. Інтелектуальна складова містить таки поняття, як інтелект, інтелектуальний потенціал, інтелектуальний ресурс, інтелектуальний капітал з приводу тлумачення яких єдиної точки зору нема. Наведемо лише деякі з них не вдаючись у їх детальний аналіз.

Так, інтелект визначається як деяка загальна здатність пристосування до нових життєвих умов; як один із способів набуття знань; як прояв універсальної адаптивності, досягнення «рівноваги» індивіду з середовищем [10], як властивість практично мислячого розуму, що виражає його здатність до

створення та примноження інформації [7]. Інтелектуальний потенціал – це потенційна (тобто можливо ще не актуалізована на сьогодні) здібність людини швидко і точно вирішувати складні завдання мислення. Він забезпечує високий темп навчання новим знанням, інтелектуальним навичкам і вмінням [11]. Він є сукупністю найновіших знань, інтелектуальних здібностей і досвіду інтелектуальної діяльності людини які можуть бути або повністю, або частково присутні у процесі виробництва інновацій. Інтелектуальний потенціал окремих людей і суспільства в цілому визначають місце і роль держави у світовому економічному суспільстві. Часткою інтелектуального потенціалу, що використовується для виробництва наукоємної продукції, є інтелектуальним ресурсом.

Інтелектуальний ресурс визначається як сукупність форм інтелектуальних ресурсів індивідуумів і організацій що формуються в процесі освоєння і виробництва найновіших знань у відношенні виробництва наукоємної продукції з метою забезпечення сталого розширеного і збалансованого відтворення національного багатства [2, с. 14].

В структурі інтелектуального ресурсу виділяють його наступні складові: фізичний ресурс як здатність людини до трудової діяльності заснованої як на фізичних можливостях, так і на сенсорних; ментальний ресурс як здатність мислити, аналізувати дані, вирішувати завдання, поставлені перед людиною; емоціональний ресурс як обґрунтована поведінка людини, усвідомлювати, аналізувати і контролювати свої емоції; соціальний ресурс як здатність адаптуватися з навколишнім середовищем, вміння встановлювати контакти і відносини з колегами, розуміння позицій інших робітників; духовність як нематеріальна складова трудової діяльності людини, що передбачає розуміння сенсу життя, своїх цілей; глибинний ресурс як сукупність всіх перелічених ресурсів [8, с.10-13].

Роль і специфіка інтелектуальних ресурсів в економічній системі визначаються в тісної взаємозалежності і взаємозв’язку з інтелектуальним капіталом. У відповідності з цим інтелектуальний капітал визначається як

знання, навички, виробничий досвід конкретних людей та нематеріальних активів, що включають в себе патенти, бази даних, програмне забезпечення, товарні знаки та ін., які продуктивно використовуються з метою отримання прибутку та інших економічних і технічних результатів [4].

Інтелектуальний капітал визначають у вузькому та широкому поняттях. У вузькому понятті інтелектуальний капітал є характеристикою виключно самого індивіду чи трупи індивідів і включає в себе сукупність розумових, креативних, творчих сил та здібностей, зумовлених компетенціями, знаннями, вміннями, переконаннями і т. ін.

В широкому розумінні – інтелектуальний капітал, разом з когнітивно – творчими силами і здібностями людини, включає також і продукти інтелектуальної праці [6]. І, якщо одна із складових інтелектуального капіталу (розумові, творчі здібності і т. ін.) постійно розвиваються, вдосконалюються, стають платформою для подальшого розвитку розумових, творчих здібностей людини, то результати такої діяльності (патенти, винаходи і т. ін.) будучи верхівкою технічного прогресу в певний період часу, в подальшому втрачають свою значущість, даючи дорогу іншим, більш високим зразкам техніки та технологіям (століття пару, електрики, сьогодні – нанотехнологіям і т. ін.).

Формування інтелектуального капіталу і можливості його ефективного використання залежать від багатьох факторів. Одним із найважливіших є система освіти, охорони здоров'я, можливості практичної реалізації інтелектуального потенціалу людини або групи людей.

В сучасних умовах для майбутнього України найбільш важливим завданням є формування і розвиток системи освіти, особливо вищої. Така постановка питання має особливе значення не тому, що початкова та середня освіта менш значима, кожна сходинка освіти має своє призначення. Проте, успіх на кожному рівні освіти залежить перш за все від рівня вищої освіти.Завданням вищих учбових закладів є підготовка високоосвічених спеціалістів всіх галузей народного господарства. В цій системі першочергове значення повинно приділятись формуванню дійсно вищої освіти, а не підміні

його випуском спочатку спеціалістів, а в другу чергу - з вищою освітою. Саме це призвело до різкого скорочення гуманітарних дисциплін та переведенням деяких із них в категорію вільного вибору студентами.

Вирішення задач підготовки висококваліфікованих спеціалістів залежить і від об'ємів фінансування ВНЗ, перерозподілу фінансування між ними по різних критеріях. Так, зокрема, витрати на фінансування системи освіти в Україні мають тенденцію до скорочення. Якщо у 2010 році фінансування освіти в цілому складало 8,1% від обсягу ВВП, то у 2015 – 6,3%, планом на 2020 рік – 3,3% [5].

Реформування системи освіти відбувається не тільки по означених напрямках, але й диференційованого підходу до фінансування ВНЗ. Для цього враховуються таки показники, як: масштаб університету; контингент студентів; регіональний коефіцієнт; позиції у міжнародних рейтингах; обсяг коштів позабюджетних джерел, спрямованих на проведення досліджень; працевлаштування випускників. За цими критеріями фінансування з держбюджету України у розмірі 100-120% від рівня 2019 року отримають 94 заклади; 95-99% від рівня 2019 року отримають 54 ВНЗ[12]. З одного боку це повинно стимулювати покращення якості викладання, а з другого – готувати більш кваліфікованих випускників, що потребує сучасний стан науково-технічних змін у виробництві та житті людей.

Важливою складовою проблеми, що розглядається, є витрати на охорону здоров'я. Тому що саме здорова людина здатна працювати, здобувати знання та ефективно їх використовувати в своїй професійної діяльності. Однак і тут ситуація варта співчуття. Витрати на охорону здоров'я в Україні мають тенденцію до скорочення. Так, якщо у 2010 році вони становили 3,7% ВВП, у 2015 році – 3,7% ВВП, то на 2020 рік заплановані витрати у 2,7% ВВП [12]. Недостатньо виділяється коштів з держбюджету на закупівлю ліків і медичних виробів. І якщо абсолютні цифри фінансування зростають (у 2018 році – 5,9 млрд. грн., у 2019 році – 6,6 млрд. грн., на 2020 рік заплановано профінансувати

ці витрати на 9,77 млрд. грн.), але негаразди в економіці, інфляція, а на сьогодні ще особливості з епідеміологічним станом, цих сум явно недостатньо [1].

Проявляти та реалізувати свої інтелектуальні здатності людина може тільки в результаті діяльності як у сфері матеріального, так і у сфері нематеріального виробництва. Але недорозвинута інфраструктура не дає можливості розкритися потенціальним можливостям людини. Якщо станом на 2011 рік в країні було зареєстровано майже 378810 підприємств, на 2015 рік – 343440, то у 2017 році – 338256 підприємств [3]. Таке скорочення підприємств відбувається практично у всіх видах діяльності і формах власності. Не вдаючись до детального аналізу динаміки інфраструктурних показників, можна сказати, що така ситуація не сприяє розвитку важливої складової продуктивних сил - людини, та розвитку її інтелектуальних здібностей.

Про стан формування інтелектуального капіталу можуть свідчити такі показники, як інвестиції у нематеріальні активи, динаміка виконання НДР, інноваційна активність, впровадження інноваційних продуктів у матеріальному та нематеріальному виробництві.

За період 2011 – 1 квартал 2019 рр. тенденція динаміки капітальних інвестицій в Україні має наступний вигляд (таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка капітальних інвестицій України (млрд.. грн.)

	2011	2015	2018	1 кв.2019
Всього капітальних інвестицій	259,9	251,2	526,3	108,3
В т.ч. у матеріальні активи	250,5	233,4	489,5	102,6
У %% до всього об’єму КІ	96,4	93,0	93,0	94,8
В нематеріальні активи	9,4	17,6	35,3	5,6
У %% до всього об’єму КІ	3,6	7,0	6,7	5,2

Складена за: UKRSTAT.ORG – Капітальні інвестиції в Україні – https://www.rbc.ua/ukr/...; https://mind.ua/news/...

За період, що розглядається, інвестиції у нематеріальні активи збільшились (2018 рік) але в останній період тенденція має до їх зменшення у відсотковому

виразі.

Проте слід враховувати, що купівельна спроможність гривні за цей же період знизилась втричі, то в реальному обчисленні, незважаючи на збільшення абсолютної суми витрат на нематеріальні активи, цієї суми недостатньо хоча би на колишньому рівні фінансування до 2018 року.

Частка нематеріальних активів на балансі українських підприємств становить менше 1%. Можливо, таке положення пов'язане з недооцінкою нематеріальних активів, недообліком їх капітальної вартості і неможливістю реальної оцінки передбачуваного прибутку від використання інтелектуального продукту у поточному періоді чи віддаленої перспективи.

Що стосується об'єму внутрішніх витрат на проведення НДР, то їх частка у ВВП країни має стабільну тенденцію до скорочення (таблиця 2).

Таблиця 2

Об'єм внутрішніх витрат на виконання НДР.

Роки	Об'єм НДР	Фундаментальні дослідження		Прикладні дослідження		Науково-технічні розробки		%% до ВВП
		Млрд. грн..	%%	Млрд. грн..	%%	Млрд. грн..	%%	
2010	8,1	2,2	26,8	1,6	19,6	4,3	53,6	0,9
2015	11,0	2,5	22,4	1,96	17,8	6,6	59,8	0,64
2018	16,8	3,8	22,4	3,6	21,3	9,44	56,3	0,42

Складена з: Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. 2018.- Київ, 2019, с. 12.

Із таблиці видно, що структура витрат на НДР має різноманітну тенденцію. Не дивлячись на загальне зростання внутрішніх витрат на НДР, їх структура не завжди однакова, а питома вага до загального обсягу ВВП має сталу тенденцію до зниження. Зменшується частка фундаментальних і науково-технічних розробок при зростанні прикладних досліджень, на що вплинули

нерозвиненість ринку інтелектуальних продуктів, що в свою чергу створює перепони на шляху формування та розвитку інтелектуального капіталу.

У скороченого аналізу розглянутих питань в цілому можна зробити висновок, що перехід економіки в постіндустріальну стадію розвитку залежить від ефективного використання результатів творчої діяльності людини. Для цього потрібна розробка діючої системи продукування, захисту, відтворення та використання інтелектуального ресурсу та інтелектуального капіталу. Це набуває особливої актуальності в період розпочатого шостого технологічного укладу [9], здатного забезпечити підйом економіки країни.

Литература.

1. Бюджет 2020.- https://www.medev.gov.ua/archives/26078

2. Голованская Е.Э. Интеллектуальный ресурс в системе общественного воспроизводства: сущность, роль, структура // Фундаментальные исследования. 2015.№ 5-2. С. 400-404

3. Z – Україна.- https//zet.in.ua/statistica-2/…

4. Корзикова Г.Г. Менеджмент в образовании: практический курс. – М.: «Академия», 2008. – 288 с.

5. Макроекономічний прогноз України, № 1 (112), квітень, 2020 року. – www.ier.com.ua

6. Нижегородцев Р.И., Витрушкина Т.П. Роль интеллектуального капитала в современных экономических системах: адаптивность, эффективность, управление изменениями. – Мировая, национальная и региональная экономика.- Вестник Челябинского государственного университета. 2014, № 18 (347). Экономика. Вып. 46. С. 41-52.

7. Нижегородцев Р.М. Информационная экономика: в 3 кн. Кн 1. Информационная вселенная: Информационные основы экономического роста.- М.: Кострома.- 2002.

8. Попкова Е.Г., Чечина О.С., Позднякова У.А., Головчанская В.Э. Инновационное развитие интеллектуальних ресурсов в условиях формирования

университетов предпринимательского типа: монография. – М.: Русанс, 2015.- 196 с.

9. Сергей Глазьев. Последняя мировая война. США начинают и проигрывают («Коллекция Изборского клуба»). М.: Книжный мир, 2016.- 512 с.

10. PSYERA – https://psyera.ru//obschense-...

11. Znanie. Info/portal/…

12.https://mon.gov.ua/...

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ІННОВАЦІЙ У СФЕРІ ГОТЕЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Гречаник Богдан Васильович
к.е.н., доцент
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ. Вектор розвитку сучасних суспільних систем чітко зорієнтований на інновації та результати науково-дослідної діяльності. При цьому така "стійка" орієнтованість на нововведення простежується як самих соціально-економічних систем загалом, так і окремих їх підсистем, що, безумовно, є закономірним. Більш того, саме рівень інноваційної активності підсистем та окремих її складових визначає загальний рівень активності та зорієнтованості самої макросистеми. Інакше кажучи, напрям інноваційної спрямованості та рівень активності інноваційної діяльності окремих мікро- і макросуб'єктів — підприємств, виробничих об'єднань, галузей та секторів економіки — формує загальний рівень інноваційної активності усієї економічної системи.

Не менш очевидним є також і той факт, що рівень активності інноваційної діяльності та її результативність безпосередньо детермінується рівнем ефективності управління такою діяльністю, причому на усіх рівнях соціально-економічної системи: мікро-, мезо- і макрорівні. Це означає, що однією з основних причин низького рівня інноваційної активності у країнах з ринковою економікою є неефективна система управління інноваційною діяльністю.

Зважаючи на те, що в Україні рівень активності інноваційної діяльності є дуже низьким [1], питання управління такою діяльністю, дослідження її особливостей вочевидь є актуальними.

Ціль роботи. Дослідження процесів розвитку (управління розвитком) країн, котрі очолюють світові економічні рейтинги (або принаймні входять до їх першої "двадцятки") дозволило виявити дві характерні особливості (слід

зауважити, що ці особливості, на перший погляд видаються такими, що суперечать одна одній):

1. Практично всі країни-лідери розвиваються на основі моделі “сталого розвитку”, тобто на основі збалансованого розвитку її основних складових — економічної, соціальної та екологічної;

2. Кожна з цих країн намагається, насамперед, розвивати ті галузі, які є (або можуть стати) “пропульсивними” для її національної економіки. Це видається логічним, оскільки висока динаміка розвитку галузей, що є своєрідними “локомотивами” в макроекономічній системі не лише забезпечуватиме формування сприятливих умов для розвитку фактично усіх інших секторів національного господарства, але й “змусить” їх, а насамперед суміжні галузі, розвиватись більш динамічно. В кінцевому результаті це призведе до “системного ефекту” моделі інноваційного розвитку — прискореної позитивної структурної трансформації усієї макроекономічної системи.

Екстраполяція наведених вище узагальнень на проблеми розвитку вітчизняної економіки дозволяють сформулювати основні цілі та завдання даного дослідження:

1. Ідентифікувати галузь (галузі) економіки, які мають передумови стати “пропульсивними” галузями української економіки;

2. Класифікувати інновації (новації) в одній із можливих “пропульсивних” галузей української економіки з метою, у подальшому, розроблення ефективної системи управління процесами їх генерування, продукування, впровадження та поширення у цій галузі.

Матеріали і методи. Аналіз розвитку основних галузей економіки країн світових лідерів, в контексті можливості запозичити їх досвід для його використання в Україні, виявив, що однією з “пропульсивних” галузей розвитку вітчизняної економіки може бути галузь готельного господарства як складової галузі туризму. Слід зазначити, що даний висновок ґрунтується на таких результатах раніше проведеного дослідження:

1. Туристична галузь сьогодні виступає важливою частиною світової економіки (за даними Міжнародної туристичної організації частка туризму в світовому ВВП становить близько 10%, близько 32% — у світовому експорті послуг, та 6% — в обсягах світової торгівлі [2], а динаміка її розвитку впродовж останніх двох десятиліть демонструє незмінно стійкі і доволі високі темпи [2]). Це означає, що дана галузь у багатьох країнах входить до числа системоутворюючих галузей їх національних економік [3]);

2. Порівняльний аналіз основних факторів функціонування і розвитку галузі туризму (а також її окремих складових) у країнах з високим рівнем розвитку туристичного бізнесу та Україні дозволяє стверджувати про значну їх спорідненість та подібність [4];

3. Галузь вітчизняного готельного господарства (у свою чергу вона є підгалуззю туристичної сфери) можна вважати потенційно "пропульсивною" галуззю як для туристичного бізнесу зокрема, так і для вітчизняної національної економіки загалом. Слід зауважити, що дане твердження ґрунтується на таких висновках: по-перше — галузь готельного господарства є своєрідною "базовою" галуззю для усіх інших галузей індустрії туризму (туристичні агенції, ресторанне господарство, усі види туризму та інше), забезпечуючи одну з передумов для їх нормального функціонування та розвитку — проживання туристів і гостей. По-друге, за результатами маркетингових досліджень розвитку основних галузей України та попиту на послуги міжнародного і внутрішнього туризму, дана галузь є найбільш місткою, а темпи її можливого розширення є одними з найвищих [2]. І по-третє, функціонування даної галузі, безпосередньо впливає на діяльність цілого ряду інших галузей національного господарства. зокрема: будівельну галузь, харчову, транспорт, зв'язок, надання різноманітних послуг, діяльність місцевого малого бізнесу. Така "залежність" означає, що розвиток готельного бізнесу буде безпосередньо стимулювати розвиток зазначених суміжних галузей.

Таким чином, можна констатувати, що однією з потенційно "пропульсивних" галузей розвитку вітчизняної економіки є галузь готельного

господарства, а отже подальші дослідження щодо галузевих особливостей інноваційної діяльності будуть стосуватись сфери готельного господарства.

Оскільки однією з передумов активізації інноваційної діяльності є глибоке та системне розуміння особливості процесів їх генерування, продукування, впровадження та поширення у цій галузі, тому наявність об'єктивної та максимально повної класифікації сприятиме прикладному аспекту управління інноваційною діяльністю у галузі [5].

Результати і обговорення. Проведений аналіз публікацій вітчизняних науковців, які досліджували особливості інновацій та інноваційної діяльності у сфері готельного господарства [6, 7, 8, 9], та узагальнення отриманих результатів дозволяє стверджувати, що сьогодні найбільш поширеною класифікацією інновацій у готельному господарстві є їх класифікація за чотирма групами: 1) продуктові, 2) маркетингові, 3) ресурсні та 4) організаційні інновації [5]. Слід зауважити, що нині такий підхід можна вважати найбільш повним, оскільки на відміну від інших існуючих підходів щодо класифікації інновацій у даній галузі (які пропонуються іншими дослідниками), він враховує практично усі напрями діяльності готельного господарства, а також і продукти (послуги) такої діяльності.

Разом з тим вищенаведена класифікація має ряд недоліків:

1. Цілком логічним видається виокремлення маркетингових інновацій окремим напрямом. Однак їх визначення, яке наводиться у публікаціях науковців — "маркетингові інновації пов'язані з появою технологій дистрибуції в електронних системах бронювання, що дозволяють в режимі on-line керувати процесом бронювання" [6, 7] є необґрунтовано звуженим. Маркетингова діяльність у готельному господарстві включає в різні види і напрями діяльності, результатом яких може бути широкий спектр продуктів і послуг, які створюються та надаються готельним бізнесом. А тому "зводити" маркетингову діяльність лише до "процесу бронювання в режимі on-line" очевидно є некоректно. Саме тому, до категорії "маркетингові інновації", слід віднести, на

нашу думку, усі реалізовані нововведення, вдосконалення, новації та інновації у сфері маркетингу готельного господарства [5].

2. Не можна погодитись ані з виокремленням категорії ”ресурсні інновації”, ані з їх визначенням, яке пропонується авторами: “... ресурсні інновації передбачають застосування електронної системи управління готелем та системи планування ресурсів підприємства” [6]. Виокремлення категорії “ресурсні інновації” передбачає використання принципово новітніх видів ресурсів, що в умовах діяльності готельного господарства видається вкрай маловірогідним. Більш того, наведене визначення “підміняє” поняття, зокрема воно відносить “систему управління” до категорії “ресурси”, що, очевидно, є неправильним.

3. Виділення окремої категорії “організаційні інновації” є достатньо обґрунтованим, однак воно не є повним, оскільки не враховує інформаційний аспект у діяльності готелів і готельних комплексів [5].

Враховуючи вищенаведені недоліки нині існуючої класифікації інновацій у готельному бізнесі, а також ґрунтуючись на відомих підходах до узагальненої класифікації результатів інноваційної діяльності [10] видається доцільним запропонувати власну класифікацію інновацій у сфері готельного бізнесу:

1. Технологічно-продуктові інновації — спрямовані як на створення нових послуг і впровадження нових технологій обслуговування, так і на вдосконалення самих процесів, пов’язаних з створенням нових послуг і технологій обслуговування;

2. Маркетингові інновації — усі інновації (нововведення), які безпосередньо стосуються сфери маркетингової діяльності готельного господарства;

3. Управлінсько-інформаційні (або організаційно-інформаційні) інновації — спрямовані на вдосконалення системи управління, організаційної структури та інформаційної сфери діяльності готелів та готельних комплексів;

4. Фінансово-економічні інновації — це інновації, що стосуються фінансової та власної виробничо-господарчої сфери діяльності готелів та готельних комплексів.

Завершуючи класифікацію інновацій у сфері готельного господарства слід зауважити, що вищенаведені чотири категорії інновацій, у свою чергу можна згрупувати у два види інновацій за так званим критерієм "орієнтованості інновацій" (або за критерієм "хто виступає "споживачами" інновацій"), відповідно, на "внутрішньоорієнтовані" та "зовнішньоорієнтовані" інновації. Наведемо визначення запропонованих підвидів інновацій:

1. "Внутрішньофірмові" інновації — це інновації, які спрямовані на вдосконалення виключно внутрішніх (або власних) бізнес-процесів діяльності суб'єкта господарювання (у даному випаду готелів і готельних комплексів). Тобто "споживачами" таких інновацій виступають самі готельні підприємства, які використовують їх виключно для власних потреб. До цього виду слід віднести управлінсько-інформаційні (або організаційно-інформаційні) та фінансово-економічні інновації.

2. Зовнішньофірмові" інновації — це інновації, які пов'язані з новітніми продуктами і послугами, що надаються готельними господарствами виключно клієнтам або потенційним клієнтам. Тобто "споживачами" таких інновацій виступають виключно клієнти готельних підприємств. Тому до цього виду, закономірним буде віднести технологічно-продуктові та маркетингові інновації.

Висновки. Проведені дослідження дозволяють сформулювати результуючі висновки та узагальнення:

1. Однією з потенційно "пропульсивних" галузей розвитку української економіки сьогодні є галузь вітчизняного готельного господарства, оскільки її характерними особливостями є високі темпи розвитку, масштабність і місткість. Саме ці ознаки роблять її однією з визначальних галузей національної економіки.

2. Сьогодні найбільш поширеною класифікацією інновацій у сфері готельного господарства є класифікація, яка виділяє чотири групи інновацій:

1) продуктові, 2) маркетингові, 3) ресурсні та 4) організаційні. Разом з тим така класифікація має ряд суттєвих недоліків, а тому потребує вдосконалення.

3. Запропонована в роботі класифікація інновацій у сфері готельного бізнесу також виділяє чотири групи інновацій: 1) технологічно-продуктові (або процесно-продуктові); 2) маркетингові; 3) управлінсько-інформаційні (або організаційно-інформаційні); та 4) фінансово-економічні інновації. При цьому тлумачення тих категорій, які є однаковими в обох підходах, у запропонованому варіанті представлено більш повно та обґрунтовано.

4. Однією з особливостей запропонованого підходу є можливість здійснення більш узагальненої класифікації інновацій (тобто не лише за категорією інновацій, але й за їх видом). При цьому критерієм такої узагальненої класифікації виступає "орієнтованість інновацій" (тобто "хто є "споживачем" інновацій"), що дозволяє у сфері готельного господарства чітко виділити "зовнішньофірмові" та "внутрішньофірмові" інновації.

Література:

1. Global Innovation Index (GII) 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019.pdf

2. Світова туристична організація UNWTO [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unwto.org.

3. Черниш І. В. Роль туристичної галузі у розвитку національної економіки / І. В. Черниш // Економічний аналіз : зб. наук. праць / ТНЕУ; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ "Економічна думка", 2013. – Том 14. – №1. – С. 159-166.

4. Момонт Т. В. Основні фактори розвитку ринку туристичних послуг / Т. В. Момонт. // Економіка. Управління. Інновації. – 2012. – №1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2012_1_35

5. Гречаник Б. В. Компаративний аналіз готельних інновацій / Б. В. Гречаник, В. В. Гуменюк, С. Я. Кісь. // Ефективна економіка. 2019. № 1.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6842

6. Бортник Л.В. Інноваційний розвиток підприємств готельного господарства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/20111019/4_bortnik.php

7. Журавльова С.М. Стратегія інноваційної діяльності на підприємствах готельного господарства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://infotour.in.ua/zhuravljova.htm

8. Тімар І.В. Інноваційна складова іміджу підприємств сфери готельних послуг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32300/1/197-355-356.pdf

9. Юрченко О. Інновації в готельному бізнесі на сучасному етапі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/32300/1/197-355-356.pdf

10. Бойко Є.І. Методичні рекомендації для дослідження регулюючих факторів формування інноваційного клімату підприємств / Є.І. Бойко, Б.В. Гречаник. – Львів, ІРД НАН України, Івано-Франківськ, Західноукраїнський економіко-правничий університет, 2006. – 42 с.

УГРОЗЫ ДЕСТРУКТИВНЫХ ПРОЦЕССОВ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ В КОНТЕКСТЕ ВЛИЯНИЯ COVID-19

Грущинская Н. Н.
Доктор экономических наук, доцент,
заведующая кафедрой публичного управления и администрирования
Научно-исследовательского института непрерывного образования
Национального авиационного университета

Теоретическое обоснование интеграции, как явления, ее предпосылок, форм, этапов подкрепляется единственным примером «оптимального» объединения, которое прошло почти все этапы интеграционного объединения- Европейским Союзом. Не имеет смысла рассказывать историю формирования ЕС. Следует лишь акцентировать внимание на интересных фактах расширения объединения, причины которых были и есть геополитическими, в первую очередь, при этом время от времени подрывая экономическую мощь группировки и создавая сепаратистские настроения.

Абсолютно логичным и правильным представляется четвёртое расширение ЕС в мае 2004 года за счет стран Центрально -Восточной Европы (Польша, Словакия, Венгрия, Чехия, Словения, Латвия, Литва, Эстония, Кипр, Мальта), даже не учитывая наличие долга Польши на момент вступления в размере 45 млрд. долл. и уровень безработицы 20% (что не совсем сочеталось с Копенгагенскими критериям). Расширение в 2007 году за счет Румынии и Болгарии было еще более захватывающим. Румыния хотя и имела относительные экономические достижения, например осуществила масштабную приватизацию в 90-е годы, однако, реализовывалась медленнее, чем в той же Польше или Венгрии, переориентировалась с тяжелой индустрии на сферу услуг, трудоустроив от 40 до 50% населения. Доля тяжелой промышленности в структуре ВВП Румынии за 2001-2007 годы уменьшилась с 30 до 20%. Кроме того, быстрыми темпами стало развиваться строительство, и в 2007-м составляло уже более 10% ВВП Румынии, хотя внешний долг

насчитывал 38 млрд. долл., а безработица - 15%. Проанализировав экономические ситуации в Болгарии и Румынии за 2006/2007 года, особых достижений не выявлено, что и наталкивает на привлекательность их для Европейского Союза в качестве рабочей силы и, географического расположения.

Геополитические преимущества- также козырь и Греции. Несмотря на то, что соотношение долга к ВВП в Греции, Италии, Кипре, Португалии достигает 100% и выше. Рассматривая других кандидатов уже среди балканских стран на вступление в ЕС, таких как Северная Македония, например, возникает ощущение определенной несправедливости. В 2019 году Европарламент прислушался к просьбе Франции, Дании и Нидерландов заблокировать решение о вступлении Албании и Северной Македонии в ЕС. И это несмотря на то, что по оценкам Всемирного банка за 2008 год (!) Северная Македония уже была отнесена на четвертое место среди «Найреформованиших государств» из числа 178. Сложившаяся открытая экономика, устойчивый, экономический рост - с 2005 года постоянный прирост ВВП 3,1%. Уровень безработицы в постоянном снижении от 32% в 2009 году до 18% в 2019 году. Северная Македония- экономически активное государство, но геополитически для Европейский Союз не интересна. Не только соответствие критериям ЕС, а и требований стран-соседей было осуществлено Северной Македонией. Исторический спор с Грецией вокруг названия страны, все же решена в 2019 году из-за неудобства, значительные внутренние преграды для Северной Македонии. Однако это также оказалась не аргументом для вступления.

Одних не пускают, другие выходят самостоятельно. 31 января 2020 Большая Великобритания покинула Европейский Союз (Brexit), что приводит к изменениям внутри, например к ограничению свободы передвижения рабочей силы, в том числе наплыва неквалифицированных мигрантов из стран ЕС. Не углубляясь в политические факторы, а оперируя только статистикой и прогнозируемыми тенденциями, по состоянию на 2020 год можно выделить некоторые особенности Европейского Союза. В первую очередь,

демографическая проблема. Старение населения, остановить которое не смогли волны расширения, были только определенным выходом из проблемы, и привели к нарушениям внутри. Теперь говоря об идентичности европейских ценностей, примешиваются арабские, азиатские, африканские и тому подобное. В дальнейшем, за прогнозами «Старая Европа» будет продолжать уменьшаться и смешиваться. Из общей статистики, на начало 2019 населения ЕС составил 513 миллионов человек, и определялись тенденции к росту по сравнению с предыдущим годом, однако естественной смены населения не происходило (5300000 смертей и 5,0 млн рождений). Кроме того, миграционные процессы также не в всех странах были положительными. Наибольшее сокращение населения зафиксировали в Латвии (-7,5%), Болгарии и Хорватии (по -7,1%), Румынии (-6,6%) и Литве (-5,3%). Тенденции 2020 внесли еще более губительные коррективы в структуру и численность населения Европы (статистику можем отслеживать) и, к сожалению, прогнозы не положительные.

Во-вторых, валюта Европы. С момента введения наличного евро в 2002 году покупательная способность европейской валюты снизилась на 30%. Имея общую валюту и единого эмитента этой валюты, государства ЕС не решились на фискальный союз. Такие процессы увеличивают разрыв между более развитой Севером и экономически более отсталым Югом Европы. Греция или Италия не являются эмитентами евро и не могут ее девальвировать, чтобы облегчить долговую нагрузку. В течение долгого периода, и в Греции, и в Италии периодически велись разговоры о возможности возвращения к национальным валют. Локомотивом евро- является Германия с 28% ВВП еврозоны, и можно допустить, что, даже если большинство стран покинет еврозону, евро не исчезнет внезапно, а возможно станет валютой Германии. И в Вместе с тем, ситуация в Италии, как пострадавшей страны от Covid-19 (Демографически и экономически), и будучи в значительной долей целостности Европейского Союза, представляет угрозу для объединения.

По данным МВФ на конец 2019 году в еврозоне фиксировалось замедление рост ВВП до 1,2% с 1,9% в 2018 году. А именно в Германии,

сокращение до 0,5% с 1,5%, во Франции - до 1,2% с 1,7%, в Италии - до нуля с 0,9%, в Испании - до 2,2% с 2,6%. Это объяснялось ухудшением ситуации в торговле и промышленном секторе, доминирующими оставались сфера услуг и внутреннее потребление. Кроме того, экспортно экономика ЕС находилась под давлением неопределенности Brexit и торгового выяснения между США и Китаем.

Однако прогнозы по росту в 2020 году не исполнились через в связи с обстоятельствами в виде Covid / 19. Европейская комиссия намерена создавать совместный инвестиционный фонд в размере 25000000000 евро с имеющихся ресурсов, чтобы защитить уязвимые сектора экономики блока. В Италии предусмотрено увеличение расходов на поддержку пострадавших фирм и семей, в размере 25000000000 евро. Такие дополнительные расходы означают, что дефицит бюджета Италии в 2020 году превысит лимит, установленный правилами ЕС, а именно 3% национального производства. Каждая страна Европейского Союза сегодня страдает от последствий Covid-19, и вопросы возникают сами собой: оставит это имеющееся количество членов, изменит приоритеты развития организации? Которые теперь, по последствиями Covid-19 тенденции расширения Европейского Союза будут очерченные? На сегодня возможности изменения политических систем стран Европейского Союза под влиянием последствий 2020 года, растут, и для начала, это выглядит в угрозах отмены или переноса выборов парламентских (например, в Словакии, Румынии, Литве, Грузии) или президентских (Польша). По успешности демократической модели управления в Европе возникают и примеры-доказательства неорганизованности государства и общества в борьбе с вирусом. Однако, исходя из вышеприведенного, с 2020 года Европейский Союз скорее будет обьединяться как коллективное противостояние экономическим проблемам.

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ДОМЕННИХ ШЛАКІВ МЕТАЛУРГІЙНОГО ВИРОБНИЦТВА

Драчук Юрій Захарович,
д.е.н., професор,
Чейлях Дмитро Дмитрович,
інж.,
Інститут економіки промисловості НАН України, Київ
Снітко Єлизавета Олександрівна,
к.т.н., доцент
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка,
Старобільськ, Україна

Вступ. Шлаки металургійного виробництва поділяються на доменні, сталеплавильні й феросплавні. Найбільш популярним в нашій країні є доменний шлак – побічний продукт виплавки чавуну в доменній печі, цінний сировинний продукт, який активно використовується в ряді галузей промисловості згідно з Законом України «Про відходи”, Ст.5. Основні принципи і напрями державної політики у сфері поводження з відходами [1]. До них віднесено: пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів; забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних та енергетичних ресурсів; науково обгрунтоване узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів суспільства щодо утворення та використання відходів з метою забезпечення його сталого розвитку.

Мета роботи. Ознайомлення з виробниками шлаків та інноваційними напрямами їх використання. Шлаки виробляють всі українські металургійні підприємства, де найбільшими серед яких є «Метінвест Холдинг», «АрселорМіттал Кривий Ріг», «Дніпровський меткомбінат», компанія «Інтерпайп». Найбільш значущими постачальниками шлаків для переробки слід назвати «АрселорМіттал Кривий Ріг» та компанію Recycling Solutions, яка була

заснована SCM в 2012 році для управління відходами та побічними продуктами [2].

Матеріали і методи. Стан використання доменних шлаків з погляду спеціалістів і фахівців галузі. Слід розглянути основні напрями використання доменних шлаків. Обсяги переробки металургійних шлаків в Україні в останні роки збільшуються. Інтерес переробників очевидний – шлаки дають змогу виробникам сухих будівельних сумішей, цементу, дорожніх покриттів знижувати собівартість своєї продукції і підвищувати її якість.

Результати і обговорення. Першим кроком у використанні доменних шлаків є цементна галузь - біля 42% металургійних шлаків, що переробляються. Основними споживачами металургійних шлаків в Україні є виробники цементу: компанії CRH (до складу входять «Подільський цемент» у Кам'янці-Подільському, «Цемент» в Одесі, «Миколаївцемент» у Миколаєві Львівської обл.), Dyckerhoff Cement Ukraine («Волинь-Цемент» у Здолбунові Рівненської обл. та «ЮГцемент» у смт Ольшанське Миколаївської обл.), «ХайдельбергЦемент Україна» (заводи в Кривому Розі та Кам'янському Дніпропетровської обл.), «Івано-Франківськцемент» та ін.

Наступним напрямом використання доменних шлаків - дорожне будівництво – до 20 %. Такі об'єкти, як траси Маріуполь – Запоріжжя, Запоріжжя – Дніпро, Дніпро – Кривий Ріг і автомобільна дорога Н-31 (Р-52) Дніпро – Царичанка – Кобеляки – Решетилівка побудовані з використанням доменних шлаків [3].

Шлак широко застосовується у дорожньому будівництві в США, Японії, Бразилії - як в основі, так і в несівних шарах автомобільних доріг. У зв'язку з тим, що в Україні велика частина доріг перебуває в критичному аварійному стані, є великі перспективи використання шлаку в дорожньому будівництві, що дає змогу суттєво знизити не лише витрати на реалізацію інфраструктурних проектів, а й підвищити їх якість, а також поліпшити екологічну ситуацію в країні загалом, як вважають вітчизняні спеціалісти. Таким чином, основним

споживачем шлаків є дорожнє будівництво (автотраси і залізничні насипи), як зазначають представники Конфедерації будівельників України.

На відвалах промислових підприємств України накопичилося близько 250 млн т вугільних і 100 млн т металургійних шлаків. З кожним роком ця цифра зростає. У всьому світі такі матеріали намагаються використовувати повторно, оскільки вони вважаються, скоріше, вторинним продуктом виробництва, ніж відходами.

Наступним напрямом використання металургійних шлаків (19%) - засипка виробленого простору шахт у гірничодобувній галузі. Так, для прикладу, Запорізький залізорудний комбінат є споживачем гранульованого шлаку. Підприємство закуповує шлак «Запоріжсталі», використовує його для закладних робіт на шахтах. За останній рік на ЗЗРК зріс попит на шлаки через збільшення видобутку, відповідно – і обсягів закладних робіт, в яких для приготування сумішей застосовуються шлаки, як пояснюється представниками ЗЗРК.

Інноваційним напрямом у використанні металургійних шламів є необхідність формування інструментів, які стимулювали б використання відходів як сировини або матеріалу для заміни природних ресурсів, запаси яких вичерпуються. При цьому органами влади та бізнесу недостатня взаємодія щодо питань утилізації шлаків, споживачів відходів. Системна робота з продажу шлаків в Україні майже не ведеться – кожне підприємство вирішує питання по-своєму. Деякі самостійно займаються його помелом і потім продають кінцевим споживачам, інші – просто складують його як звичайні відходи або продають стороннім компаніям.

Як зазначається спеціалістами, для розвитку галузі необхідно змінити нормативну базу з екологічного податку, щоб у металургійних комбінатів була можливість його цільового використання на вирішення проблеми застосування шлаків у промисловості, логістиці. А для використання цих відходів їх необхідно досліджувати, терикони потрібно розбирати, калібрувати, готувати до вивезення. І кожен етап передбачає придбання відповідної техніки.

Представниками металургійних підприємств акцентується увага на тому, що в усіх розвинених країнах є державні програми із повторного використання відходів метвиробництва. Їх виконання суворо контролюють уряди країн.

Натомість в Україні шлаки від металургійної промисловості класифікуються і часто розглядаються лише як промислові відходи. Сферу їх використання можна і потрібно розширювати.

Доменні шлаки використовуються також в сільському господарстві - у тваринництві шлаковий пісок використовують як підстилку – економічний матеріал, що абсорбує та нейтралізує запах. Шлак використовується як проникний бар'єру для видалення забруднень з води. У разі використання шлаку як крапельного фільтруючого середовища при очищенні води частинки цього матеріалу забезпечують збільшену площу поверхні та високий ступінь пустотності, які необхідні для ефективної фільтрації.

Загалом використання шлаків відноситься до економіки замкненого циклу і є шляхом до більш екологічного майбутнього, як відзначається економістами.

А світова практика свідчить, що без державної участі вирішити цю проблему неможливо. В Японії, наприклад, є поняття «зелених закупівель». Там складено список екологічних матеріалів, які дають змогу знизити навантаження на довкілля – тож у держзакупівлях (а іноді й у приватних) перевага завжди надається їм. Це прописано в законодавстві. Є й інший підхід – жорсткий. У Фінляндії, наприклад, підвищено рентну плату за видобуток гранітного щебню, після чого він став набагато дорожчим, а шлаки – набагато вигіднішими.

В Японії зі шлаків насипають острови. Оскільки це невелика острівна країна, вони намагаються максимально утилізувати відходи, наприклад насипати додатковий суходіл зі шлаків.

Висновки. Напрями й методи використанні доменних шлаків є різні, але загалом слід налаштовуватися на збільшення споживання шлаків в будівництві, особливо дорожньому, і перебудовувати мислення замовників на

природоохоронне, екологічне. З боку держави потрібна всебічна підтримка. Європа в цей бік рухається. Натомість, Україна теж піде цим шляхом.

Література:

1. Закон України "Про відходи" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1998, N 36-37, ст.242).

2. Recycling Solutions. - Управління та переробка відходів.- Країна походження: Україна.- В Асоціації з 2020 року // https://eba.com.ua/member/recycling-solutions

3. Оксана Шапошникова Дохід з відходів: Україна може подвоїти переробку та експорт шлаків // file:///C:/Users/ACER/Desktop.- Бізнес-центр Horizon Office Towers Офіс 10-А

СУЧАСНЕ СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Єщенко Марина Георгіївна,
к.п.н., ст. викладач кафедри менеджменту
Бережна Лілія Віталіївна,
Студентка 4 курсу Спеціальності «Менеджмент»
Донбаська національна академія будівництва і архітектури
м. Краматорськ , Україна

Особливості сучасних економічних відносин зумовили необхідність пошуку підприємствами інструментів активізації розвитку, які забезпечують їм високий рівень конкурентоспроможності. Одними з таких інструментів вважаються стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємств, адже їх успішне стійке функціонування визначається конкурентною позицією на ринку. Конкурентоспроможність підприємства передбачає його можливість зберігати або розширювати свої конкурентні позиції та впливати на ринкову ситуацію через пропозицію якісних послуг чи продукції, задовольняючи вимоги споживачів і забезпечуючи ефективність свого функціонування. Це питання вважається актуальним нині, коли відбуваються докорінні зміни в економічних відносинах країни, коли водночас необхідно враховувати вимоги ринку і економічні можливості підприємств та їх потенційних інвесторів. Маємо зазначити, що на конкурентоспроможність підприємства також впливають глобалізаційні відносини в країні, наявність конкурентів в середині держави, економічні кризи, політична ситуація сьогодення та багато іншого. Тому, враховуючи сукупність визначених обставин, дана тема є важливою складовою для розвитку будь-якого підприємства в сучасних умовах.

Своє бачення та переконливі пропозиції щодо окремих аспектів формування стратегій підвищення конкурентоспроможності підприємств в різний час висловлювали багато вчених економічної науки, зокрема слід

назвати таких, як І. Ансофф, М. Бєджіс, О. Виноградова, А. Войчак, О. Гудзь, І. Коломоєць, Ф. Котлер, Д. Соєн, П. Стецюк, А. Томпсон, З. Шершньова та інші.

Дослідження науковця М. Бєджіс було присвячено вивченню розвитку стратегічного менеджменту. В рамках цього питання вченим було проведено розслідування на основі позиції, ресурсного погляду та взаємодоповнюючих (мікро) поглядів, які впливають на процес історичного розвитку дисципліни стратегічного управління між 1980 та 2018 роками. Огляд проводився у вигляді систематичного огляду ресурсів з урахуванням історичного порядку формування підходів та мікропереглядів. Для проведення дослідження в певних рамках було проведено порівняння в рамках трьох критеріїв: (1) теоретичні основи підходів та мікро поглядів, (2) конкурентні переваги переваг та (3) механізми стійкості. У результаті М. Бєджісом були створені теоретичні рамки та пропозиції, які можуть сприяти консолідації, вдосконаленню та розширенню сфери стратегічного управління [2].

Їх наукові розвідки сприяли осягненню розвитку стратегічного управління, вивченню суті проблем оцінки рівня та підвищенню конкурентоспроможності підприємств.

Метою статті є обґрунтування методичних підходів до розробки стратегій підвищення конкурентоспроможності підприємств, враховуючи мотиви та проблеми сьогодення.

Поведінка підприємств визначається його конкурентним впливом, тобто підприємство займає саме ту нішу, яку вдалось зайняти за час існування організації під час боротьби за споживачів серед інших підприємств, як правило, схожої діяльності. Будь-якій організації дуже важко триматися «на плаву», адже на горизонті постійно з’являються нові загрози у вигляді товарів-замінників, банкротства постачальників, зміни валютного курсу чи податкового законодавства. Підтвердженням актуальності проблеми є те, що питання конкурентоспроможності розглядається вченими-економістами різних спеціальностей в різних економічних дисциплінах.

Доцільно вважати, що управління конкурентоспроможністю - це сукупність заходів по систематичному удосконаленню продукції, пошуку інших каналів збуту та поліпшення після продажного сервісу. Проаналізувавши роботи вченихекономістів, які детально вивчали цей процес, можна зробити висновок, що існує три рівні конкурентоспроможності, а саме: найнижчий рівень - конкурентоспроможність продукції, вищий рівень - конкурентоспроможність галузі, до якої за своєю господарською діяльністю відноситься підприємство та середній рівень - конкурентоспроможність компанії.

При цьому компанія повинна враховувати не лише наявність вже існуючих та активно діючих конкурентів, а й можливість появи нових. Нові конкуренти схильні з'являтись у тих галузях, які активно розвиваються та мають значний прибуток протягом тривалого часу. А також там, де відсутні чітко виражені лідери – олігополісти, монополісти та просто великі компанії, які володіють значною часткою ринку та визнані споживачами. А поява нових послуг та товарів-замінників в час інновацій та технологій не викличе ніяких змін в жодній галузі економіки. Розуміючи всі загрози та можливості, які знаходяться у зовнішньому середовищі бізнесу, необхідно мати ефективний набір інструментів реакцій на нього. На даний момент загальноприйнятим способом ведення конкуренції та виживання на ринку є співробітництво. При цьому у світовому досвіді співробітництво часто закінчується об'єднанням бізнес партнерів, та появою на ринку потужного гравця, здатного більшою мірою протистояти зовнішнім натискам.

Сукупність внутрішніх та зовнішніх факторів створюють певні загрози щодо діяльності підприємства, її ефективності та конкурентоспроможності. Дійсно, що необхідно зробити компанії, якщо її товар припиняють купувати? Однозначно, компанія ні в якому разі не повинна ігнорувати значимість внутрішнього середовища в забезпеченні конкурентоспроможності і не лише покращувати її якість в інтересах поточного бізнесу, але і шукати можливості для використання наявних ресурсів в інших, більш інноваційних сферах.

Універсальних рецептів в управлінні внутрішнього середовища не існує. Найперше, що необхідно виконати компанії – класифікувати фактори внутрішнього середовища, щоб в подальшому мати можливість виявити слабкі місця та посилювати сильні сторони. Найбільш важливою сучасною характеристикою якості внутрішнього середовища компанії є наявність знань. Знання, набуті фірмою, дають змогу прогнозувати зміни, застосовувати інновації чи приймати правильні стратегічні рішення. Саме це дає ті конкурентні переваги, до яких прагне кожна фірма.

Для забезпечення стрімкого та стабільного розвитку компанії, необхідно створити такі умови праці, щоб працівники відчували себе рівноцінними та важливими учасниками робочого процесу, та мали бажання активно сприяти процвітанню компанії. Свобода та відповідальність керівництва, робота з працівниками за допомогою правильно поставлених завдань, залучення їх в активний діалог, відсутність примусу та найголовніше чітко визначена мета діяльності підприємства, саме ці критерії є основою для ефективного ведення бізнесу та забезпечення конкурентоспроможності на ринку.

Результати нашого даного дослідження показують, що проблема управління конкурентоспроможністю та дослідження її чинників є досить важливою для більшості підприємств.

Адже забезпечення конкурентоспроможності бізнесу в сучасних умовах глобалізації, інновацій, знань та технологій, стає все складнішою задачею для компаній. В статті проведена детальна характеристика чинників впливу на управління конкурентоспроможності суб’єктів господарювання. Аналізуючи та систематизуючи різні підходи, в даному дослідженні було знайдено шляхи вирушення проблеми конкурентоспроможності підприємства за рахунок аналізу його внутрішнього та зовнішнього середовища.

Список літератури:

1.Ансофф И. Стратегическое управление. Москва: Экономика, 1989. 303 с.

2. Bagis M., Ozturk O. The Evolution of Strategic Management Researches: An Evaluation on Approaches and Micro Views. *ESKISEHIR OSMANGAZI*

UNIVERSITESI IIBF DERGISI-ESKISEHIR OSMANGAZI UNIVERSITY JOURNAL OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, 2020. T: 15. Vol. 1. P. 347-370.

3. Григор'єв Л. Управління персоналом і регулярний менеджмент. *Робота сьогодні.* 2015. № 5. С. 32-34.

4. Давидюк Т.В. Трудові ресурси, трудовий потенціал, робоча сила, людський капітал: взаємозв'язок категорій. *Вісник ЖДТУ*. 2015. №1. С. 30-35.

5. Котлер Ф. Маркетинг, менеджмент. Перевод с англ Питер, 2018 г. 848 с.

6. Макаренко М.В. Формування механізму управління ефективним функціонуванням підприємства. *Актуальні проблеми економіки.* 2015. №1. С. 126-135.

7. Coen D. The Strategic Management of Government Affairs in Brussels. *BUSINESS & SOCIETY*. 2020. T. 59. Vol. 4. P. 612-641.

8. Шершньова З. Стратегічне управління. Київ: КНЕУ, 2004. 699 с.

ДЕКОМПОЗИЦІЙНИЙ ПІДХИД ДО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ ІНСТРУМЕНТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Красовська Олена Юріївна
к.е.н., доцент
доцент кафедри міжнародного маркетингу
Університет імені Альфреда Нобеля
г. Дніпро, Україна

Введение. / Introductions. Контури предметного поля нефінансових підходів до оцінки, що включаються до розрахунку індексу життєздатності маркетингових інструментів в цілях визначення ефективності маркетингових заходів і впливу маркетингових активностей на капітал маркетингових інструментів, припускають розуміння структури капіталу маркетингових інструментів і способів його оцінки.

Цель работы. /Aim. Наявність конкурентної переваги для компаній характеризує їх здатність задовольняти не тільки функціональні, але і нематеріальні потреби клієнтів, обумовлюючи передачу образів, асоціації, що сприяють їх самоідентифікації з маркетинговими інструментами. Капітал маркетингових інструментів відображає його унікальність і цінність для споживачів. Тому метою роботи є вивчення та обґрунтування декомпозиційного підходу до визначення цінності маркетингових інструментів.

Материалы и методы. / Materials and methods. Все більша потреба в оцінці маркетингових інструментів і визначенні факторів, що відповідають за його успішність серед споживачів, сприяли проведенню низки досліджень і створенню методик оцінки капіталу маркетингових інструментів. Незважаючи на їх скоріше якісний дескриптивний характер, вони лежать в основі розуміння характеру маркетингових інструментів і є частиною комбінованих методик оцінки, а саме: *абстрактно-логічний ретроспективний аналіз, конджойт-аналіз* – для обґрунтування атрибутів важливості при визначенні напрямів використання маркетингових інструментів підприємства.

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Капітал (актив) маркетингових інструментів (Brand Equity) - система показників (елементів), які розкривають дескриптивні аспекти маркетингових інструментів. Різні способи інтерпретації капіталу маркетингових інструментів і його оцінки є нефінансовими підходами оцінки маркетингових інструментів [1-4]. Виділяють три групи параметрів, що характеризують силу маркетингової політики:

- позиції маркетингових інструментів на ринку;
- очікування, асоціації, ставлення споживачів до маркетингових інструментів (капітал маркетингових інструментів);
- можливості маркетингових інструментів створювати доходи в майбутньому (попит і / або цінова премія).

Якщо параметри позитивні, особливо в їх числі, наприклад, що базуються на сприйнятті споживачів, вважається, що капітал маркетингових інструментів теж позитивний. Як показує практика, маркетингові інструменти з позитивним капіталом генерують, максимізують і збільшують приплив грошових коштів. Досягається це за допомогою управління ціновою премією, що робить можливим розширення і ліцензування маркетингових інструментів, створення бар'єрів для входу, залучення та утримання найбільш цінних клієнтів, зниження вартості залучення нових клієнтів. Позитивний капітал маркетингових інструментів підвищує споживчу цінність маркетингових інструментів, яка, в свою чергу, підвищує акціонерну вартість. Саме капітал маркетингових інструментів і грамотне управління ним, а не самі по собі фінансові оцінки вартості маркетингових інструментів, здатні створити додаткову цінність.

Капітал маркетингових інструментів - напрямок теорії маркетингу, яке прийшло в 80-х роках на зміну іміджу маркетингових інструментів, сфокусувати увагу на реальний капітал, що стоїть за брендом. Багато в чому це обумовлено зростаючим значенням нематеріальних активів і перевищення їх вартості над матеріальними активами. За оцінками компанії «Інтербренд», ставлення нематеріальних активів до матеріальних маркетингових інструментів Кока-кола становить 96:4. Враховувати в даному випадку означає

оцінювати.

Завдання вартісної оцінки маркетингових інструментів, розглянутої далі, відрізняються від цілей оцінки капіталу маркетингових інструментів. Для управління всередині компанії вимір фінансової вартості не так важливо, як дослідження його сильних і слабких сторін і здатності домінувати в заданій категорії. Внутрішня структура маркетингових інструментів повинна відповідати його позиціонуванню і уявленню про нього споживачів. Дане положення свідчить про те, що бренд не слід розглядати як певне метафізичне поняття, а як систему індикаторів (елементів), які розкривають дескриптивні аспекти маркетингових інструментів.

Однією з основних складових маркетингових інструментів є суб'єктивна, сутність якої полягає в сприйнятті маркетингової політики підприємства як сукупності вражень суб'єктів зовнішнього середовища, щодо контексту дослідження – партнерів, про його здобутки та можливості розвитку. Суб'єкти зовнішнього середовища мають власне уявлення про рівень розвитку підприємств, його можливості, переваги й недоліки в роботі. Оскільки кожна аудиторія ринку (широкі верстви населення, споживачі продукції, партнери з бізнесу, владні структури) спрямована на отримання специфічної інформації про підприємство і таким чином формують його імідж у своїй уяві, передачу інформації для кожної з них доцільно здійснювати різними засобами, користуючись дієвими методами впливу з урахуванням активних мотиваційних потреб.

Выводы./Conclusions. Таким чином, у процесі роботи над створенням та підтримкою маркетингової політики машинобудівному підприємству необхідно:

- визначити її окремі особливості, які зможуть зацікавити певних потенційних партнерів та інших суб'єктів ринку, наприклад, такими особливостями можуть бути рентабельність, ліквідність, ділова активність, майновий стан, трудовий та інноваційний потенціал, соціальна безпека щодо бізнесової діяльності;

- розробити заходи з формування загального позитивного образу суб'єкта господарювання як новатора, вдалого імітатора, соціального захисника або партнера з усталеним економічним становищем;
- запровадити програму стереотипізації набутого образу з метою узагальнення та перетворення в імідж з урахуванням суб'єктивних уявлень про здобутки підприємства.

Література:

1. Drummond G. Strategic Marketing, Third Edition: Planning and Control / G. Drummond, J. Ensor, R. Ashford. – Oxford: Elseiver Ltd., 2008. – 352 с.
2. Egan C. The CIM Handbook of Strategic Marketing / C. Egan, M. Thomas. – Oxford: Elseiver Science Ltd., 2001. – 384 с.
3. Hooley G. Marketing strategy and competitive positioning: 4th ed. / Graham J. Hooley, Nigel F. Piercy, Brigitte Nicolaud. – Pearson Education, 2008. – 614 p.
4. Jaime Romero, Maria J. Yague Marketing assets: Relating brand equity and customer equity // Intangible Capital. — 2016. — № 12 (2). — p. 591—618. — Режимдоступу: https://upcommons.upc.edu/bitstream/handle/2117/87882/ Jaime% 20Romero.pdf.

КОН'ЮНКТУРА ТА СТРУКТУРА ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГОВЛІ

Марков Борис Михайлович
к.е.н., докторант
Університету імені Альфреда Нобеля,
г. Дніпро, Україна

Важливою частиною національного ринку є продовольчий ринок, тобто ринок на якому здійснюється купівля (продаж) продовольства та продукції аграрно-промислового комплексу. Метою функціонування такого ринку є забезпечення продовольчої безпеки держави.

Продовольча безпека визначається рівнем ефективності всієї економіки, однак продовольчі ресурси формуються у процесі агропромислового виробництва [1, с. 43].

Продовольчий ринок має як економічне, так і соціальні значення, тому що рівень споживання продуктів харчування впливає на якість життя населення.

Як зазначає І.В. Федулова, ринок продовольчих товарів – це складова частина економіки, яка охоплює виробництво, розподіл, обмін і споживання продовольчої сировини і продуктів харчування, підкреслює його відтворюваний характер. Взаємодія суб'єктів продовольчого ринку лише сприяє забезпеченню безперервності відтворюваного процесу, а не є ним самим. Використовуючи такий підхід, науковець пропонує визначати продовольчий ринок як систему просторово спрямованих економічних відносин між виробниками, суб'єктами ринкової інфраструктури і споживачами, а також всередині даних груп, які формують пропозицію і попит на продовольчі товари [1, с. 17].

Узгоджувати інтереси та цілі споживачів і виробників повинна держава, яка і забезпечує досягнення продовольчої безпеки країни. Її основною метою має стати забезпечення рівня достатності й доступності науково

обґрунтованого рівня споживання продуктів усіма верствами населення за рахунок результатів діяльності вітчизняних виробників.

Попит напродовольчому ринку проявляється у формі просторово розподілених потреб населення в продуктах харчування, підкріплених його фінансовими можливостями.

Пропозиція на продовольчому ринку проявляється у вигляді просторово зосередженої сукупності продовольчих товарів, які виробники можуть поставити на ринок при тому чи іншому рівні цін; пропозиція визначається безліччю факторів.

Державна політика направлена на формування соціально орієнтованої інфраструктури продовольчого ринку.

Ринок продовольства належить до найскладніших ринкових систем, що охоплює майже всі галузі суспільного господарства. Цей ринок на відміну від інших ринкових систем має свої особливості, а саме: постійне функціонування; сезонність виробництва і споживання багатьох продуктів харчування.

Сутність продовольчого ринку виражається в його основних функціях до яких належать:

1) Регулююча функція – узгоджує виробництво й споживання продовольчих товарів у асортиментній структурі, а також збалансовує попит і пропозицію за ціною та обсягом.

2) Ціноутворююча проявляється в узгодженні цін між виробником та споживачем під контролем держави.

3) Контролююча функція означає контроль якості продукції.

4) Посередницька означає, що продовольчий ринок виступає посередником між виробником і споживачем.

5) Інформаційна – інформує учасників ринку про попит і пропозицію на продовольство.

6) Логістична функція – це складування, транспортування, зберігання продовольчих товарів.

Продовольчий ринок формується під впливом факторів попиту і пропозиції. Попит формується споживачами за наступними факторами: рівень доходів населення, диференціація населення за квінтильними коефіцієнтами грошових доходів, місткість ринку за конкретним видом продукції і наявністю його в продажі, суб'єктивні вподобання покупців, наявність взаємозамінних продовольчих товарів. Пропозиція – сукупність продовольчих товарів, які представлені на ринку за цінами виробників. Пропозиція формується під дією ґрунтово-кліматичних факторів і факторів державного стимулювання аграрно-промислового виробництва через інвестиції, податки, пільгові кредити тощо.

Продовольчий ринок класифікують відповідно до наступних ознак:

1) за масштабами поширення:

– регіональний (локальний);
– внутрішньодержавний (національний);
– міждержавний (світовий);

2) за характером спрямування продовольчих ресурсів:

– безпосередньо для харчування;
– для виробництва інших видів продовольства;
– для забезпечення нехарчових потреб (наприклад, виробництво медичних препаратів із продовольчої сировини тощо)

3) за видами сировини для виробництва продовольства:

– ринок продуктів рослинного походження;
– ринок продуктів тваринного походження;
– ринок рибопродуктів і продуктів моря;
– ринок продуктів з дикорослої сировини

4) за рівнем технологічної обробки вихідної сировини:

– ринок консервованих продуктів;
– ринок хлібобулочних виробів (через технологію випікання);
– ринок сушених, в'ялених, мочених продуктів тощо

5) за видами продуктів:

– ринок овочів, фруктів, баштанних тощо;
– ринок м’яса і м’ясопродуктів;
– ринок молока і молокопродуктів;
– ринок дикорослої продукції;
– ринок жирів;
– ринок риби, рибопродуктів і продуктів моря;
– ринок цукру;
– ринок зернових і зернобобових продуктів;
– ринок кондитерських виробів;
– ринок хлібобулочних виробів тощо [2, с.43].

Об’єкти продовольчого ринку – це матеріальні блага (товари), які реалізуються виробниками продукції, здатні задовольнити потреби покупців в їжі. Об’єкти купівлі-продажу виступають головним аргументом необхідності розмежування продовольчого і сільськогосподарського ринків, оскільки на першому можуть бути запропоновані товари, що не мають відношення до сільського господарства взагалі (газовані напої), а на ринку сільськогосподарської сировини можуть реалізовуватись і непродовольчі товари (корм для худоби, вовна і т. п) [3, с. 73].

Відповідно, суб’єктами продовольчого ринку є виробники продовольчих товарів, до яких належать аграрний сектор та харчова промисловість, і споживачі продовольчих товарів – населення країни, органи виконавчої влади [4, с. 195].

У продовження дослідження зазначимо, що забезпечення ефективної роботи виробників продовольства та наближення продовольчої продукції до кінцевого споживача неможливе без побудови та використання дієздатних та раціональних, з позицій всіх учасників ринкових процесів, систем розподілу продукції [5, с.28].

Використання раціональних і результативних моделей збуту товарів впливає на розвиток ринку продовольчих товарів. У свою чергу, держава

відповідаючи за достатнє забезпечення населення продуктами харчування і досягнення продовольчої безпеки, здійснює формування ринку продовольства.

Державна політика повинна забезпечувати вирішення проблем інфраструктури ринку, співвідношення між галузями інфраструктури та матеріального виробництва, їх пропорційного розвитку, а також створення умов для побудови та використання ефективних систем розподілу продукції на ринках товарів і послуг [6, с. 222].

Таким чином, продовольчий ринок є засобом координації у сфері виробництва продовольчих товарів та розподілу їх серед споживачів.

Література:

1. Голошубова Н. Розвиток торговельних мереж в Україні / Н. Голошубова // Товари і ринки.– 2011.– №1. – С. 15-24.

2. Волосюк, И. Формат ТЦ: индивидуализация или обобщение? [Текст] / И. Волосюк // Commercial Properly. – 2006. - № 2. – С. 42-46.

3. Леви М., Вейтц Б.А. Основы розничной торговли. СПб.: Питер, 1999. — 448 с.

4. Управление розничным маркетингом [Текст] : [пер. с англ.] / под ред. Д. Гилберта. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 571 с.

5. Савощенко А.С. Інфраструктура товарного ринку: навч. посіб. / Савощенко А.С. – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.

6. Архіпов Н. М. Напрями підвищення ефективності операційної діяльності підприємства роздрібної торгівлі / Н. М. Архипов // Бізнес-Інформ. – 2018. – № 6. – 215-223.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

Радченко Наталія Геннадіївна,
к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
м. Мелітополь, Україна

Вступ. Розвиток економіки України, прискорення темпів зростання ВВП є головним завданням для органів державного управління, Національного банку України, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та населення. Успішне вирішення цього завдання залежить від дій кожного з перелічених вище суб'єктів, від ефективності та рівня дотримання прийнятих законодавчих та нормативних актів, від активності усіх суб'єктів на фінансовому ринку тощо. Серед факторів, стримуючих зростання економіки в Україні, варто виділити значний рівень тінізації економіки. Саме, завдяки зниженню обсягів тіньової економіки зростатиме грошовий ресурс для збільшення обсягів кредитування населення та бізнесу, розвитку підприємництва, що, в кінцевому випадку, призведе до зростання бази оподаткування, надходжень до бюджету та підвищення соціальних стандартів населення.

Мета роботи полягає у дослідженні стану тіньової економіки в Україні та визначенні ролі безготівкових розрахунків як інструмента детінізації.

Матеріали та методи. Під час аналізу застосовували результати дослідження стану тіньової економіки в Україні визначені компанією Ernst&Young за підтримки Mastercard в рамках Меморандуму про співпрацю з Міністерством економічного розвитку України, НБУ і Державним комітетом статистики та Київським міжнародним інститутом соціології в рамках проекту SHADOW (**методологія Putnins and Sauka (2015 р.).**

Результати та обговорення. Так, за методологією **Putnins and Sauka [1],** рівень тіньової економіки у 2018 році склав 47,2% від загального обсягу ВВП. Зростання рівня тіньової економіки спостерігається за всіма регіонами за винятком Півночі та Центру. Найбільш тінізованими секторами економіки є Будівництво та Роздрібна торгівля. Складовими тіньової економіки найчастіше виступають приховування доходу від бізнесу, реальної кількості найманих працівників та реальних розмірів виплаченої зарплати.

За результатами досліджень, що провела компанія Ernst & Young [2], в тіні перебуває 846 млрд гривень або 23,8% від офіційного ВВП за 2018 рік. У тому числі, 19,7% ВВП (702 млрд грн) становить готівкова тіньова економіка, яка на 73,8% характеризується як «пасивна тіньова економіка», ініціатором якої є виключно продавець товарів та послуг. Слід зазначити, що у розвинених країнах тіньова економіка становить, за різними оцінками, 12 – 16% ВВП. На думку експертів, вирішення цієї проблеми можливе за рахунок подальшого стимулювання розвитку безготівкових розрахунків. Дослідження, проведені у європейських країнах підтверджують, що збільшення частки безготівкових платежів на 100% сприяє зменшенню рівня тіньової економіки на 0,6 - 3,7% від ВВП, а державні доходи збільшуються на 0,1 - 0,8% від ВВП досліджуваних країн [3].

Активне впровадження безготівкових розрахунків в Україні розпочалося у 2016 році під час виконання проекту НБУ «Cashless economy». Реалізація проекту мала позитивні результати [4]: у 2019 році порівняно з 2018 роком кількість безготівкових операцій із використанням платіжних карток зросла на 35,6% до 4 167,1 млн шт. та становила 82,4% від загальної кількості операцій; за сумою безготівкових операцій із використанням платіжних карток переважали перекази з картки на картку (42,4%), їх кількість складала 11,4%. Водночас понад половину кількості безготівкових операцій із використанням платіжних карток (51,2%) здійснено в торговельній мережі, їх питома вага становила 28,5% усіх безготівкових операцій. Таку динаміку можна пояснити

появою на ринку нових технологій, цікавих та зручних для споживача, наприклад, Apple Pay, Google Pay тощо. Крім того, розширюється перелік точок, де можна розрахуватися у безготівковій формі – транспорт, культурно-масові заходи, ринки та магазини.

Кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережах за останні 5 років зросла майже у 2 рази – з 174,3 тис. шт. до 333,8 тис. шт. При цьому, співвідношення загальної кількості платіжних терміналів до чисельності постійного населення України станом на 01 січня 2020 року становило 8,4 тис. шт. на 1 млн. населення. Для порівняння, в Європі на 1 млн. жителів припадає 29 тис. терміналів, у США — 31 тис. Нерівномірним є й регіональний розподіл термінальної мережі на території України. Найменша кількість платіжних пристроїв на одного жителя спостерігається на заході країни та в Луганський, Донецькій областях.

Отже, незважаючи на позитивну динаміку розвитку безготівкових розрахунків, залишаються невирішеними багато питань, які стримують процеси детінізації економіки, зокрема, недостатньо розгалужена платіжна система, недостатнє проникнення інтернет-ресурсів у сільській місцевості тощо. Саме тому, питання стимулювання розвитку платіжної інфраструктури для здійснення безготівкових операцій, у тому числі у сільській місцевості та у віддалених територіях разом з підвищенням рівня фінансової інклюзії населення, є одним з ключових відповідно до Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року.

Вирішенню цього питання сприятиме реалізація наступних заходів [5]:

– зменшення ліміту розрахунків готівкою та удосконалення системи контролю за ними;

– розробка на законодавчому рівні розширених можливостей використання корпоративних карток;

– сприяння зменшенню частки готівкового обігу на користь безготівкового;

– переведення платежів на користь держави у цифрові канали;

– створення умов для розвитку віддалених каналів продажу фінансових послуг;

– впровадження нових моделей віддаленої ідентифікації та верифікації клієнта тощо.

Перші кроки по реалізації зазначених заходів вже зроблені. Так, Національний банк України прийняв рішення про надання ПАТ "УКРПОШТА" ліцензії на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків [6]. Відтепер ПАТ "УКРПОШТА" зможе здійснювати обслуговування клієнтів з використанням платіжних карток. Це сприятиме розширенню фінансової інклюзії, зокрема створить нові можливості для доступу до фінансових послуг населення в сільській місцевості та віддалених районах України, сприятиме збільшенню рівня безготівкових розрахунків в Україні та підвищенню якості на ринку платіжних послуг.

28 квітня 2020 року набирає чинності новий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [7], яким запроваджено можливість дистанційної верифікації клієнта.

Банки зможуть обрати для себе повноцінні або спрощені моделі віддаленої ідентифікації та верифікації [8]. До повноцінних моделей належать:

– верифікація ідентифікаційних даних клієнта за допомогою Системи BankID Національного банку та кваліфікованого електронного підпису (далі – КЕП);

– проведення відеоверифікації - спілкування клієнта та працівника банку або агента банку з ідентифікації за допомогою відеотрансляції.

До спрощених механізмів верифікації ідентифікаційних даних клієнта належать:

– верифікація за допомогою Системи BankID НБУ;

– верифікація за допомогою КЕП;

– здійснення платежу на окремий рахунок банку з особистого рахунку клієнта, що супроводжується принаймні вказуванням прізвища, ім'я та по батькові клієнта;

– дистанційне зчитування клієнтом даних із чипа свого біометричного документа (наприклад, закордонного паспорта чи паспорта у форматі ID-картки) за допомогою NFC модуля смартфона та відповідного мобільного додатка банку;

– верифікація даних з бюро кредитних історій із підтвердженням клієнта через пароль, що надійшов від банку на фінансовий номер телефону клієнта, зазначений у його кредитній історії.

Але, за спрощеними моделями верифікації клієнта запропоновані ліміти, а саме:

– загальний ліміт на проведення видаткових фінансових операцій за всіма рахунками, відкритими клієнту в банку, не перевищуватиме 40 тис грн на місяць та 400 тис грн на рік;

– загальний залишок за всіма відкритими клієнту рахунками та електронними гаманцями в банку не перевищуватиме 40 тис. грн.

Серед інновацій НБУ слід відзначити проект постанови Правління Національного банку України "Про затвердження Правил формування та використання QR-коду для здійснення кредитових переказів"[9], згідно з яким пропонуються єдині підходи до формування та використання QR-коду для здійснення безготівкового переказу коштів із рахунку на рахунок. Це сприятиме підвищенню зручності та швидкості розрахунків; суттєвому зниженню операційних ризиків, пов'язаних із помилковим заповненням платіжних реквізитів; автоматизації бізнес-процесів учасників безготівкових розрахунків та зростанню обсягів безготівкових розрахунків.

Висновки. Враховуючи темпи поширення безготівкових розрахунків, можна стверджувати, що політика Національного банку України в сфері платежів та розрахунків, безумовно, є ефективною та демонструє позитивні результати. Ф. Шнайдер у своїх дослідженнях підтверджує, що існує сильна

негативна кореляція між частотою електронних платежів і тіньовою економікою — розмір тіньової економіки більший в тих країнах, де люди використовують менше електронних платежів [10]. За прогнозами експертів, збільшення обсягу безготівкових розрахунків на 5% протягом п'яти років дасть можливість вивести з тіні до 10% економіки. Отже, зменшення готівки в обігу є одним із найбільш дієвих методів досягнення стратегічної мети – детінізації економіки та формування інвестиційного потенціалу України.

Список літератури

1. Тіньова економіка в Україні. Результати дослідження 2019 року. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=897
2. Дослідження тіньової економіки в Україні: майже чверть ВВП - або 846 млрд гривень - перебуває в тіні. URL: https://bank.gov.ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini
3. Олексій Дяченко. Масштаби і структура тіньової економіки у світі та причини її виникнення URL: Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України - 2/2018. С. 68-75
4. Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=4
5. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4
6. Національний банк України видав ПАТ "УКРПОШТА" ліцензію на переказ коштів у національній валюті без відкриття рахунків. URL: https://bank.gov.ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-vidav-pat-ukrposhta-litsenziyu-na-perekaz-koshtiv-u-natsionalniy-valyuti-bez-vidkrittya-rahunkiv
7. Фінансовий моніторинг в Україні по-новому: чого очікувати? URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analitycs/192891_fnansoviy-montoring-v-ukran-po-novomu-chogo-ochkuvati

8. Банки отримають нові провідні сучасні інструменти для дистанційної ідентифікації та верифікації клієнтів. URL: https://bank.gov.ua/news/all/banki-otrimayut-novi-providni-suchasni-instrumenti-dlya-distantsiynoyi-identifikatsiyi-ta-verifikatsiyi-kliyentiv
9. Єдині підходи до формування та використання QR-коду підвищать зручність та швидкість розрахунків. URL: https://bank.gov.ua/news/all/yedini-pidhodi-do-formuvannya-ta-vikoristannya-qr-kodu-pidvischat-zruchnist-ta-shvidkist-rozrahunkiv
10. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf

ХАРАКТЕРИСТИКИ СКЛАДОВИХ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Яковлев Владислав Ігорович
Аспірант
Кафедра міжнародного бізнесу і фінансів НТУ «ХПІ»
Геворкян Артем Юрійович
К.е.н., доцент
Кафедри міжнародного бізнесу і фінансів НТУ «ХПІ»

Вступ. На сьогоднішній день виробничий потенціал підприємства відіграє центральну роль в успішній його конкурентоздатності на внутрішньому та зовнішньому ринку. Виробничі потужності підприємства можуть підвищувати ефективність його функціонування та поліпшувати якість продукції для задоволення потреб споживачів. Необхідно зазначити, що під виробничим потенціалом слід розуміти систему складових, яка забезпечує виробництво конкурентоспроможної продукції на основі ресурсів підприємства для зміцнення позицій на ринку [1].

Матеріали та методи: В роботі використовувались наукові роботи вітчизняних вчених та емпіричні методи дослідження.

Мета роботи: Дати характеристику та визначити складові виробничого потенціалу машинобудівних підприємств.

Результати та обговорення: Важливою частиною розрахунку виробничого потенціалу підприємства є його складові, які описуються кількісними та якісними показниками. Слід зазначити, що важливим результатом розвитку підприємства є його раціональний менеджмент, який повністю контролює всі його виробничі потужності. До складових виробничого потенціалу необхідні віднести наступні: технологічну, фінансову, кадрову, інноваційно-інформаційну складові.

До складу фінансової складової необхідно віднести коефіцієнти підприємства, які мають пряме відношення до його платоспроможності та

стійкості. Це такі як: коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт автономії, коефіцієнт оборотності власного капіталу, коефіцієнт рентабельності діяльності.

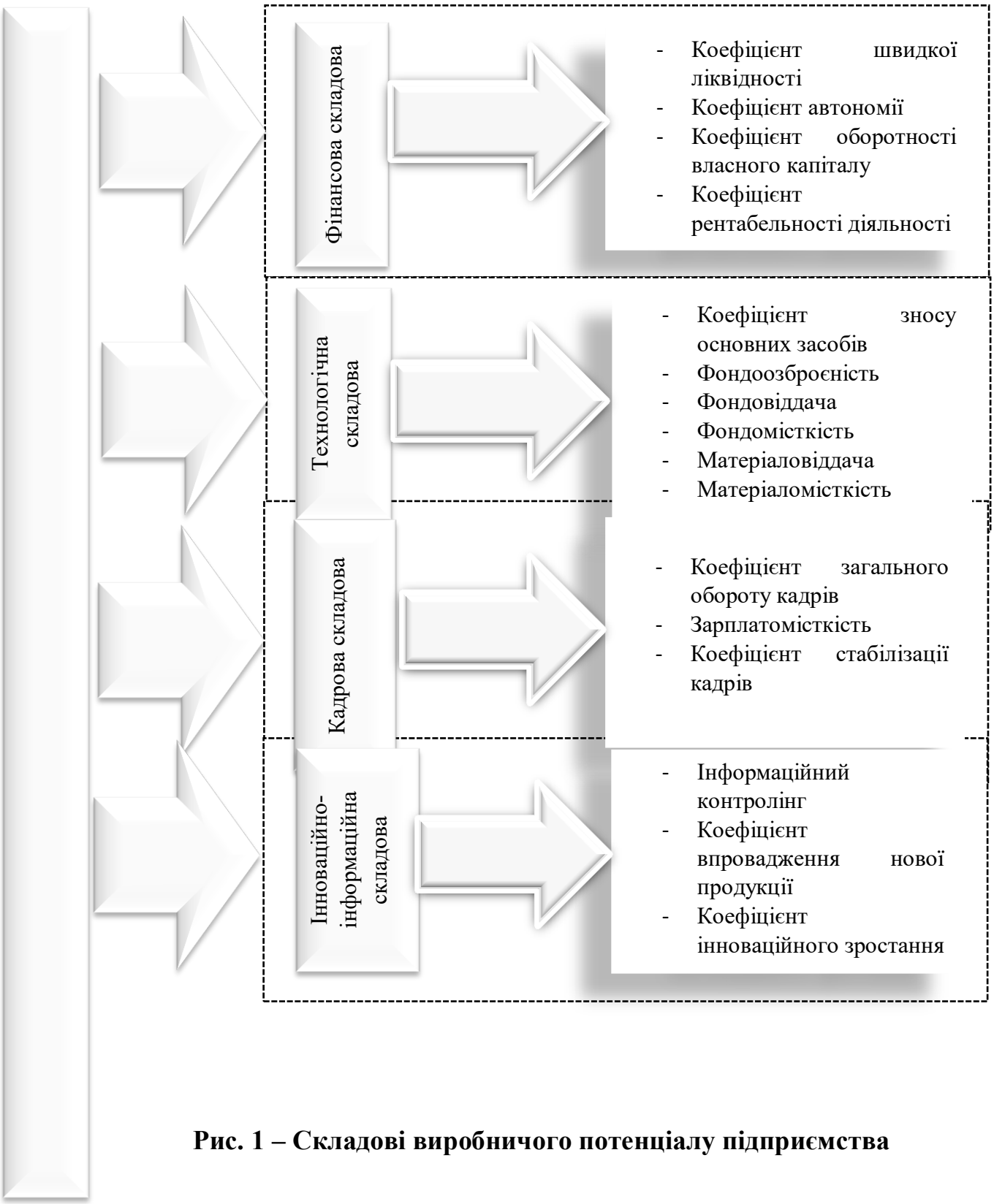

Рис. 1 – Складові виробничого потенціалу підприємства

Технологічна складова є сумою наступних показників: коефіцієнт зносу основних засобів, фондоозброєність, фондовіддача, фондомісткість, матеріаловіддача, матеріаломісткість. Вона відповідає за обладнання на підприємстві, функціонування його та виробництво продукції.

Кадрова складова формує на підприємстві трудові ресурси, які підвищують функціонування підприємства та удосконалюють його потужності завдяки персоналу. До її складу входять наступні показники: коефіцієнт загального обороту кадрів, зарплатомісткість, коефіцієнт стабілізації кадрів.

Інноваційно-інформаційна складова включає коефіцієнт впровадження нової продукції, коефіцієнт інноваційного зростання, інформаційний контролінг.

Загалом складові відіграють дуже важливу роль у формуванні виробничого потенціалу машинобудівних підприємств. Треба зауважити, що його головною метою є виготовлення продукції, яка буде задовольняти ринкові потреби споживачів та пристосовуватись до невизначених умов на внутрішньому та зовнішньому ринку.

Висновки: Таким чином підвищення рівня складової виробничого потенціалу на підприємстві зумовлює рівні, що в свою чергу підвищує конкурентоспроможність підприємства.

Список джерел інформації:

1. Яковлев В.І. Трактування економічної категорії виробничого потенціалу. // Науковий журнал «Причорноморські економічні студії». Випуск 34, 2018 р. с.115

LEGAL SCIENCES

CONCEPTUAL BASIS OF THE JUDGES COMPETENCIES

Martynyuk Vitaliy,
postgraduate,
Higher educational institution
"Lviv university of business and law"

Any research into the status of judges is not without recourse to their professional qualities. The particular competence of a judge is known to be a key measure of the ability to hold the office of a judge and the administration of just justice. In addition, often in domestic legal studies, the jurisdiction of a judge is considered exclusively in a systematic relationship with other elements of legal status. I am convinced that these issues require deeper research and awareness, which will not only establish the necessary minimum requirements for the position of judge but also identify possible areas for the development of the competence of judges, which will stimulate the dynamic development of the judiciary in general, increase the authority of the judiciary to her from the public. As Shulhach N.M. rightly points out, one of the main tasks of modern judicial reform is the implementation of democratic ideals of justice, produced by world practice and science. In this connection, it is of particular importance to developing a conceptual framework for the status of judges of Ukraine, which will meet international standards, since only the latter are the bearers of the judiciary in the country. [1].

The competence requirement is set for the candidate for the position of judge Art. 69 of the Law of Ukraine "On Judiciary and Status of Judges" did not find its detail in this Law [2]. In the Regulation "On the Procedure and Methodology of Qualification Assessment, Indicators of Compliance with Qualification Assessment Criteria and Means of Establishment", the criteria for qualification assessment, along with professional ethics and integrity, are "competence (professional, personal,

social)” [3]. This provision contains methodological aspects of assessing (establishing the level) the professional competence of judges. However, a review of existing sources shows that the conceptual foundations for the formation and development of the competence of judges have not been adequately covered in domestic jurisprudence.

Kukhta M.M. analyzed the constitutional and legal requirements for candidates for judicial positions, investigated the procedure of selection and appointment of professional judges, revealed the constitutional and legal bases of formation of the corps of professional judges in foreign countries and determined the directions of legal and organizational improvement of the concept of forming the corps of professions in Ukraine [4]. Skomorokha L.V., examining the constitutional and legal aspects of the formation of a professional judicial body in Ukraine, developed proposals for improvement of the appropriate order by legislative regulation of existing norms, in particular, emphasized the expediency to legislate specific areas of education for persons who may be assigned to specialized courts [5]. Dekalenko V.S. based on the study of foreign experience of administrative and legal support of the formation of personnel for judicial bodies formulated proposals for normative legal acts aimed at improving the staffing of the courts of Ukraine [6]. The problematic aspects of the education of judges were examined by Zuieva L. Ye. taking into account the results of comparing the experience of Ukraine and Canada in this field. The scientist has developed on the basis of a comparative pedagogical research a conceptual synergistic model of psychological and pedagogical training of professional judges in the judicial education system and determined the tendencies of the corresponding model through the imperative of providing recommendations as a source of improvement of the judicial education system in Ukraine [7].

In the end, most dissertation studies on the legal status of judges and the organizational and legal aspects of the functioning of the judiciary largely recognize the importance of the judge's competence, however, in-depth studies of the conceptual foundations, structure, and peculiarities of the development of jurisdiction

are hardly conducted. Although the competence of a judge is recognized as a basic requirement under which the process of training and selection of judges is carried out, in existing studies the emphasis is on the process of preparation and only limited coverage of the issue of qualification as the purpose of this process. Thus, Moskvych L.M., after examining the organizational and legal problems of the status of judges, offered to interpret the corresponding concept by describing the unity of the objective characteristics of the judicial position and the subjective requirements for the person holding it [8]. Kuibida R.O., characterizing the peculiarities of the organization and development of the judicial system of Ukraine, outlined the general characteristic of professionalism, independence, and impartiality in the status of the courts and emphasized the importance of competitive and transparent procedure for selecting judges, enhancing the role of qualification classes in the career of judges [9].

A considerable number of professional papers cover some aspects of the organizational and legal mechanism of forming and developing the competency of a judge. In this direction, there is a tendency to analyze the concept of competence of a judge through the prism of judges' personal qualities.

A number of studies focus not only on the professional but also the social and psychological competence of the judge.

The judge's social competence was examined by Fedina A.V. The scientist examined the factors of forming the professional skill of a judge, emphasized the importance of forming a judicial corps in view of the need to ensure public confidence in the professional level and moral and ethical qualities of a judge, and noted the relationship of social and psychological competence of a judge [10].

According to the results of the research, the concept of the judge's competence continues to develop dynamically in accordance with the changes that have taken place in the judiciary in recent years. One of the central tasks of the reform of the judiciary after the Revolution of Dignity was to increase the public's confidence in the judiciary, which resulted in the improvement of the organizational and legal support for the formation and development of the competence of judges and was reflected in a number of scientific works. At the same time, it has been found that the

scientific research of recent years does not sufficiently cover the relevant issues from the point of view of its interpretation as a process of formation, development, and evaluation of a judge's competence.

References

1. Shulhach N. M. Poniattia ta zmist pravovoho statusu suddi / N. M. Shulhach // Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. - 2012. - Vyp. 8. - S. 23-25.

2. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy # 1402-VIII vid 02.06.2016. Redaktsiia 07.11.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19 (data dostupu 12.11.2019).

3. Polozhennia «Pro poriadok ta metodolohiiu kvalifikatsiinoho otsiniuvannia, pokaznyky vidpovidnosti kryteriiam kvalifikatsiinoho otsiniuvannia ta zasoby yikh vstanovlennia»: zatverdzheno Rishenniam Vyshchoi kvalifikatsiinoi komisii suddiv Ukrainy 03.11.2016 # 143/zp-16 (u redaktsii rishennia Vyshchoi kvalifikatsiinoi komisii suddiv Ukrainy 13.02.2018 # 20/zp-18). URL: https://vkksu.gov.ua/ua/ociniuwannia-suddiw/dokumienti/poloziennia-pro-poriadok-ta-mietodologiiu-kwalifikacijnogo-ociniuwannia-pokazniki-widpowidnosti-

4. Kukhta M.M. Konstytutsiino-pravovi zasady formuvannia korpusu profesiinykh suddiv: porivnialno-pravove doslidzhennia: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk zi spetsialnosti 12.00.02. – konstytutsiine pravo; munitsypalne pravo. – Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet». – Uzhhorod, 2019. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/22777

5. Skomorokha L.V. Konstytutsiino-pravovi aspekty formuvannia profesiinoho suddivskoho korpusu v Ukraini: sutnist, mekhanizm realizatsii: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.02 / L.V. Skomorokha ; In-t zakonodavstva VR Ukrainy. — K., 2010. — 20 s.

6. Dekalenko V.S. Administratyvno-pravove zabezpechennia formuvannia kadriv dlia sudiv Ukrainy: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata yurydychnykh nauk Universytet derzhavnoi fiskalnoi sluzhby Ukrainy,

Irpin, 2017. URL: http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%92.%D0%A1._%D0%90%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82-_pdf.pdf

7. Zuieva L. Ye. Teoretychni ta metodychni zasady psykholoho-pedahohichnoi pidhotovky profesiinykh suddiv u systemi suddivskoi osvity Ukrainy i Kanady: avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovoho stupenia doktora pedahohichnykh nauk zi spetsialnosti 13.00.04 - teoriia i metodyka profesiinoi osvity. - Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2018. URL: http://www.pedagogic-master.com.ua/public/school_semen/aref_Zueva.pdf

8. Moskvych L.M. Orhanizatsiino-pravovi problemy statusu suddiv: Avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.10 / L.M. Moskvych ; Nats. yuryd. akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho. — Kh., 2003. — 20 s.

9. Kuibida R.O. Orhanizatsiia i rozvytok suchasnoi sudovoi systemy Ukrainy: Avtoref. dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.10 / R.O. Kuibida ; Akad. advokatury Ukrainy. — K., 2006. — 21 s.

10. Fedina, A.V. Sotsialna kompetentnist yak skladova kryteriiv kvalifikatsiinoho otsiniuvannia suddi. URL: http://elar.naiau.kiev.ua/handle/123456789/9339?locale=uk

LAW ENFORCEMENT FUNCTIONS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT IN THE CONTEXT OF DECENTRALIZATION REFORM: MUNICIPAL GUARD

Tereshchenko Oleksandr Pavlovych
Postgraduate
State Fiscal Service University of Ukraine
Irpin, Ukraine

Introduction. In the process of public administration decentralization reform in Ukraine, local self-government bodies have significantly expanded the limits of their powers - financial and budgetary decentralization has taken place, external borrowing has been opened, powers in the field of architectural and construction control and others have been expanded. Among the broad range of new opportunities that have been presented to local authorities in the context of reform, one of the under-appreciated areas is the extension of the powers of local governments in the field of law enforcement.

Aim. The concept of reforming local self-government and territorial organization of government in Ukraine, approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 333-r of April 1, 2014, stipulates that "ensuring public safety" is one of the main powers of local self-government bodies. Following foreign experience, where the implementation of law enforcement functions on the ground, together with the national law enforcement agencies, is performed by a municipal watchdog (municipal police), in Ukraine it was declared the creation of a similar institution. The article explores the principles and principles of functioning of the municipal guard (municipal police), the level of legal regulation of its activity in Ukraine and perspective directions of improvement of functioning of this institute.

Materials and methods. The results of the study are based on the materials of the legislation of Ukraine, Council of Europe recommendation documents, as well as a number of scientific researches. The main methods used in the study of materials were analysis and comparison, along with them were used other general scientific methods of research.

Results and discussion. In order to fulfill the tasks, set out in the Concept of reforming local self-government and territorial organization of government in Ukraine, in May 2015, the bill No. 2890 of May 18, 2015 “On Municipal Guard” was submitted to the Verkhovna Rada of Ukraine [1]. According to the plan, this law was to become the basis for the widespread formation of structures, which would provide law enforcement within the territories, under the control of the local councils that are their founders, under the control of local authorities. At the end of August 2019, after more than 4 years of discussion, this bill was withdrawn. It is important that without the adoption of the relevant law, the legal bases of the currently existing communal units are solely the statutes created and adopted by the decisions of city / village / town councils. As a result of the absence of a single statutory model approved at the level of the law, there are structurally different legal acts, substantive differences in the sections "Municipal structure" and "General duties", lack of official interpretation and establishment of the legal status of the body.

It is common to establish the rights and duties of guardians who are in conflict with applicable law. For example, in the charter of the municipal enterprise "Municipal Watch", approved by the decision of the Ivano-Frankivsk City Council №231 of May 25, 2017, in the section "Purpose and activities" is stated as one of the purposes of functioning: "assisting the bodies of the National Police in detecting and solving crimes the search for the perpetrators". According to the law of Ukraine "On operational search activities" does not envisage the implementation of this type of activity by the units of the municipal guard, which leads to contradictions in regulations and actually puts the bodies of the municipal guard (municipal police) outside the law [2, p. 230].

Despite the fact that the draft law "On Municipal Guard" was withdrawn, it contained provisions that allow to understand the directions in which the legislator should move in resolving the issue of regulating the activities of local law enforcement agencies.

A municipal watchdog is an executive body in the system of local self-government, established in the manner prescribed by this Law, with the purpose of ensuring the protection of public order, legality, rights, freedoms and legitimate interests

of citizens in the territory under the jurisdiction of city councils of the oblast and/or Republican Autonomous Republic of Crimea values, cities of Kiev, Sevastopol, as well as jurisdiction of village, settlement, city council of territorial community formed as a result of voluntary association, and is held at the expense of respective local budget.

The main features of a municipal watchdog are that such a body is created by the decision of local self-government bodies and is under their control, financed by local budgets.

We also come to the conclusion that officials of the municipal guard on their status should be equated with those of local self-government bodies, which is defined by the Law of Ukraine "On Service in Local Self-Government Bodies".

Considering foreign experience, the main tasks of the municipal watchdog bodies can be considered:

- facilitating the implementation of decisions of local self-government bodies (on the issues of development, land use, cleanliness, nature management, etc.);
- execution of separate administrative penalties (for violation of the rules of landscaping, trade, parking, etc.);
- protection of public order;
- prevention of offenses;
- protection of communal property;
- providing legal assistance to citizens and local self-government bodies;
- informing the police about the detected criminal offenses.

Speaking of international standards, it should be noted that, in view of the generally accepted international importance, acts approved by the Council of Europe bodies on the implementation of police activity at the local level have a special role in determining the directions of creation and operation of a municipal watch.

These include the Declaration of Police, approved by Council of Europe Parliamentary Assembly Resolution No. 690 (1979) of 8 May 1979. Paragraph 1 (B) states that the police are a public service established by law and responsible for compliance with the law. The Declaration states that police functions of public order,

state security and investigation of offenses can be performed by both state and municipal bodies.

The European Code of Police Ethics, approved by Council of Europe Committee of Ministers resolution Rec (2001) 10 of 19 September 2001, defines the interaction of law enforcement agencies with local communities and municipal authorities. This document emphasizes that the effectiveness of police action depends on close contact with and support from the community. It also states in the statement of reasons for resolution Rec (2001) 10 that "the last few years in Europe have seen a clear tendency to integrate the police more fully into civil society and to bring it closer to the population" and that "this goal in a number of Member States is achieved through the development of local police". residence"".

An important document is UN General Assembly Resolution 34/169 on the Code of Conduct for Law Enforcement Officials of December 17, 1979, which states: "… (c) Every law enforcement official is part of a criminal justice system whose purpose is to prevent crime. and the fight against it, and that the behavior of every official in this system affects the whole system. "

The norms of the recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe No. 7 (83) of 23 June 1983 "On Public Participation in Criminal Policy" are also important components in the construction of the municipal watchdog. The role of the public in criminal justice is outlined by the following recommendations: the importance of urban development for crime prevention; the role of public associations in cities and local communities in counteracting the criminal aspects of urbanization; strengthening the role of local authorities in engaging in dialogue on these issues within social prevention.

The recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe No. Rec (2003) 21 on Cooperation in the field of crime prevention of September 24, 2003, which, along with traditional approaches, potentially Effective and cost-effective development and implementation of a crime prevention strategy involving local authorities and the public. In accordance with Article 10 Rec (2003) 21, it is proposed to recognize the need to engage in crime prevention activities of local authorities and local

communities in a form appropriate to the Constitution, and to give them the right of initiative and participation.

Let us dwell on the recommendations of Parliamentary Assembly of the Council of Europe No. 1531 (2001) on "Security and Crime Prevention in Cities: Creating a European Observatory", which proposed in Article 8 to consider "at least in some countries, the feasibility of extending the powers of the public in security matters, while at the same time weakening the responsibility of the center so that the mayors can take all the necessary measures in the name of successful implementation of the chosen political course. "

For its part, the recommendation of the Committee of Local and Regional Authorities of the Council of Europe Committee of Europe No 36 (1997) of 3 June 1997 on "Criminal and Urban Danger in Europe and the Role of Local Authorities" in Article 6 recognized that "local authorities should play a key role the role in the fight against crime and that the relevant national authorities should not only cooperate with the local authorities, but also ensure that the local authorities have the necessary law-making and financial capacity in this area”[3, p. 62].

There are numerous views on the position of the Institute in the local government system. When considering issues of control, it is appropriate to give the duty of oversight to the prosecuting authorities, given the fact that a municipal watch is a law enforcement agency. A separate position or department should also be created, depending on the size of the state and the functions performed to liaise with other City Councils or the Executive Committee, since the area of activity involves maintaining communication and ongoing communication with local institutions.

One of the topical topics in the practical functioning of the Institute is the lack of training for the position, as there is currently no unified system for training full-time employees. Given this aspect, we get completely different units, the risk of adopting an unskilled employee, which is directly related to the lack of qualification tests. It should be noted that a consistent solution to this issue should be the establishment of a single and clear mechanism for the preparation of examinations in accordance with the program of training of employees of the National Police of Ukraine in accordance with

the "Regulation on the organization of official training of employees of the National Police of Ukraine", approved by Order of the Ministry of Internal Affairs №50 of 26.01.2016.

The establishment of a significant amount of municipal watchdog functions is also a debatable issue. Controversy arises as to the possible duplication of the activities of the local police and the acting bodies performing part of the functions envisaged by the bill. These include district inspectors, public works management and prevention police, as a combined unit of patrol police and public control police [2, p.232].

Conclusions. Please note that there are currently a number of significant questions about the concept and functioning of municipal watchdogs, both from legal practitioners and law theorists. This indicates the need to revise the legislative framework as a legal basis for the activity of the institution, the adoption of an appropriate law that should regulate the activities of the municipal watchdog as an institute. Existing non-regulation causes significant differences in the mechanisms of activity, the volume of tasks performed, the structure and variants of interpretation of existing regulations.

At the same time, if properly addressed, municipal police authorities can become a fully effective public authority, adapted to modern administrative reforms, the specificities of the public order and European trends, which will assist the public order at the local level and assist the police authorities in their activities.

List of references

1. Realities and Prospects for the Rule of Law in Ukraine and in the World: Proceedings of the Second International Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists (Sumy, May 17, 2019) Sumy: AS Makarenko SSU, 2019. 307 p.

2. On the municipal guard: draft law of Ukraine dated May 18, 2015, No. 2890. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55192

3. Orlov VA Legal principles of formation of municipal guard in Ukraine // Law Journal of Donbass - № 1 (66) - 2019 - 167 p.

ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ ЮРИСДИКЦІЇ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Абушова Бела Сахават
аспірант кафедри міжнародного публічного права
Київського Національного торговельно-економічного університету,
місто Київ, Україна

Можливість розгляду міжнародними судами справ забезпечується наявністю у них спеціальної юрисдикції.

Особливості діяльності міжнародних кримінальних судів та трибуналів обумовлюються їх юрисдикцією, тобто компетенцією міжнародних судових органів розглядати і вирішувати кримінальні справи. Міжнародна кримінальна юрисдикція виступає комплексним поняттям, охоплюючи собою предметну («ratione materiae»), персональну або за колом осіб («ratione personae»), часову («ratione temporis») та просторову чи територіальну («ratione loci») юрисдикцію [1;319].

Слід відзначити, що вперше поділ юрисдикції на предметну, персональну, територіальну та часову з'явився в статутах Трибуналів ad hoc. Часова юрисдикція Нюрнберзького і Токійського трибуналів мала ретроспективний характер, у зв'язку з чим особа несла відповідальність за міжнародний злочин, який вона скоїла в минулому.

Відповідно до статті першої Статуту Міжнародного Трибуналу щодо Руанди часова юрисдикція була чітко визначена періодом з 1 січня 1994 р. по 31 грудня 1994 р., тобто трибунал мав право здійснювати юрисдикцію тільки за злочини, що були скоєні в той період. І якщо юрисдикція МТР була обмежена чітко визначеним періодом, то юрисдикція МТКЮ не була чітко визначеною.

Так, відповідно до ст. 1 Статуту МТКЮ «Міжнародний трибунал був уповноважений, відповідно до положень цього Статуту, здійснювати судове переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, вчинені на території колишньої Югославії з 1991 року»

[2]. Як ми бачимо, Статутом трибуналу не було чітко визначено за скоєння злочинів в який саме період він має право притягати осіб до відповідальності. Відзначається тільки, що злочини мають бути скоєні не раніше 1991р. щоб підпадати під часову юрисдикцію трибуналу.

Щодо часової юрисдикції МКС, то вона також має свої особливості, розглянемо деякі з них.

Так, при визначенні МКС часової юрисдикції (ratione temporis) враховується дата вступу в силу Статуту, дата вступу в силу Статуту для держави, що приєдналася, в разі передачі Ситуації РБ ООН враховується дата, зазначена РБ ООН при передачі ситуації, якщо ситуація передається на розгляд державою відповідно до п.3 ст.12, то враховується дата, яка зазначена в заяві.

Юрисдикція ratione temporis визначається ст. 11 згідно з якою, Суд має юрисдикцію тільки щодо злочинів, скоєних після вступу в силу Статуту, за винятком ретроактивної юрисдикції.

Якщо держава стає учасником Статуту після набрання ним чинності, Суд може здійснювати свою юрисдикцію лише щодо злочинів, вчинених після набрання чинності цим Статутом для цієї держави, якщо тільки ця держава не зробить відповідної заяви [3;363].

Так само слід зазначити, що держави при вираженні згоди на обов'язковість для них Статуту мають право заявить про те, що протягом 7 років після його вступу в силу юрисдикція МКС не поширюватиметься на воєнні злочини, скоєні громадянами цієї держави, або на території даної держави.

Також слід звернути увагу на ст.24 Римського статуту, згідно якої «Особа не підлягає кримінальній відповідальності за цим Статутом за діяння, вчинені до набрання Статутом чинності. У разі внесення зміни в закон, застосовний до конкретної справи, до винесення остаточного рішення застосовується закон, що є більш сприятливим для особи, котра перебуває під слідством, щодо якої ведеться судовий розгляд чи яка визнана винною» [4].

З вищевикладеного логічна зробити висновок, що під «законом» мається на увазі «статутне право» Суду, а саме Римський Статут, ППД, Елементи злочинів та Регламент Суду.

Однак, деякі дослідники вважають, що «формулювання положення є достатньо широким, щоб припустити, що воно включає і внутрішньодержавне законодавство, застосовне в подібних випадках [3;363]. Так, дійсно, підтвердженням цього припущення може служити комплементарна природа МКС.

З вище викладеного можна зробити висновок, про те, що при розробці Статуту було закладено дуже лояльний підхід до визначення часової юрисдикції. По перше Суд має право притягати до відповідальності лише за злочини скоєнні після вступу в силу Римського Статуту, у зв'язку з чим міжнародно правовій юстиції не вдалося уникнути створення нових гібридних трибуналів вже після в вступу в силу Римського Статуту. Так, наприклад, вже після заснування МКС було створено Спеціальний суд для розгляду справ про воєнні злочини, вчинені у період після війни 1998-1999 рр., Надзвичайні африканські палати, юрисдикція яких поширювалася на злочини вчинені у Чаді в період з 7 червня 1982 р. по 1 грудня 1990 р. тощо.

По друге держави при вираженні згоди на обов'язковість для них Статуту мають право заявить про те, що протягом 7 років після його вступу в силу юрисдикція МКС не поширюватиметься на воєнні злочини, скоєні громадянами цієї держави, або на території даної держави, слід зазначати, що ця особливість є новелою Римського Статуту, очевидно спрямованою на заохочення держав ратифікувати Римський статут.

Як ми бачимо, часова юрисдикція МКС відрізняється від юрисдикції передуючих суду трибуналів та має свої особливості, які здатні впливати на систему міжнародного кримінального правосуддя.

Список джерел:

1. Репецький В.М., Лисик В.М., Микієвич М.М. та ін.; Міжнародне публічне право; за ред. В.М. Репецького. – К.: Знання, 2012.- 437 с.

2. Статут МТКЮ [Електронний ресурс].URL: https://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml
3. Зелінська Н.А., Андрейченко С.С., Дрьоміна-Волок Н.В., Коваль Д.О. Теорія та практика міжнародного кримінального права/за ред.проф. Зелінської Н.А. – Одеса: Фенікс,2017. – 582 с.
4. Римський Статут МКС [Електронний ресурс].URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588

ОСОБЕННОСТИ РЕАБИЛИТАЦИИ ЖЕРТВ «ГРЕЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ» ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ

Гусаров Константин Владимирович,
д. ю. н., профессор, заведующий кафедрой гражданского процесса
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого
г.Харьков, Украина

Введение. Реабилитация жертв политических репрессий XX века вызывает необходимость изучения связанного с этим национального украинского законодательства. История знает «примеры» осуществления репрессивных мер по отношению к целым народам, проживающим на территории бывшего СССР. В научной литературе подобные случаи относительно лиц греческой национальности стали предметом исследований И.Г.Джухи на протяжении ряда десятилетий. В его работах преследование греков по национальному признаку получило название «греческая операция» без учета гражданства подвергшихся репрессиям лиц [1]. В 30-50 гг. минувшего столетия жертвами указанной операции стали лица греческой национальности, имевшие принадлежность к гражданству Греции, СССР, Турции.

Целью работы является изложение авторской позиции относительно возможности реабилитации репрессированных лиц с учетом новейших положений украинского законодательства и выяснение надлежащей компетентности в вопросах реабилитации жертв политических репрессий Национальной комиссии по реабилитации (далее – Национальная комиссия). Представляется достаточно проблематичным изложение в полной мере характеристики установленного законодательного механизма реабилитации жертв политических репрессий в пределах объема данной работы, в том числе и по национальному признаку.

Материалы и методы исследования, используемые в настоящей работе, способствовали постановке ее цели и формированию выводов. Законом Украины «О реабилитации жертв репрессий коммунистического тоталитарного режима

1917-1991 годов» Закон Украины «О реабилитации жертв политических репрессий на Украине» от 17.04.91 г. изложен в новой редакции. Тематика реабилитации невинно осужденных лиц не относится в достаточной степени к сфере научных интересов автора. Однако внимание последнего, равно как и внимание общества к проблемам реализации юридических механизмов реабилитации как формы восстановления прав, репутации и отмены необоснованного обвинения невиновного лица привело к необходимости тезисного изложения собственной позиции относительно рассматриваемых вопросов.

Бесспорным положительным моментом является законодательно-закрепленный механизм реабилитации указанных лиц со стороны государства. Спустя десятилетия после массовых репрессий, включая репрессии по национальному (этническому) мотиву, процедуры по реабилитации продолжаются. При этом следует отметить усилия как отдельных физических лиц [2], так и правозащитных организаций [3] по реализации предусмотренных законодательством реабилитационных процедур. С точки зрения их реализации на основе норм Закона Украины «О реабилитации жертв репрессий коммунистического тоталитарного режима 1917-1991 годов» в редакции Закона « 2325-VIII от 13.03.18 г. необходимо положительным образом отметить одну из публикаций Е.Е.Захарова [3]. Соглашаясь с позицией указанного автора о необходимости внедрения в украинское законодательство судебного порядка реабилитации репрессированных лиц, представляется необходимым в поддержку указанной позиции высказать и собственную аргументацию в дополнение к аргументации Е.Е.Захарова.

Анализ ст. 3 Закона Украины «О реабилитации жертв репрессий коммунистического тоталитарного режима 1917-1991 годов» позволяет выделить ряд нормативных актов, действовавших в первой половине XX века, на основании которых лица подвергались репрессиям со стороны государства, в том числе и учитывая национальный мотив (ст. 1-1 указанного Закона). С другой стороны, имела место ситуация, при которой виновность лица устанавливалась органами

государственной власти, включая судебные и внесудебные, а также ряд иных коллективных органов, именуемых в цитируемом Законе репрессивными.

Исходя из принципа верховенства права и гарантированного права на обжалование в суде решений, действий или бездействий органов государственной власти, местного самоуправления, должностных и служебных лиц (ст. 55 Конституции Украины), решение вопроса о признании незаконными (необоснованными) актов репрессивных органов со стороны Национальной комиссии может создать проблему признания легитимности решений этой комиссии. В то же время национальное законодательство Украины не содержит, к сожалению, механизма реабилитации репрессированных лиц в судебном порядке, как это имело место в предыдущей редакции указанного Закона (во многом, следует отметить, в декларативной форме). И все же представляется, что признание решения органа государственной власти или должностного лица (пусть даже не существующего государства) незаконным, необоснованным либо нелегитимным и реабилитация, на основании этого, репрессированного физического лица, должно относиться к компетенции органа судебной власти. В этом случае акт правосудия обладал бы одним из важнейших свойств – окончательностью, свойства которого рассматривались В.В.Комаровым [4, с. 70-73], что исключает его пересмотр и означает бесповоротность выводов органа судебной власти.

В тридцатых годах минувшего столетия за участие в несуществующей контр-революционной греческой националистической повстанческой организации лишены жизни многие лица греческой национальности. Не все, к сожалению, реабилитированы. Но многие из репрессированных на основании Постановления НКВД и Прокуратуры СССР за участие в указанной организации были реабилитированы в последующем определениями Судебной Коллегии Верховного Суда УССР. В открытых источниках можно найти в настоящее время много тому подтверждений. Кроме того, автор настоящей работы располагает адресованным ему документом Отраслевого государственного архива Службы

безопасности Украины от 04.11.13 г. №24/5/Г-59, описывающим подобные случаи относительно его родственников.

Возвращаясь к необходимости внедрения судебной формы реабилитации, остается открытым вопрос о том, к компетенции суда какой юрисдикции следует отнести рассмотрение дел указанной категории. Думается, что изучение этого вопроса может быть предметом самостоятельного исследования.

Репрессии относительно жертв «греческой операции» привели, кроме прочего, ко многим случаям укрывательства гражданами принадлежности к греческой национальности в дальнейшем. Восстановление факта принадлежности лица к определенной национальности в настоящее время является проблематичным ввиду отсутствия законодательной возможности этого. Поэтому автором в некоторых научных публикациях предлагается отнести установление факта принадлежности лица к национальности, включая греческую, к установлению фактов, имеющих юридическое значение, в порядке гражданского судопроизводства. Эта идея в настоящее время воспринимается в научных кругах. Так, в одном из диссертационных исследований, подготовленных под научным руководством профессора С.С. Бычковой, соискатель научной степени поддержал эту идею и дополнительно обосновал ее целесообразность [5, с. 3, 8, 12, 13].

Выводы. Юридическое закрепление реабилитации жертв политических репрессий, в том числе и по национальному мотиву, необходимо отнести к компетенции органов судебной власти. Установление факта принадлежности лица к той или иной национальности, включая греческую, целесообразно осуществлять в порядке особого производства по правилам ГПК Украины.

Список использованной литературы:

1. Джуха, И. Г. "Греческая операция" НКВД в Украине. Книга Памяти мариупольских греков (жертвы греческой операции НКВД) [Текст] / Иван Джуха. - Санкт-Петербург : Алетейя, 2017. - 640 с.
2. "Одним протоколом всех приговорили к расстрелу". Жертвы "греческой операции" НКВД //Электронный ресурс: https://www.sibreal.org/a/30486837.html

3. Захаров Е. Краткий анализ новой редакции закона о реабилитации жертв политических репрессий //Электронный ресурс: http://khpg.org/index.php?id=1524837981
4. Комаров, В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України [Текст] / В. В. Комаров. — Х. : Право, 2012. — 624 с. 5. Санін Б.В. Встановлення в порядку цивільного судочинства фактів, що мають юридичне значення: автореф. … канд. юрид. наук.: спец-сть 12.00.03. – К.: Нац. акад. прав. наук України, Науково-досл. ін.-т приватного права і підпр-ва імені Ф.Г. Бурчака, 2020. – 20 с.

ЗАКРІПЛЕННЯ ТА ВТІЛЕННЯ НА ПРАКТИЦІ ОБМЕЖЕНЬ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Дорошенко Ельміра Равільївна,
аспірантка
Національна Академія Державного Управління
при Президентові України
м. Київ, Україна

Вступ. Сучасні процеси вітчизняних демократичних реформ, направлені на оновлення національної правової системи, створення умов ефективного розв'язання проблем конституційних прав і свобод людини і громадянина, посилюють увагу до питань визначення обсягу, підстав необхідних обмежень гарантованих правомочностей. Мова йде про з'ясування особливостей конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина крізь призму міжнародно-правових вимог з метою наповнення зазначеного поняття новим змістом.

Закріплення в Конституції України 1996 р. основних прав, свобод людини, постійне розширення їх обсягу, гарантій реалізації відображає загальну світову тенденцію конституційно-правового регулювання у цій сфері і становить одну з важливих актуальних проблем сучасної цивілізації. Конституційні права і свободи, будучи серцевиною конституційно-правового статусу особи, є важливим соціальним та політико-правовим інститутом у будь-якій демократичній державі, показником рівня розвитку громадянського суспільства.

Основний Закон України закріплює норми, згідно з якими права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім передбачених його нормами випадків (ч. 1 ст. 64). Конституційною гарантією названого принципу є, зокрема, положення, згідно з яким Конституція України не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина (ст. 157 Основного Закону України).

Сьогодні в контексті обґрунтованої доцільності оновлення Основного Закону України нагальною потребою стало приведення переліку конституційних підстав допустимих обмежень використання людиною, громадянином закріплених прав і свобод, їх звуження й уточнення відповідно до сучасних міжнародно-правових стандартів. Не втратили своєї актуальності також рекомендації Венеціанської Комісії Ради Європи (Європейської комісії за демократію через право), у тому числі щодо можливих конституційних обмежень прав людини. У контексті євроінтеграційних прагнень України вказана проблема стає особливо значущою.

Дослідження питань щодо втілення на практиці обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні є вагомим підґрунтям для вирішення питань належної реалізації конституційно-правового статусу особи в контексті нових підходів світового співтовариства до різних проблем гуманітарного характеру та в умовах реальної національної ситуації із забезпечення прав людини.

Зважаючи на вищезазначене, конституційно-правове дослідження названих питань є своєчасним і доцільним для розвитку вітчизняної науки конституційного права та практики.

Незважаючи на існуючі наукові розробки такої багатоаспектної проблематики, в українській науці конституційного права все ще не сформована єдина конституційно-правова концепція щодо закріплення та втілення на практиці обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні. Усе ще недостатньо висвітлені концептуальні питання щодо їхньої сутності, бракує комплексних фундаментальних дисертаційних і монографічних досліджень з цієї тематики. Подальшого поглибленого наукового аналізу потребують, наприклад, питання становлення і розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, особливостей механізму конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина у світлі міжнародно-правових стандартів та зарубіжного досвіду їх регламентації, напрями його вдосконалення.

Це позначається на ефективності застосування існуючих законодавчих обмежень прав і свобод людини і громадянина, зумовлює неоднозначне їх трактування у практиці правозастосування тощо.

Мета роботи. Мета роботи полягає у комплексному науковому аналізі теоретичних і практичних проблем конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні як категорії, конституційно-правового інституту, об'єкта конституційно-правового регулювання, формулюванні науково-обґрунтованих висновків і пропозицій щодо вдосконалення чинного вітчизняного законодавства.

Для досягнення поставленої виконуються такі завдання:

- з'ясувати основні концептуальні підходи до визначення поняття «конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина»;
- запропонувати визначення поняття конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина та окреслити ознаки, що їх характеризують;
- охарактеризувати конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина як інститут конституційного права;
- простежити основні тенденції становлення й розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;
- висвітлити особливості механізму конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина та охарактеризувати його основні структурні елементи;
- визначити підстави та форми конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина;
- проаналізувати зарубіжний досвід конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина з метою надання пропозицій щодо вдосконалення положень чинного законодавства України;
- запропонувати напрями вдосконалення конституційно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина.

Матеріали і методи. Аналіз предмета дослідження забезпечується завдяки сучасним методам пізнання явищ і процесів правової дійсності,

включаючи як загальнонаукові (діалектичний, системний, аналізу і синтезу), так і спеціальні (порівняльно-правовий, нормативно-юридичний, структурно-функціональний, статистичний, формально-логічний, історико- правовий, прогнозування тощо).

Діалектичний метод дослідження передбачає розгляд явищ у їх взаємозв'язку та єдності, розвитку і взаємному впливі. Його застосування дає змогу дослідити юридичну природу конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина, проаналізувавши існуючі погляди на розуміння зазначеного поняття в їхньому динамічному взаємозв'язку, охарактеризувати особливості конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як окремого інституту конституційного права, а також виявити основні тенденції особливостей конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина в інших державах та виокремити основні особливості конституційно-правових обмежень окремих прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Системний метод допомагає розкрити й узагальнити існуючі на сьогодні питання закріплення конституційно-правових обмежень окремих прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Структурно-функціональний метод відокремлює види підстав конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні, а також форми конституційно-правових обмежень. Історичні аспекти становлення і розвитку інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина вивчаються за допомогою історико-правового методу.

Аналіз нормативно-правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина можна провести із застосуванням нормативно-юридичного методу, а за допомогою формально-логічного методу охарактеризувати окремі питання щодо регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні й виробити відповідні рекомендації щодо їх вирішення. Під час

розроблення таких рекомендацій можна застосувати також метод прогнозування. Порівняльно-правовий метод дає змогу дослідити специфіку правової регламентації конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в зарубіжних країнах, виявити недоліки й переваги, а також тенденції розвитку правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Основні висновки, положення і результати наукового дослідження ґрунтуються на аналізі засад Основного Закону України, конституцій інших окремих держав, чинного законодавства України, міжнародних правових актів, рішень Європейського суду з прав людини, Конституційного Суду України, юридичної наукової літератури та аналітичних матеріалів.

Результати і обговорення. При дослідженні закріплення та втілення на практиці обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні, передбачається досягнення таких наукових результатів:

- обґрунтовати основоположність особистих прав і свобод людини та їх комплексний характер, визначити коло прав і свобод, що належать до основних особистих прав і свобод людини та інші, похідні від них
- визначити поняття конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина як конституційно-правового інституту, що становить сукупність взаємозумовлених, взаємозв'язаних закріплених конституційно-правових норм, які визначають межі правомірної поведінки людини і громадянина як суб'єктів конституційно-правових відносин, зумовленої змістом наданого права чи свободи, встановлених з метою утвердження й забезпечення прав і свобод інших людей, стримання від посягання на встановлені Основним Законом України цінності, захист законних інтересів;
- визначити особливості механізму конституційно-правового регулювання обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина в Україні;
- виявити тенденції конституційного регулювання обмежень прав і свобод людини і громадянина в зарубіжних державах: детальна регламентація підстав, цілей та мети обмежень прав і свобод людини і громадянина; встановлення

заборони щодо прийняття законодавчих актів, якими незаконно обмежуються права і свободи людини і громадянина; визначення переліку прав людини і громадянина, які не можуть бути обмежені.

Висновки. Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що робота може бути використана:

- у подальшому розвитку теорії особистих прав людини, сутності та змісту таких прав, для поглиблення знань про критерії класифікації прав людини та особистих прав зокрема, право на життя та його межі, допустимість абортів, евтаназії та смертної кари; право на гідність та його зміст; диференціацію свободи та недоторканності і прав на них;
- під час підготовки навчальних посібників, підручників, відповідних навчальних курсів з прав людини. Вони можуть бути корисними для співробітників правоохоронних органів і міжнародних організацій, що здійснюють моніторинг чи захист прав людини;
- при викладанні курсів «Міжнародне право прав людини», «Міжнародне публічне право», «Теорія права і держави», «Конституційне право України», спецкурсів «Загальна теорія прав людини», «Права людини і діяльність органів внутрішніх справ» тощо у вищих і середніх спеціалізованих юридичних навчальних закладах. Практичні рекомендації та пропозиції дисертації можуть бути застосовані в законотворчій діяльності.

У Висновках сформульовано найбільш суттєві результати дисертаційного дослідження, що обумовлюють значимість роботи; наведено теоретичні узагальнення і нове розв’язання наукового завдання, яке полягає в розробленні теоретичних положень та практичних рекомендацій стосовно вдосконалення правового регулювання конституційно-правових обмежень прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗЕМЕЛЬНА ДІЛЯНКА ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВИХ ВІДНОСИН

Жмур Наталія Володимирівна
к.ю.н, доцент
Гаркуша Богдан Андрійович
Студент
Національний авіаційний університет
м.Київ, Україна

Вступ. У загальній теорії земельно-правових відносин існує думка про те, що у ролі загального об'єкта земельних правовідносин виступає саме земля, а от вже у ролі безпосереднього об'єкту – чітко визначена індивідуальна земельна ділянка. Ця теза цілком вірна, адже земля є найпоширенішим об'єктом у земельно-правових відносинах, які утворюються та регулюються, відповідно до чинного законодавства України. Але незважаючи на досить широку вживаність поняття земельної ділянки, у доктрині земельного права досі відсутнє чітке визначення даного поняття.

Мета роботи. Аналіз чинного законодавства, яке визначає зміст поняття «земельна ділянка», його інтерпретацію в науковій літературі та формування поняття та ознак земельної ділянки, які б відповідали завданню сучасного етапу розвитку правового регулювання земельних відносин в Україні.

Матеріали і методи. Земельні правовідносини та питання, пов'язані з ними, розглядали такі автори, як Мироненко І.В., Титаренко Т.Г., Шульга В.М., Кулинич П.Ф. та ін.

Результати та обговорення. У сучасний період доволі обширне поняття землі почало все більше звужуватись у сенсі об'єкта права власності. Ці думки грунтуються на тому, що у римських правових вченнях право власності на землю охоплювало не тільки поверхню ділянки, але й глибину під самою ділянкою, а також висоту над ділянкою. Сучасна світова правова практика значно відрізняється від римських вчень, оскільки норми права накладають своє правове регулювання лише на ті ділянки землі, які є повністю відділеними від природних ресурсів та повітря [3, с.50].

Але таке звужене регулювання притаманне не усім країнам світу, адже в США земельне законодавство здійснює правове регулювання не тільки стосовно землі, але й на її надра, водні, лісові та інші природні ресурси, що на ній розташовані.

Посилаючись на ч.1 ст.79 Земельного кодексу, можна стверджувати, що земельна ділянка – це чітко визначена частина земної поверхні, яка має установлені кордони (межі), конкретне місце розташування, координати та визначені щодо неї права. Тобто у чинному законодавстві нічого не вказано про ресурси, які належать цій землі та насадження на ній. По суті, Кодекс сприймає земельну ділянку лише як площину фіксованого розміру з визначеним місцем розташування. Більша частина вітчизняних науковців підтримують такий підхід, але є й ті, хто мають зовсім інакшу думку стосовно даного питання.

Наприклад, вчений М.В.Шульга стверджує, що земельна ділянка – це частина земельної кори, яка є складовою загального ландшафту, має чітко визначену площу, межі та координати розташування, а також має характерні показники, якісний стан та специфічний правовий статус [5, с.124].

Варто зазначити, що ч.3 ст.79 Земельного кодексу наголошує на тому, що право власності на земельну ділянку поширюється на простір, який знаходиться над та під поверхнею цієї ділянки та висоту і на глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і споруд. Але дана законодавча норма не може вважатися коректною, тобто як поширення права власності власника конкретної земельної ділянки на простір, що знаходиться під на над ділянкою, так як простір не є матеріальною субстанцією, його неможливо чітко виміряти, окреслити та дати йому якісь межі. Можливо, законодавець, встановлюючи цю норму, вам на увазі те, що у разі, якщо власник захоче побудувати на своїй ділянці певну житло або виробничу споруду, яка буде мати місце розташування на чи під даною ділянкою, він автоматично набуває права власності й на цю будівлю в силу наявності права власності на земельну ділянку [2].

Аналізуючи п.1 ст.79 чинного Земельного кодексу України, можемо виділити декілька основних ознак земельної ділянки:

1. Земельна ділянка являє собою частину земної поверхні, яка не включає в себе інші природні ресурси, житлові та нежитлові приміщення, корисні копалини, які можуть бути на ній розташовані;

2. Земельна ділянка має чіткі кордони, які відділяють її від інших земельних ділянок на земній поверхні;

3. Земельна ділянка має адресність та координати, за якими можна чітко встановити її місцерозташування;

4. Земельна ділянка наділена чітко визначеними правами щодо неї, які встановлені чинним законодавством.

У процесі створення даної норми законодавець розділив усі ознаки земельної ділянки на дві окремі групи: ті, які наділені фізичним характером, та ті, у яких переважає юридичний характер. До першої групи можна віднести визначення земної ділянки, як частини земної поверхні та наявність меж по периметру даної ділянки. Юридичною ознакою земельної ділянки є встановлені законодавцем права стосовно її використання.

А от така ознака, як наявність місця розташування, не зовсім чітко описана у статті Кодексу. Вона може сприйматися як фізична, тобто мається на увазі її розташування в межах певної адміністративно-територіальної одиниці, але з іншого боку наявність конкретного місця розташування можна розглядати і як юридичну ознаку. Тобто цю ознаку земельної ділянки можна вважати фізично-юридичною.

Чітке визначення розташування конкретної земельної ділянки в системі координат національної геодезичної мережі України з відповідним фіксуванням її меж являється однією з найголовніших юридичних гарантій, якою наділені суб’єкти права на землю.

Наразі в Україні працює єдина система державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень, яка є прямим втіленням комбінації інформації про земельні ділянки та об’єкти, які на них розташовані [4, с.74].

Висновки. Можна зазначити, що задля повноцінного та ефективного управління земельними ресурсами в Україні, варто трохи вдосконалити чинне земельне законодавство, яке буде спрямовувати своє правове регулювання на комплексний правовий захист відносин стосовно землі, як об'єкта земельного права.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» 01.07.2004 № 1952-IV-[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:www.rada.gov.ua

2. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. № 2768-III-[Електроний ресурс]. – Режим доступу: http:www. rada.gov.ua.

3. Мироненко І.В. Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. – Івано-Франківськ, 2008. – 208 с. –

4. Т.Г.Титаренко Поняття державного регулювання і державного управління земельними відносинами / Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2014. – № 4(76). – С. 72-78. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/10973/1372.pdf?sequence.

5. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Харьков: Консум, 1998. – 224 с.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬ

Жмур Наталія Володимирівна
к.ю.н., доцент
Козинець Аліна Юріївна
студентка
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. За останній час в результаті нераціонального використання ресурсів природі завдано великої шкоди. Відповідно до ст. 14 Конституції України, земля – основне багатство та перебуває під охороною держави.

Охорона земель є важливою складовою предмету земельно-правового регулювання, і тому більшість інститутів земельного законодавства мають земельно-охоронне спрямування.

У системі охорони земель найбільше виявляється нерозривний зв`язок екологічного та земельного права , у якому охорона земель являє собою частину ширшого поняття охорони навколишнього середовища.

Мета роботи. Дослідження нормативно-правової бази використання землі в Україні.

Матеріали та методи . Науковці розглядають різні аспекти розвитку і функціонування системи користування землею. Проблематика охорони земель розглядається у роботах В. В. Горлачука, В.П. Янчука, А.Я. Сохнича, І.М. Песчанської, А.М. Третяка. В даній роботі використовувались такі методи : порівняння, узагальнення, аналогія.

Результати та обговорення. Початок до екологізації виробництва в Україні був покладений у1997-98 роках. А саме заснування Національної комісії сталого розвитку при Кабінеті Міністрів України та прийняття Верховною Радою України «Основних напрямів державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки». В цих документах було законодавчо визначено стратегію

та пріорітети гармонійного розвитку виробничого та природо-ресурсного потенціалу держави.

Раціональне використання землі є обов'язковою екологічною вимогою при використанні цього природного ресурсу, адже базовий законодавчий акт (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища») у сфері екології прямо зазначає, що використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з додержанням раціонального та економного використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій.

Вимога раціональності використання землі відображена і в Земельному кодексі України, стаття 5 якого визначає забезпечення раціонального використання та охорони земель принципом земельного законодавства.

Ні Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», ні Земельний кодекс України не дають визначення раціонального використання землі, що, на мою думку, є погано, адже «раціональне використання землі є однією із елементів правосуб'єктності осіб тому, що обов'язок щодо їх раціонального використання входить до змісту права власності і права землекористування, в тому числі оренди земель [2]».

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» регулює відносини у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів. Відповідно до цього Закону: « Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини - невід'ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України.

З цією метою Україна здійснює на своїй території екологічну політику, спрямовану на збереження безпечного для існування живої і неживої природи навколишнього середовища, захисту життя і здоров'я населення від негативного впливу, зумовленого забрудненням навколишнього природного середовища, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи, охорону, раціональне використання і відтворення природних ресурсів.

Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони навколишнього природного середовища в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь.» [2].

Закон України «Про державний земельний кадастр» [3] регулює відносини щодо створення єдиної державної геоінформаційної системи відомостей про землі, що розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення, обмеження їх у використанні, даних про кількісну та якісну характеристику земель, оцінення їх , про розподіл земель між власниками і користувачами. Державний земельний кадастр є основним способом реалізації земельної політики держави, що дає можливість отримати інформацію про землі та земельні ділянки України з використанням можливостей Інтернет ресурсу .

Закон України «Про охорону земель» визначає правові, економічні та соціальні основи охорони земель з метою забезпечення їх раціонального використання, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, інших корисних властивостей землі, збереження екологічних функцій ґрунтового покриву та охорони довкілля [4]. Відповідно до цього закону , охорона земель - система правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на раціональне використання земель, запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, підвищення продуктивності земель лісового фонду, забезпечення особливого режиму використання земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Висновок. Підводячи підсумок, можна зазначити, що екологізація землекористування в країні неможлива без відповідного нормативно-правового регулювання, що здатне забезпечити виконання заходів з охорони земель. При розробці законопроектів слід більше уваги приділити саме екологічному

регулюванню землекористування. Недосконалість законодавчої бази з цього питання призводить до недоцільного використання землі.

Список використаної літератури

1. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / За редакцією Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка. — Київ. — 2012. — 179 с.

2. Закон України Про охорону навколишнього природного середовища №1264-12 від 25.06.1991 р.

3. Закон України «Про державний земельний кадастр» №3613-6 від 07.07.2011 р.

4. Закон України «Про охорону земель» № 962-IV від 19.06.2003 р.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Жмур Наталія Володимирівна
к.ю.н, доцент
Поляцко Анна Володимирівна,
студентка
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Вступ. Землі сільськогосподарського призначення є важливою складовою земель України. Окремої уваги заслуговує питання правового режиму землі сільськогосподарського призначення, і прав та обов'язків громадянина-власника щодо цих земель. Правовий режим земель сільськогосподарського призначення має низку особливостей, саме тому, дана категорія земель займає особливе місце у структурі земельного фонду України.

Мета роботи полягає в проведенні аналізу правового режиму сільськогосподарських земель, визначенні актуальних проблем та шляхів їх вирішення.

Матеріали та методи. Аналіз наукової літератури та відомостей мережі Інтернет.

Результати та обговорення. Згідно зі ст. 22 ЗК України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури, у тому числі інфраструктури оптових ринків сільськогосподарської продукції, або призначені для цих цілей [1]. Відповідно до ст. 23 ЗК України землі сільськогосподарського призначення мають пріоритетний режим використання [1]. Тобто, землі, які є придатними для потреб сільського господарства, повинні надаватися перш за все для сільськогосподарського використання. Об'єктом правового режиму є конкретне

земельне угіддя — земельна ділянка, незалежно від її площі, яка надана і використовується за безпосереднім цільовим призначенням. Правовий режим різних ділянок земель сільськогосподарського призначення є дещо неоднорідним. Це зумовлено тим, що земля має різні екологічні, економічні властивості, юридичний статус суб'єктів використання тощо.

У науці існує низка дискусійних стверджень на рахунок пріорітетності земель сільськогосподарського землекористування. Одні стверджують, що використання сільськогосподарських земель вже забезпечує собою процес охорони якості сільськогосподарських угідь, шляхом рекультивації порушених земель, відновлення їх родючості, своєчасного залучення до господарського обігу. Інша думка науковців стверджує, що даний пріорітет не є абсолютним і земельні ділянки насамперед мають використовуватися таким чином, щоб забезпечити їх максимальне наближення до природного стану, а потім вже використання для сільськогосподарських потреб [2, с. 114].

Серед науковців актуальним питання є введення мораторію на продаж земель сільськогосподарського призначення. Існує думка, що даний мораторій вихолощує сутність права власності на землю, позбавляючи власника не лише правомочності розпоряджатися своїм майном, а взагалі одержати нормальний економічний ефект від земельної ділянки чи земельної частки (паю). [3, с. 127]. Мораторій на відчуження земель сільськогосподарського призначення, є своєрідною перепоною на шляху здійснення земельної реформи, а також створення правових передумов для обігу земель.

Окремої уваги на сьогодні заслуговує питання організації раціонального використання земель сільськогосподарського призначення. Для введення дієвого державного механізму щодо ефективного та раціонального використання земель сільськогосподарського призначення необхідно забезпечити формування оптимального балансу земель сільськогосподарського призначення з урахуванням необхідності забезпечення планомірного розвитку агропромислового комплексу та збільшення інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва, розробку порядку залучення земель

сільськогосподарського призначення в цивільно-правовий обіг на регульованих державою інвестиційних умовах, здійснення контролю за даною діяльністю.

Висновки. Отже, правовий режим земель сільськогосподарського призначення посідає особливе місце у структурі земельного фонду України. Правовий режим даного виду земель має ряд особливостей і поруч з ними виникають важливі питання, які потребують детального розгляду. Крім цього, виникає необхідність постійного вдосконалення законодавчої бази щодо використання земель сільськогосподарського призначення, розробки державних заходів з охорони земель сільськогосподарського використання, впровадження економічного механізму стимулювання підвищення родючості ґрунтів, проведення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення з метою виявлення безгосподарного використання земель.

Список літератури:

1. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3-4. Ст. 27.

2. Мірошниченко А.М. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України / А.М. Мірошниченко, Р.І. Марусенко. – 3-тє видання, змінене і доповнене – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – 516 с.

3. Літошенко О.С. Мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення як обмеження конституційних прав людини / О.С. Літошенко // Наукові читання, присвячені пам’яті В.М. Корецького : зб. наук. праць ; Київський ун-т права НАН України. – К. : Ліра-К, 2015. – С. 125–128

НАБУТТЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ

Жмур Наталія Володимирівна
к.ю.н., доцент
Ярошенко Владислав Андрійович
студент,
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Вступ. Згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною, що міститься в українському національному законодавстві. У новому ЗК відсутній розділ, присвячений міжнародним договорам у сфері земельних відносин.

Проте земельне законодавство нашої країни визнає норми і принципи міжнародного права, пов'язані з регулюванням земельних відносин.

Попередньо наведене конституційне положення дістало вияв у конкретних нормах ЗК, присвячених земельним правам іноземних громадян й осіб без громадянства, іноземних юридичних осіб та іноземних держав. Вони визнаються суб'єктами земельних відносин, зокрема суб'єктами права власності на конкретні земельні ділянки. Саме це положення є підтвердженням визнання Україною загального принципу надання іноземним громадянам національного правового статусу нарівні з громадянами країни їх перебування, за винятком порядку випадків, передбачених національним законодавством. Такі винятки висвітлюються, зокрема щодо права власності іноземних суб'єктів права на земельні ділянки, звичайно передбачені й ЗК.

Актуальність цієї теми ,насамперед, проявляється в тому, що існують чіткі правила приватизації землі, закріплені відповідними документами. Потрібно бути добре обізнаним у цьому питанні, аби мати розуміння в різниці права власності на землю для громадян України та іноземців. Адже існує декілька суттєвих нюансів встановлених на законодавчому рівні задля

підтримання територіальної цілісності держави, розвитку земельного ринку та підтримання міжнародних відносин.

Метою роботи є розгляд усіх можливих способів отримання права власності на землю; дослідження проблем та труднощів, що виникають чи можуть виникнути в процесі одержання права на користування нею, а також тих чи інших операцій, змін, документів, законів тощо для охарактеризування даної теми,; повний аналіз ефективності права на землю в Україні згідно чинного законодавства та перспектив його розвитку.

Обговорення та результати. Основи земельного правового регулювання беруть свій початок ще з давніх часів римських правових вчень. Саме тоді право власності на землю набуло доволі широке поняття, адже розуміння правого регулювання за довгі часи прогресувало, та мало намір набути більш широкого розгляду законодавств, тож охоплювало не тільки поверхню ділянки, але й глибину під самою ділянкою, а також висоту над ділянкою, беручи до уваги загальний масштаб простору. Сучасна світова правова практика значно відрізняється від римських вчень, оскільки норми права накладають своє правове регулювання лише на ті ділянки землі, які є повністю відділеними від природних ресурсів та повітря [2, с.50].

Право власності на землю підпадає правовому регулюванню за статтею 81 земельного кодексу України, у якій вказано, що для громадян нашої держави є можливість отримання права власності на землю при її купівлі, отриманні у спадок або приватизації.

А от для іноземних громадян ситуація зовсім інша, адже їх право на набуття власності стосовно ділянок несільськогосподарського та сільськогосподарського призначення має свої особливості, та винятки. Так, відповідно до частини 2 статті 81 Земельного Кодексу, особи, які не є громадянами України, вповноважені на отримання права власності на земельну ділянку несільськогосподарського призначення такими способами:

- Купівлі на законних підставах за договором купівлі-продажу;
- За допомогою таких цивільно-правових угод, як рента, міна, дарування і т.д.;

- У разі отримання спадщини [1].

Відповідно до чинного законодавства, землі, основне призначення яких зазначається, як сільськогосподарське, не мають можливості бути передані у власність іноземцям та особам без громадянства, а також іноземним юридичним особам. Іноземці можуть отримати право власності на сільськогосподарські землі лише у випадку, якщо ті передані їм у спадок.

Традиційно відносяться такі землі:

- Землі сільськогосподарського типу (рілля, багаторічні насадження, сіножаті, пасовища та перелоги);
- Землі несільськогосподарського типу (господарські шляхи і прогони, полезахисні лісові смуги);
- інші захисні насадження, котрі не входять до переліку лісогосподарських земель.

Землі сільськогосподарського призначені для занять селянським або фермерським господарством, садівництвом, городництовом, випасанням худоби.

Якщо іноземець прийняв у спадок земельну ділянку сільськогосподарського типу, то він мусить в обов’язковому порядку відчужити її протягом одного року. Таким чином законодавець обмежує іноземного громадянина у праві власності, але дає право отримати рівноцінні кошти за відповідну земельну ділянку. Тобто у даному випадку особа не буде мати матеріальних втрат [4, с.59].

Якщо протягом року земельна ділянка не була відчужена, то вона буде підпадати під примусове відчуження у судовому порядку, відповідно до чинного Земельного кодексу. Тобто у будь-якому випадку іноземець відчужить земельну ділянку сільськогосподарського призначення. Відлік часу, протягом якого відповідна процедура мусить бути проведена, має початок з моменту отримання права власності на дану ділянку.

У деяких випадках, на практиці трапляються ситуації, коли особа, яка є громадянином України, отримує у спадок сільськогосподарську ділянку, а потім протягом року змінює громадянство.

Законодавець спрямовує своє правове регулювання навіть при таких випадках, а тому у Земельному кодексі України зазначено, що у даній ситуації особа має можливість не відчужувати власну ділянку.

Висновки. Земельна ділянка − це частина поверхні з конкретними межами, місцем розташування, з визначеними правами щодо неї (ст. 79 ЗК).

Найбільш широкими земельними правами володіють саме громадяни України. Вони мають право виступати суб'єктами права власності на земельні ділянки всіх можливих категорій земель приватної власності, а також набувати права власності всіма дозволеними в країні способами[5, с.7].

Одним з найважливіших етапів земельної реформи сьогодні є формування ринку земель з поступовим підключенням іноземних партнерів, відміна безкоштовної приватизації та забезпечення ефективного самоврядування. Маю надію, аби земля стала повноцінним товаром в недалекому майбутньому, саме тоді й проблеми корупції здебільшого зникнуть.

Українська влада мусить звернути увагу на практику земельного регулювання інших країн світу та переглянути умови забезпечення іноземних та власних громадян важливим майновим правом – правом власності на землю.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. № 2768-III-[Електроний ресурс]. – Режим доступу: http:www. rada.gov.ua.

2. Мироненко І.В. Зміст та межі здійснення права приватної власності на землю в Україні. Дисертація на здобуття наукового ступеня канд.юрид.наук: 12.00.06/ НАН України; Ін-т держави і права ім В.М.Корецького. – Івано-Франківськ, К., 2008. – 208 с.

3. Т.Г.Титаренко Поняття державного регулювання і державного управління земельними відносинами / Вісник Чернігівського державного

технологічного університету. – 2014. – № 4(76). – С. 72-78. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/10973/1372.pdf?sequence.

4. Шульга М.В. Актуальные правовые проблемы земельных отношений в современных условиях. – Харьков: Консум, 1998. – 224 с.

5. Брусенцова Я.В. Застосування земельного законодавства в діяльності органів місцевого самоврядування / Я.В. Брусенцова //— Х. : Фактор, 2016. — 103 с.

«ЗАГАЛЬНОВИЗНАНІ УЯВЛЕННЯ ПРО ГОСТИННІСТЬ» - «ПРОБЛЕМНЕ» ПОЛОЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Коломоєць Тетяна Олександрівна
д.ю.н., професору, член-кореспондент НАПрН України
декан юридичного факультету
Запорізький національний університет
Запоріжжя, Україна

Вступ /Introduction. В умовах пошуку шляхів удосконалення запобігання корупції у всіх її проявах увага має приділятися тим «проблемним» елементам законодавства, яке регулює відповідні відносини і застосовування якого вже протягом тривалого часу гальмує ефективність відповідної протидії. Серед іншого, саме наявність оціночних положень в антикорупційному законодавстві України створює підґрунтя для суб'єктивного розсуду і, як наслідок, різноваріативного тлумачення відповідних положень, а отже не сприяє уніфікації протидії корупції у всіх формах прояву. Наявність доктринальних роз'яснень або ж роз'яснень суб'єктів протидії корупції певним чином «знижує» напругу, проте саму проблему не вирішує, а отже додатково свідчить на користь потреби саме законодавчого врегулювання відповідного питання й усунення фактично «гальма» у ефективній протидії відповідним протиправним діянням. Одним із таких «проблемних» положень антикорупційного законодавства України є положення про «загальновизнані уявлення про гостинність» як одна із ознак подарунку для публічного службовця (ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції»). Саме ця ознака, хоча вона і не є єдиною, ускладнює правозастосування щодо дотримання обмеження для публічних службовців щодо одержання подарунку, про що свідчить узагальнення діяльності суб'єктів протидії корупції в Україні. На жаль, непоодинокими є випадки використання таких подарунків, з акцентом на «прив'язку» їх до гостинності, в якості джерел незаконного збагачення,

завуальованого збагачення. Не зважаючи на докорінні зміни положень чинного антикорупційного законодавства України, які були внесення протягом останніх півроку (щодо інституційного механізму протидії корупції, впровадження інституту викривачів тощо) й пов'язані із певною визначеністю «проблемних» положень, на жаль, ст. 23 «базового» антикорупційного законодавчого акту саме у частині оціночного поняття залишається без змін, а отже і незмінною залишилася проблема його застосування.

Мета роботи/ Aim. Важливо, на підставі різноманітних джерел з'ясувати сутність проблеми, пов'язаної із використанням законодавцем положення «загальновизнані уявлення про гостинність» для визначення обмеження щодо одержання подарунку для публічних службовців, й запропонувати шляхи її вирішення для підвищення ефективності протидії корупції з використання ресурсу відповідного обмеження.

Матеріали і методи/ Materials and Methods. При написанні використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Поєднання діалектичного як базового методу, що дозволило проаналізувати проблему у її розвитку, із історичним (для з'ясування витоків проблеми), порівняльно-правовим (для асоціювання із аналогами зарубіжного антикорупційного законодавства та практики його застосування), моделюванням та прогнозуванням (для формулювання шляхів вирішення проблеми) сприяло детальному вивченню наукових, навчальних,нормативних тематичних джерел та досягненню мети роботи.

Результати та обговорення / Results and discussion. Одразу ж варто зазначити, що Україна не є унікальною у використанні оціночного поняття для формулювання обмеження щодо одержання подарунків публічними службовцями. Так, наприклад, у законодавстві Іспанії можна зустріти положення про «… звичайні традиції спілкування та прояви ввічливості», законодавстві Канади – « … прийнятну ввічливість та гостинність у суспільстві», і навіть у Модельному кодексі поведінки державних службовців – знову ж таки положення про «… традиційні невеличкі подарунки» '[1, с. 238].

У Законі України «Про запобігання корупції» використовується положення про «загальновизнані уявлення про гостинність» (ст. 23). Порівняння зазначених вище положень свідчить про єдність підходів як вітчизняного, так і зарубіжного законодавця до визначення відповідного «фільтру» для «подарункових обмежень» для публічних службовців. Однак саме така єдність і зумовлює межі для розсуду особи у процесі тлумачення та застосування відповідних положень. І межі і результати прояву такого розсуду будуть залежати від багатьох факторів (рівень правової культури, ступінь сприйняття корупції у суспільстві тощо). Розмаїття цих факторів та особливостей їх прояву у різних державах і зумовлюють різні показники правозастосування відповідних обмежень. Виникає цілком логічне питання, а чи взагалі доцільним було використання оціночного положення для формулювання відповідного обмеження, чи все ж таки можна було обрати інший шлях (можливо і більш перспективний9?

Проблематика «зв'язку» публічної служби і гостинності сягає своїм корінням у античній період. Можна згадати, наприклад, Дигести Юстиніана, в яких була зафіксована особливість державної служби безпосередньо пов'язана із «традиціями гостинності». Зокрема, «традиції гостинності» передбачали для «гостя» (державного службовця, якого обирали шляхом жеребкування на один рік) надання безоплатного житла, безоплатного харчування і обов'язково «гостьового подарунку» [2, С. 46]. Саме «гостьовий», «гостинність» - такі назви для позначення ознак державної служби використовували у той час. Такі ж аналоги сприйняті й сучасним законодавцем. Цілком зрозуміло, що, фіксуючи «загальновизнані уявлення про гостинність» та відповідні зарубіжні аналоги, законодавець робив акцент уваги на проявах морально-етичної поведінки, основою яких слугують ритуали, традиції, звичаї, які є характерними для всіх без винятку народів світу. При формулюванні зазначених положень передбачається зосередження уваги на подарунку як прояві доброзичливості, дружній відносин. Головне не сама цінність такого подарунку, а саме подарунок як підтвердження дружніх, доброзичливих відносин (звідси й облік подарунками, символами дружніх відносин). Підтвердженням цього може

слугувати законодавство кожної держави, яке визначає «подарункові» відносини за участю офіційних представників держави, т. зв. «офіційні подарункові відносини». У таких актах (як правило, на рівні підзаконного акту) визначається алгоритм поводження із такими подарунками, визначається такий подарунок власністю держави (громади) й в деяких випадках навіть взаємовідносини, пов'язані із подальшою долею таких подарунків (наприклад, можливість викупу особою, який цей подарунок було надано, однак лише після припинення виконання цією особою публічно владних повноважень).

Отже, цілком зрозумілим є підгрунття використання законодавцем при формулюванні обмеження щодо одержання подарунку оціночного положення із вказівкою на гостинність. Однак чи ефективним з точки зору правозастосування є таке використання? Навряд чи оціночне положення сприятиме моделюванню поведінки осіб у їх дотримання обмежень щодо одержання подарунків. У різних службовців, з огляду на унікальність кожного із них, рівень правової культури, соціальної адаптації, сприятиме корупції тощо, буде своє розуміння, а отже і тлумачення відповідності кожного подарунку «загальновизнаним уявленням про гостинність», а отже і різним буде ступінь дотримання унормованих обмежень щодо одержання подарунків. Аналогічним буде і підхід до вирішення питань тлумачення і правозастосування суб'єктами протидії корупції відповідного оціночного положення. Наслідком цього буде розмаїття практики правозастосування, а отже і практики протидії корупції. За порушення одного і того ж обмеження щодо одержання подарунків різні особи можуть бути суб'єктами різних відносин (лише регулятивних, або ж регулятивних і охоронних, лише охоронних). Така практика негативно впливає на стан антикорупційної протидії у країні. Яким може бути вихід? Мову можна вести про кілька варіантів. По-перше, можна запропонувати офіційне визначення «загально визначених уявлень про гостинність» у «базовому» антикорупційному акті (наприклад, у ст. 1 Закону). По-друге, запропонувати у тексті самої статті приблизний перелік зовнішніх форм прояву такої гостинності. Тим більше, що така практика є

(наприклад, у США), щоправда, на рівні насамперед, підзаконних актів. Якщо ж все ж таки обирати саме цей варіант, перелік потрібно зафіксувати саме у «базовому» законі, а не у будь-якому підзаконному акті, усунувши будь-які колізії та інші проблеми правозастосування. По-третє, вилучити це словосполучення як ознаку подарунку. Кожен із варіантів має свої переваги, проте як «найпростіший» все ж таки вбачається другий варіант, із деталізацією у тексті самої статті приблизного переліку того, що можна вважати проявам гостинності.

Висновки/ Conclusion. Для вирішення проблеми різноваріативності тлумачення і застосування оціночного положення "загальновизнані уявлення про гостинність» для позначення однієї із ознак для подарунку, щодо якого унормовано спеціальне обмеження для публічних службовців, доцільним вбачається : а) збереження у тексті відповідного положення для узгодження положень національного законодавства із аналогами зарубіжних країн та європейськими правовими стандартами та збереження історичних «традицій гостинності», прийнятих у процесі формулювання антикорупційного законодавства; б) деталізація цього положення за рахунок доповнення після словосполучення «загальновизнані уявлення про гостинність» переліком можливих проявів такої гостинності (предметів, послуг тощо).

Література.

1. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції»/ за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 588с.

2. Ляхин Е.В. Государственная служба в эпоху раннего принципата, на примере управления провинции Ахайя. *Административное право и процесс. 2020. № 4. С. 45 – 47.*

ПРАВОТВОРЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА КАК ИННОВАЦИОННОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Мазуренко Андрей Петрович
д.ю.н., профессор кафедры
теории и истории государства и права,
Северо-Кавказский федеральный университет,
юридический факультет
в г. Пятигорске (Россия)

Введение. Опыт ведущих стран показывает, что создание жизнеспособной правовой системы невозможно без опоры на социально ориентированную и сбалансированную правотворческую деятельность, в основе осуществления которой лежит эффективная правотворческая политика. В этой связи следует признать, что исследуемая в данной статье проблема самым непосредственным образом сопряжена с одним из магистральных направлений политико-правовой практики, без глубокой научной разработки которой ожидать каких-либо позитивных результатов в названной области не представляется возможным. Устойчивый и долговременный характер указанного направления, бесспорная теоретическая и практическая значимость исследований в данной сфере, необходимость концептуального закрепления механизма формирования и реализации правотворческой политики, как важного фактора модернизации правотворчества в современных российских условиях [1, с. 10-11], определили выбор темы выступления на конференции.

Цель работы. Целью настоящего исследования является демонстрация возможностей правотворческой политики в решении проблем современного российского (и не только) правотворчества.

Материалы и методы. В настоящей работе использованы материалы социологического исследования, проведенного автором при участии Центра социально-политических исследований Саратовской государственной юридической академии и Научно-образовательного центра федеральных и

региональных проблем правовой политики Саратовского филиала Института государства и права РАН в рамках научно-исследовательского проекта «Содержание понятия и цели правотворческой политики в современной России», в котором приняли участие 246 респондентов [2, с. 514-529].

Специфика исследования правотворческой политики предопределяет необходимость использования различных методов познания. Его общую мировоззренческую основу составил диалектико-материалистический подход к объяснению явлений и процессов политико-правовой действительности. Прежде всего, следует выделить такие элементы данного метода как применение всеобщих принципов научного познания: объективности и всесторонности, конкретно-исторического подхода и полноты исследования.

Кроме элементов указанного выше, одного из основных философских методов, в работе использованы разнообразные общенаучные методы и способы логического познания, такие как анализ и синтез, индукция и дедукция, системно-структурный подход, функциональный, формально-логический, абстрагирования, моделирования.

Специальные методы представлены конкретно-социологическим и статистическим, а частнонаучные – догматическим (формально-юридическим) и методом сравнительного правоведения [2, с. 12]. Помимо перечисленных, в работе были использованы и другие выработанные наукой и апробированные практикой общие и специальные научные подходы и методы исследования политико-правовых явлений и процессов.

Результаты и обсуждение. Десятилетия перманентных реформ в России сопровождаются коренными изменениями в праве. Практически заново сформированы все основные отрасли национального законодательства. На значительно более высокий уровень возведена роль закона как главного средства регулирования общественных отношений. Свое достойное место в механизме государства заняла представительная власть. Правотворчество в стране развивается невиданными темпами. Так, если за 70 лет существования СССР было издано порядка 80 актов союзного законодательства, то сегодня

только на уровне федерального парламента принимается до 400 законов в год. Но, несмотря на эти весьма позитивные перемены, все явственнее стали заявлять о себе те проблемы, которые настоятельно требуют системной модернизации, выработки научно обоснованной стратегии и тактики в правотворческой сфере, использования новых инструментов для устранения многочисленных недостатков процесса правообразования.

По оценкам специалистов, сегодня каждый седьмой закон содержит серьезные ошибки. Типичность таких недостатков как бессистемность правовых актов, их внутренняя противоречивость и излишняя многочисленность, обилие декларативных норм, не снабженных механизмом реализации, а также повторяемость подобных ошибок на протяжении многих лет говорят об их системном характере. Кроме того, законодатели так и не могут в полной мере синхронизировать федеральный, региональный и муниципальный уровни правотворческого процесса.

В России до сих пор не утвердился системный, взвешенный подход к вопросам юридической стратегии и тактики, не стали нормой при проведении правовой реформы опора на научный анализ и прогноз, учет общественного мнения и квалифицированная оценка возможных последствий принимаемых решений. Законодательство во многом не успевает своевременно и адекватно регулировать уже фактически сложившиеся общественные отношения, стимулировать развитие новых, необходимых социальных связей [1, с. 11-12]. Слишком недооценивается значение плановых начал в законопроектной работе.

Это говорит о все еще низком качестве правотворческой деятельности, ее значительном отставании от экономических, социальных, политических и иных потребностей общества, о большом количестве ошибок и иных просчетов в правовом регулировании. Справиться с названными проблемами одноразовыми, эпизодическими действиями невозможно. Требуется соответствующее системное реагирование – *правотворческая политика*, которая отличается комплексным характером, соединяющим многие инструменты правообразования во взаимосвязанный механизм [3, с. 114].

Такая политика есть путь к усовершенствованию и обновлению правотворчества, повышению его эффективности. Она требуется для выстраивания непротиворечивого, внутренне единого, согласованного, последовательного правотворческого процесса, для внесения в него системности и юридической точности. В данном контексте весьма наглядно проявляет себя необходимость изучения особенностей, выявления сущности и разработки концептуальных основ правотворческой политики как важного фактора модернизации правотворчества в Российской Федерации [2, с. 51].

Подобная модернизация является составной частью прогрессивного изменения всех областей жизнедеятельности российского общества, которое, по словам главы государства, только тогда может считаться современным, когда настроено на непрерывное обновление, на постоянные эволюционные преобразования социальных практик, демократических институтов, представлений о будущем, оценок настоящего, на постепенные, но необратимые перемены в технологической, экономической, культурной областях, на неуклонное повышение качества жизни. Поэтому современная правотворческая политика призвана воздействовать на базовые сферы общественных отношений путем постоянного обновления целей и инструментов правообразования, предупреждать негативные явления и тенденции, не забегая вместе с тем вперед там, где условия для правового вмешательства не созрели. В правовой политике, как нигде, важен прогноз, предвидение [4, с. 33]. Она должна обладать способностью диагностировать болевые точки жизни общества и своевременно на них реагировать.

Для более глубокого понимания сущности правотворческой политики целесообразно выделить признаки данного политико-правового феномена: а) выступает как единый политико-правовой фактор модернизации правотворчества; б) является важнейшей разновидностью правовой политики Российского государства; в) строится на четко выверенных концептуальных началах; г) характеризуется многосубъектностью; д) носит публичный характер; е) отличается многоуровневостью: осуществляется на различных

ступенях (уровнях) государственной и общественной организации; ж) заключается в стремлении к созданию взаимосогласованной, беспробельной и целостной системы права; з) базируется на требовании обязательного использования научного потенциала в ходе законоподготовительных работ и процессе принятия правотворческих решений; и) использует инструменты прогнозирования и планирования, обеспечивающие ее последовательность и предсказуемость; к) носит системный характер: объединяет многие инструменты правотворческого процесса во взаимосвязанный механизм; л) выступает одновременно стратегией и тактикой в сфере правотворчества.

На наш взгляд, правотворческая политика – явление сложное и неоднозначное. Основанная на правотворческой деятельности, она направлена на ее модернизацию и всестороннее совершенствование системы права. Залогом эффективности правотворческой политики выступает то, что она использует инструменты правовой политики, составной частью, основным видом которой является. В то же время самостоятельность правотворческой политики определяется наличием указанных выше признаков, отличающих ее от других видов правовой политики [1, с. 62-63] (правоприменительной, правоинтерпретационной, правовоспитательной и т.д.).

Выводы. В результате проведенного исследования, нами были выделены признаки правотворческой политики, позволившие сформулировать ее научную дефиницию. Анализ названных признаков позволяет говорить о том, что, с одной стороны, правотворческая политика представляет собой комплекс концептуальных идей, программ, планов, направленных на модернизацию правотворчества, повышение его эффективности в целях создания непротиворечивой и целостной системы права, а с другой – является научно обоснованной, последовательной и системной деятельностью государственных структур и субъектов гражданского общества по формированию и реализации стратегии и тактики правотворчества [2, с. 72].

Под целями правотворческой политики следует понимать идеальное предвосхищение желаемых результатов модернизации правотворчества,

выражаемое в концептуальных и нормативных документах программного характера. В свою очередь, под средствами правотворческой политики подразумевается совокупность разнообразных политико-правовых, организационных, технических и иных инструментов и форм правотворческой практики, с помощью которых обеспечивается достижение ее целей. Под результатами правотворческой политики предлагается понимать последствия применения, определенных конкретными целями, средств данного вида правовой политики, направленных на достижение этих целей. В обобщенном виде результаты правотворческой политики выражаются в реализации стратегии и тактики правотворчества, создании необходимых условий для позитивного обновления системы действующих правовых норм, ее качественного изменения [1, с. 137].

В нынешних условиях очевидна проблема совершенствования правотворческой политики, а это, в свою очередь, требует полномасштабного и комплексного изучения данного института: исторических закономерностей его развития и теоретических основ формирования, а также выработки концептуальных, научно обоснованных рекомендаций по практическому использованию накопленных знаний в целях модернизации правотворчества в Российской Федерации.

Литература:

1. Малько А.В., Мазуренко А.П. Правотворческая политика России: история и современность. Монография. – М.: Юрлитинформ, 2013. – С. 4. – ISBN 978-5-4396-0536-1.

2. Мазуренко А.П. Правотворческая политика как фактор модернизации правотворчества в России. Дисс. докт.юрид.наук. – Саратов: СГЮА, 2011. 527 с.

3. Норморайтер как профессия: материалы дискуссии. М.: РГ-Пресс, 2019. – С. 114. – ISBN 978-5-9988-0767-1.

4. Матузов Н.И. Российская правовая политика: вызовы и угрозы XXI века // Правовая политика России: теория и практика. Монография / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М.: Проспект, 2006. – С. 33. – ISBN 5-482-01430-4.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Макеєва Олена Миколаївна,
к.ю.н., доцент
Національний авіаційний університет,
м. Київ, Україна

Вступ. Проблема удосконалення якості освітнього процесу та використання дистанційної форми навчання у закладах вищої освіти є об'єктом уваги сучасних науковців та викладачів-практиків. Особливої актуальності набувають питання наукового дослідження сутності та правових засад дистанційної освіти в умовах пандемії короно вірусної хвороби (Covid-19) у світі. В Україні відповідно було запроваджено карантинні заходи, у результаті чого заборонено відвідання закладів освіти та введення дистанційного навчання. Такі обставини спричинили нові вимоги до організації дистанційного навчання з метою належного формування професійних компетентностей студентів-правників.

Метою роботи є дослідження особливостей професійної підготовки студентів юридичних закладів освіти в умовах дистанційного навчання.

Матеріали і методи. Методологічною основою роботи є праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених, серед яких: Adams J. E., Dichanz H., Bodendorf F., Hoppe G., Eckert B., Lobin H., Kettunen J., Андрєєва А. А., Алєксєєва О. М., Бикова В. Ю., Ващенка В. Ю., Колос К. Р., Кухаренка, В. М., Рибалко О. В, Семерікова, С. О., Смирнова, Трибульська Є. М., Сиротенко Н. Г., Хуторський А. В. та ін. У роботі також використані соціологічні методи (анкетування студентів).

Правовою основою дистанційного навчання є низка нормативних актів, що регулює відносини у сфері освіти. Це - Конституція України (статті 40, 54), прийнята Верховною Радою України 28.06.1996 р.; Цивільний кодекс України (статті 418-448) від 16.0172003 р., № 435- IV, Закон України «Про Національну

програму інформатизації» від 04.02.1998 р., № 74/98-ВР, Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., № 2657 - XII; Закон України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 - 2015 роки» від 09.01.2007 р., № 537-V та інші.

Одним із перших підзаконних актів у сфері дистанційної освіти є Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Постановою Міністерства освіти і науки України від 20.12.2000 р., в якій визначалося, що дистанційна освіта - це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання [1]

Основні засади організації та запровадження дистанційного навчання визначені у наказі № 466 Міністерства освіти і науки від 25.04.2013 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання». У документі визначено мету, основні терміни та організацію дистанційного навчання, Крім того у згідно п. 3.1. III розділу «Особливості організації навчального процесу за дистанційною формою навчання» визначено такі форми дистанційного навчання:: самостійна робота; навчальні заняття; практична підготовка (у ВНЗ); професійно-практична підготовка (у ПТНЗ); контрольні заходи. Крім того відповідно до п 3.2. цього розділу основними видами навчальних занять визначені наступні: лекція, семінар, урок, практичні заняття, лабораторні заняття, консультації та інші [2].

Згідно з п. 3. ст. 9 Закону України «Про освіту» дистанційна форма здобуття освіти - це індивідуалізований процес здобуття освіти, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій [3].

Результати і обговорення. Варто зазначити, що серед науковців, які вивчали сутність дистанційної освіти, немає одностайності у визначенні цього поняття. Так, вчений І. В. Роберт поділяє дистанційне навчання на

розподілене навчання та дистантне навчання, що відбувається через призму процесу передачі знань, вироблення вмінь і навичок у контексті інтерактивної взаємодії як між студентом і викладачем, так і між ними (суб'єктами) та інтерактивним джерелом інформаційного ресурсу, який віддзеркалює всі характерні навчальному процесу елементи (мета, цілі, організаційні форми, зміст, засоби навчання, методи), реалізоване в умовах використання прийомів інформаційно-комунікаційні технологій ІКТ [4, с.35].

На думку А. В. Хуторського, дистанційне навчання - це навчання, в якому суб'єкти перебувають на відстані, реалізовуючи освітній процес за сприянням засобів телекомунікацій [5, с. 15].

З поширенням корона вірусної хвороби виникла потреба у практичному застосуванні дистанційного навчання на Юридичному факультеті Національного авіаційного університету. Ця небезпечна ситуація дала науково-педагогічним працівникам факультету серйозний поштовх до пошуку нових ефективних форм дистанційної роботи зі студентами - юристами. Як відомо, підготовка здобувачів за напрямом 081 «Право» відіграє важливу роль у забезпеченні органів державної влади, правосуддя та правопорядку випускниками-правниками, тому саме юридична освіта посідає особливе місце в системі вищої освіти України. Професія юриста є відповідальною і складною, пов'язана з вирішенням важливих завдань щодо правового регулюванням суспільних відносин і захистом прав і свобод громадян.

Під час дистанційного навчання майбутніх юристів замало просто дати завдання та дочекатись відповіді, необхідно, щоб студент зрозумів матеріал, мав навички застосовувати норми права у практичних ситуаціях, відшукав оптимальні рішення правових проблем. Якісне дистанційне навчання – це не лише вправи для самоопрацювання, а в першу чергу, якісний контент і зворотній зв'язок. Багато завдань без лекцій і пояснень, особливо нові теми, студентам важко зрозуміти і виконати.

У сучасному глобальному поступі світу, вказує Н Кучеренко, загалом й українського соціуму, зокрема мережа Internet певною мірою

трансформувалася на освітній простір, відкриваючи студентству великі можливості доступу до інформаційних ресурсів та продуктивної співпраці. Активними темпами, разом із дистанційним навчанням, удосконалюються нинішні підходи до навчання, а саме: мобільне навчання, змішане (комбіноване) навчання, online-навчання (навчання через Internet) [6, с. 38].

Якщо визначати технічну складову дистанційного навчання, то найзручнішим для більшості людей є використання Skype або Zoom програм, де можна проводити лекції інтерактивно. Наприклад, Zoom має властивість виводити на екран того, хто говорить в даний момент, це одна з переваг цієї програми, яку може використовувати велика кількість людей. Лекції викладати можна у Viber чи групу Facebook.

Автор під час викладання юридичних дисциплін використовує платформу Google classroom, де студенти мають умовні скриньки, де роблять домашні завдання, а в рубриці оцінки можна виставляти оцінки та коментувати їх. Крім того, у додатку Google Meet цікаво проводити проблемні лекції, лекції-бесіди (сократівські бесіди), семінари, дискусії, воркшопи тощо.

Слід зазначити, що алгоритм дистанційної роботи викладача в режимі карантину доволі не складний: відкрити платформу заняття: викладати відеолекції (або власні або шукати вже існуючі), давати письмові лекції, презентації, задавати домашні завдання, тести та перевіряти їх. Для юридичної освіти важливим елементом є комунікативна компетентність майбутніх фахівців, важливим є живе спілкування з студентами.

Цікавими виявилися результати опитування студентів Національного авіаційного університету щодо якості дистанційного освітнього процесу. В опитуванні, що тривало з 2 по 16 квітня 2020 року, взяли участь 1736 студентів, в тому числі студенти-іноземці. За результатами опитування більшість студентів задоволена рівнем організації дистанційної освіти в університеті. Так 46 % студентів зазначили, що викладачі загалом справились з процесом впровадження дистанційного навчання, а майже 23 % підкреслили, що результат є відмінним. Серед найбільших переваг дистанційного навчання

майже 80 % респондентів назвали можливість навчання незалежно від місця і часу та індивідуальний контроль за навчальним процесом [7].

Зараз існує багато дискусій щодо технічної складової навчання, але не менш важливим є навчально-методичне забезпечення дистанційного навчання. Відповідно до робочої навчальної програми з дисципліни має бути і належне методичне забезпечення: конспекти лекцій, презентації, відео лекції, тестові завдання, плани практичних занять та методичні вказівки з підготовки до них, завдання для модульних контрольних робіт. Цікавими є тренінгові форми навчання, що орієнтовані на відпрацювання й закріплення ефективних моделей поведінки, максимально активну участь студентів, взаємний обмін інформацією. Одним із найбільш поширених видів роботи у процесі фахової підготовки майбутніх юристів є кейс-метод, що сприяє розвитку правового мислення здобувачів освіти. Корисними у підготовці юристів є творчі завдання, серед яких аналіз національного та міжнародного законодавства, пропозиції до законодавства, написання тез доповідей на наукових конференціях та есе з правової тематики, аналіз практики вітчизняної системи судочинства та Європейського суду з прав людини.

Висновки. У сучасних умовах дистанційна форма навчання в багатьох країнах світу успішно інтегрована у освітній процес у межах систем формальної й неформальної освіти, а завдяки ефективному використанню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій сприяє професійній підготовці майбутніх юристів. Впевнена, що дистанційна освіта не замінить традиційної - очної, але вона має свої переваги, зокрема, на час карантину. На нашу думку, кращим є поєднання цих двох форм освіти: основне засвоєння предметів - в навчальній аудиторії, а вдома дистанційна освіта як додаткова, яка допомагає краще заглибитись в дисципліну або тему. Крім того, дистанційна освіта стимулює до самонавчання та самовдосконалення, що є важливим чинником підготовки майбутніх юристів до професійної діяльності та сприяти підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці.

Література

1. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні року: Постанова від 20 грудня 2000 року Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html.

2. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: Наказ від 25.04.2013 р. № 466. Міністерство освіти і науки України. [Електронний ресурс]. Режим доступу:.https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13

3. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19

4. Роберт И. В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты). 2-е издание, дополненно: монография. М.: ИИО РАО. 2008. 274 с.

5. Хуторской А. В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения. СПб.: Питер, 2004. 541 с.

6. Кучеренко Н. Дистанційне навчання як виклик сучасної університетської освіти: філософсько-правовий вимір Вісник Національний університету «Львівська політехніка».Серія Юридичні науки. Випуск 5, Номер 906 (20), 2018. С. 34-40.

7. Результати студентського опитування. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nau.edu.ua/ua/news/2020/kopiya-berezen/rezultati-studentskogo-opituvannya.html

СОЦІАЛЬНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Стасюк Надія Андрівна
асистент кафедри адміністративного та фінансового права
Національний університет біоресурсів і природокористування України
м.Київ, Україна

Вступ. На сьогоднішній день проблема домашнього насилля є поширеною у сучасному соціальному просторі, а також однією з найбільш розповсюджених у світі форм порушення прав людини.

Насамперед, без існування ефективних механізмів, забезпечених нормативними і інституційними гарантіями неможливо вирішити проблему домашнього насильства. Отже необхідним є комплексне дослідження, яке б дозволило віднайти нові шляхи подолання і попередження цього явища.

Тому ми розпочнемо з визначення основних факторів соціальної обумовленості криміналізації домашнього насильства.

Мета роботи - визначати та проаналізувати основні фактори соціальної обумовленості криміналізації, простежити генезис законодавства стосовно криміналізації домашнього насильства.

Матеріали і методи. Методологічною основою дослідження є сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зумовлених метою й особливостями досліджуваної проблематики.

Нормативною основою дослідження є Конституція, закони та інші нормативно-правові акти України, які регулюють заходи протидії та запобігання домашнього насильства, угоди, конвенції, ухвали Уряду України із зазначених питань.

Результати. Стрижнем цього дослідження є висловлювання Жан-Клода Міньйона, який є президентом Парламентської асамблеї Ради Європи: «Насильство стосовно жінок та домашнє насильство не можна ані приймати, ані терпіти» [1, с. 6]. У процесі дослідження проаналізується соціальна

обумовленість, а з тим і необхідність криміналізації окремих проявів поширеного та небезпечного явища як домашнє насильство.

Насамперед, для з'ясування доцільності введення та існування будь-якої кримінально-правової норми у науці кримінального права пропонуються різні критерії. Так, зокрема В.І. Борисов до останніх відносить різні за значущістю: соціальні, економічні, політичні, психологічні та інші чинники, встановлення й розкриття яких дає можливість пояснити необхідність кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, прогнозувати розвиток тих чи інших інститутів кримінального законодавства [2, с. 28].

Обґрунтування соціальної обумовленості кримінальної відповідальності за домашнє насильство доцільно проводити виходячи з порівняльно-правових, кримінологічних та нормативно-правових факторів. Порівняльно-правовий чинник соціальної обумовленості полягає у встановлені міжнародних зобов'язань України у сфері запобігання домашньому насильству та аналізу зарубіжного досвіду у вирішені даного питання.

7 листопада 2011 року Україна підписала Стамбульську конвенцію. А вже 12 листопада Президент України вніс до парламенту проєкт закону «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Даний документ на теперішній час не ратифікований Верховною Радою, але це не свідчить про відсутність соціально-правових підстав для криміналізації окремих проявів домашнього насильства. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству (Стамбульська конвенція) набула чинності 1 серпня 2014 року. Країни, що її ратифікували, зобов'язані вживати необхідних заходів, насамперед: інформування жінок про існуючі служби підтримки та правові заходи, створення притулків для жінок-постраждалих та їхніх дітей, доступу до подання скарг,запровадження телефонних безоплатних ліній допомоги, створення центрів надання допомоги жертвам сексуального насильства та вжиття інших заходів.

Крім того, у Конвенції наголошується на необхідності криміналізації психологічного, фізичного насильства, переслідування жертви, примушування до вступу в шлюб та ряд інших діянь вчинених проти жінок.

Зокрема, Стамбульська конвенція є першим юридично зобов'язуючим документом, відкритим для будь-якої країни у світі, який націлений не лише на попередження, а й на подолання насильства над жінками у будь-якій формі.

Доцільно розглянути досвід деяких європейських країн у питанні криміналізації домашнього насильства, а саме: Австрія, Данія, Норвегія, Німеччина, Португалія, Польща також розглядають жорстоке ставлення до подружжя, неповнолітнього чи недієздатної особи як злочин проти сім'ї. Швеція у 1979 році перша з країн на законодавчому рівні заборонила фізичне покарання дітей з боку батьків [3, с. 46–50].

У свою чергу Україна, ухваливши Закон «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» № 2227-VIII» від 6 грудня 2017 року [4].

В основі кримінологічного критерію обумовленості кримінальної відповідальності перебуває суспільна небезпечність та поширеність досліджуваних вчинків. Так, за 2018 рік поліція зареєструвала більше 7,7 тисяч заяв про факт насилля в родині. Щороку таких звернень стає більше на 15%, бо жертви перестають боятися заявляти на кривдників. Це не тому, що збільшується кількість сімейних насильників, а тому що народ, жінки в більшості, починають про це говорити. Серед всіх заяв тільки 10% — від осіб чоловічої статі. На превентивний облік в поліції цього року поставили майже 4 тисяч сімейних кривдників. За заявами скривджених склали понад 5 тисяч адмінматеріалів [5]. Але ці показники не повністю відображають реальну картину поширеності насильства в сім'ї, оскільки цим діянням притаманна висока латентність.

За результатами соціологічних досліджень, майже всі жінки, що потерпають від домашнього насильства, народжують хворих дітей (з неврозами, заїканням, енурезами, церебральним паралічем, порушенням психіки). Крім того, діти скривджених матерів у 6 разів частіше намагаються накласти на себе руки. Половина з них схильні до зловживань наркотиками і алкоголем.

Так, у Кримінальному кодексі України передбачені такі злочини, що пов'язані з домашнім насильством:

- фізичне насильство: умисне легке тілесне ушкодження (стаття 125), умисне тяжке тілесне ушкодження (стаття 121), побої і мордування (стаття 126), залишення в небезпеці (стаття 135 КК), злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки (стаття 166 КК);
- сексуальне насильство: зґвалтування (стаття 152 КК), насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (стаття 153 КК), примушування до вступу в статевий зв'язок (стаття 154 КК);
- економічне насильство: експлуатацію дітей, які не досягли віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання їх праці з метою отримання прибутку (стаття 150 КК); використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (стаття 150-1 КК); зловживання опікунськими правами (стаття 167 КК);
- психічне насильство: погроза вбивством (ст.129 КК), розголошенні одним із членів сім'ї таємниці усиновлення (удочеріння) всупереч волі усиновителя (стаття 168 КК).

У той же час Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами», передбачає посилення

кримінальної відповідальності за окремі злочинні діяння, якщо вони вчиняються щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває у сімейних або близьких відносинах.

Висновки. Криміналізація подолання домашнього насильства є важливим у правовій державі. Це зумовлюється, передусім пріоритетом прав людини, забезпеченням захисту постраждалим особам, необхідністю зменшення випадків насильства.

Кримінальне законодавство України не охоплює усіх можливих форм застосування домашнього насильства. Значна поширеність насильницьких дій саме у сімейних відносинах вимагає не тільки посилення відповідальності за передбачені у Кримінальному кодексі України діяння, а й криміналізації інших проявів домашнього насильства, насамперед за вчинення економічного та психічного.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 трав. 2011 р. та пояснюв. доп. / [Рада Європи]. – Видавництво «К.І.С.», 2014. – 196 с.

2. Борисов В.И. Основные проблемы охраны безопасности производства в уголовном законодательстве Украины: Автореф. дис. доктора юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право / В.И. Борисов. – Х., 1993. – 34 с.

3. Насильство в сім’ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України / Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброда Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246 с.

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з

цими явищами: Закон України від 6 грудня 2017 року № 2227-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2018. – № 5.– Ст. 34.

5. Екіпажі під умовною назвою «Поліна» заступили на чергування. На кого полюють? – Режим доступу: http:// https://vn.20minut.ua/Podii/ekipazhi-pid-umovnoyu-nazvoyu-polina-zastupili-na-cherguvannya-na-kogo-10741891.html. – Заголовок з екрану.